

SLOVÁCKO

LXI

2019

SLOVÁCKÉ MUZEUM UHERSKÉ HRADIŠTĚ

SPOLEČENSKOVĚDNÍ RECENZOVANÝ ČASOPIS
PRO MORAVSKO-SLOVENSKÉ POMEZÍ

SLOVÁCKO
LXI
2019

SLOVÁCKÉ MUZEUM UHERSKÉ HRADIŠTĚ

Slovácko 2019

Společenskovědní recenzovaný časopis pro moravsko-slovenské pomezí • Ročník LXI • Vychází 1× ročně • Vydalo Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, příspěvková organizace, Smetanovy sady 179, 686 01 Uherské Hradiště dne 30. 6. 2020 • Odpovědný redaktor: Ivo Frolec • Tajemník redakce: P. Číhal • Redakční rada: P. Číhal, J. Čoupek, I. Frolec, M. Frolcová, L. Galuška, R. Habartová, T. Chrástek, M. Kondrová, M. Martykánová, H. Myslivečková, Z. Pokluda, L. Poláček, B. Rašticová, K. Slobodová Nováková, M. Šimša, L. Tarcalová, E. Večerková, A. Vyskočil • Tiskárna LELKA, s.r.o., Hodonínská 975, 696 17 Dolní Bojanovice • Náklad 200 ks

ISBN 978-80-87671-40-5

ISSN 0583-5569

OBSAH

Etnologie

<i>Ludmila Tarcalová: Podíl hodové chasy na kulturním a společenském životě Uherskohradištska</i>	11
<i>Barbora Turčanová: Premeny dychovej hudby na slovensko-moravskom pomedzí v 20. storočí (na príklade obcí Kúty, Brodské, Lanžhot a Tvrdonice)</i>	25
<i>Martina Bocánová: Magické slová, byliny a racionálna etnomedicína na Bošáci vo svetle archívnych materiálov z 19. storočia</i>	37
*	
<i>Petr Číhal, ed. MY A ONI. Domáci a cizí v lidové tradici (Markéta Holubová)</i>	51
<i>Daniel Drápala. Portáši. Historie a tradice (Lukáš F. Peluněk)</i>	51
<i>Výstava Modrobílý svět Antonie Dostákové (Veronika Hrbáčková)</i>	53
<i>Krojové inspirace napříč Slováckem. Podoby tradičního oděvu a jeho proměny v průběhu času... (Helena Beránková)</i>	54

Archeologie

<i>Jaroslav Bartík, Petr Škrdla: Pozoruhodná kolekce paleolitických artefaktů z Dolního Němčí – Babí hory</i>	59
<i>Lenka Bartíková, Adam Fojtík, Miroslav Popelka: Raně středověké sídliště na lokalitě Napajedla „Díly za humny“</i>	71
<i>Aleš Hoch, Jaroslav Bartík: Středověké usňové artefakty z vybraných lokalit v Uherském Hradišti (Stará radnice, Reduta, ul. Františkánská)</i>	87
<i>Zdeněk Schenk: Soubor pozdně gotických kachlů z opatského domu bývalého cisterciáckého kláštera Velehrad</i>	105
<i>Jaroslav Bartík, Tomáš Chrástek, Lenka Bartíková: Výsledky archeologického výzkumu na zámku v Březolupech</i>	127
*	
<i>Devítky ve významných datech objevů velkomoravské architektury na Uherskohradištsku (Luděk Galuška)</i>	149
<i>Záchranné archeologické výzkumy Slováckého muzea v roce 2019 (Tomáš Chrástek, Jaroslav Bartík, Dana Menoušková, Jiří Novotný)</i>	152
<i>Umění pravěku. Pravěk umění (Luděk Galuška, Jakub Langr)</i>	157

Historie

<i>Michal Mudrik: Nepřímá strategie začlenění území do středověkého politického útvaru na příkladu moravsko-uherského pohraničí ve 13. století</i>	163
<i>Zdeněk Fišer: Volby do říšské rady v roce 1873 a souboj o poslanecký mandát mezi Josefem Ganzwohlem z Uherského Hradiště a Františkem Skopalíkem ze Záhlnic</i>	187
<i>Ondřej Machálek: Paměti malého člověka. K rukopisu Aloise Huska z osobního fondu dr. Karla Pekárka v Muzeu jihovýchodní Moravy ve Zlíně</i>	201
<i>Hana Krutílková: Agitace sociálních demokratů mezi ženami na Slovácku před rokem 1914</i>	215
*	
<i>Pramen k podobě barokní pevnosti Uherské Hradiště (Jiří Čoupek, Jaromíra Čoupková)</i>	235

Zemřela Sonja Baťová (1926–2018) aneb O návratech manželů Baťových na jihovýchodní Moravu po roce 1989 (<i>Lukáš F. Peluněk</i>).....	240
Ján Lukačka. Matúš Čák Trenčiansky (<i>Lukáš F. Peluněk</i>).....	243
Lubor Maloň, ed. Komenský a první republika (<i>Jakub Marša</i>).....	244

Dějiny umění

Výstava k osmdesátiletému výročí založení Střední uměleckoprůmyslové školy v Uherském Hradišti (<i>Martin Dvořák</i>)	249
Arnošt Hrabal. Kněz a grafik, nebo grafik a kněz? (<i>Milada Frolcová</i>)	262
Josef Uprka – sochař a medailér (<i>Ilona Tunklová</i>).....	271
Výstava Vivat Grácie (<i>Duňa Panenková</i>).....	277
Design mezi poli a umění nad postelí (<i>Vladislava Říhová</i>)	279

Muzejnictví

<i>Ivo Frolec, Iveta Mátlová</i> : Slovácké muzeum v roce 2019, výroční zpráva.....	287
<i>Gabriela Směřičková</i> : Antonie Dostálková a její modrobílý svět	305
<i>Jan Káčer</i> : Zděné a roubené zvonice na Uherskobrodsku a Kopanicích.....	309
<i>Petr Číhal</i> : Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje za rok 2019.....	327
<i>Jan Káčer</i> : Centrum péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje v roce 2019	331
*	
Výběrový přehled publikací vydaných v roce 2019 (<i>Iveta Mátlová</i>).....	337
Výstavy Slováckého muzea v roce 2019 (<i>Iveta Mátlová</i>)	345
Nabídkový list publikací Slováckého muzea v Uherském Hradišti (<i>Iveta Mátlová</i>).....	347
Technické pokyny redakce pro publikování v časopisu Slovácko (<i>Redakce</i>).....	359

SUMMARY

Ethnology

<i>Ludmila Tarcalová: Village Youth Share in Cultural and Social Life in the Region of Uherské Hradiště</i>	11
<i>Barbora Turčanová: Changes of Brass Bands on Moravian Slovak Border in 20th Century (on the examples of villages of Kúty, Brodské, Lanžhot and Tvrdonice)</i>	25
<i>Martina Bocánová: Magic Words, Gestures, Herbs and Rational Ethno-medicine in Bošáca In the Light of Archive Materials from 19th Century</i>	37
*	
Messages	51

Archeology

<i>Jaroslav Bartík, Petr Škrdla: Remarkable Collection of Palaeolithic Artefacts from Dolní Němčí – Babí hora</i>	59
<i>Lenka Bartíková, Adam Fojtík, Miroslav Popelka: Early Medieval Settlement at the locality Napajedla „Díly za humny“</i>	71
<i>Aleš Hoch, Jaroslav Bartík: Medieval Leather Artefacts from Selected Localities in Uherské Hradiště (Old Townhall, Reduta, Františkánská Street)</i>	87
<i>Zdeněk Schenk: Collection of Late Gothic Tiles from the Abbot's House of the Former Cistercian Monastery in Velehrad</i>	105
<i>Jaroslav Bartík, Tomáš Chrástek, Lenka Bartíková: Results of Archaeological Research in Březolupy Chateau</i>	127
*	
Messages	149

History

<i>Michal Mudrik: Indirect Strategy of Incorporating of a Territory into a Medieval Political Unit by the Example of Moravian-Hungarian Frontier in 13th Century</i>	163
<i>Zdeněk Fišer: Election to the Reichsrat in 1873 and the Fight for Deputy Mandate Between Josef Ganzwohl from Uherské Hradiště and František Skopalík from Záhlinice</i>	187
<i>Ondřej Machálek: Memoirs of a Little Man. To Alois Husek's Manuscript from Personal Fund of Dr Karel Pekárek in The Museum of South-East Moravia in Zlín</i>	201
<i>Hana Krutílková: Canvassing of Social Democrats Among Women in Moravian Slovakia before the Year 1914</i>	215
*	
Messages	235

History of Art

Messages	249
----------------	-----

Museums

INHALTVERZEICHNIS

Ethnologie

<i>Marta Kondrová</i> : Anteil der Kirmes-Dorfjugend am kulturellen und gesellschaftlichen Leben in den Gemeinden um Uherské Hradiště.....	11
<i>Barbora Turčanová</i> : Wandel der Blaskapellen im slowakisch-mährischen Grenzland im 20. Jahrhundert (am Beispiel der Ortschaften Kúty, Brodské, Lanžhot und Tvrdonice).....	25
<i>Martina Bocánová</i> : Magische Worte, Gesten, Kräuter und rationale Ethnomedizin in Bošáca im Licht der Archivquellen aus dem 19. Jahrhundert.....	37
*	
Nachrichten.....	51

Archäologie

<i>Jaroslav Bartík, Petr Škrdla</i> : Bemerkenswerte Kollektion paläolithischer Artefakte aus Dolní Němčí – Babí hora	59
<i>Lenka Bartíková, Adam Fojtík, Miroslav Popelka</i> : Frühmittelalterliche Siedlung in der Flur Napajedla „Díly za humny“	71
<i>Aleš Hoch, Jaroslav Bartík</i> : Mittelalterliche Lederartefakte von ausgewählten Fundorten in Uherské Hradiště (Altes Rathaus, Redoute, Františkánská-Straße).....	87
<i>Zdeněk Schenk</i> : Komplex spätgotischer Kacheln aus dem Abthaus des ehemaligen Zisterzienserklosters Velehrad	105
<i>Jaroslav Bartík, Tomáš Chrástek, Lenka Bartíková</i> : Ergebnisse der Grabungen im Schloss Březolupy.....	127
*	
Nachrichten.....	149

Geschichte

<i>Michal Mudrik</i> : Indirekte Eingliederungsstrategie von Gebieten in ein mittelalterliches politisches Gebilde am Beispiel des mährischen-ungarischen Grenzlandes im 13. Jahrhundert.....	163
<i>Zdeněk Fišer</i> : Die Reichsratswahlen 1873 und der Kampf um ein Abgeordnetenmandat zwischen Josef Ganzwohl aus Uherské Hradiště und František Skopalík aus Záhlinice	187
<i>Ondřej Machálek</i> : Memoiren eines kleinen Menschen. Zu einem Manuskript von Alois Husek aus dem persönlichen Bestand von Dr. Karel Pekárek im Regionalmuseum Südostmähren in Zlín	201
<i>Hana Krutílková</i> : Agitation der Sozialdemokraten unter den Frauen in der Mährischen Slowakei vor 1914	215
*	
Nachrichten.....	235

Kunstgeschichte

Nachrichten.....	249
------------------	-----

Museum

ETNOLOGIE

PODÍL HODOVÉ CHASY NA KULTURNÍM A SPOLEČENSKÉM ŽIVOTĚ UHERSKOHRADIŠŤSKA

Ludmila Tarcalová, Uherské Hradiště

Společenství mladých, jež se sdružují v jednotlivých obcích v menším či větším počtu, tvoří mladá hodová chasa, která má v obci stále důležité postavení a je současným nositelem tradice. Navazuje na své předchůdce a spolu s dalšími složkami či folklorními soubory se v současnosti podílí na většině kulturních, společenských a zvykoslovných akcích.

Na kulturním životě v obcích na Uherskohradištsku se podílejí různé společenské složky, prezentující lidovou kulturu na různých úrovních. V posledních letech se v některých obcích formují nová seskupení mužů a žen jako mužské a ženské pěvecké sbory, old stars folklorních souborů, hudební tělesa produkující lidovou hudbu apod., která se účastní různých kulturních akcí. Značnou část však zaštiťuje mládež z obce, jež se sdružuje v hodovou chasu složenou ze svobodných chlapců a děvčat. V mnoha obcích s chasou spolupracují i někteří mladí ženáci, jinde různé společenské složky, které se zúčastňují aktivit pořádaných chasou. Součástí místní chasy je i věková kategorie osmnáctiletých, která samostatně participuje na některých výročních obyčejích.¹ Nakolik se podílí hodová chasa na kulturním a společenském životě v rámci místní komunity obce, jsme zjišťovali na základě dotazníků zaslaných všem obcím na Uherskohradištsku, kde tu méně, tu více chasa v obci pracuje.

Hodová chasa

Venkovská chasa se v období dvacátých let 20. století skládala z mužů většinou ze zemědělských rodin, ke kterým se přidávali příslušníci služebných profesí. V jednotlivých obdobích byla fungující sociální skupinou podílející se na životě v obci.² Původně hodovou chasu tvořili jen svobodní chlapci; jen ta děvčata, která plnila funkci stárek, se zúčastňovala hodové obchůzky s chlapci, v některých obcích ještě po druhé třetině 20. století (Huštěnovice).³ V druhé polovině 20. století chodily stárkovské dvojice při hodové obchůzce v páru. V čele mládeže stál stárek se svými dvěma nebo jedním pomocníkem.

Dočasné meziválečné přerušení slavnosti hodů navázalo kontinuálně na zažitou tradici a po druhé světové válce byly hody konány v režii místních spolků; mládež během roku participovala na řadě dalších obyčejových obchůzek. V padesátých a hlavně v šedesátých letech 20. století se v řadě obcí slavnost hodů obnovila díky vznikajícím slováckým krúžkům, později folklorním souborům. Od tohoto období také všechny organizační záležitosti týkající se hodů začala organizovat *hodová chasa*, tu méně, tu více s podporou dalších složek v obci. Činnost chasy je především spojována s obdobím hodů a také právě při příležitosti hodů se utváří hodová chasa.

K svobodné chase děvčat a chlapců se v mnohých obcích, nejen v době hodů, přidružují i mladí ženatí muži i mladé vdané ženy (Kněžpole, Mařatice, Spytihněv, Staré Město, Topolná, Velehrad).⁴ Je-li chasy málo, hlavně v případech menších obcí, přicházejí jí početně podpořit kamarádi a kamarádky z jiných obcí, kteří se zapojují do hodové obchůzky a zúčastní se večerní taneční zábavy (Břestek, Zlámánek).

Součástí hodové chasy jsou také osmnáctiletí chlapci, původně odvedenci, a stejně stará děvčata, jež výhradně participují na některých zvycích v obci.⁵ Většina z nich jsou členy

hodové chasy. V době, kdy se ještě chodilo k odvodům (povinná vojenská služba skončila v roce 2004), odvedenci měli svá privilegia – organizovali odvedenecké taneční zábavy, na fašank chodívali za maškary a výtěžek z občůzky si nechávali. Odvedenci pořádali stavění máje, který hlídali celý květen, jízdu králů a štěpánskou taneční zábavu.

Chasa v obcích začíná aktivně pracovat asi tři měsíce před hody, vede ji někdo starší, obvykle ten, který ukončil své působení v chase. Vedení předává některému dalšímu z mladší generace. Nacvičuje s chasou drobné taneční choreografie pro večerní hodovou zábavu. Chasa si váží rad zkušenějších a ctí jejich starší kamarády (Zlechov).

V některých obcích se chasa během roku již neschází, až zase před hody v příštím roce (Buchlovice, Jankovice, Kudlovice), anebo jen její část při různých příležitostech (Boršice, Babice, Březolupy, Částkov, Jalubí, Jarošov, Kněžpole, Kostelany nad Moravou, Medlovice, Míkovice, Mistřice, Ořechov, Ostrožská Lhota). Aktivní část chasy, *zdravé jádro*, se pravidelně setkává jen k podebatování v hospodě *U Pučalíka* (Mařatice) nebo občas zajde *na pivo* (Popovice). Častěji je chasa propojena s dalšími fungujícími organizacemi, např. sborem dobrovolných hasičů, křesťanskou mládeží apod.

Stárci v čele chasy

V chase měl vždy výsostně postavení stárek. Do čela chasy se v první polovině 20. století dostával volbou. K jeho zvolení sehrálo důležitou úlohu sociální postavení rodiny, ze které stárek pocházel. Byl volen na svátek sv. Štěpána nebo o fašanku a svoji funkci vykonával po celý rok. Především zastupoval chasu, měl na starosti pořádek na tanečních zábavách, vedl chasu při různých akcích během roku. Největší zodpovědnost měl však v období hodů. Od druhé poloviny 20. století obvykle pořadatelé vytipovali stárky a záleželo na rodičích, zda své děti nechali jmenovat do této funkce. V šedesátých letech vycházeli stárci především z řad členů folklorních souborů nebo krůžků. Starším stárkem se obvykle stal ten, který šel v minulém roce za mladšího stárka (Staré Město, Kunovice). Takto k volbě stárků přistupují v některých obcích dodnes, kdy chlapec je první rok podstárek a další rok stárek. Tak bylo a je zajištěno *stárkování* na další roky. Podstárek nemusí být člen chasy. Většinou je osloven některý z chlapců, který se zajímá o folklor a má odpovídající věk (Ořechov).

V současnosti si chasa jen v některých obcích volí své stárky (Polešovice), neboť přijetí funkce stárků hodně záleží na finančních možnostech jednotlivých rodin; funkce stárka a stárky zůstává prestižní záležitostí. V čele chasy chlapců a děvčat je stárek, který má svoji pevnou úlohu v průběhu hodů, především dobře zajistit celý průběh hodů a jejich dozvuky. Je-li stárek aktivní, může se starat o chasu celý rok (Jarošov, Ostrožská Nová Ves, Popovice), např. po dva roky opatruje pouzdro na hodovou právní listinu (Ostrožská Lhota), organizuje fašank, vede fašankovou a mikulášskou občůzku (Bílovice, Březolupy, Jarošov, Kostelany nad Moravou), je v čele řady akcí v obci. Svoji stárkovskou funkci obvykle potvrzuje stárkovský pár v čele průvodu o Slovákých slavnostech vína v Uherském Hradišti (Jarošov, Mařatice).

Stárci nejčastěji vycházejí z řad chasy (Bílovice, Nedachlebice, Nedakonice, Uherský Ostroh, Topolná, Svárov). Chasa osloví vytipovaný pár a funkci stárků jim nabídne (Buchlovice, Míkovice, Ostrožská Lhota, Ostrožská Nová Ves, Polešovice, Tupesy, Uherský Ostroh). Když chlapec a děvče mají o funkci zájem (Babice, Částkov), požádá chasu o souhlas (Březolupy, Spytihněv, Zlámanec) a tím se ujmou organizování hodů a předhodových zkoušek (Bílovice, Zlechov). Jsou i případy, kdy sami chlapci či děvčata o funkci stárků požádají (Boršice, Kostelany nad Moravou, Mařatice, Sady, Topolná, Velehrad, Zlechov). Většina obcí se potýká s nedostatkem adeptů na funkci stárků; vždy záleží na dobrovolnosti (Březolupy, Částkov,

Jalubí, Jarošov, Kněžpole, Kudlovice, Kunovice, Mistřice, Traplice). Pokud chce obec mít stárky, pak se zapojují do hledání či přemlouvání vytipované stárkovské dvojice zástupci obce, organizátoři hodů či folklorního souboru, často s pomocí finanční podpory obce (Boršice, Jankovice, Kudlovice, Kunovice, Medlovice, Popovice, Spytihněv, Staré Město, Tupešy, Traplice, Velehrad, Věsky). Stává se, že loňští stárci si musí sehnat stárky na další rok, a to většinou někoho z místní chasy. Pokud je neseženou, stárkují znovu a tito loňští stárci musí zajistit vše k hodové taneční zábavě – tombolu, vstupenky, muziku a obsluhu do šenku i šatny. Taneční pásmo si tančí z loňského roku. Někdy osloví i přespolní kamarády či kamarádky (Huštěnovice). I členové chasy se chodí ptát rodičů vytipované stárkovské dvojice, zda jim dovolí *jít za stárky* (Mařatice, Nedachlebice, Svárov). Především v malých obcích je s výběrem stárků problém, neboť se dodržuje pravidlo *starším stárkem* či *stárkou jen jednou* (Míkovice, Polešovice). V jiných obcích se toto pravidlo nedodržuje, může stárkovat několikrát (Huštěnovice). Mnohdy je stárek místní, ale stárka je z jiné obce, neboť je jeho partnerka anebo naopak. Tak je to i s mladším stárkem a stárkou; často jsou členy souboru, ale nejsou z dané obce; jdou se svojí tanečnicí či tanečnickem ze souboru. I když se nepodaří získat stárky, pak obřadní hodová občůzka probíhá jako obvykle, popř. jeden pár nese malé právo a mluví za celou chasu (žádá o povolení hodů u starosty obce).

Chasa jako spolek

V řadě obcí je hodová chasa pevnou složkou, jejímž posláním je pořádat a obnovovat kulturní akce zaměřené na lidové tradice. V obci je v době od začátku organizování hodů, asi tři měsíce před hody, toto uskupení všeobecně respektováno a privilegováno, týká se to různých požadavků a dohod. Do organizování nikdo nezasahuje, řídí se mnohdy svými stanovami (Sady), avšak respektují i spoustu zděděných pravidel; jen stárek má vždy poslední slovo a může pro daný rok vytvářet nová pravidla. Ta se obvykle odvíjí od současné generace chasy. Je možné případně i staré zrušit, nikdy však nejde o nic zásadního, nebo vytvořit nové, např. vytyčení nové trasy hodové občůzky, zrušení nedělní večerní zábavy, vykupování práv od bývalých stárků či předávání povinností a práv nově zvoleným stárkům *při zapalování hodů* (Babice, Bílovice, Popovice, Spytihněv, Topolná).

Chasa navazuje na zažitá a časem prověřená hodová prvky, např. pevný termín konání hodů, přípravu máje, jeho zdobení, stavění májek u stárka a stárky (Březolupy, Ostrožská Nová Ves, nově Polešovice, Uherský Ostroh), zajištění chvojí, zdobení domů stárků a kulturního domu, popř. obecního úřadu, den před hody společně vážou turecké šátky apod. K hodům učí nové členy chasy písničky a tance z okolí Uherského Hradiště, radí s oblečením pro jednotlivé hodové dny (Mařatice). Hodovým privilegiem chasy je hodovat do rána druhého dne (Velehrad) nebo do úterý (Spytihněv).

Místní chasa bývá samostatným spolkem anebo sdružením (Častkovjan z.s., Derfla klub z.s., Topolská chasa, Občanské sdružení Věsky, Občanské sdružení Kněžpolská chasa, Spolek pro udržování tradic Slunéčko Popovice a další). Má své stanovy, podle kterých by se měl spolek řídit. Avšak tance k hodům učí nejzkušenější tanečník z aktuálních členů. Jinde se najdou ochotní jedinci, kteří se starají o účetnictví spolku, jindy vysloužilý člen chasy pomáhá po stránce ekonomicko-právní a komunikuje s kulturní komisí obce či města (Mařatice, Sady, Staré Město). Někde organizování hodů a dalších kulturních akcí chasa konzultuje s městským úřadem (Kunovice). Obecní úřady je obvykle podpoří finančním darem (Částkov, Huštěnovice, Spytihněv a další), proto chasa často vychází vstříc požadavkům obce, neboť je často spolupořadatelem (Polešovice, Uherský Ostroh). Velkým pomocníkem při organizování hodů jsou rodiny účastníků hodové občůzky, především stárků.

Základem spolkových stanov je několik základních článků. Kromě názvu a sídla spolku je charakterizován jako dobrovolný svazek občanů pro podporu kulturní činnosti a dodržování tradic v místě. Účelem spolku je podpora kulturní činnosti, dodržování místních tradic a práce s mládeží formou pořádání kulturně společenských akcí a výukou lidového tance a zpěvu. Ve stanovách je uvedeno, kdo se může stát členem spolku a čím členství zaniká. Nejvyšším orgánem spolku je členská schůze chasy. Členové musí mít přehled o hospodáření spolku a spolek musí být registrován ve spolkovém rejstříku (Sady).

Chasa a soubory

V mnohých obcích je činnost chasy silně podporována folklorním souborem pracující v místě, anebo jehož členy jsou mladí pocházející z obce; část chasy prošla souborovou činností, anebo je dosud členem některého z nich (FS Pentla Boršice, FS Háječek Ostrožská Lhota, FS Včelaran Topolná, FS Kalina Babice, M studio Buchlovice, FS Kunovjan Kunovice, FS Dolina Staré Město, FS Cifra Uherské Hradiště, FS Míkovjan Míkovice, FS Botík Březolupy, FS Handrlák Kunovice, FS Lintava Kunovice, FS Ostrožan II Uherský Ostroh). V některých obcích hodová chasa kooperuje s dalšími místními složkami – jarošovští dobrovolní hasiči, Jarošovský občanský spolek, v Ostrožské Lhotě FS Háječek za podpory obce Ostrožská Lhota a zdejších sportovních klubů, ve Starém Městě soubor Dolina a křesťanská mládež apod. Tito členové chasy pak nemají více příležitostí se spolu sejít. Tím, že je většina hodové chasy součástí různých souborů, není soudržná a jejich činnost se hodně třští (Kunovice). Každý spolek se schází zvlášť, jen před hody tvoří jednotnou složku (Staré Město). Soubory v obcích se podílejí na řadě akcí, především besedy u cimbálu o masopustním pondělí či sobotě, velikonoční či štěpánskou besedu u cimbálu, vánoční koledování, zpívání svíce, zatahování či převážení výbavy člena souboru, který byl také v chase apod. (Staré Město – Dolina, Kunovice – Kunovjan, Ostrožská Lhota – Háječek). V mnoha obcích se pořádají setkání souborů, kde v řadě z nich jsou zastoupeni i členové chasy (Setkání u hrušky, Popovice; Setkání pod lipou, Topolná). Organizování hodů mnohdy zajišťuje soubor, neboť převážnou část tvoří právě základ hodové chasy (Boršice, Kunovice, Staré Město).

Činnost hodové chasy dnes

Činnost hodové chasy se vesměs zaměřuje jen na pořádání hodů, především na přípravu, organizaci hodů a nácivku lidových tanců a písní. Tam, kde je soudržnost chasy větší, schází se společně během roku třeba jen její menší část. Právě tato pevná skupina *fandů* má velký podíl na udržování tradic v obci. Účastní se občůzky o masopustu, Velikonocích, stavění máje, dožínkách, poutích, vinobraní, hodech, vánočních občůzkách a řadě dalších jak rodinných, tak společenských akcí.

Masopust

Chasa se zapojuje do masopustních občůzek, i když je pořadatelem jiná společenská složka v obci – folklorní soubor, hasiči nebo jiný spolek (Bílovice, Boršice, Březolupy, Buchlovice, Částkov, Huštěnovice, Jankovice, Jarošov, Kněžpole, Kostelany nad Moravou, Kunovice, Mařatice, Medlovice, Míkovice, Místřice, Modrá, Nedakonice, Osvětimany, Ostrožská Lhota, Ostrožská Nová Ves, Ořechov, Polešovice, Popovice, Sady, Spytihněv, Staré Město, Svárov, Tupesy, Traplice, Topolná, Vésky, Zlechov, Zlámanec). V Kostelanech nad Moravou chodí oba stárci v čele masopustního průvodu v kroji se svými stárkovskými insigniemi –

šavlemi. V řadě obcí jsou chlapci oblečení v kroji a tančí tanec *podšable* (Bílovice, Boršice, Březolupy, Hluk, Kněžpole, Kudlovice, Kunovice, Míkovice, Polešovice, Popovice, Sady, Staré Město, Traplice). Tradiční akcí chasy je pořádání vlastní masopustní taneční zábavy v sobotu nebo v úterý před Popelčiní středou (Bílovice, Jalubí, Ostrožská Nová Ves) či besedy u cimbálu s *pochováváním basy* (Staré Město).

Chasa se souborem Pentla při masopustní obchůzce. Boršice 2014. Foto L. Tarcalová.

V době masopustu se mnohdy mládež podílí na akcích obce; na krojovém plese předtančují *Moravskou* či *Českou besedu*, kterou pořádá jiná složka v obci nebo sama obec (Nedakonice, Spytihněv), nebo vystupují s naučenými choreografiemi tanců z hodové zábavy (Boršice); někdy chasa pořádá krojový ples (Babice, Bílovice, Popovice, Traplice), někde mívá předem dané téma, např. maškarní ples (Zlechov). Pokus samostatně pořádat vlastní taneční zábavu pro malý zájem selhal (Sady).

Velikonoce

Ke konci postní doby odehrává chasa a křesťanská mládež lidovou hru o umučení Ježíše Krista, obvykle při některé z páteční či nedělní pobožnosti křížové cesty (Uherské Hradiště, Staré Město). O Velikonočním pondělí chodí chlapecká část chasy *vyšlahat* děvčata z chasy (Březolupy, Jalubí, Jarošov, Kněžpole, Kunovice, Mařatice, Medlovice, Míkovice, Mistřice, Ořechov, Popovice, Sady, Spytihněv, Staré Město, Svárov, Tupešy, Traplice, Topolná, Velehrad, Zlámánek).

Chlapci ze Starého Města a Kunovic s velikonočními žilami na Slavnostech vína a otevřených památek. Uherské Hradiště 2010. Foto L. Chvalkovský.

Chasa osmnáctiletých při stavění máje. Mistrice 2016. Foto L. Tarcalová.

Obchází domy děvčat ze souboru i z chasy s velkou žílou, někteří oblečení v kroji (Polešovice). Tradici dodržuje především souborová část mužská; jezdí na vozech s koňským spřežením nebo v několika osobních autech (Spytihněv, Staré Město, Kunovice, Ostrožská Lhota). Chasa z Mařatic pořádá *Papučovou* zábavu před Ponděním velikonočním. Mládež se podílí i na velikonočním jarmarku (Ořechov). O Velikonocích bývá za osmnáctileté sloužena *hrubá mše*, ke které většina z nich obléká kroj (Boršice, Jarošov).

Stavění máje

Stavění, stejně jako jeho hlídání a kácení je záležitost pouze chasy (Buchlovice, Kněžpole, Kunovice, Mařatice, Medlovice, Míkovice, Ostrožská Lhota, Popovice, Svárov, Topolná, Uherský Ostroh), nebo jenom stárků (Spytihněv). V některých obcích staví máj hasiči nebo jiné místní složky (Boršice, Jarošov, Staré Město, Velehrad). Chasa se podílí hlavně na stavění hodové máje (Ostrožská Nová Ves) a malých májek před domy stárkám a podstárkám (Březolupy, Polešovice). Stavět máj je v Misticích záležitostí osmnáctiletých, kteří si volí májovou stárku a obřadně staví máj. Podobný zvyk se na Uherskohradištsku zachoval jen zde. V rámci tradičních zvykoslovných programů staví máj v Muzeu v přírodě – Parku Rochus chasa z Mařatic.

Dožínky

Pokud se konají dožínkové slavnosti, pak se jich zúčastňují i mladí z hodové chasy (Jalubí, Míkovice, Ostrožská Lhota, Zlechov). „*Dělat dožínky jsme s chasou vymysleli proto, že jsme tady dobrá parta a baví nás obnovovat život na dědině. Dříve se tady dělaly jenom hody, ale*

Chasa se svými atributy při slavnosti dožíněk. Kněžpole 2016. Foto L. Tarcalová.

za nás se daly dohromady fašanky, babské hody, stavění máje. U dožíněk nám šlo o symbolické uzavření koloběhu celého hospodářského roku, ale také o to, aby děti i rodiče viděli, jak se dožínky tenkrát dělaly.“ (Kněžpole.)⁶ Hlavními obřadníky jsou dožínkoví stárci a hospodář s hospodyní, jimiž jsou vždy dospělí, starší lidé. Chasa se podílí na celé slavnosti (Jalubí, Kněžpole). V některých obcích se konají dožínkové mše na poděkování za úrodu, kdy jeden pár z chasy, oblečený v slavnostním kroji, přináší dary (Mikovice, Spytihněv, Staré Město). V období fungování jednotných zemědělských družstev se v padesátých a šedesátých letech 20. století pořádaly dožínky častěji, kterých se zúčastňovala chasa a začínající slovácké krůžky (Staré Město, Kunovice).

Poutě

Poutě k svatému Rochu (16. května) na Rochus, na kopec nad Uherským Hradištěm, pořádá každoročně jarošovská chasa spolu s hasiči. Připraví nejen prostředí k hodové mši, která se koná před kaplí, ale i občerstvení po mši (Jarošov). Hody spolu s poutí ve svátek Panny Marie Královny (22. srpna) organizuje a slaví také hodová chasa z Janovic. Chasa, jindy členové souboru Háječků, se zúčastňuje poutě ke sv. Antoníčku nad Blatnicí (13. června), oblečená v kroji (Ostrožská Lhota); někdy se zúčastňuje ještě

Chasa z Uherskoostrožska na poutní cestě na sv. Antonínek nad Blatnicí, 2010. Foto L. Tarcalová.

stará chasa, neboť v tuto dobu se ještě loňská chasa nerozpada a nová se teprve tvoří. Mladí z chasy se účastní i poutní mše v kostele Nanebevzetí Panny Marie (15. srpna) ve Spytihněvi a následného zahradního posezení; avšak neoblékají kroj (Spytihněv). Velehradská chasa již z titulu místa bydliště se zúčastňuje velehradské pouti o svátku sv. Cyrila a Metoděje (5. července), avšak ne jako celek, ale jednotlivě (Velehrad).

Slavnosti vína

Většina mladých z chasy anebo těch, kteří mají možnost se obléct k této akci do kroje, se zúčastňuje průvodu o Slováckých slavnostech vína a otevřených památek v Uherském Hradišti (Babice, Bílovice, Buchlovice, Částkov, Jalubí, Jankovice, Jarošov, Kněžpole, Kostelany nad Moravou, Kunovice, Mařatice, Medlovice, Mistřice, Modrá, Nedachlebice, Nedakonice, Ořechov, Polešovice, Popovice, Sady, Spytihněv, Svárov, Tupesy, Traplice, Topolná, Uherský Ostroh, Velehrad, Vésky, Zlechov). V některých obcích jde chasa v menším počtu (Huštěnovice, Míkovice), jinde se účastní jednotlivci z předešlé, tedy loňské chasy (Ostrožská Lhota), někdy obec prezentuje jen folklorní soubor (Dolina Staré Město, Pentla Boršice). Do průvodu se zapojuje i řada malých dětí, ženatých mužů a vdaných žen, neboť je to možná jediná příležitost obléct kroj (Buchlovice, Huštěnovice, Jarošov, Mařatice, Míkovice, Mistřice, Modrá, Sady, Uherský Ostroh – většinou jen v průvodu, Velehrad, Vésky, Zlechov).

Hody

Hody s právem pořádané hodovou chasou, obcí nebo jinou složkou v obci se v současnosti konají ve čtyřiceti obcích (Babice, Bílovice, Boršice, Březolupy, Břestek, Buchlovice, Částkov, Huštěnovice, Jalubí, Jankovice, Jarošov, Kněžpole, Kostelany nad Moravou, Kudlo-

Mařatická chasa ve slavnostním průvodu o Slováckých slavnostech vína a otevřených památek. Uherské Hradiště 2016. Foto L. Tarcalová.

vice, Kunovice, Mařatice, Medlovice, Míkovice, Mistřice, Nedachlebice, Nedakonice, Ořechov, Ostrožská Lhota, Ostrožská Nová Ves, Polešovice, Popovice, Sady, Spytihněv, Staré Město, Sušice, Svárov, Traplice, Tučapy, Tupesy, Topolná, Uherský Ostroh, Velehrad, Věsky, Zlechov, Zlámanec).

V Košíkách se od roku 1975 hody nekonají, chasa se tu z důvodu malého počtu obyvatel dosud neutvořila. Stejně tak v poslední době chybí mladý dorost v obci Podolí. V podchříbských malých obcích Modrá a Salaš se hody nikdy nekonaly, avšak mladí z Modré se zúčastňují hodů na Velehradě, letos měla velehradská chasa i modřanského stárka (2019).

V mnohých obcích je po povolení hodů na obecním úřadu (Boršice, Jarošov, Kunovice, Míkovice, Mistřice, Medlovice, Zlechov), nebo po jeho zakončení v první hodový den sloužena mše svatá za chasu a místní farníky. Někdy se odbývá v neděli až na druhý hodový den (Bílovice, Březolupy, Buchlovice, Huštěnovice, Jalubí, Kněžpole, Kostelany nad Moravou, Nedachlebice, Ořechov, Ostrožská Lhota, Ostrožská Nová Ves, Polešovice, Popovice, Sady, Spytihněv, Staré Město, Svárov, Tupesy, Traplice, Topolná, Uherský Ostroh, Věsky, Zlámanec). Mše je sloužena za účelem poděkování za úrodu, proto jsou přinášeny obětní dary v podobě obilí, chleba, soli, hroznů a vína (Částkov).

Důležitou slavností jsou dozvuky hodů, tzv. *hodky*, na druhý hodový den nebo následující sobotu. Po obci se vozí beran nebo vodí ovečka (Kněžpole). Ve většině obcí je jimi večerní taneční zábava (Jalubí, Mařatice). V některých obcích se konají až za měsíc tzv. *babské hody* (Huštěnovice, Košíky, Kněžpole, Traplice), na kterých participují i dospělí.

Vánoce

Vánočních obřadních obchůzek je v době adventu a v období po Vánocích několik. O svátku sv. Lucie chodila děvčata po rodinách svých známých (Mařatice, Sady), členové chasy, mnohdy i členové souboru se dodnes

Mladší stárek a stárka s právem o hodech. Buchlovice 2006. Foto L. Tarcalová.

Mikulášská obchůzka chasy ze souboru Hradišťan. Uherské Hradiště 1994. Foto L. Tarcalová.

Děvčata z Hradišťanu při obchůzce o svátku sv. Lucie. Uherské Hradiště 1995. Foto L. Tarcalová.

Živý betlém kněžpolské chasy a obyvatel obce. Kněžpole 2001. Foto L. Rašticová.

Umývání chlapců o svátku sv. Štěpána děvčaty ze souboru Cifra. Uherské Hradiště 2009. Foto M. Tarcalová.

zúčastňují mikulášských obchůzek. Vždy někdo z chasy zastává hlavní obřadníky – Mikuláše, čerta a anděla (Bílovice, Březolupy, Částkov, Kněžpole, Mařatice, Svárov, Topolná). Obvykle obchází rodiny s dětmi bývalých členů chasy. Mládež se před Vánocemi podílí i na vytváření vánočních ozdob, tvoření perníčků pro děti (Částkov, Topolná) nebo spolupořádá mikulášskou nadílku pro děti z obce (Medlovice). Chasa se často setkává při rozsvěcování a zpívání koled u vánočního stromu (Bílovice, Částkov, Huštěnovice, Ořechov, Svárov, Tupesy, Topolná, Velehrad, Zlámánek), někteří se schází i na půlnoční mši (Polešovice). Nejen chasa, ale další spolky z obce pořádají tzv. živý betlém – lidovou hru o narození Ježíška (Kněžpole, Kelníky).⁷

Na Štědrý den chodí chlapi koledovat do domů děvčat (Míkovice) a obec obchází i o svátku sv. Štěpána (Boršice, Kunovice). Část děvčat z mařatické chasy, ale i děvčata ze souboru Cifra, jezdila v posledních letech na svátek sv. Štěpána umývat chlapce z chasy či z muziky Harafica. Umývání mužů či chlapců na Štěpána (Březolupy, Zlechov) a na Nový rok děvčat se v některých obcích stále dodržuje (Kněžpole, Zlechov). Chasa, někdy spolu s folklorním souborem, pořádá štěpánskou zábavu či besedu s folklorně zaměřeným programem (Staré Město, Kunovice). Stárci pořádají společnou oslavu Silvestra a Nového roku (Babice, Bílovice).

Obchůzka Tří králů chasy ze souboru Hradišťan. Uherské Hradiště 1996. Foto L. Tarcalová.

Akce spojené se svatbou člena chasy

Pokud se vdává nebo žení člen chasy, loučí se s nimi chasa tzv. *zpíváním svíce*, kde je chlapec a děvče pohostí a chasa jim předá svatební dar (Bílovice, Ostrožská Nová Ves, Polešovice, Popovice, Staré Město, Svárov, Topolná). Stejně tak se zúčastňují *zatahování* v den svatby (Mistřice, Ořechov, Staré Město) nebo i posvatební stěhování (Boršice). Chasa se také schází při oslavě narozenin některého svého člena (Mistřice).

Krojovaná chasa doprovází ženicha do nevěstina domu. Bílovice 2012. Foto L. Tarcalová.

Další akce

Hodová chasa se v obcích podílí anebo se účastní řady akcí – koštu vín, slivovice (Částkov, Sady), stárkovský pár oblečený v kroji vítá účastníky krojového plesu u vchodu a nabízí štamprlku slivovice (Boršice). Chasa pořádá akce pro děti – drakiády (Sady, Topolná, Jarošov), dětský karneval (Jarošov s JOS), společné výlety (Mistřice, Ostrožská Nová Ves, Svárov) a různé sportovní aktivity a táboráky (Březolupy); členové chasy jsou aktivní i ve skautingu (Tupesy). Dalšími společnými aktivitami jsou brigády a jarní úklid (Topolná) či besedy s důchodci

(Topolná, Ořechov). Právě chasa je takovou složkou, která je v případě potřeby reprezentace obce vždy připravena pomoci, neboť je předpoklad, že někdo z chasy má stále připravený kroj k okamžitému použití (Ostrožská Lhota). Před hody pořádá taneční školu s chasou (Kunovice, Ořechov), organizuje vlastní taneční zábavu (Bilovice, Medlovice, Ostrožská Nová Ves, Traplice) nebo během roku při různých příležitostech i besedy u cimbálu (Spytihněv, Uherský Ostroh).

Podmínky k práci chasy

Ve většině obcí nemá chasa vyhrazené prostory pro scházení během roku. V období před hody a před fašankem je jim obvykle vyhrazena místnost v kulturním domě, sportovní hale, tělocvičně základní školy, kulturní místnosti obecního úřadu (Částkov), v místním pohostinství, mnohdy si platí i pronájem (Jarošov). Ti šťastnější mají prostory města či obce zdarma (Mařatice). Velmi dobře je na tom chasa z Kněžpole, která má pro svoji činnost vyhrazeny dvě unimobuňky u kluziště, které jim slouží jako sklad a klubovna. Kroje, které si chasa obléká, jsou vlastní. Pokud si půjčují kroj ze souboru, pak jsou uloženy v *krojárně* souboru. Podpora obce mnohdy tkví nejen v pronajímání místa k nácvikům a přípravě hodů, ale ve finančním příspěvku pro stárky na náklady spojené s funkcí. Členům chasy, kteří nemají kroj, obecní úřad ochotně zapůjčí ze svého malého depozitáře (Zlechov).

Závěr

Na Uherskohradištsku se sdružovala mládež – svobodní chlapci a děvčata, kteří se podíleli během roku, kromě pořádání hodů, na řadě festivit. Od meziválečného období organizovalo hody mnoho spolků – hasičské sbory, tělovýchovné spolky, politické strany a jejich mládežnické spolky, z nichž vycházeli stárky a stárky. Od začátku padesátých let 20. století se začalo navazovat na předválečné formy obyčejů, v nichž přejala iniciativu v řadě obcí slovácké krúžky a posléze folklorní soubory. Tím se také obnovila funkce stárků. Dodnes se organizačně podílí i na dalších aktivitách během roku.

Hodová chasa se utváří v obcích během roku. Problém s nedostatkem mladých lidí mají především podchříbské malé obce, kde se mládež nesdružuje a netvoří chasu (Košíky, Salaš). V polovině dvacátých let 20. století se v některých malých obcích hody konaly, ale dnes se chasa jen náhodně schází a podílí se na hodech v jiných obcích (Modrá). Při konání hodové občůzky vypomáhá malým obcím mládež z blízkých obcí (Břestek, Zlámanec, Modrá, Velehrad). Sounáležitost mladých se sousedními obcemi je hodně pevná, navzájem se účastní hodových zábav, krojových plesů, besed u cimbálu (chasa ze Spytihněvi zajíždí do Babic, Huštěnovic, Topolné, Traplic či Starého Města). Jiným důvodem nesdružování se mladých v chase je také generační výměna (Podolí). Hodové chasy se v některých obcích tvořily postupně, začaly si pořizovat nové kroje, vytvářet si nová hodová pravidla vycházející z lidové tradice.⁸ V mnoha obcích chasa funguje jako samostatný registrovaný spolek nebo sdružení. Má své stanovy, podle kterých se řídí.

Podíl chasy na udržování nejen tradičních (masopust, Velikonoce, stavění máje, jízda králů, dožínky, poutě, hody, Vánoce), ale i nově se vžívajících festivit – koštu vín, slivovice, krojových plesů, je výrazný. Nejen chasa, ale i dospělí mají možnost se podílet na nových slavnostních či společenských příležitostech, jako jsou besedy u cimbálu, společné výlety, různé sportovní aktivity a táboráky. Právě chasa je složkou, která v případě potřeby reprezentuje obec, neboť je vždy připravená a schopná pomoci. Velkým uplatněním pro předvádění zvykoslovných pořadů se stalo Muzeum v přírodě – Park Rochus, stejně jako dvoudenní Slovácké slavnosti vína a otevřených památek, kde se může nejen chasa, ale řada dalších milovníků folkloru podílet na výročněobyčejových pořadech.

Poznámky:

- 1 N a v r á t i l o v á, Alexandra. Koncept svobodné mládeže v tradičním vesnickém společenství. In: Tarcalová, Ludmila, ed. *Zvyky a obyčeje socioprofesionálních skupin: [sborník příspěvků z konference karpatologické komise pro lidové obyčeje MKKK konané v Buchlovicích v r. 2005]*. V Uherském Hradišti: Slovácké muzeum, 2005, s. 63–74.
- 2 Š i m š a, Martin. Sociální skupina, její zvyky, instituce a organizace v pojmání sociologické vědy. In: Tarcalová, Ludmila, ed. *Zvyky a obyčeje socioprofesionálních skupin: [sborník příspěvků z konference karpatologické komise pro lidové obyčeje MKKK konané v Buchlovicích v r. 2005]*. V Uherském Hradišti: Slovácké muzeum, 2005, s. 15–31.
- 3 T a r c a l o v á, Ludmila. *Hody s právem na Uherskohradištsku*. V Uherském Hradišti: Slovácké muzeum, 2008, s. 126.
- 4 T a r c a l o v á, Ludmila. Struktura odvedenecké obřadní obchůzky na okrese Uherské Hradiště. In: Frolec, Václav, ed. *Obřadní obchůzky: sborník folkloristických statí*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 1988, s. 177–181.
- 5 T a r c a l o v á, Ludmila. Rozdíly v postavení současné venkovské komunity o hodové slavnosti na Uherskohradištsku (děvčata – chlapci, svobodní ženatí). In: Číhal, Petr, ed. *MY A ONI: domácí a cizí v lidové tradici*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, 2019, s. 36–37.
- 6 Uvedl Jiří Lapčík, Kněžpole, čp. 279.
- 7 T a r c a l o v á, Ludmila. Živý betlém – nový fenomén současnosti (vybrané příklady z Moravy). *Národopisná revue* 21, 2011, č. 4, s. 271–282.
- 8 V e č e r k o v á, Eva. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. V Praze: Vyšehrad, 2015, s. 313–314.

PhDr. Ludmila T a r c a l o v á (n. 1946), etnografka, dlouholetá bývalá pracovníce Slováckého muzea v Uherském Hradišti. V jejím odborném zájmu je obřadní lidová kultura, lidový oděv a strava, především však jevy spojené s výročněobyčejovým a rodinným cyklem.

Village Youth Share in Cultural and Social Life in the Region of Uherské Hradiště

Abstract

In the region of Uherské Hradiště young people – single boys and girls gathered in order to participate in organizing a feast and many other festivities throughout the year. Since the period between the two world wars there were many societies which organized feasts - fire brigades, physical education groups, political parties and their youth sections the members of which were male and female village youth leaders. Since the beginning of 50s in 20th century some pre-war forms of customs were revived and in which mainly so-called *Moravian Slovak clubs* took the initiative in many villages and they were followed by folk ensembles. This also leads to renewal of the function of male village youth leaders who, up to these days, take part in organizing other activities throughout the year.

Feast village youth is formed in villages during the year. There is a problem of lack of young people especially in little village under Chřiby in which young people do not gather and form village youth (Košíky, Salaš). In the middle of 20s of 20th century the feasts were organized in some little villages (Modrá) but today the village youth gather and take part in some of village activities only accidentally. These boys and girls are often helped by young people from neighbouring villages especially in organizing feast village rounds (Břestek, Zlámanec, Modrá, Velehrad). Solidarity of young people with neighbouring villages is very strong, they visit each other's feast parties, costume balls and performances of folk ensembles (village youth from Sptyihněv visit Babice, Huštěnovice, Topolná, Traplice or Staré Město). Another reason for of nonexistence of village youth might be a generation exchange (Podolí). In some villages, village youth was formed gradually, they started to buy new costumes, create new rules based on folk traditions. In many villages, village youth exists as officially registered club or society. They have their own statutes they follow.

Village youth share in keeping not only traditional (Shrovetide, Easter, building of a maypole, ride of kings, harvest home, pilgrimage, Christmas) but also newly originated traditions (wine and plum

brandy tasting, costume balls) cannot be overlooked. Not only village youth but also other adults have a chance to participate in new social activities, such as performances of folk ensembles, trips, various sports activities and campfires. It is just the village youth who represent the village, because they are ready to help all the time. Park Rochus has become a very popular place for performances based on folk verbal and musical traditions and not only village youth, but also other lovers of folklore can take part in annual customs performances.

Key words: village youth, Easter, erection of maypole, harvest home, pilgrimage, feast, Wine Festival, Christmas, wedding

Anteil der Kirmes-Dorfjugend am kulturellen und gesellschaftlichen Leben in den Gemeinden um Uherské Hradiště

Zusammenfassung

In der Gegend um Uherské Hradiště fand sich die Jugend – unverheiratete Burschen und Mädchen – zusammen, um im Lauf des Jahres außer an den Kirmesfeiern an einer Reihe von Festivitäten teilzunehmen. Seit der Zwischenkriegszeit wurde die Kirmes von vielen Vereinen organisiert – von Feuerwehr, Sportvereinen, politischen Parteien und deren Jugendvereinen, aus denen die Altbursch-Mädels und Altburschen stammten. Ab Anfang der fünfziger Jahre des 20. Jahrhunderts knüpfte man wieder an die Vorkriegsformen der Bräuche an, bei denen die Initiative in zahlreichen Gemeinden von sog. mährisch-slowakischen Zirkeln und später Folkloregruppen übernommen wurde. Damit wurde auch die Funktion der Altburschen erneuert. Bis heute beteiligen sie sich organisatorisch auch an weiteren Aktivitäten im Lauf des Jahres.

Die Kirmes-Dorfjugend bildet sich in den Gemeinden im Lauf des Jahres. Ein Problem mit dem Mangel an jungen Leuten haben insbesondere die kleinen Ortschaften am Fuß des Marsgebirges, wo sich die Jugendlichen nicht regelmäßig treffen und keine Trachtenjugend bilden (Košíky, Salaš). Mitte der zwanziger Jahre des 20. Jahrhunderts fand in einigen kleinen Gemeinden (Modrá) die Kirmes statt, doch heute kommt die Dorfjugend nur zufällig zusammen und beteiligt sich an einigen Aktionen. Oft helfen diesen Burschen und Mädchen auch Jugendliche aus den Nachbardörfern aus, vor allem beim Kirmesumzug (Břestek, Zlámanec, Modrá, Velehrad). Die Zusammengehörigkeit der Jugend mit den Nachbargemeinden ist recht fest, sie nehmen gegenseitig an Kirmes-Tanzvergnügen, Trachtenbällen, Zymbalabenden teil (die Trachten-Dorfjugend aus Spytihněv fährt nach Babice, Huštěnovice, Topolná, Traplice oder Staré Město). Ein anderer Grund für das Fehlen einer Trachten-Dorfjugend ist wohl der Generationswechsel (Podolí). Eine Kirmes-Dorfjugend bildete sich in einigen Gemeinden nach und nach heraus, man begann, neue Trachten anzuschaffen, es wurden neue Kirmesregeln aufgestellt, die von den Volkstraditionen ausgehen. In vielen Ortschaften ist die Dorfjugend ein selbstständiger registrierter Verein. Sie hat ihre Satzung, nach der sie sich richtet.

Der Anteil der Trachten-Dorfjugend an der Bewahrung nicht nur traditioneller Bräuche (Fasching, Ostern, Aufstellen des Maibaums, Pfingstkönigsreiten, Erntefest, Wallfahrten, Kirmes, Weihnachten), sondern auch sich neu einbügender Festivitäten ist unübersehbar – Wein- oder Slibowitzverkostungen, Trachtenbälle. Nicht nur die Trachten-Dorfjugend, sondern auch die Erwachsenen haben die Möglichkeit, sich an den neuen feierlichen oder gesellschaftlichen Gelegenheiten zu beteiligen, wie etwa an Zymbalabenden, gemeinsamen Ausflügen, verschiedenen Sportaktivitäten und Lagerfeuer. Gerade die Trachten-Dorfjugend ist eine Gruppierung, die bei Bedarf die Gemeinde repräsentiert, denn sie ist stets bereit, zu helfen. Eine große Bühne zur Vorführung von Brauchtumsveranstaltungen wurde das Freilichtmuseum Park Rochus, ebenso wie das zweitägige Mährisch-slowakische Weinfestival mit dem Tag der offenen Baudenkmäler, bei dem nicht nur die Trachten-Dorfjugend, sondern auch zahlreiche weitere Folkloreliebhaber an Jahresbräuchen teilnehmen können.

Stichwörter: Trachten-Dorfjugend, Fasching, Ostern, Aufstellen des Maibaums, Erntefest, Wallfahrt, Kirmes, Weinfestival, Weihnachten, Hochzeit

PREMENY DYCHOVEJ HUDBY NA SLOVENSKO-MORAVSKOM POMEDZÍ V 20. STOROČÍ (NA PRÍKLADE OBCÍ KÚTY, BRODSKÉ, LANŽHOT A TVRDNICE)

Barbora Turčanová, Ústav evropské etnologie, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno

Príspevok sa venuje problematike dychovej hudby ako nástrojového zoskupenia pôsobiaceho vo vidieckom prostredí v štyroch lokalitách na slovensko-moravskom pomedzí (Lanžhot, Tvrdonice, Brodské, Kúty). Zameriava sa na obdobie druhej polovice 20. storočia, kedy so zmenou kultúrnej politiky prichádzajú aj zmeny v pôsobení tohto nástrojového zoskupenia. Dychová hudba sa vo vidieckom prostredí stáva mimoriadne štedro podporovanou aktivitou a od sedemdesiatych rokov je jej tradičná podoba a znenie výrazne ovplyvnené mediálne populárnou dychovou hudbou Moravanka. Vo výskumných lokalitách vznikajú nové dychové kapely s novým repertoárom a novým imidžom. Na oboch stranách rieky Moravy sú však výsledky tohto vplyvu rozdielne. Dôležitú rolu zohráva lokálna komunita a jej vzťah k ľudovej kultúre.

Rok 1948 priniesol obyvateľom vtedajšieho Československa zásadné zmeny spôsobu života. K moci sa dostal totalitný politický režim, ktorý postupne ovplyvnil všetky oblasti života spoločnosti a determinoval aj významným spôsobom život, alebo skôr životnosť prejavov ľudovej kultúry. Niektoré celkom odmietol, iné naopak podporil. Tento príspevok sa venuje vývoju dychovej hudby na slovensko-moravskom pomedzí v inkriminovanom období kultúrnej politiky jednej strany. Vznikol na základe výskumu slovenských lokalít Kúty a Brodské (región Záhorie) a moravských obcí Lanžhot a Tvrdonice (región Slovácko, subregión Podluží). Ide o pohraničné obce, ktorých katastre ležia bezprostredne vedľa seba a delí ich hraničná rieka Morava. Výskum prebiehal v rokoch 2018 a 2019, metodicky bol postavený predovšetkým na osobných rozhovoroch s informátormi pochádzajúcimi z prostredia dychovej hudby a na štúdiu obecných kroník, literatúry¹ a početných audiovizuálnych záznamov vyskytujúcich sa na rôznych internetových stránkach.²

Pre lepšie pochopenie špecifik vývoja dychovej hudby v socialistickom Československu je vhodné vrátiť sa do histórie a načrtnúť pozíciu dychovej hudby ako nástrojového zoskupenia v spomínaných lokalitách. V druhej polovici 19. storočia si získali dychové orchestre obrovskú popularitu v rámci mestských promenádnych koncertov,³ kam sa dostali z vojenského prostredia.⁴ Obyvatelia vidieka prišli do kontaktu s dychovou hudbou najmä vďaka povinnej vojenskej službe mužov. Niektorí si svoju povinnosť splnili práve vo vojenských posádkových hudbách. Naučili sa tam dobre ovládať jednotlivé hudobné nástroje a spoznali aj nový, moderný repertoár – nielen hudobný, ale aj tanečný (v tom období ho predstavovali predovšetkým tance polka a valčík), ktorý sa ich sprostredkovaním od druhej polovice 19. storočia dostáva do vidieckeho prostredia.⁵

Vo výskumných lokalitách sa dychová hudba formovala od začiatku 20. storočia. V tomto období tu doznieva pôsobenie gajdošov, ktorí kvôli ich interpretačným a hlavne akustickým možnostiam nepostačovali nárokom doby. Nahradili ich viacčlenné sláčikové zoskupenia, ktoré boli schopné vyhovieť potrebám obyvateľov sledovaných lokalít. Hlavnou príčinou nebola

ani tak ich schopnosť zahrať aj moderný repertoár, ako ich silnejší zvuk, ktorý dokázal ob-
siahnúť väčšie sály a väčšie množstvo ľudí.⁶ Muzikanti zoskupení v tradičných sláčikových
hudbách boli tzv. náaturisti – nepoznali noty, keďže hudobné vzdelanie nebolo na vidieku jed-
noducho dostupné a požadované. Ich interpretačné techniky spočívali na hudobnom sluchu
a pozorovaní starších generácií muzikantov pôsobiacich v lokalite.⁷ Vďaka tomu sa z generácie
na generáciu tradovali špecifické lokálne hudobné prejavy (spôsob interpretácie aj repertoár).

Práve spomenuté sláčikové obsadenia kapiel sa časom pretransformovali na čisto dycho-
vé kapely.⁸ Svedčia o tom aj príklady z výskumných lokalít – na začiatku 20. storočia tu
najintenzívnejšie pôsobili: *Bažantova kapela* (Tvrdonice), *Kapela bratov Láničků* (Tvrdoni-
ce), *Prajci* (Lanžhot), *Dujšíkovci-Apaci* (Brodské).⁹ Tieto nástrojové zoskupenia fungovali
v tzv. štrajchovej zostave, teda hrajúce v kombinácii sláčikových a dychových (plechových)
nástrojov. Muži, ktorí sa vracali z vojenskej služby, výborne ovládali hru na dychové ná-
stroje, tieto si často so sebou z vojny prinášali a pridávali sa k už pôsobiacim sláčikovým
kapelám. Mnohí muzikanti¹⁰ ovládali hru na oboch typoch nástrojov a pri hre ich podľa
potreby striedali. Tieto nástrojové zoskupenia združovali muzikantov z viac ako jednej obce
a ich pôsobenie nebolo späté len s jednou lokalitou. Kapely sprevádzali obyčaje životného
cyklu (svadba, pohreb), ale aj výročné obyčaje a rôznorodé tanečné príležitosti a svoj reper-
toár čerpali (okrem dobových módných vln, ktoré predstavovali hlavne polka a valčík) aj zo
staršieho lokálneho piesňového fondu.

Reprezentatívnym nástrojovým zoskupením tohto prostredia boli od roku 1908 muzikan-
ti združení okolo Jána Juráčka v Tvrdoniciach (*1879). Ten sa učil hrať u týneckého hodiná-
ra Františka Stibúrka, ktorý v rokoch 1866–1908 viedol sedemčlennú partiu „prespolních“
muzikantov. Táto kapela hrávala tak, ako bolo na tú dobu zvykom – do večera na dychové
nástroje, potom ich vystriedali za tichšie sláčikové nástroje. V roku 1929 sa vedenia tejto
kapely chopil syn Jána Juráčka – František Juráček (1904–1988). Počas druhej svetovej vojny
bol vyhlásený zákaz tanečných zábav a ďalších podobných podujatí, preto v roku 1941 kape-
la ukončila svoje pôsobenie.¹¹

Prenikanie dychovej hudby na Podluží so sebou prinieslo zmenu melodického sprievodu
prispôbenú práve tomuto nástrojovému zoskupeniu. *„Muzikanti a zpěváci písně pozmě-
nili, protože dechové nástroje nemohly doprovázet melodicky a tonálně složité nápěvy. Proto
také nezvanikly všechny staré písně spolu se zánikem štrajchového doprovodu. Mládež zná písně
už v jejich novější podobě, zatímco starší zpěváci někdy uvádějí novou i starší verzi nápěvu
a textu.“*¹²

Najvýznamnejším nástrojovým zoskupením na slovenskej strane Moravy, ktoré sa tu
v rôznych podobách formovalo od začiatku 20. storočia, boli muzikanti z rodu *Dujšíkov-
cov-Apakov*, ktorý sa niekoľko desaťročí staral o hudobný sprievod pri rôznych príležitos-
tiach nielen v Brodskom. Okrem lokálneho repertoáru interpretovali aj viedenské valčíky
a klasické skladby na počúvanie, keďže boli pozývaní na grófske a statkárske rodinné plesy.

V roku 1932 začala pôsobiť nová generácia muzikantov tohto rodu pod vedením Fer-
dinanda Dujšíka-Apaku (1902–1965) – zo štrajchovej zostavy nástrojov sa premenili na
kapelu s čisto dychovými nástrojmi a bubnom. Získavali si čoraz väčšiu popularitu nielen
v domácom prostredí, ale aj mimo Záhoria a susedného Podluží. (Od roku 1934 hrávali
v Bratislave hasičom, v roku 1941 sa predstavili v rozhlase, v roku 1946 účinkovali v Ban-
skej Bystrici na oslavách Slovenského národného povstania, kde večer odohrali aj tanečnú
zábavu v Národnom dome.) V monografii obce Brodské uvádza jej autor Konštantín Palko-
vič výpoveď respondenta z roku 1991: *„Najviac však hrávali doma v Brodskom. Hudba bola
neodmysliteľnou zložkou života Broďčanov. Muzikanti hrávali pri svadbách, viedli regrútov
do Skalice na odvod, hrali pri všetkých tanečných zábavách, na fašiangy, na hody, na Štefana,*

v predvečer prvého mája, sprevádzali oslavy, niektoré divadelné predstavenia, vystúpenia hasičov a futbalistov. V kostole hrali na Vianoce a Veľkú noc, niekedy pri procesii a púti, občas na pohreboch. Hrávali polky, valčičky, pochody, smútočné pochody, zriedka iné. Na hody po obede vyhrávali po domoch.¹³

Dychové nástrojové zoskupenie na svadbe v Kútoch v tridsiatych rokoch 20. storočia.
Zdroj: <https://www.zahorackyfolklor.sk/products/kucanska-svadba/> [cit. dňa 13. 4. 2019]

Popularita dychovej hudby vo vidieckom prostredí sa neprejavila len pridávaním dychových plechových nástrojov k už existujúcim sláčikovým kapelám, ale aj zakladaním čisto dychových kapiel. Prvá takáto kapela v rámci výskumných lokalít pôsobila od roku 1918 v Kútoch a jej pôsobenie netrvalo dlho. Druhá bola takisto na slovenskej strane rieky Moravy a vznikla v Brodskom pod vedením Metodeja Prajku (1898–1962) v roku 1920. Táto dychovka fungovala v desaťčlennom obsadení pod názvom *Desítka* do začiatku druhej svetovej vojny. Okrem nej v Brodskom od roku 1928 pôsobila ďalšia dychová hudba pod vedením Jozefa Knapa, ktorá účinkovala aj za riekou Moravou.¹⁴

Dôležitý medzník vo vývoji dychovky v tomto prostredí predstavovala už spomínaná druhá svetová vojna. Tá, ako o tom svedčí príklad Juráčkovcov, znamenala útlm hudobného sprievodu v spomínaných lokalitách a spôsobila aj nedostatok muzikantov po jej skončení. Práve preto sa v roku 1947 pod vedením Františka Juráčka zlúčili muzikanti z tvrdomickej Láničkej kapely a Hřebačkovej kapely z Moravskej Novej Vsi a Prajci z Lanžhota. Na moravskej strane rieky Moravy tak vznikla prvá čisto dychová kapela známa pod názvom *Juráčkovci/Juráči*.¹⁵ Spojenie týchto muzikantov predstavovalo koniec štrajchu v tomto prostredí. Prečo tak tomu bolo, nie je úplne jasné. Dá sa predpokladať, že dôležitú rolu zohrala predovšetkým premena hudobného vkusu vtedajšej vidieckej spoločnosti, ako aj postupná premena tanečného a piesňového repertoáru.

Dujsíkovci-Apaci pri príležitosti nahrávania do rozhlasu v roku 1941 v Brodskom. Zdroj: súkromný archív informátora (m, 1924, Brodské).

Juráčkovci na hodoch v Lanžhote v roku 1961. Zdroj: Jeřábek, Richard, Frolec, Václav a Holý, Dušan. Podluží. Kniha o lidovém umění. V Brně: Krajské nakladatelství, 1962, s. 122.

vená všeho ,buržoazního bahna‘ a veškerého vlivu ,západnické pseudokultury‘. To vše v očích ideologů splňovala lidová kultura – kultura vytvořená utlačovaným lidem a ,po staletí dotvořovaná, vybrušovaná a vylepšovaná, která má ,ve své velké části trvalou, nehynoucí hodnotu, s kterou se ani zdaleka nemůže měřit jepičí život pseudolidových písní a šlágrů komponovaných v epoše buržoazní republiky...‘; u kterých se nebavil kolektiv, ale ,bavily se dvojice, vedené celým způsobem zábavy k individualistickému zabývání se sebou samými.“¹⁸

Komunistická kulturná politika nielen že využívala niektoré prejavy ľudovej kultúry, ale často si ich aj pretvárala pre vlastné záujmy. Jej vplyv na udržovanie prejavov tradičnej ľudo-

Znakom starších dychových kapiel bolo ich zloženie z muzikantov pochádzajúcich z viacerých okolitých obcí (v tomto prípade z oboch strán rieky Moravy) a ich účinkovanie v širokej oblasti. Kapela mala dva klarinety, dve krídlovky, dve baskrídlovky, dve trubky, heligón a bicie. Repertoár tvorili najmä úpravy lokálnych ľudových piesní viažucich sa k lokálnym tanečným prejavom (na Podluží predovšetkým *vrtené a hošíje*). Jurácci sa držali interpretačného štýlu zaniknutých kapiel a boli vzorom ostatným dychovkám na Podluží. Moravská etnomuzikologička Marta Toncrová pri výskume organizovanom v rámci tvorby publikácie *Náš kraj. Folklor, obyčaje, historie, nářečí a jména v tradici a současnosti družstevních vesnic Moravská Nová Ves, Hrušky, Týnec a Tvrdonice* (1982) pozorovala v ich hre tieto zmeny: „Podle srovnání hry z roku 1969 (jde o soukromý snímek Marie Snopkové z Hrušek z vystoupení Juráčkovy kapely v roce 1969 na hrušeckých hodech) a z roku 1975 se podstatně zrychlilo tempo. V dřívějším způsobu vedení melodie se také uplatňovaly silněji jako sólové hlasy klarinety, zatímco nyní jsou zcela v popředí trubky.“¹⁶ Časť repertoáru tvorili úpravy priamo Františka Juráčka, no väčší podiel však patril Metodejovi Prajkovi, ktorý v rokoch 1942–1962 s Juráčkami hral.¹⁷

Ďalší zásah do pôsobenia dychovej hudby v skúmanom prostredí priniesol rok 1948, ktorý priniesol prevzatie moci komunistickým režimom a s ním prišiel aj nový model pohľadu na ľudovú kultúru. Práve tá sa stala kľúčom k získaniu žiadanej kontroly nad širokými vrstvami spoločnosti. „Nový režim stavěl na tzv. *vládě lidu a třídním boji, chtěl vytvořit nový ,spravedlivý‘ řád, ke kterému byl třeba ,nový‘ člověk a ,nová‘ kultura, zba-*

vej kultúry na Morave bolo mnoho intenzívnejší ako na Slovensku. V mnohých regiónoch v tomto procese zohrali dôležitú rolu jednotné roľnícke družstvá. V Lanžhote bolo družstvo založené v roku 1949 a už o desať rokov neskôr spravovalo väčšinový podiel v obci. V Tvrdoniciach bola situácia rovnaká. Obe obce spadali pod *Jednotné zemédeľské družstvo Jana Černého* so sídlom v Moravskej Novej Vsi. Družstvo patrilo k tým úspešným a mimoriadne štedro finančne podporovalo kultúrne aktivity späté s ľudovými tradíciami. V tejto dobe sa podporoval vznik folklórnych súborov či speváckych skupín a takisto organizácia rôznych podujatí, na ktorých mali možnosť tieto telesá účinkovať. Týchto kultúrnych akcií bolo mnoho, pretože predstavovali kontrolu nad trávením voľného času obyvateľov. Svedčí o tom aj nasledovný úryvok: „*Mladí z družstva i obcí naopak považujú za samozrejmosť, že pri oslavách rôznych výročí a významných dňoch – napríklad pri tradičnej oslavách 1. máje v Břec-lavi – se oblečou do krojů a jdou manifestovat společně v řadách družstevníků. [...] Zájmová činnost, pramenící ze zdejších dávných tradic, nejen stmeluje pracovníky uvnitř družstva, vytváří živnou půdu pro dobrovolnou disciplínu a je nemalým zdrojem občanského uvědomění, ale odstraňuje i generační bariéry, upevňuje pocit hrdosti na sounáležitost k zemědělskému podniku a nedovolí lidem trávit svůj volný čas planě, v obklopení nudou. V takové atmosféře se pak daří vštěpovat vztah k práci v zemědělství a k bohatému kulturnímu životu vesnice i těm nejmladším. Také v tomto směru plní JZD Jana Černého významnou politickou a společenskou úlohu, jež vytváří nejen pevné zázemí pokroku v lidech současných generací, ale vštěpuje ony myšlenky do vědomí těch, kteří převezmou odpovědnost za správu podniku na přelomu století.*“¹⁹ V monografii Tvrdonic sa zase dočítame: „*Musíme poděkovat našemu socialistickému zřízení pod vedením Komunistické strany Československa, které nám skýtá možnosti k národopisnému využití a vynakládá na kulturní činnost v našem socialistickém státě mnoho finančních prostředků.*“²⁰

Neformálne spontánne spevné alebo herné príležitosti sa zo života vytrácali a nahradili ich organizované vystúpenia konané často v rámci nových sviatkov, ktoré priniesol nový politický režim a ktoré smerovali ku kontrole každodennej kultúry obyvateľstva. Zásadnou zmenou bolo obmedzenie náboženských prejavov, ktorých miesto vyplnili novovzniknuté sviatky a herné príležitosti. Vo všetkých výskumných lokalitách sa od päťdesiatych rokov stretávame s novými občianskymi obradmi ako uvítanie do života, odovzdávanie občianskych preukazov a podobne. Išlo však o veľmi malé podujatia, pri ktorých nebola dôležitá prítomnosť dychovej hudby. K tradičným príležitostiam, u ktorých dychovka naopak nechýbala, patrilo napríklad vyhrávanie pri sviatku Jozefa alebo Anny.²¹

Juráčkovi ako reprezentanti lokálnej kultúry Podluží boli pomerne známa dychová hudba aj za hranicami svojho pôvodného pôsobiska. Hrali napríklad na plese Slováckeho krúžku v Brne v päťdesiatych rokoch 20. storočia, v šesťdesiatych rokoch na Medzinárodnom filmovom festivale v Karlových Varoch. Okrem toho sa predstavili v Prahe, v Hradci Králové alebo v slovenskej Nitre. Zahrali si tiež v Sovietskom zväze, v Rakúsku, Nemecku aj v Maďarsku. Na tieto miesta by sa ako tradičná lokálna dychovka v prvej polovici 20. storočia určite nedostali. Práve ich úspechy pôsobili taktiež ako motivácia pre vznik nových kapiel a zachovanie muzikantskej tradície ich domáceho regiónu.²²

Situácia vo výskumných lokalitách na slovenskej strane rieky Moravy bola odlišná. V Kútoch aj v Brodskom stimul v podobe jednotných roľníckych družstiev, ich podpory kultúry aj ich role dôležitého objednávateľa hudobných zoskupení, aký bol zaznamenaný v Lanžhote a v Tvrdoniciach, neprišiel. Tieto inštitúcie tu samozrejme pôsobili, ale s väčšinovým podielom až od konca šesťdesiatych rokov 20. storočia.²³ S priebehom spoločenských premien na socialistickom vidieku spätosť s ľudovou kultúrou u obyvateľov týchto obcí postupne opadla. Súviselo to aj s pracovnými aktivitami, ktoré boli u mnohých spojené skôr s okolitými

lokalitami ako s domovom. Kvôli politickému režimu ochladol náboženský život a obyvateľstvo sa rozdelilo do spolkov s nie veľkou aktivitou a popularitou oproti susednému Podluží. Vytratilo sa vedomie lokálnej identity zviazanej s tradičnou kultúrou. To logicky vplývalo aj na fungovanie dychovej kapely Dujsíkovcov-Apakov, ktorí hrávali viac na Morave ako na Slovensku. V ich domácom prostredí sa vytratila ich potreba, čo sa odrazilo aj na živote tejto kapely. V šesťdesiatych rokoch pôsobili pod miestnym hasičským zborom v Brodskom, ktorý predstavoval aspoň malý finančný stimul, pod názvom Hasička. Táto dychovka účinkovala aj v okolí Brodského, neskôr pod vedením Jozefa Štvrteckého mladšieho. Jej pôsobenie skončilo na začiatku sedemdesiatych rokov 20. storočia, ale do povedomia obyvateľov sa intenzívnejšie nezapísala.

Vplyv masovej komerčnej obľuby dychovej hudby

Politická situácia však nebola jediným stimulom zmien vo vývoji dychovej hudby v nami sledovanej oblasti. Rovnako dôležitú rolu zohrali masové komunikačné prostriedky. Rozhlasové prijímače sa vo výskumných lokalitách vyskytovali už pred druhou svetovou vojnou, k ich rozšíreniu ale došlo predovšetkým v druhej polovici 20. storočia. Ako bolo na začiatku príspevku spomenuté, vybrané prejavy ľudovej kultúry boli novým režimom preferované a podporované, poslucháčsky ale aj mimoriadne obľúbené a často prezentované. Účinkovanie Juráčkovcov z Podluží po celej republike aj v zahraničí je toho príkladom.

Dychová hudba si získala svoje miesto aj v televízii, to ale predovšetkým až s príchodom dychovej hudby Moravanka pod vedením Jana Slabáka v roku 1972. Interpretačný štýl Moravanky a s ním zviazaná neuveriteľná popularita odštartovali novú éru vo vývoji dychovej hudby v Československu. Obrovský nárast popularity zaznamenala kapela v marci roku 1973, kedy bol v televízii odvysielaný program s názvom „A vy neznáte Moravanku?“. Keď sa Moravanka predstavila v tomto programe, bolo to niečo nevídané. Interpretovala ľudové piesne, ktoré obyvateľstvo poznalo, ale nikdy ich nepočulo tak prevedené. Muzikanti hrali čisto, živšie, hra klarinetov bola bohatá na rôzne melodické variácie, pre hru trúbok bolo zase charakteristické až swingové frázovalenie. Moravanka pod vedením kapelníka Jana Slabáka zásadným spôsobom ovplyvnila ďalší vývoj dychovej hudby dovtedy pôsobiacej vo vidieckom prostredí nielen na Morave, ale aj v Čechách a na Slovensku. Išlo o zoskupenie profesionálnych muzikantov z brnenskej filharmónie, absolventov brnenského konzervatória a Janáčkovej akadémie múzických umení v Brne, ktorí interpretovali Slabákovu úpravu ľudových piesní a takisto orchestrálne skladby s muzikálnym presahom až do swingu. Moravanka si svojou atraktivitou, ktorá spočívala práve v precíznej a neopočúvanej interpretácii známych ľudových piesní, rýchlo získala obľubu. Táto dychovka neplnila funkciu kapely späť s lokálnym prostredím, ale venovala sa koncertnej činnosti. Jej vystúpenia mali estrádny charakter a od roku 1978 bola kapela profesionálnym telesom.²⁴

Vplyv Moravanky, ktorá bola od polovice sedemdesiatych rokov 20. storočia každodenne v domácnostiach prítomná vďaka rozhlasu a televízii, sa vo vidieckom prostredí prejavil hneď v niekoľkých rovinách. Zmenila sa hra dychových kapiel, ktorých technická úroveň sa začala výrazne zvyšovať. Z hudieb preto pomaly odchádzali náaturisti a aj popularita Juráčkovcov, ktorý oproti Moravanke hrali zastaralo, začala klesať. Moravanka prispela k renesancii dychovky nielen na Morave, ale aj na Slovensku, čo sa prejavilo nasledovne: začali vznikať rôzne „-anky“. Išlo o dychové hudby, ktoré sa po popularizácii dychovej hudby v podobe Moravanky zakladali vo vidieckom prostredí a svoj názov vytvorili na základe spojenia názvu lokality svojho pôsobenia a pridaním koncovky -anka. Vidíme to aj na príklade mojich výskumných lokalít. V roku 1973 vznikla dychová hudba Broďčanka v Brodskom, roku

1976 vznikla Lanžhotčanka v Lanžhote a v roku 1985 Podlužanka v Tvrdoniciach. V osemdesiatych rokoch v Kútoch pri hudobnej škole pôsobila dychová hudba Kúcané, ktorej názov mal lokálny charakter. Podľa slov informátorov sa im prípona -anka veľmi nehodila. S fenoménom pomenovania dychových hudieb podľa konkrétnej lokality je spojená aj premena zloženia kapiel: zatiaľ čo staršie dychové kapely ako Juráčkovci alebo Dujsíkovci-Apaci mali názov podľa svojich kapelníkov a zlučovali muzikantov z viacerých lokalít, dychové hudby nazvané podľa určitého miesta mali snahu hrať v obsadení muzikantov z jednej lokality. Samozrejme z tej, ktorej názov kapela niesla.

Ako sa popularita Moravanky prejavila vo výskumných lokalitách? V Lanžhote a v Tvrdoniciach stále pôsobia Juráčkovci. Od sedemdesiatych rokov sa často menia kapelníci.²⁵ Dychovka už nedokázala ísť s moderným prúdom, jej popularita upadala. Úbytok herných príležitostí na Podluží po roku 1989 zapríčinil zánik zoskupenia – v roku 1991 absolvovali Juráčkovci svoje posledné hranie na hodoch v Kosticích. Nezostalo po nich prázdne miesto. Už v sedemdesiatych rokoch sa v Lanžhote sformovala dychová hudba Liduška, ktorú založili muzikanti – navrátilci z vojenskej služby. V roku 1976 sa premenovali na Lanžhotčanku a združovali muzikantov práve z Lanžhota. V osemdesiatych rokoch sa podobný scenár zopakoval v Tvrdoniciach, kde vzniká dychová hudba Tvrdončanka, neskôr premenovaná na Podlužanku. Obe tieto nástrojové zoskupenia svojou interpretačnou technikou napodobňovali Moravanku a takisto interpretovali aj jej repertoár. Po jej vzore si prispôbovali aj odev – na podujatiach, ako boli hody, hrali v ľudovom odeve, na zábavách alebo súkromných oslavách či koncertoch hrali vo vestách s nápisom kapely.

Na Slovensku bola situácia opäť iná. Dujsíkovci-Apaci zanikli so smrťou posledného člena tohto rodu na začiatku sedemdesiatych rokov. Kúty aj Brodské ale disponovali dobrými muzikantmi, ktorí mali snahu oživiť tradíciu dychovej hudby v regióne. Dôležitý stimul tu zohrala základná umelecká škola, ktorá vznikla v Kútoch v sedemdesiatych rokoch. Pod vedením učiteľa Františka Okénku,²⁶ ktorý prišiel z Veselí nad Moravou, tu v školskom roku 1977/78 vznikla prvá mládežnícka dychovka s koncertným charakterom a repertoárom po vzore Moravanky. Mala veľké úspechy a získala niekoľko ocenení. Po odchode F. Okénku sa do čela Kúcanov²⁷ – ako sa toto nástrojové združenie začalo označovať – postavil Radek Šimkovič (*1961), krídlovkár, ktorý po vzore svojho otca hrával aj s Juráčkami. Práve z tejto zostavy vyšli muzikanti, ktorí doteraz hrajú v dychovkách na celom Podluží. Táto dychová hudba mala skôr charakter dychového orchestru, a aj keď sa venovala interpretácii ľudových piesní, nebola príliš spätá so životom obce. Ďalšou dychovkou z deväťdesiatych rokov, opäť skôr koncertného charakteru, bola Večerka pod vedením Radka Šimkoviča, ktorej zostavu tvorili z 90 % muzikanti z Kútov. Hrávali na zábavách, svadbách a na rôznych kultúrnych podujatiach organizovaných obcou Kúty.²⁸

Pád československého totalitného režimu v novembri 1989 odhalil intenzitu kultúrnej politiky vo slovenskom vidieckom prostredí a jej výsledky. Nová politická situácia priniesla náhly prívál zahraničnej (predovšetkým západnej) populárnej hudby, ku ktorej bol prístup v socialistickom štáte zámerne obmedzovaný. Ďalším dôležitým faktorom bola zmena finančnej situácie obyvateľov a takisto aj zmena charakteru novovznikajúcich dychových hudieb, ktorých primárnou funkciou boli koncerty. V deväťdesiatych rokoch si veľkú popularitu hlavne v Rakúsku a v Nemecku získala Brodčanka – dychová hudba spomínaného koncertného charakteru, ktoré okrem Slabákových a vlastných úprav interpretovala populárne šlágre. Z webovej stránky zoskupenia vyplýva, že jej posledným slovenským kapelníkom bol Eduard Šimkovič, rodák z Brodského, od roku 1974 potom na muzikantskom prejave kapely začal pracovať v tej dobe takmer osemdesiatročný Karel Růžička, známy kapelník a hráč na krídlovku z Charvátskej Novej Vsi.

Zoskupenie tvorili predovšetkým muzikanti z Podluží,²⁹ ktorí okrem toho pôsobili aj v lokálnych dychowkách. Broďčanka sa preto nedokázala vstrebať do vidieckeho prostredia, keďže jej koncertný charakter nedovoľoval napríklad odohrať hody, čo je v sledovanom teréne najdôležitejším faktorom spätosti dychowky s lokálnym prostredím. Táto kapela sa na začiatku 21. storočia pomaly vytratila, pretože menšie koncertné dychowky stratili svoju popularitu.

Okrem zmeny charakteru dychoviek sa v hudobnej tradícii sledovaných lokalít začali vyskytovať nové nástrojové zoskupenia, ktoré mali na rozdiel od dychowky hneď dva bonusy. Prvým bolo nástrojové vybavenie. Tieto kapely mali elektronické klávesy, ktoré boli po otvorení hraníc oveľa dostupnejšie a ich akustické možnosti boli modernejšie a atraktívnejšie. Dôležitý bol ale počet muzikantov. Elektronické klávesy dokázali zvukovo nahradiť početný orchester a na ich obsluhu postačoval jeden človek. Vďaka technologickým možnostiam boli ľahko ozvučiteľné a dokázali prispôbovať svoje akustické vlastnosti. Elektronické klávesy dopĺňali v nástrojových zoskupeniach elektronické gitary alebo aj trúbka. Záležalo od možností a schopností muzikantov. V deväťdesiatych rokoch ich popularita na Slovensku rástla aj vďaka mediálne známym kapelám ako *Senzus* alebo *Profil*. Tieto kapely využívali nostalgie ľudu za starými časmi a moderným spôsobom interpretovali ľudové piesne. Počet muzikantov, ktorý bol rapídne nižší od minimálne 12člennej dychowky, znamenal aj menšie finančné náklady. V Kútoch aj v Brodskom bola popularita takýchto kapiel vysoká. Síce tu žiadna výraznejšie nepôsobila, stali sa však súčasťou svadiieb, dedinských zábav a súkromných osláv. Čo je však zaujímavé, dychová hudba dodnes zostala – hlavne v Brodskom – dôležitou súčasťou pri pohreboch.³⁰

Situácia v Lanžhote a v Tvrdoniciach je v porovnaní s vyššie uvedeným celkom iná. Silné stimuly súvisiace s družstevnou kultúrnou politikou pred rokom 1989 spolu s akousi nostalgiou obyvateľstva za starými dobrými časmi, ktoré sú už nenávratne späť, spôsobili posilnenie postavenia dychovej hudby aj po roku 1989. To využili muzikanti z neďalekých slovenských dedín a stali sa súčasťou kapiel na Podluží. Práve blízkosti tohto moravského regiónu a sila tunajšej tradície dychovej hudby pôsobili počas druhej polovice 20. storočia ako najsilnejší stimul pre muzikantov zo Slovenska. Tí sa vďaka tomu nielenže naučili hrať na dychové nástroje, ale mali neustálu snahu o založenie podobnej tradície aj na Slovensku. Ich ciele sa ale nestretli s požiadavkami a hudobným vkusom lokálneho spoločenstva.

Blízkosť Moravy ale dodnes dáva možnosť uplatnenia každého schopného muzikanta zo Záhoria. Dokazuje to obrovská fluktuácia muzikantov medzi kapelami a s tým spojený fenomén tzv. pozliepanky. Týmto termínom sa označuje zoskupenie muzikantov, ktorí spolu pravidelne nehrajú a nestretávajú sa pravidelne za účelom spoločného návratu repertoáru. Majú však kapelníka. Väčšinou ide o muzikanta, ktorý dostáva ponuky na účinkovanie pri hernej príležitosti, ktorá sa koná buď v lokalite, kde nemajú vlastnú dychowku, alebo v čase, kedy sa muzikanti jednej kapely jednoducho nedokážu všetci zísť a je nutné hľadať náhradníkov (v takomto prípade kapely pôsobia pod názvom nejakej už existujúcej kapely, pokiaľ sa z nej pri hraní zide viac muzikantov, inak účinkujú bez svojho názvu). Muzikanti pochádzajú z rôznych lokalít a často hrajú vo svojich stálych kapelách.³¹

Fenomén „pozliepanky“ je možný badať hlavne v lokalitách, ktoré nemajú svoju vlastnú dychowku. Najčastejšie sa takto hráva pri pohreboch, lebo ten predstavuje jedinou hernú príležitosť, pri ktorej je dodnes v Brodskom, zriedkavejšie aj v Kútoch, nutná prítomnosť dychovej hudby. Keďže ide o jedinou hernú príležitosť, ktorá fungovala bez prerušenia počas všetkých spomínaných politických zmien, je možné na nej badať intenzívny vplyv moravskej dychowky. Dôvodom je už spomínané pôsobenie muzikantov zo Záhoria v kapelách na Podluží, ale aj účasť moravských muzikantov pri pohreboch na Záhori. Pohreb je jedinou

hernou príležitosťou, v rámci ktorej sa mení nástrojové zoskupenie – vynecháva sa klarinet. Tento drevený aerofón získal po popularizácii Moravanky nové znenie, ktoré sa prejavilo na jeho melodickom ozdobnom charaktere. Party, z ktorých sa hráva na pohreboch, sú ale staršie. Pohreb navyše nie je koncert, kde sa jednotlivé nástroje predvádzajú v interpretačných schopnostiach, party pre klarinet sú preto písané jednoducho a sú zhodné s inými, plechovými nástrojmi. Pre finančnú náročnosť hráva preto na pohreboch iba najnutnejšie obsadenie dychovej kapely³² a klarinet pri tomto obrade nielen v skúmaných lokalitách, ale aj inde nenájdeme. Vo výnimočných prípadoch, kedy si to rodina želá, alebo keď ide o pohreb muzikanta, za ktorý sa peniaze neberú, je to samozrejme možné.

Záver

V prvej polovici 20. storočia bol vývoj dychovej hudby v nami vymedzenej oblasti slovensko-moravského pomedzí veľmi podobný. Muzikanti tohto obdobia boli tzv. naturisti, ich pôsobenie bolo viazané predovšetkým na tradičné tanečné alebo obyčajové/obradové príležitosti. Čisto dychové zostavy nachádzame skôr na Záhorí (v Kútoch pred rokom 1918, v Brodskom v roku 1920), na Podluží hrávali dychové zoskupenia zároveň ako štrajchy až do konca druhej svetovej vojny. Keďže sa vývoj dychovej hudby v skúmanom teréne začal líšiť až v druhej polovici 20. storočia, vidím najzásadnejší rozdiel práve v stimuloch, ktoré predstavovala kultúrna politika pred rokom 1989. V Lanžhote a v Tvrdoniciach prostredníctvom najmä jednotného roľníckeho družstva od päťdesiatych rokov 20. storočia začala intenzívna podpora aktivít spojených s ľudovou kultúrou, ktorá ovplyvnila zachovanie mnohých prvkov tejto kultúry až do súčasnosti. Bola zároveň živnou pôdou pre udržanie dychovej hudby spätjej primárne práve s lokálnou tradičnou kultúrou (dychová hudba ako stabilná súčasť hodov, cirkevných obradov apod.). Kultúrna politika priniesla aj nové herné príležitosti, zabezpečila postavenie dychovej hudby vo vidieckom prostredí a dosadila ju aj do mediálnej a komerčnej sféry. To malo za následok niekoľko zásadných zmien v repertoári, znení, vzhľade aj funkcii dychovej hudby a jej ďalší rozvoj. V sledovaných slovenských lokalitách ale nebola podpora zo strany lokálnych a regionálnych inštitúcií porovnateľná, dychové hudby boli čoraz menej späté s lokálnou kultúrou. Obyvatelia skúmaných obcí prestali pri jednotlivých tradičných herných príležitostiach považovať hudobný sprievod dychovej hudby za nutnosť. Muzikanti v sedemdesiatych rokoch nastúpili na komerčnú vlnu obľuby dychovky a začali zakladať kapely koncertného charakteru, ktoré už nepočítali s tým, že pôjdu hrať napríklad na Božie telo v Kútoch alebo na hody v Brodskom. Stále častejšie sa uplatňovali v dychových hudbách na Morave, mnohí muzikanti z Podluží naopak pôsobili v koncertných alebo príležitostných zostavách na Záhorí. Pohyb zo Slovenska na Moravu je však až do súčasnosti o veľa intenzívnejší.

Poznámky:

- 1 C i n t u l o v á, Marta a kol. *Kúty*. Skalica: Záhorské múzeum, 2005; F r o l e c, Václav a kol. *Tvrdonice: příroda, dějiny a lid. kultura podlužácké obce [sborník]*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1986; J e ř á b e k, Richard, F r o l e c, Václav a H o l ý, Dušan. *Podluží: kniha o lidovém umění*. V Brně: Krajské nakladatelství, 1962; M a t u s z k o v á, Jitka. *Lidový tanec na Podluží: jeho místo, funkce, proměny, nadregionální a interetnické souvislosti*. Disertační práce. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav evropské etnologie, 1996; M i c h a l o v i č, Peter. *Ludová nástrojová hudba na Záhorí: jej štýlové vrstvy a typy nástrojových zoskupení*. V Skalici: Záhorské múzeum, 2015; P a l k o v i č, Konštantín. *Obec Brodské*. Bratislava: Print-servis, 1999; S t u d e n k a, František et al. *Náš kraj: folklór, obyčaje, historie, nářečí a jména v tradici a současnosti družstevních vesnic Moravská*

- Nová Ves, Hrušky, Týnec a Tvrdonice*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1982; *Vermouzek*, Rostislav a kol. *Lanžhot: příroda a dějiny*. Praha: Tisková, ediční a propagační služba, 1983.
- 2 DH Podlužanka: <https://www.facebook.com/dhpodluzanka/>; Lanžhotčanka: <https://www.facebook.com/Lanzhotcanka-147697805272701/>; Město Lanžhot: <https://www.facebook.com/mesto.lanzhot/>; Pjekné Mjestečko o.z. – Kúty: <https://www.facebook.com/PjekneMjestecko/>; Záhorské múzeum v Skalici: <https://www.facebook.com/zahorskemuzeumvskalici/>; Historie Lanžhota – Krojované hody 1965, [zverejnené 27. 8. 2018]. Dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=TFzDD41teGg&t=24s>; Historie Lanžhota 2 – krojované svatby, [zverejnené 27. 3. 2015]. Dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=FlKk66eiG8g&t=5s>; LANŽHOTČANKA – Nejlepší z Moravy (1993) – část 1., zverejnené [2. 2. 2018]. Dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=kpoOFyotvGk>
 - 3 *Lenková, Jana*. Vojenská hudba a hudobný život Bratislavy v 19. storočí. *Slovenská hudba* 19, 1993, č. 3–4, s. 464.
 - 4 *Lenková, Jana*. Hudba v období romantizmu a národno-emancipačných snáh, 1830–1918. In: Elschek, Oskár, ed. *Dějiny slovenskej hudby*. Bratislava: ÚHV SAV a ASCO, 1996, s. 195–258; Táž. Vojenská hudba a hudobný život Bratislavy v 19. storočí. *Slovenská hudba* 19, 1993, č. 3–4, s. 458–480; Táž. K fenoménu slávností, zábavy a hudby v urbánnej spoločnosti na Slovensku v rokoch 1848–1918. *Slovenská hudba* 32, 2006, č. 3–4, s. 317–345; Táž. Vojenský kapelníci z Čiech a Moravy ako dôležitý faktor hudobnokultúrneho života na Slovensku v rokoch 1860–1918. In: Bajgarová, Jitka, ed. *Vojenská hudba v kultúre a histórii českých zemí*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, v.v.i., 2007, s. 83–109.
 - 5 *Kapusta, Jan*. *Dechové kapely, pochod a František Kmoch*. Praha: Supraphon, 1974, s. 3.
 - 6 *Bimková, Milada a Vetterl, Karel*. Lidové kapely, písně a tance. In: Hurt, Rudolf a kol. *Kyjovsko*. Brno: Musejní spolek, 1970, s. 232.
 - 7 Informátor, nar. 1961, Brodské.
 - 8 *Dúžek, Stanislav a Garáj, Bernard*. *Slovenské ľudové tance a hudba na sklonku 20. storočia*. Bratislava: Ústav hudobnej vedy SAV, 2001, s. 70.
 - 9 *Pěčík, Stanislav*. *Když zazpívají křídlovky*. 1. díl. Břeclav: Moraviapress, 1998, s. 25.
 - 10 Živiť sa ako muzikant nebolo na počiatku 20. storočia vo vidiekom prostredí možné a ani žiadúce. Hudobný sprievod života obce bol jej prirodzenou súčasťou. Preto aj odmeny pre muzikantov boli relatívne malé a v podobe naturálií.
 - 11 *Matuszková, Jitka*. c. d., s. 242.
 - 12 *Studenka, František et al.* c. d., s. 179.
 - 13 *Palčkovič, Konštantín*. c. d., s. 151.
 - 14 *Michalovič, Peter*. c. d., s. 106.
 - 15 *Toncrová, Marta*. Zpěv a hudba. In: *Studenka, František et al.* c. d., s. 175.
 - 16 *Tamtiež*, s. 176.
 - 17 *Tamtiež*, s. 176.
 - 18 *Pavlicová, Martina a Uhlíková, Lucie*. Folklorismus v historických souvislostech let 1945–1989 (na příkladu folklorního hnutí v České republice). *Národopisná revue* 18, 2008, č. 4, s. 187–197, s. 189 (části vo vnútorných úvodzovkách sú citované z: *Kašpar, Zdeněk*. O některých zkušenostech našeho souboru v pořádání lidových zábav. *Lidová tvořivost* 5, 1954, s. 54).
 - 19 *Studenka, František et al.* c. d., s. 17.
 - 20 *Frolec, Václav a kol.* c. d., s. 20.
 - 21 Dávnejšie sa hrávalo aj pred sviatkom Petra, Pavla a Jakuba. Informátori z radov starších muzikantov spomínajú na to, ako v tieto dni chodili po dedine a pred domom oslávenca zastali a zahrli mu jeho obľúbené piesne. Dostali za to občerstvenie.
 - 22 Podobným stimulom bola od roku 1969 súťaž o *Zlatú křídlovku*, prebiehajúca v českej časti krajiny. Víťazná dychová hudba okrem prestíže získala možnosť vydania nahrávky a vycestovania do zahraničia za účelom prezentovania svojho regiónu.
 - 23 *Turčanová, Barbora*. *Funkcia dychovej hudby na slovensko-moravskom pomedzí v 20. storočí (na príklade lokalít Kúty, Brodské, Lanžhot a Tvrdonice)*. Magisterská diplomová práca. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav evropské etnologie, 2019, s. 71.

- 24 T o n c r o v á, Marta. Moravanka. In: Pavlicová, Martina a Uhlíková, Lucie, eds. *Od folkloru k folklorismu: slovník folklorního hnutí na Moravě a ve Slezsku*. Ve Strážnici: Ústav lidové kultury, 1997, s. 167.
- 25 Zmeny v kapele sa začali, keď František Juráček přešel z Es-klarinetu na bubon a jeho miesto aj ako kapelníka zaujal v roku 1975 Ludvík Prajka z Lanžhota, no napriek tomu im stále zostal názov Juráčkovci. Ludvík Prajka v roku 1978 kvôli nezhodám kapelu opúšťa a na čelo kapely sa postavil Antonín Hakala. V roku 1982 po ňom nastúpil jeho brat Mirek Hakala. V roku 1986 viedol kapelu František Juráček mladší až do ich posledného hrania na hodoch v Kosticích v roku 1991.
- 26 Nejde o na poli folklórneho hnutia známeho učiteľa Františka Okénku z Hrubej Vrbky na Horňácku, ale o zhodu mena.
- 27 Kronika ZUŠ Kúty z rokov 1978–1984.
- 28 Informátor, nar. 1961, Brodské.
- 29 Prevzaté z <http://brodcanka.cz/>, [online] [cit. dňa 16. 4. 2019].
- 30 Informátor, nar. 1961, Brodské.
- 31 Informátor, – , Skalica; Informátor, 1983, Lanžhot.
- 32 Pohrebné služby, ktoré v súčasnosti pôsobia v Kútoch a v Brodskom, majú vo svojej ponuke zabezpečenie hudobného sprievodu. Zvyčajne to funguje tak, že majú kontakt na jedného muzikanta, ktorý je schopný zaistiť zostavu muzikantov, schopných odohrať objednaný pohreb.

Mgr. Barbora T u r č a n o v á (n. 1994), doktorandka Ústavu európskej etnológie Masarykovy univerzity v Brně, vo svojom odbornom záujmu sa venuje ľudovej hudbe a piesni vo vidieckom prostredí.

Changes of Brass Bands on Moravian Slovak Border in 20th Century (on the examples of villages of Kúty, Brodské, Lanžhot and Tvrdonice)

A b s t r a c t

The study deals with the issue of brass music as a set of instruments active in rural environment which has not been paid much attention in Czech and Moravian research in traditional folk culture so far. Its topic is the development of brass music on Moravian Slovak border in the villages Kúty, Brodské, Lanžhot and Tvrdonice paying attention to the period of the second half of 20th century. This period is characterized by changes of political regime which brought new impulses also in traditional folk culture of the above-mentioned localities. The central role in the development of brass music after establishment of a totalitarian regime was played by newly developing cooperative farms in the localities. The farms were the main financial stimulus for the activities devoted to preservation of local folk culture, i.e. brass music as well. Another important stimulus was represented by mass media through which new influences upon activities of respective brass bands were coming, the most active of them being brass band Moravanka the influence of which can be best seen in the sound, image and function of brass music. The study follows the life of two brass bands – Juráčkovci performing in Moravia and Dusíkovci-Apaci on the Slovak bank of the river Morava. Their example demonstrates the influence of the above-mentioned stimuli and proves the fact that local community is the strongest factor.

Key words: brass band, Moravia, Slovakia, Moravian-Slovak border, development of brass bands, sources of music taste, changes in local music tradition

Wandel der Blaskapellen im slowakisch-mährischen Grenzland im 20. Jahrhundert (am Beispiel der Ortschaften Kúty, Brodské, Lanžhot und Tvrdonice)

Z u s a m m e n f a s s u n g

Der Beitrag widmet sich der Problematik der Blaskapelle als einer Instrumentalgruppe, die auf dem Land tätig ist und der bislang sehr wenig Aufmerksamkeit auf dem Boden der slowakischen und tschechischen Forschung im Bereich der traditionellen Volkskultur gewidmet wurde. Das Thema des Beitrags ist die Entwicklung der Blasmusik im slowakisch-mährischen Grenzland in den Ortschaften Kúty, Brodské, Lanžhot und Tvrdonice mit Blick auf die zweite Hälfte des 20. Jahrhunderts. Für diesen Zeitabschnitt ist die Änderung des politischen Regimes charakteristisch, die neue Impulse auch für die traditionelle Volkskultur der genannten Gemeinden brachte. Die zentrale Rolle in der Entwicklung der Blasmusik nach der Errichtung des totalitären Regimes im Jahr 1948 spielten die neu entstehenden landwirtschaftlichen Genossenschaften in diesen Orten. Sie stellten den hauptsächlich finanziellen Anreiz für die Aktivitäten zur Bewahrung der lokalen Volkskultur dar, also auch der Blasmusik. Ein weiterer wichtiger Impuls waren die Massenmedien, über die neue Einflüsse auf die Tätigkeit der einzelnen Blaskapellen kamen, wobei seit 1973 am intensivsten die Brünner Blaskapelle Moravanka tätig war, deren Einfluss sich auf Klang, Image sowie Funktion der Blasmusik niederschlug. Der Beitrag verfolgt das Leben von zwei Instrumentalgruppen – der auf der mährischen Seite wirkenden Kapelle Juráčkovci und der Dujsíkovci-Apaci von der slowakischen Seite der March. An ihrem Beispiel ist der Einfluss der erwähnten Stimuli zu sehen und sie beweisen, dass der stärkste Faktor die lokale Gemeinschaft ist.

Stichwörter: Blasmusik, Mähren, Slowakei, slowakisch-mährisches Grenzland, Entwicklung der Instrumentalgruppen, Wandel des Musikgeschmacks, Wandel der lokalen Musiktraditionen

MAGICKÉ SLOVÁ, BYLINY A RACIONÁLNA ETNOMEDICÍNA NA BOŠÁCI VO SVETLE ARCHÍVNYCH MATERIÁLOV Z 19. STOROČIA

Doktori sú od nemoce a baby od ďábelských činov...¹

Martina Bocánová, Katedra etnológie a mimoeurópskych štúdií, Filozofická fakulta Univerzity sv. Cyrila a Metoda, Trnava

Liečenie zvierat a ľudí bolo neodmysliteľnou súčasťou každodenného života ľudí nielen v minulosti, ale je tomu tak aj dnes.² Otázkam prosperity a zdravia sa venovala sústredená pozornosť, aj keď racionálne uvažovanie o príčinách, následkoch, liečbe a prevencii niektorých chorôb ustupovalo v prospech magického nazerania na realitu. Fyzické a duševné zdravie ľudí, prosperita a zdravie domácich zvierat boli nevyhnutné nielen pre prežitie jednotlivcov, ale i celých spoločností, ktoré boli vzájomne previazané a na sebe závislé. V minulosti sa chodilo k lekárovi len vo výnimočných prípadoch, hlavne vtedy, keď osvedčené recepty ľudovej medicíny nezaberali a rodina musela zveriť chorého do rúk odborníkov. Do 18. storočia bola odborná lekárska pomoc³ postavená na tradícii ľudového liečenia a experimentu pre bežného človeka takmer úplne nedostupná. Z tohto dôvodu sa v prostredí obyčajných ľudí dlhodobo udržiavala tradícia ľudových spôsobov liečby.

Liečba bežných ochorení bola v kompetencii každého dospelého človeka, ženy sa však liečeniu venovali vo väčšej miere, keďže sa starali o deti a vlastne všetkých členov domácnosti.⁴ Osobitou kategóriou nápomocných žien boli pôrodné babice, ktoré pomáhali pri pôrodoch a následnej starostlivosti o novorodenca, vedomkyne, bohyne.⁵ Keďže ľudia verili v magický pôvod chorôb, resp. trápenia a strádania, bolo potrebné vyhľadať aj ich „odbornú“ a presne cieleňú pomoc.

O liečenie zvierat sa starali tí, ktorí okolo nich pracovali – ženy o hydinu a ošípané, muži o kone a rožný statok. Pokiaľ sa preukázalo magické zavinenie zdravotných problémov, riešili situáciu spravidla ženy, ktoré buď využili svoje vlastné vedomosti a znalosti, ktoré sa v spoločnosti udržiavali tradovaním z generácie na generáciu alebo vyhľadali pomoc skúsených žien – bohýň, i keď mali za nimi prejsť väčšiu vzdialenosť. Muži dokázali rýchlo pomôcť predovšetkým pri pracovných úrazoch v hore, napadnutí zvierateľom, dokázali ošetriť aj rozsiahle devastáčne poranenia či uštipnutie hadom.⁶

Bežné ochorenia sa liečili v rodine, spravidla o liečbe rozhodovala gazdiná ako najstaršia a najskúsenejšia žena, ktorá mala aj najväčšie znalosti. Recepty na liečivé masti, odvary a procedúry sa odovzdávali z generácie na generáciu, za najúčinnnejší sa považoval ten, ktorý bol použitý naposledy a po aplikácii ktorého sa chorý vyliečil.

Predstavy o príčinách chorôb a ich priebehu

Mnohé ochorenia boli dlhotrvajúce a mohli prejsť do chronického, prípadne až život ohrozujúceho štádia hlavne preto, že sa liečili, lepšie povedané eliminovali predovšetkým príznaky choroby ako bola zimnica, kašeľ, chrapot či horúčka a nie vždy sa podarilo

odstrániť príčinu ochorenia. V skutočnosti ľudia pátrali po vyvolávajúcich príčinách, pre liečiteľa bolo dôležité ich poznať, avšak nie v racionálnom, ale skôr v iracionálnom kontexte. Samozrejme, ľudová prax poznala príčiny chorôb, ktoré boli bežné a očakávané napríklad vzhľadom na vek, pohlavie či povolanie človeka, prípadne aj vzhľadom na životné podmienky ľudí.⁷ Pokiaľ sa však vyskytli choroby, ktoré boli nečakané, zvláštne, mali neštandardný priebeh, uvažovalo sa o magickej príčine ochorenia a liečiteľ⁸ sa sústredil na vyhľadanie príčiny, ktorá spôsobila neštandardné poškodenie fyzického či duševného zdravia.

Medzi najčastejšie ochorenia patrili choroby tráviaceho traktu spôsobené nesprávnou životosprávou, ale i nedostatkom potravy, ochorenia dýchacích ciest a choroby z prechladnutia, ktoré veľmi často vyústili do chronického stavu – lámký, ktorú liečili napríklad na prach utľčeným psincom bielym (*Agrostis alba*) zmiešaným s močom, prípadne rimbabou (*Tanacetum parthenium*), ktorú usušili, rozdrvili medzi kameňmi a vyrobili z nej masť. Príčinou poškodenia zdravia bola aj ťažká fyzická práca, vyčerpanosť, u žien mnohopočetné pôrody a samozrejme úrazy. Otázkou, akú zohrala v chorobnosti ľudí hygiena, je náročnejšie vyhodnotiť, keďže je potrebné brať do úvahy nielen tradičné predstavy o hygiene spojeney s rituálnym očisťovaním ľudí, zvierat a príbytkov, ale aj dobové predstavy, ktoré sa širokospektrálne uplatňovali naprieč všetkými spoločenskými a sociálnymi vrstvami spoločnosti.⁹ Systémové opatrenia na ochranu zdravia sa u nás začali uplatňovať od 16. storočia, súviseli s epidémiou moru a cholery.¹⁰

Odovzdávanie znalostí a skúseností

V ľudovom prostredí sa vedomosti a znalosti odovzdávali ústnym podaním a priamym zaučením nasledovníkov do spôsobov liečenia a čarovania. Tam, kde sa mu nielen prakticky venovali, ale bola prítomná aj znalosť písma, sa spôsoby liečenia zapisovali.¹¹ Zápisky evidujeme od duchovných a vzdelancov, ktorí zbierali informácie hlavne na základe svojho osobného záujmu.¹² V ranných záznamoch, ktoré sa venujú chorobám a ich liečbe, nachádzame mnohé poverové predstavy aj magicke spôsoby liečby či určovania príčin chorôb. Vhodným príkladom je manuskript jezuitov z 18. storočia, ktorý sa venuje otázkam zdravia a chorôb a obsahuje v sebe nielen spôsoby racionálneho vyhodnotenia príčin chorôb a spôsobov liečby, ale aj mnohé poverové predstavy, ktoré boli v danom období v lokalite živé.¹³

V spise sa napríklad udáva, že čarodejnice môžu vážne uškodiť ľuďom aj zvieratám a je potrebné sa pred nimi chrániť. Ako prevenciu proti počareniu kravám odporúčali zmiešať slepačí žltok s myrhou, sväteným kadidlom, sírou a kôprom, toto všetko rozotrieť a dať piť kravám.¹⁴ Ak niekoho rozbolia nohy alebo ruky *lebo mu boli vliate do cesty čary*, má ohriať vodu, ktorá tečie z ľudských výkalov, a nech si umyje nohy alebo aj celé telo a potom sa umyje v čistej vode. Na počarenie menštruálnou krvou, o ktorom budeme písať nižšie, odporúčali piť horcovú vodu. V manuskripte nájdeme aj lúbostné čary, ktoré používali mladé ženy na to, aby si udržali lásku mužov. Išlo o využitie menštruáčnej krvi na magicke účely, čo sa považovalo za osvedčený prostriedok nielen na udržanie, ale aj na vzbudenie lásky muža voči žene.

„Informácie získal farár, ktorý bol farárom 10 rokov na Starom Hrozenkove a zistil túto poveru od svojho farníka: Farár sa ho pýtal, či nepoznal pred svadbou vlastnosti svojej nastávajúcej. Kopaničiar odpovedal: ‚Ja veru, velebný pán, som poznal aj nepoznal, čo to ale bolo všetko platné, keď ma ona počarovala.‘ Samozrejme, farár sa opýtal, akým spôsobom to jeho žena urobila. Odpovedal: ‚Po sobáši sa mi priznala, že keď mala svoj čas, vzala handričku, utrela sa a potom tú handričku omočila, čo som nevedel, v čaji. Ako som ja ten potvorný čaj vypil, bol by som potom letel za ňou aj na strechu.‘“¹⁵

Ľudové liečiteľstvo prenikalo aj do najvyšších vrstiev spoločnosti ako relevantný a často jediný známy spôsob riešenia problémov s fyzickým a psychickým zdravím. Vieme napríklad, že Alžbeta Czoborová, manželka Juraja Thurzu, nebola vždy spokojná so spôsobom liečby lekármi a nezriedka, hlavne po smrti svojho manžela, sa utiekala k ľudovým spôsobom liečby.¹⁶

Záznamy o liečebných praktikách, tiež obradoch, ktoré mali zabezpečiť zdravie a prosperitu, či magicky navrátiť človeku zdravie, sa nachádzajú väčšinou roztrúsené ako poznámky v iných textoch, súvislejšie ich môžeme objaviť v starých liečebných spisoch kláštorov. Racionálne a pragmatické postupy sa v ľudovom prostredí prelínali s magickými praktikami a podporovali sa navzájom v predpokladanej účinnosti.

Racionálne postupy ľudového liečenia

Najčastejším liečebným médiom boli čaje, ktoré sa pili aj bežne popri vode. V zásade sa predpokladalo, že všetky majú pozitívny účinok na ľudské zdravie hlavne v tom, že sa verilo, že čistia alebo riedia krv. Bežne sa pil žihľavový, repíkový, lipový čaj a čaj z medovky a materej dúšky. Pri využívaní čajov na liečebné účely sa ľudia cielene zameriavali na zber a prípravu čajových zmesí. Odporúčalo sa liečivé bylinky zbierať do sviatku sv. Jána, či priamo v tento čas, kedy sa predpokladalo, že majú najväčšiu silu. Rastliny – ich odvary či výluhy sa používali nielen na pitie, ale aj na kúpele, naparovanie, obklady atď. Byliny sa aj konzumovali, a to nielen nadzemné časti, listy a kvety, ale podľa potreby aj korene, kôra či plody. Základom na výrobu masťí, v ktorých liečivá macerovali, či v rozpálenej masťi zahrievali, a tak extrahovali liečivé látky, boli bravčová, hadia, líščia, psia či jazvečia masť. Prepeličia masť sa napríklad využívala na liečbu belma a zápalu očí. Oleje, často už obohatené o liečivú zložku, získavali ľudia od olejkárov.¹⁷ Vyrábali sa aj alkoholové výluhy liečivých rastlín, ktorými sa potom potierali časti tela. Najčastejšie sa využívala na tento účel pálenka.

Liečba prírodnými prostriedkami bola založená na dlhoročnej skúsenosti a využití vedomostí nahromadených mnohými generáciami, ktoré sa odovzdávali v rodinách z pokolenia na pokolenie. Choré oči rodičia na Bošáci svojim deťom liečili vlastnými slinami alebo tak, že do nich nastriekali materského mlieka. Tento postup sa v ľudovom liečiteľstve využíva ešte aj dnes. Proti pásmnici sa odporúčal piť ocot z ovčieho mlieka a ten zapíť pohárom borovičky, prípadne zjesť roztláčený strúčik cesnaku, ktorý sa zapil pálenkou. V pálenke, prípadne vo víne varili bukvicu (*Betonica officinalis*), podbeľ (*Tussilago farfara*), žihľavu (*Urtica dioica*), rojovník (*Ledum palustre*) a rebríček (*Achillea millefolium*). Tento nápoj pili proti „prsým“ chorobám.

Tzv. horečnú zelinu (*Solanum dulcamara* – ľuľok sladkohorký) varili vcelku a odvarom vymývali chrasty a hostec. Čerstvé listy krvavníka (*Chelidonium majus*) varené v mlieku prikladali deťom na zapuchnuté uzliny, aby sa odstránil edém. Listy prikladali aj na opuchnutý žalúdok a vytlačenou šťavou potierali kurie oká. Rany na nohách liečili pravidelným kúpeľom v studenej vode a prikladali na nich čerstvé bukove listy. Odvar z byliny, ktorú na Bošáci poznali pod názvom repka (*Carlina acaulis*), sa pil na zastavenie krvotoku – nadmerného menštruačného krvácania.

Iracionálne príčiny nedostatku a chorôb a ich eliminácia

Za jednu z najčastejších magických príčin ohrozenia zdravia, prosperity, plodnosti a v konečnom dôsledku aj života sa považovalo porobenie, urieknutie.¹⁸ Urieknutí sa umývali

odvarom z čistca (Stachys recta). „*Jak sa odvarok sekne, je určený človek a vyzdravie, jak ne-sekne, čistý zostane, není liečení. Odvarok sa potom vyleje pod odkvap. Odvarku toho sa musí nalíať na tri taniere a chorého po tvári umyť, ale len dolu kožou (nie hoc jako mokřými rukami po tvári vozit) jak je určený zvarí sa odvarok a musia vyliat ho pod odkvap.*“¹⁹

Pri nezvyčajných prejavoch, ktoré sa vymykali štandardným fyziologickým prejavom, ľudia hľadali iracionálne vysvetlenia. Napríklad, keď novorodencom z bradaviek vytekali kvapky mlieka v dôsledku hormonálnej nerovnováhy, vysvetľovalo sa to na Bošáci tým, že ho *cecá Morena*. Ako liečebný prostriedok sa použil šúlok, tzv. panenka z exkrementu dieťaťa, zakrútila sa do šatky a prikladala sa na zdurené žľazy. Ľudské a zvieracie výlučky sa používali aj v iných prípadoch. Napríklad ako liek na zimnicu dieťaťa sa odporúčalo zmiešať dohromady otcov a kobyľí moč a dať tento prostriedok vypiť dieťaťu. Používal sa však aj iný liek, ktorého základom bola tiež viera v mágiu – masť zozbieraná z deviatich domov, ktorá sa v rovnakom pomere varila s octom a zmes sa podávala postihnutému ako liečivo.

Aj materské mlieko malo svoj magický rozmer využitia. Keď sa zjari lichva prvý krát zapriahala do jarma a bola „... *zvlášť bujná a dobre chovaná, potierajú jej šije nastriekaným ženským mliekom, aby dobre a pokojne ťahala. Jedny bujné junce nikto nechcel na jarmeku, až sa ich jedna žena chytila, nastriekajúc si na dlaň mlieka ponatierala ich a čepcom z hlavy strhnutým jich pleskla a junce skrotli.*“²⁰

Verilo sa, že choroby je možné zbaviť sa viacerými spôsobmi, často sa ju snažili vyhnúť, preniesť na iný predmet tým, že ním potrelí chorého a tento následne odhodili. Odporúčali sa dva spôsoby – zahodenie takéhoto predmetu na miesto, kam nikto nechodil alebo podhodenie predmetu na križné cesty, či popri chodníku, aby ho niekto zdvihol a zobral si zo sebou. Na toho človeka potom mala prejsť choroba. Na Bošáci stierali chorobu aj kúskom chleba, ktorý potom odhodili do lesa, kde ho mali vyzobať vtáky. Choroby sa stierali aj naruby prevrátenou košelou, opakom ruky či spodnou bielizňou.

Podobne fungovalo aj zmývanie chorôb, na ktoré sa používala voda. Pri tomto spôsobe odnímania choroby sa spravidla prihliadalo na kvalitu vody – či bola tečúca, či stojatá, tiež na miesto, kde sa naberala, spôsob nabratia. Pri vážnych problémoch sa voda začítavala, vyriekli sa nad ňou čarovné formule, ktoré mali chorému pomôcť. Najznámejšie využitie magicky upravenej vody je pri odstraňovaní urieknutia. Používala sa uhľiková voda, ale aj zmývanie či kúpeľ v čistci (Stachys). Pokiaľ sa voda po kúpeli zakalila či zmenila konzistenciu, naznačovalo to, že človek bol urieknutý, ale odrábanie úspešné. Do východu slnka nazbieraná rosa mala zasa pomáhať na bolesť hlavy. Okrem rôznych výluhov a odvarov z bylín, ktoré mali skôr racionálny charakter v použití, využívali sa aj odvary, ktorých účinok bol založený na viere v čary. Vlčiu tmú (šeroslepotu) liečili na Bošáci tak, že kúpili bez váženia čiernu pečeň, ktorú uvarili a zjedli a vývarom si vymývali oči.

Choroby sa snažili ľudia zbaviť aj vydymovaním miestností, okiadzaním chorých. Na lopatku nabrali žeravé uhľíky a na nich nakládli sušené alebo čerstvé byliny, prípadne iné predmety, ako boli srst zvieratá, nechty, chlieb, posvätené bahniatka či sušené zbytky zo štedrovečerného stola. V uvedenej lokalite sa verilo, že ak sa dieťa veľmi nalaká psa a má z toho problémy – poruchy reči, správania sa či spánku, je potrebné ho okiadzať srstou zvieratá, ktorého sa zlaklo. Moment zlaknutia sa však využíval aj ako liečebný prostriedok – dieťaťu liali olovo nad hlavou a potom nad ním silno s buchotom zavreli veľkú knihu.

Nielen srst, kosti, perie či iné časti zvierat využívali na Bošáci na liečbu a magické zabezpečenie zdravia a prosperity, ale aj celé zvieratá. Netradičným je záznam o zabezpečení zdravia hospodárskych zvierat. Odporúčalo sa vziať dve ešte slepé šteniatka, ktoré sa vložili do nového hrnca a zakryli sa novou pokrievkou. Hrnec sa vložil do pece, keď bola rozpalená. Bolo treba vyčkať, až pokým telička nezuholnatejú. Zuholnatené sa mali rozdrviť na prach

a z neho sa dávalo po štipke domácim zvieratám do vody, alebo sa vyrábali z cesta guľôčky, do ktorých sa prášok zamiešal a tak sa podával zvieratám.

Na bolesti hrdla používali nielen biely psinec (*Agrostis tenuis*) utlčený s vodou, ale ako obklad aj uvarené, teplé lastovičie hniezdo na hrdlo, ktoré bolo zvnútra opuchnuté. Proti „lúpaniu“ perie sovy, jastraba alebo srst' morských prasiat. Srdce krčice spálené na uhol a roztlčené na prášok dávali ľuďom chorým na epilepsiu.

Pri liečení epileptických záchvatov sa využívalo aj náhle zľaknutie. Odporúčalo sa, aby k takto chorému pristúpil človek, ktorý predtým nikdy nevidel epileptika, a ten mu mal znenazdajky napľuť medzi oči. Štikútku – čkanie, ktoré nechcelo prestať, mali zastaviť tak, že na postihnutého niekto znenazdajky skrikne: Tys' to ukradol! prípadne: Počkaj, čos' vykonall! Potom mu má čkanie okamžite prejsť.

Liečenie neduhov sa realizovalo aj bez priameho kontaktu s postihnutou osobou, a to hlavne vtedy, keď sa predpokladalo, že závažný stav je spôsobený čarami. Podľa záznamov vieme, že sa „... jedna mladá žena v Bošáckych kopaniaciach bláznila. Povolali k nej Zigovú zo Zábudišovej, aby jej pomáhala. Táto dala blázniacej žene vyzliecť rubáč, v trlici ho trepala, taktiež aj rukávce, čepiec, čuník z hlavy a fertuchu, potom takto vytrepané šaty cepami mlátila, aby chorá od gnávená bola oslobodená. Na to k posteli chorej u hlavy postavila metlu hore prútami a do tej metly vopchala nôž, vidličky a nožnice – na podobu kríža. To všetko proti tej čarodejnici, ktorá chorej počarovala.“²¹

Na liečenie, ale aj poškodzovanie zdravia a odnímanie šťastia sa využívali nielen bylinky, ale aj rôzne predmety. Tie bývali získané zvláštnym spôsobom – ukradnuté, kúpené bez jednania, odnesené bez slova, bez toho, aby sa človek obzrel. Ak chcel niekto poškodiť zdravie a prospech druhého, využíval na uvedené účely zem z cintorína, spod prahu, hlinu spod zdochnutého psa či zem nabratú z troch hrobov, ktorú potom neprajníci rozsýpali okolo domu. Nešťastie privodila aj miera mŕtveho zastrčená do škáry domu. Na ochranu sa okrem už spomínaných bylín využívala aj svätená voda, okiadzanie bahniatkami či zbytkami zo štedrovečerného stola, modlitby, aromatické plodiny ako cesnak atď.

Iracionálne spôsoby liečenia koexistovali spolu s racionálnymi. Kožné choroby sa liečili nielen kúpeľmi v odvaroch z bylín, potieraním liečivými masťami, ale aj šuminami z variačeho sa mäsa, na vredy ľudia prikladali smotanu s páperím. Aj nepekné kožné výrastky a bradavice sa odstraňovali magickým spôsobom. Postihnutý mal nájsť niekde kosť a ňou si bradavice symbolicky postierať. Kosť sa vrátila presne na pôvodné miesto a človek sa mal odobrať domov, neobrať sa po ceste a ani sa s nikým nerozprávať. Na druhý deň alebo v krátkej dobe mali bradavice zmiznúť. Bradavic sa zbavovali ľudia aj tak, že išli do katolíckeho kostola, keď sa slúžila omša a keď kňaz spieval oremus, pošúchal človek bradavice po kostolnom múre smerom hore a mal sa ich v krátkej dobe zbaviť. Racionálne sa bradavice odstraňovali najčastejšie podviazaním nitou či konským vlasom. Bradavica po pár dňoch odumrela a odpadla.

Na kopaniaciach bol podobne tak ako aj inde problém s nemiernym užívaním alkoholu. Ženy, ktoré mali muža *korhela*, mu mohli dať skúsiť zjesť slepú myš, aby s pitím prestal. Overeným spôsobom ako zničiť túžbu po alkohole bolo využitie konope (*Cannabis sativa*), ktoré vyrástlo na jeseň a prežilo zimu. Taká bylina sa mala uvariť vo vode a odvar sa mal dať vypiť alkoholikovi. Tým mal byť problém so závislosťou vyriešený a človeku sa mal alkohol navždy znechutiť. Tak ako bolo možné človeka zbaviť závislosti na alkohole, tak mu túto závislosť bolo možné privodiť. V Riznerovej zbierke sa spomína žena, ktorej dali zjesť puchor pretiahnutý cez husací hrtáň. Žena následne začala holdovať alkoholu a upila sa na smrť.

Niektoré liečebné postupy boli zdĺhavejšie a náročnejšie na prípravu ako iné. Týkalo sa to hlavne závažných ochorení, ktoré ohrozovali život človeka, ako bola napríklad epilepsia.

Na Bošáci poznali spôsob, ako ju liečiť pomocou zvláštne pripravených ingrediencií. Do čierneho kohúta, ktorý nemal inofarebné perie, keď ho na Jána kapúnil, zašivali muškátový oriešok. Tento kohút sa o rok na Jána zabil, oriešok sa z neho vybral a potlčený na prach sa dal užívať epileptickému pacientovi.

K liečbe magickým spôsobom sa využívali aj stromy, do ktorých mala byť choroba prenesená. Takto sa liečili tzv. *prípory* – stav, kedy sa dieťaťu ťažko dýchalo, *až mu boky splyvajú*.²² Vtedy ho nosili okolo orecha, orechový peň po tri razy potreli sadlom a pomedzi to odriekali:

Zájdí slnko za hory
a tieto prípory
za tie orechové kôry.

Dieťa choré na suchoty preťahovali cez mladý rozštiepený a rozťahnutý dubový pník, aby pustením a zavretím sa rozštiepeného duba aj suchoty zostali zacviknuté. Druhým spôsobom, ktorým sa liečili suchoty detí na Bošáci, patrilo nasledovný postup: z deviatich brodov bolo treba nabrat' vody, z deviatich detských hrobov hlíny, z deviatich nánožníkov slamy, pridať deväť kapustných hlúbov a deväť starých vretien. Všetko to spolu varili a v tom kúpali choré deti. Medzi varením sa šepotom začítavalo: ne jeden, ne dva, ne tri... Potom sa dieťa po deviatich detských hrobách pogúľalo a v dome na prahu dverí dalo preskočiť psovi. Rizner spomína aj tretí spôsob, kedy sa pri dome vykopú tri jamy a do každej sa choré dieťa na chvíľku položí a pri tom sa zarieka. Slová nie sú zaznamenané, keďže ľudia ich nechceli prezradiť.

Žltacky sa snažili zbaviť tak, že do žltej mrkvy vykrojili z hrubšieho konca hlbokú dieru na spôsob kalicha, do toho dal „... *na zlátenicu chorý svojho moču a povesí cez noc do komína. Ráno mok vypije, tenší koniec z tej koniec odreže aby mrkva rúru predstavovala. Cez tú rúru musí sa potom ísť dívať na krížne cesty*“.²³

Ľudia sa obávali hlavne ťažkých foriem porobenia, problémov, ktoré súviseli s démonickými postavami a ich pôsobením. Pokiaľ sa človek dostal do ich moci – z nevedomosti, vedome za istým cieľom či aj náhodne, mohlo sa to pre neho skončiť fatálne. V takýchto prípadoch, ako uvádzame nižšie, nepomohla ani pomoc skúsenej bohyně. „*Jedna žena išla k Papalačke do Hrozenkova aby jej vyčítovaním zlého ducha z tela vyhnala. Tá jej ho aj vyčítovaním vyhnala. Ale čo na plat, keď ten zlý duch išiel za tou ženou a keď prišli pod Červené vyše Podhradia, tam ju roztrhal a roztočil? Na kusy. Na druhý deň našli kde hlavu, kde ruku, kde nohu, kde iný kus tela porozhadzovaný po chotári. Toto za pravdu drží sa v Podhradí*“.²⁴

Verilo sa, že k najťažším typom porobenia patria tie, kedy človek čary alebo preliatie prekročí. Všeobecne sa malo za to, že „... *prekliate kolo zakliatou vodou kto prekročí do ťažkej choroby upadnúť musí, ktorej sa len odčarováním môže pozbaviť. Na Štefana keď zvonár na deň zvonil videl dve nahé dievky okolo zvonice obehnúť a potom na zadku sa šmýkať do potoka, kde vody načreli a pred lávkou kruhy predliali. Zvonár uberajúc sa domov to preliatie prekročil a hneď ho začali nohy bolieť tak, že viac dní ležal*“.²⁵

Pri starostlivosti o zdravie hospodárskych zvierat sa osobitná pozornosť venovala hlavne kravám. Na ich dobrom zdraví závisela výživa celej rodiny. Verilo sa, že pokiaľ má krava zdravotné problémy, prestalo sa jej tvoriť mlieko, dojila krv či ju nebolo možné vôbec dojsť, boli za tým čary neprajných osôb. Aby sa ich bolo možné zbaviť, bolo potrebné identifikovať škodcu.

„*Vdova Poláčková vo Štvrtku*²⁶ *mala peknú kravu, len jej razom začala chradnúť a nedávala mlieko – chystala sa ju už zabiť. Poradili jej, aby išla k bohyni do Žitkovej na Moravu. Poláč-*

ková poslala tam dcéru s troškou srsti z tej kravy, aby sa o pomoc poradila. Posielkyňa vzala si 60 grajciarov a pre bohyňu nový rubáč. Bohyňa sa jej pýtala, nač prišla. Či o ľudí, či o lichvu. Keď jej povedala, že o lichvu, tá povedala: Máte tri kusy lichvy, na to žiadala od posielkyne ručník z hlavy, ktorý nosievajú pri opatrovaní tej lichvy. Na to zlievala do hrnčeka vody po tri razy. Vosk, dlhé zarietanie ako modlitbu, pokaždé nad tým odriekajúc a veštila, čo jej krave počarovalo. Tú vodu dala posielkyne, aby nezdravej krave z nej po troške dávali do nápoja, chomáč zelín z deviatich medzí a drevo, medzi ktorý nesmie byť šíp, oskoruša ani dub.

Na Vyškovci bosorka zlievala vosk, aby zistila, čo sa lichve stalo. Povedala: Hnevali ste sa so susedou a tá vám lichve probila. Zakopala vám pod prah kosti. A vy preto, že ste prestavovali stavenie, ste ho zamurovali.⁴²⁷

V Bošáckej doline sa veštilo aj pomocou sita, do ktorého sa zapichnú zatvorené nožnice. Zúčastnia sa toho dvaja ľudia, každý na jednom prste má položenú špičku z týchto nožníc a ticho držia. Postupne menujú mena podozrivých ľudí jedno po druhom, pri ktorom mene sa sito krútiť začne, ten je škodca. Postup pri liečení zvierata a odhalení, prípadne potrestaní škodcu nebol jednoduchý. Bohyňa podľa záznamu odporúčala nasledovný postup.

„Aby varili s vodou z deviatich studní pred východom slnka nabratou a keď tento odvarok vylejú cez dva kosáky, dva nože a dve vidličky krížom preložené na koryto, aby tým odvarkom vechťom Dobovníku (*Veronica beccabunga*) spraveným potierali do východu slnka tu kravu, omývali [ju] po tri dni. Na tretí deň aby z tých zmyvkov do fľašky vzali a v poli pod čakanku zakopali. Ktorá žena krave pričarovala, tak uschne ako tá čakanka, pod ktorou je fľaška zmyvkov zakopaná. Na to aby išli ku Krížnemu plotu a vytiahnuť krížny kolík, do tej diery aby z tej vody do východu slnka naliali a kolek vrchným koncom naspat zahlbili, a tiež do mraveniska aby do východu slnka z tých zmyvkov zakopali. Potom aby tej vody naliali na šíp a na bez a ... vechť na troch prahoch a na štvrtom nátoni aby ho uhoďili a potom do ohňa, do ohňa naliat tých zmyvkov a spakruky odhodným – nepotrebným vretenom miešať tak dlho zakiaľ oheň nevyhasne – že sa musí urobiť znak na tej bosorke.“⁴²⁸

Ako Ľudovít Rizner poznamenáva, pôvodne sa robilo inak a jednoduchším spôsobom. „Kopali na radu bohyni pod prahom... v maštali a pod prednými nohami lichvy našli tam celú lopatku a z nohy ..., črepy z nového hrnca a z misy, čierny kameň z Haluzického cintera... a iné väčšie, menšie kosti aj škraň. Tých vecí bola plná slamnica. V hrante našli zahlobený kliniec z umrlejšej truhly. Všetky tieto vykopané veci zahodili do Váhu.“⁴²⁹

Ľudia verili, že treba zamedziť prístup bosorke do maštale ku kravám. K ochranným praktikám patrilo zapravenie trnistej halúzky do okna – šíp, prípadne zatlačenie štyroch klinčov do rámu dverí. Vstupu bosoriek do maštale mala zabrániť aj kolomaž, ktorú mávali uskladnenú na tomto mieste. Zaujímavou informáciou je viera v existenciu gazdu ako hada v domácnosti. Na Bošáci sa verilo, že v každom dome musí byť had, lebo ten je gazdom v dome, a kde nie je, tam sa hospodárstvu nedarí. Ľ. Rizner zaznamenal prípad, kedy mu ľudia hovorili o hadovi, ktorý cical kravu. Keď na to domáci prišli, pretali ho a krava na triesku vyschla, tak že ju za dvanásť zlatých predat museli. Inak ako k hadovi sa stavali ľudia k ropuchám. Pokiaľ ich zbadali na gazdovstve, snažili sa ich zabiť, pretože sa verilo, že sú to premenené bosorky. Pokiaľ takúto žabu zabili, malo z nej vytiect veľa mlieka a kravám sa malo začať znovu darit.

Ak chceli domáci pomôcť krave, ktorá chorľavela a odmietala žrať, vybrali sa na Žítkovú pro pomoc k bohyni. Ako zachytávajú archíválie, bohyňa im kázala nakúpiť v lekární jelenej a rybacej masti, pridať v sklepe biely zázvor, pušný prach a puškvorec. Do zmesi sa ešte zapravil horec a sklenená pena, a to všetko mali dať zožrať krave. Po tejto procedúre sa jej mala vrátiť chuť do života. Súčasťou liečby bola aj duchovná stránka, majitelia kravy mali dať do kostola na modlenie za božie požehnanie v hodnote jedného šestáku.

Pre ľudí bola dôležitá aj kvalita mlieka, od čoho sa odvíjala kvalita masla a smotany, ktoré bývali určené na predaj, a tak sa stávali pre rodinu zdrojom príjmu. „Gazdiná, ktorá sa do čarov rozumela, mávala za roštom masť, ktorou pomastila múteník – namútila vela masla. Raz jej slúžka z tej masti vzala a použila – prišiel k nej červený muž a žiadal, aby sa mu krvou podpísala, aby vždy tej masti hojnosť mala. Slúžka to ale urobiť nechcela. Gazdiná spozorovala, že jej masti ubudlo, a lepšie ju schovala.“ Verilo sa, že krava, ktorá zje bielu cibulu, bude mať kvalitné a husté mlieko, ako sa na Bošáci hovorilo *oblečené v deviatich kožiach*.³⁰

Schopnosť liečiť a čarovať – namiesto záveru

Tradičná zdravotná prevencia pozostávala jednak z realizácie úkonov, ktoré mali zachovať zdravie, jednak z dodržiavania zákazov sankcionovaných zhoršením zdravia, ba i smrťou. V starších vrstvách tradičnej kultúry boli obidve zložky obsiahnuté v normách regulujúcich správanie gravidnej ženy a šestonedielky, v zásadách opatery dieťaťa, stretávame sa s nimi vo svadobných aj pohrebných zvykoch, boli súčasťou výročného obyčajového cyklu, pracovnej, spoločenskej a inej aktivity. Ľudia pri starostlivosti o zdravie a riešení bežných zdravotných problémov neboli odkázaní na odbornú lekársku pomoc, v zásade si vystačili so svojimi vedomosťami, ktoré tradovali z generácie na generáciu. Vyšším stupňom pomoci bola tá, ktorá pracovala s magickými prostriedkami – či už to boli predmety, byliny, slová, gestá atď. V uvedenej lokalite sa magickým spôsobom liečby, ochrany zdravia, zabezpečovaním prosperity a odhaľovaním škodcov zaoberali predovšetkým ženy. Nielen magické praktiky sa odovzdávali v rámci rodiny, ale verilo sa, že aj magické schopnosti. Predpokladalo sa, že bohyňa odovzdá tieto sily svojej nástupkyňi na smrteľnej posteli, keď ju bude držať za ruku. Ľudia rozlišovali dobré ženy s týmito schopnosťami, ktoré okoliu pomáhali, a tie, ktoré škodili.

Už Samuel Reuss v Zbírkach k cirkevnej histórii Hroncu napríklad píše: „Čarodejníctví, kteremu najlepe stare ženy rozumeli... Meli tito tak řečene strigy a striguoni vybornou znalost zelin, obzvlášte jedovatých a nebezpečných, kterými skutky divne a před pospolitým lidem neobyčejně vyvesti umeli. Jejich kumšty nalezeli v proklinani, začítani, podstreleni ran a nemoci hojení k čemu obširna znamost sa vyhľadavala a vetším dilem s poverami spojená byla. Jmeno dobročinných a naklonených žen bylo ženy moudre; zlostne pak a pomstive ježibabami se nazývali.“³¹

Podľa ľudovej viery vedel liečiť človek, ktorý sa narodil so zubami, alebo v „čepčeku“, kto si pred Ďurom potrel ruky žabými vajíčkami alebo si po nich nechal prejsť mloka. Túto schopnosť mohol získať aj ten, kto umierajúcemu podal ruku. Táto sila sa chápala ako boží dar, okolie ju mohlo považovať aj za znamenie spojenia sa s nečistými silami.

Liečiteľské schopnosti mohol človek nadobudnúť aj počas svojho života napríklad tým, že prišiel do kontaktu s nadprirodzenými bytosťami či javmi, stala sa mu zvláštna, či život ohrozujúca príhoda, po ktorej sa u neho objavili schopnosti liečiť, prípadne bol do tohto tajomstva zaučený niekým, kto toto umenie ovládal. Môžeme tvrdiť, že základná znalosť bylín a liečiteľských postupov, ktoré by sme dnes vyhodnotili ako postupy s racionálnou podstatou, boli vo všeobecnej známosti, pokiaľ sa ich využívanie spájalo so zariekaním, zaklínaním, využívaním magických prvkov, vyžadovali už osobu, ktorá sa tomuto špeciálne venovala. Liečenie sa spájalo s poznaním prírody, zbieraním bylín a iných ingrediencií, ktoré sa používali v ľudovom liečiteľstve. Ľudia verili na silu mágie dotyku aj podobnosti a využívali ich pri snahe prinavrátiť zdravie a prosperitu ľuďom i zvieratám.

Nadprirodzená sila ľudí nadaných liečiteľskou schopnosťou a tých, ktorí spolupracovali s neznámym svetom mimo bežnej ľudskej skúsenosti a reality, bola podľa ľudových predstáv taká silná, že jej obyčajný človek musel podľahnúť. Pokiaľ včas rozpoznal nebezpečenstvo, mohol vyhľadať pomoc inej skúsenej osoby, ktorá porobenie či iné negatívne pôsobe-

nie eliminovala.³² V Riznerovom súpise je tiež uvedený príklad na magické pôsobenie na iných na dialku na základe sily slova či priania. Zapisovateľ hovorí, že na Bošáci boli ľudia presvedčení, že ak človek nabije do pušky vianočný hrach a vystrelí na ľubovoľnú stranu, podarí sa mu vystreliť oko osobe, na ktorú myslí. Pridáva príbeh z Podhradia o slepej žene, o ktorej sa hovoril príbeh, ako magickým spôsobom prišla o zrak.

„V Podhradí je jedna žena slepá. Toto hovorí o jej oslepení ľud. Tato Reváčka brala svojej švagrynej bohyni na streche netresk³³ – Tá bohynia – Dora Marták kričala na ňu, aby jej netresk zo strechy nezhadzovala, a keď predsa Kováčka zhodila, teda na ten násyp spadnutý netresk Dora s hnevom odkopla na hnoj a vtom ju hneď koleno zaboľelo. To považovala Dora za účinnok čarov Rováčkyných. Aby sa teda nad švagrinou vypomstila, odebrala sa na Žitkovú k bohyni. Táto Doru v koryte v odvarke rozličných zelín vykúpala, na to dala do flinty vianočný hrach a vystrelila ven oknom. Roháčke v podhradí vyskočilo oko.“

„Magické usmrcovanie protivníka na dialku prostredníctvom gesta alebo zastupujúceho predmetu (hlinená, vosková figúrka, šľapaj protivníka, obraz, plameň sviečky ap., sprevádzané magickým slovom, predstavuje jeden z univerzálnych znakov v mágii.“³⁴ V rámci skúmanej problematiky je nesmierne zaujímavá téma, ktorá sa viaže na zariekania a zaklínania a poukazuje na rešpekt a vieru v silu slova, ktoré sa môže de facto zhmotniť a priniesť človeku nešťastie v prípade kliatby či šťastie v prípade dobroprania. V spise sa nie raz stretávame s tým, že zapisovateľ sa nedostal k slovám, ktoré boli odriekané pri liečebných a iných praktikách, a tak ich nemohol zaznamenať. Verilo sa, že pokiaľ sa prezradia, stratia svoju silu a často sa len šepkali. Proti takémuto silnému magickému pôsobeniu sa ľudia bránili prostriedkami, ktoré v sebe prepájali staré archaické predstavy o fungovaní sveta s kresťanským náboženstvom. Vykiadali sa príbytky, hospodárske budovy, okiadzali sa chorí, miesta sa vysväcovali svätenou vodou, urieknutých zmývali začítanou vodou a vodou z čistca. V ľudovom liečení, ktoré sa zameriavalo na to najcennejšie, čo človek mal – zdravie a život, sa uchovali v zaujímavej symbióze najstaršie názory na život, kontakt s iným svetom a vytvoril sa priestor, kde vedľa seba koexistovala kresťanská modlitba aj zariekacie formuly.

VEGA : Sociokultúrne aspekty života v horskom prostredí 1/0193/19.

Poznámky:

- 1 Citácia je vybraná z archívnych materiálov, na základe ktorých je spracovaný nasledovný text. Zapisovateľom informácií o spôsoboch ľudového liečenia je Ludovít Rizner, ktorý ich zozbieral v Bošáckej doline na konci 19. storočia. Literárny archív Slovenská národná knižnica Martin (ďalej LA SNK Martin) Martin C 515, Rizner Ludovít, 8 jd. 498 s.
- 2 Príspevok je spracovaný na základe písomných poznámok Ludovíta Riznera, ktoré zapisoval v druhej polovici 19. storočia v lokalitách Bošáckej doliny. Ludovít Rizner bol pedagóg so záujmom o históriu a etnografiu, vďaka čomu bol obviňovaný z panslavizmu. Narodil sa 18. 3. 1849 v Zemianskom Podhradí, kde aj zomrel 7. 10. 1913. Je známy predovšetkým ako zakladateľ slovenskej bibliografie. Zošit s Riznerovými poznámkami sa nachádza v archíve Slovenskej národnej knižnice v Martine a informácie z neho ešte neboli publikované. Riznerove písomné záznamy pochádzajú z Bošáckej doliny, ktorá je situovaná v západnej časti Bielych Karpát. Je charakteristická kopaničiarskym osídlením. Územne sa tiahne zo Slovenska až do Českej republiky.
- 3 Suplovaná predovšetkým kláštormi a duchovnými jednotlivých rádov, ktoré inklinovali k tejto problematike.
- 4 Liečebné postupy sa vytvárali aj na základe udalostí, ktorých boli ľudia svedkami. Napríklad ako liečebný prostriedok proti besnote a *blázneniu* sa na Bošáci používal cesnak. V Riznerovom súpise

- čítame, že jednu ženu pohrýzol besný pes tak, že z toho zbesnela. Keď si s ňou nevedeli poradiť, zavreli ju do komory. Tam našla veniec cesnaku a všetok rozhrýzla a od toho údajne vyzdravela. Z tohto dôvodu sa uvedený postup začal používať pri podozrení na besnotu.
- 5 Vedomkyne, bohyne, vražkyne boli v spoločnosti vnímané ako osoby nadané zvláštnou silou a ich pôsobenie bolo považované za pozitívne, na rozdiel od strig, ktoré ľuďom škodili. Dokázali liečiť bylinkami, zariekaním, veštiť budúcnosť, poznať „osúdenca“ – osudom určeného životného partnera, pomáhať pri porobení, určiť zlodēja, pomáhať vo veciach lásky. *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska*. Bratislava: Veda 1995, s. 44.
 - 6 Osobitnou skupinou ľudí, ktorá sa viaže na ľudové liečiteľstvo, boli šafraníci a olejkári. H r o z i e n č i k, Jozef. Z dejín slovenských šafraníkov. (Príspevok k poznaniu duchovnej produkcie slovenského ľudu). In: *Národopisný zborník 6–7, 1945–1946*, č. 2–4, Turčiansky Sv. Martin: Matica slovenská, s. 148–155; H r o z i e n č i k, Jozef. Turčianski olejkári a ich osudy. Protiolejkárske nariadenia. – „Knižička Olejkárska“. In: *Sborník Muzeálnej spoločnosti Slovenska 32–33, 1938–1939*, Turčiansky Sv. Martin: Matica slovenská, s. 1–13.
 - 7 To isté platilo aj u zvierat.
 - 8 Ľudia verili, že sa niektoré osoby môžu narodiť s predispozíciou k liečeniu či schopnosťou nadväzovať kontakt s iným svetom, iní sa mohli tomuto umeniu priučiť či im mohlo byť odovzdané na smrteľnej posteli alebo ešte počas života. Takéto odovzdávanie magických schopností a vedomostí sa deje na základe dobrovoľnosti. Napríklad počas terénneho výskumu v obci Kostoľany pod Trbečom sme zaznamenali informáciu o dvoch ženách, ktoré si odovzdávali vedomosti a schopnosti pri kotlíku so zelinami, nahé, spoločne prikrýté plachtou. B o c á n o v á, Martina a S l o b o d o v á N o v á k o v á, Katarína. *Kostolianska dolina: (teoreticko-metodologické a praktické aspekty terénneho výskumu)*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, Filozofická fakulta, 2015, s. 119. Podrobné informácie nachádzame aj v knihe Tradičné liečiteľstvo a ľudová mágia na Horných Kysuciach. M a r e c, Jozef. *Tradičné liečiteľstvo a ľudová mágia na horných Kysuciach*. Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej, 2011. 395 s.
 - 9 H o r v á t h o v á, Emília. O liečebných praktikách v Slovenskom Komlóši. *Slovenský národopis* 18, 1970, č. 3, s. 488–495.
 - 10 C h u r ý, Slavomír. Hygiena obyvateľov Slovenska a ľudová prevencia chorôb koncom 18. storočia vo svetle archívnych materiálov. *Slovenský národopis* 36, 1988, č. 2, s. 314–319.
 - 11 Š v a g r o v s k ý, Štefan. Míchalovský manuskript o ľudovom liečení. *Slovenský národopis* 36, 1988, č. 2, s. 320–323. V manuskripte nájdeme 269 receptov, rád, návodov a poučení o chorobách ľudí a zvierat, časť Pomoščník u domovstve gazduvstve obsahuje 195 receptov, rád, poučení, na liečenie chorých domácich zvierat.
 - 12 H o r v á t h, Pavel. Zbierka ľudových povier a zvykov z okolia Uhrovca z r. 1823. *Slovenský národopis* 16, 1968, č. 1, s. 102–118.
 - 13 H o f e r, Josef. Čím a jak léčili jesuité před 200 lety na Starém Hrozenkově. *Slovenský národopis* 11, 1963, č. 4, s. 553–564.
 - 14 H o f e r, Josef. c. d., s. 563.
 - 15 Tamtiež.
 - 16 H o r v á t h, Pavel. Ľudové liečenie na Thurzovskom dvore v Bytči v prvej polovici 17. storočia. *Slovenský národopis* 16, 1968, č. 2, s. 247.
 - 17 H o r v á t h o v á, Emília a H o r v á t h, Pavel. Lieky a liečebná činnosť turčianskych olejkárov v 18. storočí a na začiatku 19. storočia. *Slovenský národopis* 16, 1968, č. 4, s. 465–502.
 - 18 Príčinou urieknutia bola najčastejšie neprajnosť, zlý pohľad, závišť, ale mohlo ísť aj o mimovoľné nechcené poškodenie zdravia. Prejavovalo sa chradnutím človeka, neprospievaním, plačlivosťou u detí, odmietaním jedla. V kritických prípadoch malo končiť smrťou. Ľahšie formy urieknutia vedeli ľudia odstrániť aj sami pomocou kúpeľa v čistici či uhličkovou vodou. Ťažšie formy vyžadovali prítomnosť skúsenej ženy. B o c á n o v á, Martina a S l o b o d o v á N o v á k o v á, Katarína. Magické liečenie, ochrana a poškodzovanie zdravia na príkladoch z vybraných lokalít Slovenska. Carmina vel caelo possunt deducere lunam. In: Číhal, Petr, ed. *Léčení a léčitelství v lidové tradici*. Uherské Hradiště: Slovacké muzeum v Uherském Hradišti, 2015, s. 23–31; Dôležitá bola ochrana človeka. Z tohto dôvodu sa nosili na tele ochranné byliny, buď vo vrecúškach, alebo zašité v odeve,

či vložené do obuvi, prípadne vrecka – kúsok chleba, trochu zeme, červené stužky na ochranu, povraz z obesena, pokiaľ išli na súd a i. Ochranné byliny, ktoré nosili ľudia so sebou, boli maronka (*Galium odoratum*), čiernobyl (*Artemisia absinthium*), oman (*Inula helenium*), v ľúbostnej mágii rozmarín (*Salvia rosmarinus*), rojovník (*Ledum groenlandicum*), plavúň (*Lycopodium clavatum*) a iné.

- 19 LA SNK Martin C 515, Rizner Ľudovít, 8 jd. 498 s.
- 20 LA SNK Martin C 515, Rizner Ľudovít, 8 jd. 498 s.
- 21 LA SNK Martin C 515, Rizner Ľudovít, 8 jd. 498 s.
- 22 Prípory, suché deti, psie ťahy, prietahy, anglická choroba, suchoty. Choroby detí, prejavujúce sa podľa tradičných názorov slabosťou a bledosťou. Dieťa so slabými končatinami a hrbom, ktoré nerástlo, malo anglickú chorobu. Ak ťažko dýchalo, zivalo a nespalo, malo psie ťahy, prietahy, prípory. Postupy liečenia týchto chorôb vychádzali najmä z mágie. Ak dieťa z priesti hynulo, v Honte ho prevliekali cez otvor v zrastených konároch, v Gemer i na Kysuciach cez diery v okrúhľom koláči. V ňom sa mala choroba zachytiť. Aby sa rozniesla, koláč zavesili pre vtáky na ker, dieťa nosili medzi ľudí alebo s ním krstná matka obišla tri razy dedinu. Alebo dieťa kúpali v moči, v odvare z líščejej hlavy, imela, hlíny z deviatich hrobov alebo z rôznych zelín. V okolí Trenčína nosila matka dieťa choré na prípory okolo orecha so zariekaním Slnko, zájdi za hory, tieto prípory za orechové kôry! <https://www.ludovakultura.sk/polozka-encyklopedie/priest/>
- 23 LA SNK Martin C 515, Rizner Ľudovít, 8 jd. 498 s.
- 24 LA SNK Martin C 515, Rizner Ľudovít, 8 jd. 498 s.
- 25 Rizner si neodpustí realistickú poznámku na okraj tohto príbehu: Že predtým aj týždeň v horách sáhy rúbala a tam nastydnul, to mu nešlo do hlavy.
- 26 Čary pri nezdravej krave – 1887. LA SNK Martin C 515, Rizner Ľudovít, 8 jd. 498 s.
- 27 LA SNK Martin C 515, Rizner Ľudovít, 8 jd. 498 s.
- 28 LA SNK Martin C 515, Rizner Ľudovít, 8 jd. 498 s.
- 29 LA SNK Martin C 515, Rizner Ľudovít, 8 jd. 498 s.
- 30 LA SNK Martin C 515, Rizner Ľudovít, 8 jd. 498 s.
- 31 M i c h á l e k, Ján a kol. *Gemer – Malohont: (národopisná monografia)*. Martin: Matica slovenská, 2011, s. 423.
- 32 K o s o v á, Mária. Magické usmrcovanie protivníka na dialku. (Rozbor úkonu imitačnej mágie). *Slovenský národopis* 21, 1973, č. 4, s. 513–533.
- 33 Netresk – Sempervivum – Skalnica.
- 34 K o s o v á, Mária. c. d., s. 514.

Prameny:

Literárny archív Slovenská národná knižnica Martin (LA SNK Martin) Martin C 515, Rizner Ľudovít, 8 jd. 498 s.

Literatúra:

B o c á n o v á, Martina a S l o b o d o v á N o v á k o v á, Katarína. *Kostolianska dolina: (teoreticko-metodologické a praktické aspekty terénneho výskumu)*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, Filozofická fakulta, 2015. 131 s.

B o c á n o v á, Martina a S l o b o d o v á N o v á k o v á, Katarína. Magické liečenie, ochrana a poškodzovanie zdravia na príkladoch z vybraných lokalít Slovenska. *Carmina vel caelo possunt deducere lunam*. In: Číhal, Petr, ed. *Léčení a léčitelství v lidové tradici*. Uherské Hradiště: Slovácke muzeum v Uherském Hradišti, 2015, s. 23–31.

Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska. Bratislava: Veda 1995, s. 44.

H o f e r, Josef. Čím a jak léčili jesuité před 200 lety na Starém Hrozenkově. *Slovenský národopis* 11, 1963, č. 4, s. 553–564.

- H o r v á t h, Pavel. Zbierka ľudových povier a zvykov z okolia Uhrovca z r. 1823. *Slovenský národopis* 16, 1968, č. 1, s. 102–118.
- H o r v á t h, Pavel. Ludové liečenie na Thurzovskom dvore v Bytči v prvej polovici 17. storočia. *Slovenský národopis* 16, 1968, č. 2, s. 274–276.
- H o r v á t h o v á, Emília. O liečebných praktikách v Slovenskom Komlóši. *Slovenský národopis* 18, 1970, č. 3, s. 488–495.
- H o r v á t h o v á, Emília a H o r v á t h, Pavel. Lieky a liečebná činnosť turčianskych olejkárov v 18. storočí a na začiatku 19. storočia. *Slovenský národopis* 16, 1968, č. 4, s. 465–502.
- H r o z i e n č i k, Jozef. Turčianski olejkári a ich osudy. Protiolejkárske nariadenia. – „Knižička Olejkárska“. In: *Sborník Muzeálnej spoločnosti Slovenska* 32–33, 1938–1939, Turčiansky Sv. Martin: Matica slovenská, s. 1–13.
- H r o z i e n č i k, Jozef. Z dejín slovenských šafraníkov. (Príspevok k poznaniu duchovnej produkcie slovenského ľudu). In: *Národopisný sborník* 6–7, 1945–1946, č. 2–4, Turčiansky Sv. Martin: Matica slovenská, s. 148–155.
- C h u r ý, Slavomír. Hygiena obyvateľov Slovenska a ľudová prevencia chorôb koncom 18. storočia vo svetle archívnych materiálov. *Slovenský národopis* 36, 1988, č. 2, s. 314–319.
- K o s o v á, Mária. Magické usmrcovanie protivníka na diaľku. (Rozbor úkonu imitačnej mágie). *Slovenský národopis* 21, 1973, č. 4, s. 513–533.
- M a r e c, Jozef. *Tradičné liečiteľstvo a ľudová mágia na horných Kysuciach*. Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej, 2011. 395 s.
- M i c h á l e k, Ján a kol. *Gemer – Malohont: (národopisná monografia)*. Martin: Matica slovenská, 2011, s. 423.
- Š v a g r o v s k ý, Štefan. Michalovský manuskript o ľudovom liečení. *Slovenský národopis* 36, 1988, č. 2, s. 320–323.

Elektronické zdroje:

<https://www.ludovakultura.sk/polozka-encyklopedie/priest/>

PhDr. Martina B o c á n o v á, Ph.D. (n. 1973), odborná asistentka na Katedre etnológie a mimoeurópskych štúdií Filozofickej fakulte Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave. Venuje sa výskumu v oblasti duchovnej kultúry, symboliky, folkloristiky, etnolingvistiky, európskeho folklóru a urbánnej etnológie. Od roku 2014 je predsedníčkou Národopisnej spoločnosti Slovenska.

Magic Words, Gestures, Herbs and Rational Ethno-medicine in Bošáca In the Light of Archive Materials from 19th Century

A b s t r a c t

In human environment the knowledge about healing people and animals was passed orally from generation to generation and practising directly on a sick man or animal. Physical and spiritual health of an individual was necessary for survival of whole societies and that is why it has always been paid focused attention. In the field of folk healing not only rational recognition of the causes of diseases and their healing can be found but there is also an irrational element which considers the possibility of magic impact on both people and animals. Specialized medical help was built on tradition of folk healing and experiment and it was not available for ordinary people till 18th century. That is why the ways of traditional folk healing survived in people's awareness for a very long time. Thus, the records of manuals for healing remain to be a rare illustration of the period and deserve a detailed research. The study provides information on healing practices in Bošáca valley as recorded by L. Rizner in the second half of 19th century. They are perceived

as a very interesting contribution to studying the relationship of people in the period and in the locality to health and illness.

Key words: health, prosperity, healing, magic, incantation

Magische Worte, Gesten, Kräuter und rationale Ethnomedizin in Bošáca im Licht der Archivquellen aus dem 19. Jahrhundert

Zusammenfassung

Im bäuerlichen und ländlichen Milieu wurden die Kenntnisse in der Heilung von Menschen und Haustieren von Generation zu Generation mündlich und durch Praktizieren direkt am kranken Menschen oder Tier weitergegeben. Die physische und geistige Gesundheit des Einzelnen war unerlässlich für das Überleben ganzer Gemeinschaften, deshalb wurde ihr konzentrierte Aufmerksamkeit gewidmet. In der Volksmedizin finden wir nicht nur ein rationales Erkennen der Krankheitsursachen und deren Behandlung, sondern in hohem Maß ist auch eine irrationale Komponente vertreten, die die Möglichkeit magischer Einflüsse auf Mensch und Tier in Betracht zieht. Bis ins 18. Jahrhundert baute die medizinische Fachhilfe auf der Tradition der Volksmedizin und auf dem Experiment auf, jedoch war sie für die einfachen Menschen im Grunde unerreichbar. Aus diesem Grund hielten sich die Methoden der traditionellen Naturheilkunde sehr lange im Bewusstsein der Menschen. Niedergeschriebene Behandlungsanleitungen sind ein wertvoller Zeitbeleg und verdienen eine eingehendere Untersuchung. Der Beitrag macht die Angaben über Heilpraktiken im Bošáca-Tal zugänglich, die in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts von L. Rizner aufgeschrieben wurden und ein interessanter Beitrag zum Kennenlernen der Beziehung der Menschen in dieser Zeit und an diesem Ort zu Gesundheit und Krankheit sind.

Stichwörter: Gesundheit, Prosperität, Heilung, Magie, Besprechen

Petr Číhal, ed. MY A ONI. Domáci a cizí v lidové tradici. Uherské Hradiště: Slováké muzeum v Uherském Hradišti, 2019. 318 s.

Recenzovaná publikace předkládá příspěvek k problematice sociokulturních profilací ve vztahu my a oni, cizí a domácí, které náleží v etnologii k významným badatelským okruhům studia života tradičních společností. Samotná publikace obsahuje 21 interdisciplinárně zaměřených příspěvků rozdělených do čtyř samostatných tematických okruhů, jejichž autoři pocházejí z předních odborných a vědeckých pracovišť nejen z České republiky, nýbrž také ze Slovenska.

V jednotlivých tematických blocích se problematika zaměřuje na pojetí vlastního / domácího a cizího v kontextu české lidové tradice. Řada příspěvků se věnuje hmotným a duchovním svědectvím a konkrétním formám přijímání, odmítání „cizích“ sociokulturních jevů. Příspěvky se orientují na oblast etické příslušnosti (menšiny,

migranti, etnika) a s ní související kulturní střety jedinců a skupin v kontakto- vých a pohraničních oblastech. Nemalá pozornost je věnována slovesným, hudebním a tanečním folklorním projevům nebo specifikům ve výročním zvykosloví (zejména hodové slavnosti, Velikonoce nebo Svatodušní svátky) a rodinné obřadnosti (například pohřebních rituálů). Stranou zájmu nezůstává ani oblast náboženského vědomí a církevního života v projevech „jinakosti“ a s tím úzce související reflexe v lidovém umění, jako například odraz víry v lidové výtvarné kultuře na příkladu evangelických podmaleb na skle. Stýkání a potýkání živých složek rodinných tradic vesnických přesídlenců jsou zkoumány ve vztahu k identifikacím městských rodáků.

Tematizování umožňuje z perspektivy „my/oni“, „domáci/cizí“ prohloubit pohled na různé kontexty, přinést poznatky či naznačit souvislosti, v nichž lidová kultura a tradice rozvíjely svébytné představy o svě- tě, o vztazích k druhým v různě odstupňova- né závislosti členů společností na sobě sa- mých, na skupinové podpoře a dostupných přírodních zdrojích.

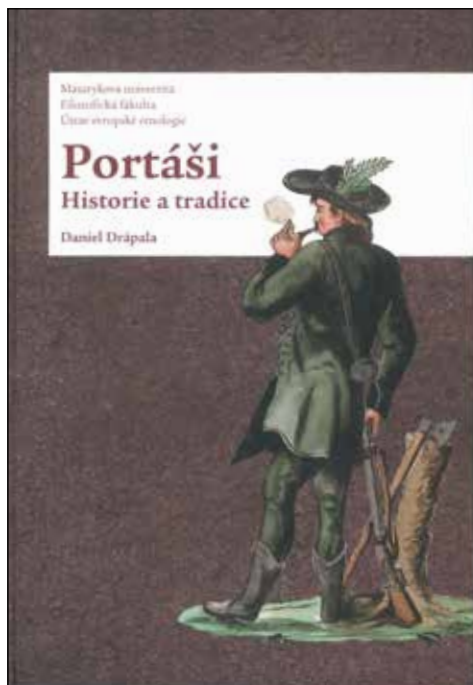
Publikaci lze považovat za přínosný pří- spēvek pro poznání projevů identity jako souboru idiokultury a předkládá kulturní rozmanitosti projevů, umožňujících zkou- mání současných stereotypizací. Může za- ujmout jak v odborných etnologických kruzích, tak i zprostředkovává výsledky vý- zkumné práce využitelné i v dalších blízkých oborech, k nimž patří například historie, so- ciologie apod.

Markéta Holubová

Daniel Drápala. Portáši. Historie a tradice. Brno: Masarykova univerzita, 2017. 197 s.

Pozornosti zájemců o historii jihovýchod- ní Moravy – a tedy ani čtenářům časopisu

Slovácko – by neměla ujít podnětná kniha, zabývající se fenoménem pořádkového sboru zemských portášů, působících na Moravě a ve Slezsku od poloviny 17. do poloviny 19. století. Autorem je docent Daniel Drápala, v současnosti vedoucí Ústavu evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, jenž se portášskou tematikou podrobně zabývá již od druhé poloviny devadesátých let, kdy vypracoval stejnojmennou magisterskou diplomovou práci.

Kdo to vlastně byli portáši a proč vznikli? Založení portášského sboru roku 1638 bylo přirozenou reakcí státní moci na zhoršené bezpečnostní poměry na moravsko-uherském pomezí v období třicetileté války – v březnu 1638 moravský zemský hejtman vyhlásil nábor 100 mužů věrných císaři, tzv. oddíl věrných Valachů, pro které se postupem doby ujalo označení zemští portáši. Tento oddíl v následujících desetiletích zabezpečoval klid při hranicích, ale také se podílel na zklidnění situace v regionu v padesátých a šedesátých letech 17. století, kdy na východní Moravě řádily loupeživé bandy.

Portášský sbor byl s přestávkami de facto rozpouštěn a obnovován podle závažnosti bezpečnostní situace až do roku 1717, kdy se stal rozhodnutím zemských stavů trvalou pořádkovou silou východní Moravy. Instituce portášů jakožto státem zřízená bezpečnostní složka ovšem navždy zanikla v roce 1830 a nikdy nedošlo k jejímu obnovení.

Ačkoliv je fenomén zemských portášů v literatuře i širším povědomí lidí spojován především s Valachy a Valašskem, není tomu tak docela. Působnost sboru byla v letech 1638–1830 teritoriálně definována nejen Přerovským krajem, ale i Hradištským krajem, tedy oblastí Slovácka, luhačovického Zálesí a Podřevnicka. Na Slovácku existovala rovněž tři nejjihněji položená desátnictva sboru – ve Velké nad Veličkou, Březové a Lopeníku. K nasazení portášů došlo výjimečně také v jiných částech Slovácka – např. roku 1667 v okolí obcí Vnorovy a Tvarožná Lhota na strážnickém panství či v letech 1775, 1776 a 1785 na území Brněnského kraje. „Nevalašského“ kontextu portášů se autor dotýká i ve třetí kapitole (s. 36), kde upozorňuje na to, že původní zásada, že členem sboru se stane pouze rodilý Valach, se v první polovině 18. století zcela nedodržovala, např. ve zmiňovaných třech opěrných bodech sboru v Bílých Karpatech sloužili nejen Valaši, ale i muži z místních či sousedních obcí (Boršice, Komňa, Suchá Loz, Šanov, Velehrad). Sám autor také v úvodní kapitole upozorňuje na dlouho živený mýtus o portáších jakožto „valašských národních hrdinech“, který byl předáván z generace na generaci ústním podáním, ale i díky příčině- ní dlouhé řady autorů vlastivědné či regionální literatury 19. i 20. století. Skutečností přitom bylo, že portáši ve státních (respektive zemských) službách byli připraveni čelit jakýmkoliv bezpečnostním problémům ze strany obyvatelstva a případně je potlačovat.

Daniel Drápala nepojímá svou knihu jako pouhé vylíčení dějin a hierarchie sboru zemských portášů, snaží se naopak sledovat sociální postavení portášů v tehdejší společnosti. Mimo jiné zde užívá také biografické meto-

dy umožňující nahlížení fenoménů portášů jakožto „jedinečného souboru individuálních lidských osudů“ (s. 10). Pozitivem jsou rovněž mapová vyobrazení přímo v textu, ale i na předním i zadním předešlé knihy (1. teritoriální působnost portášů na Moravě a ve Slezsku mezi lety 1638 až 1830 a 2. oblasti krátkodobého nasazení portášů). Anotovaná publikace *Portáši. Historie a tradice* je velmi zdařilým zpracováním zajímavého tématu nadregionálního a interdisciplinárního přesahu.

Lukáš F. Peluněk

Výstava Modrobílý svět Antonie Dostáلكové

Když jde o modrotisk, většina etnografů si nejspíše představí to, co má „doma“, tedy ve své muzeální sbírce: hlavně ženské, případně mužské zástěry, nějaký ten šátek, povlečení na peřiny, matrice, vzorkovníky a předměty týkající se technologie výroby, prostě muzeální kusy vesměs z 19. století. Na autorské výstavě paní Dostáلكové, výtvarnici původem ze Starého Města, která textilní technice modrotisku zasvětila podstatnou část svého života, je tomu poněkud jinak. Antonie Dostáلكová vytvořila na základě vlastních návrhů různé textilní předměty, které lze využít hlavně v rámci bytového interiéru. Tyto hotové produkty se mohou uplatnit v kuchyni, obývacím pokoji, ložnici nebo dětské herně. Kromě toho, že jde o ruční práci, v poslední době tolik ceněnou, vyznačují se velmi moderním vzhledem, který zůstává nadčasový. Hlavní devízou výstavy pro zachování nebo navázání na tradice je, že autorka spolupracuje s dílnou Jochových ve Strážnici, což je jedna ze dvou rodinných dílen na jižní Moravě, která se může pyšnit titulem Nositelé tradice lidových řemesel. Modrotisk se v posledních letech dostává opět do módy a nabývá na popularitu, což potvrzuje skutečnost, že se v roce 2018 stal šestou tradiční dovedností nehmotného kulturního

dědictví České republiky na seznamu nemateriálních statků UNESCO. Paní Dostáلكová staré řemeslo barvení plátna, jehož historie sahá do Číny druhého tisíciletí před našim letopočtem, nejen využívá a propaguje, ale dává mu nový rozměr svými originálními nápady a způsobem ztvárnění. Jmenovaná výtvarnice má kromě talentu ke své práci předpoklady také profesní. Vystudovala výtvarnou výchovu na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci a dále externě dvouleté studium loutkářství na DAMU v Praze. Bohatá praxe ve zlínských filmových ateliérech či v Lidové škole umění v Uherském Hradišti a dále také spolupráce s Ústředím lidové umělecké výroby, kde byla v úzkém kontaktu s modrotiskovými návrháři, nesmírně ovlivnily její vlastní práci, kterou bylo možné již obdivovat na různých větších či menších výstavách. V roce 2018 byla autorka oceněna na mezinárodní soutěžní výstavě betlému *Nožik Tomáše Krýzy* v Jindřichově Hradci a v roce 2019 získala čestné uznání ceny Vladimíra Boučka za významný přínos v oblasti výtvarných dovedností inspirovaných tradičními textilními technikami a prací s modrotiskem.

Výstava *Modrobílý svět* ve Slovákém muzeu je jedním slovem úžasná. Při prohlídce vás nenapadne nic, co by se jí dalo vytknout, snad jen, že by mohla být „větší“. Skrze vystavené exponáty může návštěvník vnímat osobitost a ženskou křehkost autorky, a přestože ji nemusí znát, pociťuje okamžité sympatie. Samotná výstava je volně koncipována do určitých celků vytvářejících vlastní světy. Ve zde prezentované tvorbě jsou zastoupeny tolik oblíbené pohádky, lidové zvyky a roční cyklus, tedy formace, které patří dětem i dospělým a ke kterým se kdykoli podle potřeby a nálady obracíme a z nichž se stále můžeme učit. Pohádkový svět je zde velmi barvitě zobrazen prostřednictvím trojrozměrných maňásků – broučeků, chaloupek a pařezů, snad či jistě (?) ze známé a stejnojmenné knihy Jana Karafiáta. Inspirace touto knihou, klenotem ve fondu české literatury, nebyla pro autorku jistě náhodná a nejen

v souvislosti s vánoční dobou upomíná na důležitost rodinných vztahů a teplo domova. Klasická modrobílá je zde doplněna o zelenou a hořčicově žlutou evokující barvu podzimního listí. Všechny zmiňované barvy jsou pro modrotisk typické. Celá scénérie tohoto lesního paloučkového výjevu je přítom vkusně uměřená. Duchovní svět a tajemnost postav předvánočního času – sv. Mikuláše, sv. Barbory či sv. Lucie, dále andělů a bájných víl či bludiček – autorka představuje na modrotiskových plátnech. Do těchto obrazů se prolínají neustále se opakující cykly ročních období jaro – léto – podzim – zima a jejich příslušné motivy krajiny se stromy či ptáky nebo vesnických chalup, které nám připomínají pevné sepětí člověka s přírodou a místem jeho zrodu či zániku. Právě s protipóly, jako je světlo/tma, den/noc a již zmiňované zrození a zhytnutí, autorka ráda pracuje, neboť nastavují zrcadlo našeho bytí. Strom, pták i dům se tu zcela jistě dá chápat jako mytologické symboly energie a nesmrtnosti, krásy a svobody, radosti a štěstí. Každý předmět zde můžeme obdivovat pro jeho čistou krásu, žádný však není prezentován jen pro ni samotnou. Nic zde není vystaveno čistě staticky, každý jednot-

livý artefakt je zakomponován do souvislostí s dalšími artefakty a vytváří tak vzájemné vazby, které mají vypovídající hodnotu. Jednotlivé či uskupené předměty zde vypráví svůj příběh světa fantazie a zároveň skutečnosti, světa minulosti a zároveň přítomnosti. Výstava prokazující dosud nehynoucí čest a slávu tradičnímu řemeslu barvení látek, jež poukazuje také na naši minulost a kulturní kořeny ve sféře odívání, je především ódou na radost z takového konání.

Veronika Hrbáčková

Krojové inspirace napříč Slovákem.

Podoby tradičního oděvu a jeho proměny v průběhu času...

Autorka výstavy: Romana Habartová

Instalováno: Kyjov (srpen 2019) – Uherské Hradiště (září, listopad 2019) – Kunovice (říjen, prosinec 2019) – Modrá (říjen 2019) – Střílky (říjen 2019) – Blatnice pod Sv. Antonínkem (prosinec, leden 2019) – Ostrava (prosinec 2019) – Uherský Ostroh (únor 2020) – Ostrožská Nová Ves (březen 2020).

Recenzovaná výstava představuje krojové rekonstrukce z lokalit jihovýchodní Moravy, u jejichž vzniku a realizaci byla Romana Habartová. Někdy ve funkci odborného konzultanta, ale daleko častěji ve funkci tvůrkyne od A do Z: od vyhledání ikonografických dokladů, komparace se sbírkovými předměty nebo v terénu zachovanými oděvními součástmi, od průzkumu trhu a zjištění dostupnosti potřebných materiálů, od vyhledání výrobců až po aktivní účast na samotné výrobě, resp. finální úpravě oděvů.

Výstava má dvě základní roviny. Jednak představuje již hotové kompletní krojové rekonstrukce – ženské a mužské komplety (převážně) svátečního oděvu, někdy doplněné i o rekonstrukce oděvu dětského. Na 55 figurínách je představeno přes 900 oděvních součástí, obsáhlé doprovodné texty na 36 panelech objasňují vznik každé z krojových rekonstrukcí, přetištěny jsou i dostupné ikonografické materiály.

Ve druhé, neméně významné rovině je výstava zamýšlena jako pocta „rukodělným tvůrcům“. Jejich vyhledáváním v terénu se Romana Habartová více než 35 let zabývá,

Vernisáž v Blatnici pod Svatým Antonínkem s autorkou PhDr. Romanou Habartovou.

Příprava výstavy v domácí dílně autorky.

identifikuje a dokumentuje jejich práci a jejich portréty publikuje v tisku, nejvíc pak v časopise Slovácko nebo Malovaný kraj. A tak i ve výstavě upozorňuje na výrobce krojových součástek – na krejčí a švadleny, vyšivačky, výrobce obuvi, klobouků, na ty, kdo umí uvázat složité úvazy šátků či obřadních pokrývek hlavy, na ty, kdo udržují povědomí o sebemenších detailech výzdoby (tady je nutné po sto padesáté upozornit na to, že se stále a pořád dokola potýkáme s důsledky nepředloženého zrušení Ústředí lidové umělecké výroby /ÚLUV/ i družstva SLOVAČ, které tradiční rukodělné výrobě věnovaly odbornou záštitu i dostatečnou organizační a materiální pomoc).

Každou instalaci výstavy doprovází autorka odbornými i popularizujícími výklady a dílnami s praktickými ukázkami a předváděním vybraných textilních technologických postupů.

Krojové rekonstrukce jsou jevem z mnoha hledisek ambivalentním, ba možná i kontroverzním, který není ani mezi odborníky jednoznačně přijímán. Jedním z prvních impulsů k jejich vzniku byla už od padesátých let 20. století snaha folklorních souborů mít pro náročná taneční vystoupení kroj jednoduchý na oblékání i údržbu. Vedle stylizací byl východiskem návrat ke starším vývojovým vrstvám lidového oděvu, kdy ještě nebyl tak složitý (množstvím vrstvených součástek, nákladným materiálem, náročnou vyšivkovou výzdobou atd.). Dalším a možná i trochu překvapivým impulsem bylo postupné posilování občanské společnosti po převratu v roce 1989 a s tím spojená snaha budovat regionální či lokální identitu pomocí nezaměnitelného znaku – lidového oděvu (kroje). Kde kroj již zcela zanikl a nebyl nošen ani při svátečních příležitostech, bylo nutné rekonstruovat jej pouze podle dostupných ikonografických materiálů a muzejních sbírek. V současnosti jsme však svědky i zcela bezkonfliktní a obecně přijímané koexistence lidového oděvu s nepřerušným vývojem a oděvu rekonstruovaného (Babice, Kudlovice, Mod-

rá, Velehrad, Polešovice, Kunovice a řada dalších obcí). Mít kroj k reprezentaci konkrétní lokality se stalo po roce 2000 téměř společenskou nutností a v kroji se při svátečních příležitostech začala objevovat i lokální politická reprezentace. To je věc před rokem 2000 téměř nepředstavitelná.

Do vývoje lidového oděvu zasahovalo v průběhu staletí tolik a tak různorodých vlivů, že i návrat v čase, kterým bezpochyby krojové rekonstrukce jsou, můžeme považovat za legitimní. Z odborného hlediska nelze zaujmout jiné stanovisko, než registrovat a zaznamenávat, jakým směrem se toto vše ubírá, respektive ocenit tam, kde se snaha o obnovu a rekonstrukce opírá o znalce.

Ale zpět k výstavě *Krojové inspirace*: je to snad poprvé, kdy jsou krojové rekonstrukce a jejich výrobci představeni na výstavě v takovém množství a v takovém regionálním rozsahu, s takovou přehledností a na tak odborném základě.

Soupis míst, kde byla výstava instalována, čítá k březnu 2020 devět lokalit, ale tím to zdaleka nekončí – o výstavu je velký zájem i mimo jihovýchodní Moravu a bude uvedena v dalších měsících v Hluku, na Soláni, v Rýmařově, v Praze, ale i na Slovensku. Právě tady je ale také místo na připomínku, která i u veskrze kladné recenze musí zaznít. Výstava, která je podložena dlouholetými zkušenostmi a tak vysokou odborností, za níž stojí obrovské organizační úsilí a nemalý finanční vklad, která rezonuje u širokého spektra diváků – taková výstava by měla mít adekvátní prostor pro instalaci (což se bohužel ne všude podařilo).

Přejme autorce výstavy Romaně Habartové, aby tuto podstatnou část své profesní kariéry mohla publikovat i v tištěném katalogu, v němž by mohla prezentovat výsledky své dlouholeté práce, své názory a postoje i osobnější vyznání ke všem okolnostem, který její celoživotní práci provázejí.

Helena Beránková

ARCHEOLOGIE

POZORUHODNÁ KOLEKCE PALEOLITICKÝCH ARTEFAKTŮ Z DOLNÍHO NĚMČÍ – BABÍ HORY

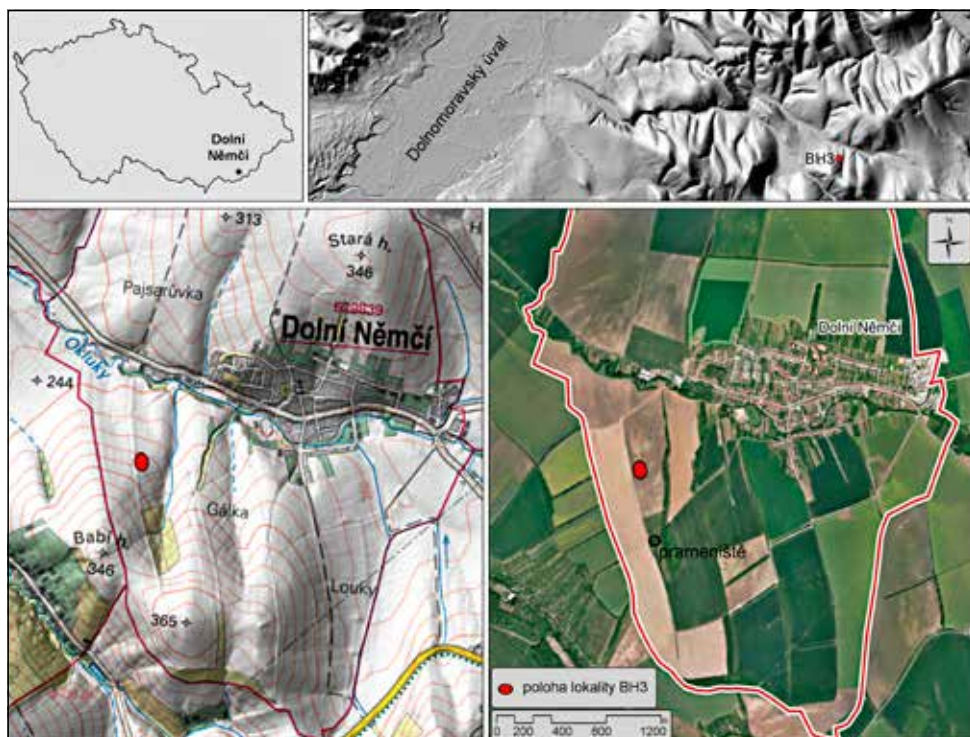
Jaroslav Bartík, Slovácké muzeum v Uherském Hradišti

Petr Škrdla, Archeologický ústav AV ČR Brno, v.v.i.

V roce 2019 se stal součástí sbírkového fondu Slováckého muzea nepočtený, avšak složením unikátní soubor paleolitických artefaktů. Studie přináší jeho surovinovou i technologicko-typologickou analýzu a pokus o kulturně-chronologické zařazení v rámci vývoje moravského paleolitu. Diskutovány jsou také možné interpretace nálezové situace.

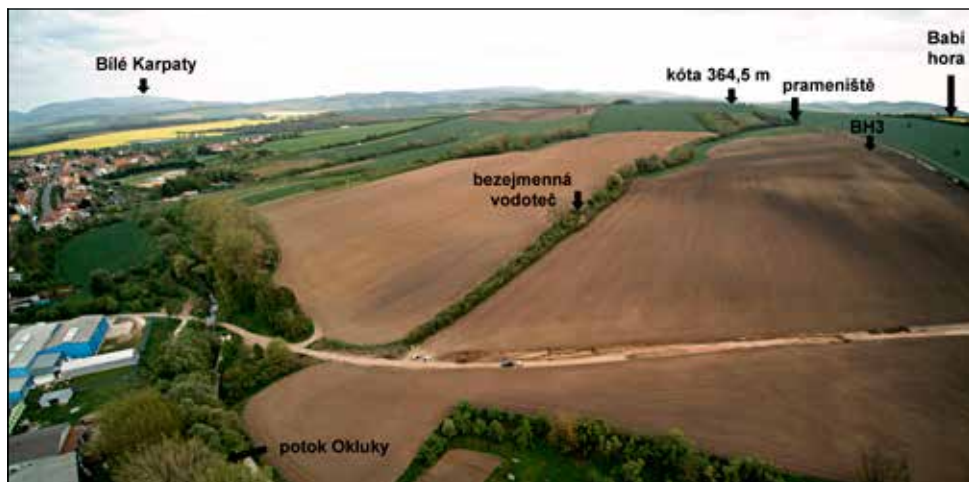
1. Úvod

V roce 2019 se stala součástí fondu Slováckého muzea v Uherském Hradišti sbírka po zesnulém amatérském archeologovi a sběrateli Milanu Daňkovi (1958–2019) z Dolního Němčí.¹ Uvedený badatel se při svých povrchových průzkumech zaměřoval na katastrální území Dolního Němčí (okr. Uherské Hradiště), ale i několika sousedních obcí, odkud v průběhu čtyřiceti let (1973–2014) nashromáždil početnou sbírku nálezů. Ta nebyla nijak tematicky zaměřena, a proto obsahuje nálezy téměř ze všech epoch pravěku, rané doby dějinné a středověku. Vyjma velkého množství běžného sídlištního materiálu však obsahuje i několik unikátních nálezů, které si zaslouží pozornost odborné veřejnosti. Jako příklad je možné uvést

Obr. 1. Lokalizace místa nálezů a jeho pozice vůči Dolnomoravskému úvalu.

menší kolekci štípaných paleolitických artefaktů z tratě Babí hora. Tento soubor sice utrpěl neodborným vyzvednutím a absencí podrobnější terénní dokumentace, což zapříčinilo částečnou ztrátu informačního potenciálu náleзовých okolností, přesto si ale výjimečnost získaných artefaktů zaslouhuje jejich řádnou analýzu a zveřejnění.

Obr. 2. Letecký snímek lokality v širších prostorových souvislostech. Foto T. Chrástek, grafika J. Bartík.

Inkriminovaná kolekce sestává ze sedmi patinovaných štípaných artefaktů, o kterých víme jen to, že byly objeveny po orbě společně na jednom konkrétním místě na lokalitě Babí hora 3 (v dokumentaci a na artefaktech² označována jako BH 3). Přesnou polohu však již dnes není možné identifikovat. Pro bližší lokalizaci nálezu mohla být využita pouze plánová dokumentace uvedeného badatele, který si všechny objevené lokality a jejich rozsah zaznamenával do katastrální mapy.

První archeologické nálezy z Babí hory získal M. Daněk již v roce 1982. Při následujících průzkumech se mu podařilo objevit lokalitu BH 3, kterou můžeme na základě nálezů keramiky a početné nepatinované štípané kamenné industrie datovat patrně do mladšího stupně kultury s moravskou malovanou keramikou (Lengyel II). Ze zaznamenané plošné distribuce nálezů vyplývá, že zájmový soubor paleolitických artefaktů se nacházel někde v prostoru zmíněného mladoneolitického sídliště, jehož rozloha odpovídá ploše o rozměrech cca 180×100 m (obr. 1). V přehledovém kompendiu shrnujícím doklady pravěkého osídlení v okolí obce (Vaškových 2008), stejně jako ve studii věnující se paleolitu v povodí potoka Okluky (Škrdla – Ježek 2009) není nálezu uveden. Vzhledem ke skutečnosti, že M. Daněk s archeology v té době prokazatelně spolupracoval, muselo k hromadnému nálezu zájmových paleolitických artefaktů dojít až po vydání zmíněných prací. To se potvrdilo posléze při studiu paměti pana Daňka, které v závěru jeho života sepsal jeho kamarád a redaktor Slováckého deníku Pavel Bohun (2018). V nich se nachází zmínka o jeho posledním povrchovém průzkumu v roce 2014, kdy si přinesl zajímavé nálezy právě z Babí hory, mezi kterými vynikal dle jeho slov „krásný pazourkový nůž“ (lze jej ztotožnit s artefaktem i. č. A 256 688).

S ohledem na charakter štípaných artefaktů, stav jejich dochování a prostorové aspekty se nabízí možnost interpretovat tento náleзовý celek jako záměrně uložené depozitum. Tento předpoklad podporuje několik následujících indicií. Soubor se skládá až na jedinou výjimku z extrémně velkých artefaktů, navíc tvořených převážně technologicky vyspělými retušovanými nástroji, které však mohly v případě potřeby sloužit i jako jádra pro odražení drob-

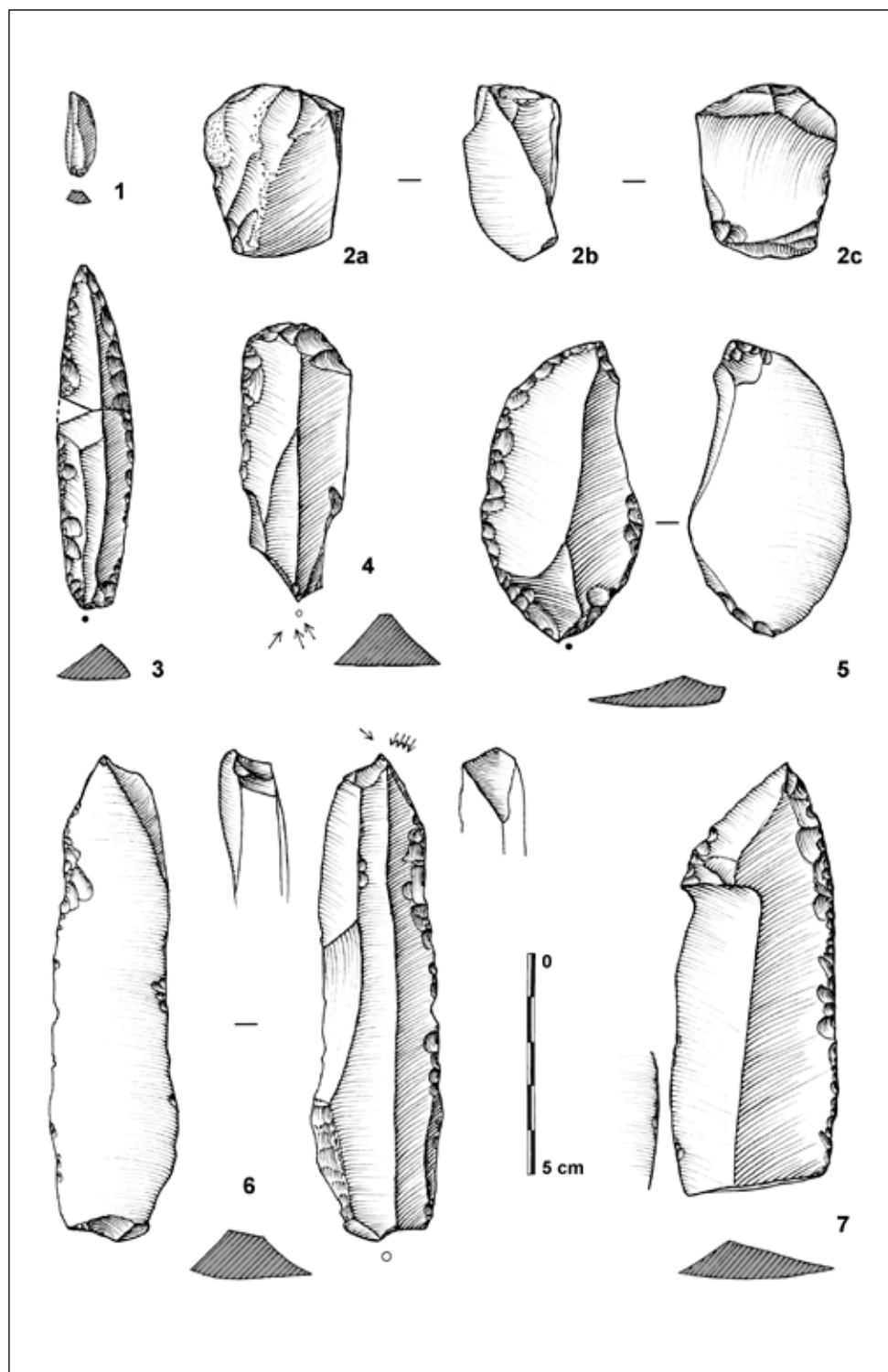
nějších čepelek. Podstatný je rovněž fakt, že na lokalitě se nepodařilo za téměř tři desetiletí objevit žádné doklady doprovodné debitáže a výrobního odpadu, které jsou charakteristickým rysem běžných paleolitických stanic. Taktéž je zřejmé, že se nejedná pouze o specifický výběr zajímavých předmětů vzniklých selekcí konkrétního badatele. Jak dokládá složení kolekce neolitické štipané industrie ze zájmové lokality, M. Daněk sbíral bez rozdílu štipané artefakty pocházející ze všech stádií procesu exploatace jader, včetně odpadu a velmi drobných zlomků uštěpů i třísek. Jedná se tak s největší pravděpodobností o nálezový celek, který byl narušen či kompletně vytrhnut ze svého původního uložení při hlubší orbě, a to nedlouho před jeho objevením. Recentně zlomený je pouze jeden artefakt. Ostatní předměty nevykazují výraznější známky mechanického poškození, svědčící o dlouhodobém uložení artefaktů v ornici. Identifikováno bylo pouze několik nevýrazných rezivých oděrek, které naopak svědčí o tom, že nejde o soubor předávaných starožitností z některé z velkých v minulosti zkoumaných lokalit (např. Předmostí). Poslední indicií je pak také samotná poloha uložení nálezu (viz níže), která je s ohledem na doposud známé sídelní strategie mladého paleolitu ve středním Pomoraví spíše atypická (cf. Škrdla 2005). Studie přináší surovinovou a technologicko-typologickou analýzu souboru a formou diskuze se snaží o jeho chronologické ukotvení a interpretaci možných důvodů tezaurace.

2. Geografická pozice nálezu

Babí hora představuje jeden z dominantních vrcholů Hlucké pahorkatiny. Ta je charakterizována mírně členitou krajinou tvořící předhůří Bílých Karpat, jejíž báze je tvořena flyšovými horninami račanské a bělokarpatské jednotky magurské skupiny příkrovů s omezenými výskyty křídových a neogenních sedimentů vídeňské pánve a vložkami neovulkanitů (Demek – Mackovčín eds. 2006). Dolní Němčí se nachází v centrální části Hlucké pahorkatiny a je tak situováno mimo hlavní komunikační koridor sledujícím tok řeky Moravy v Dolnomoravském úvalu, od kterého je vzdáleno cca 8–10 km. Obec je situována v jednom z bočních údolí, kterými vedly stezky do průsmyků v Bílých Karpatech, umožňujících přechod hor směrem na východ do Pováží. V oblasti mezi Hlukem a Nivnicí se údolí rozšiřuje v kotlinu vymezenou několika návršími. Kromě Babí hory (347 m) a bezejmenné kóty (364,5 m) na jihu k nim patří Stará hora (346 m) na severu či kóta Nivnické čtvrtky (307,4 m) na východě. Lokalita Babí hora 3, odkud pochází hromadný nález paleolitických artefaktů, se nachází v centrální části svahu jmenovaného návrší, který se pozvolna uklání směrem k SV do inundace potoka Okluky (obr. 1). Ten meandruje přibližně 750 m severně od pomyslného středu lokality. Dalším blízkým vodním zdrojem je rozlehlé prameniště (cca 450 m JVV směrem), které vytváří drobnou bezejmennou vodoteč, jež ústí do potoka Okluky jako jeho levostranný přítok (obr. 1, 2). Nadmořská výška osciluje v prostoru lokality BH3 v rozmezí 290–294 m. Geologické podloží zde tvoří eocenní pískovce a jílovce. Při rekonstrukci nedaleké polní cesty byl na většinu jejího průběhu identifikován pod ornici plastický jíl světle hnědožluté barvy (Bartík 2018). Spíše pro doplnění lze uvést zdroje štipatelného porcelanitu světle zelenošedé barvy, které se podařilo objevit při povrchových prospekcích v sousední trati Přední kaménka. Z místa je výborný výhled do okolní krajiny umožňující dohlédnout několik kilometrů na obě strany údolí.

3. Analýza souboru

Jak už bylo výše uvedeno, soubor paleolitických artefaktů z polohy Babí hora 3 sestává ze sedmi předmětů. Vzhledem k torzovitým nálezovým okolnostem však nejsme schopni říci

Obr. 3. Kresebná dokumentace souboru. Kresba L. Dvořáková.

nic o způsobu jejich původního uložení, ani zda je soubor kompletní, či zda byla vyzvednuta jen jeho část. Při kontrolním povrchovém průzkumu v roce 2019 se v zájmovém prostoru nepodařilo žádné další paleolitické nálezy identifikovat. Pozitivní situace nepřinesly ani archeologické dohledy v roce 2018, realizované v souvislosti s rekonstrukcí polní cesty, která protíná západní kraj lokality. V rámci uvedené rekonstrukce polní cesty byly zachyceny pouze doklady neolitického osídlení, a to o 650 m metrů níže po svahu v poloze Průhon (Bartík 2019, 173). Po surovinové stránce jsou všechny předměty v souboru zhotoveny z eratického silicitu, který představuje v rámci regionu středního Pomoraví importovaný materiál severské provenience z prostoru glaci-fluviálních sedimentů na území dnešní severní Moravy či jižního Polska (minimální vzdálenost ke zdrojové oblasti činí 70 km vzdušnou čarou od místa nálezů). Všechny artefakty jsou středně silně až silně patinované do odstínů bílé či lehce šedomodré barvy, místy s mírně prosvítající texturou původního povrchu. Z hlediska jednotlivých technologických kategorií obsahuje soubor jedno jádro, čtyři masivní čepele, jednu drobnou čepelku a jeden úštěp. Celková hmotnost všech artefaktů obsažených v souboru činí 176,5 g. Soubor je v muzejním fondu zapsán pod př. č. 6/19 a i. č. A 256 688 – A 256 694.

Popis artefaktů:

1. **A 256 688** – Unilaterálně souvisle retušovaná hrotitá čepel s odlomenou proximální částí. Retuš místy zabíhá do plochy. Negativy na dorsální straně jsou jednosměrné, přičemž jeden z nich je zaběhlý. Pozorována byla snaha o odstranění vzniklého schodu, a to jak retuší ve směru zaběhnutého odštěpu, tak retuší z boku – tj. ve směru kolmém na původní osu čepele. Schodu mohlo být sekundárně využito k uchycení artefaktu do rukojeti z organického materiálu a jeho využití ve funkci nože. Možnou podobu uchycení vizualizuje rekonstrukce na obr. 5. Uvedenou funkci by podporovaly také četné utilizační stopy na ostří, které mohlo být přirostáno. Rozměry: 100×39×10 mm; 40 g; (obr. 3: 7; 4: 6).

2. **A 256 689** – Klínové rydlo na masivní čepeli. Pravá strana rydla je tvořena jedním úderem, na levé jsou pak patrné negativy tří – došlo k zaběhnutí, které již nebylo upravováno. Negativy na dorzální straně jsou jednosměrné. Na pravé hraně se nachází nesouvislá retuš. Na levé hraně, respektive na proximálním konci čepele je zřetelný pozůstatek úpravy – zřejmě sekundární hřeben. Úderová plocha byla částečně odstraněna odštěpem směřovaným z dorzální strany. Na malé ploše dorzální strany se v distální části chovaly zbytky původního glacienního povrchu. Bulbus je s ohledem na velikost a masivnost artefaktu relativně nevýrazný. Rozměry: 112×31,5×13,5 mm; 50,1 g; (obr. 3: 6; 4: 7).

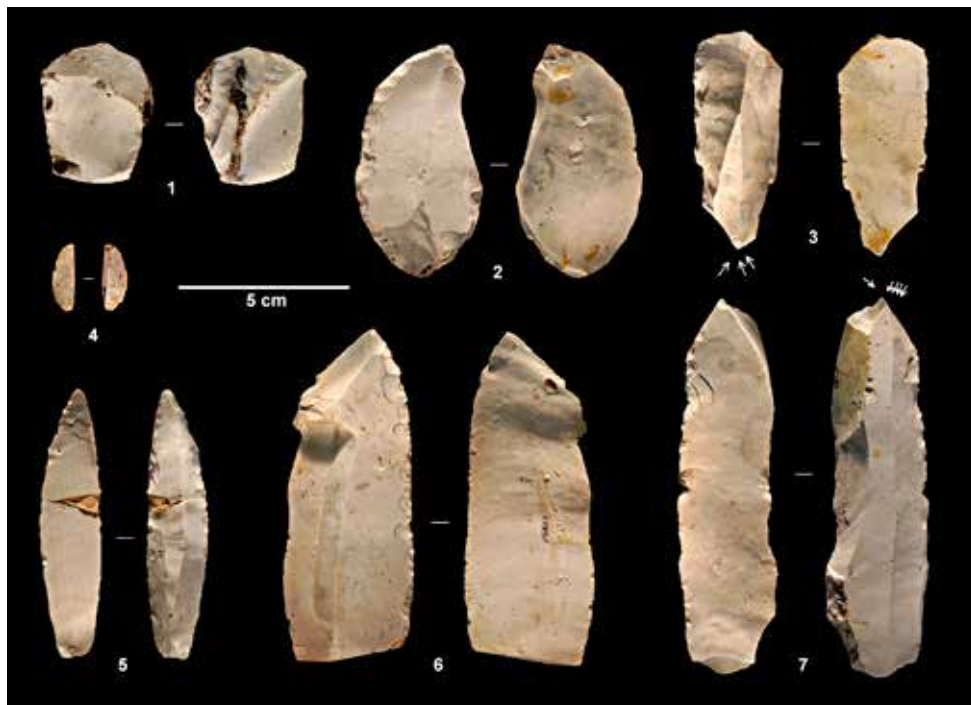
3. **A 256 690** – Bilaterálně retušovaný hrot na kýlovité čepeli. Dorzální strana obsahuje zřejmě jen jednosměrné negativy. Úderová plocha je fasetovaná, úder ale bodový. Bulbus je nevýrazný. Artefakt byl recentně zlomený, došlo však k jeho opětovnému slepení a doplnění drobné chybějící části. Rozměry: 79×18×9 mm; 12,2 g; (obr. 3: 3; 4: 5).

4. **A 256 691** – Atypický kostěnkovský nůž na zahroceném bilaterálně retušovaném úštěpu. Dorzální negativy jsou jednosměrné. Na úderové ploše je dobře viditelná dorzální abraze i fasetování. Z ventrální strany patky je zřetelná římsa. Rozměry: 69×37×9 mm; 21,2 g; (obr. 3: 5; 4: 2).

5. **A 256 692** – Kombinace čepelového škrabadla a jednoduchého klínového rydla na unilaterálně retušované čepeli (druhá z hran nese pouze stopy nevýrazné utilizační retuše). Negativy jsou zřejmě jednosměrné. Rydlo je vytvořené jedním odštípnutím z každé strany, ale prokazatelně bylo obnovováno, jak ukazuje zbytek negativu na levé straně artefaktu. Rozměry: 64×26×13 mm; 21 g; (obr. 3: 4; 4: 3).

6. **A 256 693** – Z větší části vytěžené jádro se změněnou orientací těžby. Patrná je snaha o těžbu mikročepelí ze dvou různých navzájem na sebe kolmých podstav. Vzhledem

k nevýraznému zhmoždění části povrchu nelze vyloučit, že jádro bylo po vytěžení sekundárně reutilizováno na otloukač/retušér. Rozměry: 39,5×34×22 mm; 31,6 g; (obr. 3: 2; 4: 1). 7. A 256 694 – Drobná místně retušovaná čepelka. Patka je bodová s dorzální abrazí. Vzhledem k asymetrickému příčnému průřezu by mohla představovat rydlový odpad. Rozměry: 19×6,5×3 mm; 0,4 g; (obr. 3: 1; 4: 4).

Obr. 4. Fotografická dokumentace souboru. Foto L. Chvalkovský, J. Bartík.

4. K otázce datování souboru

V širším prostoru Dolnomoravského úvalu bylo prokázáno (tj. doloženo výzkumem stratifikovaných a absolutně datovaných lokalit a řadou povrchových kolekcí, souhrnně Škrdla 2005) intenzivní osídlení v průběhu počáteční fáze mladého paleolitu (aurignacien) a následné střední fázi mladého paleolitu (gravettien). Přímo v povodí potoka Okluky pak povrchové nálezy naznačují přítomnost pozdního paleolitu (Škrdla – Ježek 2009). Popisovaný soubor obsahuje na rozdíl od předmětů běžně zanechaných na sídlíštích (tj. *de facto* refuse-odpad, Schiffer 1972) artefakty zřejmě připravené k použití. Pokud budeme hledat analogie pro analyzovanou kolekci v kontextu místních aurignackých lokalit, je třeba konstatovat, že na řadě z nich byl pro výrobu nástrojů preferován taktéž eratický silicít (Oliva 1987; Škrdla 2010; 2011). Velké masivní čepele (respektive jejich zlomky) a boční retuše byly též doloženy, ale v souboru z Babí hory postrádáme další charakteristické projevy jako typická aurignacká škrabadla s lamelární retuší, případně vyčnělá škrabadla (s nosem). Absenci čepelků (pouze jedna atypická) lze vysvětlit způsobem získání souboru a jediné jádro, které mohlo být zamýšleno k produkci čepelků, je atypické. Jednoznačně tedy popisovaný soubor k aurignacieniu přiřadit nelze. Podobně je to ale i v případě další kultury charakteristické pro dané území – gravettien. Vyloučit můžeme vazbu na soubor z lokality Jarošov II (14,5 km

vzdušnou čarou), kde byla preferována odlišná surovina (Škrdla 2005). Eratický silicit byl ale intenzivně využíván na stanici v Boršicích-Chrástce, která je situována na protilehlém břehu Moravy ve vzdálenosti 19 km vzdušnou čarou – tj. v dosahu denního pochodu. Ve stratifikovaném souboru z Boršic se nachází podobné klínové rydlo vyrobené na velké masivní čepeli (Škrdla *et al.* 2008, obr. 2: 48; Škrdla 2005) a ojediněle i okrajová retuš (Škrdla 2007, obr. 5: 25). Další podobné artefakty jsou obsaženy také v povrchových kolekcích z uvedené lokality (Škrdla 2005, klínová rydla na masivních čepelích: obr. 3.5: 22, 3.12: 11, okrajové retuše: obr. 3.10: 28). V povrchové kolekci z Boršic jsou navíc přítomny i atypické kostěnkovské nože (Škrdla 2005, obr. 3.10: 23, 3.6: 4, 9). Masivní čepel a klínová rydla na těchto čepelích jsou rovněž v Hrubého souboru ze vzdálenější (22 km vzdušnou čarou) lokality Spytihněv-Němeča (Škrdla 2005, obr. 3.44, 3.45). Na nedaleké lokalitě Ostrožská Nová Ves-Padělky (8 km vzdušnou čarou) byl též preferován eratický silicit, ale tamní gravettská/epigravettská industrie má podstatně subtilnější charakter. Další z lokalit klasifikovaných jako gravettien/epigravettien je Uherské Hradiště, Mařatice-Kolébky, která dosud poskytla pouze nevýraznou kolekci s převahou eratického silicitu (Škrdla 2005). Tato lokalita je situována 11,5 km od místa nálezů v údolí dalšího levobřežního přítoku Moravy – Olšavy, a to ve vzdálenosti cca 6 km od jejich současného soutoku.

Obr. 5. Rekonstrukce zasazení masivní hrotité čepel do organické násady. Foto J. Bartík.

5. Diskuze nad interpretací

Analyzovaný soubor artefaktů, který měl ve své době nepochybně významnou hodnotu (vzdálená surovina, předměty připravené k využití), byl buď omylem ztracen, nebo naopak byl na místo záměrně uložen. Okolnosti nálezů poukazují spíše na druhou z variant, v případě které se opět nabízejí dvě možnosti interpretace. Buď šlo o rituální uložení, nebo měla depozice praktický účel. V případě rituálního uložení by mohlo jít o pozůstatek hrobu s přiloženými milodary, což ovšem není v prostředí moravského mladého paleolitu běžné (snad jen mlado-gravettský hrob Brno 2 obsahoval ozdobné/rituální předměty, nikoli ale kamenné artefakty, případně aurignacká depozice kosterních pozůstatků v Mladečských jeskyních obsahovala i nástroje, nicméně ne výraznější soubor štípané kamenné industrie), nebo o rituálně uložené artefakty na významném místě, které tamní pramenišť nepochybně představovalo (cf. Bradley 2017). Budeme-li hledat praktický význam popisované depozice

artefaktů, nabízí se analogie v záložní skrýši potřebných předmětů na výrazném místě v terénu – „*Insurance gear*“ ve smyslu klasifikace L. Binforda (1979). Na základě etnografických pozorování z Aljašky (Nunamiutové) popsal zmíněný autor skrýše (*caches*), které byly vytvářeny mimo sídliště, například poblíž přechodů přes řeku, ve známých jeskyních nebo v záměrně budovaných kamenných úkrytech (Binford 1979, 257). Cílem těchto skrýší bylo zajistit pomoc lidem, kteří se dostali v dané oblasti mimo sídliště do problému – tito znali místa, kde najdou předměty a zásoby umožňující přežít v pustině. Podobné paleolitické zásobárny artefaktů a suroviny na jejich výrobu byly popsány již z řady míst. Z oblasti Evropy popsal podobné skrýše M. Peresani (2009), ale známé jsou příklady i z dalších částí světa, jako například z Předního východu (Barkai – Gopher 2011), Asie (Tabarev *et al.* 2013) nebo Severní (Kilby 2019) a Jižní Ameriky (Franco *et al.* 2018). Depozita štípaných paleolitických artefaktů jsou známa i z Moravy (např. Moravský Krumlov IV; Neruda *et al.* 2004) a Čech (Stadice; Vencel 2007, 80). Na rozdíl od souboru z Babí hory, jenž byl s velkou pravděpodobností uložen ve volné krajině (nejbližší lokalita je vzdálena 8 km), však pocházejí uvedené moravské a české depoty ze sídlištního prostředí, kde představovaly artefakty spíše záměrně zanechané na sídlišti pro příští využití („*site furniture*“ v pojetí klasifikace Binforda 1979, 263).

6. Závěr

Na základě výše popsaných skutečností se z hlediska datování souboru přikláníme ke gravettské/epigravettské klasifikaci. Zatímco na gravettien ukazuje podobnost nálezů s lokalitou Boršice-Chrástka, na epigravettien zase lokalizace depotu ve skrytém bočním údolí, která je charakteristická právě pro epigravettien (krajinný typ B2, Svoboda 1995). Na základě analýzy širších náleзовých okolností považujeme depot kamenných artefaktů za příklad skrýše, která byla vytvořena na výrazném místě v terénu daleko od sídliště jako pojistka pro případ možné potřeby. Přesná lokalizace místa nálezů ani skutečnost, zda byl depot vyzvednutý kompletně, nejsou známy – nevylučujeme proto, že naše závěry bude možné v budoucnu doplnit či přehodnotit.³

Poznámky:

- 1 M. Daněk odkázal svoji sbírku obci Dolní Němčí. V této souvislosti je nutné ocenit postup obecních úředníků, kteří se rozhodli sbírku legalizovat a předat do Slovákckého muzea v Uherském Hradišti. Po řádném ošetření a evidenci předmětů pak bude část sbírky zapůjčena zpět obci za účelem vystavení v místním obecním muzeu, kde ji bude moci obdivovat širší veřejnost.
- 2 Artefakty byly po předání do muzea uloženy společně v rámci jedné krabice obsahující i další post-paleolitické nálezy z Babí hory. Na některých artefaktech se dochovaly nápisy černou tuží v podobě zkratky lokality BH 3.
- 3 Pokud by někdo v budoucnu našel ve zmíněném prostoru další paleolitický artefakt, prosíme o zaznamenání přesného místa nálezů a o informování odpovědných pracovníků. Je totiž možné, že zbytek depotu je stále na lokalitě přítomen a jeho odborným vyzvednutím by mohla být získána další cenná data, která by umožnila zpřesnění datace i interpretace souboru.

Prameny:

B a r t í k, Jaroslav, 2018. *Dolní Němčí – „Průhon“: Rekonstrukce hlavní polní cesty C15 vč. svodného příkopu SP7, k. ú. Dolní Němčí*. Rukopis investorské nálezové zprávy uložený v archivu archeologického oddělení Slovákckého muzea v Uherském Hradišti.

B o h u n, Pavel, 2018. *Archeologická sbírka Milana Daňka – unikátní doklad identity Dolního Němčí od pravěku až po středověk*. Nepublikovaný rukopis uložený v archivu archeologického oddělení Slovákého muzea v Uherském Hradišti.

Literatura:

- B a r k a i, Ran, G o p h e r, Avraham, 2011. Two flint caches from a Lower-Middle Paleolithic flint extraction and workshop complex at Mount Pua, Israel. In: Diaz del Rio, Pedro, ed. *2nd International Conference of the UISPP Commission on Flint Mining in Pre and Protohistoric Times*. BAR International Series 2260, 265–274.
- B a r t í k, Jaroslav, 2019. Dolní Němčí (okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů* 60-1, 173.
- B i n f o r d, Lewis R., 1979. Organization and formation processes: looking at curated technologies. *Journal of Anthropological Research* 35 (3), 255–273.
- B r a d l e y, Richard, 2017. *A Geography of Offerings: Deposits of Valuables in the Landscapes of Ancient Europe*. Oxford; Philadelphia: Oxbow Books.
- D e m e k, Jaromír a M a c k o v č i n, Peter, eds. 2006. *Zeměpisný lexikon ČR. Hory a nížiny*. Brno: AOPK ČR. 580 s.
- F r a n c o, Nora Viviana, C o r t e g o s o, Valeria, L u c e r o, Gustavo F. a D u r á n, Víctor A., 2018. Human ranking of spaces and the role of caches: Case studies from Patagonia (Argentina). *Quaternary International* 473B, 278–289.
- K i l b y, J. David, 2019. A North American perspective on the Volgu Biface Cache from Upper Paleolithic France and its relationship to the “Solutrean Hypothesis” for Clovis origins. *Quaternary International* 515, 197–207.
- N e r u d a, Petr, N e r u d o v á Zdeňka a O l i v a, Martin, 2004. Stratigrafie paleolitických lokalit v oblasti Krumlovského lesa (okr. Znojmo). *Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales* 89, 3–58.
- O l i v a, Martin. 1987. Aurignacien na Moravě. *Studie Muzea Kroměřížska* 87, 5–128.
- P e r e s a n i, Marco, 2009. The range of caching behavior among the past hunter-gatherers of Europe. In: S. Bonnardin, C. Hamon, M. Lauwers et B. Quilliec, eds. *Du matériel au spirituel: Réalités archéologiques et historiques des “dépôts” de la Préhistoire à nos jours. XXIXe Rencontres Internationales d’Archéologie et d’Histoire d’Antibes*, APDCA, 19–27.
- S c h i f f e r, Michael, B. 1972. Archaeological Context and Systemic Context. *American Antiquity* 37, no. 2, 156–65.
- S v o b o d a, Jiří, 1995. Paleolithic landscapes of Moravia: A mosaic of occupation strategies. *Geolines* 2, 7–9.
- Š k r d l a, Petr, 2005. The Upper Paleolithic on the Middle Course of the Morava River. *Dolnověstonické studie*, svazek 13. Brno.
- Š k r d l a, Petr, 2010. Aurignacien Dolnomoravského úvalu (1. díl). *Slovácko* 51, 111–138.
- Š k r d l a, Petr, 2011. Aurignacien Dolnomoravského úvalu (2. díl). *Slovácko* 52, 135–152.
- Š k r d l a, Petr a J e ž e k, Libor, 2009. Pozdně paleolitické osídlení na středním toku potoka Okluky. *Slovácko* 50, 131–140.
- Š k r d l a, Petr, N ý v l t o v á F i š á k o v á, Miriam, N o v á k, Martin a N ý v l t, Daniel 2007. Boršice (k. ú. Boršice u Buchlovic, okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů* 48, 303–309.
- Š k r d l a, Petr, N ý v l t o v á F i š á k o v á, Miriam, N ý v l t, Daniel, V l a č i k y, Martin, R o s z k o v á, Alena a H l a d i l o v á, Šárka 2008. Boršice (k. ú. Boršice u Buchlovic, okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů* 49, 219–225.
- T a b a r e v, Andrew V., G i l l a m, J. Christopher, K a n o m a t a, Yoshitaka a G u n c h i n s u r e n, Byambaa, 2013. A Paleolithic Cache at Tolbor (Northern Mongolia). *Archaeology, Ethnology and Anthropology of Eurasia* 41(3), 14–21.
- V a š k o v ý c h, Miroslav, 2008. *Pravěké osídlení Dolního Němčí*. [Dolní Němčí]: [Obecní úřad], 16 s.
- V e n c l, Slavomil, ed., 2007. *Archeologie pravěkých Čech. 2, Paleolit a mezolit*. Praha: Archeologický ústav AV ČR. 164 s.

Mgr. Jaroslav Bartík (n. 1990), archeolog Slovákého muzea v Uherském Hradišti. Ve svém odborném zájmu se věnuje problematice zdrojů a distribuce kamenných surovin v době kamenné, archeologii neolitu a záchranným výzkumům na Uherskohradištsku. Doktorand na Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity.

Ing. Petr Škrdla, Ph.D., DSc. (n. 1970), pracovník Archeologického ústavu Akademie věd ČR v Brně. Specializuje se na paleolit, především pak na studium technologie (bohunicien, gravettien) a studium sídelní strategie s využitím geografických informačních systémů.

Remarkable Collection of Palaeolithic Artefacts from Dolní Němčí – Babí hora

A b s t r a c t

In 2019 a collection amassed by the now deceased amateur archaeologist and collector Milan Daněk (1958–2019) from Dolní Němčí was passed on to the Museum of Moravian Slovakia in Uherské Hradiště. This collector focused his archaeological research not only on the area of Dolní Němčí (Uherské Hradiště district), but also on several neighbouring villages where he amassed a large collection of finds. One smaller assemblage consists of knapped Palaeolithic artefacts from Babí hora (BH 3). Considering the character of the knapped artefacts, the state of preservation, and spatial aspects, the assemblage can be interpreted as a deliberately placed deposit. It is noteworthy that even after three decades of additional surveys, no associated debitage or manufacturing waste, which are characteristic features of Palaeolithic sites, have been recovered. The collection in question consists of seven patinated knapped artefacts, all of which (except one) were made on extremely large blanks. These artefacts are technologically developed retouched tools which could have also served as cores for manufacture of smaller bladelets. The raw material type of all of these artefacts is erratic flint which, in the region of middle Pomoraví, represents an imported material of northern origin from the area of glacio-fluvial sediments which stretches from present-day northern Moravia to southern Poland (minimum distance from the site to the source area is 70 kilometres as the crow flies). Technologically speaking, the collection consists of one core, four massive blades, one small blade and one flake. Typologically speaking, implements identified include one unilaterally continuously retouched pointed blade with a broken off proximal fragment (Fig. 3:7, 4:6), a dihedral burin on a massive blade (Fig. 3:6, 4:7), a bilaterally retouched point on a thick blade (Fig. 3:3, 4:5), an atypical Kostenki knife on a pointed bilaterally retouched flake (Fig. 3:5, 4:2), a combination of a blade endscraper and a simple dihedral burin on a unilaterally retouched blade (Fig. 3:4, 4:3), a mostly exhausted core with a changed orientation of exploitation (Fig. 3:2, 4:1) and a locally retouched bladelet (Fig. 3:1, 4:4). Based on the technological-typological characteristics we classify this collection as Gravettian/Epigravettian. A Gravettian affinity is suggested by its similarity to finds from Boršice-Chrástka. Epigravettian affinity is suggested by the choice of location for this hoard - in a secluded side valley, which is characteristic mainly for the Epigravettian (landscape type B2, Svoboda 1995). On the basis of analysis of the broader find circumstances we consider the hoard of stone artefacts to be an example of a cache in a distinct place in terrain close to a spring, but mainly outside the settlement, deposited as 'insurance gear', perhaps in case of an unexpected need. The exact place of the find is unknown and there is uncertainty whether the entire hoard was recovered. For this reason, we expect that our conclusions may be amended or reassessed in the future.

Key words: Moravia, Palaeolithic, cache, hoard, chipped industry, gravettien/epigravettien

Bemerkenswerte Kollektion paläolithischer Artefakte aus Dolní Němčí – Babí hora

Zusammenfassung

Teil des Bestands des Museums der Mährischen Slowakei in Uherské Hradiště wurde im Jahr 2019 die Sammlung des verstorbenen Amateurarchäologen und Sammlers M. Daněk (1958–2019) aus Dolní Němčí. Dieser Forscher widmete sich bei seinen Oberflächenuntersuchungen der Gemarkung von Dolní Němčí (Landkreis Uherské Hradiště), aber auch von einigen benachbarten Ortschaften, wo er im Verlauf von 40 Jahren (1973–2014) eine reiche Sammlung an Funden zusammentrug. Zu ihnen gehört auch eine kleine Kollektion an gespaltenen paläolithischen Artefakten von der Flur Babí hora (BH 3). In Hinblick auf den Charakter der gespaltenen Artefakte, ihren Erhaltungszustand und die räumlichen Aspekte bietet sich die Möglichkeit an, diesen Fundkomplex als absichtlich hinterlegtes Depot zu interpretieren. Hinsichtlich der Fundumstände ist die Tatsache wesentlich, dass es innerhalb von fast dreißig Jahren nicht gelang, am Standort Belege für begleitendes Abschlagmaterial oder Herstellungsabfall zu entdecken, die ein charakteristisches Merkmal der üblichen paläolithischen Stationen sind. Die betreffende Kollektion besteht aus sieben patinierten gespaltenen Artefakten, bis auf eine einzige Ausnahme sämtlich extrem große Stücke. Vertreten sind überwiegend technologisch hochentwickelte retuschierte Werkzeuge, die jedoch bei Bedarf auch als Kerne zum Abschlagen kleiner Klingen dienen konnten. Vom Rohstoff her sind alle Gegenstände des Komplexes aus erraticem Feuerstein gefertigt, der im mittleren Marchtal ein importiertes Material nordischen Ursprungs aus dem Bereich glazifluvialer Sedimente auf dem Gebiet des heutigen Nordmährens oder Südpolens darstellt (die Mindestentfernung vom Fundort zum Herkunftsgebiet beträgt 70 km Luftlinie). Hinsichtlich der einzelnen Bearbeitungstechniken umfasst der Komplex einen Kern, vier massive Klingen, eine kleine Klinge und einen Abschlag. Aus typologischer Sicht wurden determiniert: eine unilateral zusammenhängende retuschierte Spitzklinge mit abgebrochenem proximalem Teil (Abb. 3: 7; 4: 6), ein Flächenstichel an einer massiven Klinge (Abb. 3: 6; 4: 7), eine bilateral retuschierte Spitze an einer kielförmigen Klinge (Abb. 3: 3; 4: 5), ein atypisches Kostenki-Messer an einem zugespitzten bilateral retuschierten Abschlag (Abb. 3: 5; 4: 2), eine Kombination aus Klingenschaber und einfachem Flächenstichel an unilateral retuschierter Klinge (Abb. 3: 4; 4: 3), ein großenteils ausgebeuteter Kern mit geänderter Ausbeutungsorientierung (Abb. 3: 2; 4: 1) und eine kleine, lokal retuschierte Klinge (Abb. 3: 1; 4: 4). Aufgrund einer technologisch-typologischen Analyse neigen wir bei der Datierung des Werkzeugkomplexes zur Klassifizierung Gravettien/Epigravettien. Während die Ähnlichkeit der Funde mit dem Fundort Boršice-Chrástka auf das Gravettien verweist, spricht dagegen für das Epigravettien die Anordnung des Depots in einem verborgenen Seitental, was gerade für das Epigravettien charakteristisch ist (Landschaftstyp B2, Svoboda 1995). Aufgrund einer Analyse der breiteren Fundumstände betrachten wir das Depot an Steinartefakten als Beispiel eines geheimen Lager (Cache), das an einem prägnanten Ort im Gelände in der Nähe eines Quellgebiets und vor allem außerhalb der Siedlung angelegt wurde, als Reserve für einen möglichen Bedarfsfall. Weder die genaue Verortung des Fundplatzes noch die Tatsache, ob das Depot komplett gehoben wurde, sind bekannt – daher schließen wir nicht aus, dass unsere Schlüsse in Zukunft ergänzt oder neu bewertet werden müssen.

Stichwörter: Mähren, Paläolithikum, geheimes Lager, Depot, gespaltene Industrie, Gravettien/Epigravettien

RANĚ STŘEDOVĚKÉ SÍDLIŠTĚ NA LOKALITĚ NAPAJEDLA „DÍLY ZA HUMNY“

Lenka Bartíková, Muzeum Kroměřížska

Adam Fojtík, Miroslav Popelka, Ústav archeologické památkové péče Brno, v.v.i.

Předkládaný příspěvek pojednává o nově objeveném raně středověkém sídlišti, jehož část byla prozkoumána formou záchranného archeologického výzkumu. V jeho průběhu byly zachyceny dva sídlištní objekty a relikv zaniklé lokální vodoteče, na kterou se patrně osídlení orientovalo. Mimo keramický materiál, který osídlení datuje do střední doby hradištní, byly objeveny také artefakty dokládající podomáckou výrobu (přeslen, kostěné proplétače) a kosti chovaných zvířat. Hlavním cílem příspěvku je prezentace poznatků získaných během výzkumu a následného vyhodnocení nálezového souboru. Díky tomu dojde k rozšíření pramenné základny v oblasti, ze které je známo málo publikovaných lokalit.

1. Úvod

V jarních měsících roku 2016 byla v severovýchodní části k. ú. Napajedla zjištěna rozsáhlá stavební činnost, která souvisela se stavbou zázemí pro novostavby rodinných domů. Při kontrole této nehlášené stavební činnosti byla v její východní části zachycena část doposud neznámého sídliště, z něhož byly prozkoumány celkem dva zahloubené objekty. Po dohodě s investorem bylo přistoupeno k terénnímu záchrannému výzkumu, jehož cílem bylo stavbou ohrožené archeologické situace prozkoumat.

Během exkavace výplní sídlištních objektů byl získán převážně keramický materiál, který umožnil zjištěné osídlení datovat do střední doby hradištní. Předkládaný příspěvek má za cíl zpřístupnit základní data, která přinesl terénní výzkum a následně zpracování souboru movitých památek. Přestože výzkum byl malého rozsahu, a tudíž získané informace nemohou přinést žádné přelomové poznatky, prezentovaný materiál má za cíl obohatit dosavadní pramennou základnu v prostoru východní Moravy.

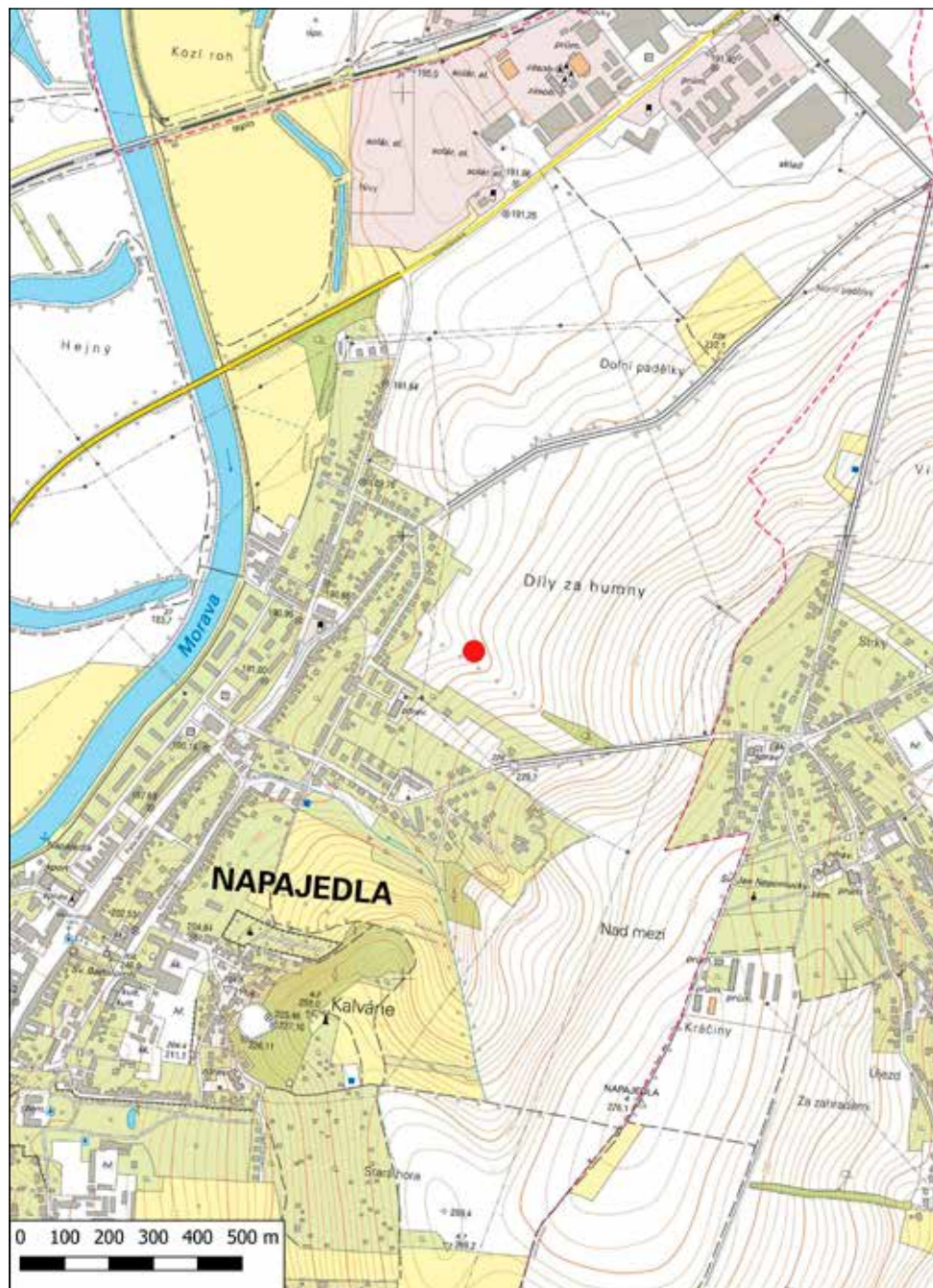
2. Poloha lokality

Prozkoumaná část sídliště se rozprostírá na parcele č. 7767, která se nachází v trati „Díly za humny“ v SV části katastrálního území Napajedla (obr. 1). Z hlediska charakteru terénu se zájmový prostor nachází ve výraznější depresi svažující se severozápadním směrem ke korytu Moravy, od něhož je vzdálen cca 590 m. Nadmořská výška se na zkoumané ploše pohybuje kolem 207 m.

Z geomorfologického hlediska se sídliště rozprostírá na rozhraní Středomoravské nivy, jíž lze charakterizovat jako širokou náplavovou rovinu podél řeky Moravy, která je tvořena čtvrtohorními sedimenty (šterkopisková souvrství, písčité hlíny a písky) a Napajedelské pahorkatiny. Tu lze charakterizovat jako členité území složené zejména z flyšových komplexů vsetínských vrstev s převahou jílovců zlínského souvrství račanské jednotky magurského příkrovu (Demek – Mackovčín, eds. 2006, 317, 423).

Mapové podklady uvádějí v prostoru výzkumu geologické podloží tvořené kvarténními sprašovými hlínami, na kterých se vyvinula modální hnědozem, jejichž původní vegetační

pokryv v okolí vodotečí představovaly zpravidla doubravy a dubohabrové lesy (Jandák – Prax – Pokorný 2007, 103). Z terénní situace však vyplývá, že podloží je tvořeno dvěma typy, z nichž jeden je tvořen oglejeným, nivním sedimentem, který tvořil souvislou plochu v nejnižších partiích terénní deprese, a druhý představují právě spraše.

Obr. 1. Poloha lokality. A. Fojtík; upraveno dle: Fojtík – Popelka 2016.

3. Nálezová situace

Při záchranném archeologickém výzkumu byla na výše popsané ploše zachycena část raně středověkého sídliště, v jejímž rámci se podařilo prozkoumat a zdokumentovat dva zahloubené objekty. Nadložní vrstvy zde tvořila ornice, která i s podorničím dosahovala mocnosti 40–50 cm. Vzhledem k omezené ploše výzkumu není prozatím možné odhadnout celkový rozsah osídlení a jeho vnitřní struktury či případný vývoj. Objekty ve zkoumané ploše tvořily prostorově uzavřený celek, kdy vzdálenost mezi objekty byla cca 80 cm. Interpretačně lze objekty označit pouze obecně jako sídlištní jámy, přičemž nelze vyloučit, že tvořily funkční celek. K jejich časové současnosti napovídá také přítomnost keramických zlomků pocházejících patrně z jedné nádoby, které byly objeveny ve výplních obou sídlištních jam (obr. 7, obr. 8: 7, obr. 9: 5), přičemž v objektu K500 byl střep (obr. 7: 2) nalezen ve spodní uloženině (102). V rámci výzkumu byly realizovány také dvě sondy v prostoru oglejeného sedimentu, které lze pravděpodobně interpretovat jako koryto zaniklé (sezónní) vodoteče.

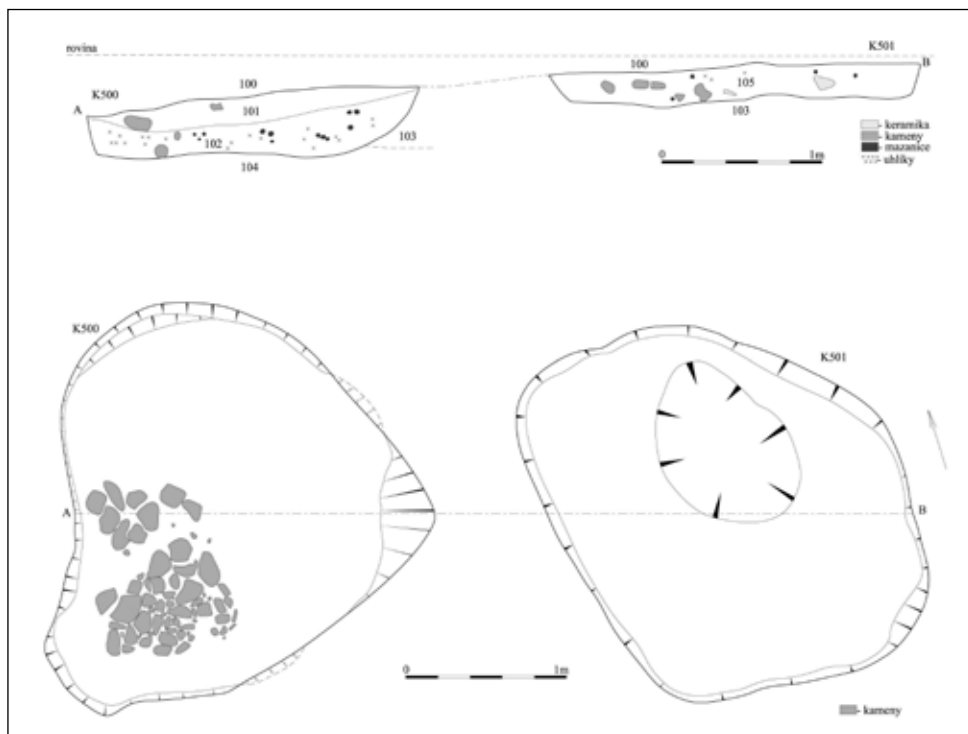

Obr. 2. Celkový plán výzkumu. A. Fojtík; upraveno dle: Fojtík – Popelka 2016.

Přehled zkoumaných situací:

Objekt K500 – jedná se o objekt s nepravidelně oválným (až ledvinovitým) půdorysem, jehož delší osa dosahovala délky 248 cm a kratší 246 cm. Maximální hloubka se pohybovala kolem 42 cm. Stěny jámy byly šikmé, místně mírně prohnuté a jeho dno bylo téměř rovné (obr. 3, 4). Objekt byl zahlouben do dvou typů podloží. Vrchní představovala bahnitá, jílová, světlehnědá zemina (kont. 103), jejíž vznik patrně souvisel se zaniklou vodotečí. Spodní část objektu dosahovala úrovně spraše (kont. 104). Výplň objektu byla tvořena dvěma uloženinami, z nichž svrchní (kont. 101) byla zastoupena hnědou, středně ulehlou zeminou, která obsahovala zlomky keramiky a mazanici. Její vznik patrně souvisí s následným zanášením objektu po jeho funkčním zániku. Spodní uloženina (kont. 102) byla tvořena hnědočernou,

kyprou zeminou silně promísenou uhlíky a drobty mazanice. Tato vrstva dále obsahovala nahodilě množství zlomků keramiky a zvířecí kosti. V jihozápadní části objektu byla přítomna výrazná kumulace přepálených kamenů, které se nacházely převážně ve spodní uloženině, přičemž částečně zasahovaly také do horních vrstev objektu. Vznik uloženiiny lze na základě přítomnosti kamenné destrukce, uhlíků a charakteru zásypu patrně dát do souvislosti s funkčním zánikem objektu a pravděpodobné (funkčně blíže nespecifikovatelné) pece, jejíž destrukce byla shrnuta do objektu.

Obr. 3. Kresebná dokumentace objektů. Kresba R. Přehnalová; upraveno dle: Fojtík – Popelka 2016.

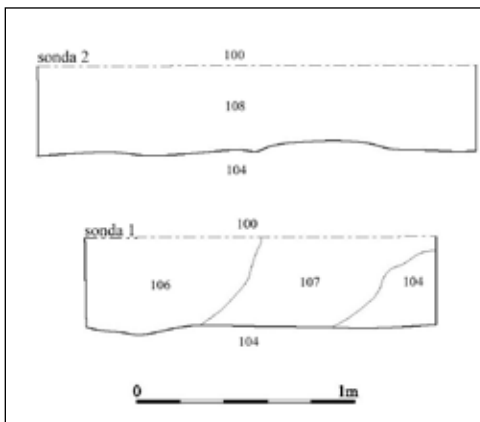

Obr. 4. Fotografická dokumentace objektů. Foto M. Popelka; upraveno dle: Fojtík – Popelka 2016.

Objekt K501 – půdorys objektu byl nepravidelně oválný, kdy jeho delší osa dosahovala délky cca 262 cm a kratší 230 cm. Maximální hloubka činila 22 cm. Stěny objektu byly šikmé

a jeho dno téměř ploché (obr. 3, obr. 4). Objekt byl zahrouben do světlehnědého, bahnitého podloží (kont. 103; viz výše). Výplň objektu byla tvořena středně hnědou, bahnitou zeminou (kont. 105), která byla nahodile promíšena uhlíky, drobtly mazanice, přepálenými kameny a zvířecími kostmi a kostěnými nástroji. Vznik uloženiny patrně souvisí s následným zanášením objektu po zániku jeho funkce.

Sonda 1 – jedná se o obdélníkovou sondu, jejíž delší strana dosahovala 180 cm a kratší 40 cm (obr. 5, 6). Její hloubka, která dosahovala 40 cm, byla dána nástupem sprašového podloží (104). V jejím profilu bylo možné sledovat několik kontextů (106, 107). Západní část sondy byla vyplněna hnědočernou, slinutou zeminou, která neobsahovala žádné nálezy. Tuto uloženinu (kont. 106) je možné interpretovat jako sedimenty zaniklé vodoteče. Na ni přímo navazoval kontext 107, jenž byl tvořen šedou, místy šedomodrou slinutou zeminou bez obsahu nálezů. V tomto případě se jednalo o rozhraní původní vodoteče a sprašového podloží (104), které tvoří poslední přítomný kontext a určuje nám přibližný břeh.

Obr. 5. Kresbná dokumentace sond v prostoru zaniklé vodoteče. Kresba R. Přehnalová; upraveno dle: Fojtík – Popelka 2016.

Obr. 6. Fotografická dokumentace sond v prostoru zaniklé vodoteče. Foto M. Popelka; upraveno dle: Fojtík – Popelka 2016.

Sonda 2 – sonda obdélníkového půdorysu s délkou stran 200 a 40 cm. Hloubka dosahovala 40 cm po úroveň sprašového podloží (obr. 5, 6). Ve stěně výkopu byla dokumentována hnědočerná, slinutá zemina bez obsahu nálezů (108). Tuto zeminu je možné ztotožnit s kontextem 106, který byl přítomen v sondě 1.

4. Rozbor materiálů

Získaný soubor movitých památek sestává převážně ze zlomků keramických nádob, mazanice a zvířecích kostí. Zbylá část souboru je již tvořena pouze ojedinělými artefakty v podobě kostěných proplétačů, kamenného brousku a přeslenu. Z výplní objektů byly odebrány také vzorky kamenů.

4.1. Keramika

V rámci zkoumaných objektů bylo nalezeno celkem 176 ks keramiky, z nichž bylo možné určit 58 jedinců. Veškerá keramika z objektu K501 pochází z vrstvy 105, jedná se o 27 jedinců se 76 ks. V objektu K500 bylo zjištěno 15 jedinců (60 ks) z vrstvy 102 a 16 jedinců (40 ks) z vrstvy 101.

Soubor zlomků keramiky je tvořen výhradně hrncovitými tvary nádob. Tato situace není vzhledem k sídlištnímu charakteru objektů nijak překvapivá. Podobná situace panuje také na dalších, nejen sídlištních lokalitách, kde autoři uvádí obsah hrncovitých nádob více jak 95 % veškeré nalezené keramiky. Srovnáním s příklady z širokého okruhu střední Evropy dochází Jiří Macháček k závěru, že se jedná o výrazný nadregionální jev, který zřejmě souvisí s životním stylem lidí raného středověku (srov. Dostál 1966, 80; Macháček 2001, 262; Mazuch 2013, 64).

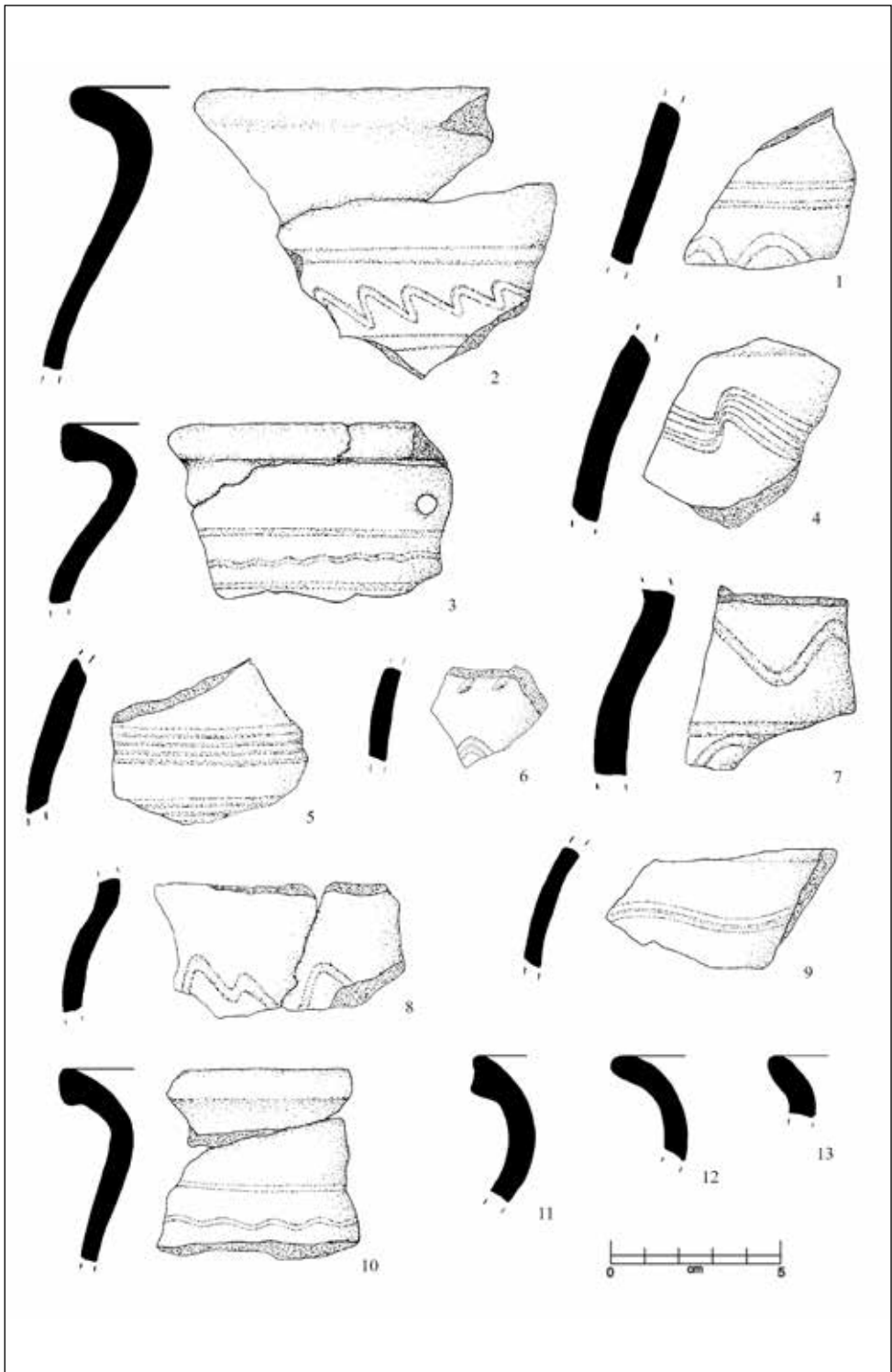
Dochovány jsou převážně zlomky výdutí, v menší míře se však objevují také další části nádob. V souboru nebylo zaznamenáno žádné ucho, což může nasvědčovat tomu, že se jednalo převážně o bezuché nádoby. Přítomnost nádob s uchy však nelze stoprocentně vyloučit. U fragmentů byla sledována jejich plošná velikost, která v naprosté většině případů dosahovala velikosti do 36 cm². Pouze 13 zlomků keramiky dosahovalo velikosti do 81 cm² a ojedinelou záležitostí byl fragment o velikosti do 144 cm². Menších zlomků o velikosti do 9 cm² bylo v celém souboru pouze 16. Částečně slepit se podařilo pouze některé fragmenty u 8 jedinců z celého souboru. Velikost fragmentů keramiky společně s některými dalšími znaky může napovídat v otázkách týkajících se depozičních a postdepozičních procesů. Výskyt menších fragmentů keramiky, které nelze slepit do větších kusů, bývá obvykle označován jako terciérní odpad a může být důsledkem rozšlapání keramiky v komunikačním prostoru (Čapek 2010, 24–28).

Co se týče způsobu výroby keramických nádob, lze v napajedelském souboru sledovat zejména kvalitní, silně formující obtáčení¹ nádob vyrobených slepováním válečků s následným využitím rotace hrncířského kruhu k úpravě povrchu nádob a jejímu dotvarování. Stoppy tvarování v ruce byly sledovány pouze u dvou jedinců v celém souboru. U některých fragmentů vyrobených pomocí obtáčení bylo na vnitřní straně možné pozorovat známky po dodatečném vyhlazení povrchu pravděpodobně textilií nebo nějakým jiným nástrojem, které vedly od spodu nahoru.

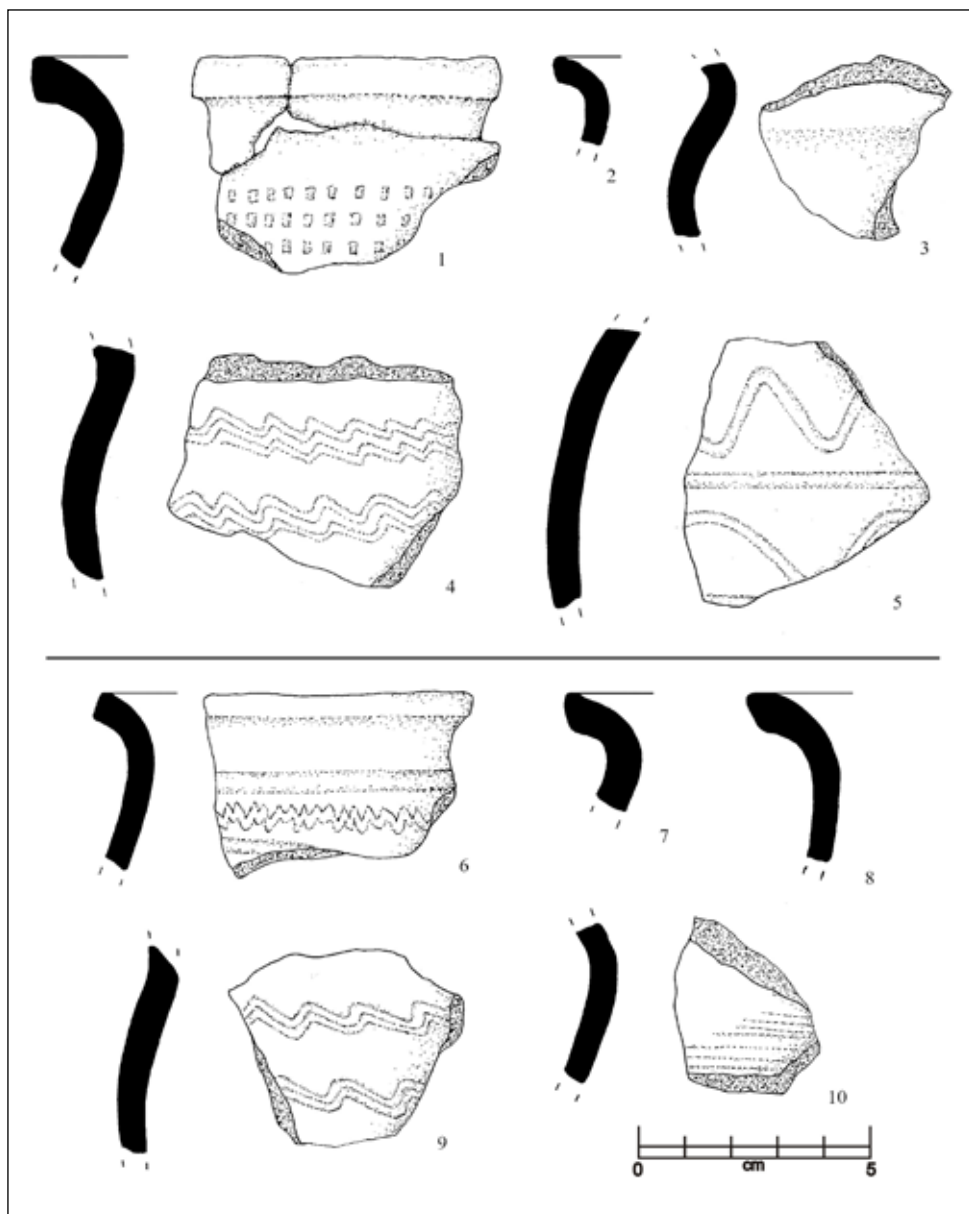
Charakteristika hmoty, z níž byla napajedelská keramika vyráběna, byla sledována na základě několika ukazatelů, mezi něž patří přítomnost příměsí a hrubost ostřiva. V souboru keramiky z Napajedel byla zjištěna pouze příměs slídy, ve většině případů v podobě přirozené příměsi jako součásti písčitého ostřiva. Pouze v objektu K500 bylo u čtyř jedinců patrné větší množství slídy. Celkem bylo slídnaté ostřivo zjištěno u 34 jedinců, což je téměř u 60 % jedinců. Převážná část ostřiva byla určena jako středně hrubá až hrubá. Pouze devět jedinců obsahovalo jemnou příměs ostřiva. Některé zlomky keramiky měly výrazněji pórovitý povrch, což mohlo být způsobeno odlišným druhem ostřiva, které během výpalu vyhořelo.

Obr. 7. Fotografická dokumentace keramických zlomků z jedné nádoby nalezených ve výplních objektů K500 (1) a K502 (2). Foto A. Fojtík.

Obr. 8. Kresebná dokumentace vybraných keramických zlomků. Kresba L. Bartíková.

Obr. 9. Kresebná dokumentace vybraných keramických zlomků. Kresba L. Bartíková.

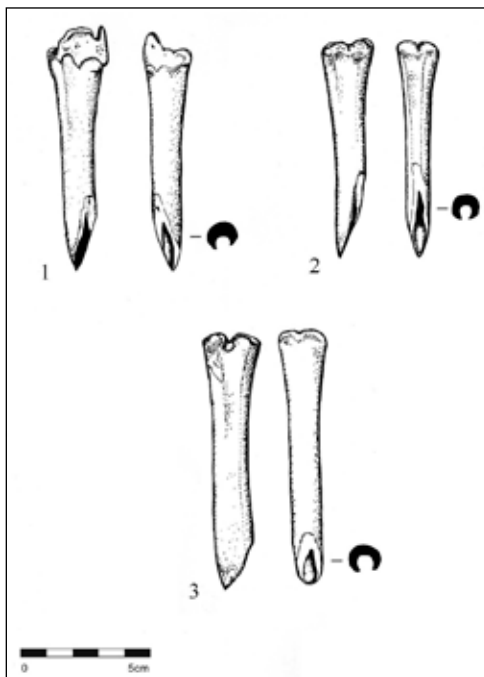
Důležitou roli v hodnocení středohradištní keramiky zaujímá charakter výpalu a také jeho kvalita, což jsou procesy, které následně ovlivňují také zbarvení keramiky. Výpal keramiky z napajedelského souboru probíhal ve většině případů v oxidační atmosféře, která se na keramice projevila okrovými, oranžovými, oranžovošedými, hnědými a hnědočervenými odstíny na povrchu nádob. Téměř u poloviny fragmentů je možné pozorovat černou nebo tmavě šedou barvu jádra způsobenou špatnou kvalitou výpalu, kdy ve hmotě zůstává zbytek organického materiálu. Rozdílná barva a skvrny na povrchu nádob svědčí spíše o krátkodobých procesech při výpalu, jakým je třeba kolísání atmosféry (Macháček 2001, 20–21,

45). Redukční výpal do tmavších odstínů šedé barvy byl zjištěn pouze u čtyř jedinců, přičemž tři z nich pochází z objektu K500. Horší kvalita výpalu nasvědčuje rovněž menší tvrdost stěpů.

Výzdoba byla zjištěna u poloviny všech fragmentů v souboru (tab. 1). V objektu K501 je to 13 zdobených a v objektu K500 pak 16 zdobených jedinců (8 jedinců z vrstvy 101 a 8 jedinců z vrstvy 102). Rovněž zastoupení výzdoby vytvořené jednohrotým a hřebenovým nástrojem je vyrovnané. Co se týče motivů výzdoby,² tak nejpočetnějším typem je motiv F3 – vlnovky mezi rýhami (celkem 5 jedinců; obr. 8: 1, 2, 3, 10) a dále pak motiv C5 – hřebenové pásy nad hřebenovými vlnicemi (4 jedinci; obr. 8: 9) a F4 – kombinace vlnovek a rýh (4 jedinci; obr. 8: 7; obr. 9: 5, 6). V menším počtu se objevují motivy A1 – hřebenový pás (3 jedinci; obr. 9: 10), A2 – hřebenové pásy vedle sebe (3 jedinci; obr. 8: 5), B2 – hřebenové vlnice vedle sebe (3 jedinci; obr. 9: 4, 9) a D2 – rýhy (2 jedinci). Ojedinělými kusy jsou pak zastoupeny motivy B1 – hřebenová vlnice (1 jedinec; obr. 8: 4), E1 – vlnovka (1 jedinec), F1 – vlnovka nad rýhami (1 jedinec; obr. 8: 8), H1 – hřebenové vpichy (1 jedinec; obr. 9: 1) a I4 – záseky s rýhami a vlnkami (1 jedinec; obr. 8: 6). Vlnice a vlnovky byly ve většině případů symetrické, nízké a úzké a úzké byly také zpravidla rýhy. Skloněné nebo nepravidelné vlnice se objevily jen v ojedinělých případech.

Okraje nádob byly zjištěny u 10 jedinců, přičemž nejpočetněji jsou zastoupeny typy okraje A – zaoblené (3 jedinci, K501; obr. 8: 2, 12, 13) a B1 – seříznuté válcovitě (3 jedinci, K501 – 1 jedinec, K500 – 2 jedinci; obr. 8: 10, obr. 9: 6). Dále se objevují okraje typu B2 – seříznuté kuželovitě s vytaženou spodní hranou (2 jedinci, K501; obr. 8: 3, 11) a C1 – seříznuté nálevkovitě (2 jedinci, K500; obr. 9: 7, 8).

Síla stěny nádob se pohybuje většinou v rozmezí 6–9 mm, ale výjimkou nejsou ani nádoby se silou stěny 5 mm nebo naopak 10–12 mm. Průměr nádob s dochovaným okrajem se pohyboval v rozmezí 160–260 mm, přičemž nejčastěji byl zastoupen průměr 180 mm

Obr. 10. Kresebná dokumentace kostěné industrie. Kresba R. Přehnalová; upraveno dle: Fojtík – Popelka 2016.

Obr. 11. Fotografická dokumentace přesleň (1) a kamenného brousku (2). Foto A. Fojtík.

a 200 mm. Dvěma ojedinělými kusy byly zastoupeny menší nádoby s okrajem o průměru 110 mm. Průměr dochovaných den se pak pohyboval v rozmezí 80–130 mm.

Pouze ojediněle byly pozorovány stopy používání nádob, a to konkrétně silnější začouzení na vnějším povrchu, které svědčí o využívání nádoby na otevřeném ohni a v jednom případě se dochoval na zlomku nádoby reparační otvor (obr. 8: 3).

Soubor keramiky z Napajedel lze i přes některé odchylky přiřadit k tzv. pomoravskému okruhu velkomoravské keramiky, za jehož charakteristické rysy je považováno písčité ostřívo, často s částicemi železa, nádoby vejčitého nebo soudkovitého tvaru se seříznutými okraji a jednoduchou výzdobou, většinou jednohrotými nástroji, případně i hřebenovými nástroji. Výzdobné motivy jsou převážně tvořeny kombinacemi jednoduchých vlnovek a rýh na výdutích a poměrně běžné jsou také jednotlivé obvodové pásy. Další typy výzdoby se na pomoravské keramice objevují spíše ojediněle. Dalším znakem je také relativně vysoká technologická úroveň zahrnující silně formující obtáčení nádob a poměrně kvalitní výpal do šedých a hnědočervených odstínů (Galuška 1994, 240; Valášková 2010, 30). Centrální oblast pomoravského okruhu tvoří staroměstská aglomerace a její blízké okolí. Keramika pomoravského okruhu však zasahuje i širší oblast středního Pomoraví, jehož přirozenou hranici tvoří na jihu a jihovýchodě Bílé Karpaty, na jihozápadě Bzenecká Doubrava a na západě pak Žďánický les. Na severu okruh zasahuje až do oblasti mezi Přerovem a Kroměříží (Poulik 1948, obr. 21, 34; Hrubý 1965, 290, 297; Valášková 2010, 39–40; Staňa 1994, 274–277).

Odchylky od charakteristických znaků pomoravské keramiky projevující se vyšším zastoupením hřebenové výzdoby nebo horší kvalitou výpalu byly zjištěny také na některých dalších sídlištních lokalitách, jako je Modrá u Velehradu nebo Ostrožská Nová Ves – Oráčiny. Možnou příčinou by mohla být déle přetrvávající tradice ze staršího (starohradištního) období (Valášková 2010, 66–70, 72–83).

Dosavadní znalosti o pomoravské keramice jsou založeny především na nálezech z pohřebišť.³ Získaný soubor, přestože nepřilíh početný, je tak cenným rozšířením pramenné základny pro další studium velkomoravské sídlištní keramiky.

4.2. Kostěná industrie

Z výplně objektu K501 pochází soubor tří zahrocených předmětů vyrobených z dutých kostí. Jedná se o nástroje, které byly vyrobeny z dlouhých kostí menších býložravců (koza/ovce), jejichž horní část je svým přirozeným tvarem uzpůsobena k uchopení nástroje do dlaně ruky. Spodní část je u dvou jedinců zbrušena do ostrého hrotu, zatímco u posledního tvaru je spodní část odlomena, přičemž nenese stopy po dalším používání či následné opravy. U posledně jmenovaného tvaru není možné jednoznačně určit, zda k jeho zlomení došlo během používání či až v průběhu depozičních procesů. Co se týče povrchu zahrocené části, je hlazený až mírně leštěný. Na základě tvaru lze nástroje označit jako tzv. proplétáče (obr. 10). Jedná se o typický sídlištní nález slovanských lokalit, přičemž se jejich výskyt začíná objevovat na konci 9. století a pokračuje pak až do století 11., lokálně až 12. (Hrubý 1956, 144). V minulosti bylo vysloveno několik názorů na funkci těchto nástrojů (souhrnně Hrubý 1956, 144–145). Na základě hladkého až mírně lesklého povrchu lze patrně vyloučit jejich použití jako hrncířských rydel, protože v tomto případě by došlo k jejich obroušení a nezískaly by svůj lesk. Na základě jejich povrchu je tedy možné předpokládat, že sloužily k propichování kůží a kožešin, případně látek. Ovšem na posledně jmenovaný materiál jsou jejich hroty příliš hrubé (Hrubý 1956, 144). Zajímavá interpretace, která se opírá o etnologické analogie, přisuzuje proplétáčům funkci při výrobě lýčené obuvi, jejíž výroba vzhledem k jejich nízké životnosti byla patrně podomácká.

Obj	Kont	Umístění	Motiv	Typ vlnice/vlnovky	Typ rýhy	Jdnc	Celkem
K 501	-	-	bez výzdoby	-	-	-	14
		plece, výduť	A2 - hřebenové pásy vedle sebe	-	úzká, hustá	2	
			B1 - hřebenová vlnice	1. skloněná, 2. nízká, 3. hustá, 4. úzká	-	1	
			B2 - hřebenové vlnice vedle sebe	1. symetrická, 2 nízká, 4. úzká	-	1	
			C5 - hřebenové pásy nad hřebenovými vlnicemi	1. symetrická, 2 nízká, 4. úzká	úzká	1	
			F1 - vlnovka nad rýhami	1. nepravdivelná, 2. nízká, 3. hustá, 4. úzká	úzká	1	
	105	plece	F3 - vlnovky mezi rýhami	1. symetrická, 2. nízká, 3. hustá, 4. úzká	úzká	2	13
			F4 - kombinace vlnovek a rýh	1. skloněná, 2. středně vysoká, 3. hustá	úzká	1	
			F4 - zásеky s rýhami a vlnovkami	1. symetrická, 2. vysoká, 4. úzká	úzká	1	
			I4 - zásеky s rýhami a vlnovkami	1. symetrická, 2. vysoká, 4. úzká	úzká, hustá	1	
	102	-	Bez výzdoby	-	-	7	15
	101	-	Bez výzdoby	-	-	8	
	102	výduť	A1 - hřebenový pás	-	úzké husté	1	
	101	plece, výduť	A2 - hřebenové pásy vedle sebe	-	úzká, hustá	2	
102	výduť	B2 - hřebenové vlnice vedle sebe	-	úzké, husté	1		
102	plece	B2 - hřebenové vlnice vedle sebe	1. skloněná, 2. hustá, 4. nízká	-	1		
101	plece	B2 - hřebenové vlnice vedle sebe	1. skloněná, 2. hustá, 4. nízká	-	1		
101	výduť	C5 - hřebenové pásy nad hřebenovými vlnicemi	1. pravidelná, 2. vysoká, 3. středně hustá, 4. široká	široké, husté	1		
101	výduť	C5 - hřebenové pásy nad hřebenovými vlnicemi	1. pravidelná, 2. nízká, 3. hustá, 4. úzká	úzká, hustá	1	16	
101	plece	C5 - hřebenové pásy nad hřebenovými vlnicemi	1. pravidelná, 2. nízká, 3. řídká, 4. úzká	úzké, husté	1		
102	výduť	D2 - rýhy	-	úzká	2		
102	výduť	E1 - vlnovka	1. nepravdivelná, 2. vysoká, 3. středně hustá, 4. úzká	-	1		
102	výduť	F4 - kombinace vlnovek a rýh	1. pravidelná, 2. vysoká, 3. středně hustá, 4. široká	úzká	1		
101	výduť	F4 - kombinace vlnovek a rýh	1. pravidelná, 2. nízká, 3. hustá, 4. úzká	úzká	1		
101	plece	F4 - kombinace vlnovek a rýh	1. nepravdivelná, 2. nízká, 3. hustá, 4. úzká	úzká	1		
102	plece	H1 - hřebenové vpichy	-	-	1		

Tab. 1. Výzdoba keramických nádob.

4.3. Mazanice

Většina získané mazanice je amorfni bez stop po konstrukcích. Přestože v objektu K500 byla vrstva kont. 102 výrazně promísená drobtý mazanice, tak z její výplně se zachovalo pouze pět kusů, zbylá část byla tvořena pouze malými rozpadavými jedinci. Z objektu K501 pochází celkem 16 kusů mazanice. Jak naznačuje výše uvedená charakteristika souboru, je jeho interpretační potenciál mizivý a dokládá nám pouze existenci blíže nespécifikovaných konstrukcí.

4.4. Zvířecí kosti

Soubor zvířecích kostí je tvořen převážně menšími zlomky dutých kostí a lebek zvířat. Nejpočetnější soubor pochází z objektu K500, kdy ve svrchní uloženině bylo přítomno 8 druhově blíže neurčitelných zlomků a ve spodním kontextu 44 kusů. Hlavně na základě čelistí a zubů je možné druhově určit prase a kozu/ovci. Z výplně objektu K501 bylo získáno 40 zlomků kostí, přičemž se podařilo identifikovat prase, tura a blíže neurčeného velkého býložravce. Výše uvedené druhy domácích zvířat byly běžně chovány na raně středověkých sídlištích, přičemž se lišil jejich význam, který se projevil v jejich nestejném početním zastoupení (Beranová 1980, 227). Získaný nepočetný soubor zvířecích kostí neumožňuje sledovat poměr zastoupení jednotlivých druhů.

4.5. Ostatní nálezy

Z výplně objektu K501 pochází plochý jemnozrnný pískovec (obr. 11: 2), jehož širší část je prokazatelně zbroušena. Předmět můžeme interpretovat obecně jako brousek. Poslední předmět představuje ze střepu vyrobené keramické kolečko (obr. 11: 1). U tohoto předmětu lze předpokládat, že se jedná o přeslen. Tímto způsobem vyrobené tvary představují jednu z více variant raně středověkých přeslenů (Březinová 1997, 130–131).

5. Napajedla v raném středověku

Přestože Napajedla a jejich okolí lze považovat za prostor bohatý na archeologické nálezy, doklady raně středověkého osídlení jsou skrovné. Ze starších nálezů máme k dispozici pouze nevýrazné soubory datované do velkomoravského či obecně raně středověkého období, které pochází z tratí „Pod Dubovou“ a „Šibinky“ (Stuchlík 1998, 72).

6. Závěr

V průběhu výzkumu byla zachycena část nově objeveného středohradištního sídliště, ležícího v blízkosti (na břehu) dnes již zaniklé lokální vodoteče. Prozkoumané archeologické objekty představovaly dvě zahloubené sídlištní jámy (K500, K501). Z funkčního hlediska lze velmi těžce interpretovat tyto rozměrově nevýrazné archeologické objekty, v jejichž blízkosti se patrně nacházela kamenná pec, jejíž destrukce byla přítomna ve výplni objektu K500, kde se vázala hlavně na spodní uloženinu, jejíž vznik byl na základě jejího charakteru pravděpodobně jednorázový. Z hlediska doby zániku objektů je zajímavý nález keramických zlomků jedné nádoby, které byly přítomny v obou jámách. Ze spodní uloženiny objektu K500 byl získán jeden keramický střep, který svou výzdobou, těstem a výpalem odpovídal souboru 19 zlomků z výplně K501. Na základě této skutečnosti lze předpokládat, že zánik funkce

objektů (a snad i kamenné pece) mohl být současný či časově nepříliš vzdálený. Na základě výše popsaných skutečností a také relativně malé vzdálenosti mezi objekty (cca 0,8 m) je možné, že obě jámy byly součástí jedné rozměrnější nadzemní stavby, jejíž kúlovou konstrukcí se nepodařilo v průběhu výzkumu zachytit. Právě nadzemní konstrukce do jisté míry dokládá soubor amorfní mazanice.

Získaný keramický soubor je možné přiřadit k tzv. pomoravskému okruhu velkomoravské keramiky, který se váže na staroměstskou aglomeraci a její okolí. Vzhledem k relativně malé vzdálenosti od této oblasti přítomnost této keramiky je očekávatelná a doplňuje její poznání o šíření do oblasti Kroměřížska a Podřevnicka. Jistou představu o životě na sídlišti přináší nálezy zvířecích kostí, díky kterým lze říci, že na něm probíhal chov tura, prasat a kozí/ovcí, přičemž není možné učinit závěry o množstevním zastoupení jednotlivých druhů. Na podomáckou výrobu upozorňují dva druhy artefaktů, které byly získány z výplně objektu K501. Prvním je plochý, nepravidelně kruhový přeslen, k jehož výrobě bylo použito keramického střepu. Nálezem je tedy doloženo zhotovování příze na sídlišti. Druhým artefaktem je tzv. proplétač, který byl získán ve třech exemplářích. Tento nástroj by snad mohl souviset se zpracováním kůží či kožešin, ovšem jako zajímavý se jeví také názor, že mohl být využíván při výrobě lýčené obuvi.

Jelikož byl záchranný archeologický výzkum prostorově omezen, není možné se blíže vyjádřit k rozsahu a struktuře daného sídliště a stejně tak málo početný soubor nálezů neumožňuje učinit hlubší závěry. Přesto přinesl několik poznatků o jeho materiální náplni, podomácké výrobě, zemědělské produkci a také doplnil doposud známou strukturu osídlení v regionu. Předkládaný příspěvek si neklade za cíl vytvořit práci hlubšího syntetizujícího charakteru, jeho snahou je prezentace poznatků získaných při vyhodnocení sídliště a jeho materiální náplně a díky tomu rozšířit pramennou základnu v oblasti, ze které je obecně málo publikovaných lokalit. Zveřejněné poznatky by mohly v budoucnu posloužit k hlubšímu poznání struktury a charakteru osídlení v okolí Napajedelské brány a Podřevnicka.

Poznámky:

- 1 Jiří Macháček pod vlivem polských autorů rozlišuje několik hlavních postupů při výrobě nádob, mezi něž patří hnětení válečků bez využití rotace a obtáčení nádob vyrobených z válečků za pomoci rotace. U obtáčení pak dále odlišuje obtáčení slabě formující, které mohlo být realizované jen na otočné podložce, a obtáčení silně formující s využitím hrnčířského kruhu, kdy dochází na rozdíl od předchozího způsobu k přesunu hmoty ve stěně nádoby (Macháček 2001, 22).
- 2 Typologie výzdoby převzata z deskriptivního systému Jiřího Macháčka (2001, 45–47).
- 3 Lucie Valášková (2010, 41–44, 54–100) shromáždila celkem 66 lokalit s předpokládaným výskytem keramiky náležící pomoravskému okruhu. Díky reviznímu zpracování nálezů byl výskyt pomoravské keramiky potvrzen u 24 lokalit, z nichž pouze ve 3 případech se jednalo o sídliště.

Prameny:

F o j t í k, Adam a P o p e l k a, Miroslav, 2016. NAPAJEDLA 2016. „Díly za humny“. Terénní úpravy vk. ú. Napajedla, parc. č. 7767. *Rukopis nálezové zprávy č. j. 127/16 uložený v archivu Ústavu archeologické památkové péče Brno, v.v.i.*

Literatura:

- B e r a n o v á, Magdalena, 1980. *Zemědělství starých Slovanů*. Praha: Academia. 395 s.
- B ř e z í n o v á, Helena, 1997. Doklady textilní výroby v 6.–12. století na území Čech, Moravy a Slovenska. *Památky archeologické* 88-2, 124–179.
- Č a p e k, Ladislav, 2010. *Depoziční a postdepoziční procesy středověké keramiky na parcelách v Českých Budějovicích: (případová studie z domu čp. 16): keramika, kvantifikace, statistika, chronologie*. Plzeň: Petr Mikota. 189 s.
- D e m e k, Jaromír a M a c k o v č i n, Peter, eds. 2006. *Zeměpisný lexikon ČR. Hory a nížiny*. Brno: AOPK ČR. 580 s.
- D o s t á l, Bořivoj, 1966. *Slovanská pohřebiště ze střední doby hradištní na Moravě*. Praha: Academia. 295 s.
- F o j t í k, Adam a P o p e l k a, Miroslav, 2017. Napajedla (okr. Zlín). „Díly za humny“, parc. č. 7767. *Přehled výzkumů* 58-2, 226–227.
- G a l u š k a, Luděk, 1994. The Development of Slavonic Pottery in the Staré Město Region from the End of the 8th up to the Middle of the 10th Centuries. In: Staňa, Čeněk, ed. *Slawische Keramik in Mitteleuropa vom 8. bis zum 11 Jahrhundert: Kolloquium Mikulčice 25.–27. Mai 1993*. Brno: Archeologický ústav Akademie věd České republiky, 233–242. Internationale Tagungen in Mikulčice; Band 1.
- H r u b ý, Vilém, 1957. Slovanské kostěné předměty a jejich výroba na Moravě. *Památky archeologické* 48, 118–217.
- H r u b ý, Vilém, 1965. *Staré Město – Velkomoravský Velehrad*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd. 467 s.
- J a n d á k, Jiří, P r a x, Alois a P o k o r n ý, Eduard, 2007. *Půdoznalství*. V Brně: Mendelova zemědělská a lesnická univerzita. 143 s.
- M a c h á č e k, Jiří, 2001. *Studie k velkomoravské keramice: metody, analýzy a syntézy, modely*. Brno: Ústav archeologie a muzeologie, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně. 298 s.
- M a z u c h, Marian, 2013. *Velkomoravské keramické okruhy a tzv. mladší velkomoravský horizont v Mikulčicích*. Brno: Archeologický ústav Akademie věd České republiky. 180 s.
- P o u l í k, Josef, 1948. *Staroslovanská Morava*. Praha: Státní archeologický ústav. 215 s.
- S t a ň a, Čeněk, 1994. Die Entwicklung der Keramik vom 8. bis zur Mitte des 11. Jahrhunderts in Mittelmähren. In: Staňa, Čeněk, ed. *Slawische Keramik in Mitteleuropa vom 8. bis zum 11 Jahrhundert: Kolloquium Mikulčice 25.–27. Mai 1993*. Brno: Archeologický ústav Akademie věd České republiky, 287–294. Internationale Tagungen in Mikulčice; Band 1.
- S t u c h l í k, Stanislav, 1998. Osídlení Napajedelska v pravěku. In: Cekota, Vojtěch et al. *Napajedla: příroda, dějiny, kultura*. Napajedla: Město Napajedla, 58–74.
- V a l á š k o v á, Lucie, 2010. *Raně středověká keramická produkce staroměstsko-uherskohradištské aglomerace a její územní rozšíření*. Magisterská diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav archeologie a muzeologie.

Mgr. Lenka B a r t í k o v á (n. 1989), archeoložka v Muzeu Kroměřížska. Ve svém odborném zájmu se zaměřuje na období vrcholného středověku, zejména na problematiku keramické produkce a technologií její výroby. Je doktorandkou na Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity.

Mgr. Adam F o j t í k (n. 1986), pracovník Ústavu archeologické památkové péče Brno, v.v.i. Ve svém oboru se zabývá především regionální archeologií východní Moravy, starší dobou bronzovou, vrcholným středověkem, využitím geografických informačních systémů v archeologii a archeobotanikou.

Mgr. Miroslav P o p e l k a (n. 1985), od roku 2014 pracuje jako vedoucí detašovaného pracoviště Ústavu archeologické památkové péče Brno, v.v.i pro východní Moravu. Hlavní oblastí zájmu je především období mladší doby železné, ale také dosud stále kontroverzní téma využití detektorů kovů v archeologické praxi a mino ni.

Early Medieval Settlement at the locality Napajedla “Dily za humny”

A b s t r a c t

A preservation archaeological research discovered a part of early medieval settlement (two countersunk settlement objects). The settlement itself was probably oriented to now already perished local watercourse, which was proved by means of test pits. Besides the ceramic material, several bone spinners and spinning whorls which prove home-made provenience were discovered. As for the animals kept a pig, a cattle and a goat/a sheep could be identified.

Key words: early Medieval Times, middle castle-period / Great Moravian Empire period, Moravian type, settlement, preservation archaeological research

Frühmittelalterliche Siedlung in der Flur Napajedla „Dily za humny“

Z u s a m m e n f a s s u n g

Durch eine Rettungsgrabung wurde ein Teil einer frühmittelalterlichen Siedlung (zwei eingetiefte Siedlungsobjekte) erfasst. Die Siedlung selbst ist offenbar an einem heute bereits nicht mehr vorhandenen Wasserlauf orientiert, der mit Hilfe von Sonden ermittelt wurde. Die gewonnenen Keramikfunde können dem sog. Marchtal-Typ der Mährerreich-Keramik zugeordnet werden. Außer Keramikmaterial wurden mehrere durchbrochene knöcherne Gegenstände und ein Knochenquirl gefunden, die eine Heimfertigung belegen. An gehaltenen Tierarten konnten Schwein, Hausrind und Ziege/Schaf bestimmt werden.

Stichwörter: Frühmittelalter, mittlere Wallburgzeit/Zeit des Mährerreichs, Marchtal-Typ, Siedlung, Rettungsgrabung

STŘEDOVĚKÉ USŇOVÉ ARTEFAKTY Z VYBRANÝCH LOKALIT V UHERSKÉM HRADIŠTI (Stará radnice, Reduta, ul. Františkánská)

Aleš Hoch, Muzeum Vysočiny Jihlava

Jaroslav Bartík, Slovácké muzeum v Uherském Hradišti

Uherské Hradiště disponuje jako jedno z mála vrcholně středověkých moravských měst bohatým nálezovým fondem dochovaných předmětů z organických materiálů. K nim se řadí i pestrá škála usňových artefaktů, které prozatím nebyly komplexněji analyzovány a publikovány. Studie přináší výsledky technologicko-typologické a surovinové analýzy kůží a kožených artefaktů získaných při záchranných archeologických výzkumech ve Staré radnici, v areálu Reduty a z parcely v ulici Františkánská.

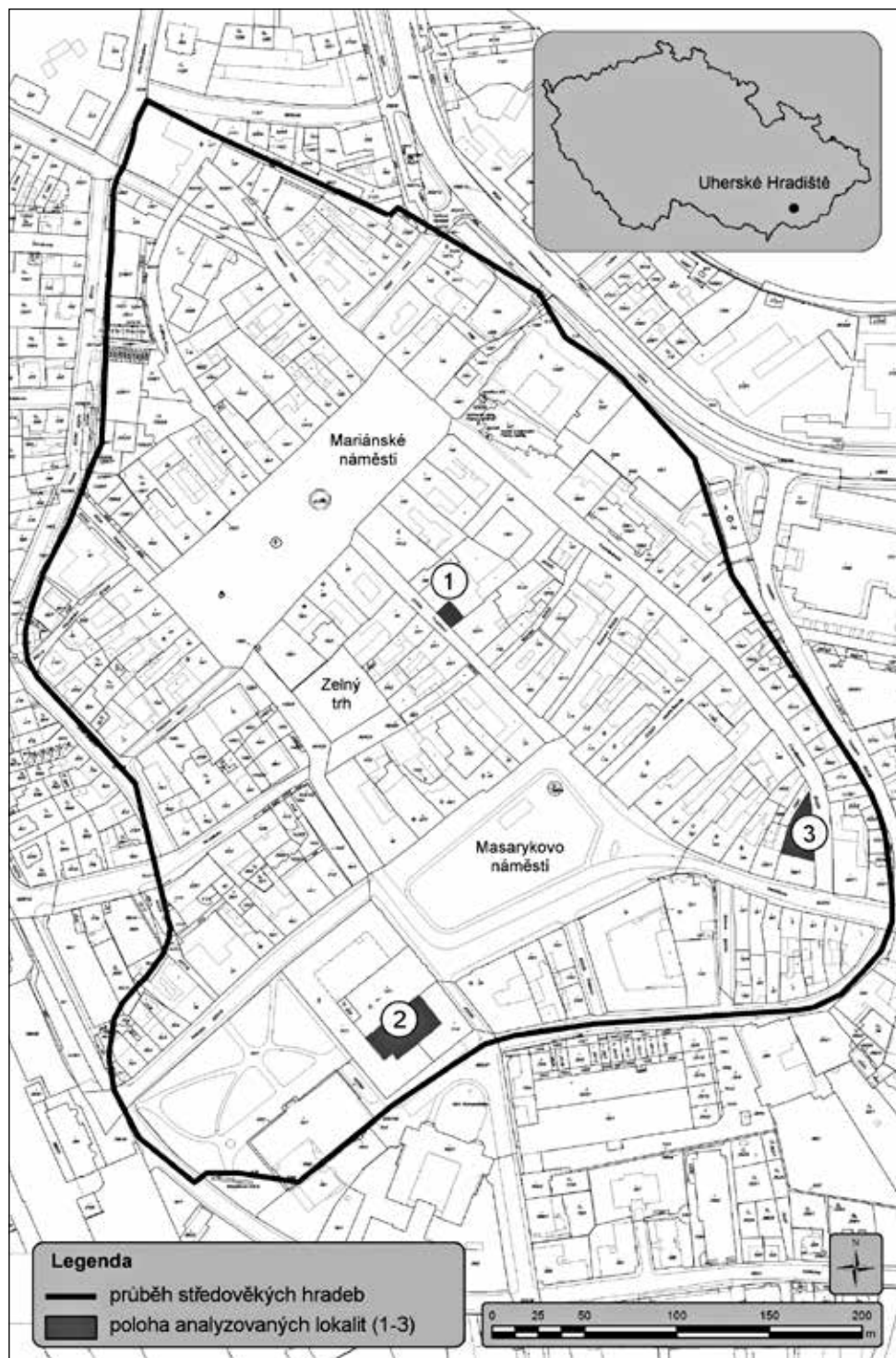
1. ÚVOD

Uherské Hradiště náleží k malému počtu našich měst, kde se v rámci odkryvů vrcholně středověkých situací pravidelně nalézají dobře zachované předměty z organických materiálů. Je tomu dáno zejména díky vysoké hladině spodní vody, která dovoluje přežití těchto jinde vzácných nálezů, mezi nimiž se nalézají i artefakty vyrobené z usní. Ty byly objeveny takřka při všech větších plošných odkryvech v rámci historického jádra města. Zařadit k nim můžeme i záchranné archeologické výzkumy v Prostřední ulici (Stará radnice), Masarykově náměstí (Reduta) a Františkánské ulici. Příspěvek plynule navazuje na v nedávné době publikovanou kolekci ze Zelného trhu (Hoch *et al.* 2017) a klade si za cíl prezentovat výsledky technologicko-typologické a surovinové analýzy usňových artefaktů ze tří výše uvedených lokalit datovaných do časového rozpětí druhé poloviny 13. až 14. století.

2. ANALYZOVANÉ LOKALITY

2.1. Ulice Prostřední – Stará radnice, výzkum 1983

První z analyzovaných kolekcí usní pochází z městské parcely v ulici Prostřední (čp. 130). Jde o úzkou spojnicí v samotném středu města (obr. 1), která již od dob lokace spojuje kunovskou část se staroměstskou. Na zájmové parcele dodnes stojí budova Staré radnice, jejíž gotické jádro vzniklo snad už po polovině 14. století. Nejpozději v první polovině 15. století pak koupilo objekt město pro radnici (Procházka – Sulitková 1984, 62). V roce 1983 zde proběhl v souvislosti s rekonstrukcí budovy menší záchranný archeologický výzkum pod vedením Rudolfa Procházky. Výzkum byl realizován uvnitř stávající budovy, a to v jeho JV části orientované směrem k uliční čáře. Při výzkumu se podařilo zdokumentovat pozůstatky rozsáhlejší dřevohlinité stavby z druhé poloviny 13. století, která zanikla požárem na počátku 14. století (Procházka 1983; Procházka – Sulitková 1984, 62). Níže popsáný soubor kůží byl získán ze spodních vrstev (6b a 6d) a reprezentuje běžné spektrum artefaktů, které se po zániku jejich funkce staly součástí uloženin v okolí městských domů bohatých na různé formy odpadu.

Obr. 1. Poloha lokalit, ze kterých pocházejí analyzované kolekce usní. 1 – Prostřední ulice, Stará radnice; 2 – Masarykovo náměstí, Reduta; 3 – Františkánská ulice. Grafika J. Bartík.

2.2. Masarykovo náměstí – Reduta, výzkum 1997

V letních měsících roku 1997 proběhl rozsahem větší záchranný archeologický výzkum v souvislosti s rekonstrukcí Reduty, jež zaujímá plochu nádvoří někdejšího jihovýchodního křídla klášterního komplexu, který zde začal být jezuiti budován v 17. století (Pavelčík 1997, 2). Výzkum byl realizován Slováckým muzeem v Uherském Hradišti (Jiří Pavelčík) a společností Archaia (Peter Kováčik). Od severozápadu ohraničoval zájmovou plochu kostel sv. Františka Xaverského, jež tvoří součást jižní fronty Masarykova náměstí (obr. 1). Plocha nádvoří utváří obdélník o poměru stran 37,8×20,1 m, celkově však byla v rámci několika sektorů prokoumána plocha o 4–5 m užší. Po topografické stránce se plocha výzkumu nacházela na čelní straně vrcholně středových parcel, které byly osazeny zástavbou. K nejdůležitějším výsledkům výzkumu patří právě odkrytí několika částečně dochovaných staveb z období druhé poloviny 13. až 14. století (Pavelčík 1997; Beroušek – Kováčik 1998). Analyzovaná kolekce více jak 170 kusů usní pak pochází z jejich výplní a okolních zahloubených objektů či odpadových vrstev. Na některé vybrané usňové artefakty z tohoto výzkumu upozornila v souvislosti se studiem kožedělné výroby v Uherském Hradišti již Ivana Shromáždilová (2001).

2.3. Ulice Františkánská – polyfunkční dům, výzkum 2007

Třetí analyzovaná lokalita byla prozkoumána v souvislosti s výstavbou nového polyfunkčního domu v roce 2007 na ulici Františkánská (obr. 1; parcely č. 186/2-4, 653/28). S ohledem na fakt, že nová stavba měla být ukotvena na pilotech bez podsklepení, proběhl záchranný archeologický výzkum pouze formou tří menších sond (A–C; Menoušková 2007; 2009, 185–188). Výzkum plošně navazoval na sondáž provedenou P. Vitulou a M. Geislerem na sousední parcele v roce 1993 (Vitula 1997). Z hlediska středověké topografie města se plocha výzkumu nacházela v prostoru hospodářského dvora s četnými nálezy hnojišť a odpadovými vrstvami silně obohacenými organickým materiálem (sláma, kousky prutů a větví, dřevěný stavební odpad). Z vrcholně středověkých kontextů se podařilo získat také početný soubor usní a artefaktů z nich vyrobených. Kromě několika izolovaných nálezů ze sond A a B stojí za pozornost zejména nálezová situace v sondě C (rozměry 3×1,8 m), která byla situována v severním cípu zájmové parcely. V hloubce 3,1–3,2 m se zde podařilo odhalit vrstvu, která obsahovala nápadnou koncentraci odřezků usní, včetně kusů se stopami stříhů a švů (celkem 165 ks). Na základě analýzy stratigrafických vztahů na profilech sondy a nepočteného doprovodného keramického materiálu datovala autorka výzkumu výše uvedenou vrstvu do druhé poloviny 13. až počátku 14. století (Menoušková 2007, 11).

3. USŇOVÉ ARTEFAKTY

Nálezový soubor ze tří výše popsanych lokalit čítá dohromady více než 670 artefaktů. Přesný počet není možné zjistit, neboť je větší část ve značně fragmentárním stavu. Z hlediska původní funkce lze identifikovat 43 artefaktů. Zbylé můžeme označit za sekundární odpad, mezi kterým se místy vyskytl i odpad z výroby, indikující přítomnost dílny. Z této skupiny byly vybrány alespoň předměty zajímavé svým tvarem, rozměry, výzdobou či dochovanými výrobními postupy. Všechny artefakty byly primárně rozděleny podle místa nálezu a dále dle soudobé metodiky do funkčních skupin.

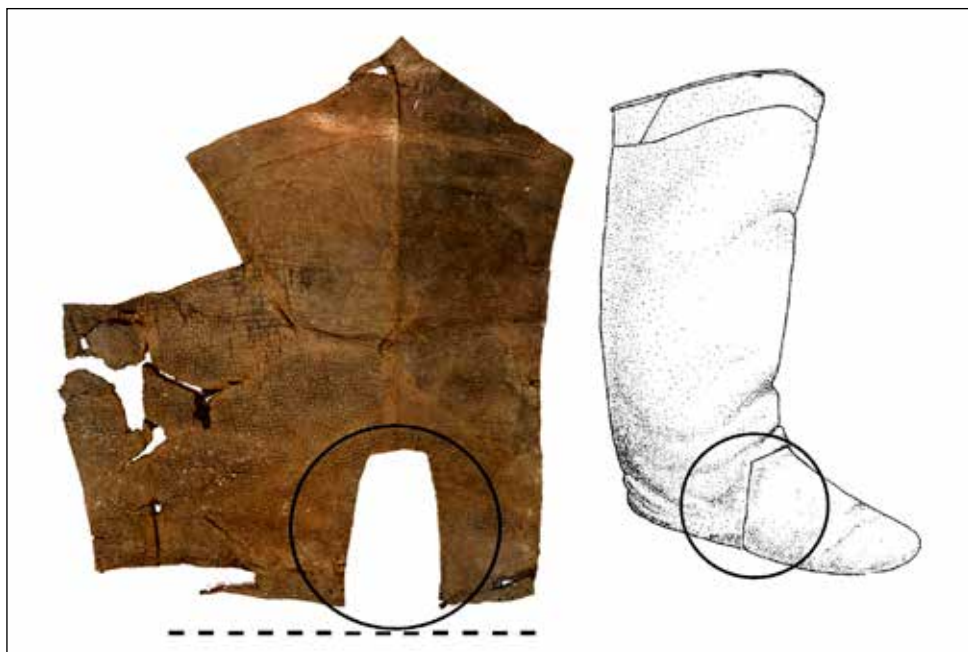
3.1. Ulice Prostřední – Stará radnice

Kolekce usní z Prostřední ulice čítá přibližně 330 artefaktů, ze kterých však bylo možné z hlediska původní funkce přesně určit pouze sedm předmětů a dalších devět nepřímě. Jedná se o opasky a řemeny, dílce z obuvi či ozdobné dílce. Předměty jsou datovány do druhé poloviny 13. až počátku 14. století.

3.1.1. Obuv

První skupina zahrnuje dva dílce ze svrškových a tři ze spodkových částí obuvi (tab. I.; tab. II. obr. 5–7). Oba svrškové dílce pochází z obuvi vyššího stříhu, jeden pravděpodobně dokonce z vysokého nazouvacího typu (obr. 2). Také druhý dílec lze poměrně dobře zařadit, a to díky typickým úzkým párovým otvorům, kladeným pod sebe ve vertikální řadě. Ty indikují, že dílec pochází z poměrně běžného typu obuvi, nošené v mnoha evropských krajích zejména ve 12. až 14. století (Type 10, podle: Goubitz 2001, 135–144). Oblíbená byla také v našich zemích, jak dokládají nálezy z Jihlavy (Hoch 2015a, 104–106), Brna (Hoch – Staněk 2015b, 418–424), Českých Budějovic (Hoch 2018, 255) či nedalekého Veselí nad Moravou (Hoch 2015b).

Mezi spodkovými dílci je nejzajímavější část dětské podešve, která byla vyzvednuta již zcela rozpolcená, z důvodu nedokonalého pročištění.¹ Dalším je patní část podešve, která byla původně buď opravována, nebo sešita z více částí a poslední je opět pata, na jejíž výrobu byla použita extrémně tuhá useň, pravděpodobně vepřovice. Přesné určení je však díky špatnému stavu dochování obtížné. Všechny tři pak mají v těle otvor pro přituknutí k ševcovskému kopytu.

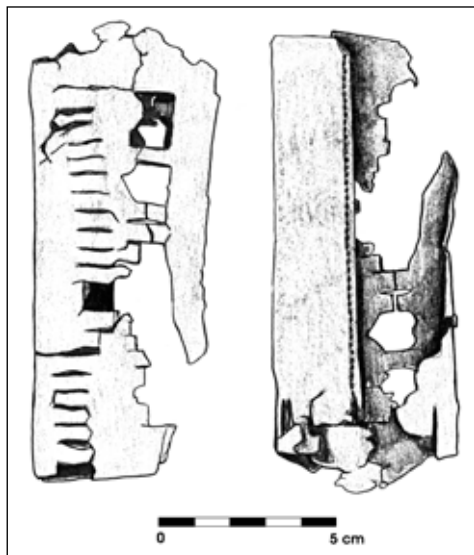

Obr. 2. Vysoký typ nazouvací obuvi. Část ze svrchního dílce z obdobné obuvi se nachází i v analyzovaném souboru (vyznačeno). Vlevo: originální nález z norského Tonsbergu, 2. polovina 13. století až 1. polovina 14. století (podle: Edqvist 2018, online). Vpravo: kresebná rekonstrukce identického typu obuvi z německého Lübecku, 1. třetina 13. století (podle: Volken 2014, 142).

3.1.2. Opasky a řemeny

Nejhojněji zastoupenou skupinu v souboru tvoří opasky a řemeny (tab. III). Většina z nich byla pravděpodobně vyrobena z již použité usně, jak dokládají různé stopy po šití v těle i při okrajích. Také u nich není možné říci, zda se jedná o řemeny či opasky. Jediný předmět, který lze zcela jednoznačně za opasek považovat, je pás usně, pravděpodobně hovězí, o šířce mezi 27 až 34 mm s ozdobně obšitým okrajem, který má na užším konci negativ po přichycení protáhlého kovového nákončí (tab. III: 2).

3.1.3. Ostatní

Obr. 3. Pochva z Jihlavy, 14. století (podle: Hoch 2015a, 128). Identický způsob zdobení vysekáváním či prořezáváním materiálu lze nalézt i na dílcích v Uherském Hradišti. Obdobný je také způsob sešití. Kresba A. Hoch.

Obr. 4. Detail z Křížácké bible, kolem roku 1250. Vyobrazení muži mají na nohou polovysokou obuv upínanou k nohám pomocí tří řad řemínků (podle: The Morgan Library Museum, The Crusader Bible, Manuscript, fol. 32v, online).

Poslední skupina obsahuje tři fragmenty ozdobně prosekávané usně, které náleží k jednomu celku (tab. IV: 1). Tento způsob zdobení se užíval nejčastěji na svršcích obuvi, případně pochvách (obr. 3). Z jakého předmětu pochází tyto části, ale není možné určit.

3.2. Masarykovo náměstí – Reduta

Soubor usňových artefaktů z Reduty byl v minulosti již částečně publikován (viz Shromáždilová 2001, 149–157). Jeho zpracování však tehdy nebylo úplné a taktéž na některé interpretace a závěry lze z dnešního pohledu nahlížet rozdílně. Faktum ale zůstává soubor tvořící cca 170 artefaktů, z nichž přibližně 25 bylo možné určit z hlediska původního tvaru a funkce. Jedná se o obuv a její součásti, pochvy a pouzdra, řemínky a rukavice. Artefakty jsou datovány do časového rozpětí druhé poloviny 13. až 14. století.

Obr. 5a. Rozložené pouzdro na peníze se zbytky mince přichycené na povrchu ve spodní části. Foto A. Hoch.

Obr. 5b. Složené pouzdro na mince. Foto A. Hoch.

3.2.1. Obuv

Do této skupiny spadá pět artefaktů, které lze považovat za dílce svršků (tab. V), čtyři náleží k podešvím (tab. II: 1–4) a taktéž čtyři k dílcům vyztužovacím – opatkům (tab. VI). Bohužel ani v jednom případě nelze spolehlivě určit, ze kterého konkrétního typu obuvi jednotlivé dílce pochází. Nejblíže tomu jsou dva dílce, jež mají v těle proříznuty typické úzké párové otvory, kladené jak ve vertikálních, tak horizontálních řadách (tab. V: 1, 2, 4). Tyto otvory sloužily k provlečení řemínek, kterými se obuv upevňovala k noze (obr. 4). Zajímavostí uherskohradištských nálezů je přítomnost těchto párových průvleků, doplněných o další otvor. Tento způsob upínání obuvi k noze indikuje, obdobně jako u dílce ze staré radnice, hojně zastoupený typ obuvi oblíbený v mnoha evropských zemích zejména ve 12. až 14. století (Type 10, podle: Goubitz 2001, 135–144).

Vyvodit, z jakého typu obuvi pochází, lze díky stříhu i u dalšího předmětu, a to nártového dílce (tab. V: obr. 3). Tento tvar se užíval na obuvi sešívané vždy ze dvou částí – nártu a zadních dílců (stříh DD; podle Volken 2014, 67). Nalézá se často na vysokých střížích pokrývající kotník i lýtka (obr. 2).

Obr. 6a. Palcová část rukavice typu palčáky z Uherského Hradiště. Foto A. Hoch.

Zajímavý je také dílec z vyššího typu obuvi s jedním dochovaným otvorem pro protažení upevňovacího řemínku (tab. V: 5). Po něm zůstal na rubové straně negativ v podobě otlaku a z lícové strany neviditelných stehů vedených se směru rub-rub. Dílec měl navíc horní obvodový okraj buď ozdobně obšit (stehy rub-hrana), nebo byla jeho součástí lemůvka.

Spodní dílce reprezentují čtyři podešve, žádná však není kompletní, chybí zejména nártové části a špice (tab. II: 1–4). Všechny mají alespoň několik shodných rysů. Jsou silně obnošené, mají v těle stopy po přituknutí hřebíčkem k ševcovskému kopytu, jejich obvodová hrana byla původně prošitá stehem ve směru rub-hrana a materiál je u všech rozpolcen z důvodu nedokonalého pročinění.

Vyztužovací dílce tvoří skupinka čtyř silně obnošených a potrhaných opatek – přibližně trojúhelníkovitých dílců našívaných vně obuvi do oblasti paty (tab. VI). Jejich úkolem bylo výrobek zpevnit a pomoci udržet mu tvar. Opatky jsou nejčastěji používanými vyztužovacími dílci, nacházející se snad v každém souboru středověkých usní. Jejich užití na obuvi lze často doložit i nepřímo, díky typickým negativům (stehům) zůstávajících v materiálu po jejich odstranění (tab. V: 6).

3.2.2. Pochvy a pouzdra

Následující skupinu tvoří sedm artefaktů, tři pochvy a čtyři drobná pouzdra (tab. VII, VIII). Soubor pochev je velice variabilní. Zahrnuje jeden fragment pochvy na nůž o šíři cca 26 mm, vyrobený přehnutím napůl a sešitý pomocí úzkých, protáhlých otvorů stehem rub-líc (tab. VII: 1). Tento typ se v nálezech vyskytuje relativně pravidelně, nejbližší analogie můžeme nalézt v nedalekém Veselí nad Moravou (Hoch 2015b, 289). Další v pořadí je opět pouze dílčí část z původního výrobku, tentokrát určená na pobočnou zbraň – tesák či meč (tab. VII: 2). Vyrobená byla přehnutím materiálu

Obr. 6b. Palcová část dětské rukavice typu palčáčky z Veselí nad Moravou. Foto A. Hoch.

Obr. 7. Ozdobně prořezávaný dílec z obuvi či tobolky. Foto A. Hoch.

Obr. 8. Tobolka s předním dílcem zdobeným prořezáváním, Novgorod (podle: Medieval Novgorod Leather, online).

Obr. 9. Ozdobně prosekávaný dílec z Veselí nad Moravou, 13. století. Foto A. Hoch.

Obr. 10. Ozdobně prošíváný dílec. Foto A. Hoch.

(teletina) po stranách a sešitím v zadní ose pomocí dvouníťového stehu líc-hrana. Ten zůstával na povrchu patrný a mohl zároveň plnit dekorální funkci. Takto sešitá useň byla velice pravděpodobně ještě natažena na dřevěné jádro. Výsledná šíře pochvy činila necelých 50 mm. Také tento typ pochev má své pravidelné zastoupení i v jiných souborech, např. z Jihlavy (Hoch 2015a; obr. 3). Poslední artefakt lze zařadit do kategorie „domácí výroba“. Jedná se pochvu, resp. její neurčitelnou část, vyrobenou přehnutím po straně a sešitím okraje pomocí stehu rub-líc (tab. VII: 3). Vpichy po šídle či jehle však nejsou kladené pravidelně. Pochva má maximální šíři 37 mm a patřila buď na nůž se silnější čepelí, nebo na tesák. K předmětu se váže jedna zajímavost. Jeho vnitřek (rubová strana) je podlepen zcela odlišnou, jemnou světlou usní. To ji svádí interpretovat jako podšívku, jak tomu ostatně bylo ve starším zpracování, kde byl navíc materiál určen jako tukem činný (viz Shromáždilová 2001, 154). Toto tvrzení ovšem nelze jednoznačně prokázat a bude nutné jej upřesnit pomocí dalších analýz.

Druhým zástupcem této skupiny jsou čtyři na první pohled si podobná pouzdra o délce 75 až 85 mm a maximální šířce mezi 10–20 mm v horní části a 30–38 mm ve spodní (tab. VIII). Všechna mají přibližně kapkovitý tvar a jejich základní postup výroby byl vždy stejným, tedy vykrojení dvou zrcadlově stejných polovin z jednoho

kusu usně a jejich přehnutí v ose uprostřed. Dvě z nich pak mají téměř identický i způsob sešití, a jak bude ukázáno níže, náležela k sobě. Zbylé dvě jsou již rozdílné, i když ani mezi nimi nelze spojitost vyloučit.

První, téměř kompletně dochované pouzdro bylo vespod sešito do oblouku stehem rub-líc. Identický steh byl použit i v horním úseku, kde byl navíc předmět doplněn (či opraven) o menší dílec, přišitý pečlivě vedeným, navenek skrytým dvouníťovým stehem ve směru rub-hrana. Přišito zde bylo původně i malé poutko, nalezené již přetržené (tab. VIII: 1a, b). Okraj mezi horním i dolním švem zůstal nespojen a celek pak vytvářel malou, z boku přístupnou kapsičku. Obdobně sešito bylo i druhé pouzdro v pořadí, kterému ale scházel nástavný/opravný dílec a poutko (tab. VIII: 2a, b). Stehem vedeným ve směru rub-líc byl sešit jak spodní obloukovitý okraj, tak část bočního a celý horní. Výsledný celek tak opět vytvářel kapsičku, která svým tvarem kopírovala pouzdro s poutkem. To bylo také do této původně vloženo a výsledné pouzdro mělo ve finále kapsičky tři. Na oba předměty byla použita tužší useň určená jako hovězína.

Třetí artefakt v pořadí byl po obvodu prošitý jednoníťovým stehem kladeným ve směru rub-hrana (tab. VIII: 3a, b). Ten se většinou užíval k našití nástavného dílce nebo ozdobnému obšití. Předmět tak na první pohled netvoří uzavřené pouzdro, ale připomíná spíše otevírací penálek. Může se jednat o nedokončený polotovar, nebo byly okraje spojeny jiným, již nedoložitelným způsobem (např. provázání nití z ozdobného obšití pomocí nástavné obruby apod.). Materiál na jeho výrobu je jemnější než u předchozích a pochází z teletiny.

Na posledním artefaktu se stopy po šití nedochovaly žádné a také jako jediný pochází z části zkoumané plochy. Vybočují i jeho rozměry, kdy je oproti předchozím kratší a zároveň širší (tab. VIII: 4a, b). Může se jednat buď o nedokončený polotovar, na jehož výrobu byla použita starší useň, nebo mu byly prošité okraje odřezány. Nelze vyloučit, že spolu s výše popsaným samostatným pouzdrům tvořili původně jeden celek.

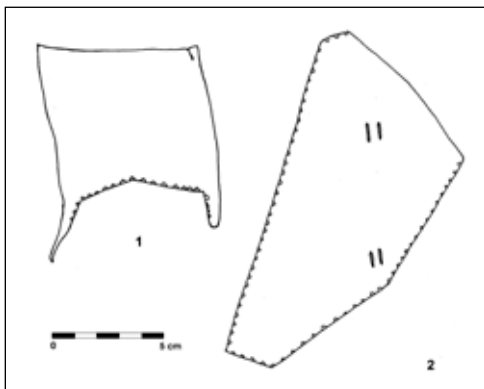
Interpretace těchto předmětů by byla za normálních okolností obtížná. V době vzniku textu nebyly jeho autorům známy žádné analogické nálezy. Paralelně se zpracováním souboru z Uherského Hradiště však byly zpracovávány i usňové soubory z Hradce Králové a Brna, kde byly předměty obdobného střihu také, mají pouze mírně odlišný způsob konstrukce (nepublikováno). Jejich funkci lze poměrně přesně určit díky nálezu učiněnému na dílcích z Uherského Hradiště. Jsou jim zlomky drobné mince (či mincí), s největší pravděpodobností brakteátu, který zůstal v původní kapse a po rozpadu celého výrobku zůstal přilepen na stěnách (obr. 5a). Předměty lze tedy interpretovat jako malé „peněženky“ na drobné mince a díky přítomnosti numismatického materiálu i poměrně spolehlivě datovat do 13. století (obr. 5b).

3.2.3. Rukavice

Skupina o jednom zástupci, který má podobu nekompletní poloviny z rukavice typu palčáky (tab. IX; obr. 6a). Dílec vykrojený do protáhlého oblouku s odkrojeným spodním

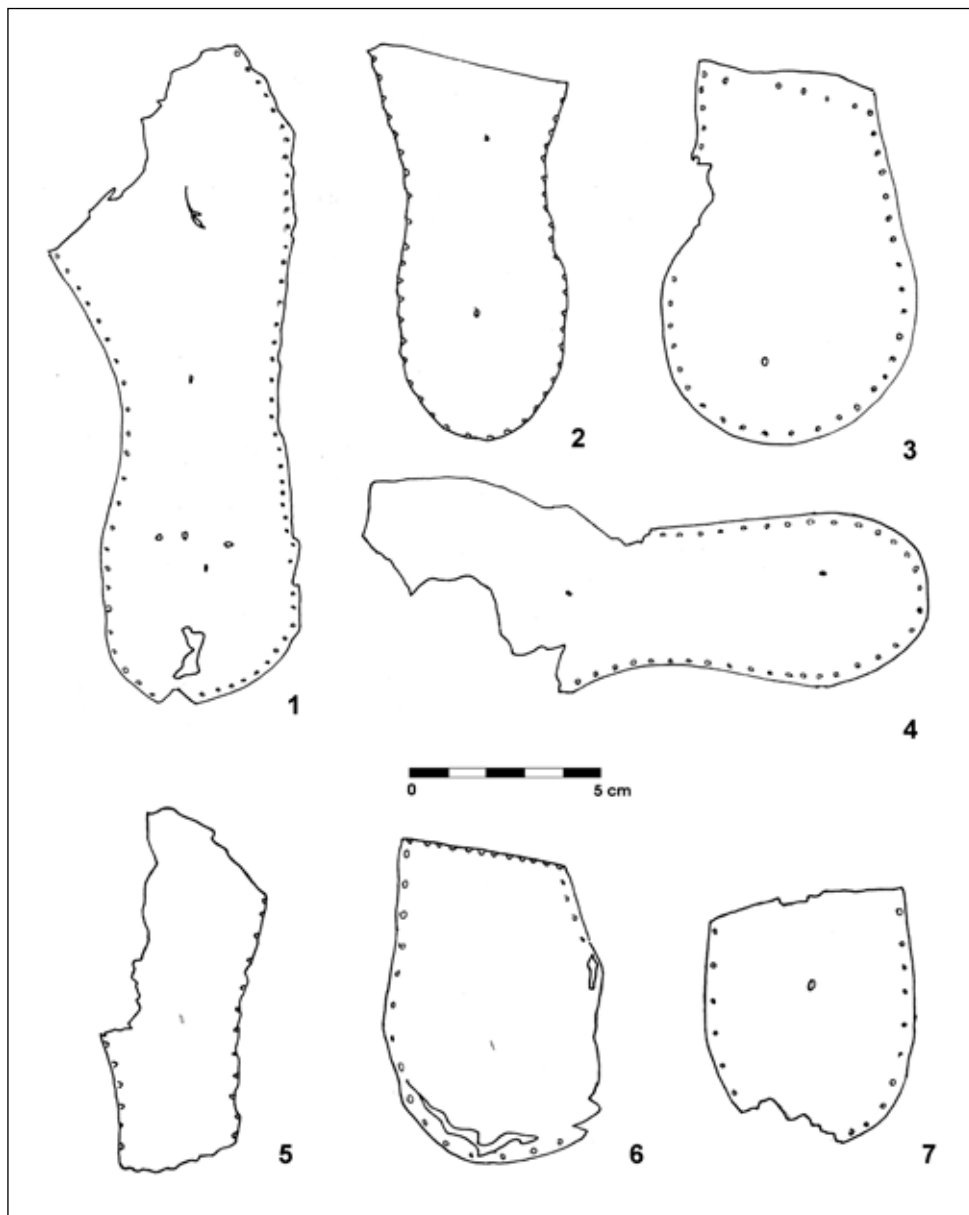

Obr. 11. Výjev z jihlavské právní knihy Jana z Gelnhausenu, přelom 14. a 15. století. Za povšimnutí na skupince městských konšelů stojí zejména ozdobně prořezávaná či vysekávaná obuv (podle: Pisková a kol. 2009).

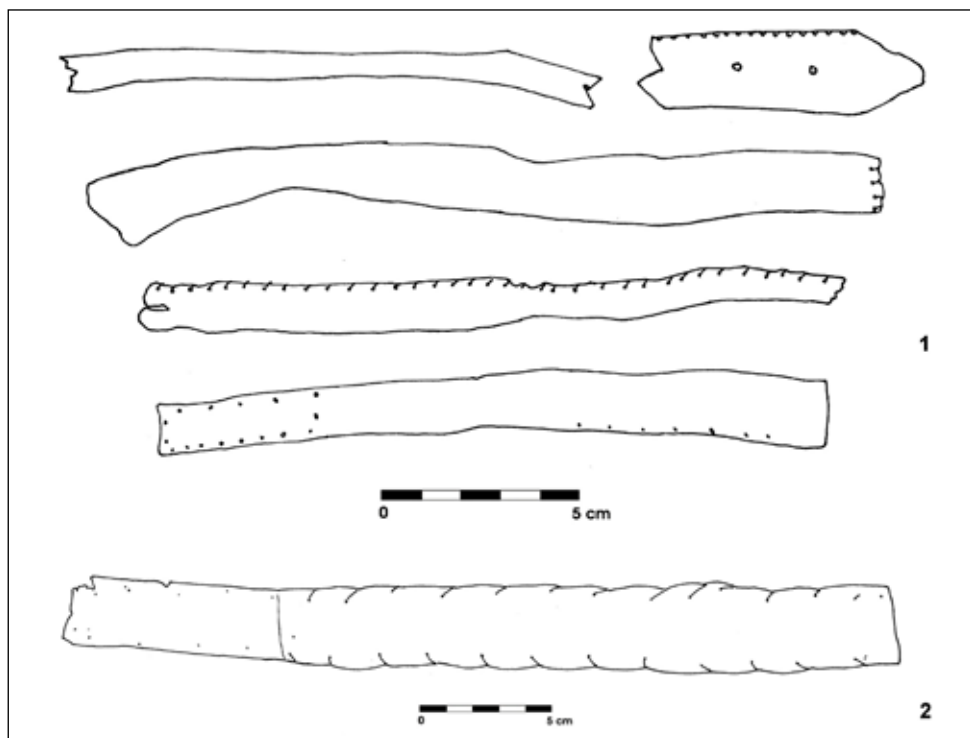

Tab. I. Svrškové dílce z obuvi, ulice Prostřední (Stará radnice). Kresba A. Hoch.

okrajem je po celém obvodu (vyjma odkrojené části) prošitý stehem rub-líc. Ten navíc na části palcové strany doplňuje steh rub-hrana, který by na hotovém výrobku zůstal skryt vně. Jedná se tak zřejmě o doklad oprav. Výřez na palec má typický tvar trojúhelníku prošitý po celém obvodu stehem rub-líc. Zbytek palcových dílců či dílce se nedochoval. Rukavice je v horní prstové části potřhaná a celkově je materiál, určený jako hovězína, dost obnošený. Z tohoto důvodu byla také pravděpodobně vyhozena. Se svými 183 dochovanými milimetry na délku a 136 mm na šířku v palcové části patřila spíše člověku menšího vzrůstu.

Tab. II. Spodkové dílce z obuvi (podešve): 1, 2, 3, 4 – ulice Prostřední (Stará radnice), 5, 6, 7 – Masarykovo náměstí (Reduta). Kresba A. Hoch.

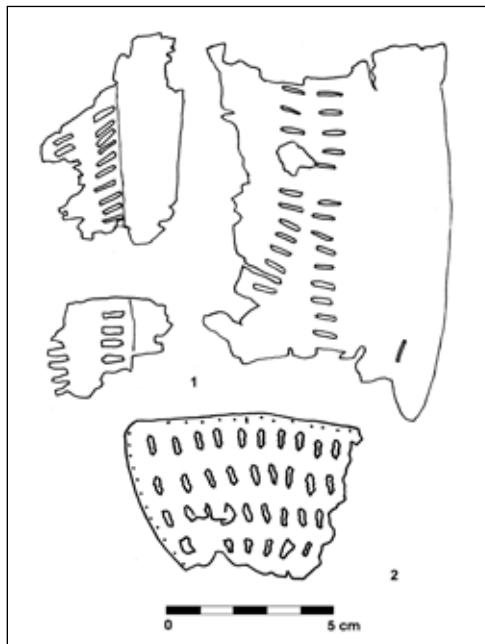

Tab. III. Opasky, řemeny, řemínky, ulice Prostřední (Stará radnice). Kresba A. Hoch.

Rukavice typu palčáky jsou nejběžnějším zástupcem této kategorie. Nachází se v malých počtech, ale pravidelně v každém větším souboru. Nejbližze uhersko-hradištskému nálezu je např. dílec z dětské rukavičky z hradu ve Veselí nad Moravou (Hoch 2015b, 289; obr. 6b).

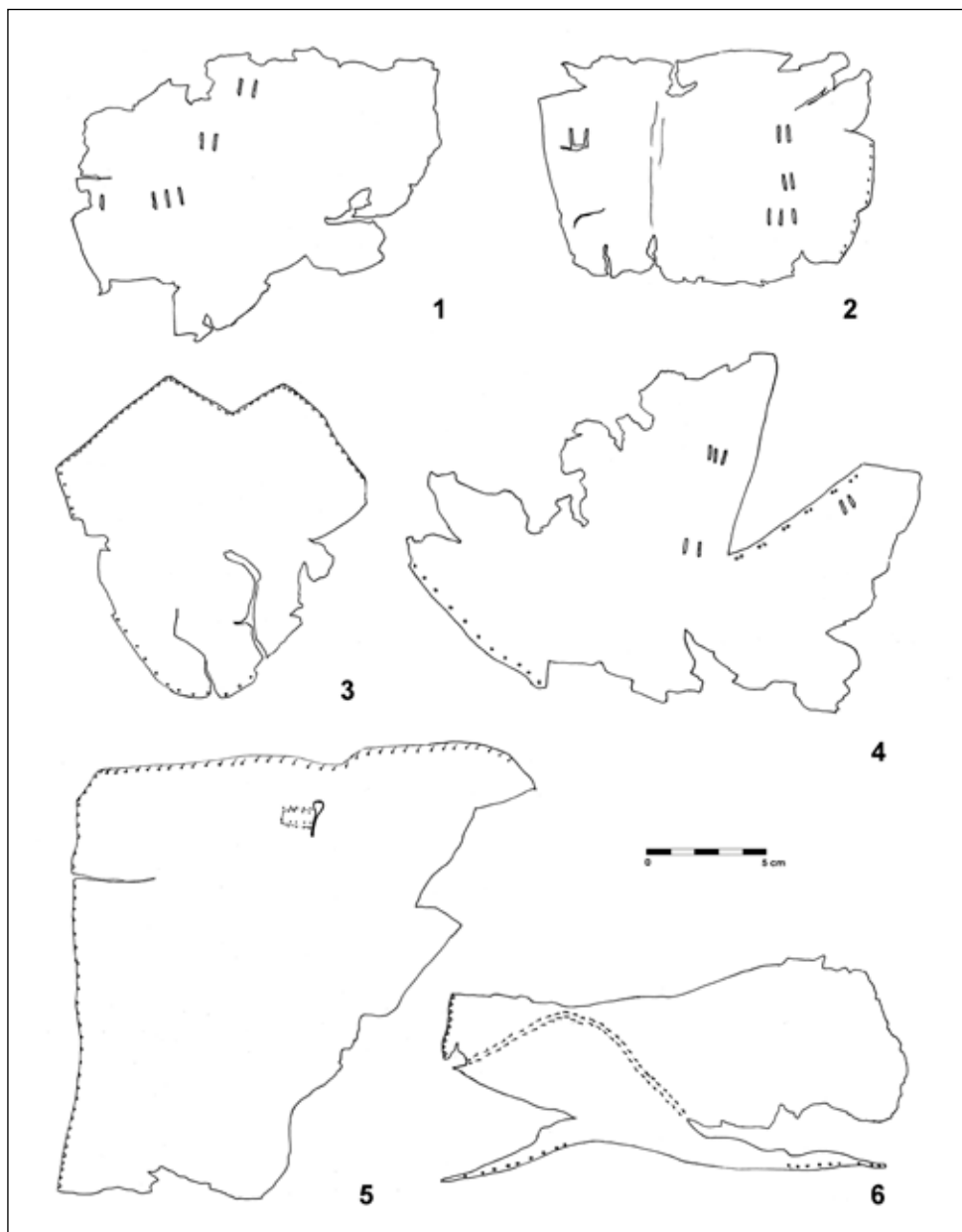
3.2.4. Ostatní

Poslední skupina obsahuje vybrané zajímavé dílce, které nelze přesněji interpretovat. Jedná se celkem o čtyři předměty, z nich dva pochází evidentně původně z jednoho kusu. Oba jsou bohatě zdobené prořezávanou výzdobou ve tvaru sítě (obr. 7). Na dochovaných okrajích jednoho z nich jsou patrné stopy po našití k jinému podkladu ve formě stehů rub-líc. Dílce byly téměř s jistotou součástí honosnějšího výrobku. Téměř analogická výzdoba byla použita např. na tobolce z ruského Novgorodu (obr. 8). Druhý v pořadí je taktéž část ozdobně

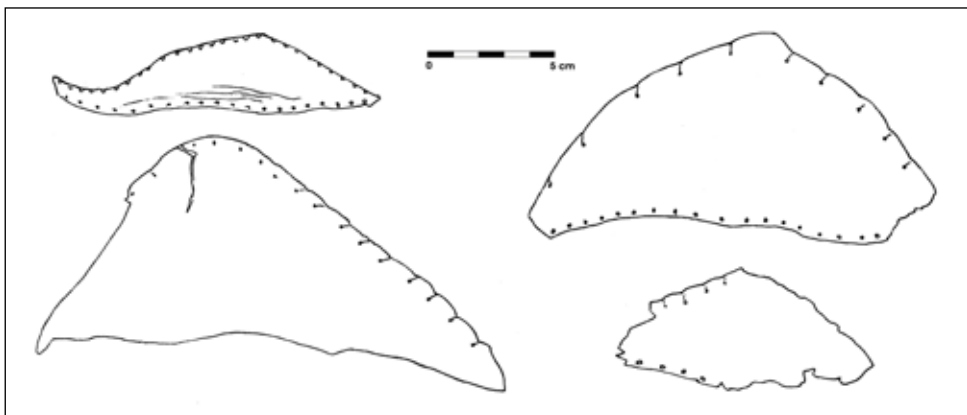

Tab. IV. Ozdobně prosekávané dílce: 1 - ulice Prostřední (Stará radnice), 2 - Masarykovo náměstí (Reduta). Kresba A. Hoch.

prosekávaného dílce, jenž má podobu lineárních řad zubatých obdélníků (tab. IV: 2). Taktéž tento dílec je po obvodu prošit stehem rub-líc a sloužil tak jako nášivka na jiný podklad. Nutno dodat, že původně ale pochází z jiného předmětu, patrně z nártové části obuvi. Obdobný se opět našel na předhradí hradu v nedalekém Veselí nad Moravou (Hoch 2015b, 295; obr. 9). Poslední dílec je taktéž zdobený, tentokrát ale vlnovkou provedenou pomocí hustě kladeném stehu jdoucím ve směru líc-líc (obr. 10). Vzhledem ke svým rozměrům mohl pocházet buď z obuvi, nebo tobolky.

Tab. V. Svrškové dílce z obuvi, Masarykovo náměstí (Reduta). Kresba A. Hoch.

Tab. VI. Vyztužovací dílce z obuvi (opatky), Masarykovo náměstí (Reduta). Kresba A. Hoch.

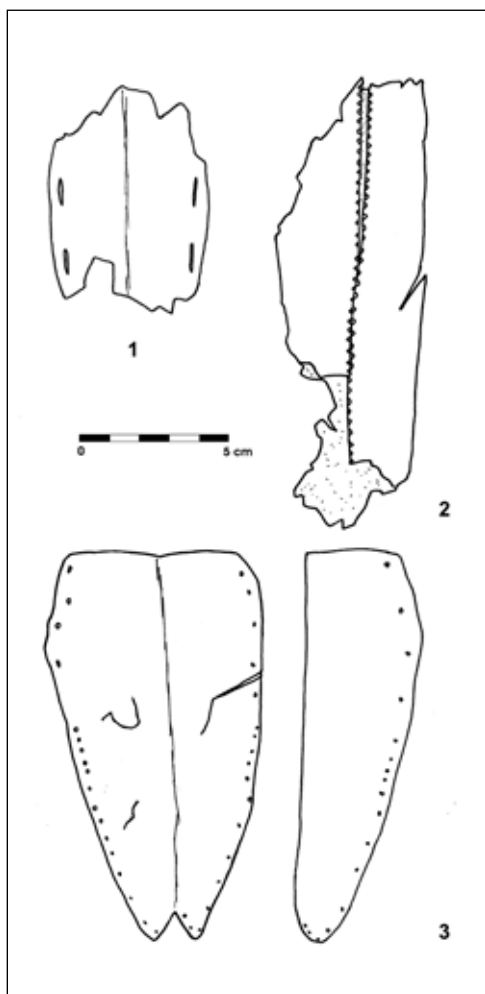
3.3. Ulice Františkánská

Soubor usní z tohoto výzkumu tvoří pouze odpad, který již není možné z hlediska původní funkce lépe určit. Jak už bylo uvedeno výše, za pozornost stojí pouze kumulace různě velkých odřezků (cca 140 kusů) ze sondy C, které z technologického hlediska pocházejí jak z použitých usní, tak tzv. prvovýroby. Takováto koncentrace zjevně výrobního odpadu zde může indikovat přítomnost ševcovské dílny.

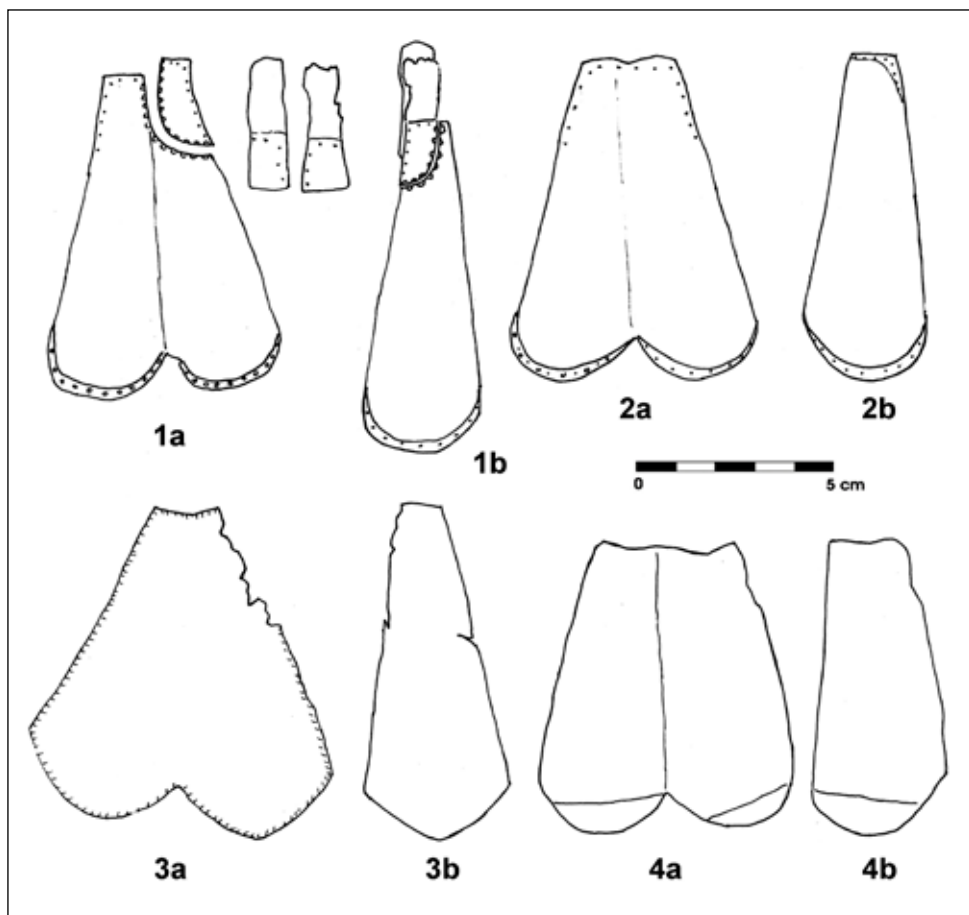
4. ZÁVĚREČNÉ ZHODNOCENÍ SOUBORŮ

Tři vybrané soubory středověkých usňových artefaktů získané během záchranných archeologických výzkumů v Uherském Hradišti tvoří dohromady kolekci více než 670 artefaktů, z nich lze ale z hlediska původní funkce určit pouze zlomek. To vypovídá o povaze souborů, které lze jednoznačně považovat za sekundární odpad deponovaný jednoduše v ploše městských parcel, případně do prostoru veřejné uliční sítě. Tento způsob nakládání s odpadem byl ve středověkých městech zcela běžný a krom archeologických pramenů jej dokládají i prameny písemné (cf. Winter 1892, 179–196).

Z určitelných předmětů mají celkově největší zastoupení jednotlivé dílce obuvi,

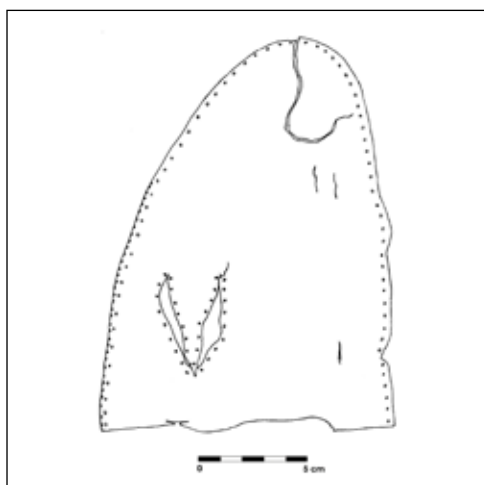

Tab. VII. Pochvy, Masarykovo náměstí (Reduta). Kresba A. Hoch.

Tab. VIII. Pouzdra (peněženky), Masarykovo náměstí (Reduta). Kresba A. Hoch.

i když ne v takové převaze, jako na obdobných lokalitách u nás i v zahraničí. Na tento fakt ve svém příspěvku upozornila již Ivana Shromáždilová (2001). Mezi výše zmíněnými nálezy jednoznačně dominují dílce z vyšších stříhů obuvi, konkrétně typ upevňovaný k noze pomocí jedné a více řad řemíků (Type 10, podle: Goubitz 2001, 135–144). Poměrně často jsou také zastoupeny dílce zdobené prořezáváním či vysekáváním. Bohužel ani v jednom případě nebylo možné určit, z jakého výrobku původně pochází. Obecně se ale toto zdobení využívalo nejčastěji na nártových dílcích obuvi (obr. 11). Pěkným nálezem je prstová část rukavice typu palčáky, které byly ve středověku užívány zejména jako

Tab. IX. Rukavice, Masarykovo náměstí (Reduta). Kresba A. Hoch.

pracovní. Unikátem mezi všemi nálezy jsou jednoznačně čtyři drobná kapkovitá pouzdra, která sloužila na úschovu drobných mincí a byla používána při běžném platebním styku.

Celkově se dá konstatovat, že analyzované kolekce představují velice zajímavou ukázkou středověké oděvní kultury, výbavy či výstroje z druhé poloviny 13. až 14. století, která přesně zapadá do kontextu tohoto dějinného období posledních Přemyslovců a nástupu vlády Lucemburků.

Poznámky:

- 1 Nedůsledné vyčištění bylo u podešví záměrné. Výsledná useň byla totiž tvrdší a více vyhovovala potřebám obuvi. V současné době má však tato skutečnost za následek rozpolcení šikary na dvě poloviny.

Prameny:

- M e n o u š k o v á, Dana, 2007. Uherské Hradiště – Františkánská ulice, polyfunkční dům, 2007. *Rukopis nálezové zprávy č. j. 769/07 uložený v archivu archeologického oddělení Slovákého muzea v Uherském Hradišti.*
- P a v e l č í k, Jiří, 1997. Uherské Hradiště – Reduta, 1997. *Rukopis nálezové zprávy č. j. 527/97 uložený v archivu archeologického oddělení Slovákého muzea v Uherském Hradišti.*
- P r o c h á z k a, Rudolf, 1983. Uherské Hradiště – ul. Prostřední, Stará radnice, 1983. *Rukopis nálezové zprávy č. j. 403/96 uložený v archivu archeologického oddělení Slovákého muzea v Uherském Hradišti.*

Literatura:

- B e r o u š e k, Jindřich a K o v á č í k, Petr, 1998. Příspěvek k historické topografii Uherského Hradiště. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity M3*, 63–76.
- G o u b i t z, Olaf, 2001. *Stepping through times: Archeological Footwear from Prehistoric Times until 1800*. Zwolle.
- H o c h, Aleš, 2015a. Kožené artefakty z Jihlavy, *Archeologické výzkumy na Vysočině* 6/2015, 101–108.
- H o c h, Aleš, 2015b. Kožené artefakty. In: Plaček, Miroslav, Dejmal, Miroslav a kol. *Veselí nad Moravou: středověký hrad v říční nivě*. Brno: Archaia Brno o.p.s., 280–298.
- H o c h, Aleš, 2018. Středověká kožedělná produkce z Českých Budějovic v odrazu hmotné kultury. *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 31, 253–277.
- H o c h, Aleš, B a r t í k, Jaroslav, M a l ý, Karel a B ě h o u n k o v á, Lenka, 2017. Středověké kožené artefakty ze Zelného trhu v Uherském Hradišti. *Slovácko* 58, 157–173.
- H o c h, Aleš a S t a n ě k, Pavel, 2015. Kožené artefakty z České ulice v Brně. *Archaeologia historica* 40, 413–427.
- M e n o u š k o v á, Dana, 2009. Archeologické výzkumy v Uherském Hradišti a Uherském Ostrohu v letech 2005–2008. *Slovácko* 50, 175–193.
- P i s k o v á, Renata, ed. 2009. *Jihlava*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. 877 s.
- P r o c h á z k a, Rudolf a S u l i t k o v á, Ludmila, 1984. *Uherské Hradiště ve 13. – 15. století*. Uherské Hradiště.
- S h r o m á ž d i l o v á, Ivana, 2001. Kožedělná výroba v Uherském Hradišti ve středověku, *Slovácko* 42, 149–157.
- V i t u l a, Petr, 1997. Uherské Hradiště (okr. Uherské Hradiště). Přehled výzkumů 1993, 254–256.
- V o l k e n, Marquita, 2014. *Archeological Footwear: Development of shoe patterns and styles from Prehistory until the 1600s*. Assen.

W i n t e r, Zikmund, 1892. *Kulturní obraz českých měst II: život veřejný v XV a XVI. věku. 2. díl.* Praha: Matice česká. 902 s.

Elektronické zdroje:

The Morgan Library Museum, The Crusader Bible, Manuscript, fol. 32v, dostupné z: <http://www.themorgan.org/collection/crusader-bible/64>, [online]. [cit. dne 30. 11. 2019].

Medieval Novgorod Leather, dostupné z: <http://users.stlcc.edu/mfuller/NovgorodLeatherp.html>, [online]. [cit. dne 30. 11. 2019].

Edqvist, P. 2018, A boot from Tønsberg, dostupné z: <https://www.khm.uio.no/english/research/collections/objects/a-boot-from-tonsberg.html>, [online]. [cit. dne 2. 2. 2020].

Mgr. Aleš H o c h (n. 1985), archeolog v Muzeu Vysočina Jihlava, p. o. Je doktorandem na Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. Zabývá se hmotnou kulturou středověku, zejména kožedělnou produkcí a organickými materiály obecně.

Mgr. Jaroslav B a r t í k (n. 1990), archeolog Slovákého muzea v Uherském Hradišti. Ve svém odborném zájmu se věnuje problematice zdrojů a distribuce kamenných surovin v době kamenné, archeologii neolitu a záchranným výzkumům na Uherskohradištsku. Doktorand na Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity.

Medieval Leather Artefacts from Selected Localities in Uherské Hradiště (Old Townhall, Reduta, Františkánská Street)

A b s t r a c t

Uherské Hradiště belongs to a small number of our cities in which well preserved objects made of organic materials are regularly found as a result of uncovering of high medieval situations. This is mainly because of the high level of underground water which allows the survival of these otherwise rare finds among which leather artefacts can be found as well. These were discovered during almost all planar researches in the historical core of the city. One of them was a preservation research in Prostřední Street (Old townhall), Masaryk Square (Reduta), and Františkánská Street. The study aims to present the results of technological-typological and material analysis of leather artefacts from the three above-mentioned localities dated back to the period between second half of 13th up to 14th century.

The three selected collections from Uherské Hradiště consists of more than 670 artefacts out of which only a fraction can be identified from the point of view of their original function. This illustrates the character of the collection, which can definitely be considered as secondary waste deposited simply in the area of the town plots, or in the area of public roads network. This way of waste treatment was totally common in medieval towns and besides archaeological researches it was also proven by written records (cf. Winter 1982, 179–196).

Among the objects the function of which could be identified are mostly respective parts of footwear though not in such high numbers as in similar localities both in our country and abroad. This fact was already mentioned in the study written by I. Shromáždilová (2001). Among the above-mentioned finds pieces from the upper parts of footwear prevail unambiguously, mainly the type which was attached to a leg by means of one or more rows of belts (type 10, according to Goubitz 2001, 135–144). Parts decorated by cutting through or cutting out. Unfortunately, it was not possible to determine which product they originally came from in none of them. Generally, these parts were used as a decoration of a vamp of a shoe (Fig. 11). A nice find is a finger part of a glove of mitten type which were in medieval times used mostly as work gloves. Four little drop shaped cases which were used for keeping change

and were used in payment everyday payment system are absolutely unique finds among the uncovered objects.

Cumulation of scraps of leather of various sizes which were uncovered in Františkánská Street (test pit C) is also worth mentioning (ca 140 pieces). From the technological point of view, they come from both used leather as well as from the so-called primary production. Such a concentration of obviously manufacturing waste most probably indicates presence of a shoemaker's workshop.

Generally it can be concluded that the analysed collections represent a very interesting example of medieval clothing culture, equipment and gear from the second half of 13th and 14th century which exactly fits the context of the period of the last of Přemyslid dynasty and the beginning of the reign of Luxemburg dynasty.

Key words: Moravia, medieval town, leather artefacts, shoemaker's workshop

Mittelalterliche Lederartefakte von ausgewählten Fundorten in Uherské Hradiště (Altes Rathaus, Redoute, Františkánská-Straße)

Z u s a m m e n f a s s u n g

Uherské Hradiště gehört zu den wenigen tschechischen Städten, in denen bei der Freilegung von hochmittelalterlichen Situationen regelmäßig gut erhaltene Gegenstände aus organischem Material gefunden werden. Die Ursache ist insbesondere der hohe Grundwasserspiegel, der das Überleben dieser anderswo seltenen Funde erlaubt, zu denen auch aus Leder hergestellte Artefakte gehören. Sie wurden bei fast allen größeren Flächenfreilegungen im historischen Stadtkern entdeckt. Zu ihnen können wir auch Rettungsgrabungen in der Prostřední-Straße (Altes Rathaus), am Masaryk-Platz (Redoute) und in der Františkánská-Straße zählen. Der Beitrag setzt sich zum Ziel, die Ergebnisse der technologisch-typologischen Analyse sowie der Rohstoffanalyse von Lederartefakten von den drei genannten Fundorten zu präsentieren, die in den Zeitraum 2. Hälfte des 13. Jahrhunderts bis 14. Jahrhundert datieren.

Die drei ausgewählten Fundkomplexe aus Uherské Hradiště bilden insgesamt eine Kollektion von mehr als 670 Artefakten, von denen jedoch nur bei einem Bruchteil die ursprüngliche Funktion bestimmt werden kann. Dies spricht vom Charakter der Komplexe, die eindeutig als sekundärer Abfall betrachtet werden können, der einfach auf der Fläche der städtischen Parzellen beziehungsweise im Bereich des öffentlichen Straßennetzes deponiert wurde. Diese Art der Abfallbeseitigung war in den mittelalterlichen Städten durchaus üblich und wird neben archäologischen Quellen auch von schriftlichen Quellen (cf. Winter 1892, 179–196) belegt.

Von den bestimmaren Gegenständen weisen den größten Anteil Einzelteile von Schuhwerk auf, wenn auch nicht mit einer solchen zahlenmäßigen Überlegenheit wie an ähnlichen Fundorten im Inland und Ausland. Auf diesen Umstand wies in ihrem Beitrag bereits I. Šromázdilová (2001) hin. Unter den oben genannten Funden dominieren eindeutig Teile von höheren Schuhschnitten, konkret ein Typ, der mit einer oder mehreren Reihen Riemen am Bein befestigt wurde (Type 10, nach Goubitz 2001, 135–144). Relativ häufig sind auch mit Einschnitten oder Lochungen verzierte Teile vertreten. Leider konnte in keinem Fall ermittelt werden, aus welcher Art Produkt sie ursprünglich stammen. Allgemein wurde jedoch diese Verzierung zumeist an den Spann bedeckenden Schuhteilen verwendet (Abb. 11). Ein schöner Fund ist der Fingerteil eines Handschuhs vom Fäustlingtyp, der im Mittelalter insbesondere als Arbeitshandschuh benutzt wurde. Einzigartig unter allen Funden sind eindeutig vier kleine tropfenförmige Futterale, die zum Aufbewahren kleiner Münzen dienten und beim täglichen Zahlungsverkehr verwendet wurden.

Unsere Aufmerksamkeit verdient auch die Häufung verschieden großer Lederabschnitte (ca. 140 Stück) aus der Grabung in der Františkánská-Straße (Sonde C), die aus technologischer Sicht sowohl aus gebrauchten Lederstücken wie aus der sog. Primärproduktion stammen. Eine solche Konzentration von offensichtlichem Herstellungsabfall verweist hier mit größter Wahrscheinlichkeit auf das Vorhandensein einer Schusterwerkstatt.

Insgesamt lässt sich konstatieren, dass die analysierten Kollektionen ein hochinteressantes Beispiel für die mittelalterliche Bekleidungskultur oder Ausstattung aus der zweiten Hälfte des 13. bis zum 14. Jahrhunderts darstellen, das genau in den Kontext dieser Geschichteperiode der letzten Přemysliden und des Regierungsantritts der Luxemburger passt.

Stichwörter: Mähren, mittelalterliche Stadt, Lederartefakte, Schusterwerkstatt

SOUBOR POZDNĚ GOTICKÝCH KACHLŮ Z OPATSKÉHO DOMU BÝVALÉHO CISTERCIÁCKÉHO KLÁŠTERA VELEHRAD

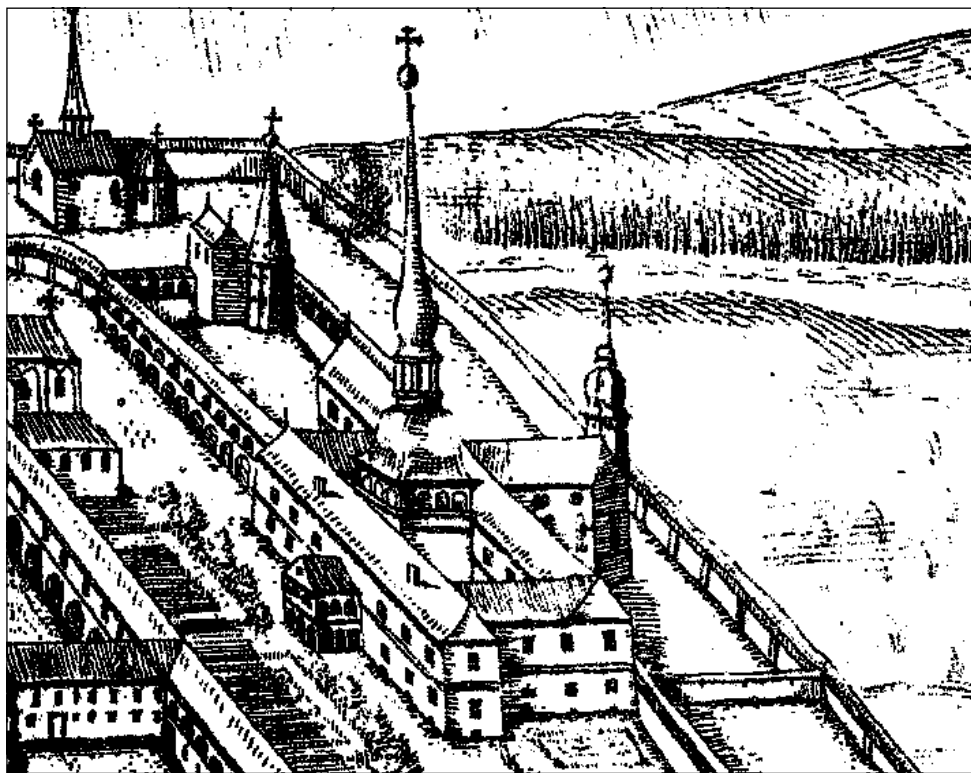
Zdeněk Schenk, Muzeum Komenského v Přerově, p. o.

V letech 2009–2015 probíhal v souvislosti s rozsáhlými stavebními pracemi v areálu bývalého cisterciáckého kláštera na Velehradě záchranný archeologický výzkum společnosti Archaia Olomouc o.p.s. Během výzkumu byl získán rozsáhlý soubor pozoruhodných movitých archeologických nálezů, které dokreslují život ve středověkém konventu. Samostatnou kategorií tvoří kolekce pozdně gotických komorových kachlů nalezených během výzkumu v místě opatského domu.

1. Stručný nástin historie lokality

Areál bývalého nejstaršího cisterciáckého kláštera na Moravě se nachází v obci Velehrad, přibližně 7 km severozápadně od Starého Města u Uherského Hradiště. Rozsáhlý stavební komplex budov je situován na levém břehu říčky Salašky. Cisterciácký klášter ve Velehradě byl založen v roce 1202 po vzájemné dohodě mezi olomouckým biskupem Robertem, moravským markrabětem Vladislavem Jindřichem a králem Přemyslem Otakarem I. První cisterciáci přišli do údolí říčky Salašky v roce 1205 z kláštera v Plasích pod vedením opata Thicelina. Velehrad představoval řádovou filiaci přes klášter Plasy, Langheim a Eberbach, díky čemuž se řadil k morimondské linii. Dne 27. listopadu 1228 došlo ke slavnostnímu vysvěcení klášterního kostela Panny Marie olomouckým biskupem Robertem. Tato významná událost proběhla za přímé účasti českého krále Přemysla Otakara I., jeho manželky Konstancie, jejich syna markraběte Přemysla a zástupců české i moravské šlechty. Při této slavnostní příležitosti bylo velehradskému klášteru uděleno velké privilegium, v němž panovník potvrdil dřívější práva a svobody. K samotné výstavbě jednotlivých klášterních staveb došlo v průběhu první poloviny 13. století. Druhá polovina 13. století byla v dějinách kláštera spojena s obdobím hospodářského růstu, který je odrazem postupné stabilizace poměrů v celé zemi za vlády českého krále Přemysla Otakara II. Na samotném počátku šedesátých let 13. století se Velehrad stal mateřským vůči klášteru „Rosa Mariae“ ve Vizovicích, zvaném též „Smilheim“, který je spojen se jménem jeho zakladatele Smila ze Strělek. Do roku 1261 je datována zvláštní listina papeže Alexandra VI., která velehradským cisterciákům umožňovala pohřby „věrných křesťanů“ v areálu kláštera. Šlo o důležitou změnu zajišťující donace od zájemců z řad okolní šlechty, která si přála být pohřbena ve zdech konventu. Neklidné poměry na Moravě v době markraběcích válek ve druhé polovině 14. století přečkali velehradští cisterciáci bez větších problémů. Těžký dopad na chod konventu měla událost ze dne 12. ledna 1421, kdy byl klášter dobyt a vypálen organizovanou skupinou moravských husitů z Nového Tábora vybudovaného u nedalekých Nedakonic, kteří byli vedeni Bedřichem ze Strážnice a Tomášem z Vizovic. Postupně chátrající konvent se dočkal výraznějších stavebních úprav až v období renesance ve druhé polovině 16. století. Renesanční přestavbu zahájil opat Mikuláš Kromer (1567–1572), který nechal částečně strhnout dosud stojící původní budovy tzv. Starého konventu. V roce 1571 byla zahájena výstavba nového konventu. Za opata Ekarda ze Schwoben (1587–1595) započala oprava chátrajícího velkého klášterního kostela, který získal novou dominantu, jíž byla několikapatrová polygonální renesanční věž umístěná nad křížem lodí kostela.

V průběhu 17. století celý areál kláštera prošel zásadními barokními přestavbami. První z nich je spojena se jménem opata Jana Greifenfelse z Pilsenburku (1628–1650), který zahájil rozsáhlé raně barokní stavební aktivity odehrávající se na pozadí třicetileté války. Jednalo se o poměrně radikální úpravy, jež se promítly především do podoby vnitřních prostor kvadratury. Během přestavby zmizel původní románský ambit pod vrstvou planýrek. V jihovýchodním traktu konventu nechal Greifenfelse nad původní vybudovat novou kapitulní síň v raně barokním duchu. Jeho nástupce Jan Michal Salix (1650–1659) dokončil stavební práce zahájené svým předchůdcem. V roce 1681 postihl klášterní kostel a další stavby konventu rozsáhlý požár, který přispěl k definitivní a nevratné změně středověké podoby celého klášterního komplexu. V důsledku této přírodní pohromy přistoupil opat Petr Silavecký (1672–1691) nejen k primárnímu odstranění následků požárové události a nezbytným opravám poškozených staveb v areálu kláštera, ale následně se rozhodl provést důslednou přestavbu. V roce 1684 byly zahájeny stavební práce na klášterním kostele, který doznal značných změn. Původní průčelí s ústupkovým portálem bylo v rámci této akce zrušeno, čímž došlo ke zkrácení původně stometrové románské stavby na délku 86 m. Následující výstavba dvou věží umístěných v novém barokním průčelí přispěla k radikální proměně vnější podoby západní strany klášterního kostela. Renesanční věž nad křížením lodí postavená za Eckarda ze Schwoben byla výrazně snížena. Stalo se tak v roce 1685. Důvodem k tomuto kroku mohlo být neúměrné statické zatížení sakrální stavby. Necitlivým stavebním zásahem přišel do té doby výrazněji nepozměněný východní závěr kostela o dvě románské apsidy z původních pěti.

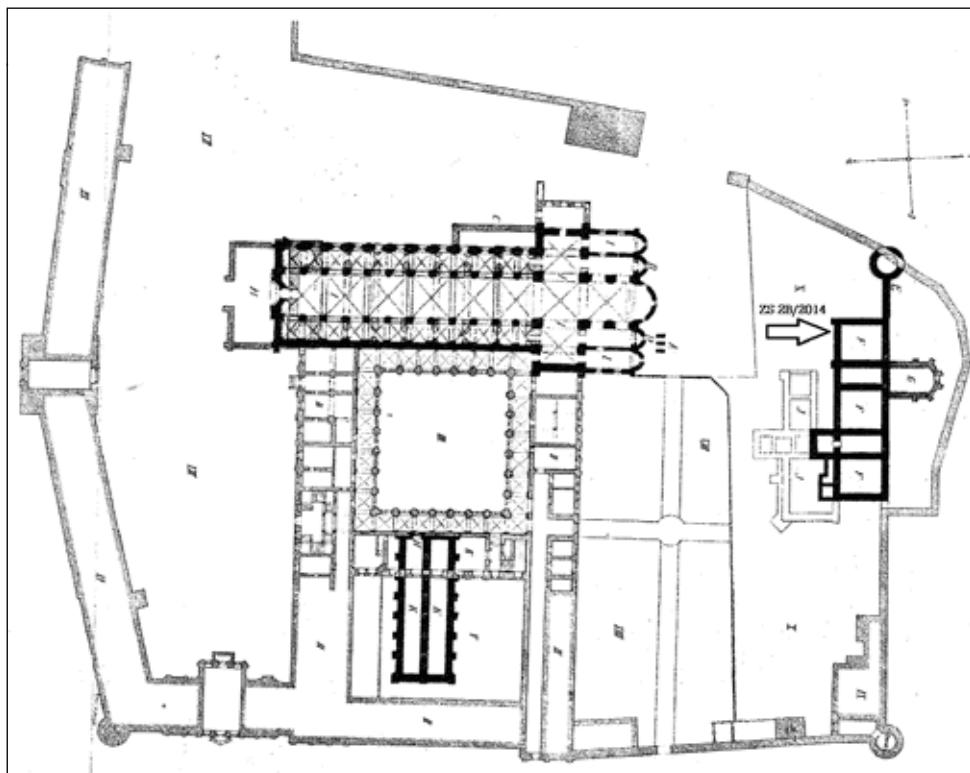
Obr. 1. Výřez veduty velehradského kláštera z roku 1667 od K. Hirschmentzla, na kterém je zachycen komplex budov opatského domu – tzv. Starého konventu situovaný východně od závěru baziliky.

Za opata Josefa Malého (1724–1748) došlo k obnově starších a dobudování nových krypt pod klášterním kostelem. Dne 2. října 1735 byl nový barokizovaný klášterní kostel, jehož přestavba trvala pět desetiletí, vysvěcen. Do období před zrušením kláštera spadají stavební aktivity, pod kterými je podepsán poslední opat velehradského kláštera Filip Zuri (1764–1784).

Dne 27. září 1784 byl velehradský klášter zrušen v souvislosti s císařským nařízením Josefa II. Poslední opat Filip Zuri marně usiloval o opětovné obnovení kláštera, jak dokládají opakované snahy vyvíjené až do jeho smrti v roce 1800. Objekty v areálu zrušeného kláštera sloužily až do roku 1837 pro potřeby armády a hospodářské správy. V roce 1863 proběhly na Velehradě miléniové oslavy příchodu byzantské cyrilometodějské misie na Moravu v roce 863. Další miléniové poutě se na Velehradě konaly v letech 1869 a 1885. V roce 1883 koupil velehradský klášter Katolický podporovací spolek pro olomouckou arcidiecézi. Olomoucký arcibiskup Bedřich Fürstenberg se rozhodl v roce 1890 předat duchovní správu budovy bývalého cisterciáckého kláštera Tovaryšstvu Ježíšovu. O rok později jezuité zahájili postupné opravy, které stály na počátku rozsáhlé obnovy celého klášterního komplexu (Borovský 2005; Hudec 2009; Hurt 1934;1938; Pojsl 1990; 2010; Kohoutek, 1996; Pojsl – Hyhlík 1997; Foltýn a kol. 2005; Schenk 2016).

2. Výzkum v místě bývalého opatského domu

V roce 1906 proběhl velkoplošný výzkum v místě klášterní zahrady, kde se měl v minulosti nacházet objekt opatského domu, místo tzv. Starého konventu (obr. 1). Nápadné zbytky

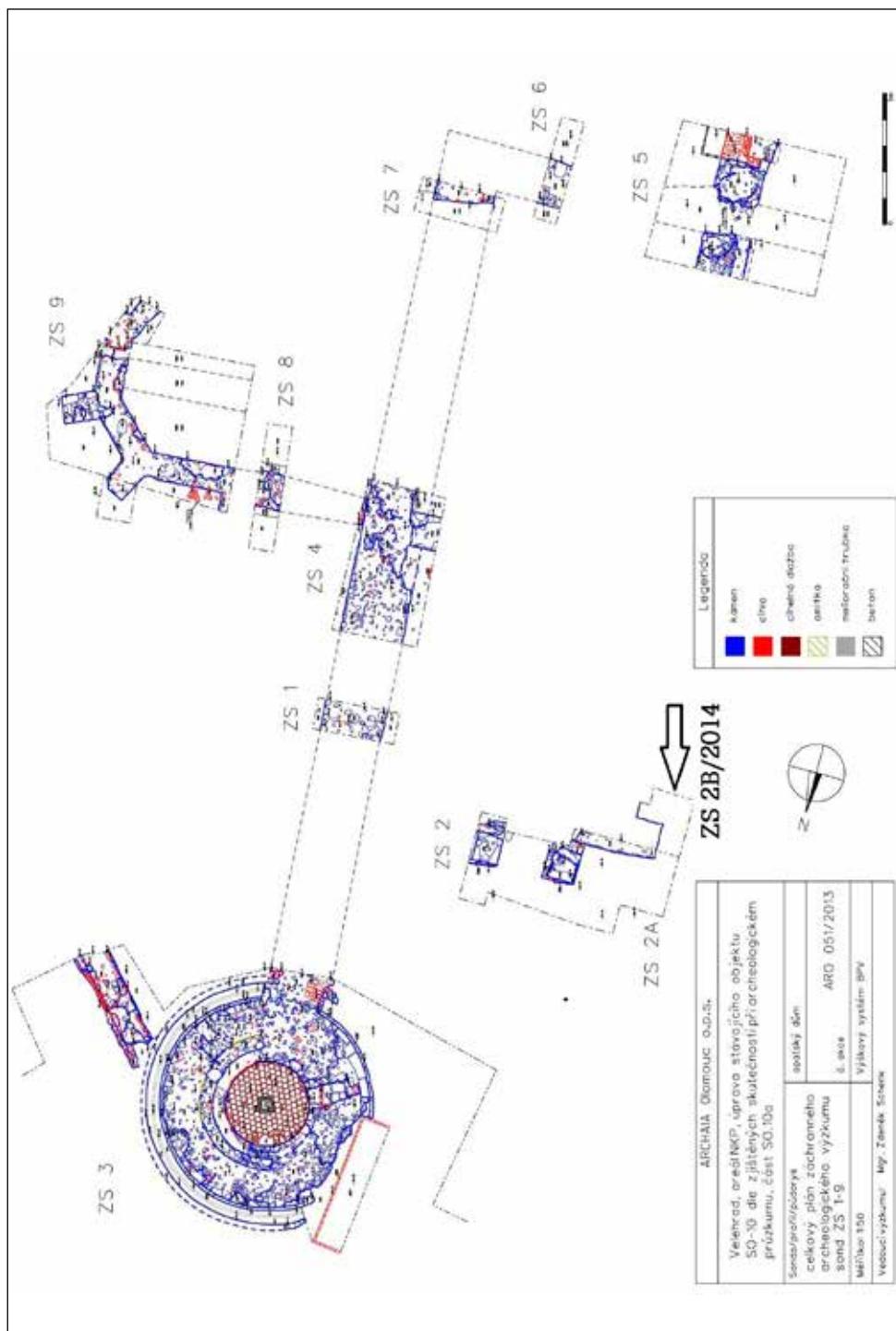
Obr. 2. Půdorysný plán velehradského kláštera s vyznačenými stavebními konstrukcemi odkrytými Janem Nevěřilem na začátku 20. století. Poloha zjišťovací sondy ZS 2B/2014 u severozápadního nároží opatského domu vyznačena šipkou.

zdi tohoto objektu měly být údajně patrné ještě před polovinou 19. století. Autor výzkumu Jan Nevěřil odkryl základy poměrně rozsáhlého stavebního komplexu. Za nejstarší jádro objektu označil budovu obdélného půdorysu o pěti prostorách, dlouhou 40,7 m a širokou 11,4 m. Na východní straně byl k budově přizděn objekt kaple. Dále byla odkryta severovýchodní kruhová věž opevnění a částečně zachycen také průběh hradební zdi. Z doby výzkumu se nedochovala žádná fotografická dokumentace odkrytých archeologických situací, nicméně rok po ukončení prací byl publikován podrobný popis výsledků průzkumu spolu s půdorysným plánkem (Nevěřil 1907, 72–73; Pojsl 2010, 54–56). Na základy tzv. Starého konventu, klášterní hradební zdi a válcové věže se podařilo narazit ještě v roce 1937 v rámci odvodňovacích prací (obr. 2). Ve třicátých letech byl na místě odkrytých základů kruhové severovýchodní nárožní věže postaven otevřený zahradní altán (Boček 1938). V padesátých letech 20. století došlo k jeho odstranění v souvislosti s výstavbou objektu kotelny pro skleníky zahradnictví ústavu Vincentinum. V rámci této demolice měly být podle původních předpokladů zničeny i základy věže (Pojsl 1990, 119; Schenk – Mikulík 2011, 209).

V srpnu 2011 byla v místech opatského domu započata nová etapa archeologického výzkumu. Jednalo se o plochu, kde od padesátých let 20. století bylo umístěno zahradnictví Ústavu sociální péče pro dospělé – Vincentinum. Průzkum opatského domu prostřednictvím revizních sond byl vyvolán požadavkem ze strany investora získat informace o stratigrafických poměrech na lokalitě a možnostech prezentace stavebních konstrukcí, které byly naposledy zachyceny výzkumem v roce 1906 (Nevěřil 1907). Na parcele č. 26 byly položeny tři sondy orientované ve směru východ – západ. Naskytl se tak jedinečná možnost ověřit relevantnost výsledků odkryvu J. Nevěřila, od jehož realizace uplynulo více než sto let.

Revizní sonda S1/2011 situovaná ve východní části parcely měla rozměry 28×1,4 m. Stavební konstrukce středověkého stáří se podařilo zachytit pod souvrstvím recentních terénních vyrovnávek v hloubce 1,4–1,6 m od současného povrchu, který se nachází v nadmořské výšce 207,3 m. Zkoumanou část masivních základů zděné stavby lze jednoznačně spojit s nejstarším jádrem objektu opatského domu odkrytého a popisovaného J. Nevěřilem. Šířka západní obvodové zdi stavby činila 1,85 m, východní byla široká 1,7 m. K těmto masivním základům opatského domu byla v pozdější stavební etapě na spáru přizděna zeď vybihající směrem východním. Tu lze nejspíše označit za část základů kaple, která byla rovněž odkryta v roce 1906.

Sonda S2/2011 položená severně od první revizní sondy měla rozměry 27×1,4 m. V její centrální části došlo k zachycení linie východní hradební zdi klášterního opevnění. Úroveň snesené koruny zdiva se nacházela v nadmořské výšce 216,4 m. Hradba o šířce přes 2 m byla vyzděna z pískovce pojeného vápennou maltou. V období novověku byla z vnější východní strany vedena do hmoty hradby rabovací jáma, kterou byla odstraněna část zděné plenty a litého jádra. V mladší stavební etapě byl poškozený úsek dodatečně zazděn cihelnou plombou a v úrovni snesené koruny hradby byla položena cihelná podlaha objektu, ze kterého se zachovala pouze část západní obvodové cihelné zdi o šířce 0,5 m. Při západním okraji sondy došlo k zachycení základů další cihelné stavby, která je předběžně interpretována jako součást barokních přestaveb opatského domu. Z úrovně destrukčních a vyrovnávacích planýrek pozdně renesančního a barokního stáří pochází soubor zlomků zeleně glazovaných komorových kachlů zdobených nejčastěji kružnicovým tapetovým vzorem či vegetabilními motivy, zlomků skleněných pohárů a okenních terčků, dále běžné kuchyňské keramiky a osteologický materiál dokládající běžnou konzumaci masitých pokrmů v tomto období. Z kovových nálezů získaných za pomoci detektoru kovů zaujme především soubor stříbrných mincí předběžně řazených do průběhu 16. a 17. století, dále mosazná knižní kování, bronzová rolnička či nález bronzového pozdně barokního jezuitského medailonu s vyobrazením sv. Ignáce z Loyoly na straně jedné a sv. Františka Xaverského na straně druhé (Schenk – Mikulík 2011, 211).

Obr. 3. Velehrad. Digitalizovaný plán se zachycenými archeologickými situacemi v místě zjišťovacích sond položených v roce 2013 na parc. č. 26 v místě opatského domu. Zjišťovací sonda ZS 2B/2014 vyznačena šipkou. Archiv Archaia Olomouc o.p.s.

V nejseverněji položené sondě S3/2011 lze za nejzávažnější zjištění označit odkrytí masivních pískovcových základů stavby pozdně románské okrouhlé věže, která se původně nacházela v severovýchodním nároží opevnění kláštera. Tato stavba byla považována za zničenou v padesátých letech 20. století (Pojsl 1990, 119; 2010, 71). Výzkum prokázal, že výstavbou kotelny zahradnictví „Vincentina“ v roce 1953 došlo k částečnému odstranění západní strany objektu věže až do úrovně jejich základů. Sondáží se podařilo odkryt přibližně třetinu plochy objektu. Ze severovýchodní části věže zůstal zachován nadzemní sokl se zkosenou horní hranou a na něj nasedající první vrstva pískovcových kvádrů. Nad nimi pokračovalo lomové řádkované zdivo, což je místy patrné.

Zdokumentovaná stratigrafická situace zachycená v celém zkoumaném prostoru poukazuje na skutečnost, že většina původních intaktních vrstev byla odstraněna či z velké části porušena velkoplošným odkryvem v roce 1906. Po ukončení výzkumů na počátku 20. století došlo k opětovnému zasypaní odkrytých stavebních konstrukcí opatského domu. Se vznikem ústavního zahradnictví na počátku padesátých let 20. století zde byl v rámci zemních úprav rovněž navyšován terén, čímž zde v konečném důsledku vzniklo souvrství 1,5–2 m mocných terénních vyrovnávek. Jejich součástí se staly druhotně přemístěné útržky původních kulturních vrstev odpadního charakteru, které obsahovaly nálezy středověkého až novověkého stáří (Schenk – Mikulík 2011, 211–212, obr. 17–21).

V návaznosti na sondážní výzkum z roku 2011 proběhlo v roce 2013 pokračování záchranného archeologického výzkumu vzhledem k rozsáhlým stavebním úpravám spojeným s plánovanou prezentací původního půdorysu středověkého jádra opatského domu, která měla vycházet z výsledků předchozích archeologických výzkumů realizovaných v tomto prostoru. V této souvislosti byly v prostoru východně od baziliky (parcela čís. 3, 19, 26) postupně položeny a následně archeologicky ošetřeny zjišťovací sondy S1–S9 (obr. 3).¹

Zajímavá pozitivní nálezová situace se překvapivě vyskytla na parc. č. 26, kde byla většina intaktních vrstev středověkého a novověkého stáří odstraněna výzkumem J. Nevěřila.

Během výzkumu v roce 2011 a 2013 zde byly v několika případech vzácně dokumentovány sekvence neporušených situací, z nichž se podařilo získat nejen důležité údaje o stratigrafických poměrech v této části klášterního areálu, ale zároveň chronologicky citlivý movitý archeologický materiál.

3. Nález pozdně gotických reliéfně zdobených komorových kachlů

Za ojedinělý lze v rámci areálu velehradského kláštera označit soubor pozdně gotických komorových reliéfně zdobených kachlů, který byl postupně odkryt v hloubce 1,2–1,4 m od současného povrchu v úrovni terénní vyrovnávky s.j. 108 ve zjišťovací sondě 2B/2014 položené v prostoru mezi vnější stranou základů západní obvodové zdi a opěrákem zesilujícím severozápadní nároží opatského domu (obr. 2–5). Soubor lze s velkou pravděpodobností spojit s kachlovými kamny, která vytápěla reprezentativní prostory opatova sídla na Velehradě v průběhu druhé poloviny 15. století a na počátku 16. století. Po ztrátě jejich funkce byla tato otopná zařízení rozebrána a jejich jednotlivé komponenty relativně šetrně uloženy do země. V terénní vyrovnávce odpadního charakteru se komorové kachle ocitly spolu se zlomky pozdně středověké užitkové a stavební keramiky, dále osteologickým materiálem a kovovými předměty, mezi něž patřila mosazná oděvní přezka a stříbrná mince.

Představu o bližší dataci zániku otopného zařízení a následném vzniku terénní vyrovnávky do jisté míry přináší nález drobné stříbrné mince, haléře Vladislava II. Jagellonského (1471–1516), ražené ve Vratislavi. Ta ulpěla na čelní vyhřívací stěně jednoho z kachlů s architektonickým motivem inspirovaným gotickými chrámovými okny, u něhož došlo k od-

lomení bočních krabů a vrcholové kytky (obr. 6–7). Druhý téměř kompletní exemplář kamnového nástavce ve tvaru klasického vimperku je lemovaný po stranách kraby a má dochovanou vrcholovou kytku. Jeho výška činí 295 mm (obr. 8). Centrální motiv členěný geometrickými prvky sférických trojlistů a čtyřlistů podpírá čtveřice lomených oblouků a jeptišek. Velehradské exempláře nemají, oproti typologicky podobným ukázkám s dokonale zvládnutou technologií prořezávání, kterým se nejvíce blíží svým námětem, čelní vyhřívací stěnu prořezávanou stejně jako torzo kachle z depozitáře Muzea jihovýchodní Moravy, u něhož postrádáme bližší lokalizaci (Loskotová 2008, 119, 132, č. 423; Pavlík – Vitanovský 2004, 167, kat. č. 1151; Pavlík 2017, 87, kat. č. 1622). Velmi blízko mají velehradské kamnové nástavce rovněž k luxusnímu exempláři z hradu Lipnice, oproti kterému ovšem nemají prořezávanou čelní vyhřívací stěnu a jejich autor vynechal spodní část s parapetem vyplněným čtyřlisty. Tvůrcům kachlů s architektonickými náměty se v prostoru velehradského

Obr. 4. Celkový pohled od východu na západní okraj zjišťovací sondy ZS 2B/2014 s asistentem archeologického výzkumu Janem Mikulíkem. V pozadí východní závěr velehradské baziliky Nanebevzetí Panny Marie a sv. Cyrila a Metoděje. Foto Z. Schenk.

Obr. 5. Jižní profil zjišťovací sondy ZS 2B/2014. Úroveň terénní vyrovnávky s nálezy pozdně gotických kachlů vyznačena šipkou. Foto Z. Schenk.

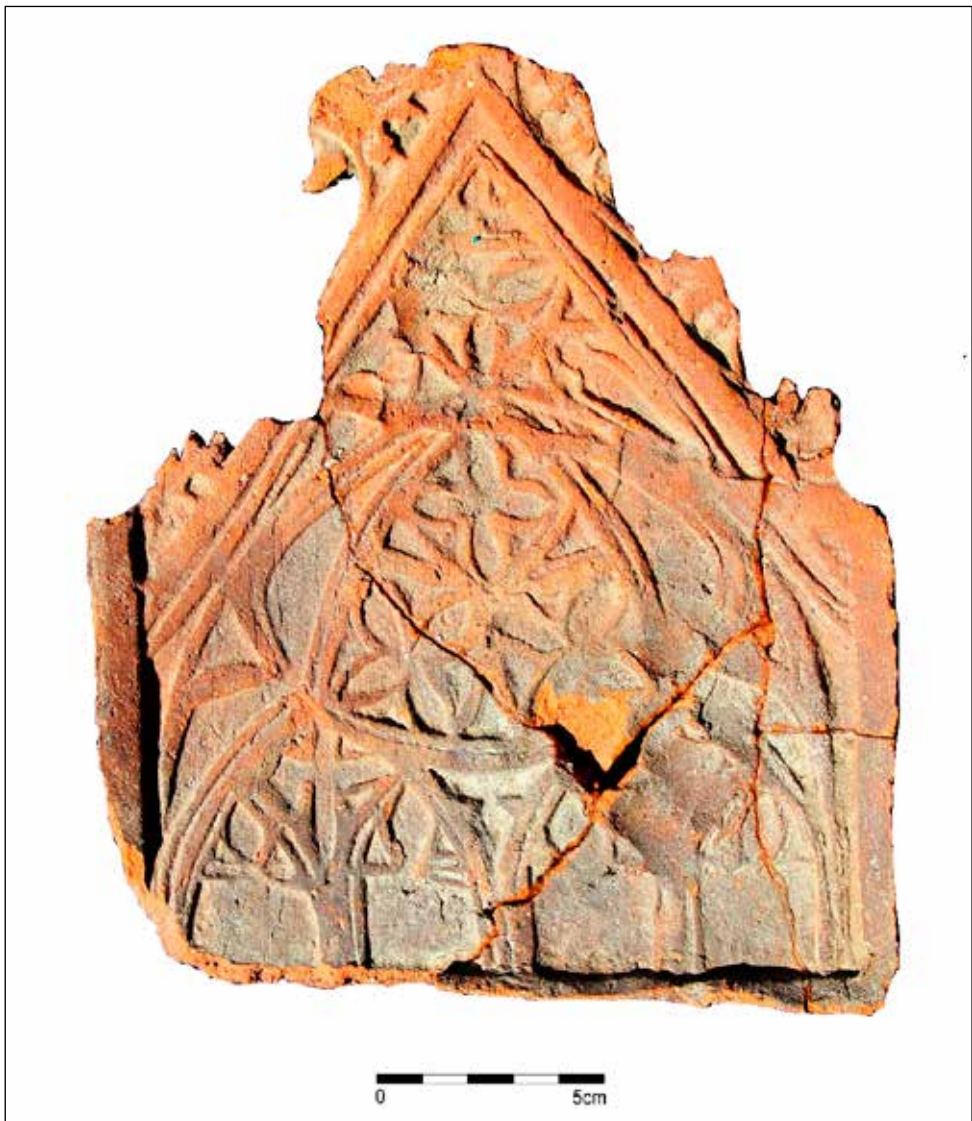
klášterního areálu jistě nabízelo dostatek inspirace a předloh v samotné cisterciácké architektuře, stejně jak tomu mohlo být v případě souboru kachlů z cisterciáckého kláštera ve Žďaru nad Sázavou (Loskotová 2014, 82–83) či nálezů z místa bývalého konventu „Rosa Mariae“ ve Vizovicích (Schenk – Mikulík 2011, 6–7; Schenk – Vácha – Vrla 2019, 775–793).

Téma náboženské symboliky je v souboru z Velehradu zastoupeno několika komorovými kachly inspirovanými novozákonními motivy. Svým pojetím se řadí do čtveřice symbolických vyobrazení evangelistů, přičemž symbolem evangelisty sv. Matouše je anděl, sv. Marka okřídlený lev, sv. Lukáše okřídlený býk a sv. Jana orel. U velehradských exemplářů se setkáváme s atributy zastupujícími pouze dva evangelisty, Lukáše a Jana. Jde o méně častou variantu antropozoomorfního zobrazení v podobě monster s lidským tělem, s nápisovou páskou a zvířecí hlavou se svatozáří. V případě sv. Lukáše jde o postavu s hlavou býka. Mezi rohy je umístěn kříž. Postava ve zřásněném šatu sedící na stylizovaném sedátku – trůnu svírá v pravé ruce stylus (obr. 9). Kachel čtvercového formátu o rozměrech 200×200 mm s atributem sv. Lukáše v podobě okřídleného antropomorfního býka má analogii ve starém nálezu z Pardubic (Brych 2004, 15, kat. č. 143), v kompletním exempláři z Hodkova u Tábora (Pavlík – Vitanovský 2004, 45, kat. č. 205; Krajíc 2005, 61–62, obr. 101) či na lokalitě Plzeň – Solní ulice (Orna 2005, 54, Tab. 21:5). V případě kachle se symbolickým atributem sv. Jana Evangelisty se setkáváme s antropozoomorfním zobrazením v podobě lidské postavy s orlí hlavou se svatozáří. I zde se objevuje páska s minuskulním nápisem odkazujícím na dotyčného evangelistu (obr. 10). Analogickým příkladem aplikace stejné varianty Janova atributu je kachel z Klatov (Pavlík – Vitanovský 2004, 45, kat. č. 210).

Do skupiny kachlů se žánrovými motivy lze z velehradského souboru zařadit několik exemplářů s náměty turnajových scén, které patřily ve šlechtickém i měšťanském prostředí mezi populární. Turnajové scény reprezentovaly ideály rytířství, křesťanské ctnosti a především víru v Boha (Brych 2004, 19; Pavlík – Vitanovský 2004, 91–93; Krajíc 2005, 103–110; Loskotová 2008, 57; Pavlík 2017, 51–52). Ve velehradském souboru jsou zastoupeny dvě varianty, u nichž byla autorem reliéfů detailně znázorněna výstroj koně a jezdce. V případě plátové zbroje je patrná lamelová suknice tzv. šorc, který tvořil ochranu slabin. Na kolcích helmeh jsou umístěny klenoty, na nohou jezdců jsou nápadné ostruhy s kolečkem na prodlouženém krčku upevněné na dlouhých špičatých železných střevicích vložených do třmenů. Sedla jsou opatřena vysokou přední hruškou a zadní rozsochou, jež stabilizovaly jezdce na místě v případě zásahu dřevcem. U zobrazených rytířů dále nechybí štíty a pro turnajové klání charakteristické zakončení dřevce trojčipou korunkou. Obdobná zpracování motivu turnajových scén se vyskytují na více lokalitách v Čechách, na Moravě i ve Slezsku. Nicméně zcela přesné analogie k velehradským exemplářům nemáme vzhledem k variabilitě detailů

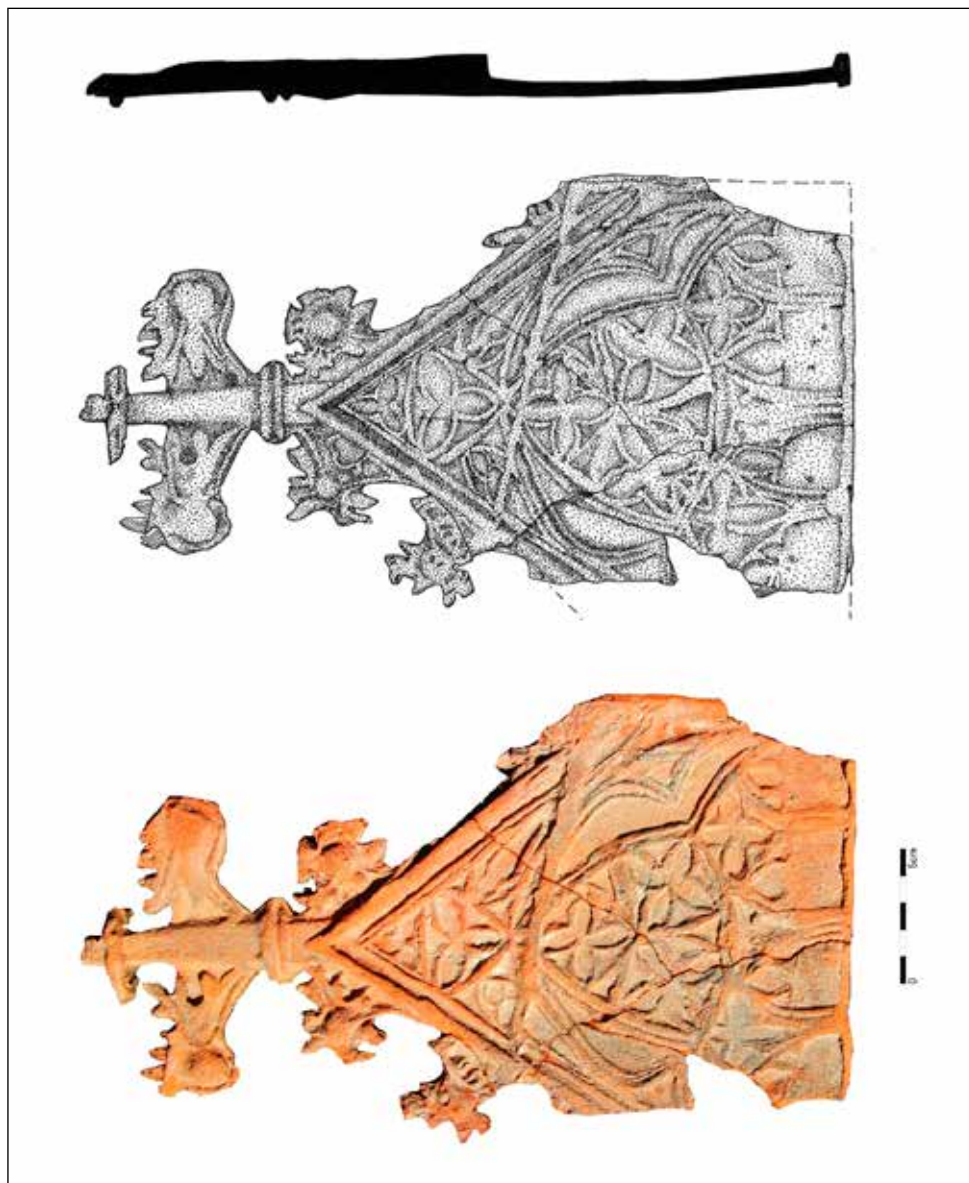
Obr. 6. Detail nálezu kamenného nástavce a stříbrné mince v úrovni terénní vyrovnávky odpadního charakteru. Foto Z. Schenk.

Obr. 7. Torzo kamnového nástavce ve tvaru klasického vimperku s odlomenými kraby a vrcholovou kytkou. Foto Z. Schenk.

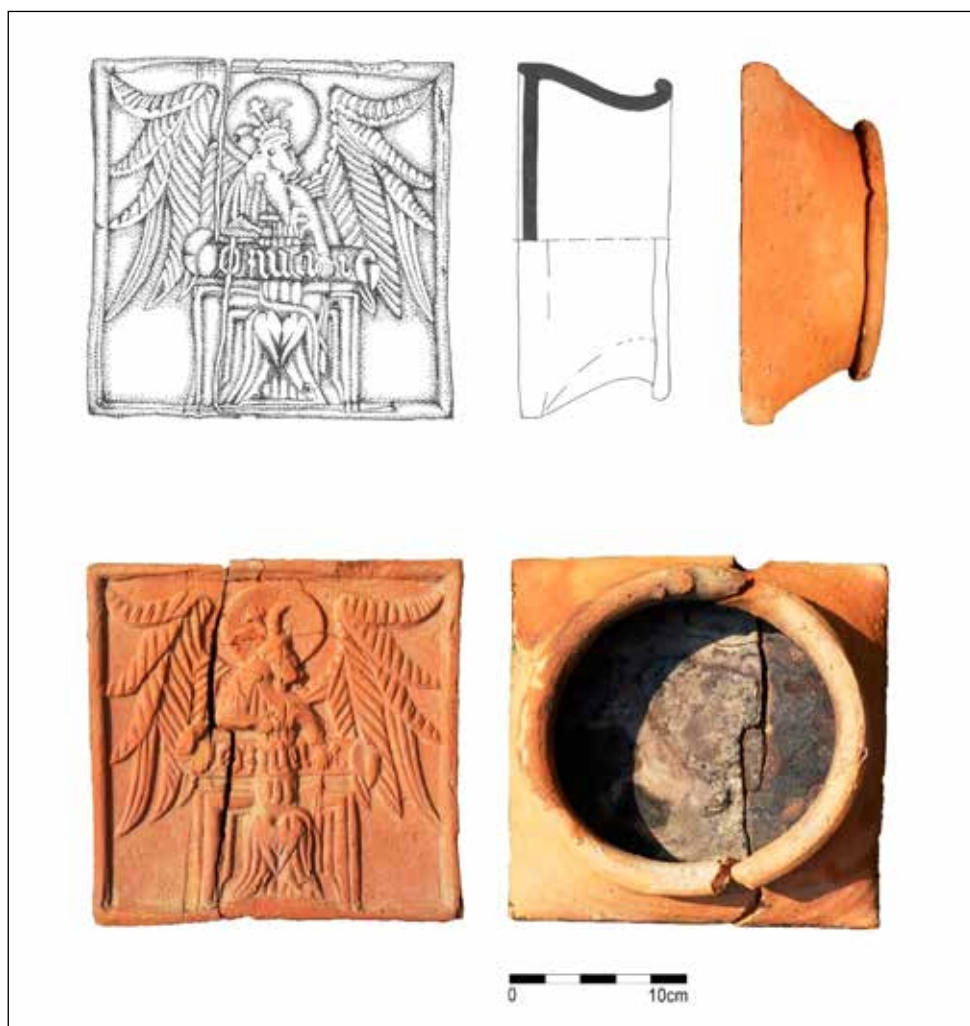
a osobitému zpracování motivu jednotlivými tvůrci. Jako příklad lze uvést exempláře datované do druhé poloviny 15. století z hradu Lipnice (Pavlík – Vitanovský 2004, 92, kat. č. 533, 534), Jindřichova Hradce (Havlice – Kypka et al. 2017, 147, XXXIII.) či Tábora (Krajč 2005, 108, obr. 188); Pavlík 2017, 226, kat. č. 766). V případě první varianty z Velehradu jde o typ komorového kachle čtvercového formátu o rozměrech 197×200 mm s motivem vlevo jedoucího rytíře, před nímž kráčí ve směru jízdy doprovodná postava šaška. Ten je zobrazen v přiléhavém obleku – kombinéze doplněné kapucí s oslíma ušima, v pravé ruce drží hůlku symbolizující tzv. bláznovské žezlo (obr. 11). V případě druhé varianty s vpravo jedoucím rytířem není kachel čtvercového formátu o rozměrech 198×200 mm dochován kompletní. Chybí horní část doprovodné postavy krácející před koněm, hlava koně, hledí kolčího

helmu a středová část dřevce. Přesto u tohoto exempláře zaujme umístění dvou nápadných iniciál v gotické minuskule I. P. na exponovaném místě nad koněm a jezdcem (obr. 12). Tuto zkratku složenou z počátečních písmen dvou slov se prozatím nepodařilo uspokojivě rozluštit. Pokud nejde o jméno zadavatele či označení výrobce, mohlo by se hypoteticky jednat o zkratku vycházející z latinského hesla R.I.P. „Requiescat in pace“, v našem případě I. P. „v míru“ či „v pokoji“. V souvislosti s turnajovou scénou by iniciály mohly mít hlubší význam, mohlo by jít o morální podtext odkazující na šesté z Desatera Božích přikázání Nezapomeš.

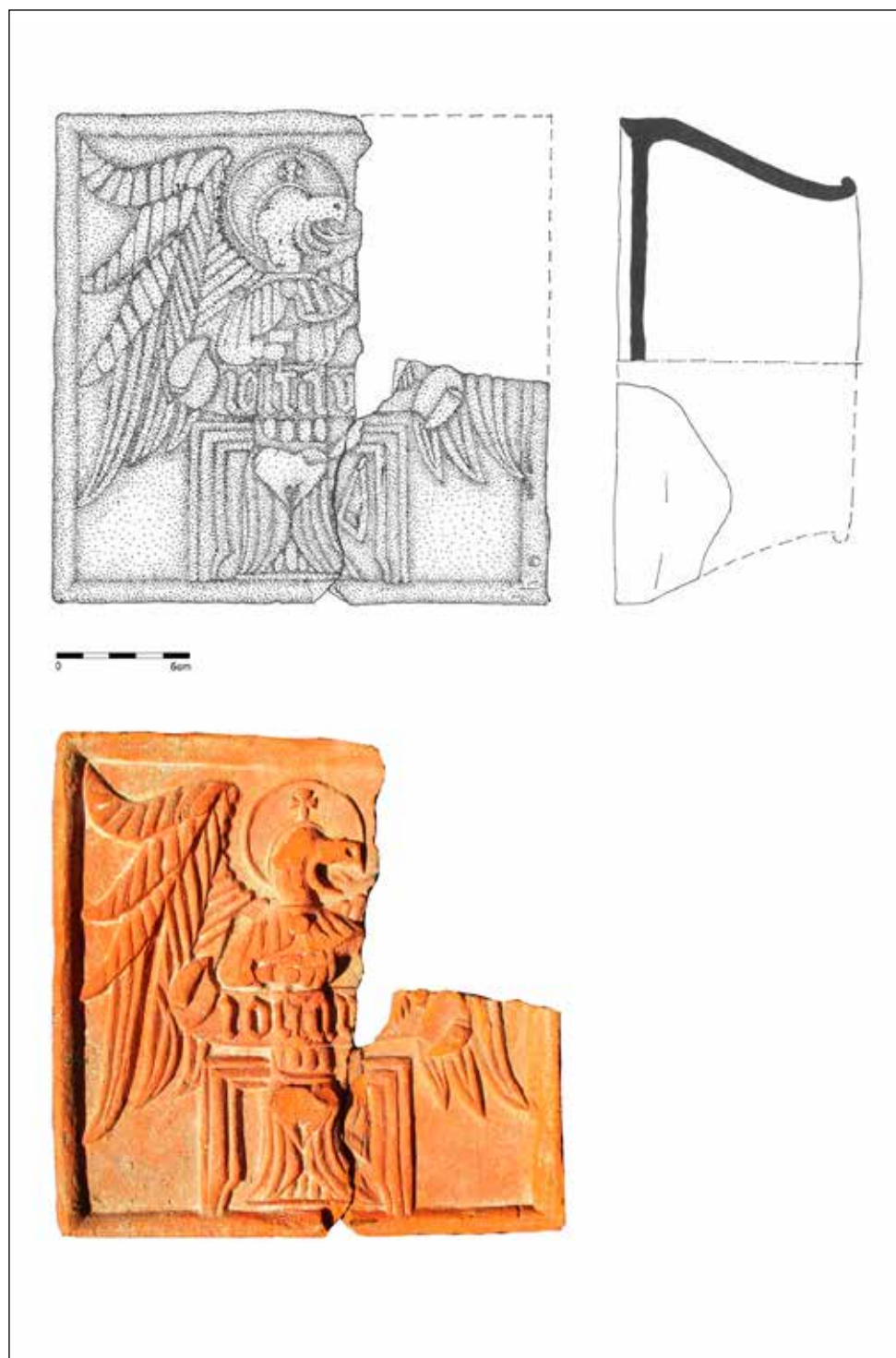

Obr. 8. Kamnový nástavec ve tvaru klasického vimperku, lemovaného po stranách kraby a dochovanou vrcholovou kytkou. Výška 295 mm. Foto Z. Schenk. Kresba M. Kovářová.

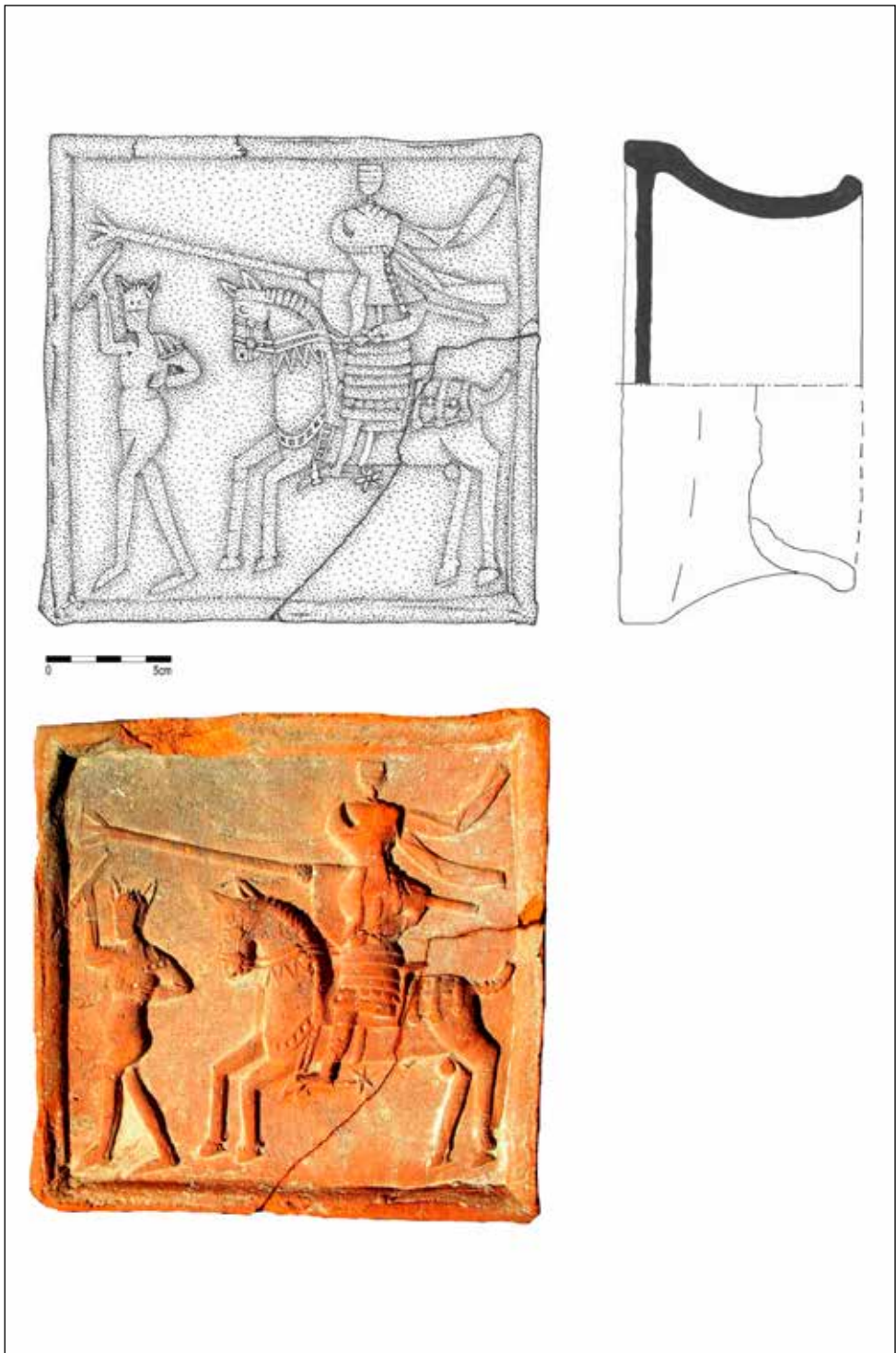
Žánrové scény zastupuje v souboru také nález kachle čtvercového formátu o rozměrech 225×234 mm s reliéfním vyobrazením koně ve směru doprava s postavou sokolníka v sedle, který náleží do skupiny motivů zachycujících jednu z populárních šlechtických aktivit, k níž lov nepochybně patřil. Sokolník drží v pravé ruce lovecký roh a na levé ruce sokola. Přímou pod trupem koně je vyobrazen pes bez vodící šňůry s rozevřenou tlamou a hlavou směřující dolů (tab. 13). Právě sokolníci v roli psovodů a trubačů v jedné osobě se na kachlích s loveckými scénami vyskytují nejčastěji. Velehradský exemplář je detailně propracovaný a má nejblíže k nálezům z hradu Cvilína, odkud pochází dvě varianty sokolníků jedoucích na koni v doprovodu psů lišících se vzájemně od sebe počtem a umístěním psů na vodící šňůře, dále přítomností či absencí vegetabilních prvků s kapkovitými lístky. Tyto jsou rámcově datovány do druhé poloviny 15. století až do období kolem roku 1500 (Kouřil – Prix – Wihoda 2000, 59, obr. 22; Pavlík – Vitanovský 2004, 100, kat. 600; Loskotová 2008, 58–66, č. 190, 191; Hložek – Tymonová 2018, 520–521, obr. 4–5).

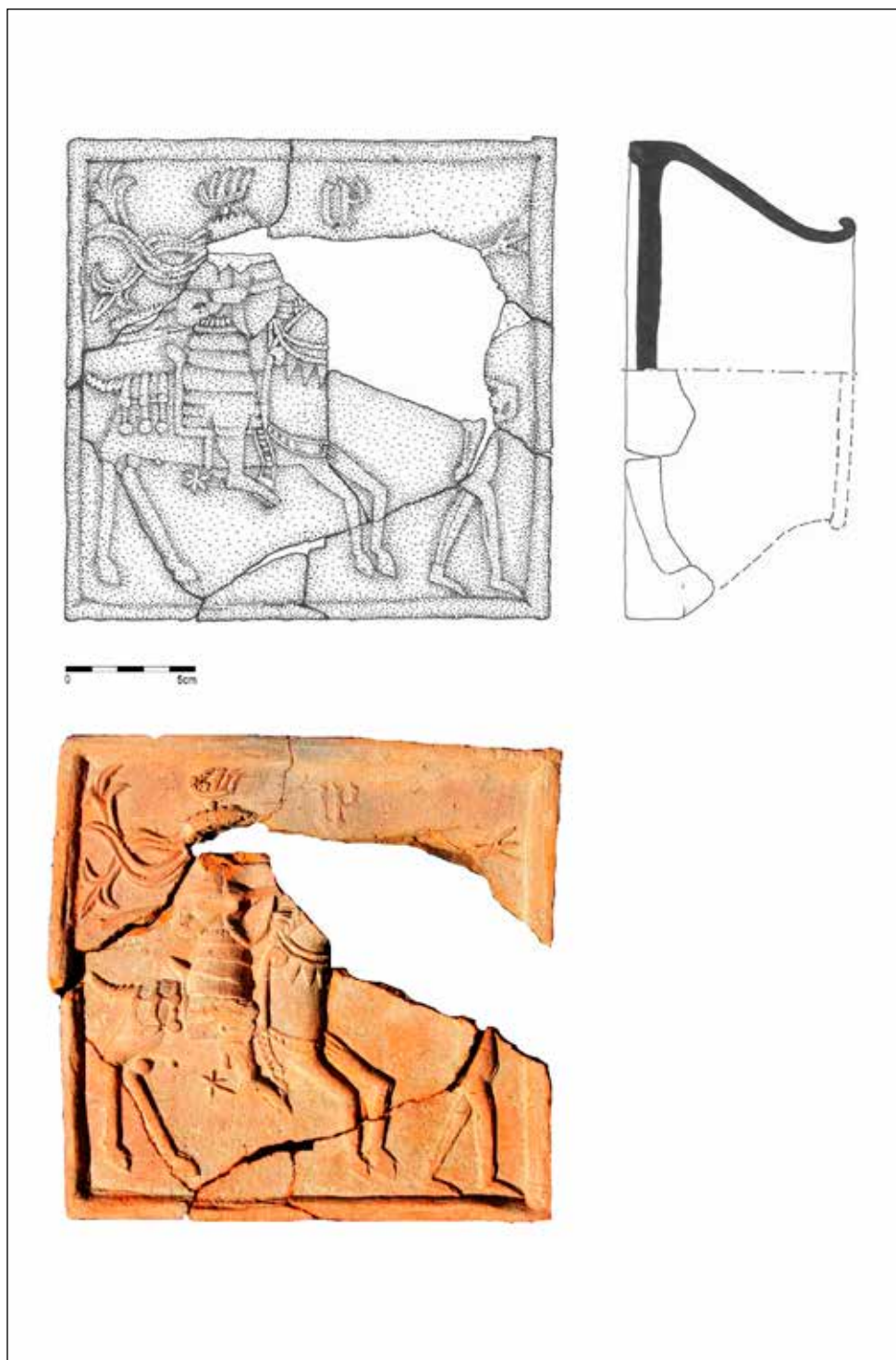
Obr. 9. Kachel čtvercového formátu o rozměrech 200×200 mm s antropozoomorfním zobrazením evangelisty sv. Lukáše. Kresba M. Kovářová. Foto Z. Schenk.

Obr. 10. Kachel čtvercového formátu o rozměrech 198×201 mm s antropozoomorfním zobrazením evangelisty sv. Jana. Kresba M. Kovářová. Foto Z. Schenk.

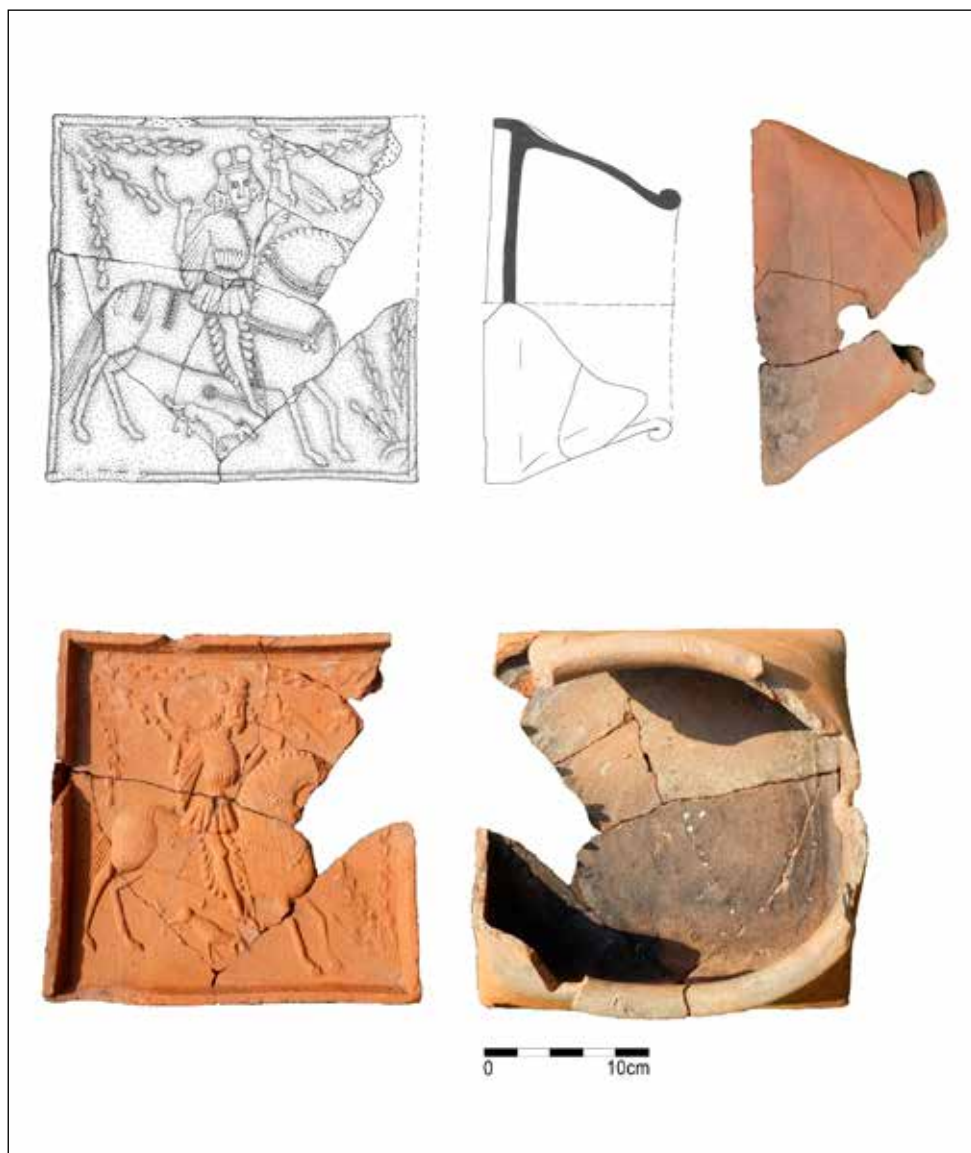

Obr. 11. Kachel čtvercového formátu o rozměrech 197×200 mm s motivem turnajové scény. Kresba M. Kovářová. Foto Z. Schenk.

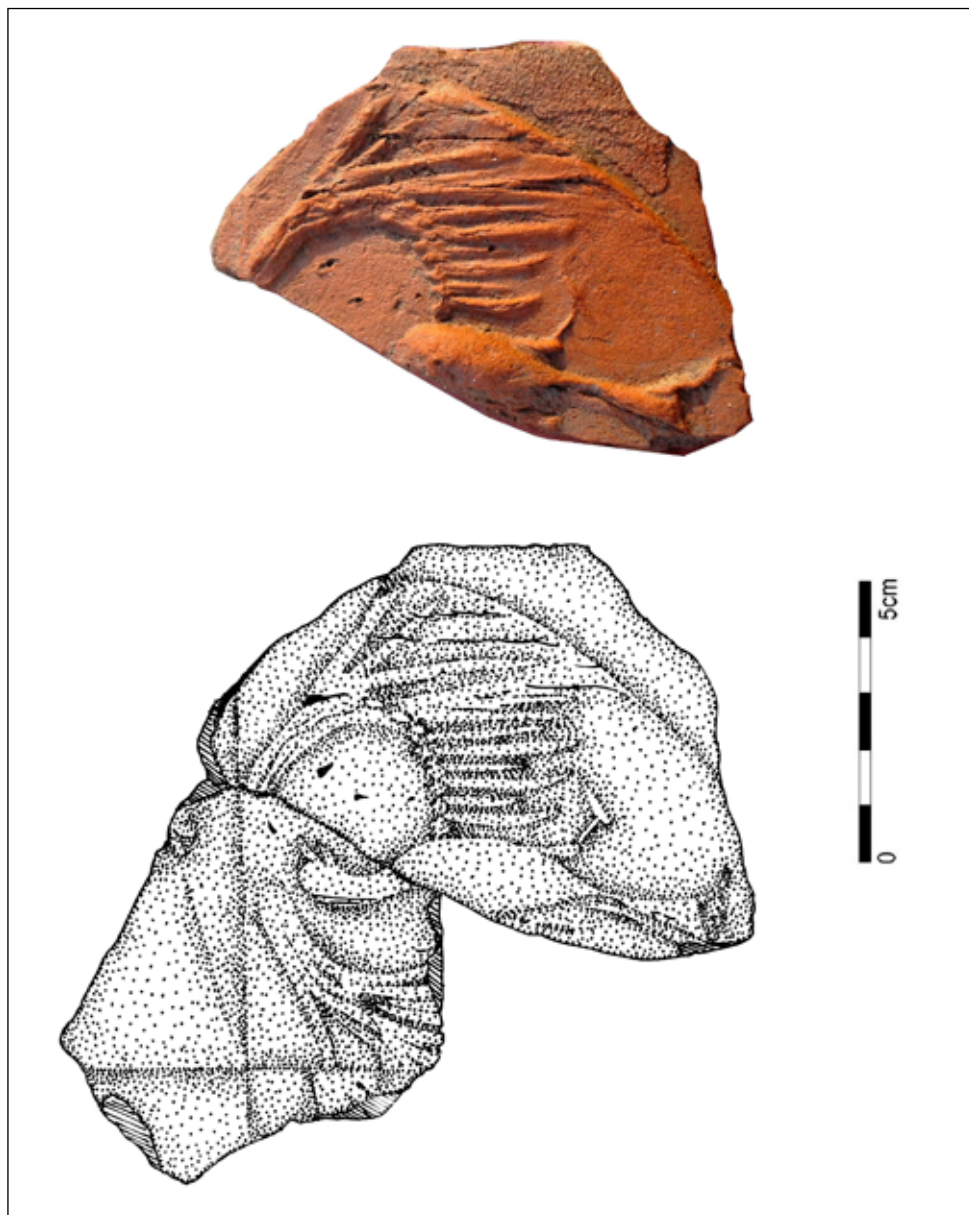
Obr. 12. Torzo kachle čtvercového formátu o rozměrech 198×200 mm s motivem turnajové scény. Kresba M. Kovářová. Foto Z. Schenk.

Autor velehradského žánrového motivu lovecké scény se sokolníkem znázornil výstroj koně a jezdce velmi realisticky. U koně je to vedle vybíjených řemenů zejména zapletení hřivy vytvářející na krku zvířete nápadné „vlnky“. V případě jezdce překvapí bohatá draperie šatu, ztvárnění účesu a pokrývky hlavy, dále nechybí vedle třmene také kolečková ostruha a přepásání vybíjeným opaskem. Lovecká scéna je dále doplněna rostlinnými prvky vyplňujícími volné plochy reliéfu. Jde o keř s drobnými kapkovitými lístky na delších prutech umístěný před koněm v pravém spodním rohu, kde vyrůstá přímo ze země. Další dvě trojice olistěných prutů jsou umístěny v horních rozích čelní vyhřívací stěny kachle (Loskotová 2008, 535–536, obr. 5.3–5.4).

Obr. 13. Kachel čtvercového formátu o rozměrech 225×234 mm s reliéfním vyobrazením sokolníka. Datace: druhá polovina 15. století. Kresba M. Kovářová. Foto Z. Schenk.

Podle dobového nazírání byl lov jako součást životního stylu aristokracie považován za činnost ušlechtilou, která mohla odvádět člověka od hříchu (Hložek – Tymonová 2018, 512). Loveckým aktivitám se tedy nevyhýbaly ani osoby duchovní, což máme v případě velehradského cisterciáckého kláštera doloženo kuriózní výtkou relátorů zemského soudu, která se vztahuje k osobě opata Františka (1519–1541), jenž se často oddával honům na vysokou zvěř v buchlovských lesích a v zimě roku 1528 nedodržel slib daný Václavu ze Žerotína, že „... nebude lovit v místech, kam jeho lidé kladli tenata“ (Hurt 1934, 149).

Obr. 14. Torzo čelní vyhřívací stěny kachle s reliéfem ptáka. Datace: druhá polovina 15. století. Kresba M. Kovářová. Foto Z. Schenk.

Heraldické motivy jsou v popisované kolekci kachlů z Velehradu zastoupeny pouze jedním zlomkem čelní vyhřívací stěny, na které je zřetelná část reliéfu ptáka (patrně orlice) umístěná v původně čtvercém štítě (obr. 14). Tento reliéf byl patrně součástí rozsáhlejší výzdoby, kterou nelze jednoznačně určit vzhledem k torzovitosti nálezů.

Soubor pozdně gotických kachlů z Velehradu představuje zajímavou ukázkou vybavení nejstaršího cisterciáckého kláštera na Moravě v období druhé poloviny 15. století až počátku 16. století. Kolekce obsahuje reliéfy s náboženskými, žánrovými, architektonickými i heraldickými motivy. Kachlová kamna s náboženskou symbolikou doplněnou žánrovými motivy (turnajové scény a lov) plnila nejen praktickou, ale zároveň reprezentativní funkci během případných návštěv opatova sídla z řad společenských elit či dokonce příslušníků královského dvora. Uplatnění žánrových námětů v klášterním prostředí nemusí nutně působit jako výstřední, naopak volba vhodné kombinace náboženských a světských žánrových motivů symbolizujících řadu ctností měla v klášterním prostředí hlubší náboženský význam. Opat nezaostával za vkusem své doby a neváhal vybavit interiér svého sídla v souladu s dobovými trendy, jimž podle všeho nepodléhali pouze zástupci světských elit.

4. Závěr

Datování prezentovaného souboru pozdně gotických kachlů z Velehradu lze spojit se vznikem kachlových kamen, jejichž objednavatelem byl hypoteticky jeden z opatů stojící v čele velehradského konventu ve druhé polovině 15. století či na počátku 16. století. V našem případě se může jednat nejdříve o Mikuláše II. (1466–1482), Beneše (1482–1490) či Jana III. (1492–1506). Po ztrátě své funkce došlo k rozebrání konstrukce pozdně gotických kamen a některé kachle a jejich zlomky se staly součástí terénní vyrovnávky, která vznikla u severozápadního nároží opatského domu v průběhu 16. století. Otázkou však zůstává délka životnosti velehradských kachlových kamen. Jejich odstranění připadá v úvahu nejdříve v souvislosti s předpokládanými stavebními úpravami obytných klášterních budov realizovanými opatem Kryštofem (1509–1519) v roce 1517, kdy zřejmě došlo k úpravě terénu v okolí opatského domu (Hurt 1934, 139). Nejpozději mohlo k demolici kamen a následnému vzniku terénní vyrovnávky dojít až ve druhé polovině 16. století, kdy v roce 1571 opat Mikuláš Kromer (1567–1572) zahájil stavbu „nového kláštera“ stržením budov starého konventu (Hurt 1934, 180).

Navzdory zhoršené hospodářské situaci a postupnému ekonomickému úpadku, kterým velehradský klášter procházel od doby husitských válek, včetně období na přelomu 15. a 16. století, lze prezentovaný archeologický nález nevelkého souboru pozdně gotických kachlů považovat za ukázkou existence poměrně luxusního otopného zařízení, jímž byly vybaveny místnosti jednoho z nejvýznamnějších objektů v areálu cisterciáckého kláštera na Velehradě.

Poznámky:

- 1 Jednalo se o akci projekt „Velehrad, areál NKP, úprava stávajícího objektu SO-10 dle zjištěných skutečností při archeologickém průzkumu, část SO.10a“.

Literatura:

- B o č e k, Bohumil, 1938. *Podzemní Velehrad: Vykopávky roku 1938*. Velehrad: Papežská kolej T.J.
- B o r o v s k ý, Tomáš, 2005. *Kláštery, panovník a zakladatel na středověké Moravě*. Brno: Matice moravská.

- B r y c h, Vladimír, 2004. *Kachle doby gotické, renesanční a raně barokní*: výběrový katalog Národního muzea v Praze. Praha: Národní muzeum.
- F o l t ý n, Dušan a kol., 2005. *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*. Praha: Libri.
- H a v l i c e, Jiří a K y p t a, Jan, et al. 2017. *Gotické kachle z Jindřichova Hradce*. České Budějovice: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích.
- H l o ž e k, Martin a T y m o n o v á, Markéta, 2018. Středověké kachle s motivem lovu nalezené v Českém Slezsku a jejich proveniencie. *Archaeologia historica* 43, 2, 511–535.
- H u d e c, Petr, 2009. Kapitulní síň velehradského kláštera. *Slovácko* 50, 333–348.
- H u r t, Rudolf, 1934. *Dějiny cisterciáckého kláštera na Velehradě. I. 1205-1650*. V Olomouci: Akademie velehradská.
- H u r t, Rudolf, 1938. *Dějiny cisterciáckého kláštera na Velehradě. II. 1650-1784*. Olomouc: Akademie velehradská.
- K o h o u t e k, Jiří, 1996. Nové objevy v areálu velehradského kláštera. *Slovácko* 38, 119–137.
- K o u ř í l, Pavel, P r i x Dalibor a W i h o d a, Martin, 2000. *Hrady českého Slezska*. Brno: Akademie věd České republiky, Archeologický ústav.
- K r a j í c, Rudolf, 2005. *Středověké kamnářství: výzdobné motivy na gotických kachlích z Tábořska*. Tábor: pro Husitské muzeum v Táboře vydalo nakl. Albis international v Ústí nad Labem.
- L o s k o t o v á, Irena, 2008. Žánrové motivy. In: Menoušková, Dana a Měřínský, Zdeněk, eds. *Krása, která hřeje: výběrový katalog gotických a renesančních kachlů Moravy a Slezska*. Uherské Hradiště: Slovákcké muzeum v Uherském Hradišti, 57–71.
- L o s k o t o v á, Irena, 2014. Kachlový soubor z areálu cisterciáckého kláštera ve Žďáru nad Sázavou. *Vlastivědný věstník moravský, Supplementum* 66, 82–103.
- N e v ě ř í l, Jan, 1904. Velehrad I. Nálezy na posvátném Velehradě r. 1903. *Časopis vlasteneckého spolku musejního v Olomouci* 21, 81–89.
- N e v ě ř í l, Jan, 1907. Velehrad III. Nálezy na posvátném Velehradě 1905 a 1906. *Časopis vlasteneckého spolku musejního v Olomouci* 24, 68–74.
- O r n a, Jiří, 2005. *Gotické a renesanční kachle ve sbírkách západočeského muzea v Plzni*. V Plzni: Západočeské muzeum.
- P a v l í k, Čeněk, 2008. Náboženské motivy. In: Menoušková, Dana a Měřínský, Zdeněk, eds. *Krása, která hřeje: výběrový katalog gotických a renesančních kachlů Moravy a Slezska*. Uherské Hradiště: Slovákcké muzeum v Uherském Hradišti, 10–35.
- P a v l í k, Čeněk, 2017. *Velký obrazový atlas gotických kachlových reliéfů: Čechy, Morava, české Slezsko*. Praha: Libri.
- P a v l í k, Čeněk a V i t a n o v s k ý, Michal, 2004. *Encyklopedie kachlů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: ikonografický atlas reliéfů na kachlích gotiky a renesance*. Praha: Libri.
- P o j s l, Miloslav, 1990. *Velehrad: stavební památky bývalého cisterciáckého kláštera*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost.
- P o j s l, Miloslav, 2010. Výzkumy na Velehradě v 19. a v 1. pol. 20. století. In: Pojsl, Miloslav, ed. *Nové objevy na Velehradě: sborník „Velehrad – Trnava, společné kořeny jezuitské kultury a vzdělávání“*. Velehrad: Římskokatolická farnost Velehrad ve spolupráci s Historickou společností Starý Velehrad se sídlem na Velehradě, 43–76.
- P o j s l, Miloslav a H y h l í k, Vladimír, 1997. *Velehrad v památkách osmi století*. Praha: T.R.S.
- S c h e n k, Zdeněk, 2016. *Velehrad – archeologické prameny k bývalému cisterciáckému klášteru*. Disertační práce. Ústav archeologie a muzeologie, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, Brno.
- S c h e n k, Zdeněk a M i k u l í k, Jan, 2010. Archeologické výzkumy realizované v areálu kláštera po roce 1989. In: Pojsl, Miloslav, ed. *Nové objevy na Velehradě: sborník „Velehrad – Trnava, společné kořeny jezuitské kultury a vzdělávání“*. Velehrad: Římskokatolická farnost Velehrad ve spolupráci s Historickou společností Starý Velehrad se sídlem na Velehradě, 77–98.
- S c h e n k, Zdeněk a M i k u l í k, Jan, 2011. Předběžné výsledky záchranného archeologického výzkumu na Velehradě. *Slovácko* 53, 195–216.
- S c h e n k, Zdeněk, V á c h a, Zdeněk a V r l a, Radim, 2019. Současné poznatky o podobě cisterciáckého kláštera ve Vizovicích. *Archaeologia historica* 44, 2, 775–793.

Collection of Late Gothic Tiles from the Abbot's House of the Former Cistercian Monastery in Velehrad

A b s t r a c t

The area of the former Cistercian monastery in Moravia can be found in Velehrad, cca 7 kilometres northwest of Staré Město near Uherské Hradiště in the region of middle Pomoraví. A large area is situated on the left bank of the stream Salaška. Cistercian monastery in Velehrad was founded in 1202 after mutual treaty between Robert, the bishop of Olomouc and Moravian margrave Vladislav Jindřich and the king Přemysl Otakar I. The first Cistercians came into the valley of the river Salaška in 1205 from the monastery in Plasy and they were led by abbot Thicelin. Velehrad represented and order brotherhood through the monastery in Plasy, Langheim and Eberbach and that is why it belonged to Morimond line. In 1218, the monastery Church of Virgin Mary was solemnly consecrated by Olomouc bishop Robert. This important event was attended by the king Přemysl Otakar I his wife Konstancia, their son margrave Přemysl and representatives of Czech and Moravian nobility. Respective monastery buildings were constructed during the first half of 13th century. Second half of 13th century in the history of monastery was connected with the period of economic growth which reflected a gradual stabilizing of situation in the whole country during the reign of king Přemysl Otakar II. The monastery also survived the restless period of margrave wars in the second half of 14th century without bigger problems. But it was hit hard January 12, 1421 when it was conquered and burnt by an organized group of Moravian Hussites from Nový Tábor built near Nedakonice, who were led by Bedřich from Strážnice and Tomáš from Vizovice. The monastery was gradually dilapidating until it was rebuilt during renaissance in the second half of 16th century. During 17th century the whole area of monastery was radically rebuilt in baroque style. On September 27, 1784 the monastery was dissolved by the order of emperor Josef II.

In 1906 there was a large-area research in the monastery garden at the place called New Convent (pic1) where the abbot's house was supposed to be situated. Even before half of the 19th century the remains of the walls of this object were allegedly visible. Head of the research Jan Nevěril discovered the basement of a relatively large building complex. A rectangular building 40.2 metres long and 11.4 metres wide and consisting of five parts was marked as the oldest one. On its east side an object of a chapel was adjacent to it. Further on a north-eastern circular fortification tower was unearthed and part of the fortification wall.

In 2009–2015 there was a preservation archaeological research conducted by the archaeological company Archaia Olomouc, o.p.s., connected with the large renovation of the area of the oldest Moravian Cistercian monastery. In 2013 archaeological research was carried out before a planned presentation of the original plan of medieval core of the abbot's house. In connection with that three archaeological test pits S1–S9 (Figs. 2–5) were set in the area east of the basilic (lots number 3, 19, 26).

There were important archaeological situations unearthed during the research and a large collection of remarkable moveable archaeological finds which illustrate the life of Cistercians from Velehrad behind the walls of their convent in medieval times.

Individual category of finds is represented by late gothic relief decorated chamber tiles which can be dated back to 15th century. There is one motif in the collection inspired by gothic temple windows (Figs. 6–8) The topic of religious symbolism in the collection from Velehrad is represented by several chamber tiles inspired by New Testament motifs. It belongs into a group of four symbolical images of Evangelists and the symbol of Evangelist Mathew is an angel, symbol of Evangelist Mark is a winged lion, the symbol of Evangelist Luke is a winged bull and the symbol of Evangelist John is an eagle. In Velehrad collection there are attributes representing only two Evangelists Luke and John. It is a less

frequent variety of anthropo-zoomorphic imaging in the shape of monsters with human bodies, with inscription strip and animal head with a halo. (Figs. 9–10). There are several pieces of tiles with genre motifs with tournament scenes (Figs. 11–12). In case of Velehrad collection there is a prevailing motif a knight riding a horse on the left side who is accompanied by a character of clown walking in front of him. The clown is portrayed in tightly fitted clothes – overall with a hood with donkey ears and he is holding a stick in his right hand (Fig. 11). Genre scenes are also represented by a find of a tile with a relief picture of a horse on the right and with a character of a falconer in a saddle. The tile belongs to the group of motifs picturing one of popular aristocratic leisure time activities hunting being certainly one of them. The falconer is holding a French horn in his right hand and a falcon is sitting on his left hand. Under the horse there is a picture of a dog situated upside down (Fig. 13). The period of existence of tile stoves which heated one of the rooms of the abbot's house can be connected with the period of pontificate of the abbots heading the Velehrad Monastery in the second half of 15th century or in the beginning of 16th century.

Key words: Velehrad, Cistercian Monastery, abbot's house, archaeological research, late gothic stove tiles

Komplex spätgotischer Kacheln aus dem Abthaus des ehemaligen Zisterzienserklosters Velehrad

Z u s a m m e n f a s s u n g

Das Gelände des ehemaligen und ältesten Zisterzienserklosters in Mähren befindet sich in der Ortschaft Velehrad, annähernd 7 km nordwestlich von Staré Město u Uherského Hradiště im Gebiet des mittleren Marchtals. Das ausgedehnte Areal liegt am linken Ufer des Bachs Salaška. Das Zisterzienserkloster in Velehrad wurde 1202 nach einer Vereinbarung zwischen dem Bischof von Olomouc/Olmütz Robert, dem Markgrafen von Mähren Vladislav Jindřich und König Ottokar I. Přemysl gegründet. Die ersten Zisterzienser kamen 1205 in das Salaška-Tal aus dem Kloster Plasy unter Leitung des Abts Thicelin. Velehrad stellte eine Ordensfiliation über die Klöster Plasy, Langheim und Eberbach dar, weshalb sie der Morimondlinie angehörte. Am 27. November 1228 wurde die Klosterkirche Jungfrau Maria feierlich vom Olmützer Bischof Robert geweiht. Dieses bedeutende Ereignis erfolgte unter direkter Teilnahme des böhmischen Königs Ottokar I. Přemysl, seiner Gattin Konstanze, seines Sohns Markgraf Přemysl und von Vertretern des böhmischen und mährischen Adels. Zum eigentlichen Bau der einzelnen Klostergebäude kam es im Verlauf der ersten Hälfte des 13. Jahrhunderts. Die zweite Hälfte des 13. Jahrhunderts war in der Klostergeschichte eine Zeit wirtschaftlichen Wachstums, die ein Abbild der schrittweisen Stabilisierung der Verhältnisse im ganzen Land unter der Herrschaft des böhmischen Königs Ottokar II. Přemysl war. Die unruhigen Verhältnisse in Mähren zurzeit der Markgrafenkriege in der zweiten Hälfte des 14. Jahrhunderts überdauerte das Kloster ohne größere Probleme. Schwere Folgen für den Konvent hatte der 12. Januar 1421, als das Kloster von einer Gruppe mährischer Hussiten aus dem beim unweiten Nedakonice errichteten Neutabor erobert und niedergebrannt wurde, die von Bedřich ze Strážnice und Tomáš z Vizovic geführt wurden. Das nach und nach verfallende Kloster erlebte wesentliche bauliche Änderungen erst zurzeit der Renaissance in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts. Im Verlauf des 17. Jahrhunderts durchlief das gesamte Klosterareal durchgreifende barocke Umbauten. Am 27. September 1784 wurde das Kloster Velehrad in Zusammenhang mit einer Anordnung von Kaiser Josef II. aufgelöst.

Im Jahr 1906 unternahm man eine großflächige Grabung an der Stelle des Klostergartens, wo sich in der Vergangenheit das Abthaus befunden haben soll, anstatt des sog. Alten Konvents (Abb. 1). Auffällige Mauerreste dieses Bauwerks sollen angeblich noch vor Mitte des 19. Jahrhunderts erkennbar gewesen sein. Der Grabungsleiter Jan Nevětil legte die Grundmauern eines verhältnismäßig ausgedehnten Baukomplexes frei. Als ältesten Kern des Objekts bezeichnete er ein Gebäude von rechteckigem Grundriss mit fünf Räumen, 40,7 m lang und 11,4 m breit. An der Ostseite war an das Gebäude eine Kapelle angemauert. Ferner wurde ein nordöstlich gelegener runder Befestigungsturm freigelegt und teilweise auch der Verlauf der Klostermauer erfasst.

In den Jahren 2009–2015 erfolgte in Zusammenhang mit einer umfangreichen Erneuerung des Geländes des ältesten mährischen Zisterzienserklusters in Velehrad eine Rettungsgrabung durch die gemeinnützige Gesellschaft Archaia Olomouc. 2013 nahm man vor der geplanten Präsentation des ursprünglichen Grundrisses des mittelalterlichen Kerns des Abhauses eine Grabung vor. In diesem Zusammenhang wurden im Bereich nördlich der Basilika (Parzellen Nr. 3, 19, 26) nacheinander die Sondierungsgrabungen S1 bis S9 (Abb. 2–5) niedergebracht und dabei archäologisch untersucht.

Während dieser Sondierungsgrabungen legte man wichtige archäologische Situationen frei und gewann umfangreiche und bemerkenswerte Funde, die uns das mittelalterliche Leben der Zisterzienser hinter den Klostermauern von Velehrad näher bringen.

Eine gesonderte Fundkategorie bildet eine Kollektion mit einem Relief geschmückter spätgotischer Kammerkacheln, die in die zweite Hälfte des 15. Jahrhunderts datiert werden können. In der Kollektion ist in einem Fall ein von gotischen Kirchenfenstern inspiriertes architektonisches Motiv vertreten (Abb. 6–8). Das Thema der religiösen Symbolik ist in der Kollektion von Velehrad mit mehreren Kammerkacheln vertreten, die von neutestamentlichen Motiven inspiriert wurden. In ihrer Gestaltung reihen sie sich zu den vier symbolischen Darstellungen der Evangelisten, wobei das Symbol des Evangelisten Matthäus ein Engel, des hl. Markus ein geflügelter Löwe, des hl. Lukas ein geflügelter Stier und des hl. Johannes ein Adler ist. Bei den Exemplaren von Velehrad finden wir nur die beiden Evangelisten Lukas und Johannes vor. Es handelt sich um eine weniger häufige Variante der anthropozoomorphen Darstellung in Form von Monstern mit menschlichem Körper, Inschriftband und Tierkopf mit Heiligenschein (Abb. 9–10). Zur Gruppe der Kacheln mit Genremotiven gehören gleich mehrere Exemplare mit Turnierszenen (Abb. 11–12). Bei den Kacheln aus Velehrad überwiegt die sich wiederholende Motivvariante eines links reitenden Ritters, vor dem eine ihn begleitende Narrenfigur schreitet. Der Narr ist in eng anliegender Bekleidung dargestellt – in einer Hemdhose, ergänzt durch eine Kapuze mit Eselsohren, in der rechten Hand trägt er einen Stab (Abb. 11). Die Genreszenen werden auch vom Fund einer Kachel mit der Reliefdarstellung eines nach rechts gerichteten Pferdes mit einem Falkner im Sattel vertreten, die zur Gruppe der eine populäre Aktivität des Adels zeigenden Motive gehört, wie es die Jagd zweifellos war. Der Falkner hält in der rechten Hand ein Jagdhorn und auf der linken Hand einen Falken. Unter dem Pferd ist ein Hund mit dem Kopf nach unten abgebildet (Abb. 13). Die Zeit, in der der entsprechende Kachelofen einen der Räume des Abhauses im Kloster Velehrad beheizte, kann mit der Amtszeit eines der in der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts oder zu Beginn des 16. Jahrhunderts an der Spitze des Konvents Velehrad stehenden Abtes in Verbindung gebracht werden.

Stichwörter: Velehrad, Zisterzienserklaster, Abhaus, Grabungen, spätgotische Ofenkacheln

VÝSLEDKY ARCHEOLOGICKÉHO VÝZKUMU NA ZÁMKU V BŘEZOLUPECH

Jaroslav Bartík, Tomáš Chrástek, Slovácké muzeum v Uherském Hradišti
Lenka Bartíková, Muzeum Kroměřížska

V roce 2018 proběhl na zámku v Březolupech menší sondážní výzkum, který vyvolaly terénní úpravy a předláždění v prostoru nádvoří. Při archeologickém výzkumu se podařilo zdokumentovat stratigrafii uloženin na nádvoří a odhalit základové zdivo, které by mohlo souviset s původním objektem pozdně středověké až raně novověké tvrze, která byla později přestavěna na barokní zámek. Studie přibližuje v komplexnosti výsledky archeologického výzkumu, včetně nově objevených dokladů pravěkého osídlení.

1. ÚVOD

V září 2018 proběhl na zámku v Březolupech (okr. Uherské Hradiště) sondážní archeologický výzkum, který vyvolaly terénní úpravy a předláždění celého nádvoří (Bartík 2018). Březolupský zámek se nachází v JV části obce na nevýrazné terase říčky Břežnice, která protéká zhruba 70 m od něj (obr. 1). Nedaleko probíhá také hlavní komunikační tah vedoucí z Bílovic do Zlína. K samotnému objektu zámku (obr. 2) přiléhá ještě areál menšího zámeckého parku a obdélné hospodářské stavení (obr. 3). Nadmořská výška se zde pohybuje okolo 208 m n. m. Terén se však postupně zvedá směrem k jihovýchodu až k vrcholové kótě 288 m v polní trati „Čertoryje“ (obr. 1). Geologické podloží v okolí Březolup je tvořeno převážně jílovcí a v menší

Obr. 1. Lokalizace zámku v Březolupech.

míře také terciérními štěrkopisky. Uvedené horniny pak mohou překrývat různě mocné nánosy kvartérních sedimentů. Z geomorfologického hlediska jsou Březolupy situovány na rozhraní Moravské nivy a Napajedelské pahorkatiny (Demek – Mackovčín eds. 2006).

Obr. 2. Pohled na budovu zámku od JZ. Foto J. Bartík.

Obr. 3. Letecký snímek zachycující areál zámku v průběhu předlažďování nádvoří a archeologického výzkumu. Foto T. Chrástek.

Obr. 4. Pohled na nádvoří zámku v průběhu archeologického výzkumu. Foto T. Chrástek.

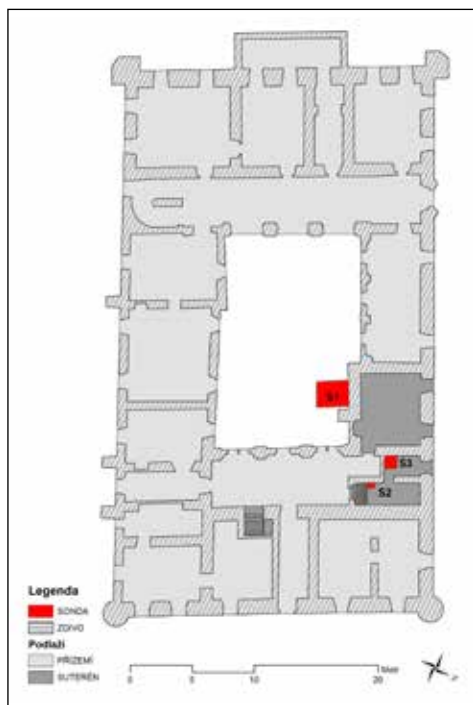
Archeologický výzkum byl zahájen v SV rohu nádvoří, kde byl po odstranění původního travního drnu začištěn terén na úrovni navážkového horizontu z první poloviny 20. století a posléze vytyčena sonda o rozměrech 2,5×2 m (obr. 4). Sonda dostala označení S1 a svojí severní stranou přiléhala ke zdivu stávajícího objektu zámku (obr. 5). Její umístění v tomto prostoru bylo záměrné, jelikož právě toto křídlo je považováno na základě stavebně-historického průřezu (Eliška 1988) za hypoteticky nejstarší. S ohledem na zjištěnou

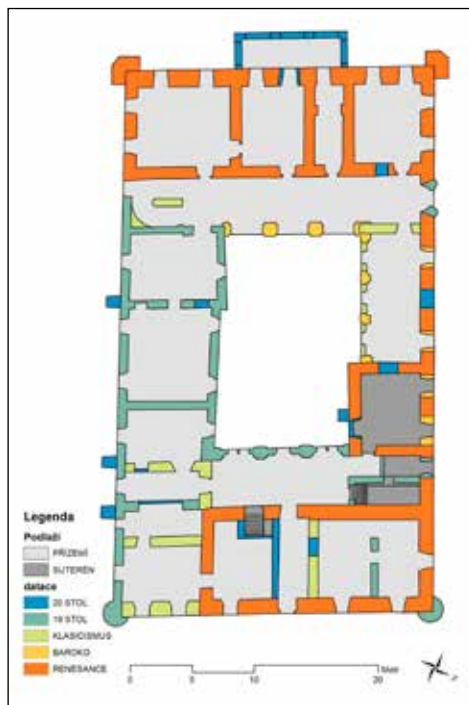
Obr. 5. Nálezová situace v sondě 1. Foto J. Bartík.

nálezovou situaci v sondě 1 byly položeny další dvě drobné sondy také ve sklepních prostorách pod SV křídlem zámku (obr. 6). Cílem archeologického výzkumu bylo zdokumentování celkové stratigrafie nadložních vrstev v prostoru nádvoří a ověřit hloubku základů věžovité stavby, jež je dnes implicitní součástí uvedeného křídla. Jelikož na zámku v Březolupcích prozatím žádný výzkum neproběhl, bylo snahou získat odpovědi na otázky týkající se počátku osídlení a stavebních aktivit na zájmové lokalitě. Archeologický výzkum v roce 2018 přinesl nové poznatky o stavebním vývoji stavby a navíc se zde podařilo překvapivě prokázat i pravěké osídlení. Na následujících řádcích jsou proto v komplexnosti představeny výsledky sondážního výzkumu, a to jak z pohledu analýzy materiální kultury, tak z hlediska chronologického a stavebního vývoje v místě zájmového objektu.

2. HISTORIE A STAVEBNÍ VÝVOJ ZÁMKU

Obr. 6. Půdorysný plán zámku s polohou jednotlivých sond.

Obr. 7. Plán stavebněhistorického průzkumu zámku. Upraveno podle: Eliáš 1988.

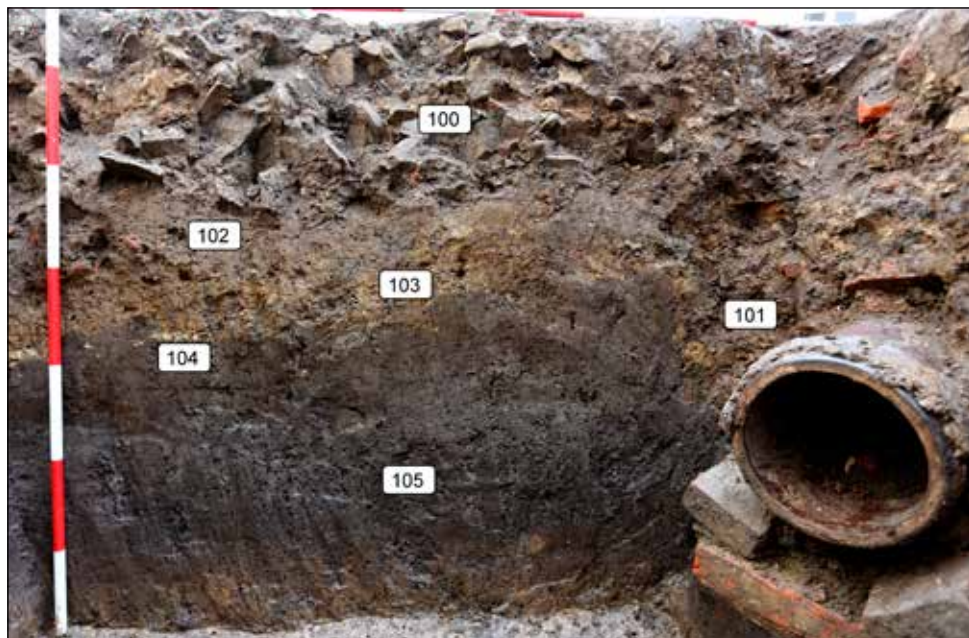
Ves Březolupy, pojmenovaná pravděpodobně po loupačích březové kůry (cf. Hosák – Šrámek 1970, 123–124; Zemek 1992, 457), je poprvé zmiňována ve falzu z poloviny 14. století k roku 1261. V tomto roce měl Smil ze Stříleek darovat část vsi nově vznikajícímu vizovickému cisterciáckému klášteru (CDM III, 317, č. 324; CDB V/1, 431–436, č. 290). Zbývající díly vsi pak byly v držení dalších drobných šlechticů. K roku 1349 je uváděn například Pešík z Dešova, který svůj díl postoupil Buzkovi z Nedachlebic (ZDO I, č. 47). Mezi léty 1362–1382 byl majitelem zdejšího panství Vítek z Březolup (ZDO I, č. 728). Část vsi však musela být stále v držení více šlechticů. Svědčí o tom zmínka z roku 1370, kdy jistý Vlček z Březolup prodal své zboží vizovickému klášteru. V průběhu 15. století se majitelé vsi rychle střídali. Zmínit můžeme například rod Šternberků, Plevovů, Ořechovských z Honbic či Kunovů z Kunštátu. Pokud jde o samotný objekt tvrze předcházející současnému zámku, tak její existence je v Březolupech předpokládána už od druhé poloviny 14. století (Hosák – Zemek et al. 1981, 59). V písemných pramenech je ovšem připomínána až mnohem později, a to k roku 1571. Tehdy Burian Tetour z Tetova prodal ves s tvrzí a v té době již pustým hradem Šarovy (k němu viz Plaček 2007, 602–603) Volfu Lorantovi z Inky, který jen o čtyři roky později totéž zboží postoupil Mikuláši Onšíkovi z Bělkovic (Zemek 1992, 457). Tvrz v Březolupech je zaznamenána také na Komenského mapě Moravy (Nekuda – Unger 1981, 84).

Ze základního výčtu historických pramenů je zřejmé, že vhodné podmínky pro přestavbu objektu v honosnější feudální sídlo nastaly až po kompletním scelení všech majetků vsi v průběhu 16. století, kdy skončilo rychlé střídání zástavních majitelů. Za prvního významnějšího šlechtice, který držel sídlo delší čas, je považován již zmíněný rytíř Mikuláš Onšík

Obr. 8. Vstupní portály do zámku. A – reliéfní deska s aliančním znakem Jakartovských ze Sudic a Soběkurských ze Soběkur v nadpraží vstupu do SV křídla zámku; B – alianční znaky Františka Horeckého a jeho ženy Růženy hr. Serenyi umístěné nad SZ vstupem do zámku.

z Bělkovic. Právě s jeho jménem je spojována přestavba v renesanční tvrz, která měla nahradit jejího vrcholně středověkého předchůdce. K problematice lokalizace a podoby půdorysu středověké tvrze však přispěl až prezentovaný archeologický výzkum. Ve stavebněhistorickém průzkumu z roku 1988 byl za nejstarší část objektu označen půdorys renesanční tvrze, která měla sestávat z trojkřídlé dispozice s věžovitou stavbou obemykající vnitřní dvůr, přičemž JV strana byla zřejmě původně otevřená, nebo jen vymezena prostou ohradní zdí (obr. 7). Zpráva o průzkumu dále pracuje s hypotézou, že prostor SZ od věžovité stavby v SV křídle byl vyplněn pouze lehčí dřevěnou stavbou užitkového charakteru, kterou až po pozdější barokní přestavbě nahradil zděný objekt konírny a vozovny (Eliáš 1988, 47). Dále je předpokládáno, že až na přízemní SV křídlo byla původní renesanční tvrz jednopatrová s lehkou hrázděnou či dřevěnou věžovitou nástavbou a plochými stropy. Ty později v JZ křídle nahradily valené lunetové stropy snad ještě pozdně renesančního stáří (Eliáš 1988, 47). Dalším významným majitelem březolupské tvrze, který pracoval na její přestavbě v reprezentativnější sídlo, byl od roku 1637 Jan Jakartovský ze Sudic (v té době císařský rada a hofrychtář arcivévody Leopolda Viléma). Jeho ženou byla Anna Marie rozená Soběkurská ze Soběkur. Počátek přestavby tvrze v barokní zámek se týkal v té době zřejmě hlavně SV křídla, na což odkazuje mimo jiné i reliéfní deska s aliančním znakem Jakartovských ze Sudic a Soběkurských ze Soběkur v nadpraží do jeho vstupu (obr. 8: A). Přestavbu tvrze na pohodlnější barokní zámek dokončil až jiný majitel, a to František Horecký z Horky, který koupil Březolupy spolu s dalším zbožím už v roce 1650. Působení Františka Horeckého a jeho ženy Růženy hr. Serenyi připomínají jejich alianční znaky umístěné nad SZ vstupem do zámku (obr. 8: B) a drobný znakový štítek Horeckých s iniciálami stavebníka Františka Horeckého na překladu vstupního portálu do SV křídla (obr. 8: A; Eliáš 1988, 48).

Obr. 9. Stratigrafická situace v sondě 1. Foto J. Bartík.

Obr. 10. Pohled na kamenné zdivo odkryté v sondě 1. Foto J. Bartík.

Dvěma výše uvedenými stavebníky tak vznikl jednopatrový zámeček v raně barokním slohu s obdélníkovitou dispozicí. Dvůr byl uzavřen nově vystavěným JV křídlem a JZ křídlo získalo arkádovou chodbu (obr. 7). Původní ploché renesanční stropy byly nahrazeny necukovitými klenbami s koutovými trojbokými výsečemi (Eliáš 1988, 48).

Od roku 1668 vlastnily zámek Offreidové a poté od roku 1688 Forgáčové (Hosák – Zemek *et al.* 1981, 59; Zemek 1992, 458; Plaček 1996). Majitelé se často střídali i v průběhu 18. a 19. století, kdy se objekt dočkal také dalších stavebních úprav (souhrnně viz Eliáš 1988, 50–54; obr. 7). V druhé polovině 19. století byla původní šindelová střecha nahrazena břidlicí (Hosák – Zemek *et al.* 1981, 59). Počátkem 20. století bylo na čelní JZ straně zámku přistaveno druhé patro (obr. 2). V roce 1912 zakoupil panství cukrovar A. Maye z Uherského Hradiště a od roku 1929 vlastnil zámek Bařův koncern. Po roce 1949 byl zámek firmě Bařa zabaven a stal se majetkem státu. Po válce sloužil i jako ozdravovna pro vysokoškolské studenty (Zemek 1992, 460). Dnes slouží objekt potřebám obce a sídlí zde rovněž obecní úřad.

Obr. 11. Detailní pohled na odsokočení dvou fází zdiva v sondě 1. Foto J. Bartík.

3. NÁLEZOVÉ SITUACE

Jak bylo již výše nastíněno, v rámci archeologického výzkumu na zámku v Březolupech byly položeny celkem tři sondy (obr. 6). V sondě 1 situované v SV rohu zámeckého nádvoří se podařilo zdokumentovat takřka 1,5 m mocnou stratigfii, tvořenou celkem šesti makroskopicky identifikovanými uloženinami (obr. 9). Svrchní část profilu (kontext 100) sestávala

Obr. 12. Pohled na odkryté kamenné zdivo (vpravo dole) a kulturní vrstvu pod schodištěm do sklepních prostor. Foto J. Bartík.

Obr. 13. Pohled na patu odkrytého kamenného zdiva v sondě 2. Foto J. Bartík.

Obr. 14. Pohled na nálezovou situaci v sondě 3. Foto J. Bartík.

z horizontu navážky, která dorovnala úroveň terénu na nádvoří zámku do současné podoby. Vrstva byla tvořena světle šedohnědou půdou obsahující velké množství kamenů, cihel a jejich fragmentů a dalšího stavebního odpadu. Další stratigrafickou jednotkou v pořadí je kontext 101, který představuje výplň liniového výkopu pro recentní odpadní potrubí z kameniny opatřené hnědou glazurou. Ze zdokumentovaného jižního profilu sondy je zřejmé, že výkop protnul starší novověké vrstvy a tvořen byl nehomogenní uloženinou obsahující

sediment z porušených vrstev a hojně také stavební odpad, mezi kterým převládaly zejména zlomky cihel. Sondáž komplikovalo i několik dalších vedení recentních inženýrských sítí (obr. 5). Další tři vrstvy lze již spojit s dobou přestavby tvrze v raně barokní zámek a jeho fungováním v průběhu raného novověku. Patří mezi ně kontexty 102–104. Kontext 102 byl charakterizován jako vrstva tmavě hnědé půdy s ojedinělými uhlíky a drobnými zlomky cihel, kostí a keramických i skleněných nádob. Na nálezy byl jednoznačně nejbohatší kontext 103, determinovaný jako světle hnědožlutá písčitojílovitá uloženina, rovněž s příměsí ojedinělých uhlíků. Z této vrstvy pochází fragmenty keramiky, skla, cihel, omítky a získána byla rovněž kolekce zvířecího osteologického materiálu. Posledním avizovaným kontextem je vrstva 104, jež utvářela v JV rohu sondy tenký horizont (max. 5 cm) z drobných hrudek vápna. S největší pravděpodobností ji můžeme považovat za tzv. stavební úroveň, tedy uloženinu vzniklou na pochozím povrchu lokality v průběhu stavby. Přestože kontext neobsahoval žádné další chronologicky citlivé nálezy, lze jej datovat do doby významné přestavby zámku v polovině 17. století. Pod tímto kontextem nebyly zjištěny žádné pozůstatky po vrstvách vrcholně středověkého stáří, terén zde postupně přechází v tmavě hnědošedou, místy až černošedou jílovitou uloženinu (kontext 105). V rámci sondy 1 byla homogenní bez jakýchkoli příměsí. Vrstva dosahuje mocnosti 60–70 cm a z hlediska geneze ji můžeme označit pravděpodobně jako fluvialní či svahový sediment. Na její bázi byl objeven fragment keramické nádoby z jemně plavené hmoty. Jde o zlomek výdutě globulární nádoby zdobený dvěma rytými liniemi, jež lze datovat do období neolitu, respektive do mladšího stupně kultury s lineární keramikou. Jak ukázaly nálezové situace v dalších dvou sondách, ve spodní části kontextu 105 je zřejmě pohřbena nebo částečně redeponována neolitická kulturní vrstva (k problematice viz Ernée 2008). Geologické podloží se v prostoru nádvoří březolupského zámku nachází zhruba v hloubce 140 cm a je tvořeno plastickým jílem okrové až nažloutlé barvy.

Po zdokumentování nadložních vrstev bylo u zdi stávajícího objektu pokračováno v sondáži i do geologického podloží za účelem ověření hloubky založení zdiva. V této části sondy bylo dosaženo hloubky 190 cm, přičemž odkryté základové zdivo bylo zkoumáno v pásu o šířce 120 cm (obr. 10). Z pořízeného profilu zdiva (severní profil sondy) je zřejmé, že po 140 cm ode dna zdivo ustupuje směrem k severu, respektive zdivo ve spodních partiích S1 je o 18–20 cm širší než na něj nazděné zdivo ve svrchní části stratigrafie (obr. 11). Spodní základové zdivo je vyzděno z větších i menších kamenů pojených silně písčitou maltou. Ojediněle se ve zdivu objevují také drobné zlomky cihel. Uvedené kamenné zdivo v horní části profilu má výšku cca 60 cm a poté na něj navazuje zdivo cihlové, které dále pokračuje do nadzemních částí stavby. Kvůli omítkám však není zcela jasné, zda se jedná jen o štukové nadezdění nebo již o celocihlové zdivo. Šířku spodního základového zdiva se nepodařilo zjistit, předpokládáme však, že se pohybuje okolo 1 m.

Odkrytí takto hlubokého základového zdiva vyvolalo otevření dalších dvou sond (S2, S3) za účelem ověření jeho průběhu uvnitř stavby. Ty byly položeny ve sklepních prostorách v severním křídle zámku pod schodištěm do prvního nadzemního poschodí (obr. 6). Oproti době, kdy probíhal stavebněhistorický průzkum zámku (Eliáš 1988), byla podlaha v tomto úseku sklepa snížena o cca 45 cm, což umožnilo odhalení dalšího úseku kamenného zdiva, které předtím nebylo viditelné. Průběh zdiva byl objeven vlevo od posledního schodu vstupního schodiště (obr. 12). Odtud se táhlo směrem k severu až k hlavní boční zdi. Zhruba uprostřed délky je přerušeno vstupem do malého výklenku pod schody (obr. 13), kde byla následně situována sonda 3 (obr. 14). Hloubka zdi dosahovala 1 m od úrovně posledního schodu schodiště, což bylo ověřeno sondou 2 o rozměrech 60×40 cm. Díky zmíněnému přerušení bylo možné určit mocnost zdiva, jež se pohybuje okolo 90 cm. Na masivní kamennou

zeď zahloubenou do tmavě hnědošedé jílovité vrstvy (kontext 105) nasedá mladší, smíšené kamenno-cihlové zdivo (obr. 12, 13) o mocnosti 60 cm. Po odkrytí paty zdíva bylo přistoupeno ke vzájemnému porovnání hloubky založení se zdívem zdokumentovaným v sondě 1 pomocí nivelačního přístroje. Jako bod nula byla zvolena úroveň podlahy v přízemí východního křídla zámku (vstupní vestibul). Výškový rozdíl je nevelký (S1 – 239 cm; S2 – 223 cm), pohybuje se mezi 15–20 cm, tedy zhruba v rozdílu jednoho šáru kamení. Je tak velmi pravděpodobné, že oba dva úseky kamenného zdiva spolu souvisejí. Z výplně sondy 2, která byla tvořena již výše zmíněným sedimentem s ojedinělými nálezy ze staršího neolitu (obr. 15), pochází fragment ze dna keramické nádoby a zvířecí kost. Oproti nádvoří je kontext 105 ve sklepních prostorách mnohem výrazněji antropogenně ovlivněn, jak dokládá výskyt drobných hrudek mazanice a čoček uhlíků (obr. 12).

V sondě 3 pak bylo ověřováno pokračování základového kamenného zdiva uvnitř původní věžovité stavby. V rohu sklepního výklenku byla položena sonda o rozměrech 80×80 cm a hloubce 40 cm (obr. 14). Pokračování masivního kamenného zdiva nebylo doloženo, naopak neolitická kulturní vrstva je zde mocnější a přímo na ni pak nasedá zdivo příčky, jež byla při stavebněhistorickém průzkumu označena jako renesanční (cf. Eliáš 1988, 58, plán 1). Hloubka jejího založení se pohybovala okolo 198 cm od úrovně podlahy v přízemí.

4. ARCHEOLOGICKÉ NÁLEZY

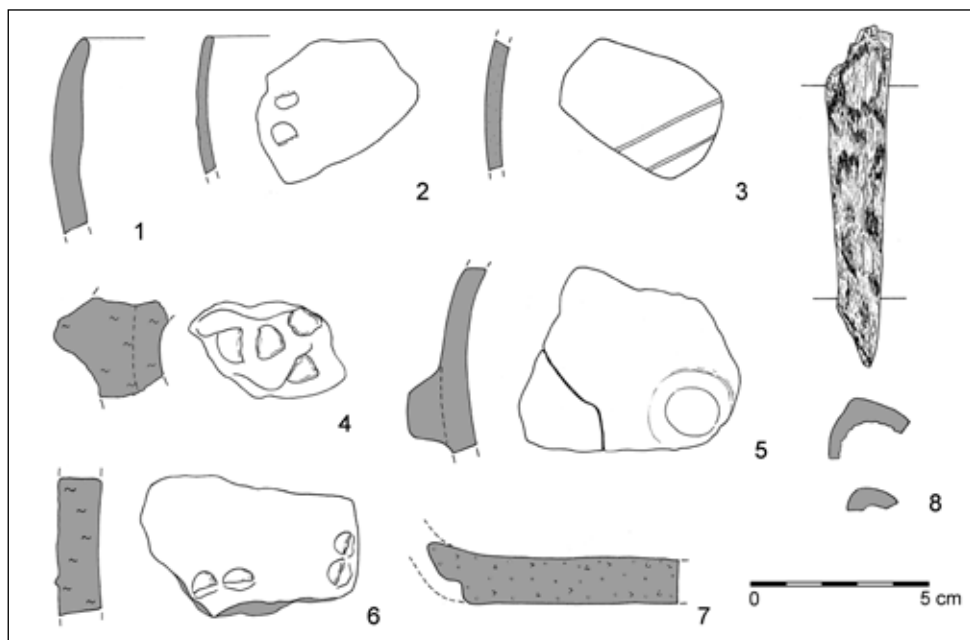
Při archeologickém výzkumu na zámku v Březolupech v roce 2018 se ve třech realizovaných sondách podařilo získat soubor archeologického materiálu sestávající z fragmentů keramických a skleněných nádob, kachlů, zvířecích kostí, cihel, zlomků omítky, jednoho kusu břidlicové střešní krytiny a několika kusů ostatní makrolitické kamenné industrie (tab. 1). Celkem bylo objeveno 148 artefaktů, které byly zapsány do sbírkového fondu Slovákého muzea v Uherském Hradišti pod př. č. 5/18 a i. č. A 256 380 – A 256 483.

Sonda	Kontext	Keramika	Kachle	Zvířecí kosti	Sklo	Cihly	Omítka	Střešní krytina	Ostatní kamenná industrie	Σ
S1	102	3	5	18	2	-	-	1	-	29
	103	71	-	20	2	2	3	-	-	98
	105	1	-	-	-	-	-	-	-	1
S2	105	1	-	1	-	-	-	-	-	2
S3	103	4	-	-	-	-	-	-	-	4
	105	11	-	-	-	-	-	-	3	14
	Σ	91	5	39	4	2	3	1	3	148

Tab. 1. Přehled získaných archeologických nálezů v jednotlivých sondách a kontextech.

4.1. Materiál kultury s lineární keramikou

Nálezy pravěkého stáří reprezentuje pouze malá kolekce artefaktů (17 ks) sestávající ze zlomků keramiky, makrolitických kamenných artefaktů a kostí. Distribuci nálezů v rámci jednotlivých sond sumarizuje tab. 1. Všechny nálezy pak pocházejí z nejspodnější vrstvy nacházející se již nad podloží lokality (kontext 105). Mezi keramickými střepy jsou zastoupeny jak zlom-

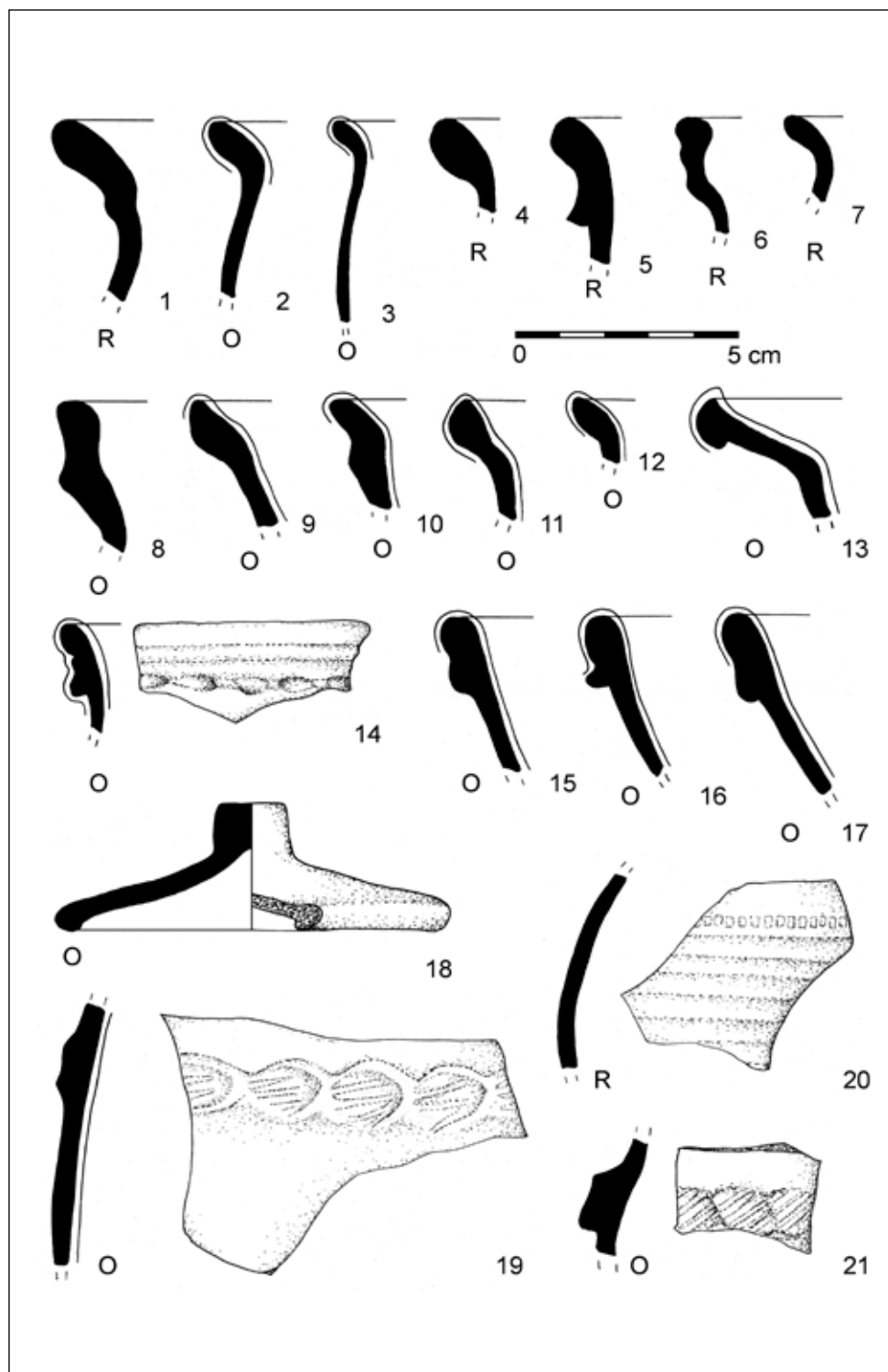
Obr. 15. Výběr nálezů kultury s lineární keramikou. Kresba J. Bartík, J. Malíšková.

ky větších nádob z hrubší hmoty s písčítým a organickým ostřivem, tak i několik fragmentů drobných globulárních nádobek s jemně plavenou matrix. K poslední zmíněné skupině patří například dva charakteristické okraje ze sondy 3 (obr. 15: 1, 2) či tenkostěnná výduť opatřená dvěma souběžně procházejícími rytými liniemi ze sondy 1 (obr. 15: 3; původně byly zřejmě součástí rektilineárního motivu). Ze sondy 2 pochází zlomek dna většího keramického tvaru (obr. 15: 7) a také zahrocený fragment zvířecí kosti (obr. 15: 8; rozměry: 95×16×15 mm). Za zmínku stojí ještě tři zdobené zlomky z výdutí objevené v sondě 3. Ve dvou případech je výduť opatřena plastickým výčnělkem (obr. 15: 4, 5). Třetí z fragmentů pak nese pozůstatky po technické výzdobě provedené nehtovitými vrypy (obr. 15: 6). Většími nehtovitými vrypy až spíše důlky byl opatřen také jeden z výše zmíněných výčnělků (obr. 15: 4). Z chronologického hlediska indikují uvedené sporé znaky na keramice její příslušnost k mladšímu vývojovému stupni kultury s lineární keramikou (cf. Tichý 1962; Čižmář 1998). Kolekci neolitického materiálu doplňují ještě nálezy nástrojů z kategorie ostatní makrolitické industrie (3 ks). Všechny tři artefakty pocházejí z výplně sondy 3 a lze je typologicky klasifikovat jako fragmenty dvoudílných ručních mlýnků. Ve dvou případech jde o drobné zlomky se zachovaným zbytkem původní pracovní plochy. Posledním, výrazně větším artefaktem je centrální partie ležáku, respektive spodního dílu mlýnku (zrnotěrky) s výrazně ohlazenou až vyleštěnou pracovní plochou. Zrnotěrka měla před odlomením obou okrajů v podélném průřezu mírně sedlovitý tvar (dochované rozměry: 107×131×42 mm, hmotnost 746 g). Surovina všech tří fragmentů zrnotěrek byla determinována jako lokální jemnozrný či středně zrnitý pískovec z oblasti flyšového pásma.

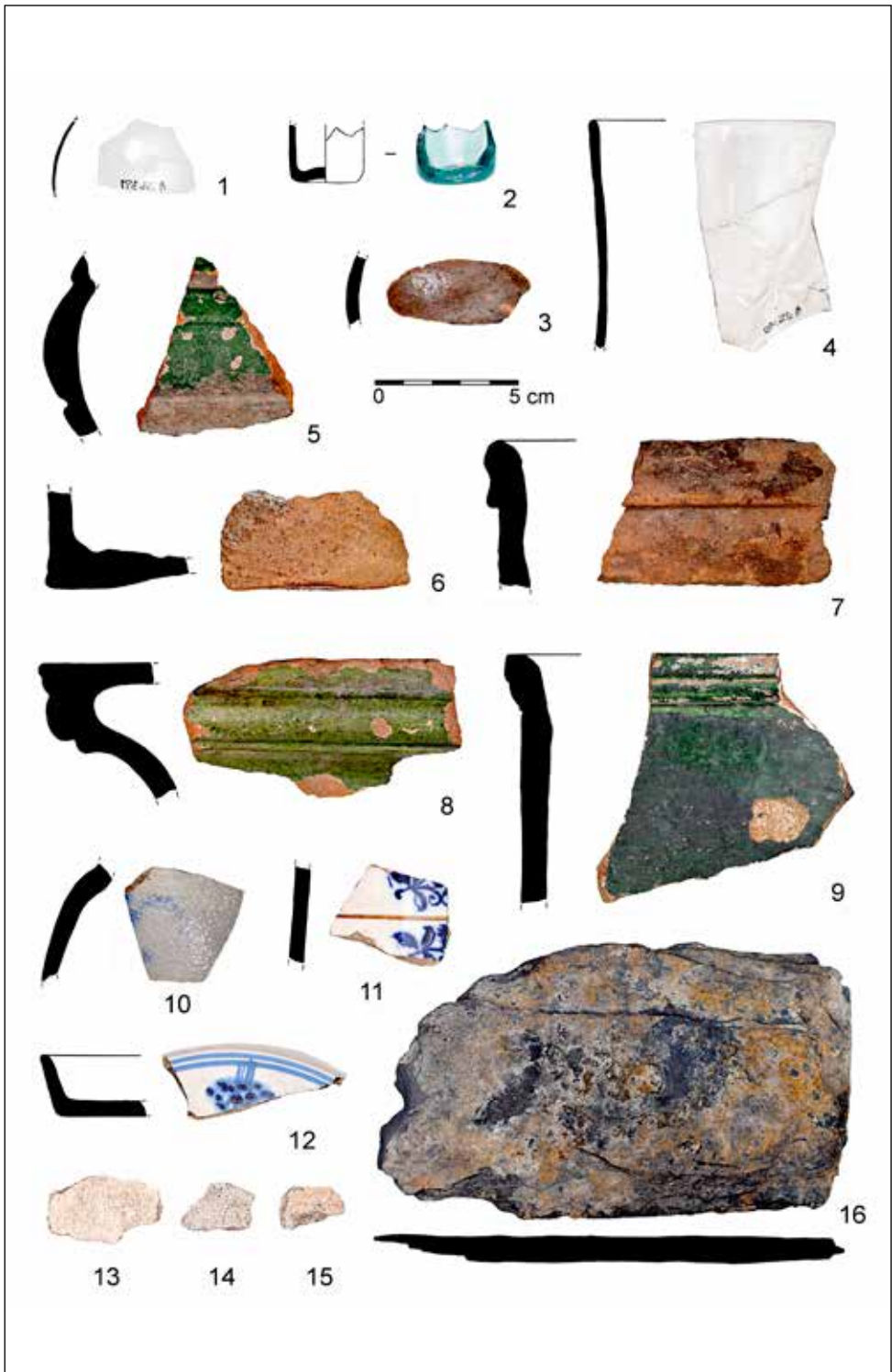
4.2. Novověké nálezy

4.2.1. Keramika

Novověká keramika byla zjištěna převážně v kontextu 103 a několik málo zlomků pochází z kontextu 102. Celkem se podařilo získat 80 zlomků keramiky, ze kterých bylo následně

Obr. 16. Výběr keramického materiálu ze sondy 1 (kontext 103). Kresba L. Bartíková.

Obr. 17. Výběr nálezů z novověkých vrstev. Foto T. Chrástek, kresba J. Bartík.

vyčleněno 48 jedinců, přičemž kontext 103 obsahoval 45 jedinců (77 ks keramiky) a kontext 102 pouze 3 jedince (3 ks keramiky).

Není nijak neobvyklé, že většinu fragmentů tvořily zlomky výdutí či jiných netypických částí nádob, z nichž nebylo možné určit původní druh nádoby. Na základě ostatních zlomků, zejména okrajů, bylo možné v kontextu 103 identifikovat hrnce a jejich miniaturní podoby, pánve, trojnožky, pohár, talířovitou mísu a pokličku, u které zůstal zachován celý profil. Z kontextu 102 pochází kromě zlomků výdutí nezjistitelných nádob ještě zlomek okraje s částí dna, který pravděpodobně náleží podnosu (obr. 17: 12).

Hmota pro výrobu keramiky byla jemnozrnná, v některých případech s přirozeným obsahem drobných zrníček slídy. Výpal probíhal ve většině případů v oxidační atmosféře do odstínů oranžové, cihlově červené a hnědé barvy. Redukční atmosféra výpalu projevující se šedými odstíny barvy střepu byla zjištěna u sedmi jedinců z kontextu 103. Z kontextu 102 pak pochází tři zlomky z jemně plavené a tvrdě vypálené hlíny krémové barvy, která je charakteristická pro fajánsové výrobky. Výroba nádob probíhala na kruhu vytáčením z jednoho kusu hlíny. Části nádob jako ucha nebo nožky byly vytvářeny volně v ruce.

Okraje hrnců byly tvarovány do jednoduchých vyhnutých tvarů (obr. 16: 2, 3), a to včetně miniatury hrnce (obr. 16: 7), nepravých okružích (obr. 16: 6, 8, 14), ovalených okrajů (obr. 16: 1, 4, 9, 10–12), u nichž se případně vyskytovalo odsazení pro pokličku, a přehnutých tvarů (obr. 16: 5). Ty se vyskytovaly zároveň u pánví (obr. 16: 15–17). U talířové mísy se objevil ovalený okraj s ukončením zahnutým lehce dovnitř (obr. 16: 13), naopak podnos měl pouze jednoduchý rovný okraj. Zvonovitá poklička se dochovala s okrajem rozšířeným dovnitř (obr. 16: 18).

Na základě průměrů dochovaných částí okrajů, které se pohybovaly většinou v rozmezí 12–18 cm, lze usuzovat, že v souboru se objevovaly spíše menší a střední hrnce. Hrnce s okrajem o průměru 24 a 26 cm se dochovaly pouze ve dvou případech. Miniaturní hrnc měl okraje o průměru 7 cm. U pánví byl zjištěn průměr 18–20 cm a v jednom případě 28 cm. Drobných rozměrů byla rovněž poklička, jejíž průměr dosahoval 9 cm a její výška pouze 3 cm. Okraj podnosu ukazuje na průměr 14 cm, okraj talířové mísy byl 19 cm.

Zdobeno bylo pouze devět jedinců z celého souboru. V jednom případě se objevil pás čtverečkového radélka s rytými liniemi na výduti (obr. 16: 20). Mělké žlábkové na podhrdlí byly zaznamenány na fragmentu pocházejícím pravděpodobně z poháru a také na hrnci a miniatuře hrnce. U dvou jedinců byla zjištěna výzdoba v podobě širokých plastických lišt deformovaných otisky prstů. V každém žlábkovém prstu se objevily ještě 3–4 šikmé rýhy (obr. 16: 19, 21). Na fragmentu z neurčitelného typu nádoby se vyskytla malba v podobě bílo-zelených šikmých proužků s nepravidelně rozmístěnými tečkami zelenou glazurou. Celý povrch byl na závěr překryt transparentní glazurou. Vzhledem k charakteru výzdoby je možné, že střep pochází z další talířové mísy. Malba byla zjištěna rovněž na dvou zlomcích výdutí fajánsové keramiky (obr. 17: 11, 12). V těchto případech se jednalo o modře malované florální motivy na bílém podkladu. Na jednom střepu je patrné oddělení florálních motivů linkou. Zajímavé je, že na zlomku podnosu je dochovena malba na spodní části dna (obr. 17: 12). Lze tedy usuzovat, že se původně jednalo o podnos na nožce. U posledního fragmentu fajánse byla patrná namodralá barva na celém povrchu a velmi rozpitá linka modrou barvou (obr. 17: 10). Současně byl celý povrch střepu výrazně nerovný. Pravděpodobně se jedná o zlomek z nádoby (možná láhve), u níž došlo v procesu výpalu k nějakému defektu.

Poměrně početně byla naopak zastoupena úprava povrchu glazováním. Glazura byla determinována u třiceti jedinců. V souboru se nejvíce vyskytovaly různé kombinace zele-

nohnědé a zelené glazury. Ojedinelými zlomky byla zastoupena bílá glazura v kombinaci s malbou a dále hnědá, oranžová a oranžovo-zelená. Většina nádob má glazuru umístěnou na vnitřní straně nádoby s přesahem přes okraj nebo na obou stranách nádoby. V některých případech byla nádoba na vnitřní straně glazována průhlednou glazurou a barevná glazura se objevila pouze na okraji a v podobě nepravidelných cákanců na vnější straně, případně na uchu. Ojedinele se také objevují kombinace dvou barevných glazur, například světle hnědé na vnitřním povrchu a tmavě hnědé vysoce lesklé na vnějším povrchu nebo olivově zelené uvnitř a tmavě hnědé vysoce lesklé vně.

Fragmentarizace střepů se ve většině případů pohybovala okolo 36 cm² a jen ojedinele se vyskytovaly fragmenty o velikosti do 81 cm². Vzhledem k velké fragmentarizaci nalezené keramiky chybí v souboru charakteristické prvky, jako jsou například postižitelné změny ve tvarech jednotlivých nádob, s jejichž pomocí by bylo možné keramiku přesněji datovat. Na základě terénní situace, kdy je kontext 104 považován za nejstarší dochovanou vrstvu spojenou s významnou přestavbou zájmového feudálního sídla, lze usuzovat, že soubor keramiky získaný z kontextu 103 a 102 bude souviset s aktivitami odehrávajícími se po zmíněné přestavbě v polovině 17. století. Redukčně pálená keramika, kterou lze časově zařadit ještě do pozdní fáze vrcholného středověku, se do raně novověkých vrstev dostala buď jako vnější intruze, nebo se nacházela v primární poloze v rámci určitého pochozího horizontu na bázi kontextu 103. Vrstvy či objekty indikující zde starší středověké aktivity však nebyly ve zkoumaných sondách zachyceny.

Nastíněnému datování odpovídá několik prvků objevujících se na analyzované novověké keramice. Jedním z nich je překrytí vnitřního okraje ještě jednou vrstvou glazury, nejčastěji barevné, které se objevuje od první třetiny 17. století. Tento prvek může být výzdobný, ale také čistě funkční. Vnitřní strana nádob bývala glazována transparentní glazurou horší kvality, která nemusela plnit svoji funkci. Proto okraj nádoby, který přicházel do styku se rty a slinami, mohl být pokryt další vrstvou glazury (Blažková 2013, 191; Španihel 2016, 154; Fojtík – Popelka – Španihel 2017, 161).

Dalším prvkem je plastická lišta členěná prstováním (obr. 16: 19, 21). Stejný typ výzdoby je zaznamenán na hlubokých mísách z Pražského hradu, kde se objevuje od poloviny 16. století a s jejich výskytem se lze běžně setkat i po celé 17. století (Blažková 2013, 192, 209). Z geograficky bližších analogií můžeme uvést mísy s prstovanou lištou z hradu ve Veselí nad Moravou, kde je soubor novověké keramiky datován do počátků 17. století (Pajer 2015, 213, 217). Nebo také keramiku ze švédského zákopu na severovýchodním úpatí špilberského kopce v Brně. Díky nálezům mincí jsou zde mísky s prstovanou lištou datovány rovněž do počátků 17. století (Loskotová 1997, 310).

Zajímavou součástí novověkých nálezových souborů je fajánsová keramika. Znalost její výroby se do našich zemí dostává s novokřtenci, kteří se na Moravě začali usazovat ve dvacátých letech 16. století. Už koncem roku 1622 ale byli z Moravy vypovězeni a usadili se na západním Slovensku, odkud se potomci novokřtěnců na konci 17. století vrátili zpět na Moravu. Už na Slovensku však došlo k rustikalizaci a tradice výroby fajánsové keramiky přešla do lidové tvorby. Po polovině 19. století byla výroba lidových rukodělných fajánsů nahrazena tovární bělninou. V souboru z březolupeckého zámku se objevují tři zlomky fajánsové keramiky. Jedná se o zlomek výdutě a část okraje podnosu s charakteristickou malbou provedenou modrou barvou na bílém podkladu, ale také o zlomek s defektní výzdobou. Vzhledem k typickému monochromnímu modrému dekoru se střídými rostlinnými motivy lze uvažovat nad jejich datací do 17. století, kdy byla výroba této keramiky holandským Delftem (Pajer 2006, 29, 79–82; Válka 2014, 124–126).

Nádoba typ	Nádoba část	Jedinec	Ks
kontext 103			
Nejistitelný	dno	3	3
	dno, výduť	3	20
	dno, výduť, okraj	1	3
	ucho	5	5
	výduť	10	16
	výdutě, ucho	1	5
Hrnc	výdutě	1	2
	okraj	11	11
Miniatura hrnce	okraj	1	1
Pánev	okraj, výduť	1	2
	okraj	2	3
Trojnožka	noha	2	2
Pohár	výduť	1	1
Talířová mísa	okraj	1	1
	výduť	1	1
Poklička	celý tvar	1	1
Celkem		45	77
kontext 102			
Nejistitelný	výduť	2	2
Talíř	celý tvar	1	1
Celkem		3	3
Celkem		48	80

Tab. 2. Typologická skladba novověké keramiky.

4.2.2. Stavební materiál

Druhou nejpočetnější skupinu novověkých nálezů reprezentuje stavební a destrukční odpad. Z jednotlivých kategorií stavebního materiálu byly odebrány pouze vybrané vzorky. Tak například na povrchu kontextu 102 se objevovaly ojedinělé kusy střešních tašek z jemnozrné šedočerné břidlice (obr. 17: 16), o kterých víme, že nahradily původní barokní šindelovou střechu. Novověké vrstvy obsahovaly mimo jiné také úlomky oxidačně vypálených cihel a drobné fragmenty omítek s bílým vápenným nátěrem (obr. 17: 13–15).

4.2.3. Ostatní nálezy

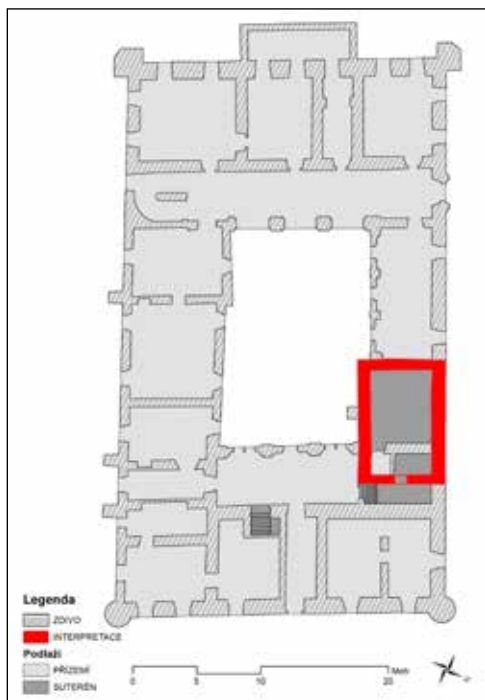
Kromě zlomků keramických nádob a stavebního materiálu byly při výzkumu novověkých uloženin nalezeny i fragmenty pěti kachlů (obr. 17: 5–9) a čtyř různých skleněných nádob. Ve dvou případech se jedná o blíže nedeterminovatelné výdutě z čirého a do světle hnědé barvy zoxidovaného skla (obr. 17: 1, 3). Z kontextu 102 pak pochází větší kus okraje a těla

číše z čirého skla, dekorovaného vypnulínou ve tvaru dvou protilehlých oblouků (obr. 17: 4). Naopak kontext 103 vydal nález spodní části velmi drobné lahvovité nádoby se zaobleným a prohnutým dnem zhotovené z mírně zpatinovaného modrozeleného skla (obr. 17: 2). Z obou uvedených novověkých vrstev pochází také menší kolekce zvířecího osteologického materiálu (tab. 1), který pravděpodobně ilustruje variabilitu zámeckého kuchyňského odpadu.

5. ZÁVĚR

Díky sondážnímu výzkumu na zámku v Březolupích v roce 2018 se podařilo blíže specifikovat podobu stratigrafické situace v prostoru nádvoří. Z profilu sondy 1 vyplývá, že se zde nachází poměrně mocná vrstva recentních dorovnávek terénu bohatých na zbytky různých sutí. Pod nimi se útržkovitě dochovaly zbytky vrstev raně novověkého stáří souvisejících s přestavbou a fungováním zdejšího feudálního sídla v průběhu 17. století. Mladší novověké vrstvy z 18. až 19. století byly zřejmě zničeny při starších úpravách nádvoří a jejich rezidua jsou obsažena v recentních navážkách. Mocnost sedimentů na nádvoří činí cca 140 cm. Na bázi všech tří sond spočíval až 70 cm mocný horizont fluvialního či svahového sedimentu, který je místy antropogenně obohacen o nálezy keramiky, mazanice, kostí a ostatní kamennou industrii datovatelnou do mladšího stupně kultury s lineární keramikou. Pod samotným objektem zámku nebo v jeho blízkém okolí se tak nacházel sídlištní areál z počátku mladší doby kamenné. Z hlediska intenzity neolitického osídlení na katastru Březolup jde o již třetí polohu s nálezy z této doby. První neolitické artefakty náležící kultuře s lineární i moravskou malovanou keramikou objevil již roku 1896 I. L. Červinka v trati „Pastvisko“ (Červinka 1896, 118; 1902, 71; 1908, 56). V době druhé světové války prováděl na lokalitě povrchové sběry také V. Hrubý, jehož nálezy jsou dodnes uloženy ve sbírkách Slovákckého muzea (Vaškových 2006, 128). Další, ač nevýrazné stopy osídlení kulturou s lineární keramikou byly objeveny při záchranném výzkumu v souvislosti s přeložkou silnice II/497 v trati „Lapač“ (Čižmář 2011, 161). Pro doplnění lze uvést ještě mladoneolickou výšinnou lokalitu v trati „Čertoryje“, odkud pocházejí četné doklady osídlení z mladšího stupně kultury s moravskou malovanou keramikou (Kuča – Škrdla 2004; Kuča – Vokáč – Škrdla 2005; Kuča – Škrdla – Nývltová Fišáková 2011).

Dalším důležitým poznatkem, který výzkum přinesl, bylo odkrytí základového kamenného zdiva původní věžovité stavby, která byla součástí renesanční tvrze ještě před přestavbou v barokní zámek. Toto zdivo se podařilo odkryt v severním profilu sondy 1 a podle totožného charakteru a blízké hodnoty nivelace založení k němu náleží i další relikty zdi

Obr. 18. Hypotetický půdorys zachyceného kamenného zdiva v nejnižší úrovni stavby.

zdokumentované ve sklepních prostorách v rámci sondy 2. Pokud tedy zdivo společně opravdu souvisí, mohlo by představovat prozatím nejstarší stavební fázi objektu, předcházející renesanční podobě tvrze. Jestliže bychom odvod zdiva spojili, dostali bychom obdélníkovitý půdorys o rozměrech 10×6,8 m (obr. 18). Tvarem i rozměry by pak tato stavba odpovídala celé řadě dalších vrcholně středověkých tvrzí s obytnou věží (cf. Chotěbor 1982, 361, obr. 4; Plaček 2007, 66–84). Pro potvrzení této hypotézy by však byla zapotřebí realizace dalšího prostorově rozsáhlejšího výzkumu, který by doložil v areálu zámku výskyt nálezo- vých situací z pozdního středověku. Prozatím byly získány jen ojedinělé zlomky redukčně pálené keramiky, které jejich možný výskyt v jiné části nádvoří indikují. V prostorách sklepa jsou pak středověké situace zřejmě již kompletně zničeny, jak dokládá současná niveleta podlahy nacházející se na úrovni neolitické kulturní vrstvy.

Prameny:

- B a r t í k, Jaroslav, 2018. Březolupy – zámek. Sondážní výzkum. *Nálezová zpráva č. j. 835/18* uložená v *archivu archeologického oddělení Slovákého muzea v Uherském Hradišti*.
- CDB – *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae V/1*. 1253–1266. Šebánek, Jindřich a Dušková, Saša, eds. Praha: Academia, 1974.
- CDM III – *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae III*. 1241–1267. Boček, Antonín, ed. Olomucii, 1841.
- E l i á š, Jan, 1988. *Zámek Březolupy. Stavebně-historický průzkum*. Rukopis uložený na obecním úřadě v Březolupích.
- ZDO – Olmützer Cuda I. 1348–1466. Ritter, P., Chlumecký, V., Chytil, J., Demuth, C., Wolfskron, A. R. v., eds. Brünn, 1856.

Literatura:

- B l a ž k o v á, Gabriela, 2013. Vývoj raně novověké kuchyňské a stolní keramiky v Čechách na základě souborů z Pražského hradu. *Památky archeologické* 104, 183–230.
- Č e r v í n k a, Inocenc Ladislav, 1896. Archeologické zprávy z okolí Uherského Hradiště. *Čas. Vlast. mus. spolku* 13, 113–128.
- Č e r v í n k a, Inocenc Ladislav, 1902. *Morava za pravěku: země a lid. 1* Brno: Musejní spolek. 368 s. Vlastivěda moravská.
- Č e r v í n k a, Inocenc Ladislav, 1908. *Moravské starožitnosti: podle stavu dosavadního bádání a vlastních výzkumů. Díl II., O pokoleních skrčených koster na Moravě*. Kojetín na Hané: Pravěk, ústř. list pro anthropologii a praehistorii zemí Českých. 240 s.
- Č i ž m á ř, Ivan, 2011. Březolupy (okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů* 52(1), 161.
- Č i ž m á ř, Zdeněk, 1998. Nástin relativní chronologie lineární keramiky na Moravě (Poznámky k vývoji výzdobného stylu). *Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales* 83, 105–139.
- D e m e k, Jaromír a M a c k o v č i n, Peter, eds. 2006. *Zeměpisný lexikon ČR. Hory a nížiny*. Brno: AOPK ČR. 580 s.
- E r n é, Michal, 2008. Pravěké kulturní souvrství jako archeologický pramen. *Památky archeologické, Supplementum* 20.
- F o j t í k, Adam, P o p e l k a, Miroslav a Š p a n i h e l, Samuel, 2018. Doklady novověkého osídlení parcely v Malenovicích u Zlína. *Slovácko* 59, 155–166.
- H o s á k, Ladislav a Š r á m e k, Rudolf, 1970. *Místní jména na Moravě a ve Slezsku. Sv. 1, A-L*. Praha: Academia. 573 s.
- H o s á k, Ladislav, Z e m e k, Metoděj et al. 1981. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. [Sv.] 1, Jižní Morava*. Praha: Svoboda. 364 s.

- Chotěbor, Petr, 1982. K situaci a podobě vesnických feudálních sídel. *Archaeologia historica* 7, 357–366.
- Kuča, Martin a Škrdl, Petr, 2004. Březolupy (okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů* 45, 122.
- Kuča, Martin, Vokáč, Milan a Škrdl, Petr, 2005. Březolupy (okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů* 46, 215–219.
- Kuča, Martin, Škrdl, Petr a Nývtová Fišáková, Miriam, 2011. Příspěvek k absolutní chronologii mladšího stupně lengyelské kultury ve středním Pomoraví. *Slovácko* 52, 153–160.
- Loskotová, Irena, 1997. Keramika ze švédského zákopu před Brnem. *Archaeologia historica* 22/1, 309–313.
- Nekuda, Vladimír a Unger, Josef, 1981. *Hrádky a tvrže na Moravě*. Brno: Blok. 366 s.
- Pajer, Jiří, 2006. *Studie o novokřtěncích*. Strážnice: Etnos. 233 s.
- Pajer, Jiří, 2015. Soubor novověké keramiky ze zámku. In: Plaček, Miroslav, Dejmal, Miroslav a kol. *Veselí nad Moravou: středověký hrad v říční nivě*. Brno: Archaia Brno o.p.s., s. 212–217.
- Plaček, Miroslav, 1996. *Hrady a zámky na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Libri. 439 s.
- Plaček, Miroslav, 2007. *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*. Praha: Libri, 767 s.
- Španihel, Samuel, 2016. Nálezy keramiky z pevnosti v Čiernom-Valoch. In: *Zborník Slovenského národného múzea* 110, Archeológia 26, 151–161.
- Tichý, Rudolf, 1962. Osídlení s volutovou keramikou na Moravě. *Památky archeologické* 53, 245–305.
- Válka, Miroslav, 2014. *Homo faber: tradiční zemědělství a lidová výroba*. Brno: Masarykova univerzita. 153 s.
- Vášková, Miroslav, 2006. *Vývoj osídlení středního a severní části dolního Pomoraví v neolitu a na počátku eneolitu*. Disertační práce. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav archeologie a muzeologie.
- Zemek, Metoděj, 1992. Místopis jednotlivých obcí. In: Nekuda, Vladimír, ed. *Uherskohradištsko*. V Brně: Muzejní a vlastivědná společnost, 427–820.

Mgr. Jaroslav Bartík (n. 1990), archeolog Slovákého muzea v Uherském Hradišti. Ve svém odborném zájmu se věnuje problematice zdrojů a distribuce kamenných surovin v době kamenné, archeologii neolitu a záchranným výzkumům na Uherskohradištsku. Doktorand na Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity.

Mgr. Tomáš Chrástek (n. 1987), vedoucí oddělení archeologie a historie Slovákého muzea v Uherském Hradišti. Ve svém odborném zájmu se věnuje aplikaci geografických informačních systémů v archeologii a problematice raně středověkého osídlení v oblasti středního Pomoraví.

Mgr. Lenka Bartíková (n. 1989), archeoložka v Muzeu Kroměřížska. Ve svém odborném zájmu se zaměřuje na období vrcholného středověku, zejména na problematiku keramické produkce a technologií její výroby. Je doktorandkou na Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity.

Results of Archaeological Research in Březolupy Chateau

Abstract

In August 2018 a test pit archaeological research was conducted in Březolupy Chateau (Uherské Hradiště District) which resulted in terrain adjustment and retiling of the whole quadrangle (Bartík 2018). Archaeological research started in south-east corner of the quadrangle where, after removal of grass surface, the terrain was cleared to the level of embankment horizon from the first half of the 20th century and then a test pit was 2.5×2 meters was set (Fig. 4.) It was marked S1 and it was adjacent to the chateau by its northern side. (Fig. 5). This placement was deliberate, because this wing of the

chateau building has been considered hypothetically the oldest one according to construction and historical research (Eliáš 1988). The research situation considered another two smaller test pits were set in cellar space under the south-east wing of the chateau (Fig. 6). Thanks to the test pit research of Březolupy Chateau in 2018 it was possible to specify the shape of stratigraphic situation in the area of the quadrangle more clearly. The test pit 1 suggests that there is a relatively thick layer of recent levelling of the terrain rich in the residues of rubble of various kinds. Under the rubble the residues of early modern time were preserved connected with the reconstruction and functioning of the local feudal settlement in 17th century. Younger modern time layers from 18th and 19th century, were most probably destroyed during older reconstructions of the quadrangle and their residues can be found in recent embankments. The thickness sediments in the quadrangle is circa 140 centimetres. Sitting on the base of all three test pits there was up to 70 centimetres thick layer of fluvial or slope sediment which is anthropogenically enriched with the finds of ceramics, daub, bone and stone residues which can be dated back to the stage of the Linear Band pottery culture. Under the building of the chateau itself, or in its close surroundings there was a settlement area from the beginning of Neolithic. Another important result of the research was the discovery of basement stone masonry of the original tower building which was a part of a renaissance fortress before the chateau was rebuilt in a baroque style. The masonry was discovered in the northern profile of the test pit 1 and according to the same character and similar rate of levelling it is connected with another relict of the wall documented in cellar area in the test pit 2. If the masonry is really connected with the reconstruction it could represent the oldest construction phase of the building prior to previous renaissance shape of the fortress. If the perimeter of the masonry was connected the result would have a rectangular shape with the dimensions of 10×6.8 metres (Fig. 18) By its shape and dimensions the building would then be similar with many other fortresses with inhabitable towers of the late Medieval Times (cf. Chotěboř 1982, 361, Fig. 4; Plaček 2007, 66—84). To validate the theory, it would necessary to carry out another research of larger space which would prove the existence of finds from the High Middle Ages.

Key words: Moravia, baroque chateau, medieval/renaissance fortress, Neolithic, test pit research

Ergebnisse der Grabungen im Schloss Březolupy

Zusammenfassung

Im September 2018 erfolgte im Schloss in Březolupy (Landkreis Uherské Hradiště) eine Sondierungsgrabung, notwendig geworden durch Erdarbeiten und die Neupflasterung des gesamten Schlosshofes (Bartík 2018). Die Grabungen begannen in der Nordostecke des Innenhofes, wo nach dem Abtragen der Rasendecke das Gelände auf der Ebene des Aufschüttungshorizonts aus der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts geräumt und schließlich eine Sonde mit den Maßen 2,5×2 m abgesteckt wurde (Abb. 4). Die Sonde erhielt die Bezeichnung S1, ihre Nordseite schmiegte sich dem vorhandenen Mauerwerk des Schlosses an (Abb. 5). Ihre Anordnung in diesem Bereich war Absicht, denn gerade dieser Schlossflügel wird aufgrund bauhistorischer Untersuchungen (Eliáš 1988) als hypothetisch ältester angesehen. In Hinblick auf die festgestellte Fundsituation in Sonde 1 hob man zwei weitere kleine Sonden auch in den Kellerräumen unter dem Nordostflügel aus (Abb. 6). Dank der Sondierungsgrabungen im Schloss Březolupy im Jahr 2018 gelang es, die Stratigrafiesituation im Innenhof näher zu spezifizieren. Aus dem Profil von Sonde 1 ergibt sich, dass sich hier eine verhältnismäßig mächtige rezente Geländeausgleichsschicht befindet, die reich an Resten verschiedener Schuttarten ist. Unter ihnen blieben ausschnittsweise Überreste von Schichten frühneuzeitlichen Alters erhalten, die mit dem Umbau und dem Leben des hiesigen Feudalsitzes im Verlauf des 17. Jahrhunderts zusammenhängen. Die jüngeren neuzeitlichen Schichten aus dem 18. bis 19. Jahrhundert wurden offenbar bei älteren Umgestaltungen des Innenhofes zerstört und ihre Residuen sind in den rezenten Aufschüttungen erhalten. Die Mächtigkeit der Sedimente auf dem Innenhof beträgt etwa 140 cm. An der Basis aller drei Sonden lag ein bis zu 70 cm mächtiger Horizont an Fluvial- oder Hangsedimenten, der stellenweise anthropogen angereichert ist mit Funden von Keramik, Lehmputz, Knochen und

sonstiger Steinindustrie, die in die jüngere Stufe der Linearbandkeramischen Kultur datierbar ist. Unter dem Schlossgebäude selbst oder in dessen naher Umgebung befand sich also ein Siedlungsareal aus dem Anfang der Jungsteinzeit. Eine weitere wichtige Erkenntnis, die die Grabungen erbrachte, war die Freilegung von Fundamentmauerwerk eines ursprünglichen turmförmigen Bauwerks, das Teil des Renaissance-Rittersitzes nach seinem Umbau zu einem Barockschloss war. Es gelang, dieses Mauerwerk im nördlichen Profil von Sonde 1 freizulegen, und dem identischen Charakter und dem ähnlichen Gründungsniveau nach zu urteilen, gehört zu ihm auch ein weiteres Mauerrelikt, das in den Kellerräumen in Sonde 2 dokumentiert wurde. Wenn also das Mauerwerk tatsächlich miteinander zusammenhängt, könnte es die vorerst älteste Bauphase des Objekts darstellen, die mit einer bestimmten Reserve noch der Renaissancegestalt des Rittersitzes vorausgeht. Wenn wir den Umriss des Mauerwerks verbinden, so erhalten wir einen rechteckigen Grundriss mit den Abmaßen 10×6,8 m (Abb. 18). In Form und Maßen würde dieser Bau zahlreichen weiteren hochmittelalterlichen Rittersitzen mit Wohnturm entsprechen (siehe Chotěbor 1982, 361, Abb. 4; Plaček 2007, 66–84). Zur Bestätigung dieser Hypothese wäre allerdings eine weitere, geräumigere Grabung erforderlich, die auf dem Schlossgelände das Vorkommen von Fundsituationen aus dem Spätmittelalter belegen würde.

Stichwörter: Mähren, Barockschloss, Rittersitz aus Mittelalter/Renaissance, Neolithikum, Sondierungsgrabung

Devítky ve významných datech objevů velkomoravské architektury na Uherskohradištsku

Píše se rok **1949**, jaro. Pracovníci terénního archeologického výzkumu právě zahajují druhou poválečnou sezónu vykopávek na severním okraji intravilánu Starého Města v zahradě Schilderova mlýna v lokalitě zvané „Na Valách“. Jednak navazují na starší odkryvy z dvacátých a třicátých let 20. století realizované učitelem Antonínem Zelniťem v sousedním Klečkově písečníku, které přinesly celou řadu vynikajících hrobových nálezů z doby Velké Moravy, jednak se bezprostředně dotýkají míst prozkoumaných v předchozím roce 1948. Ty už za financování ze strany brněnské pobočky Archeologického ústavu řídil mladý „školený“ archeolog Vilém Hrubý, tehdy ještě pracovník Slovákckého muzea (do Moravského muzea nastoupil na přelomu let 1948 a 1949), které taktéž byly nálezoř velmi bohaté. A stejně tomu bylo v inkriminovaném roce 1949, během něhož došlo k objevu a následnému prozkoumání neověřitelných 377 hrobů. A nejen to. Vilém Hrubý si totiž na zkoumané ploše povšiml, že v rámci nejvýraznějšího uskupení hrobů se táhnou cca 70 cm široké linie vyplněné hlinou obsahující úlomky malt a kamení, takže se svým složením a zabarvením značně odlišovaly od okolního šterkového podloží typického svým výrazně rezavým zabarvením. Po začistění plochy zjistil, že některé linie tvoří obdélník, jiné vytvářejí podkovu, která nasedá na kratší východní stěnu obdélníku. Tak se před ním objevil půdorys základů jednoduchého obdélíkového sálového kostelíka s protáhlou podkovovitou apsidou dlouhého přibližně 12 m. Vilém Hrubý se tím stal „objevitelem negativů základového zdiva, jehož rozlišením bylo umožněno zjistit půdorysné dispozice velkomoravského kostela „Na Valách“ a později i jinde. Díky jeho metodickému postupu

– snižování terénu v okolí negativního základu – se mu podařilo názorně prověřit správnost jeho poznatku tím, že ve směru negativů základů našel i originální zdivo“ (Dostál 1990, 35). Vzhledem k velkému významu objevu byla do Starého Města ihned svolána komise z řad odborníků, jíž předsedal budoucí akademik Jaroslav Böhm. Jak napsal další významný archeolog druhé poloviny 20. století a dlouholetý ředitel AÚ ČSAV Josef Poulík (1990, 26), „byla to tehdy v roce 1949 ve Starém Městě velká sláva, neboť byla objevena ve slovanském prostředí severně od středního Dunaje první kamenná církevní architektura.“⁴¹ Vilém Hrubý svůj náleř základů velkomoravského kostela brzy a na svou dobu náležitě publikoval (1949, 1955), stejně jako seznámil veřejnost s výsledky výzkumu okolního rozsáhlého pohřebiště (1955a). Kostel v nadzemní hmotě představoval jednoduchou stavbu postavenou na maltu a kámen s využitím dřevěných komponent a také rákosu (strop), přičemž jeho sedlová střecha byla pravděpodobně kryta pálenými taškami a korýtkovými prejzy. Podlaha byla litá, maltová, stěny pokrývala omítka, přinejmenším místy kolorovaná. Kostel byl zbudován na již existujícím kostrovém pohřebišti kolem poloviny 9. století, takže je možné, že kromě konání mešních obřadů se v něm odehrávaly také úkony funerálního charakteru ve vztahu k okolní nekropoli. Jeho funkčnost pravděpodobně skončila v průběhu první poloviny 10. století, tedy po zániku Velkomoravské říše. Rozebírán na stavivo však byl ještě v 15. a 16. století.

To však ještě v roce **1949** ve Starém Městě z pohledu objevování velkomoravské architektury zdaleka nebylo vše. Jak uvádí Josef Poulík (1990, 26), „již počátkem září roku 1949 odesílá Ant. Zelniťius pobočce AÚ v Brně korespondenční lístek, v němž oznamuje, že bagr v trati Špitálky ničí nějakou zděnou stavbu a kraj.“⁴² Poulík, vedoucí zmíněné pobočky, neváhal, okamžitě přijel a ihned zahájil

záchrana hrobů a hlavně plynce zahloubených negativních výplní základů, které vytyčovaly půdorysy dalšího kostela a jeho západní přístavby, z poloviny ovšem bagrováním zcela zničených. Na podkladě zrcadlovitého efektu bylo však možné nakonec stanovit celý půdorys stavby (Poulik 1955). Ukázalo se, že kostel, původně vykazující podobné dispozice jako jeho předchůdce v lokalitě „Na Valách“ a zřejmě i stejnou dobu realizace, byl o něco později, v druhé polovině 9. století, zásadně přestavěn. V nadzemní hmotě se tak z někdejší jednoduché kostelní stavby se sedlovou střechou stala architektura vykazující některé rysy stavební kultury příjadranské oblasti dnešního Chorvatska, jedna z mála u nás s prvky sakrálních staveb z byzantské kulturní sféry. K přestavěnému kostelu byla od západu přistavěna chrámová předsíň s jedním vstupem – nartex. Obě stavby měly lité maltové podlahy, stěny byly omítnuty a kolorovány, střechu přinejmenším kostela tvořila pálená krytina antického charakteru. Navenek šlo o architekturu vysoce reprezentativního vzhledu, která byla obehnána hrazením ve tvaru obdélníku sestaveným z kůlů. Z více než 50 hrobů, které se zde podařilo prozkoumat, pocházejí honosné šperky veligradského typu a také všeobecně známá terčovitá plaketka ze stříbrného plechu nesoucí lisovanou a tepanou figurální výzdobu v podobě jezdce s dravým ptákem, známá pod názvem Sokolník (nejnověji Galuška 2014). Jaké sídelní struktury byl kostel ve Starém Městě na „Špitálkách“ v 9. století součástí, přesně nevíme, protože jeho okolí bylo (a stále je) výrazně poznamenáno stavební a průmyslovou činností. Jako nejpravděpodobnější se ale jeví, že se jednalo o kostel vlastnický, jenž byl využíván nějakou významnou rodinou Moravanů s hypotetickým vztahem k byzantské misii, popř. k arcibiskupu Metodějovi.

Přenesme se nyní časově o 170 let zpět, do podzimu roku **1849**. „*Na pahorku předním, když se jde z Hradiště do Kunovic, v krajině přerozkošné*“, právě sedlák z Derfle vybírá ze svého pole kamení na stavbu chalupy, když tu

„*přišel na úhlednou zed' a po jejím prolomení našel kostru s hliněnou nádobou*“. Zklamán, protože nenašel poklad, vše zahrabal. Na místo „objevu“ se však ihned dostavil redaktor Moravských novin a zároveň jeden z vlivných představitelů české vlastenecké společnosti v Uherském Hradišti Vojtěch Vodička, na jehož popud byl hrob znovu odkryt a popsán, přičemž on sám si odnesl domů zmíněnou keramickou nádobu. O nález tak už 10. října 1849 referovaly „jeho“ Moravské noviny a o den později obsírněji i Brüner Zeitung (Sborník Velehradský 1946, 121). Odezva se ovšem nekonala, neboť archeologie jako věda byla teprve v počátcích. Na nález se záhy zapomělo. Až bezmála o 110 let později, v roce 1958, na základě zprávy, že v důsledku hluboké orby se na „sadské ostrožně“ na povrchu objevily lidské kosti, provedl zde průzkum Vilém Hrubý, archeolog MZM s gloriolou objevitele prvního velkomoravského kostela. Kromě kostí si v hlíně povšiml také úlomků malt a naznal, že by se zde mohly nacházet pozůstatky dosud neznámé raně středověké architektury. A tak byl na jaře roku **1959**, tedy před šedesáti lety, pod jeho vedením zahájen plošně rozsáhlý archeologický výzkum. Už v první výkopové sezóně došlo k odkrytí základů stavebně velmi komplikovaného půdorysu několika sakrálních staveb tvořících jeden celek a s ním souvisejících prvních 216 hrobů pohřebiště z 9. až 12. století. Hlavní část sakrálního souboru tvořil kamenný kostel s půdorysem ve tvaru kříže, v nadzemí s prvky byzantské i západní architektury. Šlo o honosnou stavbu s litou maltovou podlahou, omítnutými a kolorovanými stěnami, s okny se skleněnými vitrajemi, se střechou z pálené krytiny antického charakteru. Jeho přístavby tvořily chrámová předsíň – nartex, hrobová komora, kaple a opodál stojící kruhová stavba, snad křtitelnice. V následujících šesti letech (1960–1965) byl prozkoumán celý areál. Kromě sakrálních staveb bylo objeveno celkem 958 kostrových hrobů z 9. až 12. století, dále sídliště s podlahami nejméně 14 srubů a nosné prvky 36 m dlouhé dřevěné halové

stavby se třemi pecemi.³ Sakrální i profánní stavby provázené nálezy, jako např. olověným křížkem s řeckým nápisem či písátka – stily, tvořily jedinečný, urbanisticky uzavřený celek sakrálního charakteru, jenž pro dobu Velké Moravy nemá srovnání. Souviselo s ním 87 hrobů z 9. století, z nichž více než 20 bylo umístěno do podlah sakrálních staveb, včetně kostela. Svůj význam si sadský areál uchoval také v následující době knížecí či mladohradištní, kdy zde zůstaly funkční některé stavby kostelního souboru a kdy v jejich okolí a také v interiérech našlo více než 870 obyvatel blízkých soudobých sídlišť místo svého posledního odpočinku. Logickým vyústěním právě popsaných skutečností je velmi pravděpodobný závěr, že sadský sakrální komplex byl a je dodnes mnoha odborníky považován za jedno z míst působení byzantské misie, za centrum „svaté církve moravské“ v době arcibiskupa Metoděje (864–867, 872–885) a také za sídlo jeho nástupce, ordinovaného papežskými vyslanci na Moravě v roce 900. Sadský sakrální areál přestal být funkční v průběhu první poloviny 13. století a následně zanikl.

Jak vidno, architektura Velké Moravy představuje významný fenomén v poznání raných dějin našeho národa. Významná data s ním spojená je proto nezbytné uchovávat v paměti a čas od času si je připomínat.

Poznámky:

1 Už v roce 1911 objevil církevní archeolog Jan Nevěřil základy jednoduchého kostela s kvadratickým uzávěrem „Na Dílech u Božího syna“ na jižním katastru obce Modrá na Uherskohradištsku. Jeho hodnocení a interpretace nálezových okolností byly ovšem natolik nejasné formulované, že odkryv jako případný objev prvního na maltu a kámen stavěného kostela z doby cyrilometodějské zůstal bez širší badatelské odezvy. Situace se zásadně změnila po dodatečném výzkumu Viléma Hrubého v letech 1953–1954, který kolem znovu odkrytých základů kostela v Modré prozkoumal více než 30 kostrových hrobů, z nichž některé

obsahovaly předměty typické pro dobu Velké Moravy, ba i starší.

- 2 Je pozoruhodné, že Antonín Zelnitius oznámil svá pozorování na „Špitálkách“ do Brna na Archeologický ústav a nikoliv Vilému Hrubému, který jen necelý 1 km východně v téže době zkoumal lokalitu „Na Valách“ s tamní čerstvě objevenou velkomoravskou architekturou a pohřebištěm. Je možné, že to souviselo s ne zcela ideálními vztahy, které v té době mezi oběma „archeology Starého Města“ panovaly, neboť Antonín Zelnitius těžce nesl, že řízením poválečných výzkumů ve Starém Městě nebyl ustanoven opět on, nýbrž mladý, začínající – ovšem studovaný – Vilém Hrubý.
- 3 Ze sadské výšiny (od roku 2013 je oficiální název naleziště Uherské Hradiště-Sady, Výšina sv. Metoděje) se Vilém Hrubý zabýval výhradně nálezy z doby Velké Moravy (např. Hrubý 1965, 1970, 1970a), na což navázal v několika studiích a monografiích Luděk Galuška (např. 1996, 1998, 2011). Aktuálně je celý nálezový soubor z Uherského Hradiště-Sadů z let 1959 až 1965 komplexně zpracováván kolektivem odborníků z mnoha vědních oborů (nejnovější publikace viz Galuška – Mitáček – Nývltová-Fišáková 2018, Galuška – Hochmanová-Vávrová – Hrubý – Mitáček 2018).

Literatura:

- D o s t á l, Bořivoj, 1990. Několik poznámek k objevu prvních velkomoravských kostelů ve Starém Městě. In: Galuška, Luděk, ed. *Staroměstská výročí: Sborník příspěvků ze slavnostního zasedání u příležitosti 40 let archeologických výzkumů Moravského muzea ve Starém Městě a výročí objevu první velkomoravské zděné stavby ve Starém Městě Na valách. Uherské Hradiště, 7.-8. září 1988.* Brno: Moravské zemské muzeum, 35–42.
- G a l u š k a, Luděk, 1996. *Uherské Hradiště-Sady. Křesťanské centrum Říše velkomoravské.* Brno: Moravské zemské muzeum v Brně. 183 s.
- G a l u š k a, Luděk, 1998. Christianity in Great Moravia and its Centre in Uherské Hradiště-Sady. *Byzantoslavica* 59-1, 161–180.
- G a l u š k a, Luděk, 2011. Architektura doby velkomoravské v severní části středního

- Pomoraví = Architecture of the Great Moravian Period in the northern Part of the central Morava region. In: Mitáček, Jiří a Galuška, Luděk, eds. a kol. *Stopy minulosti: věda v Moravském zemském muzeu na prahu třetího tisíciletí = Vestiges of the Past: Science in The Moravian Museum on the Threshold of the Third Millenium*. Brno: Moravské zemské muzeum, 97–127.
- G a l u š k a, Luděk, 2014. „Sokolník“ ze Starého Města – Moravany 9. století nepochopená cizí tematika, anebo domácí „fotografie“ své doby? *Byzantinoslovaca* 5, 128–141.
- G a l u š k a, Luděk, H o c h m a n o v á - V á v r o v á, Věra, H r u b ý, Vilém a M i t á č e k, Jiří, 2018. *Uherské Hradiště-Sady: 500 let křesťanství ve střední Evropě I., Katalog pohřebiště*. Brno: Moravské zemské muzeum. 395 s.
- G a l u š k a, Luděk, M i t á č e k, Jiří a N ý v l o v á - F i š á k o v á, Miriam, 2018. *Uherské Hradiště-Sady: from a Great Moravian Sacral Centre to the Largest Church Necropolis of the Docal Period in Moravia*. In: Kouřil, Pavel at al. *Moravian and Silesian Strongholds of the Tenth and Eleventh Centuries in the Context of Central Europe*. Brno: The Czech Academy of Sciences, Institute of Archaeology, Brno, 99–114.
- H r u b ý, Vilém, 1949. Objev kostela z 9. století na pohřebišti ve Starém Městě. *Archeologické rozhledy* 1, 109–112, 115–116, 121–123.
- H r u b ý, Vilém, 1955. Základy kostela na staroslovanském pohřebišti ve Starém Městě „Na valách“. *Památky archeologické* 46, 1955, 265–306.
- H r u b ý, Vilém, 1955. *Staré Město: velkomoravské pohřebiště „Na valách“*. Praha: ČSAV. 539 s.
- H r u b ý, Vilém, 1965. *Staré Město – Velkomoravský Velehrad*. Praha: Nakladatelství ČSAV. 467 s.
- H r u b ý, Vilém, 1970. Střešní krytina velkomoravského kostela v Uherském Hradišti-Sadech. In: Klíma, Bohuslav, ed. *Sborník Josefu Poulíkovi k šedesátinám*. Brno: Archeologický ústav ČSAV, 95–102.
- H r u b ý, Vilém, 1970a. Hrob svatého Metoděje v Uherském Hradišti-Sadech? *Slovenská archeológia*, 18, 87–96.
- P o u l í k, Josef, 1955. Nález kostela z doby říše Velkomoravské v trati „Špitálky“ ve Starém Městě. *Památky archeologické* 46, 307–351.
- P o u l í k, Josef, 1990. Příspěvek ze slavnostního zasedání (7. září 1988). In: Galuška, Luděk, ed. *Staroměstská výročí: Sborník příspěvků ze slavnostního zasedání u příležitosti 40 let archeologických výzkumů Moravského muzea ve Starém Městě a výročí objevu první velkomoravské zděné stavby ve Starém Městě Na valách. Uherské Hradiště, 7.–8. září 1988*. Brno: Moravské zemské muzeum, 25–29.
- S b o r n í k V e l e h r a d s k ý, 1946. Zpráva z Moravských novin z 10. října 1849. *Sborník Velehradský, Nová řada* 14, 121.

Luděk Galuška

Záchranné archeologické výzkumy Slováckého muzea v roce 2019

Archeologické oddělení Slováckého muzea v Uherském Hradišti je pověřeno Akademií věd ČR prováděním archeologických výzkumů a ochranou archeologických památek na okrese Uherské Hradiště. Pod územní působností Slováckého muzea tedy spadá celkem 77 obcí v okrese Uherské Hradiště (vyjma katastru Starého Města u Uherského Hradiště). V roce 2019 realizovalo Slovácké muzeum na základě ohlášení stavební činnosti na území s archeologickými nálezy celkem 240 archeologických akcí. Podle typu stavebníka lze archeologické akce rozdělit na dva základní typy, a to akce, kdy stavebníkem je právnická osoba nebo fyzická osoba podnikající, a akce, kdy stavebníkem je fyzická osoba. Tzv. neinvestičních akcí, kdy stavebníkem byla fyzická osoba, realizovalo Slovácké muzeum celkem 15, investičních akcí, jejichž stavebníkem byla právnická osoba, bylo realizováno v roce 2019 celkem 225. Již tradičně bylo největší množství akcí realizováno na území města Uherského Hradiště (celkem 34 akcí¹) a města Uherský Brod (celkem 32 akcí²). Průměrně vychází na jednu obec 3,1 realizované akce, ve 21 obcích (tj. 27 %) nebyla realizována archeologická akce žádána.

Ve srovnání s rokem 2018 dochází k meziročnímu nárůstu celkového počtu akcí o 6 %, pokud bychom počítali pouze akce

Obr. 1. Přehled obcí okresu Uherské Hradiště s počtem archeologických akcí.

investičního charakteru, je zde patrný meziroční nárůst o 12 %. Tento trend převyšuje celostátní statistiku vývoje stavební produkce v roce 2019, která vykázala nárůst o 2,4 %. Z pohledu archeologické památkové péče vyznívá tento údaj podobně jako v loňském roce příznivě, neboť je dán zvyšujícím se poměrem ohlášených stavebních akcí na území s archeologickými výzkumy vůči realizovaným stavebním akcím. I přes příznivý stabilní nárůst počtu realizovaných akcí má současná situace k ideálnímu poměru 1:1 stále daleko. Dalším poměrně negativním faktorem je klesající počet neinvestičních akcí, z aktuálních dat je patrné, že individuální výstavba rodinných domů není v okrese Uherské Hradiště téměř vůbec archeologicky evidována.

Z pohledu realizačního lze potom archeologické akce rozdělit na ty, jež proběhly formou archeologického dohledu (negativní) a při nichž bylo zjištěno porušení archeologických situací a bylo nutné přistoupit k vlastnímu záchrannému archeologickému výzkumu (akce pozitivní). Pozitivních akcí proběhlo v roce 2019 celkem 6.

Buchlovice „Loučky“

V roce 2019 proběhlo několik na sebe navazujících kampaní záchranného výzkumu v trati „Loučky“ na katastru obce Buchlovice. Poloha se nachází na JV okraji intravilánu obce. Z geografického hlediska je situována na mírném k JZ orientovaném svahu pozvolna uklánějícím se do inundace Buchlovického potoka. Zhruba před deseti lety byla na tomto místě zahájena výstavba velké bytovky, ze které se však podařilo realizovat pouze základovou desku a část obvodových zdí. V roce 2019 došlo pod novým investorem k obnovení výstavby. Původní velká stavba však byla rozdělena do několika menších bytových domů. Záchranný archeologický výzkum vyvolaly výkopy pro kanalizaci a pokládku dalších inženýrských sítí, které byly budovány v průběhu celého roku. Výše uvedenými výkopy byla narušena plošně rozsáhlá kulturní vrstva a několik desítek zahloubených archeologických objektů, které můžeme datovat převážně do mladšího stupně kultury s lineární keramikou. Doložen byl ale i keramický materiál

Obr. 2. Kostrový hrob ze starší doby římské v Uherském Brodě.

nesoucí prvky železovské výzdoby. Prozatím registrujeme 69 zahloubených struktur, vzhledem ke stále probíhajícím stavebním pracím však toto číslo nebude zdaleka konečné. Záchraný výzkum se z velké části omezoval na dokumentaci a vzorkování v liniových výkopech. Výjimku tvořil jen plošně zkoumaný úsek o rozměrech 20×2,5 m v SZ části lokality, který byl vytyčen v místech, kde byly zachyceny objekty při svahování a úpravách terénu v okolí nově stavěných bytových domů. V rámci této plochy se podařilo prozkoumat kromě několika menších sídlištních jam téměř kompletní rozsáhlou (13,4 m na délku) stavební jámu nacházející se v bezprostředním okolí dlouhého domu. Z něho se ovšem dochovala jen malá okrajová partie v severní části zkoumané plochy. Na jiných místech areálu se pak podařilo zdokumentovat další, typologicky pestrou škálu sídlištních objektů včetně několika zásobních jam a pecí. Ze zahloubených objektů i kulturní vrstvy pochází velké množství reprezentativního archeologického materiálu, jehož analýza jistě přispěje k poznání neolitického osídlení ve středním Pomoraví.

Uherský Brod „U Kozákova mlýna“

Při budování dešťové kanalizace, vyvolané výstavbou nového autosalonu na jižním okraji Uherského Brodu (okolí areálu Slovákých strojíren), došlo v roce 2019 k unikátnímu nálezmu mužského kostrového hrobu ze starší doby římské. Místo nálezů se nachází na mírné terénní elevaci několik metrů severně od Kozákova mlýna. Hrobová jáma byla zachycena liniovým výkopem orientovaným v ose SSV–JJZ, výkop částečně porušil prostor za hlavou pohřbeného a poničil část hrobové výbavy. Samotná hrobová jáma byla orientována kolmo na osu výkopu, délka hrobové jámy činila 280 cm a maximální šířka 85 cm. Zemřelý byl uložen do hrobu v natažené poloze hlavou k západu s rukama podél těla. Hrobovou výbavu tvořily zejména součásti kroje. U nohou byly nalezeny bronzové ostruhy, na prsou a v oblasti lebky spočívaly celkem čtyři spony stejného typu. V pase se podařilo identifikovat pozůstatky koženého opasku s bronzovou přezkou a nákončím. U levé ruky měl jako milodar uložen bronzový

Obr. 3. Plocha výzkumu v areálu dominikánského kláštera v Uherském Brodě.

nůž a kostěnou jehlicí. Další milodary byly uloženy ve výklenku za hlavou zemřelého, který byl bohužel poničen stavební mechanizací. Z těchto milodarů se dochovala jen část jedné keramické nádoby. Spolu s ní zde však bylo uloženo několik dalších fragmentů bronzových předmětů a také dvě bronzové nádoby (pánev a naběračka). Mrtvý byl do hrobu uložen pravděpodobně někdy v závěru 1. století našeho letopočtu. Podle způsobu pohřebního ritu a bohaté výbavy můžeme usuzovat, že se jednalo o příslušníka nejvyšší společenské vrstvy a místní elity. O tom by svědčil i fakt, že většina předmětů, se kterými byl zemřelý uložen do hrobu, byla vyrobena na území římské říše. Jedná se o první bohatý kostrový hrob z tohoto úseku starší doby římské na území Moravy.

Uherský Brod „Dominikánský klášter“

V souvislosti s rekonstrukcí objektu dominikánského kláštera v Uherském Brodě proběhl v roce 2019 archeologický dohled, při němž byly monitorovány práce uvnitř objektu. V průběhu těchto prací nebylo zjiš-

těno porušení žádných archeologických situací. Součástí navazujících prací měly být také výkopové práce v prostoru rajského dvora, z tohoto důvodu zde také byla vytyčena sonda, jejímž cílem bylo ověřit rozsah dochovaných archeologických situací. Areál dominikánského kláštera je situován v poloze severovýchodní části původního městského jádra. Ze severní a východní strany byl chráněn městským opevněním, ze západní strany areál kláštera sousedil s plochou městského náměstí. V sondě o rozměrech 7×2 m se podařilo identifikovat několik základních okruhů lidských aktivit. První a zároveň nejstarší náleží středověkému hřbitovu, jehož vznik lze klást již do druhé poloviny 13. století. Celkem zde bylo odkryto 6 takto starých kostrových hrobů v anatomické poloze orientovaných v ose V–Z s hlavou vždy k západu. Druhý okruh lidských aktivit zde můžeme spojit s výstavbou původního pozdně středověkého kláštera, jehož výstavba je kladena do druhé poloviny 15. století. Zánik této stavby dobře dokumentuje vrstva č. 112, která obsahuje velké množství spáleného dřeva, kusů mazanice a rozbité obloukové

střešní krytiny. Pozůstatky samotné stavby z této doby však ve zkoumané sondě zachyceny nebyly. Podařilo se zachytit dva úseky zdíva související s obdobím výstavby nového konventu v průběhu 16. století, kdy byl klášter po odchodu dominikánů předán reformované evangelické církvi. Počátek zániku této stavby lze klást okolo roku 1643, kdy byl Uherský Brod obsazen švédskou armádou. Konečný zánik stavby lze pak předpokládat ve druhé polovině 17. století, kdy došlo o několik metrů dále k výstavbě současné budovy barokního kláštera. S fungováním raně novověkého kláštera souvisí také nejmladší objevený hrob, který byl zahlouben do starších středověkých vrstev. Nejmladší lidskou aktivitou zachycenou v místě výzkumu bylo zbudování barokní studny v prostoru nově vzniklého rajskeho dvora.

Uherský Brod „Mariánské náměstí“

V roce 2019 probíhaly v areálu ZŠ na Mariánském náměstí rozsáhlé stavební práce související s výstavbou „sportovně rekreačního areálu“. Stavba se nachází v prostoru MPZ Uherský Brod. Z hlediska dispozice města je situována v jeho SZ části mezi Horním náměstím a areálem zámku. Jedná se o prostor dvora ZŠ, který slouží jako sportovní hřiště a zázemí objektu školy. Na jeho severním a západním okraji dvora zůstaly zachovány zatravněné plochy, na kterých se dochoval původní terén se středověkými a novověkými nálezy. Při terénních úpravách souvisejících s vybudováním nové opěrné stěny na západním okraji dvora byl v ose V–Z porušen původní reliéf. Na severním profilu výkopu byly zachyceny zbytky několika zahloubených objektů. Následně došlo k vytyčení výzkumné plochy o rozměru 7×5,2 m, ve které se podařilo zachytit celkem 35 zahloubených objektů. Ve dvou případech se jednalo o suterény nadzemních dřevohlinitých staveb, dalšími byly kúlové a sloupové jámy a objekty blíže nespécifikované funkce. Na základě zachycených nálezů můžeme počátek osídlení

klást do 14. století. Nejzajímavější situací byl objekt 501, suterén nadzemní dřevohlinité stavby, který poskytl bohaté spektrum materiální kultury datovatelné do první poloviny 15. století.

Uherský Ostroh „Nerudova ulice“

V souvislosti s výstavbou prodloužení kanalizační stoky v ulici Nerudova v Uherském Ostrohu proběhl na trase liniového výkopu menší archeologický výzkum. Lokalita se nachází na jihozápadním okraji intravilánu města, asi 75 m JZ od jižního okraje náměstí sv. Ondřeje. Výkop začínal napojením kanalizace v blízkosti sochy sv. Jana Nepomuckého v Nerudově ulici a směřoval ve směru S, SZ a posléze SV v návaznosti na směřování ulice. Zájmová plocha tvoří jihozápadní až západní okraj historického osídlení, vně ulice probíhal vodní příkop napájený vodou z řeky Moravy. Ta tvořila přirozenou obranu i hranici středověkého a posléze i novověkého města Ostrohu. Vedle novověkých terénních úprav byly při výzkumu nalezeny dřevěné konstrukční prvky. Nález odpovídá historické situaci lokality, která se nacházela v západním týlu osídlení historického jádra, vně obkroužena vodním příkopem – ramenem řeky Moravy. Dřevěné konstrukční prvky lze tak dát do souvislosti s vymezením zadních traktů parcel a zde jsoucího sadu vůči vodnímu příkopu. Přítomnost vody naznačuje i stratigrafická situace, a to vrstva šedomodrého jílu s organickým materiálem. Překvapivé je relativně malé zastoupení nálezů (v porovnání se situací vodního příkopu např. v Uherském Hradišti) v rámci, respektive na povrchu této vrstvy. Reflektuje patrně pouze nečetné antropogenní aktivity v oblasti a fakt, že se jednalo o výspu historického osídlení. Dendrochronologicky se datovat dřevěné prvky nepodařilo. Zachované části nedostatečným počtem letokruhů. Lze tak jen konstatovat, že vzorky (kúly i prkna) byly vyrobeny z dubu.

Uherský Ostroh – Ostrožské Předměstí „Louky“

V letech 2018–2019 proběhl záchranný archeologický výzkum na katastru obce Uherský Ostroh – Ostrožské Předměstí, který vyvolala rekonstrukce vedlejší polní cesty a výstavba protierozních opatření. Výzkum byl realizován v závislosti na postupu stavebních prací ve dvou etapách. První etapa proběhla na podzim roku 2018, druhá v červnu roku 2019. Lokalita se nachází na rozlehlém plochem návrší, které od SZ po SV přechází prudšími svahy do inundace potoka Okluky, který meandruje cca 280 m od nejvzdálenějšího místa pozitivního na archeologické nálezy. Obě nálezové plochy se nacházejí na svazích orientovaných k S až SZ. V souvislosti s budováním protierozních opatření byl v roce 2018 prozkoumán jeden zahloubený objekt (polozemnice platěnické kultury s doklady vnitřní konstrukce) a zdokumentován horizont kulturní vrstvy. V roce 2019, pod tělesem nové vozovky polní cesty, byl v rámci výzkumné plochy nalezen paleolitický štípaný artefakt v intaktní poloze a prozkoumány a zdokumentovány dva zahloubené archeologické objekty. První z nich lze interpretovat jako zásobní jámu a datovat rovněž do starší doby železné, druhý představuje oválnou sídlištní jámu blíže neurčitelné funkce, která patří s největší pravděpodobností k dokladům neolitického osídlení lengyelskou kulturou.

Poznámky:

- 1 K. ú. Uherské Hradiště 12 akcí, k. ú. Jarošov 4 akce, k. ú. Mařatice 10 akcí, k. ú. Míkovice 5 akcí, k. ú. Sady 2 akce, k. ú. Věsky 1 akce.
- 2 K. ú. Uherský Brod 24 akcí, k. ú. Havřice 1 akce, k. ú. Maršov 1 akce, k. ú. Těšov 1 akce, k. ú. Ůjezdec u Luhačovic 5 akcí.

*Tomáš Chrástek, Jaroslav Bartík,
Dana Menoušková, Jiří Novotný*

Umění pravěku. Pravěk umění

Slovní hříčka obsažená v názvu profilové výstavy Slováckého muzea roku 2019 je všeobjímající, lákavá, ale tak trochu i zavádějící. Co je vlastně umění, jak chápat „pravěk v umění“ a kam vlastně onen pravěk až sahá? Opravdu až do doby Velké Moravy? Je zřejmé, že tyto a další podobné otázky si položila i autorka námětu a scénáře předmetné výstavy, muzejní archeoložka Mgr. Dana Menoušková. Právě zmíněné otázky – a pokusy o jejich zodpovězení – totiž předestřela návštěvníkovi výstavy hned v úvodním až téměř filozoficky laděném textu.

Idea shromáždit na jednom místě a na bázi časové posloupnosti představit krásy chtivému člověku umělecké skvosty dob dávno minulých není nová, je však vždy lákavá a téměř pokaždé předznamenává zvýšení návštěvnosti pořadatelské instituce. Nejinak tomu bylo také v případě Umění pravěku. Pravěku v umění, zvláště když autorka, zčásti též historička umění, oslovila ke spolupráci kolegy z Moravského zemského muzea (dále MZM) a některých dalších spřízněných muzejních

institucí, např. Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně či Městského muzea v Holešově. Tak se v metropoli Slovácka objevila třeba 30 000 let stará soška sedící těhotné ženy zhotovená z prstního článku mamuta nalezená v Předmostí u Přerova nebo dýka z koňské dolní čelisti zdobená rytinami hlav tří koní z jeskyně Pekárna v Moravském krasu vyrobená před 15 000 lety, oba unikáty převezené do Uherského Hradiště pod dohledem policejní eskorty z brněnského depozitáře ústavu Anthropos MZM. Z dalších unikátů vzpomeňme ještě alespoň neolitickou Venuši – sedící sošku ženy z Hlubokých Mašůvek u Znojma, stejně starou kolorovanou nádobu kultury s moravskou malovanou keramikou, dále výrazně mladší bronzové okrasy z Pravčic na Kroměřížsku a z Tučap nebo šperky Keltů z první poloviny 1. tisíciletí před změnou letopočtu z Holubic, Místřína, Bučovic, Ondratic, Brna-Maloměřic a dalších míst Moravy, kde tito první jménem známí obyvatelé střední Evropy našli místa svého posledního odpočinku. Poněkud skromněji na výstavě působí zastoupení doby římské a stě-

hování národů, v jehož rámci však dominuje depot stříbrných okras z Poštorné datovaný do 6. až 7. století. Následující a vlastně závěrečná část nese název Velká Morava. Klenotníci a architekti. Zde sáhla autorka do trezoru vlastní instituce a představila kolekci bronzových okras z 8. století a ženských šperků ze zlata a stříbra z 9. století ze skupiny veligradského typu, pocházejících z Uherského Hradiště a Starého Města. Otázky raně středověké (velkomoravské) architektury se dotkla jen formou zvětšených dvojrozměrných reprodukcí modelů sakrálních staveb, které byly objeveny na Uherskohradištsku. Zde – jako jistá forma zhmotnění tématu – se nabízela možnost prezentace pálených komponent střešní krytiny antického charakteru, a to včetně ozdobných hřebenovek, a také cihel římského či velkomoravského původu nalezených při výzkumu zbytků architektur např. ve Starém Městě „Na Dědině u sv. Michaela“ nebo na sadské Výšině sv. Metoděje. Zařazení velkomoravské tematiky do rámce výstavy se nám zároveň jeví jako poněkud problematické, a to jak z časového hlediska, tak i žánro-

vého. Do jisté míry jej však jako jakési vyústění „umění“ v regionu Uherskohradištska chápeme. Krátce představenou předmětnou část výstavy vhodně doplňují trojrozměrná panoramata, která zpodobňují výřez paleolitických maleb ze španělské jeskyně Altamira a kultovního objektu Keltů. Úměrně dlouhé průvodní texty jsou dobře srozumitelné, bez zbytečných cizích slov, stejně jako popisky k jednotlivým exponátům.

Výstava Umění pravěku. Pravěk umění byla ke zhlédnutí v hlavním výstavním

sále Slováckého muzea mezi 11. dubnem a 22. zářím. Jistě by ji bylo možné doplnit o další umělecké skvosty, nicméně i tak byl výběr exponátů dostatečný a zejména reprezentativní (leckdy asi také závislý na vůli, popř. možnostech půjčujících subjektů, méně na přání vypůjčitele), aby přilákal nemalé množství návštěvníků, včetně žáků a studentů, jak jsme se sami přesvědčili, a to je velká devíza.

Luděk Galuška, Jakub Langr

HISTORIE

NEPŘÍMÁ STRATEGIE ZAČLENĚNÍ ÚZEMÍ DO STŘEDOVĚKÉHO POLITICKÉHO ÚTVARU NA PŘÍKLADU MORAVSKO-UHERSKÉHO POHRANIČÍ VE 13. STOLETÍ

Michal Mudrik, Ústav archeologie a muzeologie, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno

Studie se věnuje zabírání pohraničního území, jeho kolonizaci a vznikajícím panstvím do konce 13. století. Zaměřuje se na vyslovení teorií a vystavění modelů pro zhodnocení vojenské *nepřímé strategie*, která se využívá při přivlastňování a ochraně pohraničního území. Na území je nahlíženo z perspektivy *confinia* vymezeného řekami: Moravou na západě, Olšavou na severu a Váhem na východě. Při vzniku a vývoji panství a kolonizaci prostoru je kladen důraz na prostor vymezený řekami Moravou, Olšavou a pohořím Bílé Karpaty.

Studie vychází ze syntézy získaných dat ze zabírání pohraničního území, jeho kolonizaci a vznikajících panství. Zaměřuje se na vyslovení teorií a vystavění modelů pro vojenské zhodnocení posunů hranic, výstavby opevněných sídel a postupu kolonizace, s níž je spojený vznik panství v pohraničním prostoru. Pro sledování aspektů strategie v rámci této studie a pro následné zhodnocení všeobecných prvků *nepřímé strategie* začleňování území do středověkého politického útvaru¹ ve 13. století je potřebné nejdříve pochopit rozdíl mezi *přímou* a *nepřímou strategií* v obecném měřítku.

Přímá strategie směřovala k porážce protivníka a dosažení okamžitých politických výhod vyhledáním rozhodné srážky s nepřítelem, což bylo zvláště výhodné při početní převaze. Navíc vítězná bitva slibovala rychlé ukončení války, nedocházelo však k úplnému zničení vojska, takže už příští rok mohl protivník podniknout vojenské akce.² *Přímá strategie* se při posunu hranice ve středověku vztahuje zejména na linii vojenskou a nárokovou, přičemž se projevuje bitvami, šarvátkami, okupací opevněných sídel a samozřejmě horizonty destrukce sídel. Tato strategie je zachytitelná nejen písemnými prameny, ale i *archeologií konfliktu*. V mnoha případech je právě archeologie klíčová, jelikož písemné zprávy se nemusely dochovat nebo jsou velice stručné a ohledem tvrzí a jednotlivých vesnic v oblasti až na výjimky mlčí. U většiny je zmínka v písemných pramenech, pokud se objeví, až ve 14. století, i když je jejich existence ve 13. století doložena archeologickými nálezy.

Základem středověkého vojenství byla *nepřímá strategie*, jež si zakládá na znepokojování, lsti, pohybu vpřed a úniku, přepadu, zdůrazňuje jiné strategie než vojenské, a to politické a psychologické. Zaměřuje se na zlomení politické vůle protivníka prostředky jinými než vojenskými nebo na změnu poměru sil, aby bylo dosaženo konečné vítězství. Pro úspěšnou aplikaci je potřeba kombinovat její základní prvky: znalost poměrů sil, ekonomii úsilí, zneklidňování fyzické a psychické, manipulace, vyčerpávání protivníka a překvapení. Využití bylo podloženo úvahami geografickými a kulturními. Jednou z důležitých podmínek je existence útočiště nebo základny, které mohou být geografické, politické anebo lidové. V západní Evropě byla *nepřímá strategie* užívána z nutnosti a v dotyku s protivníkem, když *confinia* ztratila svou původní funkci, a začala se ve značné míře využívat i na moravsko-uherském pohraničí. *Strategie opotřebovávací*, která si klade za cíl unavit protivníka a vhodně změnit poměr sil za účelem dosažení politického vítězství, je rovněž součástí *nepřímé strategie*,³ může obsahovat prvky *strategie přímé*. Do pohraničí zasahovala výraznou měrou *vývojová strategie*, jejímž úkolem je poskytnout

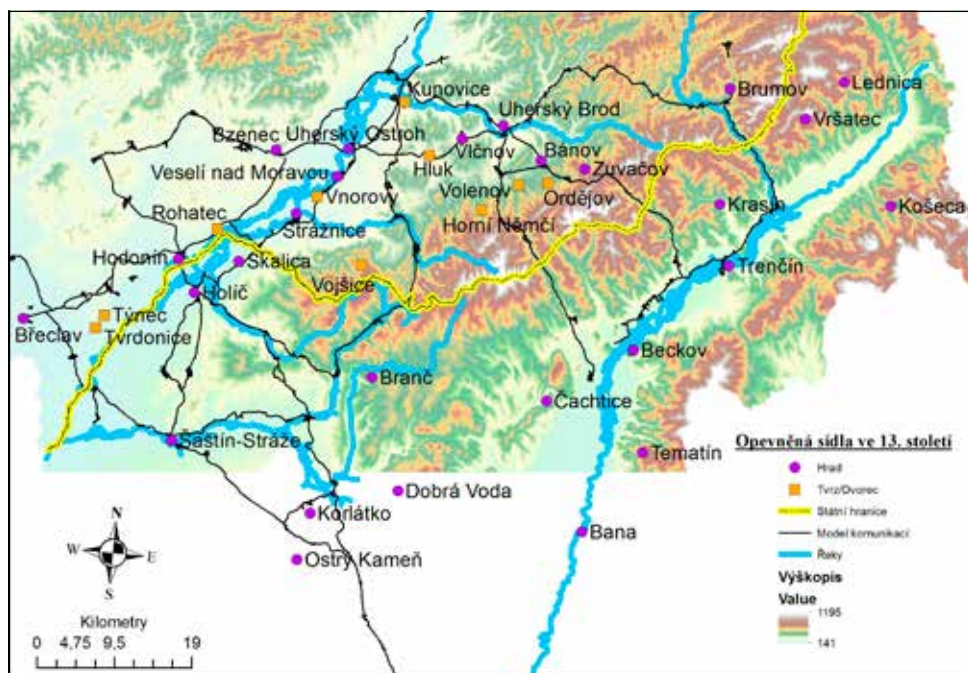
stratégům nebo státu k dispozici pokud možno co nejúčinnější nástroj připravený k okamžiku potřeby. Působí v době míru a integruje všechny činnosti potřebné pro zajištění vojska a logistiku,⁴ k ní tedy patří například *kolonizace* pohraničního prostoru (viz *Zhodnocení strategie*) a výstavba opevněných sídel (viz níže), kterým se tato studie věnuje. *Nepřímou strategií* pro posun hranice ve středověku je těžké zachytit archeologicky, avšak jako jeden z prostředků *nepřímé* a zároveň *vývojové strategie* je kolonizace archeologicky zachytitelná nejen v podobě mýcení lesa, ale také ve stavebních horizontech a v různých sídlištních fázích. Tudíž právě kolonizace (a s ní spojená panství) v nárokované oblasti jsou dokladem využívání *nepřímé strategie* pro začlenění nových území do středověkého politického útvaru.

Na pohraniční prostor je nahlíženo z perspektivy *confinia* vymezeného řekami Moravou na západě, Olšavou na severu a Váhem na východě. Při vzniku a vývoji panství a kolonizaci prostoru je kladen důraz na prostor vymezený řekami Moravou na západě a Olšavou na severu a na jihu pohořím Bílé Karpaty. Pro rozsahy panství jsou využity katastry⁵ vesnic ze stabilního katastru 1826–1829 (MZA-D9), v komparaci s prvním vojenským mapováním (CENIA, INSPIRE a MAPIRE.EU). Potíže činily změny spojené s častým obchodováním jednotlivých lánů vesnic⁶ a s transformacemi způsobu a rozsahu využívání krajiny, k nimž došlo od 13. století. Tyto problémy někteří badatelé řeší převedením sídlišť na jednotlivé body, což neumožňuje sledovat rozsahy záborů nebo problematická konfliktní území. To se projevuje rozdílností v hranicích nároků, vojenského zajištění a linii osídlení (viz *Zhodnocení strategie*). V případě použití bodového řešení by tyto aspekty mohly uniknout pozornosti. Pro určení posunů linie osídlení byly využity nejstarší nalezené zmínky o vesnicích. Ty byly čerpány z doporučené a prostudované literatury (zejména Ladislav Hosák⁷ a další literatura zabývající se konkrétními lokalitami, viz seznam použitých zdrojů), poté byly zavedeny do vytvořené databáze, ze které byly vyfiltrovány záznamy s nejstarším rokem.

Pro vojenství jsou klíčové komunikace (ve smyslu infrastruktury). Zejména v hraničním prostoru jsou stezky důležité pro postupující vojska. Na našem území však tyto hlavní komunikace nezanechaly výraznější stopy, a tudíž se v tomto případě nedá pracovat ani s římskými silnicemi. Zmiňované stezky procházející pohraničním územím jsou rekonstruovány na základě zmínek v písemných pramenech, celních a mýtních bodů. Na dostupných mapových podkladech Müllerovy mapy Moravy (OLDMAPS.GEOLAB.CZ a MAPY.VU-GTK.CZ), Müllerovy mapy Horních Uher (ArcGIS server pro Sr. obsahuje i další mapové podklady), První Vojenské mapování (CENIA, INSPIRE a MAPIRE.EU), Druhé Vojenské mapování (CENIA, INSPIRE a MAPIRE.EU) a Skice stabilního katastru (MZA-D9). Po provedení této konfrontace s pomocí vytvoření schématu a s použitím GIS Esri ArcMap byly zjištěny shody ve směrech komunikací. Ty byly následně zaneseny do modelu. Avšak objevily se i komunikace, jejichž směr není sjednocen, nebo se objevují pouze u jednoho autora anebo není na využitých mapových podkladech vůbec zřetelný. To by znamenalo, že jejich význam⁸ z hlediska mezistátních komunikací nebyl tak velký (nebo nepřetrval). Také se objevuje označování různých stezek stejným názvem, což způsobuje potíže s jejich jednoznačnou identifikací. Pro tuto studii slouží tento model ilustračně, spíše jako ukázka propojení hraničního prostoru a užívaných průchodů krajinou, hor a řek. Samotné zhodnocení literatury zabývající se touto tematikou a její konfrontace s mapovými podklady by bylo svým rozsahem na další samostatnou studii.

Při zajišťování hraniční oblasti jsou důležitými prvky hrady a města, která slouží (v rámci *nepřímé strategie*) jako opevněná sídla střežící zemské stezky, brody, mosty, průsmyky a další průchody krajinou. Stejně jako ve zbytku Evropy jsou hrady stavěny nejen jako správní centra, ale i k ochraně území a lidu. Zejména zeměpanské fundace probíhaly na místech určitého významu, která se (mimo jiné) vyznačovala vhodnými komunikačními spojeními s jinými

hospodářskými a mocenskými centry vlastního nebo sousedního státu. Poddaní příslušející k hradu někdy měli povinnosti spojené s výstavbou a údržbou dálkových cest, mostů, brodů, včetně závazku poskytnout útulek a doprovod cestujícím. Pokud hrady neměly přímou kontrolu nad komunikacemi, tak ochraňovaly alespoň celnice, mýtnice a kupecké dvory při komunikacích.⁹ Jelikož armády postupovaly ve středověku zejména po zemských stezkách, kontrolou větší části komunikace si stát zajišťoval nejen vyšší příjmy z ovládané komunikace, ale obranu země vysouvala blíže k území konkurenční říše. Zároveň mohly sloužit i jako prostředek agrese nebo jako projev svrchovanosti nad územím. Hrad jakožto opevněné sídlo s posádkou zahrnující všechny výše uvedené funkce vytváří v blízkosti středověké hranice (v rámci *nepřímé strategie*) tlak ve svém okolí na konkurenční říši, která se snaží tento tlak vyrovnat nebo i překonat, čímž se vytváří rovnováha nebo nerovnováha sil v oblasti, což může vést k přechodu z *nepřímé strategie* na *strategii přímou* ve snaze zvrátit rovnováhu sil ve svůj prospěch nebo využít vlastní výhody nad konkurentem.¹⁰ Strany mají tendenci vyrovnávat nepochybně sil výstavbou dalších opevněných sídel, polních opevnění nebo umístěním větší posádky. Tím si panovníci zajišťují převahu nebo alespoň vyrovnanost sil a vlivu v oblasti (více níže a v části *Zhodnocení strategie*). I ve zkoumané oblasti se projevuje také koncept *akce a reakce*, kdy *akcí* je vpád nebo tažení na území konkurenta (rok 1253) a *reakcí* je vylepšování obrany či už konkrétních lokalit nebo země jako celku (založení Uherského Hradiště). Tento druhý koncept je však zařaditelný k *přímé strategii* nebo spíše ke kombinaci obou typů strategie.

Obr. 1. Opevněná sídla ve 13. století.¹¹

Města byla velkou oporou královské moci a ve vojenství sehrávala významnou funkci. Nejen obrannou v podobě silných hradeb, ale také bylo běžnou praxí (zejména v bohatých městech) najímat žoldnéře, tj. profesionální vojáky místo odvodu vlastních, většinou méně zkušených lidí. Tento prvek rekrutování vojska je pro české země ve 13. století nedoložen, ale je výrazný na uherské straně.¹² V exponované poloze v pohraničním území mohlo město

figurovat jako základna pro vojenské operace. Proto nemohou být města opomenuta, avšak ve sledovaném časoprostoru jsou města jako taková pouze tři: Hodonín, který svým pozdějším panstvím zasahuje do sledované oblasti, Uherské Hradiště a Uherský Brod. Významným sídlem, které se často objevuje v písemných pramenech spojených s oblastí, jsou Kunovice, ale ty byly pouze tržní vsí¹³ s možným panským sídlem (viz níže). Hrady a města vznikají zejména na moravské straně zprvu na říčních hranicích v místech brodů, mostů a křižovatek stezek, zejména pro kontrolu těchto přechodů, ale i kvůli možnosti rozšíření osídlení na levý břeh řek (tj. do pohraničního prostoru).

Nejstarší ze tří zmiňovaných měst je Hodonín, který byl jako hrad založen zřejmě z důvodu střežení blízké stezky, která procházela územím nikoho, a zároveň byl vybudován s myšlenkou stavění správních hradů v blízkosti hranice, aby bylo možné hranici posunout za řeku Moravu.¹⁴ S obdobnou myšlenkou pravděpodobně došlo k výstavbě dřevozemního hradu v Holíči¹⁵ se záměrem kontroly nad blízkým brodem přes Chvojnici, čímž se Holíč stal vysunutým bodem. S otázkou zásobování by nemusel být problém, jelikož stál na stezce zvané „Česká cesta“,¹⁶ a zároveň se v této době mají v oblasti usazovat etničtí jezdcí, určení jako obránci dosavadní hranice. Také archeologické průzkumy ukázaly, že oblast kolem Holíče nebo Skalice nebyla úplně pustá, i když k redukci osídlení bezpochyby došlo. Tato výstavba by posunula vojenskou hranici na řeku Chvojnici a řeku Moravu.

Lze předpokládat vzájemné přeshraniční tlaky v oblastech Bánova a Slavičina, které byly možná jedním z důvodů založení Brumova.¹⁷ Založení významného cisterciáckého kláštera na Velehradě, neodmyslitelně spojeného s danou oblastí, začíná v době, kdy Vladislav Jindřich odkupuje v roce 1202 od místních majitelů půdy vesnice Boršice (u Buchlovic), Zlechov, Huštěnovice a Kostelany. Dalším milníkem je rok 1205, kdy do oblasti dorazili vyslaní mniši. K užívání dostali také statek s 200 hektary polí, kostel sv. Jana a mlýn. Stavební aktivity začaly někdy po roce 1215, přičemž v roce 1228 byl svěcen nedokončený kostel, s čímž se pojí další dary (viz *Hrabišici neboli Páni z Rýzmburka (z Oseku)*). Finanční podpora na stavbu kláštera proučila ještě v roce 1238, kdy markrabě Přemysl daroval klášteru veškerý výnos ze železné rudy, která se nachází nebo se nalezne v budoucnu na Moravě.¹⁸ K dokončení klášterního areálu došlo zřejmě kolem roku 1240. Podobné stavební aktivity na hradech Brumov, Buchlov a Lukov jsou spojovány právě se stavební hutí velehradského kláštera, tj. s léty 1215–1235/1240, přičemž v letech 1230–1240 měla skončit první etapa jejich výstavby a druhá etapa měla započít až po založení Uherského Hradiště a Uherského Brodu.¹⁹

Opevnění v místě Uherského Brodu je dle literatury doloženo již v polovině 11. století v návaznosti na obranný systém Břetislava I. a Svytlahy II. Pravděpodobně se jednalo o opevněnou celní stanici.²⁰ To však nekoresponduje s archeologickou situací, kdy je nejstarší doloženou fortifikací až vrcholně středověké městské opevnění. Pokud zde bylo dosud nenalezené starší opevnění, jednalo by spíše o dřevozemní opevněnou stanici, ale až ve 12. století, kdy jsou doloženy dvě osady na místě pozdějšího města. Podoba a poloha zdejší celní stanice je neznámá. Uherský Brod byl vystavěn v šedesátých letech a v roce 1272 dostává hlubčické právo. Na severním okraji města stál královský hrad.

V roce 1257 bylo vysazeno Uherské Hradiště (tzv. na „zeleném drnu“) na klášterním pozemku a další rok bylo obdarováno lesem a vesnicemi Kunovice, Ostrožská Nová Ves a Míkovice. Vznik Uherského Hradiště souvisí s vpádem roku 1253, během něhož byl využit právě ten přechod přes řeku Moravu, který po roce 1257 střeží nové klášterně-královské kondominium/město. V období let 1278–1283 jsou Kunovice odděleny od Uherského Hradiště a až v roce 1297 s ním ukončují spory. Je tedy pravděpodobné, že Kunovice byly v letech 1278–1297 ve správě zeměpanské (obr. 6). Ukončení sporů mohlo také vést k vybudování nebo dobudování opevnění Uherského Hradiště, pravděpodobně dřevozemní konstrukce.²¹

Je možné, že se s kolonizací povodí Váhu severně od Trenčína spojuje založení Súče/Krasína Bogonerem z rodu Ludanických, zřejmě na zvýšení bezpečnosti v oblasti, ale nelze vyloučit ani možnost snahy o vyrovnání tlaku způsobeného založením Brumova (viz *Páni ze Zbraslavi a Kunštátu*). Roku 1224 je v této oblasti založen opevněný klášter Velká Skalka nitranským biskupem Jakubem.²² V roce 1256 je zvýšen tlak na hranici, což je následkem výrazné kolonizace Slavičinského újezdu.²³ To bylo zřejmě prvotním impulsem pro vystavění hradů Lednica (před 1259) a Vršatec. Rok vzniku druhého jmenovaného není znám, ale dle náleží by mohl spadat obecně do 13. století v reakci na osídlování Brumovska. Pozdější vznik by zanechal nepřijatelnou díru v pasivní obraně pohraniční oblasti zhruba na celé století.

I rok založení hradu Bana zůstává neznámý, před rokem 1246 byl zřejmě přestavěn do kamenné podoby,²⁴ jelikož dle Anonymovy kroniky byla Bana jedním z pohraničních hradů obsazených Uhry, včetně Trenčína a Beckova, čímž nelze vyloučit starší dřevo-zemní charakter v návaznosti na staré hradisko.²⁵ Hrad zaniká v roce 1291 a majetky jsou rozděleny mezi sousedící panství.²⁶ K začátku 13. století se v starší literatuře počítalo se založením dvou pohraničních hradů: Branč²⁷ a Dobrá Voda²⁸ magistrem Abou, ale dle Jána Lukačky vrch *Dobrawada* na pomezí Bratislavské a Nitrianské župy získal v šedesátých letech Aba syn Abu, kamenný hrad zbudoval až koncem 13. století a osídlení panství spadá až do 14. století.²⁹

Významným datem, které není spojeno přímo s moravsko-uherskou hranicí, ale významně ovlivnilo pohraniční prostory Českých zemí a Uherska, se stal rok 1260. Během války o babenberské dědictví došlo mezi vojsky Přemysla Otakara II. a Bély IV. k bitvě u Kressenbrunnu na Moravském poli, která skončila porážkou uherského válečného snažení. 12. července 1260 v bitvě u Kressenbrunnu na Moravském poli české vojsko zvítězilo nad uherským vedeným mladším králem Štěpánem.³⁰ U Přemysla Otakara II. byla jedním z důsledků vítězství a získání Rakouska a Štýrska změna chápání pohraničního prostoru. Rakousko-moravská hranice pozbyla významu rozdělovacího prvku a umožnila spojení projevující se obdobnou architekturou nebo vytvořením jednotného konceptu budování měst panovníkem na linii Radkersburg – Hainburg – Marchegg – (Uherské) Hradiště – (Uherský) Brod, *Obranné linii Přemysla Otakara II.* S pronikáním kulturních a stavebních konceptů v období 1260–1270 se pojí ve zkoumaném prostoru i přestavování dosavadních dřevo-zemních hradů na kamenné stavby, a to nejen z iniciativy panovníka. Obrannou linii nezajišťovaly pouze opevněná města, ale i nově vzniklé hrady Strážnice,³¹ (Uherský) Ostroh nebo do kamene přestavěny starší Bánov, Brumov, Veselí (nad Moravou) a Zuvačov.³²

V roce 1273 vypukla uhersko-česko-rakouská válka, díky které Přemysl Otakar II. posunul hranici na výběžky Karpat mezi řekou Myjavou a Čunínským potokem (dnešní Unínský potok).³³ V říjnu se Rudolf I. Habsburský stal římsko-německým králem a Přemysl Otakar II. odtáhl, ale na pohraničních hradech Bratislava, Mošon, Magyaróvár a Šoproň nechal české posádky. Z listiny Ladislava IV. pro syny Kazimíra z rodu Hont-Poznan z roku 1276 vyplývá, že Čachtický hrad byl okupován českou posádkou Přemysla Otakara II., avšak téhož roku je hrad opět v rukou rodu Hont-Poznan.³⁴ Pro posílení obrany pohraničí a na zvýšení ochrany „České cesty“ byl postaven v roce 1273 hrad Ostrý Kameň.

Hrad v Uherském Ostrohu byl budován v šedesátých letech 13. století. Primárním úkolem hradu bylo chránit přechod přes řeku Moravu, který je však konkrétně zmiňován pouze literaturou zabývající se boji s Matoušem III. Čákem. O funkčnosti přechodu však napovídají půdorysy i umístění vesnic. Po celé 13. století je pod královskou správou, v roce 1275 zde Přemysl Otakar II. vydává listinu a v letech 1286–1298 zde byl purkrabím Matouš z Černé Hory.³⁵

Na moravské straně vznikají v průběhu 13. století tvrze Vojšice, Ordějov, Volenov, Hluk, Vnorovy, Rohatec a Horní Němčí. Posledním třem je věnována pozornost níže (viz *Tvrdišovci a Hrabšiči neboli Páni z Rýzmburka*). Existence opevněného sídla na místě zaniklých Vojšic je často zpochybňována. Vesnice vznikla zřejmě kvůli ochraně stezky³⁶ (zřejmě za účelem oslabení vlivu Hont-Poznanovců na Skalici), anebo až po roce 1260, kdy bylo Strážnicko přičleněno k Moravě pro posílení hranice. Vznik tvrze ve Vojšicích bude pravděpodobně spadat do období po roce 1256, jelikož nejsou uváděny v listině Bély IV. (viz *Hont-Poznanovci*). Možný vznik tvrzí Ordějov a Volenov by však mohl souviset s posílením obrany hranice nebo stezky nebo s přítomností nižší šlechty, možná i v podobě familiárů vyšší šlechty, pravděpodobně Vítkovců. Anebo může vznik všech tvrzí v exponované oblasti souviset až s rokem 1260, kdy by vzrůstající moc království (vojenská i politická) umožnila výstavbu i v takovémto území. Archeologické výzkumy ukázaly, že nejstarší keramika nalezená na místech Vojšic a Ordějova spadá do druhé poloviny 13. století a tvrze vznikly také v tomto období.³⁷ Po roce 1303 vznikla tvrz v Hluku, kterým byl obdarován Zdislav Měšec i s právem vystavět opevněné sídlo dřevo-zemního charakteru.³⁸ V Kunovicích se několikrát na konci 13. a na počátku 14. století připomíná tvrz, ale šlo o jiný druh opevněného sídla, pravděpodobně o dvorec s dřevěnou konstrukcí. Existence dvorce je v literatuře spatřována i v záznamu z roku 1196 nebo z existence celní stanice v roce 1222, případně ze svědecké listiny z roku 1235, kde je uveden Bartholomeus plebanus in Cunowiz. Tyto záznamy však přímo potvrzují pouze existenci vesnice a existence dvorce je zřejmě odvozena od ubytování knížete s manželkou a posádkou a její uvedení mezi okrsky břeclavské provincie. Navíc si zde králové vynucují držení dvora ve vesnici. Během bojů s uherskými vojsky po polovině 13. století by bylo opevnění tohoto dvorce posíleno.³⁹

V následujících částech je nastíněn průběh kolonizace v územních celcích, které spadaly do majetku nebo správy uvedených osobností nebo rodů.

Břeclavská provincie: Královny Konstancie a Kunhuta a Oldřich

Královna Konstancie dostala do věna rozsáhlé pohraniční území. Od svého otce Bély III. obdržela celou trnavskou oblast rozprostírající se mezi Váhem a Karpaty⁴⁰ a od manžela Přemysla Otakara I. dostala území od Břeclavi po dnešní Uherské Hradiště.⁴¹ Kvůli značné podobnosti práv Stoličného Bělehradu (1237) a Trnavy (1238), kterou měla rovněž ve své správě, nebo podobnosti s právy hostů v Uhersku, se usuzuje, že v období 1230–1237 udělila Hodonínu městská práva právě ona.⁴² Spojenectví mezi Přemyslem Otakarem I. a Bélou III. zabezpečovalo klid a na samotném území byl pak ještě po smrti českého panovníka udržován, neboť se Konstancie po manželově smrti obrátila na papeže, který vzal její věno pod ochranu. Nebylo přípustné takovéto území plenit, pod hrozbou papežské kletby. Královna Konstancie se snažila kolonizovat oba břehy Moravy, což by mohlo být vztaženo na pozdější území bratrů z rodu Tvrdiše, ale také na Záhoří. S podporou synů založila klášter cisterciáček v Tišnově, v němž v roce 1240 zemřela.⁴³

Určení rozsahu jejího věna je problematické, jelikož vymezení rozsahu samotné břeclavské provincie není zcela jednoznačné. Pokud však spojíme břeclavskou provincii dle záznamu z roku 1131⁴⁴ s vesnicemi a majetky kostela, přidáme Hodonínsko, Bzenecko a Kunovice s Míkovicemi, Ostrohem a Ostrožskou Novou Vsí, získáme přibližnou představu. V této době zde vystupuje i nárok Hont-Poznanovců, a jelikož vesnice na Bartolomějském ostrově ve Veselí nad Moravou za Konstancie již existovala, můžeme se domnívat, že její území zasahovalo na levém břehu Moravy ve zkouma-

né oblasti od Kunovic k Veličce. S jejím působením se spojuje i patronát sv. Ondřeje v (Uherském) Ostrohu a Blatnici (pod Svatým Antonínkem). Druhá zmíněná vesnice měla být majetkem staroboleslavské kapituly od 11. století.⁴⁵ S katastrem Blatnice Miroslav Plaček územně spojuje i katastr Blatničky. S kolonizačními aktivitami královny nebo jejích úředníků můžou být spojeny také vesnice Ostrožská Nová Ves a Chylice. Oboje a Ostroh (ne hrad) vznikají v první polovině 13. století přesunem obyvatel z vesnic v záplavové oblasti Moravy (obr. 2).⁴⁶

Po její smrti Břeclavsko a část území jejího věna spravují jako úředníci Tvrdišovci ve službách Oldřicha Sponheimského (od roku 1237). Oldřich břeclavské provincii v roce 1237 potvrdil statuta Konráda Oty. Klášteru na Velehradě daroval pozemky v Hradčovicích, pravděpodobně v sousedství Popovic, které klášteru daroval již Přemysl Otakar I. Král Václav I. odňal Oldřichovi břeclavskou provincii v roce 1248.⁴⁷

V letech 1278–1285 je celá břeclavská provincie opět věnem královny, tentokrát Kunhuty, a po ní ji spravuje Záviš z Falkenštejnu (1285–1290). Tyto držby však bývají zpochybňovány.⁴⁸

Hont-Poznanovci

Záhoří bylo podle listin panovníků Ondřeje II. (z let 1206 a 1217) a Bély IV. (1256) „územím nikoho“, „*rudens et desertare*“ – neobdělávané a opuštěné. Ondřej II. ho udělil uherskému hraběti Tomášovi z rodu Hont-Poznanovců, kteří postupně během 13. století vytvořili rozsáhlou državu na obou stranách Malých Karpat.⁴⁹

21. června 1256 Béla IV. vydal listinu, ve které daroval Skalicko, příslušející k nitranskému hradu, hrabatům Kosmovi a Achilleovi, synům hraběte Alexandra.⁵⁰ Opis hranic je zhruba stejný jako dříve (obr. 2 a obr. 3), ale tentokrát jsou jmenováni sousedé Skalice: na západě a severu Češi, na východě země magistra Aby (od Sobotiště po Váh) a Mikuláše z Chtelnice, na jihu Senica a Holíč. Směrem k Vlárskému a Starohrozenkovskému průsmyku kolonizovali Barleus a Jaroslav z rodu Diviaků, jejichž statky se rozprostíraly v Trenčianské a Nitranské stolici.⁵¹ Hranice skalického nároku se táhla od konce bažin (jezera nebo řeky) Chvojnice až tam, kde se vlévá do Moravy, pak po řece Moravě až do míst, kde je bažina Veličky a vlévá se do Moravy, po jejím toku až do Tasova a odtud cestou „*exploratores*“ zvanou Zymarut (také Symarut nebo Šimárník) přes horu Dubník a Kobyly a pak k pramenům Vojsického potoka. Směrem východním/západním se ubírá k lesu hrází, kde je louka, odtud sestupuje údolím na planinu „Huzenmezu“ a měla by být u hory Žalostině, pramene Chvojnice, a odtud po řece Chvojnici k Moravě.⁵²

První zmínky o vesnici na území Záhoří – Jablonové – je už z roku 1206 s tím, že u ní měly být *záseky*. V tom samém roce dostal Alexandr z Hont-Poznanovců Plavecký Čtvrtek i s výnosem z trhu.⁵³ Holíč a Šaštín v té době již existují v exponovaných polohách vůči zmíněné úrovni *záseků*. V oblasti *confinia* byli též usazení etničtí jezdcí. To všechno by svědčilo o tom, že se Uhersko snažilo zabrat co největší území, i když ho nemohlo nebo nechtělo osadit a řídké osídlení oblasti vyhovovalo záměrům v oblasti.

Druhá (bíňská) větev rodu Hont-Poznanovců se v pohraniční oblasti prosazuje v osobě Kazimíra, kdy v roce 1242 zakládá nebo přestavuje do kamenné podoby hrad Tematín. Starší literatura se zaobírá myšlenkou, že hrad byl založen již dříve templáři, ale jednalo by se ještě o dřevozemní stavbu.⁵⁴ Po Kazimírově smrti v roce 1263 jeho synové Pongrác s Petrem zakládají hrad Čachtice. Také však existuje názor, že stavebníkem mohl být ještě Kazimír.⁵⁵ Posledním stavebním počinem tohoto rodu v oblasti je hrad Korlátko, vystavěn v roce 1289 Ugrinem, synem Kazimíra, na ochranu „České cesty“.

Tvrdišovci

Z moravské strany bylo území kolonizováno od čtyřicátých let 13. století příslušníky Tvrdišova rodu. Pardus (II.) a Sudomír (II.) byli ve službách markraběte Přemysla (Otakara II.). Pardus (II.) založil Vnorovy, prvně se objevují v jeho predikátu ve falzu z roku 1249. Sudomír (II.) se v roce 1256 poprvé píše po Veselí (nad Moravou), co by poukazovalo na zbudované opevněné sídlo. Dendrologie však poukazuje na čtyřicátá léta 13. století, konkrétně první fáze aktivit sahá do let 1241–1247.⁵⁶ Tvrdiše (IV.) byl potomkem Sudomíra (II.) a založil Rohatec, jelikož se po něm poprvé píše v roce 1270, opevněné sídlo tedy bylo zbudováno až v této době. K Rohatci je i později přidruženo území Sudoměřic (až k Sudoměřickému potoku), které vznikly zřejmě po roce 1260 ještě za Sudomíra (II.), po němž nesou jméno.

Sudomír (II.) zřejmě umírá v roce 1263 nebo krátce poté. V roce 1266 je poslední zmínka o Pardusovi (II.), jenž nejspíš umírá zanedlouho po tomto roce (obr. 2 a obr. 3). Dále se objevují další se stejnými predikáty, a to Mikuláš z Veselí v roce 1297, který byl dle Miroslava Plačka potomkem Sudomíra (II.), vracovský komorník Soběhrd se ve stejné listině píše také po Veselí. Po Vnorovách se na listině Oldřicha z Hradce v roce 1298 píše Vznata, který by měl být potomkem Parduse (II.) (obr. 4–6).⁵⁷

Páni ze Zbraslavi a Kunštátu

S léty 1215–1235/1240 jsou spojovány stavební práce na hradě Brumově, zřejmě započaty Vladislavem Jindřichem, tedy v letech 1215–1222. Poté je s hradem spojován v roce 1224 brumovský komorník Svěslav (na Brumově mohl být pouze purkrabím, ale někde jinde byl komorníkem). Brumov případně mohl být jeho přídomkem nebo rezidencí. Vystupuje jako svědek na listině Přemysla Otakara I. v Hulíně pro Opavu. Následně byl v roce 1235 Svěslav uveden jako komorník brněnský, *Zwezlaus cameranius Brunnensis*.⁵⁸

Dalším známým purkrabím je v letech 1255–1273 Smil, syn Gerharda ze Zbraslavi. V roce 1258 vystavil hrad Střílky, který poté užívá jako predikát. S manželkou v roce 1261 založili klášter Smilheim, kterému daroval ve zkoumané oblasti Nivnici s lesem (Korytná a Strání), Starý Hrozenkov⁵⁹ a Šanov (obr. 4, obr. 5 a obr. 6).⁶⁰ Vymezení hranice je dle Metoděje Zemka i Ladislava Hosáka následující: nivnická hranice začínala na potoku Těšíkově, poté pokračovala za horu Králov, kde se dvě míle pod Suchou Lozí stýkala s potokem Bystřičkou, po kterém sestupovala k ústí potoka Lubné, poté vystupovala k jeho prameni. Odtud pokračovala hranice lesa za horu k potoku Klanečnici a okolo Javořiny se vracela k potoku Němčí. Na území lesa později vznikly vesnice Korytná a Strání. Zásadní má být ta část, kudy prochází hranice po potocích Němčí a Lubné, čím se argumentuje, že vesnice na těchto potocích byly vysazeny až po tomto roce.⁶¹

Hrad Zuvačov nebo Komňa mohl být založen buď přímo Smilem z Brumova, nebo některým jeho familiárem. Samozřejmě může jít i o někoho, o kom nemusíme mít záznaky. Kuna ze Zbraslavi a Kunštátu jako *castellanus de Zuzinou* v roce 1250 může i nemusí být spojen právě se Zuvačovem. O jeho spjatosti s Komňou se uvažuje na základě svědecké řady na listině z roku 1250 pro velehradský klášter, kde jsou uvedeni víceméně místní správci a úředníci a také byl třetím synem Gerharda ze Zbraslavi, bratrem Smila z Brumova. Také mohl dostat kastelánství na Zuvačově jako odškodnění po vystřídání bratrem Smilem v pozici brumovského purkrabího v roce 1255, jelikož v roce 1250 dostal Kuna ze Zbraslavi a Kunštátu Brumov za útrapy v rakouském vězení po tažení Oldřicha Sponheimského v roce 1246.⁶²

Hrabišici neboli Páni z Rýzmburka (z Oseku)

Území mezi řekami Olšavou a Moravou (ale zřejmě na jihu pouze po Veličku) kolonizoval od roku 1228 Bohuslav (I.). Vesnice Boršice, darovaná velehradskému klášteru, byla zřejmě u Buchlovic, ale v listině pro Velehrad z roku 1228 daruje Přemysl Otakar I. pozemky u Velké (nad Věličkou) na výstavbu vsi⁶³ zřejmě Louky nebo Lipova.⁶⁴ V roce 1241 Bohuslav (I.) daroval velehradskému klášteru dalších 12 lánů na Velké.⁶⁵ Jeho syn Boreš (II.) z Oseku (Rýzmburka) podporoval Václava I. Byl sice zatčen v roce 1254, ale hned propuštěn a nadále se objevuje v blízkosti krále Přemysla Otakara II. Za věrné služby získal lénem (bylo mu potvrzeno) území od Brodu po Velkou, v literatuře údajně po Strážnici. Avšak až po Strážnici ale mít léno nemohl, neboť v této oblasti byli Tvrdišovci (obr. 3) a královské majetky. Další kolonizace na tomto území by spadala do šedesátých let 13. století (obr. 4).

Hrabišici založili osady Dolní a Horní Němčí, Suchov (Suché Němčí), Boršice (u Blatnice), Slavkov (kolem roku 1241) a Bohuslavice. Ústředím panstvím byl hrad Vlčnov a území kolem tvořilo hranici držav (Vlčnov, Dolní a Horní Němčí, Suchov, Slavkov, Bohuslavice, Boršice, Velká). Hrabišici naráželi na vzrůstající moc Uherského Brodu, na Tvrdišovce a na državy Smila ze Střílek (obr. 2). Hrad ve Vlčnově v poloze „Vala“ Boreš vystavěl již dříve v období let 1241–1264, jelikož v roce 1264 (2. března) zde Boreš potvrdil otcův dar velehradskému klášteru. O vzniku tvrze Horní Němčí by se dalo uvažovat až po roce 1261 z iniciativy nějakého familiáře. Nakonec byl Boreš v roce 1276 popraven za vzpouru a jeho majetky jižně Olšavy připadly v roce 1278 Uherskému Brodu (obr. 5).⁶⁶

Vítkovci neboli Páni z Hradce

Jindřich z Hradce je pohřben na Velehradě, což poukazuje na možnou spjatost rodu s oblastí a možnou držbu Bánova již v období let 1250–1260. Existuje názor, že už Vítek (I.) mohl mít Bánov svěřený v polovině 13. století (1247–1248), tedy v době, kdy zastával úřad olomouckého purkrabího (obr. 2 a obr. 3).

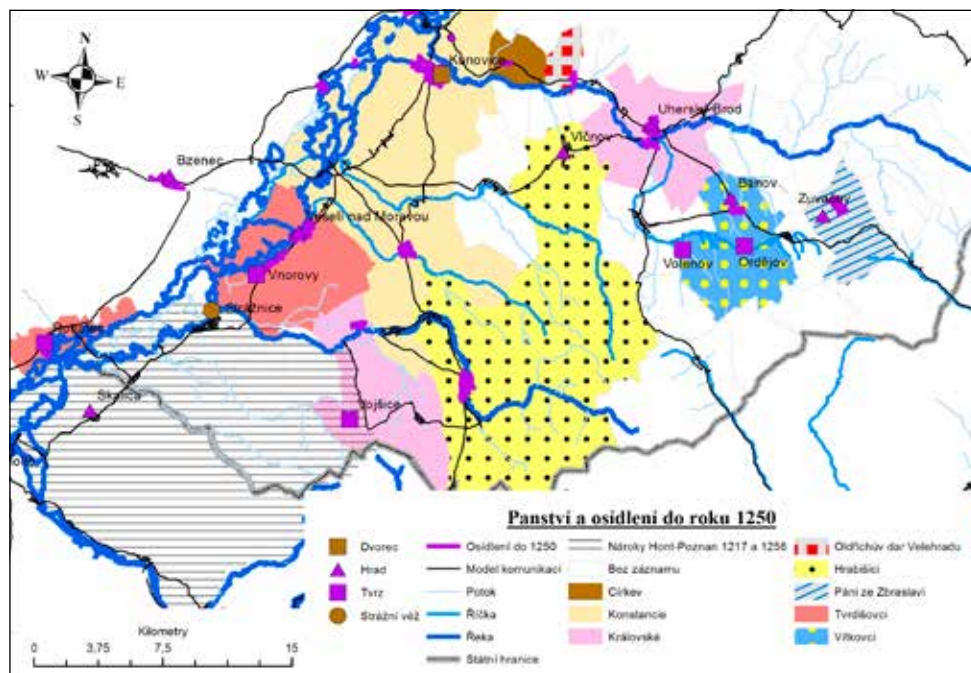
V letech 1260–1270 (obr. 4) přestavěl Oldřich (I.) z Hradce do kamenné podoby hrad Bánov (nebo jej nově vybudoval). První písemnou zmínku o držbě Bánova rodem z Hradce máme až z listiny/testamentu, v níž 25. července 1294 Václav II. dává Oldřichovi (II.) z Hradce správu nad panovnickou doménou v regionu, Bánov s vesnicemi, Brumov s vesnicemi a provinciálním soudem (vilikací), Uherský Brod (zřejmě zástavou) a vesnice Hluk a Topolov v Lucké provincii a mýto v Uničově a Lipníku. Po jeho smrti to má propadnout koruně, pokud Oldřich (II.) nebude mít mužského potomka. Již v roce 1296 dostal Uherský Brod, Hluk, Topol(ov/nou) a polovinu Slopné, přičemž ujišťuje dodržovat právo na mýto velehradskému klášteru, a do roku 1303 je purkrabím na Brumově. Oldřich (II.) je správcem Lucké provincie, ale v roce 1303 mu král odebírá Hluk z pravomoci, což se považovalo za počátek drobení provincie. Přesto je Oldřich (II.) na listině olomouckého soudce Vítka ze Švábenic (později téhož roku) stále uveden jako purkrabí brumovský. Oldřich (II.) umírá zřejmě kolem roku 1312, jelikož ještě v letech 1294–1303 drží Brumov a v roce 1312 Uherský Brod (obr. 5 a obr. 6).⁶⁷

Páni z Kravař

V polovině 13. století je v místech Strážnice dřevěná strážní věž s ubikacemi a palisádou.⁶⁸ Kdy se však Strážnicko dostalo ze zeměpanského majetku do šlechtického majetku, není jisté a existuje více teorií.

Nejpopularizovanější je, že Strážnicko získal zakladatel rodu Pánů z Kravař Vok jako součást věna levoboční dcery Přemysla Otakara II. v sedmdesátých letech 13. století. Další teorií je, že prvním šlechtickým vlastníkem byl Milota z Dědic už v sedmdesátých letech 13. století.

Nejreálnější se jeví však teorie, že se Milota z Dědic dostal ke Strážnici přes Václava II. v devadesátých letech 13. století, kdy zastával úřad olomouckého purkrabího. Každopádně v roce 1302 je jejím vlastníkem. Z Miloty pak přešla možná v rámci majetkových vyrovnání mezi Milotovými dědici a Vokem z Kravař do vlastnictví Voka a jeho potomků a přídomek z Kravař a Strážnice je pak od roku 1330 sledovatelný až do 15. století. (obr. 5 a obr. 6).⁶⁹

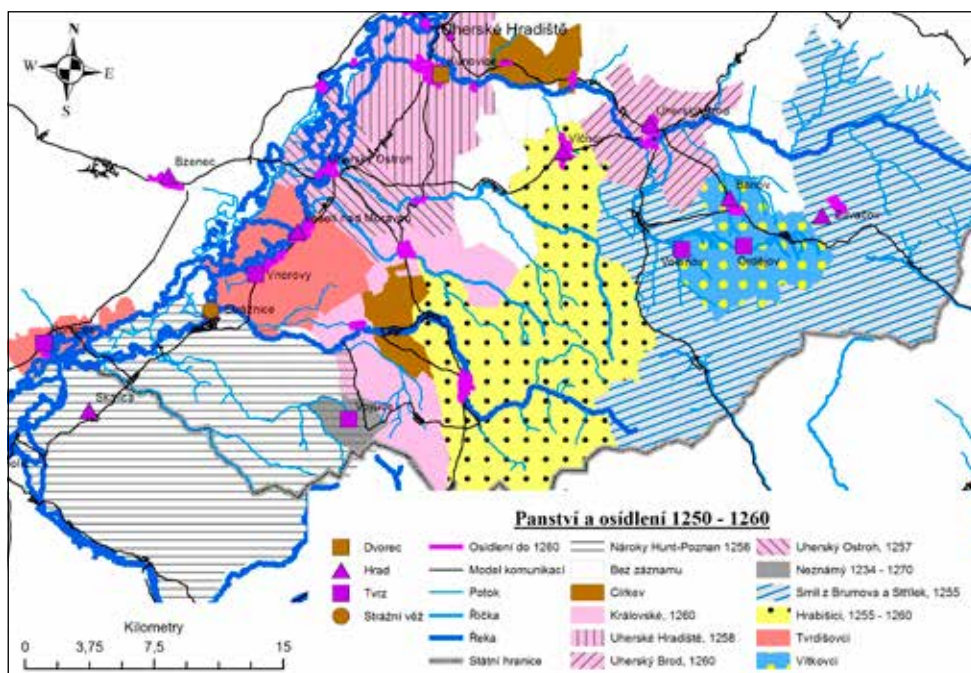

Obr. 2. Panství a osídlení do roku 1250.

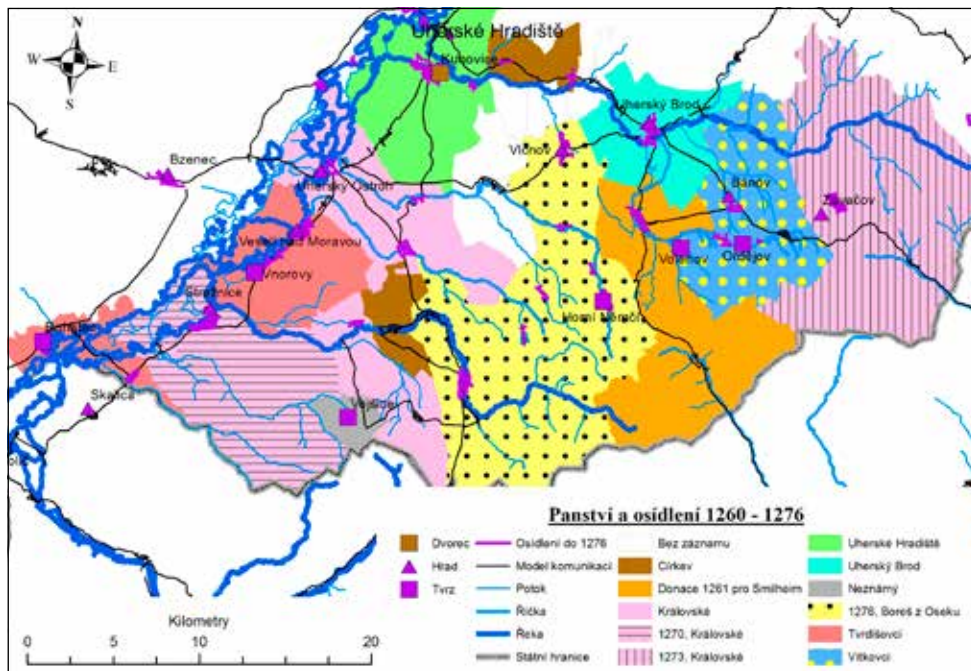
Zhodnocení strategie

Na základě posunů hranice, vzniku opevněných sídel, kolonizace pohraničí a vzniku panství je možné zhodnotit strategii zabírání *confinia* a zároveň poukázat na určité aspekty přičleňování území ke středověkému státnímu útvaru, poskytované *přímou* a zejména *ne-přímou* strategií.

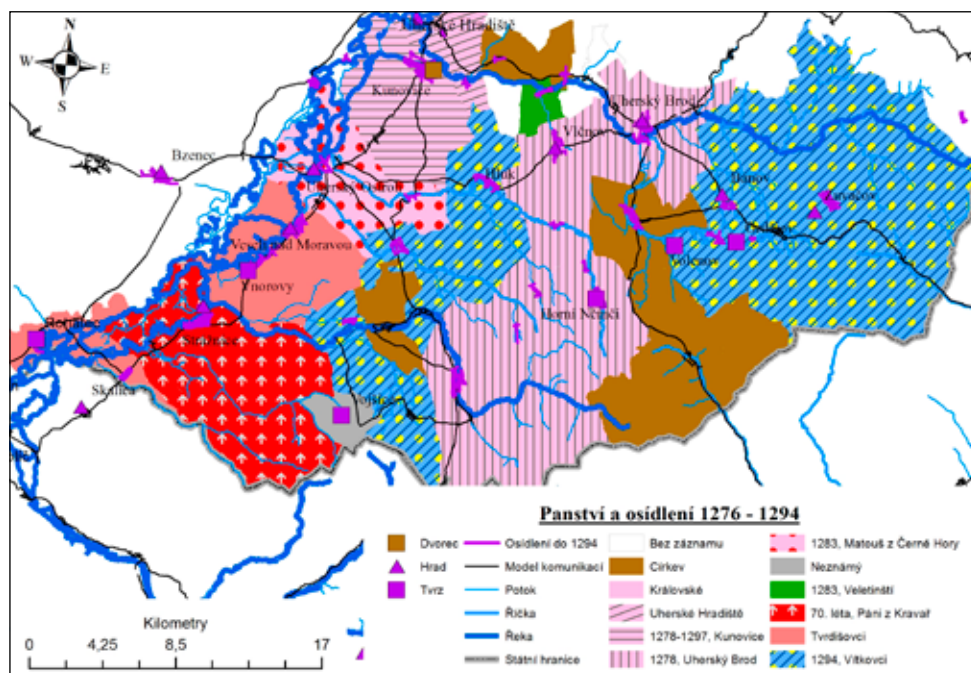
Granica – slovanské, *Marka* – gótské, *Margo/Margonis* – latinské označení hranice; měla dva diametrálně odlišné a protikladné významy. V období středověku není možné mluvit o hranici v podobě, jak ji známe dnes (tzn. přesně stanovená linie v krajině), je však potřeba na ni nahlížet z úrovně, které měla sloužit. Jednou úrovní je středověká hranice po kulturní, obchodní a kontaktní stránce, ve které jsou tyto politické útvary propojovány na kulturně-ekonomicko-sociální úrovni v oblasti hospodářských styků, obchodu, kulturní výměny včetně uměleckých projevů, stavebních památek, dále ve školství, právu a zejména městských privilegiích (například privilegia Hodonína). Druhou úrovní je vojensko-politická, pro niž je hranice naopak něčím, co nevymezuje pouze vlastníky půdy a lidských zdrojů, ale umožňuje samotnou ochranu země a slouží vojsku jako nástupní i jako operační prostor pro

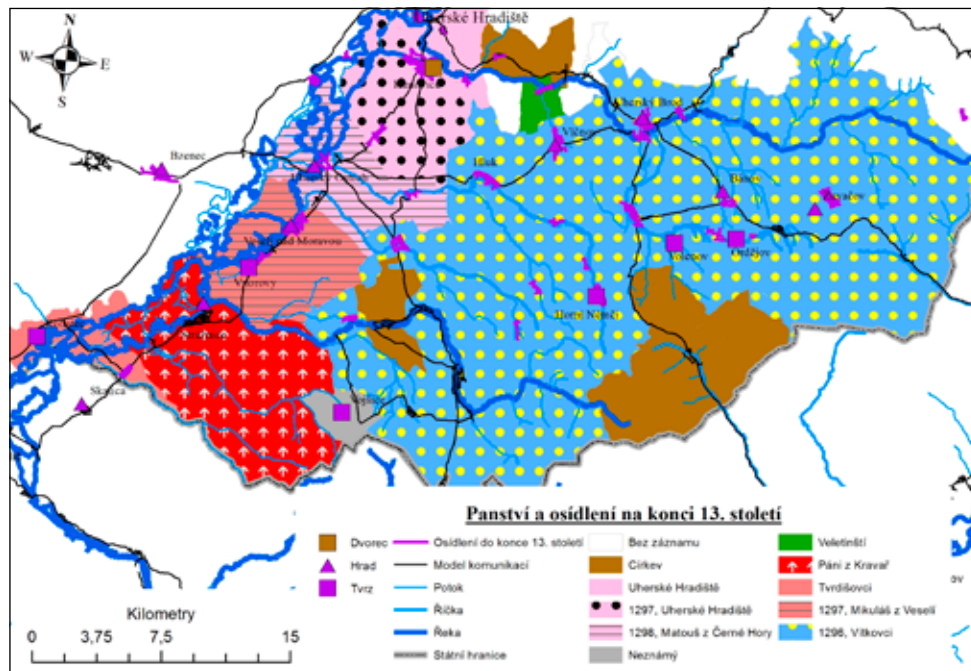
Obr. 3. Panství a osídlení 1250–1260.

Obr. 4. Panství a osídlení 1260–1276.

Obr. 5. Panství a osídlení 1276-1294.

Obr. 6. Panství a osídlení na konci 13. století.

tažení a obranu, ale také například v oblasti měr a vah (které mohou být rozdílné stejně jako používané peníze) spojovaných právě s obchodem.⁷⁰

Po zániku západofřímské říše byly v Evropě tendence replikovat hranici státu dle římského vzoru, *limes*, u níž příkopy a násypy byly zesilovány palisádami, věžemi a kamennými stavbami. Jako příklady uvedme Offův val nebo opakovaně budovanou linii Danewerk. Vymezení hranice takovýmto masivním způsobem se u nás nenachází. Přírodní hradba byla u nás v podobě nakupených kamenů, překřížených stromů propletených korunami nebo naskládaných kmenů stromů a místy i hrázemi vytvářející umělé zaplavení, bažiny. V latinských listinách se tyto *seky* nebo *přesecky* nazývají „indagines“ a v maďarských „gyepű“ a byly součástí obrany hranic státu: příkladem budiž připomenutí události z roku 1241, kdy dorazil předvoj mongolské armády k Vereckému průsmyku a musel překonat *záseky* i vojsko palatína Dionýsa Hedervára, které tuto liniovou hranici a pohraniční prostor bránilo. Raně středověká, později i vrcholně středověká krajina se využívala tak, aby zůstalo několik lehce kontrolovatelných průchodů, zvaných *zemské brány*. Pro oblast *confinia* byly důležité uherské: Šaštín, Senica, Holíč, Skalica a moravské: Uherský Brod, Kunovice, Uherské Hradiště, Hodonín.⁷¹ Uhersko vytvářelo hybridní systém zajištění svého území v podobě spíše pasivního systému ochrany hranice v kombinaci s jeho aktivní obranou s využitím strážních vesnic.

Vytvářená *confinia* byla územími, ve kterých se panovníci pokoušeli uplatňovat svou vládu a zároveň bránit všemu, co by mohlo posílit nepřátele. Dle literatury existuje nařízení krále Ladislava I. týkající se fungování *confinia*. Nepřítel zde neměl nalézt úkryt, cestu, potraviny, ubytování nebo jiné možnosti zásobování a při přechodu nepřátelského vojska mělo být toto vojsko dle možností napadáno a zpomalováno. Pod trestem smrti byl zakázán obchod a v případě útoku mělo být strženo i to málo, co v oblasti stálo. Měly být předpolím země, kde byli obyvatelé usídlení v jejich blízkosti nebo ve strážních osadách povinni vykonávat zvláštní práce na udržování *záseků*, zastrašovat nepřátele, „trestat“ je a oslabovat.⁷² V uhersko-moravském *confiniu* byli od 10. století usazováni etničtí jezdcí (Maďaři – Magyarfalu = Záhorská Ves, Sikulové – Székelyfalva = Sekule, Plavci/Kumáni – Plavec (Kumáni až ve 13. století),⁷³ další osady: Gajary, Leváre, Kuklov, Stráže a Běščeně).⁷⁴ Strážné osady se nacházely na vojensky a komunikačně exponovaných strategických místech v terénu se strážními, pacifikačními, správními a mocenskými funkcemi.⁷⁵

Při vytváření konceptu ochrany hranice je zjevná inspirace zbytkem Evropy, může se ovšem jednat i o samovolné a nezávislé pojetí konceptu ochrany sídelního prostoru vznikajícího středověkého státu. Avšak kontaktní a inspirativní teze nemůže být zavrhnuta, jelikož inspiraci zbytkem Evropy je možné spatřovat mimo jiné v *banderiovém systému* rekrutování vojska, kolonizaci osadníků ze západu nebo v sedmihradských opevněných kostelech.

Z moravské strany se nazýval tento prostor *Lucko*. První zmínka je kladena do června roku 1099, kdy se na poli Luckém setkali Břetislav II. (1092–1100) a Koloman (1095–1116). Druhá zmínka je kladena do května roku 1116, kdy se opět na poli Luckém sešli Vladislav I. a Štěpán II. Druhé setkání mezi Přemyslovci a Arpádovci vyústilo v bitvu, ve které bylo uherské vojsko poraženo. Místo, kde se nacházelo Lucké pole a kde došlo k oné bitvě, je přes sto let předmětem vědeckých diskusí.⁷⁶ Porážkou v této bitvě Arpádovci ztrácejí Bánovsko.⁷⁷ Druhá varianta je, že Přemyslovci získali Bánovsko až mírem v roce 1254 nebo kolem toho roku.⁷⁸ Každopádně je ve druhé polovině 13. století *confinium* rozděleno na dvě části, *Luckou provincií* pod moravskou správou (spojeno s purkrabstvím brumovským, které zřejmě již v roce 1250 zasahuje do oblasti mezi dnešní hranicí a Bánovskem) a druhá část se stává součástí Nitranské a Trenčianské stolice. Změny pohraničí do počátku 13. století by byly na samostatnou rozsáhlou studii.⁷⁹ Koncept *kolonizace pohraničního území* (Lucka/Lucké

provincie) a výstavba opevněných sídel coby prvků *nepřímé strategie* je výrazně využito až ve 13. století, a proto se zde bude pozornost věnovat až počátku 13. století. V první polovině 13. století byly změny spíše politicko-diplomatického rázu,⁸⁰ i když lokální vpády menšího rozsahu (kořistnické akce bez ohledu na mezinárodní politiku), o kterých se zprávy nemusely dochovat, by byly pro středověkou *nepřímou strategii* typické. Tento stav byl zapříčiněn tím, že pohraniční oblast byla věnem královny Konstancie, dcery uherského krále Bély III., a po smrti jejího manžela Přemysla Otakara I. bylo území jejího věna vzato pod ochranu papežské kurie. To znamenalo, že každý, kdo by chtěl takovéto území dobýt nebo plenit, by čelil kletbě nebo rovnou exkomunikaci (viz *Břeclavská provincie: Královny Konstancie a Kunhuta a Oldřich*). Toto bylo vzorové využití psychologie a politiky, prvků *nepřímé strategie*, na ochranu státu.

Jak tedy chápat zmiňované posuny hranice na konkrétní linii například na řece nebo potoce? Ze získaných dat vyplývá, že hranice měla trojí hraniční linii. První linii byla pro nárokové území, jež nebylo přesně stanoveno a ohrazeno bylo spíše rámcově přírodními hranicemi, jakými jsou např. řeky, lesy nebo hory (nárokem bylo například území zapsané rodu Hont-Poznan na Skalici (viz *Hont-Poznanovci*), a proto je toto území největší a považuje se spíše za území vklíněné mezi oba politické útvary, které si ho navzájem nárokují. Druhou linií byla hranice, rozsah a dosah vojenských objektů a posádek, tedy nejen hradů a měst, ale i táborů, strážních postavení (i strážních vesnic), celních a mytních stanic a polních opevnění (záseků, umělých bažin, kanálů). Konfrontace této linie z obou stran vytvářela v oblasti pomyslný tlak a jisté napětí, které se snažily obě strany narušit ve svůj prospěch výstavbou dalších objektů, *nepřímou strategií*, nebo využitím *přímé strategie* (tzn. konkrétních bojových operací). Poslední – třetí – linií je rozsah osídlení, využívané půdy a přírodních zdrojů neboli jednotlivých katastrů vesnic, přičemž tato linie nemusí být navázána na linii vojenskou. Rozsah panství je vlastně nárokováným územím, které je reálnou součástí říše až v případě, že na něm proběhne kolonizace. Z modelů je patrné (obr. 2–6) přiřazení pohraničního prostoru spíše iniciativou šlechty, jelikož ta obdržela určité území, nárokové místo, a následně na tomto území zakládala vesnice, které posouvají linii osídlení. Samotný panovník do prostoru vstupuje skrze zeměpanské hrady a města, které používá jako základny při bojových operacích, nebo jako pasivní obranu země, nebo také jako možnost zvýšení svého osobního vlivu v oblasti a později jako zajistit správu oblasti.

V případě války je jedním z důležitých faktorů začlenění území do středověkého politického útvaru i příslušnost a ochota, případně čas změnit svou příslušnost (respektive věrnost) obyvatelstva, a to takzvaně shora dolů. Příkladem může být uvedený posun hranice Českého království na úpatí Malých Karpat ve druhé polovině 13. století (jakožto výsledek války). Po spojení dat o českých posádkách na uherských hradech a o existenci nebo neexistenci osídlení se jedná o přibližné spojení všech tří linií. Ale pouze linie nároku a linie vojenská splynuly v jednu linii na úpatích Malých Karpat, jelikož po stažení českých vojenských posádek se toto území opět navrací království uherskému. Na druhou stranu se ukazuje, že linie osídlení se přesouvá pomalu a na rozdíl od linie vojenské nebo nárokové je z dlouhodobějšího hlediska stabilnější. Proto když je do českých zemí přiřazeno Strážnicko zhruba po dnešní hranici, avšak linie osídlení se v dané oblasti vyskytovala již dříve kvůli kolonizaci, by se dalo usuzovat, že Strážnicko nebylo přiřazeno na základě vojenských a politických úspěchů Přemysla Otakara II. po roce 1260, ale již v padesátých letech 13. století⁸¹ postupnou kolonizací oblasti rody Tvrdišovců a pánů z Oseku. Na tomto příkladu je předestřen model, že linie vojenská nemusí nutně být primárním důvodem pro přiřazení nějakého území ke středověkému politickému útvaru,⁸² ale naopak základním faktorem pro změnu vlastníka území je linie osídlení, zatímco jak linie vojenská, tak linie nároku mohou sloužit pouze

jako dočasné a krátkodobé, v mnoha případech splývající v jednu linii, nebo také jako *causus belli*, díky čemuž byla následná válka právně odůvodněná a nezpochybnitelná třetí stranou.

Vytyčení nárokové linie bylo prvním krokem ve strategii pro získání území, když už *confinia*/marky pozbyly funkce. Bylo potřebné stanovit důvody nároku vycházející z právních a náboženských norem. Vytvoření vojenské linie bylo druhým krokem v začlenění území do politického útvaru, nejen kvůli potřebné ochraně, ale také kvůli donucovací síle v podobě posádek i hradů. Samotná výstavba opevněných sídel měla jako projev svrchovanosti nad územím a ukázky stavebních, finančních a organizátorských schopností vládce psychologicko-symbolický vliv na obyvatelstvo. Ke konečnému začlenění území dochází až s posunem linie osídlení, kdy tato linie postupuje s kolonizací, nebo je obyvatelstvo území začleněno pod správní aparát středověkého politického útvaru. Aby bylo možné začlenit rozlohou větší území, je nezbytné vzbudit snahu o integraci u vlastníků půdy (šlechty), což může být prováděno rozmanitými způsoby, od finančních až po vražedné, zejména *nepřímou strategií*. Jak se ukazuje ve vytvořených modelech (obr. 2–6), panovník se snažil usadit v pohraničním prostoru spřízněný rod nebo své věrné, ale stále se opíral o sílu a ekonomickou základnu královských měst v pohraničí, které neustále podporoval půdou i privilegii.

Dalším příkladem *nepřímé strategie* je postupné budování opevněných sídel (zejména hradů), čímž se vytváří v krajině obranná a správní linie. Přítomnost hradů posouvá všechny tři linie, a pokud jsou hrady budovány i z druhé strany hranice, vytváří tyto hrady na sebe vzájemný tlak, přičemž mají strany tendenci vyrovnávat nepoměr sil výstavbou dalších opevněných sídel, polních opevnění nebo umístěním větší posádky. Tím si panovníci zajišťují převahu nebo alespoň vyrovnanost sil a vlivu v oblasti. Pro zkoumanou oblast je několik příkladů (Holíč a Dobrá Voda), kdy je z uherské strany vystavěn hrad a samotná kolonizace okolí hradu (včetně vytvoření panství) nastává až po nějakém čase. Toto opoždění kolonizace nemusí být způsobeno pouze vojensko-politickou snahou, ale i kvalitou půdy, konkrétně ta na území mezi Malými Karpaty a Moravou nepatří kvůli písčitém dunám mezi ty dobré. Hrady jsou na uherské straně primárně stavěny podél stezek, což je zapříčiněno několika aspekty. Jednak kvůli snaze mít pod kontrolou větší část stezky, ze které se tak získává více poplatků a zboží, dále z důvodu obrany hranice země, protože armády ve středověku postupovaly především po zemských stezkách.⁸³ Tyto dva aspekty jsou obdobné i na moravské straně, kde však na stezkách a v jejich bezprostředním okolí vznikají také tvrze. Hrady a města vznikají zejména na moravské straně zprvu na říčních hranicích v místech brodů, mostů a křižovatek stezek, zejména pro kontrolu těchto přechodů, ale i kvůli možnosti rozšíření osídlení a správy na levý břeh řek (tj. do pohraničního prostoru).

Sledováním stavebních aktivit na opevněných sídlech, postupu kolonizace a vzniků panství (včetně jejich vývoje) v pohraničním prostoru je možné zachytit *nepřímou strategii* začleňování území do středověkého politického útvaru, která se nemusí jevit přímo vojenským charakterem, ale jedná se o koncept poskytovaný válečnou strategií zdůrazňující jiné strategie než *přímá strategie*, a to politické a psychologické. Zaměřuje se na zlomení politické vůle protivníka nebo na změnu poměru sil, aby bylo dosaženo konečného vítězství. Pro úspěšnou aplikaci tohoto typu strategie je potřeba kombinovat její základní prvky: znalost poměrů sil, ekonomii úsilí, zneklidňování fyzické a psychické, manipulace, vyčerpávání protivníka a překvapení. Jednou z důležitých podmínek *nepřímé strategie* je existence útočiště a základny, které poskytuje kolonizace pohraničního prostoru. *Strategie opotřebovovací*, jejímž cílem je unavit protivníka a vhodně změnit poměr sil, aby bylo dosaženo politické vítězství, je rovněž součástí *nepřímé strategie*,⁸⁴ a do pohraničí zasahuje v podobě překážek, *záseků* nebo obranné linie blokující vstupy do vnitrozemí říše. S kolonizací a vytvářením panství zasahovala do pohraničí výraznou mírou také *vývojová strategie*, jejímž úkolem je

poskytnout stratégům nebo státu k dispozici pokud možno co nejučinnější nástroj připravený k momentu potřeby a integruje všechny činnosti potřebné pro zajištění vojska a logistiku.⁸⁵ V pohraničním prostoru mezi Uherským královstvím a přemyslovskými zeměmi je pozorovatelné vzájemné uplatňování *nepřímé strategie*, jejíž úspěchy pak v ideálním případě využívá *přímá strategie*, s níž, a s kombinací těchto konceptů strategií, je během válek dosaženo vítězství a obsazeno území, ale to už je námět na další samostatnou studii.

Poznámky:

- 1 Slovní spojení: středověký politický útvar je použit jako ekvivalent anglického termínu *polity* – má se jednat o politickou/správní jednotku různé úrovně. Principy totiž platí pro úroveň státu i pro úroveň državy magnáta nebo šlechtice.
- 2 K l u č i n a, Petr. Hlava II: vojenství v období raného a vrcholného feudalismu. In: *Vojenské dějiny Československa. I. díl, (do roku 1526)*. Praha: Naše vojsko, 1985, s. 77; G a l a t í k, Vlastimil. Strategie. In: Galatík, Vlastimil, Krásný, Antonín a Zetocha, Karel, eds. *Vojenská strategie*. Praha: Ministerstvo obrany ČR, 2008, s. 12–14.
- 3 G a l a t í k, Vlastimil. c. d., s. 19–22.
- 4 Tamtéž, s. 12–14.
- 5 Pojem *katastr* je dále užíván ve smyslu rozsahu využívané půdy a přírodních zdrojů jednotlivými vesnicemi.
- 6 O které konkrétně šlo a jakou velkou plochu zabíraly, nejsme schopni s jistotou určit.
- 7 H o s á k, Ladislav. *Historický místopis země Moravskoslezské*. Praha: Academia, 2004. 1144 s.
- 8 Význam jednotlivých stezek se v průběhu času mění. Využitý model zachycuje možné varianty komunikací ve 13. století s přesahem do 14. století.
- 9 P l a č e k, Miroslav. Fortifikace ke kontrole a zajištění středověkých komunikací. *Archaeologia historica* 15, 1990, s. 203, 209.
- 10 Také Z s o l d o s, Attila. Kings and Oligarchs in Hungary at the Turn of the Thirteenth and Fourteenth Centuries. *Hungarian Historical Review* 2, 2013. Důležitý prvek ve vnitrostátním procesu vytváření familiarity a konkurenčního boje mezi šlechtou.
- 11 Dále je v textu uváděna pouze doplňující literatura, opakující se publikace téměř u všech opevněných sídel jsou: P l a č e k, Miroslav. Proměny hradů jihovýchodní Moravy do konce 14. století. In: Galuška, Luděk, Kouřil, Pavel a Mitáček, Jiří, eds. *Východní Morava v 10. až 14. století*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2008, s. 175–184; P l a č e k, Miroslav. *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*. Praha: Libri, 2007. 767 s.; P l a č e k, Miroslav a B ó n a, Martin. *Encyklopedie slovenských hradů*. Praha: Libri, 2007. 390 s.; H o s á k, Ladislav. c. d.; J a n i š, Dalibor a K o h o u t e k, Jiří. Královské hrady východní Moravy a jejich úloha v mocenském a správním systému ve 13. a 14. století. *Archaeologia historica* 28, 2003, č. 1, s. 357–374; K o h o u t e k, Jiří. *Hrady jihovýchodní Moravy*. Zlín: Archa, 1995. 165 s.; N e k u d a, Vladimír a U n g e r, Josef. *Hrádky a tvrze na Moravě*. Brno: Blok, 1981. 366 s.
- 12 S e g e š, Vladimír. V arpádovskom a anjouovskom Uhorsku 1000–1387. In: Segeš, Vladimír et al. *Vojenské dejiny Slovenska a Slovákov*. Praha: Ottovo nakladatelství, s.r.o., 2015, s. 36–65; S e g e š, Vladimír a Š e d ť o v á, Božena. *Pramene k vojenským dejinám Slovenska I/2, 1000–1387*. V Bratislavě: Vojenský historický ústav, 2011. 288 s.; S e g e š, Vladimír. Legislatívno-právny rámec uhorského vojenstva do sklonku 14. storočia. *Vojenská história* 3, 1999, č. 1, s. 3–19.
- 13 Občas se objeví zmínka o opevnění, ale dalo by se uvažovat pouze o lepším plotě, jelikož dle archeologických výzkumů (Přehledy archeologických výzkumů na Moravě a ve Slezsku do roku 2019) zde nic neukazuje na existenci ani dřevozemní hradby.
- 14 P l a č e k, Miroslav a F u t á k, Peter. Královna a Králové (Hodonín za rozkvětu českého státu 1200–1412). In: Plaček, Miroslav a kol. *Hodonín: dějiny města do roku 1948*. Hodonín: Město Hodonín, 2008 s. 62–63; L u k a č k a, Ján. Hodonín a mestá na juhozápadnom Slovensku do polovice 15. storočia. In: Futák, Peter, Plaček, Miroslav a Vařeka, Marek, eds. *Středověká města na Moravě*

- a v sousedních zemích. Ostrava: Repronis, 2009, s. 94; W i h o d a, Martin. „Civibus nostris libertatem damus“ Dlouhé počátky městského zřízení na Moravě. In: Futák, Peter, Plaček, Miroslav a Vařeka, Marek, eds. *Středověká města na Moravě a v sousedních zemích*, s. 172; M ě ř í n s k ý, Zdeněk. Historický vývoj východní Moravy v 10. až 14. století a přínos archeologie k poznání jejich dějin. In: Galuška, Luděk, Kouřil, Pavel a Mitáček, Jiří, eds. *Východní Morava v 10. až 14. století*, s. 17.
- 15 H o f e r k a, Martin. Príspevok k osídleniu severného Záhoria do 14. storočia na základe písomného materiálu. In: Futák, Peter, Plaček, Miroslav a Vařeka, Marek, eds. *Středověká města na Moravě a v sousedních zemích*, s. 52; L u k a č k a, Ján. c. d., s. 93; B a r t l, Július. Mestá a mestečká Nitrianskej župy v stredoveku. *Studia Historica Nitriensia* 17, 2013, č. 2, s. 34.
- 16 Směr „České cesty“ se po vytvoření schématu a konfrontace literatury shoduje s tzv. „Uherskou cestou“. U Velehradu dochází k větvení na „Českou cestu“ procházející západní částí *confinia* přes Malé Karpaty s cílovým městem Ostřihom/Budín a na „Uherskou cestu“ procházející přes Uherský Brod a východní částí *confinia* přes Bílé Karpaty s cílovým městem Nitra, odkud je možnost jít do Ostřihomi/Budína, nebo Trnava, kde se opět spojuje s „Českou cestou“. Ve starší literatuře dochází často k zaměňování těchto názvů nebo jejich synonymizaci. V novější literatuře je „Uherskou cestou“ zvána cesta údolím Olšavy, která však probíhala po jejím severním břehu, dle map mimo inundaci, zatímco cesta klikatící se inundací Olšavy je až ve 2. vojenském mapování. „Českou cestou“ je zase zvána stezka z Budína/Ostřihomi přes Trnavu a Holíč, kde se dělí na trasu přes Hodonín a Brno na Prahu a trasu přes Kunovice a Uherské Hradiště na Olomouc a Prahu. Do toho ještě vstupují občas literaturou zmíněné názvy stezek, které tyto hlavní směry navzájem spojují nebo křížují: „Jantarová stezka“, „Olomoucká cesta“, „Brněnská cesta“ nebo „Brněnsko-měninácká cesta“. To je už ale na rozsáhlejší rozbor.
- 17 S přestavbou na kamenný románský hrad.
- 18 V literatuře spojováno se zaniklou vesnicí Záblačany na dnešním katastru Polešovic.
- 19 V e l í m s k ý, Tomáš. *Hrabišici: páni z Rýzmburka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 54; G a l u š k a, Luděk a V a š k o v ý c h, Miroslav. K problematice slovanského osídlení Velehradu a jeho okolí v době před založením kláštera. In: Pojsl, Miloslav, ed. *Cisterciáci na Moravě: sborník k 800. výročí příchodu cisterciáků na Moravu a počátek Velehradu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006, s. 185; P o j s l, Miloslav. Příspěvek k problematice stavebních hutí ve 13. století na Moravě. In: Pojsl, Miloslav, ed. *Cisterciáci na Moravě: sborník k 800. výročí příchodu cisterciáků na Moravu a počátek Velehradu*, s. 280–281; J a n, Libor. Počátky Strážnice a panství Pánů z Kravař. In: Pajer, Jiří, ed. *Strážnice: kapitoly z dějin města*. Strážnice, 2002, s. 46; P l a č e k, Miroslav a F u t á k, Peter. c. d. s. 58.
- 20 M ě ř í n s k ý, Zdeněk. c. d., s. 11–18; M i t á č e k, Jiří. Historie Vlčnova od pádu Velké Moravy do příchodu pánů z Kunovice. In: Mitáček, Jiří, ed. *Vlčnov: dějiny slovácké obce*. Vlčnov: Obec Vlčnov, 2013 s. 86; M i t á č e k, Jiří. Od pádu Velké Moravy do panství rytířů ze Zvole (1509). In: Mitáček, Jiří, ed. *Kunovice I*. Kunovice: město Kunovice, 2018, s. 85–86.
Nic této literaturou opakované skutečnosti z archeologických situací nenavědčuje.
- 21 M ě ř í n s k ý, Zdeněk. c. d., s. 11, 18; R e j n o ů, Miloš. K otázce rozmnožení královských měst za vlády krále Přemysla Otakara II. *Časopis Matice moravské* 76, 1957, s. 138; Z e m e k, Metoděj. *Moravsko-uherská hranice v 10 a 13. století: (příspěvek k nejstarším dějinám Moravy)*. Brno: Musejní spolek, 1972, s. 100–109; P o k l u d a, Zdeněk. Vilém z Hustopečí. *Malovaný kraj* 28, 1992, č. 1, s. 4–5; M i t á č e k, Jiří. „Campus Lucsko“ – proměny jedné otázky. In: Galuška, Luděk, Kouřil, Pavel a Mitáček, Jiří, eds. *Východní Morava v 10. až 14. století*, s. 159–165; M i t á č e k, Jiří. c. d., s. 94–95 a 98–100; J a n, Libor. Proměny královské moci na jihovýchodní Moravě v průběhu 13. století. In: Galuška, Luděk, Kouřil, Pavel a Mitáček, Jiří, eds. *Východní Morava v 10. až 14. století*, s. 170; P r o c h á z k a, Rudolf. Urbanizace středního Pomoraví a vznik Uherského Hradiště. In: Galuška, Luděk, Kouřil, Pavel a Mitáček, Jiří, eds. *Východní Morava v 10. až 14. století*, s. 219–221; Č o u p e k, Jiří. Archivní prameny k dějinám města Uherské Hradiště ve 13.–14. století. In: Galuška, Luděk, Kouřil, Pavel a Mitáček, Jiří, eds. *Východní Morava v 10. až 14. století*, s. 207–210; W i h o d a, Martin. c. d., s. 168.; M i t á č e k, Jiří. Založení královského města Uherské Hradiště. In: Futák, Peter, Plaček, Miroslav a Vařeka, Marek, eds. *Středověká*

- města na Moravě a v sousedních zemích, s. 107–124; V a n í ě k, Vratislav. Doba přemyslovských králů. In: Bělina, Pavel et al. *Kronika Českých zemí*. 4. Praha: Fortuna Libri, 2012, s. 109, 115; G a r d e l k o v a - V r t e l o v á, Anna. Bánovský hrad – Analýza středověkého materiálu. In: *Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského Musaica*. Bratislava: Univerzita Komenského 28, 2014, s. 194.
- 22 J u d á k, Mons. Viliam. História Skalky. (cit. 2016) již nedostupné <http://klastorskalka.sk/historia-skalky>.
- 23 Z e m e k, Metoděj. c. d., s. 99; M ě ř í n s k ý, Zdeněk. c. d., s. 15.
- 24 G a r d e l k o v a - V r t e l o v á, Anna. c. d., s. 196–198.
- 25 H o f e r k a, Martin. Slovensko-moravské pomezí. In: Pojsl, Miloslav, ed. *Cisterciáci na Moravě: sborník k 800. výročí příchodu cisterciáků na Moravu a počátek Velehradu*, s. 212; B a r t l, Július. c. d., s. 29–31; L u k a č k a, Ján. c. d., s. 94; také S e g e š, Vladimír a Š e d ť o v á, Božena. c. d. s. 58.
- 26 G a r d e l k o v a - V r t e l o v á, Anna. c. d., s. 196–198.
- 27 L u k a č k a, Ján. c. d., s. 93; D l e L u k a č k a, Ján. *Matúš Čák Trenčiansky*. Bratislava: VEDA, 2016, s. 91 se panství začíná formovat až 1297–1310, i když hrad již stál delší dobu.
- 28 J a n u r a, Tomáš. História Čachtického hradu od jeho počiatkov po obdobie rozpadu na zrúcaninu. *Studia Historica Nitriensia* 17, 2013, č. 2, s. 45–47; B a r t l, Július. c. d., s. 35.; B ó n a, Martin. *Hrad Tematín: stručný sprievodca po zrúcanine hradu*. Bratislava: Slovenský skauting, 2008, s. 7; P l a č e k, Miroslav. Fortifikace ke kontrole a zajištění středověkých komunikací. *Archaeologia historica* 15, 1990, č. 1, s. 209.
- 29 L u k a č k a, Ján. *Matúš Čák Trenčiansky*, s. 91.
- 30 J a n, Libor. Počátky Strážnice a panství Pánů z Kravař. In: Pajer, Jiří, ed. *Strážnice: kapitoly z dějin města*. Strážnice: Město Strážnice, 2002, s. 50; Z á b o r s k ý, Jonáš a K u b i š, Timotej, eds. *Dějiny královstva uherského od počiatku do časov Žigmundových*. Bratislava: Slovart, 2012. 706 s.; S e g e š, Vladimír. V arpádovskom a anjouovskom Uhorsku 1000–1387. In: Segeš, Vladimír et al. *Vojenské dejiny Slovenska a Slovákov*, s. 52–53; J a n, Libor. Morava v Době Královské. In: Mitáček, Jiří et al. *Středověká Morava*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2015, s. 45–58; L u k a č k a, Ján. *Matúš Čák Trenčiansky*, s. 131; R o h á č, Peter. II. česko-uherská vojna o babenberské dedičstvo 1260 a bitka pri Kressenbrune. *Vojenská história* 20, 2016, č. 2, s. 23–44.
- 31 Během nejnovějšího výzkumu provedeného Miroslavem Dejmalem v areálu hradu bylo datování vzniku hradu přehodnoceno na někdy těsně před rokem 1300. (D e j m a l, Miroslav. Hrad ve Veselí nad Moravou Příspěvek k podobě feudálních sídel ve střední Evropě. *Nepublikována dizertační práce ÚAM FF MU*, Brno 2019, s. 58).
- 32 R e j n u š, Miloš. c. d., s. 140; P l a č e k, Miroslav. Přemyslovské hrady ve Strážnici a Uherském Ostrohu a jejich typologická příslušnost. *Vlastivědný Věstník Moravský* 35, 1983, č. 3, s. 328–329; K u t h a n, Jiří. *Zakladatelské dílo Přemysla Otakara II. v Rakousku a ve Štýrsku*. Praha: Academia, 1991. 255 s.; J a n, Libor. Počátky Strážnice a panství Pánů z Kravař. In: Pajer, Jiří, ed. *Strážnice: kapitoly z dějin města*, s. 50; P r o c h á z k a, Rudolf. Urbanizace středního Pomoraví a vznik Uherského Hradiště. In: Galuška, Luděk, Kouřil, Pavel a Mitáček, Jiří, eds. *Východní Morava v 10. až 14. století*, s. 224–225.
- 33 Š m i l a u e r, Vladimír. *Vodopis starého Slovenska*. Praha: Učená společnost Šafaříkova, 1932, s. 290.
- 34 B ó n a, Martin. *Hrad Čachtice: stručný sprievodca po zrúcanine hradu*. Bratislava: Slovenský skauting, 2009, s. 8–9; J a n u r a, Tomáš. c. d., s. 45–47.
- 35 P l a č e k, Miroslav. Přemyslovské hrady ve Strážnici a Uherském Ostrohu a jejich typologická příslušnost. *Vlastivědný Věstník Moravský* 35, 1983, č. 3, s. 329–333, 337–338; P l a č e k, Miroslav. Poloha a utváření obce a jejich podstatných dominant (hrádek, tvrz, kostel). In: Mitáček, Jiří, ed. *Vlčnov: dějiny slovácké obce*, s. 479; J a n i š, Dalibor, V á c h a, Zdeněk a V r l a, Radim. Poznámky ke stavebnímu vývoji hradu v Uherském Ostrohu v období pozdní gotiky a rané renesance. *Archaeologia historica* 36, 2011, č. 1, s. 109–117; P r o c h á z k a, Rudolf. c. d., s. 226; J a n, Libor. Proměny královské moci na jihovýchodní Moravě v průběhu 13. století. In: Galuška, Luděk, Kouřil, Pavel a Mitáček, Jiří, eds. *Východní Morava v 10. až 14. století*, s. 172; M ě ř í n s k ý, Zdeněk. c. d., s. 18; J a n, Libor. Počátky Strážnice a panství Pánů z Kravař. In: Pajer, Jiří, ed. *Strážnice: kapitoly z dějin města*, s. 52–53.

- 36 Tého literaturou opakované situaci opět nic z archeologických situací nenasvědčuje.
- 37 P a v e l ě k, Jiří. Bystřice pod Lopeníkem „Ordějov“. *Přehled výzkumů* 12, 1967, s. 120; Tentýž. Hrubá Vrbka – „Vojšice“. *Přehled výzkumů* 33, 1988, s. 65; M ě ř í n s k ý, Zdeněk. Malá Vrbka – „Vojšice“. *Přehled výzkumů* 18, 1973, s. 76; T r i b u l a, Jaroslav. Malá Vrbka – „Vojšice“. *Přehled výzkumů* 17, 1972, s. 82; S n á š i l, Robert. Malá Vrbka – „Vojšice“. *Přehled výzkumů* 16, 1971, s. 107; P r o c h á z k a, Rudolf. Ordějov *Přehled výzkumů* 26, 1981, s. 66; P r o c h á z k a, Rudolf. Volenov *Přehled výzkumů* 26, 1981, s. 66. Keramika z 12. století ve Vojšicích však nebyla nalezena během novějších výzkumů a keramika 12. století z Ordějova byla zřejmě podvrhem z neznámého místa. D r e s l e r, Peter, M i l o, Peter, T e n c e r, Tomáš, V á g n e r, Michal a D e j m a l, Miroslav. Nedestruktivní průzkum polních systémů a struktury zástavby zaniklé středověké vesnice Vojšice (okres Hodonín). *Archaeologia historica* 44, 2019. č. 1, s. 269–287.
- 38 M i t á ě k, Jiří. Historie Hlucka v 10. až 17. století: od časů Velké Moravy po léta hrůz třicetileté války. In: Mítáček, Jiří ed. *Hluk: dějiny města*. Hluk: Město Hluk, 2011, s. 141; P l a ě k, Miroslav. Tvrz v Hluku. In: Mítáček, Jiří ed. *Hluk: dějiny města*, s. 578.
- 39 Tamtéž. Dále také A d á m e k, Jiří. Ještě k hraničním sporům mezi Moravou a Uhrami. *Malovaný kraj* 35, 1999, č. 4, s. 12–13; P r o c h á z k a, Rudolf. Urbanizace středního Pomoraví a vznik Uherského Hradiště. In: Galuška, Luděk, Kouřil, Pavel a Mítáček, Jiří, eds. *Východní Morava v 10. až 14. století*, 2008, s. 216–217.
- 40 Š k v r ň á k, Jan. *Šlechta na Břeclavsku ve 13. století*. Magisterská diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Historický ústav, 2013, s. 9–13.
- 41 Z e m e k, Metoděj. c. d.; A d á m e k, Jiří. Hraniční spory mezi Moravou a Uhrami. *Malovaný kraj* 35, 1999, č. 3, s. 8–9; M ě ř í n s k ý, Zdeněk. c. d., s. 15; M i t á ě k, Jiří. „Campus Lucsko“ – proměny jedné otázky. In: Galuška, Luděk, Kouřil, Pavel a Mítáček, Jiří, eds. *Východní Morava v 10. až 14. století*, s. 161.
- 42 P l a ě k, Miroslav a F u t á k, Peter. c. d. s. 64–68; F u t á k, Peter. Královna Konstancie Uherská a Hodonín. In: Futák, Peter, Plaček, Miroslav a Vařeka, Marek, eds. *Středověká města na Moravě a v sousedních zemích*, s. 41–47; P r o c h á z k a, Rudolf. c. d., s. 218–219; L u k a ě k a, Ján. Hodonín a mestá na juhozápadnom Slovensku do polovice 15. storočia. In: Futák, Peter, Plaček, Miroslav a Vařeka, Marek, eds. *Středověká města na Moravě a v sousedních zemích*, s. 91–93.
- 43 J a n, Libor. Počátky Strážnice a panství Pánů z Kravař. In: Pajer, Jiří, ed. *Strážnice: kapitoly z dějin města*. Strážnice: Město Strážnice, 2002, s. 46; P l a ě k, Miroslav. Vývoj města a jeho památky. In: Pajer, Jiří, ed. *Strážnice: kapitoly z dějin města*, s. 75; P l a ě k, Miroslav a F u t á k, Peter. c. d., s. 59–62; M i t á ě k, Jiří. c. d. s. 118.; J a n, Libor. Morava v Době Královské. Mítáček, Jiří et al. *Středověká Morava*, s. 45–58. M i t á ě k, Jiří. Od pádu Velké Moravy do panství rytířů ze Zvole (1509). In: Mítáček, Jiří, ed. *Kunovice I.*, s. 90.
- 44 H o s á k, Ladislav. c. d., s. 254.
- 45 Tento údaj se nepodařilo ověřit, ale obec s touto informací pracuje ve svých oficiálních materiálech.
- 46 J a n, Libor. Proměny královské moci na jihovýchodní Moravě v průběhu 13. století. In: Galuška, Luděk, Kouřil, Pavel a Mítáček, Jiří, eds. *Východní Morava v 10. až 14. století*, s. 170–172.; P r o c h á z k a, Rudolf. c. d., s. 217; V r a t i s l a v s k ý, Ivo. Archeologický výzkum – Starý hrad v Bzenci. *Malovaný kraj* 37, 2001, č. 2, s. 25; G a l u š k a, Luděk. Pravěké a raně středověké osídlení katastru. In: Čoupek et al. *Ostrožská Nová Ves: z dějin Nové Vsi a Chylic*. Ostrožská Nová Ves: Obec Ostrožská Nová Ves, 2001, s. 61.
- 47 J a n, Libor. Počátky Strážnice a panství Pánů z Kravař. In: Pajer, Jiří, ed. *Strážnice: kapitoly z dějin města*, s. 46; P l a ě k, Miroslav a F u t á k, Peter. c. d. s. 73; P r o c h á z k a, Rudolf. c. d., s. 216; M i t á ě k, Jiří. Historie Hlucka v 10. až 17. století: od časů Velké Moravy po léta hrůz třicetileté války. In: Mítáček, Jiří, ed. *Vlčnov: dějiny slovácké obce*, s. 119 a 128; M i t á ě k, Jiří. Od pádu Velké Moravy do panství rytířů ze Zvole (1509). In: Mítáček, Jiří, ed. *Kunovice I.*, s. 81–83 a 90–91.
- 48 M ě ř í n s k ý, Zdeněk. c. d., s. 11; J a n, Libor. Počátky Strážnice a panství Pánů z Kravař. In: Pajer, Jiří, ed. *Strážnice: kapitoly z dějin města*. Strážnice: Město Strážnice, 2002, s. 172; P l a ě k, Miroslav a F u t á k, Peter. c. d. s. 68.
- 49 Z e m e k, Metoděj. c. d., s. 90, 195; A d á m e k, Jiří Hraniční spory mezi Moravou a Uhrami. *Malovaný kraj* 35, 1999, č. 3, s. 8–9; A d á m e k, Jiří Ještě k hraničním sporům mezi Moravou a Uhrami.

- Malovaný kraj* 35, 1999, č. 4, s. 12–13; J a n, Libor. Počátky Strážnice a panství Pánů z Kravař. In: Pajer, Jiří, ed. *Strážnice: kapitoly z dějin města*, s. 49; M i t á č e k, Jiří. „Campus Lucsco“ – proměny jedné otázky. In: Galuška, Luděk, Kouřil, Pavel a Mitáček, Jiří, eds. *Východní Morava v 10. až 14. století*, s. 161; J a n, Libor. Proměny královské moci na jihovýchodní Moravě v průběhu 13. století. In: Galuška, Luděk, Kouřil, Pavel a Mitáček, Jiří, eds. *Východní Morava v 10. až 14. století*, s. 170; H o f e r k a, Martin. Príspevok k osídlení severného Záhoria do 14. storočia na základe písomného materiálu. In: Futák, Peter, Plaček, Miroslav a Vařeka, Marek, eds. *Středověká města na Moravě a v sousedních zemích*, s. 49; M i t á č e k, Jiří. Historie Vlčnovska od pádu Velké Moravy do příchodu pánů z Kunovic (1518). In: Mitáček, Jiří, ed. *Vlčnov: dějiny slovácké obce*, s. 94–95.
- 50 Listina 1217 má být adresována Alexandrovi a Sebusovi, kteří mají být synové hraběte Tomáše. V roce 1256 jsou uvedeni Kosmas a Achilleus jako synové komese Alexandra. Tato větev bývá označována jako Alexandrovská větev.
- 51 J a n, Libor. Proměny královské moci na jihovýchodní Moravě v průběhu 13. století. In: Galuška, Luděk, Kouřil, Pavel a Mitáček, Jiří, eds. *Východní Morava v 10. až 14. století*, s. 171; M i t á č e k, Jiří. Historie Vlčnovska od pádu Velké Moravy do příchodu pánů z Kunovic (1518). In: Mitáček, Jiří, ed. *Vlčnov: dějiny slovácké obce*, s. 94–95.
- 52 Z e m e k, Metoděj. c. d., s. 92–93; A d á m e k, Jiří. Hraniční spory mezi Moravou a Uhrami. *Malovaný kraj* 35, 1999, č. 3, s. 8–9; J a n, Libor. Počátky Strážnice a panství Pánů z Kravař. In: Pajer, Jiří, ed. *Strážnice: kapitoly z dějin města*, s. 46–47; H o f e r k a, Martin. Príspevok k osídlení severného Záhoria do 14. storočia na základe písomného materiálu. In: Futák, Peter, Plaček, Miroslav a Vařeka, Marek, eds. *Středověká města na Moravě a v sousedních zemích*, s. 50; H o f e r k a, Martin. Slovensko-moravské pomedzie. In: Pojzl, Miloslav, ed. *Cisterciáci na Moravě: sborník k 800. výročí příchodu cisterciáků na Moravu a počátek Velehradu*, s. 215; P l a č e k, Miroslav. Vývoj města a jeho památky. In: Pajer, Jiří, ed. *Strážnice: kapitoly z dějin města*, s. 76; P l a č e k, Miroslav a F u t á k, Peter. c. d., s. 58; M i t á č e k, Jiří. Historie Hlucka v 10. až 17. století: od časů Velké Moravy po léta hrůz třicetileté války. In: Mitáček, Jiří, ed. *Vlčnov: dějiny slovácké obce*, s. 129; S e g e š, Vladimír a Š e d o v á, Božena. c. d.; M i t á č e k, Jiří. Historie Vlčnovska od pádu Velké Moravy do příchodu pánů z Kunovic (1518). In: Mitáček, Jiří, ed. *Vlčnov: dějiny slovácké obce*, s. 94–95.
- 53 A d á m e k, Jiří. Hraniční spory mezi Moravou a Uhrami. *Malovaný kraj* 35, 1999, č. 3, s. 8–9; H o f e r k a, Martin. Slovensko-moravské pomedzie. In: Pojzl, Miloslav, ed. *Cisterciáci na Moravě: sborník k 800. výročí příchodu cisterciáků na Moravu a počátek Velehradu*, s. 215; H o f e r k a, Martin. Príspevok k osídlení severného Záhoria do 14. storočia na základe písomného materiálu. In: Futák, Peter, Plaček, Miroslav a Vařeka, Marek, eds. *Středověká města na Moravě a v sousedních zemích*, s. 50–51; R o h á č, Peter. c. d.; M i t á č e k, Jiří. Historie Vlčnovska od pádu Velké Moravy do příchodu pánů z Kunovic (1518). In: Mitáček, Jiří, ed. *Vlčnov: dějiny slovácké obce*, s. 94–95; H o f e r k a, Martin. Záhorie a Morava v 13. storočí. In: Galuška, Luděk, Kouřil, Pavel a Mitáček, Jiří, eds. *Východní Morava v 10. až 14. století*, s. 283–286.
- 54 B ó n a, Martin. *Hrad Čachtice: stručný sprievodca po zrúcanine hradu*. Bratislava: Slovenský skauting, 2009, s. 7; V e s z p r é m y, László. Vojenská výchova v stredovekom Uhorsku. In: Segeš, Vladimír a Šedová, Božena, eds. *Miles Semper Honestus: zborník štúdií vydaný pri príležitosti životného jubilea Vojtecha Dangla*. Bratislava: Vojenský historický ústav, 2007, s. 49; Z s o l d o s, Attila. Počiatky hradu Tematín – alebo akýsi "tematín". In: Segeš, Vladimír a Šedová, Božena, eds. *Miles Semper Honestus: zborník štúdií vydaný pri príležitosti životného jubilea Vojtecha Dangla*, s. 21–26.
- 55 B a r t l, Július. c. d., s. 35; J a n u r a, Tomáš. c. d., s. 45–47.
- 56 P l a č e k, Miroslav a D e j m a l, Miroslav a kol. *Veselí nad Moravou: středověký hrad v říční nivě*. Brno: Archaia Brno o.p.s., 2015. 382 s.
- 57 Z e m e k, Metoděj. c. d., s. 92–93; P l a č e k, Miroslav. Přemyslovské hrady ve Strážnici a Uherském Ostrohu a jejich typologická příslušnost. In: *Vlastivědný Věstník Moravský* 35, 1983, č. 3, s. 328–341; J a n, Libor. Počátky Strážnice a panství Pánů z Kravař. In: Pajer, Jiří, ed. *Strážnice: kapitoly z dějin města*, s. 48; P l a č e k, Miroslav. Vývoj města a jeho památky. In: Pajer, Jiří, ed. *Strážnice: kapitoly z dějin města*, s. 77–78; M i t á č e k, Jiří. „Campus Lucsco“ – proměny jedné otázky. In: Galuška, Luděk, Kouřil, Pavel a Mitáček, Jiří, eds. *Východní Morava v 10. až 14. sto-*

- letí, s. 161; J a n, Libor. Proměny královské moci na jihovýchodní Moravě v průběhu 13. století. In: Galuška, Luděk, Kouřil, Pavel a Mitáček, Jiří, eds. *Východní Morava v 10. až 14. století*, s. 171–172; P l a č e k, Miroslav a F u t á k, Peter. c. d. s. 59; D e j m a l, Miroslav a M e r t a, David. Výzkum hradu ve Veselí nad Moravou. *Archaeologia historica* 36, 2011, č. 1, s. 125–135; D e j m a l, Miroslav. Struktura vrcholně středověkého osídlení ve Veselí nad Moravou. *Archaeologia historica* 37, 2012, č. 1, s. 215; M i t á č e k, Jiří. Historie Vlčnovska od pádu Velké Moravy do příchodu pánů z Kunovic (1518). In: Mitáček, Jiří, ed. *Vlčnov: dějiny slovácké obce*, 2014, s. 95; P l a č e k, Miroslav a D e j m a l, Miroslav a kol. c. d., s. 20–21.
- 58 M i t á č e k, Jiří. „Campus Lucsko“ – proměny jedné otázky. In: Galuška, Luděk, Kouřil, Pavel a Mitáček, Jiří, eds. *Východní Morava v 10. až 14. století*, s. 161–165; M i t á č e k, Jiří. Založení královského města Uherské Hradiště. In: Futák, Peter, Pláček, Miroslav a Vařeka, Marek, eds. *Středověká města na Moravě a v sousedních zemích*, s. 110; J a n, Libor. Proměny královské moci na jihovýchodní Moravě v průběhu 13. století. In: Galuška, Luděk, Kouřil, Pavel a Mitáček, Jiří, eds. *Východní Morava v 10. až 14. století*, s. 170; M ě ř í n s k ý, Zdeněk. c. d., s. 17.
- 59 Vysoká Lhota.
- 60 Z e m e k, Metoděj. c. d., s. 96–97; P l a č e k, Miroslav a F u t á k, Peter. *Páni z Kunštátu: rod erbu vrchních pruhů na cestě k trůnu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006, s. 92–102; M i t á č e k, Jiří. „Campus Lucsko“ – proměny jedné otázky. In: Galuška, Luděk, Kouřil, Pavel a Mitáček, Jiří, eds. *Východní Morava v 10. až 14. století*, s. 161; J a n, Libor. Proměny královské moci na jihovýchodní Moravě v průběhu 13. století. In: Galuška, Luděk, Kouřil, Pavel a Mitáček, Jiří, eds. *Východní Morava v 10. až 14. století*, s. 173.
- 61 Z e m e k, Metoděj. c. d. s. 97; V e l í m s k ý, Tomáš. c. d. s. 73; H o s á k, Ladislav. c. d.; M i t á č e k, Jiří. „Campus Lucsko“ – proměny jedné otázky. In: Galuška, Luděk, Kouřil, Pavel a Mitáček, Jiří, eds. *Východní Morava v 10. až 14. století*, s. 161; J a n, Libor. Proměny královské moci na jihovýchodní Moravě v průběhu 13. století. In: Galuška, Luděk, Kouřil, Pavel a Mitáček, Jiří, eds. *Východní Morava v 10. až 14. století*, s. 173; K o h o u t e k, Jiří. Hrad a tvrze jihovýchodní Moravy ve 13. a 14. století. In: Galuška, Luděk, Kouřil, Pavel a Mitáček, Jiří, eds. *Východní Morava v 10. až 14. století*, s. 186; M i t á č e k, Jiří. Historie Hlucka v 10. až 17. století: od časů Velké Moravy po léta hrůz třicetileté války. In: Mitáček, Jiří, ed. *Vlčnov: dějiny slovácké obce*, s. 131. Opis hranice na listině je však přípisem až ze 60. let 14. století, kdy klášter vedl spory s okolní šlechtou. (J a n i š, Dalibor a V r l a, Radim. Hrad Komňa (Zuvačov) – jeho historie a stavební podoba. *Castellologica bohemika* 12, 2010, s. 364).
- 62 R o h á č, Peter. Fridrich II. Babenberský a jeho boje s Uhorským a Českým královstvím 1230–1246. *Vojenská história* 19, 2015, č. 3, s. 17; J a n i š, Dalibor a V r l a, Radim. Hrad Komňa (Zuvačov) – jeho historie a stavební podoba. *Castellologica bohemika* 12, 2010, s. 359–368; G a r d e l k o v a - V r t e l o v á, Anna. c. d., s. 195; M ě ř í n s k ý, Zdeněk. c. d., s. 18; P l a č e k, Miroslav a F u t á k, Peter. c. d., s. 103–110; K o r d i o v s k ý, Emil, ed. *Brumovice 1250–2000*. Brumovice: Obec Brumovice, 2000. 67 s.
- 63 CDB II č. 321, s. 319–323; CDS I č. 221, s. 174–175; P l a č e k, Miroslav a D e j m a l, Miroslav a kol. c. d., s. 12–14. V listině je mezi svědky nitranský biskup Jakub.
- 64 Přiřazením se k Lipovu, jelikož tato část území byla zřejmě zeměpanská.
- 65 Na základě tohoto zápisu se hovoří o vysazení na emfiteutickém právu již ve třicátých letech 13. století (J a n, Libor. Proměny královské moci na jihovýchodní Moravě v průběhu 13. století. In: Galuška, Luděk, Kouřil, Pavel a Mitáček, Jiří, eds. *Východní Morava v 10. až 14. století*, s. 171).
- 66 Tamtéž, s. 170–171; Z e m e k, Metoděj. c. d., s. 94–96; V e l í m s k ý, Tomáš. c. d., s. 54–55, 61, 72–75, 81, 140–142; J a n, Libor. Počátky Strážnice a panství Pánů z Kravař. In: Pajer, Jiří, ed. *Strážnice: kapitoly z dějin města*, s. 47–48; M i t á č e k, Jiří. „Campus Lucsko“ – proměny jedné otázky. In: Galuška, Luděk, Kouřil, Pavel a Mitáček, Jiří, eds. *Východní Morava v 10. až 14. století*, s. 161; P r o c h á z k a, Rudolf. c. d., s. 224; P l a č e k, Miroslav a F u t á k, Peter. Královna a Králové (Hodonín za rozkvětu českého státu 1200–1412). In: Pláček, Miroslav a kol. *Hodonín: dějiny města do roku 1948*. Hodonín: Město Hodonín, 2008, s. 58; M i t á č e k, Jiří. Historie Hlucka v 10. až 17. století: od časů Velké Moravy po léta hrůz třicetileté války. In: Mitáček, Jiří ed. *Hluk: dějiny města*, s. 133–134; M i t á č e k, Jiří. Historie Vlčnovska od pádu Velké Moravy do příchodu pánů

- z Kunovic (1518). In: Mitáček, Jiří, ed. *Vlčnov: dějiny slovácké obce*, s. 95; P l a č e k, Miroslav. Poloha a utváření obce a jejich podstatných dominant (hrádek, tvrz, kostel). In: Mitáček, Jiří, ed. *Vlčnov: dějiny slovácké obce*, s. 477; P l a č e k, Miroslav. Poloha a utváření obce a jejich podstatných dominant (hrádek, tvrz, kostel). In: Mitáček, Jiří, ed. *Vlčnov: dějiny slovácké obce*, s. 477–486; P l a č e k, Miroslav a D e j m a l, Miroslav a kol. c. d.
- 67 B o r á k, František. Kronikář Kosmas a moravskouherské pomezí. *Vlastivědný věstník moravský* 20, 1968, č. 3, s. 351, 356; Z e m e k, Metoděj. c. d., s. 97–98; J a n, Libor. Počátky Strážnice a panství Pánů z Kravař. In: Pajer, Jiří, ed. *Strážnice: kapitoly z dějin města*, s. 48; M i t á č e k, Jiří. Historie Hlucka v 10. až 17. století: od časů Velké Moravy po léta hrůz třicetileté války. In: Mitáček, Jiří ed. *Hluk: dějiny města*, s. 134–137; M i t á č e k, Jiří. „Campus Lucsko“ – proměny jedné otázky. In: Galuška, Luděk, Kouřil, Pavel a Mitáček, Jiří, eds. *Východní Morava v 10. až 14. století*, s. 161–165; J a n, Libor. Proměny královské moci na jihovýchodní Moravě v průběhu 13. století. In: Galuška, Luděk, Kouřil, Pavel a Mitáček, Jiří, eds. *Východní Morava v 10. až 14. století*, s. 171–173; P r o c h á z k a, Rudolf. c. d., s. 225; M i t á č e k, Jiří. Založení královského města Uherské Hradiště. In: Futák, Peter, Plaček, Miroslav a Vařeka, Marek, eds. *Středověká města na Moravě a v sousedních zemích*, s. 111; P l a č e k, Miroslav a D e j m a l, Miroslav a kol. c. d., s. 14.
- 68 Toto tvrzení literatury nebylo archeologickými výzkumy dosud potvrzeno.
- 69 A d á m e k, Jiří. Ještě k hraničním sporům mezi Moravou a Uhrami. Ještě k hraničním sporům mezi Moravou a Uhrami. *Malovaný kraj* 35, 1999, č. 4, s. 12–13; J a n, Libor. Počátky Strážnice a panství Pánů z Kravař. In: Pajer, Jiří, ed. *Strážnice: kapitoly z dějin města*, s. 53; B a l e t k a, Tomáš. *Páni z Kravař: z Moravy až na konec světa*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, s. 27–57; M ě ř í n s k ý, Zdeněk. c. d., s. 18; H o s á k, Ladislav. c. d.; J a n, Libor. Proměny královské moci na jihovýchodní Moravě v průběhu 13. století. In: Galuška, Luděk, Kouřil, Pavel a Mitáček, Jiří, eds. *Východní Morava v 10. až 14. století*, s. 172. Dle nejnovějších výzkumů ve Strážnici (D e j m a l, Miroslav. *Hrad ve Veselí nad Moravou*. Nepublikovaná dizertační práce, ÚAM FF MU, Brno 2019. strana 58) hrad vznikl krátce před rokem 1300.
- 70 J a n e c z e k, Andrzej. *Frontiers and Borderlands. Questiones Medii Aevi Novae* 2011, s. 5–14.
- 71 Z á b o r s k ý, Jonáš a K u b i š, Timotej, eds. c. d., s. 391–392; Č á d a, František. *Povšechné právní dějiny československé. Díl 1, Od dob nejstarších do doby husitské*. Brno: Československý akademický spolek Právnický, 1947, s. 6; Z e m e k, Metoděj. c. d., s. 28, 36; M a r s i n a, Richard. *Hlava II: Vojenství v období raného a vrcholného feudalismu*. In: *Vojenské dějiny Československa. I. díl, (do roku 1526)*, s. 100; O h l e r, Norbert. *Válka a mír ve středověku*. Jinočany: H&H, 2004, s. 86–89; P o h l, Walter. *Frontiers and Ethnic Identities: Some Final Considerations*. In: Curta, Florin, ed. *Borders, Barriers, and Ethnogenesis: Frontiers in Late Antiquity and the Middle Ages*. Turnhout: Brepols, 2005, s. 255–265; R o h á č, Peter. *Indagines – záseky v obrannom systéme stredovekého Uhorska na území dnešného Slovenska*. *Vojenská história* 18, 2014, č. 1, s. 6–27; S e g e š, Vladimír. *V arpádovskom a anjouovskom Uhorsku 1000-1387*. In: Segeš, Vladimír et al. *Vojenské dejiny Slovenska a Slovákov*, s. 48–56.
- 72 W o l f r a m, Herwig. The creation of the Carolingian frontier-system, c. 800. In: *The Transformation of Frontiers From Late Antiquity to the Carolingians*. Leiden-Boston 2001, s. 233–234; J a n, Libor. Počátky Strážnice a panství Pánů z Kravař. In: Pajer, Jiří, ed. *Strážnice: kapitoly z dějin města*, s. 45; O h l e r, Norbert. c. d., s. 103; J a n e c z e k, Andrzej. c. d., s. 8–9; R o h á č, Peter. *Indagines – záseky v obrannom systéme stredovekého Uhorska na území dnešného Slovenska*. *Vojenská história* 18, 2014, č. 1., s. 6–27; P l a č e k, Miroslav a F u t á k, Peter. *Královna a Králové (Hodonín za rozkvětu českého státu 1200-1412)*. In: Plaček, Miroslav a kol. *Hodonín: dějiny města do roku 1948*, s. 56–57; H o f e r k a, Martin. *Slovensko-moravské pomedzie*. In: Pojsl, Miloslav, ed. *Cisterciáci na Moravě: sborník k 800. výročí příchodu cisterciáků na Moravu a počátek Velehradu*, s. 214; K l e i n, Bohuš. *Budovanie obranného systému na území Slovenska od 10. storočia do tatárskeho vpádu*. *Historický zborník* 19, 2009, č. 1, PDF s. 21; M i t á č e k, Jiří: Historie Hlucka v 10. až 17. století: od časů Velké Moravy po léta hrůz třicetileté války. In: Mitáček, Jiří ed. *Hluk: dějiny města*, s. 118; M i t á č e k, Jiří: Historie Vlčnovska od pádu Velké Moravy do příchodu pánů z Kunovic (1518). In: Mitáček, Jiří, ed. *Vlčnov: dějiny slovácké obce*, s. 85; M i t á č e k, Jiří. Od pádu Velké Moravy do panství rytířů ze Zvole (1509). In: Mitáček, Jiří, ed. *Kunovice I.*, s. 85. Po prostudování královských zákoníků (Štěpána I.,

- Ladislava I. a Kolomana I.) (S e g e š, Vladimír a Š e d ō v á, Božena. c. d.; Corpus Juris Hungarici II. Magyar Törvénytár (1000–1526)., (D e z s ō, M., ed.), Budapest 1896.) se jejich skutečný obsah neshoduje s literaturou uváděnými informacemi. Dopracování se k literaturou uváděným závěrům je možné přes nařízení a způsob fungování raněstředověké *marky* v 9. století, čemu fungování *confinia* částečně odpovídá, ale jenom svým nejzákladnějším charakterem. Jak se na základě archeologických situací ukazuje, osídlení v oblasti bylo, a nic v zákonících nenařizovalo jej strhnout. Existovalo do první poloviny 13. století, kdy dochází k přesídlení kvůli záplavám v nivě Moravy. Nic také nezakazovalo konat v oblasti trhy v místech k tomu určených, tj. tržních osadách nebo strážních osadách s právem trhu. Absence potravin a možnosti zásobování není vzhledem k sídlištní síti a strážním osadám také reálná. Zastrášování obyvatel konkurenční říše, jejich „trestání“ a oslabování bylo příznačné pro využívanou *neprímou strategii*, tj. bylo běžnou praxí, nebylo vyhrazeno pouze pro *marky* nebo *confinia*.
- 73 V a r s i k, Branislav. *Z osídlenia západného a stredného Slovenska*. Bratislava: Veda, 1984, s. 162–174.
- 74 Ve druhé polovině 11. a 12. století Pečeněhovská osada na pomezí katastrů Uherské Hradiště-Sady a Kunovice.
- 75 K l e i n, Bohuš. c. d. PDF s. 5; H o f e r k a, Martin. Záhorie a Morava v 13. storočí. In: Galuška, Luděk, Kouřil, Pavel a Mitáček, Jiří, eds. *Východní Morava v 10. až 14. století*, s. 283; P l a č e k, Miroslav a F u t á k, Peter. c. d., s. 57; M i t á č e k, Jiří. Historie Hlucka v 10. až 17. století: od časů Velké Moravy po léta hrůz třicetileté války. In: Mitáček, Jiří ed. *Hluk: dějiny města*, s. 118; M i t á č e k, Jiří. Historie Vlčnovska od pádu Velké Moravy do příchodu pánů z Kunovic (1518). In: Mitáček, Jiří, ed. *Vlčnov: dějiny slovácké obce*, s. 86; P l a č e k, Miroslav a D e j m a l, Miroslav a kol. c. d. s. 11; M i t á č e k, Jiří. Od pádu Velké Moravy do panství rytířů ze Zvole (1509). In: Mitáček, Jiří, ed. *Kunovice I.*, s. 85.
- 76 J a n š í k, Štefan. Z minulosti dopravných spojov na Slovensku. *Geografický časopis* 16, 1964, č. 1, s. 13; B o r á k, František. c. d. s. 347–361; Z e m e k, Metoděj. c. d., s. 5, 91; H o s á k, Ladislav. c. d., s. 412; H o f e r k a, Martin. Slovensko-moravské pomedzie. In: Pojsl, Miloslav, ed. *Cisterciáci na Moravě: sborník k 800. výročí příchodu cisterciáků na Moravu a počátek Velehradu*, s. 214; K o h o u t e k, Jiří. Hrady a tvrze jihovýchodní Moravy ve 13. a 14. století. In: Galuška, Luděk, Kouřil, Pavel a Mitáček, Jiří, eds. *Východní Morava v 10. až 14. století*, s. 189; M i t á č e k, Jiří. „Campus Lucsco“ – proměny jedné otázky. In: Galuška, Luděk, Kouřil, Pavel a Mitáček, Jiří, eds. *Východní Morava v 10. až 14. století*, s. 155–156; G a r d e l k o v a - V r t e l o v á, Anna. c. d., s. 196; R o h á č, Peter. Indagines – záseky v obrannom systéme stredovekého Uhorska na území dnešného Slovenska. *Vojenská história* 18, 2014, č. 1., s. 6–27; M i t á č e k, Jiří. Historie Vlčnovska od pádu Velké Moravy do příchodu pánů z Kunovic (1518). In: Mitáček, Jiří, ed. *Vlčnov: dějiny slovácké obce*, s. 89–91; M i t á č e k, Jiří. Od pádu Velké Moravy do panství rytířů ze Zvole (1509). In: Mitáček, Jiří, ed. *Kunovice I.*, s. 85–88.
- 77 K l e i n, Bohuš. c. d., PDF, s. 23.
- 78 B o r á k, František. c. d., s. 355–356.
- 79 M i t á č e k, Jiří. Historie Hlucka v 10. až 17. století: od časů Velké Moravy po léta hrůz třicetileté války. In: Mitáček, Jiří ed. *Hluk: dějiny města*, s. 103–118; M i t á č e k, Jiří. Historie Vlčnovska od pádu Velké Moravy do příchodu pánů z Kunovic (1518). In: Mitáček, Jiří, ed. *Kunovice I.*, s. 83–86.
- 80 Také R o h á č, Peter. Indagines – záseky v obrannom systéme stredovekého Uhorska na území dnešného Slovenska. *Vojenská história* 18, 2014, č. 1, s. 6–27.
- 81 Také J a n, Libor. Počátky Strážnice a panství Pánů z Kravař. In: Pajer, Jiří, ed. *Strážnice: kapitoly z dějin města*, uvedl obdobnou myšlenku.
- 82 Pokud není umístěna posádka především vojenského charakteru, ale spíše správně-policejního, je možné považovat území v dosahu posádky za přičleněné, ale vojensky získané území se stává územím okupanta pouze v případě, že je tento zábor právně nebo politicky uznán opoziční stranou, například jako jedna z podmínek uzavření mírové smlouvy mezi politickými útvary. Další možnost je uznání záboru tzv. třetí stranou.
- 83 K l u č i n a, Petr. c. d., s. 75–76.
- 84 G a l a t í k, Vlastimil. c. d., s. 19–22.
- 85 Tamtéž, s. 12–14.

Indirect Strategy of Incorporating of a Territory into a Medieval Political Unit by the Example of Moravian-Hungarian Frontier in 13th Century

A b s t r a c t

The study focuses on frontier (*confinium*) in the 13th century. Area of interest is delimited by the rivers Morava in the west, Olšava in the north and Váh in the east. The area delimited by the rivers Morava and Olšava and by White Carpathians mountains, northern part of *confinium/Lucko* is emphasized for the topic of the creation and the development of domains. It presents the form of medieval border in Europe and illustrates the character of the border area between medieval Morava and Hungary. The development of fortified settlements is important for the assessment of military security in the territory and by the definition of the *strategy of attrition* the advancement of colonization is also important, which is connected with formation of domains first owned by a sovereign and then by the houses of Hont-Poznan, Tvrdiše, Lords of Hradec, Lords of Osek, Lords of Zbraslav and Lords of Kravař. In the end the study provides an assessment of the used *indirect strategy* and provides information on theories of the incorporation of the territory into a medieval political unit by the example of Moravian-Hungarian border with the use of an *indirect strategy*.

Key words: Moravian-Hungarian border, medieval warfare, strategy, domain, settlement, colonization, nobility, castles, fortresses, fortified settlements

Indirekte Eingliederungsstrategie von Gebieten in ein mittelalterliches politisches Gebilde am Beispiel des mährischen-ungarischen Grenzlandes im 13. Jahrhundert

Z u s a m m e n f a s s u n g

Die Studie widmet sich den Grenzgebieten (*Confinia*) im 13. Jahrhundert. Das nähere Interessengebiet wird bestimmt durch die Flüsse March im Westen, Olšava im Norden und Waag im Osten. Bei Entstehung und Entwicklung der Herrschaften und der Kolonisation des Raums wird Betonung auf den von March und Olšava sowie den Weißen Karpaten umschlossenen Bereich gelegt, also den nördlichen Teil des *Confinia Lucko*. Der Beitrag stellt das Wesen der mittelalterlichen Grenzen in Europa vor und verweist auf den Charakter des Grenzgebiets zwischen Mähren und Ungarn. Für die Bewertung der militärischen Sicherung des Grenzgebiets ist das Entstehen befestigter Siedlungen wesentlich und hinsichtlich der Definition der *Entwicklungsstrategie* ist aus militärischer Sicht auch der Verlauf der Kolonisation wichtig, womit die Formierung der Herrschaften verbunden ist, die zunächst dem Herrscher gehören und später den Adelshäusern Hunt-Poznan, Tvrdišovci, Wittigonen, Hrabšchitz, den Herren von Zbraslav und den Herren von Krawarn. Abschließend bringt die Studie eine Bewertung der angewandten *indirekten Strategie* und macht mit den Theorien über den Ablauf der Eingliederung des Gebiets in das mittelalterliche politische Gebilde am Beispiel des mährisch-ungarischen Grenzlandes unter Anwendung der Konzepte der *indirekten Strategie* bekannt.

Stichwörter: mährisch-ungarische Grenz, mittelalterliches Militärwesen, Strategie, Herrschaften, Besiedlung, Kolonisation, Adel, Burgen, Rittersitze, befestigte Siedlungen

VOLBY DO ŘÍŠSKÉ RADY V ROCE 1873 A SOUBOJ O POSLANECKÝ MANDÁT MEZI JOSEFEM GANZWOHEM Z UHERSKÉHO HRADIŠTĚ A FRANTIŠKEM SKOPALÍKEM ZE ZÁHLINIC

Zdeněk Fišer, Moravské zemské muzeum, Brno

V roce 1873 se konaly první přímé volby do říšské rady, nejvyššího parlamentního orgánu Rakousko-Uherska. O mandát ve volebním okrese č. 8, kam náleželo i širší Uherskohradišsko, se střetl tamní notář Josef Ganzwohl a rolník František Skopalík ze Záhlinic na Kroměřížsku. Studie sleduje jejich souboj na základě dobového tisku a korespondence některých účastníků.

Volbám do poslanecké sněmovny říšské rady ve Vídni v období let 1861–1918 je badateli věnována menší pozornost než volbám do moravského zemského sněmu. Podobně o činnosti českých a zejména moravských poslanců v tomto nejvyšším zákonodárném sboru habsburské monarchie skládáme spíše mozaiku jejich aktivit, přestože rozhodnutí parlamentu měla zavazující platnost pro celou monarchii i její jednotlivé země. A jak tito poslanci v metropoli žili a co tam dělali mimo výkon své funkce, je záležitostí téměř neznámou.

Platí to i v případě Františka Skopalíka (1822–1891), jednoho z nejvýznamnějších představitelů selského stavu na Moravě v druhé polovině 19. století, který se z malého rolníka v Záhlinicích (poblíž města Hulína) vypracoval až do pozice jednoho z představitelů Národní strany na Moravě v zemském sněmu (zasedal v něm v letech 1861–1891) a v poslanecké sněmovně říšské rady (zasedal v ní 1879–1891), kde si jeho působení dosud nejobsáhleji povšiml v starší monografii František Sobek.¹

Bohužel Skopalík dosud postrádá moderní biografii. Vzpomenutá kniha F. Sobka je již metodicky zastaralá, ovšem stále faktograficky cenná. Některé netradiční podněty k poznání jeho osobnosti a působení přinesl v novější době Antonín Kubačák.² Autor tohoto příspěvku pak v posledních letech vedle dílčích článků³ realizoval třídílnou edici dokumentů a korespondence k němu se vztahujících.⁴

Podotkněme, že František Skopalík je v moravském, respektive českém prostoru zářným příkladem selfmademana, který se vlastní pílí vypracoval tak, že byl veřejně označován za muže hodného následování, jak o něm psal již v roce 1860 žurnalista Vojtěch Bělák.⁵ To měl záhlinický rolník již za sebou „hvězdné“ scelení pozemků v rodné vsi (1857), první v habsburské monarchii, které jej katapultovalo do středu veřejného zájmu. Zároveň prosazoval pěstování nových zemědělských plodin (cukrové řepy, kukuřice, řepky, vojtěšky) i agrikulturních postupů (hlubokou orbu a dobré hnojení chlévskou mrvou), stejně jako se snažil o sdružování a vzdělávání rolníků. Mimo jiné roku 1861 založil proslulou Hospodářskou jednotu záhlinicko-kvasickou⁶ a roku 1865 se podílel na založení první rolnické školy na Moravě v Přerově. Stejně tak podporoval zakládání rolnických akciových společností (cukrovar v Kroměříži v roce 1868). O tom všem dokázal jasně a srozumitelně psát v různém novinovém tisku, proslulé např. byly jeho příspěvky v Hospodářských novinách, vydávaných v padesátých a počátkem šedesátých let 19. století v Praze, které tehdy byly jediným periodikem věnujícím se hospodaření rolníků.⁷

Souběžně s tím se Skopalík zapojil do politické činnosti, jednak na úrovni komunální (starostou Záhlinic byl od roku 1861 až do konce života), jednak zemské i říšské jako poslanec.

Zemský a říšský poslanec František Skopalík v osmdesátých letech 19. století. Foto archiv autora.

K jeho veřejnému renomé přispíval také vysoký morální kredit – heslem mu bylo „Jméno obce je svaté“ a jeho slova platila jako písemná smlouva. To spolu s jeho nekonfliktní povahou, aktivním přístupem k životu i jadrnou selskou zemitostí (vždy chodil v hanáckém kroji), stejně jako s jeho hlubokou katolickou vírou a věrností k trůnu a dynastii vedlo k tomu, že byl přijímán a oblíben v různých sociálních vrstvách, mezi svými krajany i obyvateli metropole. Přitom se vždy hlásil k češtví a dával najevo, že český národ musí mít táž práva jako jeho německý soupeř. Projevem tohoto jeho náhledu bylo i to, že na zemském sněmu i říšské radě vždy hovořil jen česky.

Funkce říšského poslance byla u Skopalíka vždy poněkud ve stínu funkce poslance zemského. Literatura většinou jen konstatuje, že od roku 1879 zastával mandát v poslanecké sněmovně říšské rady ve Vídni za venkovské obce politických okresů Kroměříž, Přerov a Prostějov,⁸ aniž se více o tomto jeho působení dozvíme. Téměř neznámou

skutečností pak je, že F. Skopalík byl poprvé zvolen poslancem říšské rady již v roce 1868 a že chybělo málo, aby byl poslancem uvedeného orgánu zvolen znovu v roce 1873. Podívejme se nyní blíže, jak zmíněné jednotlivé volby probíhaly, přičemž hlavním pramenem našeho poznání bude Skopalíkova bohatá korespondence a dobový novinový tisk.

První volby do poslanecké sněmovny říšské rady, v nichž F. Skopalík uspěl, měly specifický charakter. Bylo to dáno tím, že až do roku 1873 platil císařský patent č. 20 říšského zákoníku z 26. 2. 1861.⁹ Podle něj měla mít poslanecká sněmovna celkem 343 členů, z toho 203 poslanců z neuherských a neitalských zemí a 140 poslanců z Uher a italských držav. Protože uherská, respektive italská část monarchie volby do říšské rady odmítala a nikdy je neuskutečnila, scházela se jen tzv. užší říšská rada složená z poslanců neuherských, respektive neitalských zemí (po rakousko-uherském vyrovnání tzv. Předlitavsko), kam patřily rovněž Čechy, Morava a rakouské Slezsko. Ty měly mít v uvedeném orgánu celkem 82 poslanců, z toho na Čechy připadalo 54, na Moravu 22 a na Slezsko 6 mandátů.

Zmíněný císařský patent č. 20 zároveň určoval, že volby poslanců nebyly přímé, ale poslanci říšské rady byli voleni na jednotlivých zemských sněmech a byli tak vlastně vyslanci uvedených sněmů (tzv. deputace). Tak tomu bylo i v případě první volby F. Skopalíka do říšského sněmu v roce 1868. V jeho korespondenci máme dochován list zemského hejtmána Emanuela hraběte Dubského z 28. září 1868, v němž hejtmán F. Skopalíkovi sděluje, že v sezení moravského zemského sněmu dne 26. září byl zvolen za člena poslanecké sněmovny říšské rady, a to z šesti poslanců okresů obcí venkovských (skupin Kyjov, Hodonín, Ždánice – Uherské Hradiště, Uherský Ostroh, Strážnice – Kroměříž, Kojetín, Přerov, Zdounky – Holešov, Bystřice pod Hostýnem, Napajedla – Uherský Brod, Valašské Klobouky, Vizovice). Přílohou dopisu byl volební certifikát, který uvedenou skutečnost potvrzoval. Hrabě Dubský zároveň vyjádřil přání, aby Skopalíkovo působení mělo „*blahý účinek pro naši vlast a celou říši.*“¹⁰

Nepochybujeme o tom, že by F. Skopalík pro svou (moravskou) vlast i celou říši skutečně aktivně pracoval. Problém byl však v tom, že mandát vůbec nenastoupil, a to v důsledku předchozího politického vývoje. Moravští poslanci totiž z parlamentu odešli v listopadu 1864 a napodobili své české kolegy, kteří tak učinili už v červnu 1863. Oficiálním důvodem uvedeného kroku byla skutečnost, že únorovou ústavu z roku 1861 neakceptoval uherský sněm, který také sněmovnu neobesílal; říšská rada se stala sněmem pouze mimouherských zemí. Pro představitele české politiky tak nastalo dlouhé období pasivní rezistence, které ve svých důsledcích přineslo českému národnímu hnutí spíše více škody než užítku.

Výraz ukřivdnosti z české strany pak zesílil v roce 1867, kdy byl v říši zaveden dualismus a v prosinci přijata nová ústava. To ovšem již poslanci z Národní strany na Moravě nezasedali ani v moravském zemském sněmu, který rovněž opustili a zahájili pasivní rezistenci,¹¹ přičemž výrazem nesouhlasu s politickou situací se stala velká protestní shromáždění – lidové tábory,

na nichž byly v četných rezolucích formovány požadavky českého národního hnutí vůči vládě.¹² O postojích F. Skopalíka v té době vypovídá jeho podpis na osvědčení „vzpourných“ poslanců z 22. srpna 1868, podaném sněmu o tři dny později, totiž že nesouhlasí s postojem vlády a že návrat do sněmu by byl možný jen za předpokladu, že narovnání mezi korunou a zemským sněmem povede k uznání historického českého práva.¹³ Většina neúplného zemského sněmu, věrná vládě, ale naopak zdůraznila, že pokládá Markrabství moravské za zemi neodvislou od Čech a je proti jakýmkoliv státoprávním spolkům s nimi. Ovšem ani zmíněný Skopalíkův postoj nebránil tomu, aby byl v poslední den probíhajícího sněmu (zasedal od 22. srpna do 26. září 1868) zvolen, jak již bylo výše uvedeno, říšským poslancem. Protože však mandát nenastoupil, byl jej usnesením neúplného moravského zemského sněmu posléze zbaven.

Důstojenství říšského poslance ale Skopalíka přece jen lákalo, a tak se roku 1873 rozhodl do poslanecké sněmovny kandidovat. Učinil tak již za změněných politických podmínek¹⁴ – jednak v době, kdy dosud absentující čeští poslanci začali znovu vykonávat svůj mandát v zemském sněmu (od 27. listopadu 1873), jednak za situace, kdy byl přijat zákon o přímých volbách do říšského sněmu (2. dubna 1873), přičemž volby samy se konaly na podzim uvedeného roku.¹⁵ Ústavní reforma také zvyšovala počet mandátů do poslanecké sněmovny říšské rady, a to z dosavadních 203 na 353; z Čech tak mohlo být voleno 92 poslanců, z Moravy 36 a ze Slezska 10. Zákon rovněž určoval, že volby budou probíhat ve čtyřech kuriích – velkostatkářské (jí bylo přiřčeno 9 mandátů), městských obcí (13), obchodních a živnostenských komor (3) a konečně v kurii venkovských obcí (s 11 mandáty). Zatímco

Jan Kozánek (1819–1890), notář v Kroměříži, zemský poslanec, patřil k důvěrným přátelům Františka Skopalíka a podporoval jej při volbě do říšské rady v roce 1873 i později. Foto archiv autora.

volby v prvních třech kuriích byly stanoveny jako přímé, v kurii venkovských obcí ale jako nepřímé, tj. prostřednictvím volitelů. Zvolení moravští poslanci pak na říšskou radu vstoupili 21. ledna 1874.¹⁶

Za nových podmínek se tedy rozhodla vstoupit do říšské rady i Národní strana na Moravě, tehdy jediný reprezentant českého národního hnutí v Markrabství. Její vedení předpokládalo, že vybraní kandidáti se o své mandáty střetnou zejména s protivníky z jiných politických táborů, respektive německých, méně ale již počítalo s tím, že by došlo ke střetu mezi dvěma kandidáty českými, nota bene obou z Národní strany. K tomu ale došlo právě ve volebním obvodu č. 8, tvořeném venkovskými obcemi soudních okresů Uherské Hradiště, Uherský Ostroh, Strážnice, Bystřice pod Hostýnem, Holešov a Napajedla.¹⁷ Podotkněme, že v městské kurii ve volebním obvodu č. 8, tvořeném městy Bzenec, Kroměříž, Uherské Hradiště, Uherský Ostroh, Veselí na Moravě a Uherský Brod, zmíněný volební okres zastupoval po volbách v letech 1873 až 1885 dr. Alois Promber, člen německé liberální strany.

Zatímco kandidáta prvního, Františka Skopalíka, rolníka ze Záhlinic, již známe, povězte si nyní něco o jeho soupeři, jímž byl notář Josef Ganzwohl (1825–1885), původem ze Slavkova u Brna, syn tamního soukenického mistra. V Uherském Hradišti se usadil v roce 1859 a postupně se stal jedním z nejbohatších obyvatelů města.¹⁸

Národnostně byl považován za uvědomělého Čecha, což odráželo také jeho členství v Národní straně. Působil v řadě místních českých spolků, mj. byl předsedou Řemeslnické záložny. Aktivně se účastnil politického dění: Opakovaně byl zvolen poslancem moravského zemského sněmu (28. ledna 1867, 21. března 1867, 23. června 1870, 4. září 1871, 13. prosince 1871 a 22. listopadu 1873), a to vždy ve III. kurii za venkovské obce soudních okresů Uherské Hradiště, Uherský Ostroh a Strážnice. Poslušen vedení Národní strany, účastnil se pasivní rezistence ve sněmu, za což byl z něj opakovaně vyloučen. Tak byl zbaven mandátu – podobně jako F. Skopalík a dalších 27 kolegů – na konci října 1869 právě pro neúčast na sněmovních sezeních. Stejně jako u F. Skopalíka to ale nevedlo, aby byl v roce 1871 zvolen za poslance říšské rady, kterýžto mandát ovšem také nevykonával.

Podobně jako u F. Skopalíka můžeme říci, že před volbami do říšské rady v roce 1873 byl J. Ganzwohl již zkušeným politickým matadorem, dobře známým ve svém regionu. V jeho prospěch hrála rovněž skutečnost, že výborně ovládal němčinu, která byla v říšském sněmu jednacím řečí. Skopalík byl v tomto směru na tom o něco hůře, nicméně německy hovořil obstojně, při svých vystoupeních ale zásadně mluvil jen česky. Co bylo důležité, hradištský kandidát měl silnou podporu katolické církve, jejíž kněží tehdy dokázali nemálo ovlivňovat své farníky. Stejně tak si Ganzwohl zřejmě dovedl naklonit své voliče prostřednictvím hmotných požitků při volebním boji, totiž že neváhal pustit nějaký ten zlatý na jejich pohostění, což pro nemálo chudších venkovských voličů mohlo být docela přitažlivé. Alespoň to vyplývá ze slov jeho předchůdce na poslaneckém místě Martina Pavlíka,¹⁹ zvoleného již v roce 1861. Při volbách 28. ledna 1867 ale už nekandidoval, mandát místo něj získal Josef Ganzwohl, což Pavlík jedovatě komentoval v dopise Skopalíkovi z 24. února 1867 následujícími slovy: „*To myslím, že Vám bylo známo novinama, že byl vyvolen na místo mě pan notář Josef Ganzwohl z Hradiště, který se tak na to namáhal, že pořád chodil a jezdil po okresoch a tak si to nechal koštovat aspoň na šestset nových peněz; dal na to pět věder vína, dvě bečky piva, 400 párů uzenek, 500 závitků a každý volenec měl cestu na hospodě košťfrag.*“²⁰ *Jak jsem to všechno slyšel, že si tolik nechal koštovat, že to pítí dal a to jídlo aj ty důtníky.*“ Nepochybně tedy sehrála svou roli při volbě i movitost notáře Ganzwohla.

Neméně zajímavá je pro nás další část Pavlíkova dopisu: „*To jsem viděl, jak byli všeci ožralí po volbě, aj pan děkan bílovecký se tak opili, že ledva chodil na nohách a ostatní kněží též tak. Kněží to se tak namazali, že se zdálo, že už soudný den bude, co sa napíjali, to byla hrůza*“

ten den, že náš lid byl tak omráčen, že nevěděl, co dělá. Já vida to, tak jsem ani nekandidoval neb znáte mě, že nerad nadlézám, to u mě nejde, to víte dobře. Pan Ganzwohl děkoval po volbě, tak slíbil, že bude při národu a že bude hledět, aby byly břemena zlehčená, aj dáňka. To lidi chválili, to bude poslanec, toho tam ešče nebylo. Oni mysleli, že to je anděl a to je ďábel jak ti druzí.“²¹ To-lik k profilu druhého z budoucích soupeřů.

Nastal tedy rok 1873 a přiblížily se volby do poslanecké sněmovny říšské rady. Josef Ganzwohl se jich nepochybně chtěl účastnit a stejně tak uvažovalo vedení Národní strany. S čím ovšem nikdo nepočítal bylo to, že se objeví protikandidát z řad téže strany, dokonce na moravském venkově známější než byl J. Ganzwohl. Oním soupeřem se stal František Skopalík, rolník ze Záhlinic.²² Co jej přivedlo k tomu, aby vstoupil do volebního klání, zcela přesně nevíme. Zdá se, že v pozadí bylo Skopalíkovo přesvědčení o významu selského stavu s tím, že rolníci mají mít odpovídající místo i zastoupení v politickém systému monarchie. Podobně uvažovalo i několik

jeho přátel a stoupenců. Nepochybně se zde rodily počátky agrární ideologie a počátky hnutí, které časem nabývalo na síle, což se projevilo zejména po roce 1900 a dospělo k vrcholu v politickém systému první republiky. Naskytá se rovněž otázka, proč Skopalík nekandidoval v regionech, které mu byly nejbližší a kde měl neotřesitelné postavení, tj. na Holešovsku, Kroměřížsku a Přerovsku. Patrně zde respektoval, že o tamní mandáty usilovali lidé mu známí, stoupenci českého národního hnutí, kteří v těchto ryze českých okresech měli velkou naději ke zvolení. Tak byl ve volebním okrese měst Holešov, Zlín, Vizovice, Vsetín, Bystřice pod Hostýnem, Kelč, Přerov, Kojetín, Tovačov a Hulín zvolen kněz Ignác Wurm²³ a za venkovské okresy Kroměřížsko, Zdounecko, Kojetínsko, Přerovsko a Prostějovsko Vilibald Mildschuh.

V každém případě jej v záměru podporovali nejbližší přátelé, jako byl kroměřížský advokát Jan Kozánek, i když i on vyslovoval pochybnosti o zvoleném volebním obvodu, kde chtěl F. Skopalík zkoušet své štěstí, jak mu psal v listě z 1. července 1873: „Že Vy se musíte dáti zvoliti za říšského radu, to se samo sebou rozumí, a sice bude nejlíp, když se dáte voliti ve venkovském okrese, kam patří též ti, co Vás dosavád vždy do sněmu volí. Ten návrh, abyste se dal voliti též v okresích Uhersko-ostrožském, se mně nějak nelíbí. Ganzwohlova osoba je ovšem trochu nemilá, ale pak by měl tam někdo jiný než Vy býti navržen, abyste Vy nebyl volen ve dvou obvodech a nemusela se volba opakovat.“²⁴

Stejně jako J. Ganzwohl měl i F. Skopalík silnou podporu ze strany katolické církve. Za jeho vítězství se např. angažoval Vincenc Sedlák (1828–1891),²⁵ farář v Prusinovicích, spadající do soudního okresu Bystřice pod Hostýnem. V listě ze 14. září 1873 Skopalíkovi psal: „Náš okres jet jednohlasně pro Vás, to já vím, 20 osad z okolí dřevohostického měli již schůzi a na Vás co kandidátu se usnesli.“ Dále s narážkou na povolání J. Ganzwohla i skutečnost,

František Koželuha (1845–1912), kněz, učitel, sběratel lidových písní, pověstí, prostějovský archivář a historiograf Hané. Fotoarchiv Slovákého muzea v Uherském Hradišti.

že moravskou Národní stranu reprezentovali především advokáti, dodával: „*Těch advokátů²⁶ jest tam již dosti a proč by jen oni měli míti všechnu moudrost, proč by rolníci měli své osudy klásti do rukou, které neví, co jest pluh ani bič, ani což jeho jest. Vždyť ani Kristus pán nezvolil advokáty a mudrce za apoštoly a jen nepokažené, upřímné rybáře.*“²⁷

Následně se volební boj přenesl na stránky novin, konkrétně Moravské orlice. Již v čísle 229 z 5. října 1873 Skopalíkovi stoupenci navrhovali upřednostnit svého kandidáta, „*který rolnický stav vždy a všady neohroženě zastával, bolesti a radosti rolnického stavu, jsa sám rolníkem, s námi snášel a sdílel.*“ Původci článku pak končili: „*František Skopalík jest po celé vlasti naší co sloup rolnický znám, on jest v boji sněmovním i co udatný bojovník znám – ať tedy i Vy tam dokážete, že svůj ke svému držeti umí.*“²⁸

O několik dní později (9. října) pak na tuto výzvu reagovali v Moravské orlici voliči z okresů strážnického a uherskohradištského. Psali, že nechtějí drobit síly v národním táboře, ale že ruku dali „svému“ Ganzwohlovi, a že právě ten byl na společné schůzi, kde byli i volitelé z Holešovska, za poslance navržen. „*Vy pak nyní nám navrhuje za kandidáta pana Skopalíka, rovněž i nám tak jako vám stejně milého. Že ale oba tito páni kandidáti stejného byli smýšlení a s tím dorozumění, když zemský komitét na schůzi brněnské pro naše volební okresy kandidáta navrhoval, to patrně dokazují jejich podepsaná jména na listině navrhovací, komitétem brněnským vyhotovené. Podepsal ji pan Skopalík i pan Ganzwohl. Nač tedy mezi námi nová nejednota?*“ Je tedy zřejmé, že volební komitét se původně usnesl na kandidatuře J. Ganzwohla, což svým podpisem stvrdil i F. Skopalík. Proč ale následně toto usnesení nerespektoval, nevíme. Původci článku posléze apelovali na oba kandidáty, aby se – v zájmu národa – mezi sebou domluvili a ještě před 20. říjnem (což byl den volby) před „*celým světem v listě tomto veřejně se vykážou, kterého z nich dle obapolné jejich úmluvy máme pak jednohlasně voliti.*“²⁹

V podobném duchu se neslo jen o dva dny pozdější (11. října) provolání „*Slováků k bratřím svým Hanákům v okolí holešovském*“, jehož původci sice oceňovali schopnosti F. Skopalíka, ale nadále trvali na kandidatuře J. Ganzwohla. Zdůrazňovali, že dotyčný vysedává v neděli i jiné dny v kanceláři Rolnické záložny v Uherském Hradišti, „*aby s podivuhodnou železnou vytrvalostí obětoval se pro stav rolnický celého dalekého okolí hradištského*“, a že i proto by každý měl pochopit, „*proč důvěrou svojí jsme jej poctili, proč na usnesení svém pevně trváme, proč domnívati se smíme, že osvědčený Ganzwohl, muž ten obětavý pro stav náš rolnický, taktéž s ostatními obránci vlasti naší rolníky zastávati dovede*“. Podepsáni byli „*Voličové okresu hradištského*“.³⁰

Dne 12. října se na předchozí články v Moravské orlici objevila replika Skopalíkových stoupenců. Autor či autoři vyčítají „*bratřím Slovákům*“, že o schůzi, kterou hradištsí občané uspořádali a na které přijali za kandidáta J. Ganzwohla, vůbec nevěděli: „*Že jste Vy mu ruku dali, no dobře, ale neměli jste to činiti i ve jménu našem.*“ Posléze dodávali: „*Nebudeme snad mlátiti prázdnu slámu a hádati se o tom, je-li ten nebo onen [kandidát] hoden. V Napajedlích jsme se na tom usnesli, ať voličové sami rozhodnou, ke komu mají důvěru; mimo to my jsme ještě nečtli v našich listech, že by zemský komitét pro naše okresy již byl kandidáta jmenoval. Háček hlavně jest tedy ten, že Vy jste jednali bez nás a o nás – a přece snadno pochopíte, že nás to těšiti nemůže.*“³¹ Konečně původci textu (podepsaní „*Voličové z dědin podhostýnských*“) psali, že by spor měl rozhodnout brněnský komitét, oni že si ale přejí, aby rolnický stav celé Moravy zastupoval rolník, tj. F. Skopalík.

O tom, že svou volbou si F. Skopalík nebyl zcela jist a že snad uvažoval i o odstoupení, svědčí další list J. Kozánka, napsaný Skopalíkovi 13. října 1873: „*Jest mně těžko poraditi o Vaší kandidatuře. Já bych rád Vás viděl zvoleného, aby aspoň jeden rolník byl zvolen, jenž by místo tak dobře zastal jako Váš pan soupeř. Vidím, že máte těžké postavení, když by Vám odstoupení od kandidatury za zlé bylo bráno.*“

Mnohovážený pane!

33

Prošle dobré myšli, Vaše kněž. služba má
u nás v kh. Knadivěleba pojistěna asi 20
klaču zejména ve farnosti polešovicke všechny.
Konsundie to bylo posurováno p. děkanem ke-
schneidderem a konsortem, je se ujal včele p.
Haueršohla. Naši volníci jsou jeho SS. byli.
Budu volit Vás, o čemž jsem P. Hurnovi a
"Orlici moji" psal. Děláť kade odpověd omi usěřajm
i ne nevím. Byl jsem desjeda vyzván, bych
tob učinil. Jaktě jsem pane u Vás; přijelím do bré-
tedy osorně!

Váš
věrný služebník

Frant. Jer. Koželuhy
Kaplan, Polešovicích dříve
v. Rožnově.

Polešovice 12/10 1876.

*Nechcete-li odstoupiti, zajedte si do Brodu. Já nenahlížím, proč nemůže počkati Váš p. soupeř?*³² K tomu Kozánek dodával, že hlavní chybu vidí ve volebních výborech jednotlivých okresů; ty se měly setkat a většinou hlasů rozhodnout, kterého z obou kandidátů upřednostní.³²

Dne 14. října se pak v Moravské orlici skutečně objevila výzva, iniciovaná z Holešovska, totiž aby dne 16. října se konala v Uherském Ostrohu porada volitelů (každý okres měli zastupovat dva), kteří by dohodli, kterému z kandidátů se dá přednost.³³ Zda k tomu skutečně došlo, nevíme. Spíše se pro krátkost času můžeme domnívat, že ne.

Významného stoupence přímo na Uherskohradištsku získal F. Skopalík v osobě Františka Koželuhy (1845–1912), faráře v Polešovicích.³⁴ Ten Ganzwohlovu kandidaturu nevítal a z jeho upřednostňování v regionu vinil velehradského děkana Josefa Vykydala: *„Byla to věru předčasná nemoudrá taktika p. děkana velehradského Vykydala, že se v tom míchal, aniž dříve vyslechl přání lidu. Ten s fanatismem horuje pro Ganzwohla a tím jen ostudí sebe a spolu celé pokojné duchovenstvo v očích lidu, který s apatií pohlíží na Ganzwohla, jak vůbec na každého právníka... Myslím tedy, aby Skopalík trval na svém, neboť jsem přesvědčen, že při dosti malé organizaci i mezi Slováky³⁵ nalezne dosti hlasů.“*³⁶ Svě stanovisko Koželuha Skopalíkovi ozřejmil listem z 12. října 1873. V něm se zmiňuje o tom, že Skopalík má na Uherskohradištsku pojištěno asi 20 hlasů volitelů. Znovu opakuje: *„Nemoudře to bylo zosnováno p. děkanem velehradským a consortes, že se ujali vřele p. Ganzwohla. Naši rolníci jsou jeho paragrafů syti.“*³⁷ Možná, že právě on byl autorem článku v Moravské orlici z 15. října, v němž údajně část voličů z Uherskohradištska projevila důvěru F. Skopalíkovi.³⁸

Vedení Národní strany, reprezentované jejím vůdcem JUDr. Aloisem Pražákem, si s nastalou situací nevědělo rady. Když byl u něj počátkem října 1873 Antonín Koutský, starosta z Hradiska u Kroměříže, který mu předložil žádost, aby byl Skopalík ve stanovených okresech volen, přišla zároveň depeše z Uherskohradištska, totiž, že tamní voliči si přejí za kandidáta J. Ganzwohla. A. Pražák ji Koutskému ukázal, přičemž *„chytla sa za hlavu“* lamentoval, *„co máme dělat, aby nebyla roztržka?“* Posléze to nechal na obou kandidátech s tím, že je prosí, jak psal Koutský, *„aby jste, když žádný z Vás dvouch neustoupíte, táhli lose, že co on nebo celý komitét s tím mají dělat?“* Starosta Koutský na závěr svého listu dodával, že *„baj nám Hanákom na tom záležit, abys byl zvolen a tedy, já myslím, neustupuj a raděj táhni los aneb udělej, jak rozumíš.“*³⁹

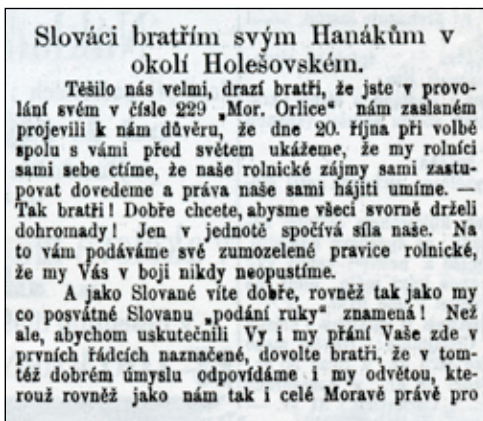
O dalším průběhu kampaně na Uherskohradištsku jsme informováni ze tří následných listů faráře Koželuhy.⁴⁰ V prvním ze 17. října 1873 pisatel běduje nad tím, že volební vyhlídky pro Skopalíka na strážnickém a uherskoostrožském okrese se zhoršily. Přičítá to zejména působení většiny tamních kněží: *„Bude tedy, když i prorazí Ganzwohl, jeho volba vykonána ne z vůle lidu, ale z vůle kněžův tu neopatrně si počínavších.“* Dále předvidá, že Skopalík patrně utrpí porážku, nicméně v jeho prospěch bude agitovat i nadále, přestože mu to přináší nejednu potíž. Vše však dělá pro národ, jak připomíná v druhém listě z 19. října 1873, jímž reagoval na předchozí listy F. Skopalíka a prusinovského faráře V. Sedláka: *„Kdybych však přes vše své úsilí nevyhověl žádoucím úspěchem, kdybych tedy nemohl získati více zaprodané či přemluvené bratry Slováky z okolí Uh. Ostrohu, Písku atd., neračtež z nečinnosti mne viniti, ale já zůstanu, jak sám dokládáte, věren svým zásadám, poslušný povolání, horliti budu pro věc dobrou a spravedlivou v důvěře, že se vítězství dočkám v národu mileném.“* Sděluje rovněž, že přímo v Polešovicích byli Ganzwohlovi agitátoři, kteří přemlouvali volitele, aby se odklonili od Skopalíka. Zároveň zdůrazňuje, že tak úplně nezáleží na tom, kdo bude zvolen, *„avšak nutno ukázati tu nechuť k pánům notářům a jich podporovatelům“*. Jeho přesvědčením je, že *„rolník jest zárukou lepších časů a nech tedy z jeho středu vychází životní síla“*.

Ve třetím listě, datovaném jen o dva dny později (21. října), popisuje závěrečnou volbu kandidáta v Uherském Hradišti, která se konala o den dříve (zatímco volby do městské skupiny se konaly zase o den později, tj. 22. října). Koželuha jí byl přítomen s voliteli z Polešovic, přičemž byli vystaveni nevybíravému nátlaku ze strany stoupců J. Ganzwohla, totiž aby změnili své stanovisko v neprospěch F. Skopalíka. Samého Koželuhu slovně napadl uherskohradištský kaplan Vojtěch Vodička⁴¹ slovy: „*Vy jste ten, co je proti 100 kněžím? Věřte, kamkoli Vy půjdete, nepůjdeme my, a kde Vy budete, odtud my utečeme atd.*“

Podobně byli nátlaku a výsměchu vystaveni polešovičtí volitelé: „*Věci se však teprva v samé volební síni zle měly. Žádná kázeň prý tam šetřena, namlouváno, agitováno bezstoudně, by Ganzwohl nabyl převahy. Celým sálem prý se jakoby postupně mluvilo a šuškal: 'Polešovičtí (rozuměj farníci) volí Skopalíka' – byl tu snad úplný chechot. Pánáči v tom mnuli své ruce a i lživých, podvodných prý používali prostředků, dokládajíce, pakli nezvolí ti a oni Ganzwohla, že ty dnešní útraty musí zaplatit.*“ Nakonec byl uherskohradištský notář zvolen většinou hlasů volitelů. Koželuha si pak Skopalíkovi trpce ztěžoval na své kněžské spolubratry: „*Byla to vskutku z nezbedy volba zosnována nebezpečně pány pátry a tu zejména p. Vykýdal, jemuž Bůh to zaplať, že tím i samému Velehradu poškodil lid rolnický, jest věru uražen a panuje na mnoha stranách rozčilení nemalé, jehož následky tu i u Vás teprva se mohou ukázati a to tím více, že při budoucích volbách mnozí již na slovo kněze dbáti nebudou.*“

Koželuha si z volební agitace odnesl také nejeden šrám na duši. V naposledy citovaném dopise dokonce uvádí, že je i s farníky za podporu Skopalíka zapsán mezi psance, ba i zrádce. Přesto vše je rád, že nemlčel a jednal, jak jednal: „*Neopustím národ, zejména stav rolnický, z něhož jsem odchován a bolesti jeho dobře jako jiní cítím.*“ Skopalíkovi samému pak adresoval útěšná slova: „*Bez nátlaku a svobodně lidu vůle byl byste slavně a ku cti celého národa vyšel před tvář rolnictva, stal se tedy jistě jeho větším spasitelem než ten, jemuž to přisuzují páni náhončí. Zůstaňte přec hrdý na to, že Vás alespoň vůle lidu volila, že Vám národ aspoň v srdci vítězství přičkne a tíž bratři, jímž jste Vy nikdy ani tím nejmenším byl neukřivdil, že poznavše svou chybu, skutku včerejšího litovati počnou a ten, jemuž křivdí, se v srdci rozraduje. Zůstaňte naším příznivcem.*“

Volby do poslanecké říšské rady tedy skončily vítězstvím Josefa Ganzwohla.⁴² Vítězství to ovšem nebylo nijak drtivé, protože získal celkem 171 hlasů volitelů, zatímco jeho soupeř F. Skopalík o třicet méně, tj. 141 hlasů.⁴³ Národní straně na Moravě a jejímu vedení to ale žádný velký zisk nepřineslo, spíše naopak.⁴⁴ Došlo totiž na slova, která napsal již ve svém listu k volbám 21. října 1873 F. Koželuha, když naznačil, že Ganzwohl není zcela jednotný s ideovou orientací Národní strany na Moravě a že se v něm možná skrývá „ústavák“, tj. víceméně stoupenec vládní politiky v duchu ústav z roku 1861 a 1867, což ovšem bylo v rozporu se státoprávní linií Národní strany, ať už v Čechách, či na Moravě.⁴⁵ Skutečně také postupně ztrácel kredit u české veřejnosti, takže při volbách do Moravského zemského sněmu 9. září 1878 již nebyl zvolen a ve III. kurii za venkovské obce soudních okresů Uherské Hradiště,

Začátek článku souvisejícího s volebním bojem do říšské rady v říjnu 1873, otištěný v novinách Moravská orlice 9. října 1873. Foto archiv autora.

Uherský Ostroh a Strážnice podlehl poměrně výrazně (poměrem hlasů 55:84) zcela neznámému Janu Vítkovi, rolníku v Chylicích.⁴⁶

Podobně dopadl při volbách do říšské rady v roce 1879. Tehdy vůdce Národní strany na Moravě Alois Pražák psal 10. června 1879 F. Skopalíkovi,⁴⁷ že Ganzwohl nemá naději na nové zvolení a že Uherské Hradiště a okolní obce chtějí volit Františka Šroma, který v Hradišti působil jako advokát. Jen o několik dnů později psal František Šrom Skopalíkovi sám (list z 14. června 1879), že „*Ganzwohl neměl naději dodělati se alespoň patrnější menšiny hlasů, to mohl vědět od poslední volby do sněmu. Věděli to také ostatní lidé.*“⁴⁸ Šrom dále Skopalíkovi v témže listě psal, že o mandát se na Uherskohradištsku (v jeho volebním okrsku ale bylo i Holešovsko) uchází nejméně čtyři kandidáti, mezi nimi velehradský děkan Vykydal a uherskoostrožský měšťanosta (tj. starosta) Hattala. Sám by zde také chtěl kandidovat,⁴⁹ a proto žádá Skopalíka, aby jeho volbu na Holešovsku podpořil (pokud by tam Skopalík sám nechtěl kandidovat).⁵⁰

František Skopalík chtěl skutečně do říšské rady znovu kandidovat, ale za volební okres Kroměřížsko a Přerovsko, kde byl posléze jednoznačně zvolen. Stejně tak byl zvolen i František Šrom.

A tak zatímco Josef Ganzwohl⁵¹ se ze zemské i říšské politiky zcela vytratil, jeho někdejší soupeř František Skopalík v obou orgánech působil téměř až do své smrti v březnu 1891. Bylo to již vítězství narůstající síly rolnického stavu.

Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Moravské zemské muzeum (DKRVO, MK000094862).

Poznámky:

- 1 S o b e k, František. *František Skopalík (1822-1891). Jeho život a dílo*. V Brně: Brněnská tiskárna za spolupráce Skopalíkova archivu a musea v Záhlinicích, 1946, s. 51–56.
- 2 K u b a č á k, Antonín. *Život, dílo a odkaz průkopníka pozemkových úprav Františka Skopalíka*. Praha: Ministerstvo zemědělství ČR, 1997. 32 s.
- 3 Např. F i š e r, Zdeněk. *Hospodářská jednota záhlinicko-kvasická (1861-1912)*. Kojetín: KATOS, 1997. 192 s.; týž. František Skopalík ve svém životě a díle. In: Bartošková, Jarmila a kol. *Záhlinice a František Skopalík. Příběh malé vesnice a velké osobnosti: (s exkurzy k dějinám obce Chraštany)*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně pro město Hulín, 2016, s. 191–216.
- 4 F i š e r, Zdeněk, ed. *František Skopalík. Život a dílo v dokumentech I*. Brno: Matice moravská, 2011. 470 s.; týž. *František Skopalík. Život a dílo v dokumentech II*. Brno: Matice moravská, 2015. 602 s.; týž. *František Skopalík. Život a dílo v dokumentech III: výběr z korespondence*. Brno: Matice moravská, 2017. 1099 s.
- 5 Více k tomu F i š e r, Zdeněk. Slova mluví, příklady táhnou: (ke vztahům Františka Skopalíka a Vojtěcha Běláka). *Vlastivědný věstník moravský* 44, 1992, č. 4, s. 444–453.
- 6 Mezi její členy v uvedeném roce patřili z Uherského Hradiště J. Ganzwohl a Fr. Šrom, advokáti, a také Tomáš Hájek, katecheta na tamní realce. O rok později (1862) k nim přibyl velehradský farář Josef Vykydal. Viz S k o p a l í k, František. *Zpráva o činnosti a jednáních hospodářské filiální jednoty Záhlinicko-Kvasické od jejího počátku až do konce roku 1862*. V Brně: Hosp. jednota Záhlinicko-Kvasická, 1863, s. 142.
- 7 F i š e r, Zdeněk. Morava na stránkách Kodymových Hospodářských novin. *Vlastivědný věstník moravský* 47, 1995, č. 2, s. 136–145.
- 8 Naposledy viz M a l í ř, Jiří a kol. *Biografický slovník poslanců moravského zemského sněmu v letech 1861-1918*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012, s. 624.

- 9 Dle Urbana, Otto. *Česká společnost 1848-1918*. Praha: Svoboda, 1982, s. 151.
- 10 Fišer, Zdeněk. *František Skopalík. Život a dílo v dokumentech III: výběr z korespondence*. Brno: Maticе moravská, 2017, s. 151–152.
- 11 Malíř, Jiří a kol. *Biografický slovník poslanců moravského zemského sněmu v letech 1861-1918*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012, s. 25 a dále.
- 12 Srovněj Janák, Jan. Táborské hnutí na Moravě v letech 1868–1874. *Časopis Maticе moravské* 77, 1958, s. 290–324.
- 13 K turbulencím na moravské politické scéně v souvislosti s volbami do zemského sněmu viz Malíř, Jiří a Řepa, Milan. *Dějiny Moravy. Díl 3/2, Morava na cestě k občanské společnosti*. V Brně: Muzejní a vlastivědná společnost, 2018, s. 150 a dále, s. 186 a dále. *Vlastivěda moravská. Nová řada Země a lid; svazek 8. Podrobně pak k vývoji politického stranictví na Moravě Malíř, Jiří. Od spolků k moderním politickým stranám. Vývoj politických stran na Moravě v letech 1848-1914*. Brno: Masarykova univerzita, 1996. 373 s.
- 14 Malíř, Jiří a kol. *Biografický slovník poslanců moravského zemského sněmu v letech 1861-1918*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012, s. 29–30.
- 15 K tomu podrobně Janák, Jan. Odpor proti osnově o přímých volbách do říšské rady a počátky moravské aktivní politiky. In: *Sborník Maticе moravské* 85, 1966, s. 55–79.
- 16 Srovněj Urbana, Otto. c. d., s. 262; Malíř, Jiří a Řepa, Milan. c. d., s. 150–151. Viz také Řád volení do rady říšské, otištěný v *Moravské orlici* 2 (11), č. 199, 30. 8. 1873; č. 200, 31. 8. 1873; č. 201, 2. 9. 1873.
- 17 Jordán, František. Uherskohradištsko v době nástupu a rozvoje kapitalismu 1848–1918. In: Nekuda, Vladimír, ed. *Uherskohradištsko*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1992, s. 260.
- 18 Literatura k němu je dosti chudá. Viz Čoupek, Jiří. JUDr. Josef Ganzwohl. In: *Zpravodaj města Uherské Hradiště*, 1997, č. 4, s. 3; Čoupek, Jaromír: Žili tu před námi: Právníci. In: *Zpravodaj města Uherské Hradiště*, 2007, č. 10, s. 20–21; Malíř, Jiří a kol. *Biografický slovník poslanců moravského zemského sněmu v letech 1861-1918*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012, s. 207–208.
- 19 O dotyčném je toho známo jen velmi málo. Malíř, Jiří a kol. *Biografický slovník poslanců moravského zemského sněmu v letech 1861-1918*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012, s. 474. Udává, že byl starostou v Kunovicích, ale nejnovější monografie o dějinách města to nepotvrzuje. Viz Mitáček, Jiří et al. *Kunovice I. Kunovice: město Kunovice*, 2018, s. 192 (seznam starostů).
- 20 Každý volitel měl konzum v hospodě zadarmo, respektive jeho útrata byla zaplácena z peněz páne Ganzwohlových.
- 21 Fišer, Zdeněk. *František Skopalík. Život a dílo v dokumentech III. Výběr z korespondence*. Brno: Maticе moravská, 2017, s. 557.
- 22 Volební střet je následně přiblížen zejména korespondencí z pozůstalosti F. Skopalíka. Podobné materiály od J. Ganzwohla neznáme.
- 23 O něm nejnověji Pokorný, Vojtěch. *Ignát Wurm. Poslední z družiny Sušilovy*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2018. O jeho politickém působení s. 121 a dále.
- 24 Fišer, Zdeněk. *František Skopalík. Život a dílo v dokumentech III. Výběr z korespondence*. Brno: Maticе moravská, 2017, s. 342.
- 25 Na kněze byl vysvěcen v roce 1853, následně působil jako kaplan ve Starém Hrozenkově, Velkých Opatovicích a Pitíně. Od roku 1863 do roku 1880 byl farářem v Prusinovicích, vesnici, která kolem roku 1870 čítala cca 1100 jen českých obyvatel.
- 26 Národní stranu na zemském sněmu skutečně z valné části zastupovala tehdejší vzdělanostní elita, tj. advokáti, kněží, notáři (tzv. honorace). Také po volbách do říšské rady v roce 1873 bylo z osmi poslanců zastupujících Národní stranu na Moravě šest s právnickým vzděláním a dva kněží. Více k tématu Rája, Martin. *V čele občanských elit. Advokáti a společnost na Moravě v letech 1869-1914*. Brno: Maticе moravská, 2015. 393 s.
- 27 Fišer, Zdeněk. *František Skopalík. Život a dílo v dokumentech III. Výběr z korespondence*. Brno: Maticе moravská, 2017, s. 688.
- 28 *Moravská orlice* 2 (11), č. 229, 5. října 1873, článek „Hanáci bratřím svým Slovákům na Moravě v okolí Hradištském“.

- 29 *Moravská orlice* 2 (11), č. 232, 9. října 1873.
- 30 *Moravská orlice* 2 (11), č. 234, 11. října 1873.
- 31 *Moravská orlice* 2 (11), č. 235, 12. října 1873.
- 32 F i š e r, Zdeněk *František Skopalík. Život a dílo v dokumentech III. Výběr z korespondence*. Brno: Matice moravská, 2017, s. 343.
- 33 *Moravská orlice* 2 (11), č. 236, 14. října 1873.
- 34 F. Koželuha pocházel z Bojkovic. V letech 1863–1867 studoval na gymnáziích ve Strážnici a Bratislavě, následně teologii v Olomouci. Zprvu působil jako kaplan v Rožnově pod Radhoštěm, pak jako farář v Polešovicích a od roku 1883 byl profesorem náboženství na reálném gymnáziu v Prostějově. Zemřel ve Vlachovicích.
- 35 Rozuměj obyvatelé Slovácka, ne Slovenska.
- 36 List datovaný v Polešovicích 10. října 1873 byl zaslán neznámému adresátovi, který jej zřejmě postoupil F. Skopalíkovi, v jehož písemné pozůstalosti již zůstal. Viz F i š e r, Zdeněk. *František Skopalík. Život a dílo v dokumentech III. Výběr z korespondence*. Brno: Matice moravská, 2017, s. 392.
- 37 Tamtéž, s. 393. Consortes – z lat. consortium, tj. společenství.
- 38 *Moravská orlice* 2 (11), č. 237, 15. října 1873.
- 39 F i š e r, Zdeněk. *František Skopalík. Život a dílo v dokumentech III. Výběr z korespondence*. Brno: Matice moravská, 2017, s. 312, list Antonína Koutského z 11. října 1873. Je zvláštní, že v *Pamětech a listáři D^{ra} Aloise Pražáka* (vydal F. Kameníček, 2 sv.) není ani k volbě v roce 1873 ani později k volbě v roce 1878 o J. Ganzwohlovi žádná zmínka.
- 40 F i š e r, Zdeněk. *František Skopalík. Život a dílo v dokumentech III. Výběr z korespondence*. Brno: Matice moravská, 2017, s. 393 a dále.
- 41 Vojtěch Vodička (1825–1906) vystudoval bohoslovectví v Olomouci. Na kněze byl vysvěcen v roce 1848. Jako kaplan působil v Uherském Hradišti, kde se roku 1877 stal farářem. V roce 1898 byl jmenován čestným občanem Uherského Hradiště.
- 42 Stal se tak jedním z osmi poslanců Národní strany na Moravě, kteří vstoupili na říšskou radu. Devátý zvolený poslanec, vůdce konzervativní šlechty na Moravě, hrabě Egbert Belcredi, do říšské rady ale nevstoupil, což odůvodňoval zejména svým katolickým přesvědčením, totiž že říšská rada je nekompetentní k projednávání církevních zákonů. Také se hlásil ke státoprávní opozici v Čechách. Více o něm M a l í ř, Jiří a kol. *Biografický slovník poslanců moravského zemského sněmu v letech 1861-1918*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012, s. 82–86.
- 43 *Moravská orlice* 2 (11), č. 243, 22. října 1873.
- 44 K politice moravských poslanců po jejich vstupu na říšskou radu viz T o b o l k a, Zdeněk Václav. *Politické dějiny československého národa od r. 1848 až do dnešní doby. Díl II. 1860-1879*. Praha: Československý Kompas, 1933, zejména s. 333–338.
- 45 Moravští poslanci, vstupující do říšské rady, vytvořili spolu s konzervativní skupinou německých poslanců z alpských zemí a Jihoslovanů tzv. Klub pravice (dle toho, že ve sněmu seděli v pravé části). Tento klub měl z počátku 40, později 43 členů. Jeho předsedou se stal hrabě Hohenwart, náměstkem pak dr. Pražák. Hlavním klubem (levice) v říšském sněmu byla ústavověrná (ústavácká, centralistická) strana, složená z německých poslanců. Do politiky moravských poslanců na říšské radě v sledované době dává nahlédnout článek: P i j a j, Stanislaw. Problém spolupráce českých a polských poslanců ve vídeňské říšské radě v letech 1874–1879. In: Ambrožová, Hana, ed. et al. *Historik na Moravě. Profesoru Jiřímu Malířovi, předsedovi Matice moravské a vedoucímu Historického ústavu FF MU, věnují jeho kolegové, přátelé a žáci k šedesátinám*. Brno: Matice moravská, 2009, s. 391–398.
- 46 Zdá se, že za volbou Jana Vítka za zemského poslance byl spíše ústřední volební komitét Národní strany v Brně než voliči v uherskohradištském regionu. Alespoň v dopise Pelhřima Jarolímka (1839–1896) z 10. října 1879, úspěšného rolníka v Malenovicích a zakladatele několika tamních českých spolků, je takový nesouhlas naznačen, totiž že volební komitét uherskohradištského okresu musil „hájit čest ústředního komitétu proti vůli volitelů“. Zároveň ale pisatel uvádí, že Ganzwohl na schůzi komitétu důvěrníků okresu uherskohradištského už ani nebyl přizván. Viz F i š e r, Zdeněk. *František Skopalík. Život a dílo v dokumentech III. Výběr z korespondence*. Brno: Matice moravská, 2017, s. 283.

- 47 Tamtéž, s. 606.
- 48 Tamtéž, s. 858.
- 49 Šrom byl poslancem říšského sněmu již v letech 1873–1879 za volební okres Valašskomeziříčsko.
- 50 V podobném duchu psal rovněž Skopalíkův přítel Jan Kozánek v listě z 9. června 1879, totiž že mu psal dr. Pražák, který doufá, že pokud bude dr. F. Šrom kandidovat do říšské rady za notáře Ganzwohla, že to F. Skopalík podpoří. „*Odpověděl jsem hned, aby jen kandidoval, že jak Vás znám, může být Vaší podpory jist,*“ uváděl Kozánek. Jen o den dříve (8. června 1879) se F. Skopalíkovi ozval nově zvolený zemský poslanec J. Vítek, který mu sděloval, že volební komitét pro okres Uherský Ostroh je již sestaven a že bude za kandidáta do říšské rady navrhnout dr. Šroma. Pisatel rovněž vyjadřoval mínění, že okresy „*ostrovský, strážnický, bezpochyby aj Hradišek s jistotou takřka jednohlasně budou hlasovati pro něj*“. Konečně psal: „*Ujišťuji Vás, že zdaž by přec notář Josef Ganzwohl rovněž byl, okres ostrovský a strážnický hlasovati bude pro Vás.*“ Zdá se tedy, že voličstvo nebylo proti dřívější volbě J. Ganzwohla do zemského sněmu, ale jeho volbu do říšské rady vylučovalo. Viz F i š e r, Zdeněk. *František Skopalík. Život a dílo v dokumentech III. Výběr z korespondence*. Brno: Matice moravská, 2017, s. 358, 946–947.
- 51 Starším synem J. Ganzwohla byl Vilém Ganzwohl (1857–1909), který vystudoval práva a také se stal notářem. Byl vychován v národně českém duchu a jeho činnost v Olomouci asi od roku 1904 vysoce hodnotí Richard Fischer ve svém *Olomouckém památníku 1848–1918*. V Olomouci: nákladem pisatelových, 1938, s. 73.

PhDr. Zdeněk F i š e r (n. 1952), historik. Pracuje jako kurátor v Moravském zemském muzeu v Brně. Odborně se zaměřuje na dějiny 19. století a první poloviny 20. století, zvláště pak na vývoj národně českého povědomí na Moravě a ve Slezsku.

Election to the Reichsrat in 1873 and the Fight for Deputy Mandate Between Josef Ganzwohl from Uherské Hradiště and František Skopalík from Záhlinice

A b s t r a c t

In 1873 the very first direct elections to Reichsrat – the highest parliamentary body of the Austrian-Hungarian Empire – were held. Josef Ganzwohl, a notary from Uherské Hradiště and František Skopalík, a farmer from Záhlinice in Kroměříž region, jostled for the mandate in the constituency number 8 formed by country villages from the court districts of Uherské Hradiště, Uherský Ostroh, Strážnice, Bystřice pod Hostýnem, Holešov and Napajedla. Both of them were already experienced politicians working for years in the Moravian Diet. Leaders of the Czech National Party in Moravia, of which both of them were members, did not know how to handle the situation and left it to the voters to decide which candidate will be given priority. The study follows both the public level of the fight on the pages of contemporary newspaper Moravian Eagle, and also a backstage development around the two candidates in contemporary correspondence of mainly František Skopalík's followers. Skopalík eventually lost tightly but he requited the loss six years later in 1879 when he became a deputy of Reichsrat as a representative of farmers. His election was a manifestation of a rising power of agrarian ideology from which, later on, gave birth to a dominant political party which came in useful in the end of a monarchy and especially in the period of the independent Czechoslovak Republic.

Key words: Austrian-Hungarian Empire, Reichsrat (election to), region of Uherské Hradiště, candidates J. Ganzwohl, F. Skopalík

Die Reichsratswahlen 1873 und der Kampf um ein Abgeordnetenmandat zwischen Josef Ganzwohl aus Uherské Hradiště und František Skopalík aus Záhlinice

Z u s a m m e n f a s s u n g

Im Jahr 1873 fanden die ersten direkten Wahlen zum Reichsrat, dem höchsten parlamentarischen Organ von Österreich-Ungarn, statt. Um ein Mandat im Wahlkreis Nr. 8, zu dem die Landgemeinden der Gerichtsbezirke Uherské Hradiště, Uherský Ostroh, Strážnice, Bystřice pod Hostýnem, Holešov und Napajedla gehörten, stritten der Notar Josef Ganzwohl aus Uherské Hradiště und der Bauer František Skopalík aus Záhlinice bei Kroměříž/Kremsier. Beide waren bereits erfahrene Politiker, die über Jahre im Mährischen Landtag tätig gewesen waren. Die Führung der Nationalpartei in Mähren, der beide angehörten, wusste sich mit der entstandenen Situation keinen Rat und überließ es schließlich den Wählern, welchem der Kandidaten sie den Vorzug gaben. Die Studie verfolgt einerseits die öffentliche Ebene ihres Aufeinandertreffens auf den Seiten der zeitgenössischen Zeitung *Moravská orlice* (*Mährischer Adler*), andererseits das Geschehen rings um die beiden Kandidaten hinter den Kulissen in der damaligen Korrespondenz vor allem der Verfechter von F. Skopalík. Dieser verlor zwar schließlich knapp, zahlte jedoch sechs Jahre später, 1879, J. Ganzwohl die Niederlage heim, als gerade er Reichsratsabgeordneter als Repräsentant des Bauernstandes wurde. Seine Wahl war bereits Ausdruck des Aufstiegs der Agrarideologie, aus der später eine dominante politische Partei entstand, die gegen Ende der Monarchie und insbesondere in den Zeiten der selbstständigen Tschechoslowakischen Republik zur Geltung kam.

Stichwörter: Österreich-Ungarn, Reichsrat, Reichsratswahlen 1871, Bezirk Uherské Hradiště, Kandidaten J. Ganzwohl und F. Skopalík

PAMĚTI MALÉHO ČLOVĚKA. K RUKOPISU ALOISE HUSKA Z OSOBNÍHO FONDU DR. KARLA PEKÁRKA V MUZEU JIHOVÝCHODNÍ MORAVY VE ZLÍNĚ

Ondřej Machálek, Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně

V osobním fondu etnografa PhDr. Karla Pekárka (1911–1966), který je uložen v Muzeu jihovýchodní Moravy ve Zlíně, se nachází 17 sešitů s rukopisnými zápisy Aloise Huska (1872–1960), rodáka ze Starého Města u Uherského Hradiště. Poměrně rozsáhlý rukopis seznamuje s rodinnou minulostí autora a jeho pestrými životními osudy. Tzv. Paměti malého člověka jsou cenným pohledem na život a myšlení drobného českého řemeslníka a obchodníka konce 19. a začátku 20. století.

Mezi záznamy pamětníků, které soustavně shromažďoval etnograf PhDr. Karel Pekárek (1911–1966) a které se po jeho smrti staly součástí jeho osobního fondu uloženého v Muzeu jihovýchodní Moravy ve Zlíně, zvláště vynikají tzv. **Paměti malého člověka**. Pod tímto názvem se nachází 17 sešitů s vlastnoručními zápisy Aloise Huska (26. 5. 1872 – 23. 2. 1960), rodáka ze Starého Města u Uherského Hradiště. Karel Pekárek je zčásti přepsal na psacím stroji a hodlal je připravit ke knižnímu vydání. Edice vzpomínek z pestrého života tohoto slováckého řemeslníka a obchodníka však zůstala nevydána a tím i neznáma. Cílem tohoto příspěvku je u příležitosti katalogizace fondu tento pramen představit, pokusit se zhodnotit jeho kvalitu, přínos a naznačit možné budoucí využití.¹

Díky sbírce sešitů si můžeme podrobně představit autora rukopisu a velkou část jeho životních osudů. Na základě strojopisu publikace a zachované korespondence mezi Pekárkem a Huskem si lze udělat dobrou představu o tom, jak mělo vydání pamětí vypadat. Karel Pekárek uvádí, že se s pamětníkem seznámil při práci na své historicko-etnografické monografii *Gottwaldov-Zlín*, protože Husek na sklonku života žil ve Zlíně (Kotěrova čp. 858). Upozornil jej na něj inspektor pro kulturu a osvětu při Městském národním výboru v Gottwaldově František Mach. Z korespondence s Aloisem Huskem se dochovalo šest dopisů ve směru Alois Husek – Karel Pekárek a jeden ve směru opačném. Tyto dopisy jsou rozloženy do období od září 1957 do dubna 1958. Podle připravené přední strany strojopisu se měla práce jmenovat: **Paměti malého člověka. Vzpomínky moravského Slováka Aloise Huska z 19. a 20. století**. Karel Pekárek chtěl práci odevzdat do tisku na konci roku 1957 a pro ilustrování pamětí navrhl malíře Františka Bezděka, se kterým byl, jak uvádí, předem domluven.²

Po období příprav začal Karel Pekárek na začátku nového roku hledat nakladatele. Dne 14. ledna 1958 se dopisem obrátil na vedení Krajského musea v Gottwaldově, kterému svůj návrh na knižní vydání lidových vzpomínek Aloise Huska podrobně popsal. Význam pamětí zhodnotil těmito slovy: „... jsou skutečně nevšedním dobovým dokumentem a ojedinělou ukázkou života, jak jej viděl a prožil na sklonku devatenáctého a v našem století český člověk. Obsahují tak velké množství cenných zpráv a dokumentů a jsou psány tak osobitou, milou formou, že se samy přiřazují k přední lidové literatuře u nás doposud vydané.“³ Odpověď zlínského musea není známa.

Vzájemnou spolupráci pak zřejmě definitivně přervala Huskova smrt v roce 1960. Karel Pekárek patrně nezajistil nakladatele a pro další naléhavé pracovní úkoly se již k myšlence vydání pamětí nevrátil. Rukopisy u něj zůstaly až do jeho náhlého úmrtí v roce

1966 a odtud přešly do dnešního Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně. Pro úplnost je vhodné zmínit, že nevelká část materiálů Aloise Huska je uložena také ve Státním okresním archivu ve Zlíně.⁴

Ukázka sešitů pamětí Aloise Huska. Foto O. Machálek. Fotoarchiv Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně (dále MJVM).

Paměti podle ideálního rozvrhu, který si autor sám připravil, měly být rozděleny do čtyř dílů nazvaných *první až čtvrté pokolení*. Každá kapitola měla zachycovat 25 let života pamětníka.⁵ Text, který na psacím stroji Karel Pekárek přepsal, končí 21. únorem roku 1894, kdy Alois Husek vypráví o své vojenské prezenční službě, tedy pátým sešitem rukopisu. Bez strojopisného přepisu zůstalo ještě sedm dalších sešitů. Poslední chronologické zápisy končí dvanáctým sešitem, kde zachytil své zážitky z období první světové války, kterou prožil v týlu na vojenském stavebním oddělení v Brně. Podle tohoto ideálního rozvrhu tedy nebyl dokončen ani 2. díl (*druhé pokolení*).

Karel Pekárek připojil ke vzpomínkám úvod, kde bohužel nehodnotí celkový význam pamětí v kontextu regionální historie nebo moravského národopisu, ale zastavuje se pouze na detailech, jak se pěstoval len, a srovnává je s popisy písmáků z Podkrkonoší Antonína Zemana a Františka Róna. Z jím připraveného obsahu je patrné, že chtěl text doplnit záznamy ze svých besed s pamětníkem. Během rozhovorů, které uskutečnil, se snažil zejména zjistit podrobnosti o rodinném zázemí Aloise Huska.⁶

Obsah sešitů

Přehled všech kapitol v jednotlivých *knihách* podává úvodní modrý sešit s názvem **index**. Na něj již navazuje vlastní vyprávění ve **13 tenkých černých sešitech o rozměrech 21×15 cm o celkovém rozsahu 900 stran**. Na přední straně je vždy uvedeno číslo a rozsah let, které vyprávění zachycuje, každý sešit má úvodní obsah kapitol, některé sešity jsou průběžně číslovány a každá kapitola je označena datací. Písmo je čitelné. Zápisy jsou psány zeleným, černým a modrým inkoustem, místy rozmazané, najdeme v nich občasné vpisky tužkou. Pro zhodnocení je nutné nejprve představit obsah jednotlivých sešitů.

1893.

150

308.

Šli jsme k asendě 1893.

Po rátkem oděna šlo náš přes 40
mládenců za obec St. Město, první ročník
k odvodu v řadách v 10 stupňů.

Za námi šly 3 řady druhého ročníku a
za nimi šel třetí ročník v dvou řadách.

Pak za nimi nás doprovázelo ještě
asi 50 kamarádů, kteří k odvodu přijdou
příští rok.

Při pochodu do Uh. Hradiště jsme si
zpívali naše slovácké písně a šli
jme po celé šíře silnice.

Na konci našeho průvodu šel
starosta naší obce a radní.

U samého města vyjel proti nám
středem cesty německý policajt hradištský,
rakonský hulvát. Ač jsme šli pěkně
v řadách a pořádku, zdouchl nás
pěstmi do prsou a zasáhl

První sešity zachycují v jádru stejné roky 1872–1879. Jeden (1a) se vrací zpět do rodinné minulosti a druhý (1b) pokračuje až do studií na gymnáziu 1884–1885, čímž se obsahově kryje se sešitem č. 2. V úvodu Husek píše, že jeho cílem je zachytit „*kouzlo třeba i nepatrných maličkostí anebo i dramatické události*“, které mu přirostly k srdci. Nejprve se proto věnuje rodinnému zázemí a především výrazným osobnostem svých rodičů, otci Janu Huskovi, domkáři ze Starého Města u Uherského Hradiště, a mamince Františce, rozené Chrastkové.⁷

Dědeček Martin Husek (v matrice podruh, jinde domkář, ve sčítacích operátech chlebař, Husek o něm píše už jako o pekaři) měl s manželkou Rosalií jednu dceru a 9 synů. Jan Husek se narodil jako druhorozený syn 3. července 1844 ve Starém Městě na čp. 16. Po školní docházce v místní jednotřídce vstoupil v roce 1856 do učení k místnímu ševci. V roce 1866 se oženil s Barborou, rozenou Černou, která ale po roce zemřela na horečku omladnic po porodu dcery Františky. Jan Husek se pro výrazný hudební talent naučil hrát na housle, později na flgornu (křídlovku) a začal hrávat s muzikanty po svatbách a zábavách. Po zranění, které utrpěl při stavbě železnic a které mu zůstalo až do konce života, se již věnoval jenom hudbě. Naučil se hrát na další smyčcové i dechové nástroje, zaučil další muzikanty a stal se ve Starém Městě jejich kapelníkem. Hrávali v širokém okolí Uherského Hradiště. Zacvičil a hrával také s kapelou z Huštěnovic. I když dostal v roce 1870 nabídku místa vojenského kapelníka v Bukurešti, jeho nová snoubenka Františka se službou v zahraničí nesouhlasila, smlouvu odřekl a zůstal ve svém rodišti. Ještě tentýž rok se s Františkou Chrastkovou oženil. Po synu Vojtěchovi, který brzy po narození zemřel, se v roce 1872 narodil syn Alois. V tom roce dostal Jan Husek nabídku od kvardiána františkánského kláštera v Uherském Hradišti, aby se naučil hrát na klavír a varhany a mohl se stát v klášteře varhaníkem. K tomuto povolání přidal ještě zpěv při pohřbech a kostelníčení. Alois Husek uvádí, že se jeho otec stal autorem několika tanečních polek, mazurek i pochodů, ale žádný se dle něj nezachoval. Prováděl také varhanní preludia, která si sám složil pro hudbymilovné hradištské posluchače. O vysoké úrovni místní kostelní hudby může svědčit zmínka o zkomponování lidové pastórální mše pro smyčcové, dechové a žestové nástroje se zpěvy, kterou poprvé nacvičil a provedl v roce 1882. „*Vidím jej jakoby dnes u varhan, jednou rukou hrajícího, druhou řídícího celý veliký kostelní sbor zpěváků a hudebníků, při slavnosti na níž hudebníků účinkovalo přes 60 osob [...] Tak ji prováděl každý rok, až posledně ji hrál r. 1925. Celkem ji hrával a dirigoval 43 roků.*“ Jan Husek zemřel 26. května 1926 na zápal plic.

Maminka Františka (1848–1912) pomáhala své matce Magdaléně nebo strýci Janu Holáňovi při vedení obou domácností a hospodářství. S Janem Huskem, který byl již rok vdovcem, se seznámila u muziky, kde hrál s kapelou. Chvilí po svatbě žili manželé v domě manželčinyh rodičů, kde se také narodil Alois Husek (čp. 278). Dva roky po jeho narození se rodina přestěhovala do části zvané Dvorek. Dalším místem Huskova dětství byla chaloupka čp. 81 (dnes Hradištská 81) se zahradou vedle hostince Lapače, ke které patřilo ještě 5 měř pole. Z devíti dětí Františky a Jana Huskových se dospělosti kromě Aloise dožila ještě dcera Františka (1883) a syn Josef (1885). V pamětech však o nich nejsou bližší zmínky.

Pamětníkovu rodiště prožívalo v době jeho dětství a mládí období průmyslového rozvoje, českého národnostního vzestupu a čilého spolkového života. Rozmach Starého Města, kde ještě v polovině 19. století naprosto převládala zemědělská výroba, bezprostředně souvisel s výstavbou první železniční tratě na našem území tzv. Ferdinandovy severní dráhy vedoucí z Břeclavi do Přerova (1841). Přítomnost rychlého a moderního způsobu dopravy začala lákat průmyslové podniky, které využily spojení na průmyslová centra rakouské monarchie. V roce 1868 byl vybudován bratry Abrahamem a Hermannem Mayi jeden z největších cukrovarů na Moravě. V roce 1891 zde byla ustavena Raiffeisenka, 1907 Občanská záložna,

v roce 1894 zdravotní středisko a lékárna. V sedmdesátých letech vznikl Čtenářský spolek, v devadesátých letech spolek dobrovolných hasičů.⁸

Bouřlivá druhá polovina 19. století zasáhla naplno také Uherské Hradiště, se kterým byl život Aloise Huska spojen také. Město se v sedmdesátých letech 19. století vymanilo ze sevření středověkých hradeb a za nimi rostly novostavby významných budov. Uvedme zejména středisko českého spolkového života Měšťanskou besedu (1871). Za národně uvědomovací prací stála činnost českých spolků, zejména Čtenářského spolku (1862), pozdější Měšťanské besedy (1867), Rolnické záložny (1871), odbočky Sokolské jednoty (1872). Toto úsilí pokračovalo snahou o zřízení české střední školy v roce 1884 a vše je korunováno vítězstvím českého živlu v obecních volbách v roce 1886 (posíleno v roce 1890).⁹

Druhý sešit nás přivádí do let 1879–1885. V roce 1879 si Huskovi konečně staví ve Starém Městě na parcele zakoupené od farnosti vlastní dům čp. 472 (vedle hřbitova a kostela, dnes ulice Hradištská). Školní docházku uskutečnil nejprve v obecné škole ve Starém Městě (1878–1880), pak v obecné (německé) chlapecké škole v Uherském Hradišti (1880–1884), kde zaznamenal pouze příhody z vyučování náboženství přísného katechety P. Rogera.¹⁰ Po dva roky se stal studentem nově otevřeného českého gymnázia v Uherském Hradišti (1884–1886). Pořizoval záznam o svých učitelích Josefu Klvaňovi a Bohuslavu Kopeckém.

Třetí sešit (1885–1889) otevírá epizoda útěku s kamarádem Karlem Volákem do Vídně. Obávali se výprasku za rozbitou lampu. Protože již dříve prokazoval své obchodnické nadání, zvláště svým smlouváním na trzích, zareagoval na novinový inzerát firmy J. Čoček – obchodník smíšeným zbožím a delikatesami v Kroměříži, která hledala do svého závodu praktikanta, a byl přijat. Ovšem už za měsíc se nacházel v učení v Brodku u Prostějova u obchodníka smíšeným zbožím Čeňka Macharáčka, kde se brzy stal samostatným obchodvedoucím. Výuční vysvědčení obdržel 20. června 1888. Krátce po sobě vystřídal místo obchodního příručího u firmy Hloušek v Deblíně (obchod smíšeným zbožím, výroba likérů a kořalek ve velkém, velkoobchod ječmenem) za místo obchodního příručího u obchodníka Richarda Němečka v Prostějově a nakonec pracoval jako příručí u firmy Františka Jadrníčka ve Štípně (obchod smíšeným zbožím, výroba valašských prošívaných papučí a hostinec).

Obsahem **čtvrtého sešitu** je především Huskův vandr na zkušenou v roce 1891. V devatenácti letech se rozjel do Vídně a odtud zamířil přes Semmering do Štýrského Hradce. Z Klagenfurtu přešel přes Lublaň do Terstu. Prošel téměř celé dnešní Chorvatsko až do města Knin a pak severně do bosenského města Travnik, kde navštívil spolužáka Františka Hainzla, který zde pracoval jako financ.¹¹ Jeho zpáteční cesta vedla přes město Brod na řece Sávě a přes celé Uhry domů.

Pátý sešit pokračuje rokem 1891. V něm se Alois Husek rozhodl věnovat malířskému řemeslu a nastoupil službu u malíře Ludvíka Junga ve Frýdku, s nímž realizoval některé zakázky ve Slezsku (např. dřevěný kostel v Neplachovicích). Po návratu domů pracoval u mistra Rudolfa Kubíčka v Uherském Hradišti.¹² V dubnu 1893 musel nastoupit k odvodu, takže následuje popis nejen jeho průběhu, ale i loučení a narukování na vojnu. Nejprve do Kroměříže, později do Vídně. Ze zdravotních důvodů byl však z vojny předčasně propuštěn 21. února 1894.

V **šestém sešitě** (1894–1897) zůstává Alois Husek ve Vídni a pak jej najdeme jako pomocníka u malíře a pozlačovače Josefa Vogla v hornorakouském Welsu. Po návratu domů nastoupil opět k mistru Kubíčkovu do Uherského Hradiště. Pracoval na vymalování nové uherskohradištské radnice, kde se setkával i s Jožou Uprkou.¹³ Zde si pádem z lešení způsobil těžké zranění zad, ze kterého se dlouho léčil. Po uzdravení odjel do Prahy, kde pokračoval jako malíř dekorací. Touha postavit se na vlastní nohy jej vedla i k úvahám odjezdu do Ameriky. Protože jeho matka tomu chtěla zabránit, převedla na něj polovinu domu, aby si

ve vlastním domě mohl otevřít vysněný obchod. Neskrývá ani svou touhu po ženitbě, ale veškeré pokusy s namlouváním děvčat byly zatím neúspěšné. Nejvážnější byl vztah s dcerou evangelického faráře z Javorníka (kam přijel na pozvání Karla Molnára), ale smluvený sňatek se nemohl uskutečnit pro odpor Huskovy matky.

Sedmý sešit 1897–1901 ukazuje Aloise Huska jako angažovaného vlastence, který ve svém rodišti podporuje vše české proti německému živlu. Hrál divadlo s kočující společností ředitele Stehlíčka ve Starém Městě v hostinci na „Špicí“ (dnes náměstí Hrdinů 110). Pořádal první oslavu Mistra Jana Husa ve Starém Městě, napíнал síly pro záchranu Rolnické záložny nebo přemalovával cedule před obcí do českého jazyka (vše v roce 1898). Neúspěšně se snažil získat pozici na místním poštovním úřadu. Dne 6. května 1899 se konečně oženil, když si vzal Hermínu Javorskou z Piešťan, která byla o dvanáct let starší. Nebyl to ale šťastný vztah a oba manželé se brzy začali vzájemně odcizovat. Husek svou ženu dokonce podezřívá, že mu usiluje o život. Svůj obchod ve Starém Městě pronajali a odstěhovali se do Brna, kde nastoupil jako účetní a inkasant¹⁴ u mlynářské firmy Lacina a spol. a přitom studoval na Obchodní škole prof. Josefa Ziskala (únor – červenec 1900). Nedlouho poté přijal místo obchodvedoucího podnikatelského spolku Obrana ve Vlachovicích (leden – červen 1901), ale pro nespokojenost s jeho vedením přešel do Hospodářského družstva v Přerově (od července 1901).

Osmý sešit (1901–1905) je pokračováním Huskovy profesní dráhy. Střídal další různorodá místa a firmy. Ve Frenštátě pod Radhoštěm nastoupil u tkalcovského podniku Valentin Kostelník a synové (duben 1902 – duben 1903). Přitom ve večerním nedělním kurzu studoval na zdejší c. k. odborné škole tkalcovské, aby porozuměl problematice textilního zboží (1902–1903). Později pracoval jako obchodní cestující – zástupce dalších frenštátských firem. Mimo Valentina Kostelníka uvádí firmy Aloise Fialky, Jana Zrubka, Jana Polacha, Aloise Petra a Aloise Fischera. Po zklamání z nesolidního jednání některých z těchto firem nastoupil jako správce Stálé výstavy a tržnice řemeslných výrobků v Olomouci (podzim 1905), což byla filiálka brněnské ústředny. Její sídlo se nacházelo na dnešním Horním náměstí. Posláním podniku bylo podporovat české živnostníky v soutěži s průmyslovou velkovýrobou.

Olomouc se sice již dávno vymanila z pevného sevření barokní pevnosti, ale společensky se nacházela v krizi, která byla zapříčiněna zakonzervováním zdejších německých elit v nesmiřitelném obranném postoji vůči postupně sílící české menšině, která tady bojovala o sebemenší ústupek.¹⁵

Prostřednictvím **devátého sešitu** se ocitáme v letech 1906–1909, především v Nových Sadech, tehdy většinou německých (Novosady, Neustift, bývalá samostatná obec, nyní olomoucká městská čtvrť). Snažil se zde o založení české školy (vznik 1907), pořádal v roce 1907 stálou výstavu a založil české zelinářské družstvo. Pokračování jeho olomoucké etapy najdeme v **desátém a jedenáctém sešitu**, které obsáhly léta 1907–1909 a 1908–1909. Husek spoluzaložil na Novosadech dělnické stavební družstvo, kde zastával funkci pokladníka. Pracovní vypětí mu přineslo blíže nespécifikované nervové zhroucení, z něhož se léčil v Luhačovicích (květen – červen 1907). Později založil v Olomouci filiálku firmy Adolfa Novotného z Týniště nad Orlicí, továrna s nábytkem a koberci (1909). Zařizoval pro pobočku sídlo v domě na České ulici (dnes ulice 8. května) naproti Národnímu domu. Vlekla manželská krize Huskových skončila v roce 1910 rozvodem (rozsudek padl 10. října 1910). Mezi posledními sešity zůstává mezera čtyř let (1910–1914), během níž se patrně natrvalo přestěhoval do Brna, kde, jak píše, absolvoval betonářský kurz.

Brněnská metropole se před první světovou válkou rozrůstala jak na periférii, tak na volných městských čtvrtích. Přestavbou centra dostalo Brno ráz velkoměsta a stalo se nej-

významnějším obchodním střediskem Moravy. Rostl počet obyvatelstva (od roku 1900 do 1910 o 15 % na 125 737 osob) a poměr osob, které se hlásily k německé a české dorozumivací řeči, byl přibližně 2:1. Komunální politika byla i zde ovládaná německou většinou. Hospodářské a sociální požadavky jednotlivých vrstev obyvatelstva se tu střetávaly a prolínaly s ostrými nacionálními rozporů.¹⁶

Poslední **dvanáctý sešit** nás již rovnou vrhá do víru první světové války, kterou ovšem Alois Husek prožil ve vojenské službě v Brně. V únoru 1916 narukoval ke zdejšímu 3. regimentu, kde si jej vrchní inženýr hejtman Horetzky vybral do stavebního oddělení umístěného v kasárnách Františka Josefa I.¹⁷ Pokud jsou přepisy potvrzení správná, zapojil se po vyhlášení republiky od 29. října 1918 do 21. prosince 1918 do československé armády jako dobrovolník. Tímto rukopisné záznamy končí. Po válce byl zaměstnán jako revizor Zemského obilního ústavu v Brně a pracoval pro Brněnské výstavní trhy.

Průkazka Aloise Huska na slevu dovozného z let 1931–1932 s jeho podobiznou. Fotoarchiv MJVM.

Doplňky vzpomínek zabírají další **tři sešity (rozsah 231 stran)**. Dodatky se nachází ještě na samostatných listech.¹⁸ Součástí fondu je i soubor výstřižků různých novinových článků. Některé kapitoly se opakují a najdeme je na různých místech ve variantním

znění. Takovým příkladem je tenký šedý sešit, který obsahuje vybrané kapitoly, které se týkají Huskova života v Uherském Hradišti.

Rozbor a zhodnocení

Paměti (memoáry) jsou zcela zvláštní a osobitý typ historického písemného pramene subjektivní povahy. Jsou osobní vypovědi, autentickým dokumentem a autorským svědectvím o době, událostech a vlastní činnosti, které jejich autor většinou určil ke zveřejnění. Vypovídají o životě autora, o jeho myšlenkovém a názorovém světě, o jeho činech i záměrech, plánech a způsobech rozhodování.¹⁹ Tato definice plně odpovídá i našemu rukopisu.

Poměrně obtížné je zjistit, kdy si Husek přesně zápisky pořizoval, tedy s jakým časovým odstupem od zaznamenaných událostí. Je možné, že vše čerpal z vlastní výborné paměti, ale nemůžeme vyloučit ani existenci předchozích průběžně vedených deníkových záznamů (takové se ale nezachovaly). Vzhledem k přesně danému rozvrhu, který byl představen na začátku, se mělo jednat o ucelené dílo, které mělo v chronologicko-kronikářském sledu zachytit průběh celého aktivního života jedince. Jejich autor od začátku počítal s tím, že budou za jeho života zveřejněny. Karel Pekárek dokonce uvádí, že část vzpomínek vyšla po druhé světové válce v denním tisku.²⁰

Skutečnost, že paměti mají pevný rozvrh, nic neubírá na jejich autenticitě a spontánnosti. Jazyk vzpomínek je prostý, bezprostřední, bez výraznějších chyb a oprav. Text je občas zkrášlený přejatými slovy z lidového nářečí a německé terminologie (zvláště z vojenského a obchodního prostředí). Projevuje se v něm dosažené vzdělání, sečtělост a scestovalost autora. Protože se také označuje za *veselého člověka se šibeničním humorem*, nechybí ani úsměvné a někdy až dramatické situace, do kterých se dostával především díky své zvědavosti a troufalosti.

Možná i díky temperamentu a výbušnosti se pamětníkovi v životě nevyhýbaly nejrůznější vážné úrazy, ať již to bylo při sportovních aktivitách, v zaměstnání nebo shodou prostých náhod. V popisech svých úrazů je Husek vždy velmi detailní a nic neskrývá. Snaha zaujmout čtenáře pro něj byla na prvním místě.²¹

Alois Husek ve všech místech, kde pracoval, vždy reaguje na národní a kulturní život soudobé společnosti, na sociální a ekonomické poměry. Nejvýraznější součástí Huskovy identity je české jazykové vlastenectví a tedy velmi citlivé vnímání a aktivní prožívání národnostní emancipace a boje Čechů o rovnoprávnost. Autor se se zápalem pere za národní věc, často bez ohledu na vlastní prospěch. Neváhá například odejít od svého malířského mistra, když zjistí, že se přihlásil k Němcům, nebo odmítne pracovní nabídku brněnského mlynářského podnikatele Aloise Brůcka, protože dotýčný byl německé národnosti. Na všech svých působištích se aktivně angažuje v Sokole.²² Ve Starém Městě je členem Čtenářského spolku a zpívá v uherskohradištském pěveckém a hudebním spolku Svatopluk. V Olomouci působí v odboru Národní jednoty pro východní Moravu. Po válce je ve Zlíně registrován ve Sdružení československých dobrovolců 1918–1919.

Příspěvek si nekladl za cíl ověřit do hloubky všechny publikované skutečnosti a fakta. Vzhledem k jejich množství by to ani nebylo možné. Kriticky byly prověřeny alespoň základní historické souvislosti (místa, jména a chronologie). Ostatní výklad událostí je autorovým subjektivním viděním světa. Ačkoliv byl Alois Husek velmi činorodý, občas můžeme nabýt dojmu, že svou důležitost zveličuje. Není pochyb, že se upřímně snažil bránit české zájmy, ale nejednou se líčí jako jediný hybatel všech uvedených dějů. Je tedy otázka, zda mohl a měl na věci skutečně takový vliv.²³

Národnostním zápasem je podmíněno také jeho vymezování *my* versus *oni*. Ve svém kraji negativně pohlíží na obchod, který byl z velké části v rukou Němců a Židů. Zápornou postavou je pro něj například Němec Hermann Gallia,²⁴ kterého označuje za „arcilichváře“ pro jeho rozsáhlé půjčování peněz a tvrdé vymáhání dluhů. Nehodu při pitvě utopené ženy

líčí jako záměrný „atentát“ na hodného českého doktora MUDr. Roberta Nesvedu²⁵ ze strany „zlých“, německy mluvících lékařů – Židů MUDr. Adolfa Mannaberga²⁶ a MUDr. Bernharda Felbera²⁷ (kapitola *Zachránil jsem MUDr. Roberta Nesvedu*). Podnikatelský úspěch cukrovarnické rodiny Mayů vidí jako nepoctivý, získaný z krve slováckého lidu. Odvolává se na svou zkušenost s nepoctivým vážením a okrádáním rolníků svázejících cukrovou řepu do tohoto cukrovaru. Časté požáry tohoto cukrovaru vidí jako pojišťovací podvody. Opakované zdůrazňování židovského původu aktérů těchto případů nemá daleko k tradičnímu antijudaismu.

Zmínit se musíme i o příbězích s tradičním námětem vyprávění s postavami cikánů. Některé příběhy jsou *fabuláty* – slyšené od jiných (zvláště ve druhém sešitu), jinde se jedná o autorovu vlastní zkušenost.²⁸ Opakují se běžně sdílené stereotypy (např. *cigánské necnosti*). V průběhu své zahraniční cesty si všímá *jinakosti* obyvatel. Podrobně líčí zejména jejich vzhled, oděv a stravu, zvláště v Bosně.

Protože Alois Husek zachycoval nejen zásadní události, ale proložil je i četnými epizodami z běžného života, jsou jeho paměti podrobnou etnografickou sondou do každodennosti slovácké rolnické rodiny na konci 19. století. Podává poměrně detailní popisy týkající se stravy, vybavení domácnosti a skladby živého inventáře.²⁹ Věnuje se práci v domácnosti i v hospodářství tak, jak se do jednotlivých pracovních úkonů musel od dětství zapojovat (práce na poli, v zahradě, ve vinohradě, stloukání smetany, postup výroby plátna, sušení ovoce, moštování jablek, šlapání zelí, zabijačka atd.). Protože se v dílně vedle Huskovic domu tlačil konopný olej, popisuje průběh zpracování a vznik výsledného produktu. Určité obecné strategie a modely chování na trzích zachytil v kapitolách *Vedl jsem krávu do Bzence na jarmak* nebo *Obilní trhy na ječmen v letech 1885 v Uh. Hradišti*. V obou situacích vystupuje mladý Husek již jako sebevědomý obchodník, který se nedá napálit a umí dobře prodat.

Nechybí ale ani běžné dětské hry a klukovské výtržnosti (vyrábění střelného prachu, potyčky s kluky-spolužáky z Uherského Hradiště), popisy zvyků (mikulášská nadílka, veličonoční obchůzka s hrkáním, zvyky na svatého Štěpána, obchůzka s právem před fašankem v Brodsku) nebo zábavy jako chytání ryb. Výjimečným zážitkem bylo pro staroměstské kluky mlsání žlutého cukrkandlového písku z místního cukrovaru bratří Mayů.

Výrazný podnikavý duch Aloise Huska se naplno projevil v jeho profesním životě. V historických z jeho četných zaměstnání sledujeme jeho poctivost a přesnost, zejména v účetních záležitostech (např. kapitola objevení defraudací v Hospodářském družstvu v Přerově). Poměrně dlouze líčí některá tvrdá obchodní jednání, ve kterých uspěl a která si zvláště považoval. Příkladem může být jednání s obchodníkem Fritzem Groagem z Olomouce v dubnu 1909. V oborech, ve kterých působil, se vždy snažil zvyšovat si svou kvalifikaci.

Alois Husek ve svých 85 letech spolu s manželkou Marií, rozenou Janečkovou (vzali se 24. 11. 1945 ve Zlíně). Zlín 1957, autor neznámý. Fotoarchiv MJVM.

Alois Husek patrně projevoval i jistý výtvarný talent. Na jednom místě uvádí, že byl žákem Jindřicha Lenharta, Aloise Kalvody, Marty Rožánkové-Drábkové v Olomouci a Hedviky Langové v Brně, ke které chodil na hodiny. V průběhu své vojenské služby na stavebním oddělení si troufl i na restaurování obrazů. Hluboký zájem o umění mu zůstal. Dobře to ukazují **dotatky vzpomínek** v podobě dalších sešitů. Jeden z nich zahrnuje vypsání nebo vlepění výstřižky z novin, druhý sešit nazvaný *Dopisy s mistry* (1908–1940) obsahuje přepisy drobné, ale pro Huska patrně významné korespondence s různými osobnostmi jako například s výtvarníky Hedvikou Langovou, Aloisem Kalvodou, Jakubem Obrovským, Slavomírem Kittnerem, zmiňuje i Vratislava Nechlebu, Svatopluka Bobše, s jehož obrazy cestoval, ale i výtvarné kritiky a znalce Prokopa Tomana, Jaroslava Helferta nebo Leopolda Masura. V dodatcích je ještě soubor pohlednicových a fotografických reprodukcí výtvarných děl od různých autorů.³⁰ Alois Husek byl přispívajícím členem Sdružení výtvarných umělců moravských.

Na stránkách sešitů průběžně najdeme přepisy dokumentů, které autor považoval za důležité. Jedná se o nejrůznější osobní dokumenty (vysvědčení, žádosti), hospodářské záležitosti (ceníky zboží, různé účty např. Hospodářského družstva v Přerově) nebo korespondenci s vedením Stálé výstavy a tržnice řemeslných výrobků v Brně, hrubé rozvahy a výroční zprávy. Husek jimi chtěl ilustrovat své poctivé jednání v práci. Na druhé straně se díky tomu rukopis v posledních sešitech příliš soustředí na obchodnické detaily a ztrácí čtivost, kterou si držel na počátku. Zvláště patrné je to v průběhu rozvodového řízení manželů Huskových, které líčí příliš složitě a zabíhá až do intimních detailů.³¹

Cílem tohoto příspěvku bylo představit rukopis paměti Aloise Huska, který je vzhledem k pestrým osudům autora cennou ukázkou života, jak jej prožíval tento představitel drobných českých řemeslníků a obchodníků konce 19. a začátku 20. století v místech svého působení (Starém Městě, Uherském Hradišti, Brně, Olomouci a jinde). V jeho myšlení a popisech se odráží všechny výrazné fenomény jeho doby, od vypjatého českého nacionalismu, uvolnění starší uzavřenosti vesnic a měst, rostoucí mobility širokých vrstev, industrializace, migrace do průmyslových center, přes problémy dělnictva až po aktivní spolkový život. Vyprávění je umocněno osobními vlastnostmi autora: pracovitostí, cílevědomostí, touhou po neustálém sebevzdělávání a odvahou. V kontextu výše uvedeného by jistě bylo žádoucí, aby paměti Aloise Huska byly konečně vydány alespoň v podobě výběru nejhodnotnějších a nejzajímavějších textů.

Poznámky:

- 1 Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, osobní fond PhDr. Karla Pekárka, Paměti malého člověka (2 archivní krabice).
- 2 Malíř, kreslíř a ilustrátor František Bezděk (1906–1983), rodák z Uherského Ostrohu, měl být podle Karla Pekárka tím pravým, kdo v knize vhodně uplatní svou znalost života a prostředí na rodném Slovácku. Více o autorovi: H o r o v á, Anděla, ed. *Nová encyklopedie českého výtvarného umění*. [Díl. 1], A-M. Praha: Academia, 1995, s. 102 (heslo František Bezděk).
- 3 Osobní fond PhDr. Karla Pekárka, Dopis Karla Pekárka ředitelství Krajského musea v Gottwaldově, zámek Lešná. Věc: Návrh na knižní vydání lidových vzpomínek Aloise Huska, strojopis, ve Fryštáku 14. ledna 1958.
- 4 Státní okresní archiv Zlín – osobní fond Alois Husek (číslo fondu 1281) o rozsahu 0,13 bm, nezpracováno. Nejdůležitější částí fondu jsou akta a vzpomínky z funkce revizora Zemského obilního ústavu a správce Brněnských výstavních trhů ve dvacátých letech a další sešity s variantami stejných kapitol. Zajímavostí je zorník 48 háčkováných krajek a výšivek s udáním místa vzniku na Moravě a na Slovensku.

- 5 I. díl: První pokolení. Od mého narození až do 25ti let života mého /1872–1897/; II. díl: Druhé pokolení. Od mých 25ti let až do 50ti let života mého /1897–1922/; III. díl: Třetí pokolení. Od mých 50ti let až do 75ti let života mého /1922–1947/; IV. díl: Čtvrté pokolení. Od mých 75ti let až do doby nynější /1947–19../
- 6 Otázky směřoval na rodiče, příbuzné (zvláště na strýce pekaře Jakuba Huska). Pamětník sám kladl velký význam na varhanické povolání a hudební umění svého otce Jana Huska. Nechybí postřehy z dějin starého Uherského Hradiště (obilní trh), Bzenec (tarmak), zážitky z vandru do zahraničí. Do besed se zapojila i Huskova manželka Marie, která doplnila informace o starém Zlínu.
- 7 Informace o rodinném původu Aloise Huska byly pro doplnění detailů a ověření konfrontovány se sčítacími operáty a matrikami ze Starého Města. Pomohl i rodokmen rodiny Huskovy publikovaný na: <https://www.myheritage.cz/>.
- 8 N e k u d a, Vladimír, ed. *Uherskohradištsko*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1982, s. 638–640; B e z d ě č k a, Pavel et al. *Staré Město v proměnách staletí*. Staré Město: Město Staré Město, 2000, s. 184–187.
- 9 J ů z o v á, Alena a J ů z a, Vilém. *Uherské Hradiště: monografie o stavebním a uměleckém vývoji města*. Gottwaldov: Krajské museum v Gottwaldově, 1958, s. 52–54; Č o u p k o v á, Jaromíra a R a š t i c o v á, Blanka. *Uherské Hradiště*. Praha; Litomyšl: Paseka, 2008, s. 13–14.
- 10 Pravděpodobně se jedná o Rogera Polesného (*1844), OFM, kooperátora v klášteře františkánů v Uherském Hradišti v letech 1877–1878. Viz T e ť h a l, Vladimír. Farnost sv. Františka Xaverského v Uherském Hradišti v letech 1778–1918. *Slovácko* 46, 2004, s. 220. Zmínka o výuce náboženství na chlapecké a dívčí škole. Viz V i t á s e k, Jindřich Erazim. *Dějiny a místopis král. města Uh. Hradiště*. V Uh. Hradišti: J. E. Vitásek, 1879, s. 118.
- 11 Financ (lid.) – příslušník finanční stráže.
- 12 S malířem pokojů Rudolfem Kubíčkem (1862–1944), který přišel do Uherského Hradiště v roce 1890, pracoval na výmalbě domu JUDr. Vysloužila nebo na kostele Narození Panny Marie v Sadech. Viz heslo v online Encyklopedii města Uherské Hradiště.
- 13 Veliký obraz Založení města Uh. Hradiště Přemyslem Otakarem II. v zasedacím sále radnice namaloval Joža Uprka. Celá budova radnice situovaná na nároží hlavního náměstí byla dílem brněnských architektů Vojtěcha Dvořáka a Karla Welzla, kteří vypracovali plány v roce 1891. J ů z o v á, Alena a J ů z a, Vilém. c. d., s. 55.
- 14 Inkasant, také inkasista – vybírá od zákazníků peníze za splatné pohledávky.
- 15 Z a t l o u k a l, Pavel. *Olomouc*. Praha; Litomyšl: Paseka, 2013, s. 33.
- 16 D ř í m a l, Jaroslav a P e š a, Václav, eds. *Dějiny města Brna. 2. [díl]*. Brno: Blok, 1973, s. 61–79.
- 17 Dnes Kasárna Šumavská – jeden z mála dochovaných kasárenských objektů, který v posádce Brno dodnes slouží Armádě České republiky, resp. Univerzitě obrany. Více <https://www.unob.cz/univerzita/Stranky/sumavska.aspx>.
- 18 Jedná se o tyto kapitoly: Můj otec, Jan Husek, varhaník a kapelník; Můj otec byl varhaník v Uh. Hradišti přes 50 let v klášteře františkánů; Obilní trhy na ječmen, v letech 1885 v Uh. Hradišti; Gallia arci-lichvář německo židovský zloduch celého okresu Uh. Hradištského. Největší pijavice a vysavač Slovácka a jeho dobrosrdečné lidu. 1885; Harémy v Bosni. 1891; Probuzení českého divadla v Uh. Hradišti. Ústřední Matici Školské věnován čistý zisk, vzpomínka na rok 1892/3; Zamezil jsem zřízení (co obchodní příručí) německé Utrakvistické školy ve Starém Městě u Uh. Hradiště, 1892; Dva Němci židi lékaři domluvili se a chtěli zavraždit českého lékaře – při pitvě utopené ženy. Zachránil jsem MUDr. Roberta Nesvedu lékaře z Uh. Hradiště, 1897; Orientační tabule Starého Města u Uh. Hradiště, 1897; Zachránil jsem Rolnickou záložnu v Uh. Hradišti, 1899; Zachránil jsem Rolnickou záložnu v Uh. Hradišti, 1899; Jak jsem začínal obchodovat v Stálé výstavě a tržnici řemesl. výrobků v Brně, filiálka v Olomouci. 1905; Jak vznikla české škola na Novosadech, v zněmčené obci u Olomouce, 1905; Dělnické stavební družstvo na Novosadech u Olomouce, 1907–8; Leták České veřejnosti zvláště dělnictvu v Olomouci a okolí!; Vojenský převrat v Brně. 1918, pravděpodobně přepsaný článek z Moravských novin 19/X; Vratislav Nechleba. Aviatika. Dobrozdání. 1931
- 19 H r d á, Judita. heslo Paměti. In: Brouček, Stanislav a Jeřábek, Richard, eds. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. Svazek 3, Věcná část O-Ž*. Praha: Etnologický ústav

- Akademie věd České republiky a Ústav evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v nakl. Mladá fronta, 2007, s. 704.
- 20 Ve kterých periodikách a které části paměti publikoval, bohužel neuvádí.
 - 21 Nejvážnější byl již zmíněný těžký pád ze žebříku během jeho malířského působení. Díky cvičení v Sokole si způsobil úraz špatným přemetem na kruzích. Během vojenské služby byl superarbitrován pro částečnou ztrátu sluchu a předčasně propuštěn domů. Během pobytu v Brně jej postihl prudký zápal střev a pohrudnice.
 - 22 Alois Husek byl člen Sokola v Uherském Hradišti, v Olomouci-Novosadech a nakonec člen Rastislavovy župy v Brně.
 - 23 Viz kapitola *Zamezil jsem zřízení německé Utrakvistické školy ve Starém Městě u Uh. Hradiště, Zachránil jsem Rolnickou záložnu v Uh. Hradišti* a další.
 - 24 Pravděpodobně je takto častován Hermann Gallia (*1844), obchodník a správce měšťanského pivovaru v Uherském Hradišti. Viz heslo v online Encyklopedii města Uherské Hradiště.
 - 25 MUDr. Robert Nesveda (1868–1906), městský lékař a sekundář veřejné nemocnice. Viz heslo v online Encyklopedii města Uherské Hradiště; R a š t i c o v á, Blanka a Č o u p k o v á, Jaromíra. Žili tu před námi. *Zpravodaj města Uherské Hradiště*, 2007, č. 11, s. 24–25.
 - 26 MUDr. Adolf Mannaberg (1834–1919), městský fyzik, primář všeobecné nemocnice, lékař krajského soudu a vězeňský lékař v Uherském Hradišti od roku 1873. Viz heslo v online Encyklopedii města Uherské Hradiště; R a š t i c o v á, Blanka a Č o u p k o v á, Jaromíra. Žili tu před námi. *Zpravodaj města Uherské Hradiště*, 2007, č. 11, s. 24–25.
 - 27 MUDr. Bernhard Felber (1847 – před 1919), provizorní okresní lékař od roku 1885 a definitivní okresní lékař v Uherském Hradišti od roku 1886. Viz heslo v online Encyklopedii města Uherské Hradiště.
 - 28 Do sešitu 1b jsou vloženy jako samostatné listy tyto kapitoly: *Cigán Jura grumloval si večer a Cigán Daniel zašel k sedláku*. Ve druhém sešitě se jedná o zápisy: *Cigáni, Zabitý Cigán v noci zmizel, Cigánská bitka po jarmace, Cigánka koupala cigáně v prosinci, Cigánský pohřeb, Cigán Jura grumloval*. V 8. sešitě najdeme dvě kapitoly: *Cigán klekl mi na prsa* a *Nemilé setkání s Rumunskými cigány* (1903).
 - 29 Podle jeho údajů Huskovi chovali jednu, někdy 2 krávy, tele, prasnici, která mívala 12 až 16 prasátek, 2 husy, které mívaly až 30 housat, 8 slepic, 1 kohouta. Bývalo až 100 kuřat.
 - 30 Jejich součástí jsou dvě průkazky na slevu dovozného z třicátých let a fotografie obrazů těch autorů, pro které dělal obchodního cestujícího. Dvě průkazky na slevu dovozného mají platné známky na roky 1931, 1932 a 1934. Jako firma, pro kterou cestoval, je uveden malíř Svatopluk Bobeš z Mohelna a Karel Bandouch z Brna.
 - 31 Včetně přepisů rozsudků c. k. krajského soudu v Olomouci.

Prameny:

Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně – Osobní fond PhDr. Karla Pekárka, Paměti malého člověka.
 Moravský zemský archiv Brno – Státní okresní archiv Zlín, fond Alois Husek, číslo fondu 1281.
 Moravský zemský archiv Brno – Státní okresní archiv Uherské Hradiště, fond OÚ I Uherské Hradiště – Sečítací operáty Staré Město, 1869, 1880, 1890, 1900.

Literatura:

B e z d ě č k a, Pavel et al. *Staré Město v proměnách staletí*. Staré Město: Město Staré Město, 2000. 412 s.
 B r o u č e k, Stanislav a J e ř á b e k, Richard, eds. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. Svazek 3, Věcná část O-Ž*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky a Ústav evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v nakl. Mladá fronta, 2007. 643–1298 s.
 D ř í m a l, Jaroslav a P e š a, Václav, eds. *Dějiny města Brna. 2. [díl]*. Brno: Blok, 1973. 378 s.

- Č o u p k o v á, Jaromíra a R a š t i c o v á, Blanka. *Uherské Hradiště*. Praha; Litomyšl: Paseka, 2008. 63 s.
- H o r o v á, Anděla, ed. *Nová encyklopedie českého výtvarného umění: dodatky*. Praha: Academia, 2006. 985 s.
- J ů z o v á, Alena a J ů z a, Vilém. *Uherské Hradiště: monografie o stavebním a uměleckém vývoji města*. Gottwaldov: Krajské museum v Gottwaldově, 1958. 78 s.
- N e k o d a, Vladimír, ed. *Uherskohradištsko*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1982. 847 s.
- R a š t i c o v á, Blanka a Č o u p k o v á, Jaromíra. Žili tu před námi. *Zpravodaj města Uherské Hradiště*, 2007, č. 11, s. 24–25.
- T e ť h a l, Vladimír. Farnost sv. Františka Xaverského v Uherském Hradišti v letech 1778–1918. *Slovácko* 46, 2004, s. 209–232.
- V i t á s e k, Jindřich Erazim. *Dějiny a místopis král. města Uh. Hradiště*. V Uh. Hradišti: J. E. Vitásek, 1879. 136 s.
- Z a t l o u k a l, Pavel. *Olomouc*. Praha; Litomyšl: Paseka, 2013. 231 s.

Elektronické zdroje:

- Heslo Hermann Gallia, Encyklopedie města Uherské Hradiště. Dostupné z: <http://encyklopedie.mesto-uh.cz/home-muh/?acc=profil_osobnosti&load=2120> [online] [cit. 4. 11. 2019].
- Heslo MUDr. Bernhard Felber. Encyklopedie města Uherské Hradiště. Dostupné z: <https://encyklopedie.mesto-uh.cz/home-muh/?acc=profil_osobnosti&load=2118> [online] [cit. 25. 9. 2019].
- Heslo MUDr. Robert Nesveda. Encyklopedie města Uherské Hradiště. Dostupné z: <https://encyklopedie.mesto-uh.cz/home-muh/?acc=profil_osobnosti&load=659> [online] [cit. 25. 9. 2019].
- Heslo Rudolf Kubíček. Encyklopedie města Uherské Hradiště. Dostupné z: <https://encyklopedie.mesto-uh.cz/home-muh/?acc=profil_osobnosti&load=41> [online] [cit. 4. 10. 2019].
- Heslo MUDr. Adolf Mannaberg. Encyklopedie města Uherské Hradiště. Dostupné z: <https://encyklopedie.mesto-uh.cz/home-muh/?acc=profil_osobnosti&load=2117> [online] [cit. 4. 10. 2019].
- Heslo Alois Brück. Internetová encyklopedie dějin Brna. Dostupné z: <https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=17638> [online] [cit. 4. 10. 2019].
- Kasárna Šumavská. Univerzita obrany v Brně, www.unob.cz Dostupné z: <<https://www.unob.cz/univerzita/Stranky/sumavska.aspx>>. [online] [cit. 5. 10. 2019].
- MZA Brno – Sběrka matrik, Římskokatolická církev Staré Město, Matika narozených 1872–1889, sign. 12127. Dostupné z: <<http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/9860/?strana=1>>. [online] [cit. 4. 11. 2019].
- MZA Brno – Sběrka matrik, Římskokatolická církev Staré Město, Matika narozených 1835–1859, sign. 12125. Dostupné z: <<http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/9858/?strana=1>>. [online] [cit. 4. 11. 2019].
- MZA Brno – Sběrka matrik, Římskokatolická církev Staré Město, Matrika oddaných 1853–1887, sing. 12136. Dostupné z: <<http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/9864/?strana=1>>. [online] [cit. 4. 11. 2019].
- Rodokmen rodiny Huskovy. Dostupné z: <<https://www.myheritage.cz/site-family-tree-427037201/husek-ze-stareho-m%C4%9Bsta#>>. [online] [cit. 4. 11. 2019].
- V l č k o v á, Anna. Vývoj středního školství v Uherském Hradišti do roku 1970 se zřetelem na Gymnázium Uherské Hradiště. Bakalářská práce. Olomouc, 2014. Dostupné z: <https://theses.cz/id/leexrs/>. [online]. [cit. 7. 10. 2019].

Mgr. Ondřej M a c h á l e k (n. 1984), historik, kurátor etnografie Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně. Ve svém odborném zájmu se věnuje tradiční řemeslné výrobě, zejména v kovodělných a dřevozpracujících oborech. Dokumentuje proměny tradičního lidového stavitelství (zvláště rozptýlené pasekářské osídlení) a zvykosloví.

Memoirs of a Little Man. To Alois Husek's Manuscript from Personal Fund of Dr Karel Pekárek in The Museum of South-East Moravia in Zlín

A b s t r a c t

The so-called Memoirs of a Little Man stand out among the records systematically gathered by an ethnographer PhDr Karel Pekárek (1911–1966). After his death the records became part of his personal fund deposited in the Museum of South-East Moravia in Zlín. The title consists of 16 exercise books with a manuscript by Alois Husek (May 26, 1872 – February 2, 1960), a native from Staré Město near Uherské Hradiště. In 1957–1958 there was an intention to prepare his manuscript for publishing but unfortunately it was not carried out. The study aims to introduce this source, assess its quality and its contribution, as well as to suggest its further use in future.

In 13 thin black exercise books with dimensions of 21×15 centimetres a detailed chronological narrative can be found covering the period of 1872–1918 supplemented by another four exercise books with supplements. The manuscript of 900 pages and supplements of 231 pages show a detailed record of the writer's family history, of their financial situation, his childhood, school attendance, his training for salesman, his jobber journey, military service, and mainly his rich professional life marked by frequent changing of jobs and places of work. The most distinct part of Husek's identity was his Czech language patriotism and very active engagement in national emancipation and his opposition against German dominance. His memoirs are a very valuable manifestation of life as lived by this representative of small Czech craftsmen and businessmen of the late 19th century and the beginning of 20th century in Staré Město near Uherské Hradiště and in Uherské Hradiště, Brno, Olomouc and other places.

Key words: memoirs, manuscript, Staré Město, Uherské Hradiště, Brno, Olomouc, business, painting

Memoiren eines kleinen Menschen. Zu einem Manuskript von Alois Husek aus dem persönlichen Bestand von Dr. Karel Pekárek im Regionalmuseum Südostmähren in Zlín

Z u s a m m e n f a s s u n g

Unter den Aufzeichnungen von Zeitzeugen, die vom Ethnografen PhDr. Karel Pekárek (1911–1966) systematisch zusammengetragen wurden und nach dessen Tod Bestandteil seines persönlichen Bestands im Regionalmuseum Südostmähren in Zlín wurden, stechen besonders die sog. Memoiren eines kleinen Menschen hervor. Unter diesem Namen befinden sich 17 Hefte mit eigenhändigen Eintragungen von Alois Husek (26. 5. 1872 – 23. 2. 1960), geboren in Staré Město bei Uherské Hradiště. Das Vorhaben, sie in den Jahren 1957–1958 zur Herausgabe als Buch vorzubereiten, wurde leider nicht verwirklicht. Die Studie stellt sich zum Ziel, diese Quelle vorzustellen und zu versuchen, ihre Qualität zu bewerten und ihre zukünftigen Nutzungsmöglichkeiten anzudeuten.

In 13 dünnen Heften mit den Maßen 21×15 cm finden wir chronologisch von 1872 bis 1918 geführte Schilderungen, die durch weitere vier Hefte mit Ergänzungen vervollständigt werden. Im Manuskript mit einem Gesamtumfang von 900 Seiten und mit Ergänzungen auf 231 Seiten findet sich eine detaillierte Beschreibung der familiären Vergangenheit des Verfassers und der materiellen Verhältnisse der Familie, seine Kindheit, Schulbesuch, Kaufmannslehre, Wanderjahre als Geselle und Militärdienst, insbesondere sein reiches und vielfältiges Berufsleben mit häufigem Wechsel von Beschäftigung und Wirkungsstätte. Deutlichste Bestandteile von Huseks Identität waren sein tschechischer Sprachpatriotismus und das aktive Ausleben der nationalen Emanzipation und Abgrenzung von der deutschen Übermacht. Die Memoiren sind das wertvolle Beispiel eines Lebens, wie es dieser Vertreter der tschechischen kleinen Handwerker und Händler Ende des 19. Jahrhunderts und Anfang des 20. Jahrhunderts an seinen Wirkungsstätten in Staré Město, Uherské Hradiště, Brno, Olomouc und anderswo durchlebte.

Stichwörter: Memoiren, Manuskript, Staré Město, Uherské Hradiště, Brno, Olomouc, Händler, Malerei

AGITACE SOCIÁLNÍCH DEMOKRATŮ MEZI ŽENAMI NA SLOVÁCKU PŘED ROKEM 1914

Hana Krutílková, Moravské zemské muzeum, Brno

Tento příspěvek je věnován pokusům krajského ústředí české sociální demokracie v Hodoníně o podchycení žen do stranických struktur na Slovácku od konce devadesátých let 19. století, zejména však mezi lety 1907–1914. Studie postihuje uvedenou problematiku nejen v dominantní oblasti Hodonína, ale také v dalších zájmových regionech zdejších socialistů, zejména na Uherskoostrozsku, Uherskohradištsku a Kyjovsku. Nastiňuje možnosti i limity tohoto úsilí a zasazuje je do celkového politicko-společenského kontextu. Porovnává je především s katolickým ženským hnutím.

1. Reflexe dosavadního výzkumu

Dějiny dělnického socialistického hnutí platí i s odstupem třiceti let od roku 1989 stále za marginální téma. V poslední době sice dochází k oživení bádání, v regionech se to však nijak neodráží. V historiografii o Slovácku byla tato problematika reflektována výhradně před rokem 1989 kupř. v přehledových syntézách dějin měst i regionu ze sedmdesátých let 20. století.¹ Jak lze vypožorovat z *Bibliografie okresu Hodonín*, většina těchto příspěvků má drobnější charakter a je věnována recepci revoluce v Rusku v roce 1917, generální stávce roku 1920 a regionálním dějinám KSČ v meziválečném období.² Pro období před rokem 1914 jsou texty značně ideologicky zatíženy. Vymezený časový úsek je navíc zpracován nesystematicky, ale především stojí na pokraji zájmu. K dispozici jsou např. tendenční brožury *Dělnické hnutí na Slovácku a Velká říjnová socialistická revoluce* z roku 1967 a *Z dějin robotnického hnutia moravkoslovenského pomedzia* z roku 1971. Výtky této druhé práce ke stavu bádání o dělnickém hnutí na Slovácku, týkající se nestejnomyšlného stupně poznání této problematiky, jsou dodnes platné.³ V posledních letech vzniklo několik diplomových prací studentů Masarykovy univerzity věnovaných vybraným okolnostem vývoje zdejšího regionu.⁴ Tématu nejbližší závěrečná práce Petra Bárty o KSČ v Hodoníně však předchází etapu opomíjí.⁵ Stejný osud jako dělnické socialistické hnutí potkává také téma působení žen do jednotlivých profesí, které v moderních regionálních syntézách o dějinách slováckých měst představuje marginální oblast zájmu.⁶ Pro naše účely je relevantní dosavadní literatura o zaměstnávání žen v tabákovém sektoru. K tomu se v poslední době přehledně vyjádřily Marie Macková, Jana Englová a autorský kolektiv Marie Bahenská, Dana Musilová a Libuše Heczková.⁷

S ohledem na výše uvedené ideologické výhrady k literatuře a mezery v ní je nutné podrobit analýze primární prameny, které pro tuto studii představuje zejména stranický tisk. Použila jsem brněnskou *Rovnost*, dále tiskový orgán zdejší krajské sociální demokracie *Slovácko*, z dělnických periodik pro ženy brněnský *Ženský list*, vídeňské *Arbeiterinnen-Zeitung* a katolickou *Selku*. Z archivních zdrojů jsem využila presidiální spisy z fondu *Okresní úřad Hodonín*, uložené ve Státním okresním archivu Hodonín, a spolkové katastry měst z Moravského zemského archivu. Fond *Československý tabákový monopol Hodonín* potřebné informace bohužel nenabízí. Okrajově jsem použila některé materiály z pražského archivu ČSSD. Příspěvek se metodologicky hlásí ke genderové a obsahové analýze textů.

2. Nástin počátků dělnického socialistického hnutí na Slovácku

Přestože se obyvatelstvo Slovácka dostávalo do kontaktu se socialistickými idejemi již v šedesátých letech 19. století, k homogenizaci struktur dělnického hnutí zde docházelo se značným zpožděním, a to až po přelomu 19. a 20. století. Důležitý vliv na pronikání socialismu mělo železniční spojení s Vídní. Opožděné ustavení politických a odborových spolků bylo dáno hospodářským profilem oblasti s dominující zemědělskou výrobou. Svou roli sehrály vazby na tradiční způsob života podpořené silnými pozicemi katolické církve.⁸ Tato skutečnost platila pro okresy Uherské Hradiště i Uherský Brod, kde zdejší potravinářský průmysl a drobná živnostenská výroba neposkytovaly socialismu živnou půdu. Uherskobrodsko je dokonce v literatuře označováno za jeden z nejslabších okresů, co se týče organizovanosti dělnictva na Moravě vůbec.⁹ Na Uherskobrodsku se dělnické organizace začaly objevovat po přelomu století, k ustavení politické organizace došlo ve městě až v roce 1912, přičemž důležitý vliv na to mělo spojení s dělnictvem v Uherském Hradišti a skláři v Květné.¹⁰ Na Uherskohradištsku vznikly nejstarší dělnické organizace v Mařaticích a Babicích v roce 1906.¹¹ Jedny z prvních místních organizací sociální demokracie na Slovácku vznikly v roce 1907 v Bojkovicích a ve Starém Městě, další následovaly o rok později ve Strážnici, Jalubí, Kunovicích, Tvrdonicích, Moravské Nové Vsi, Lipově a ve Veselí nad Moravou.¹²

Přirozeným centrem sociální demokracie se v celém regionu stalo město Hodonín, kde byl v roce 1887 ustaven spolek *Dělnická Beseda*. Místní pobočka *Odborného spolku dělníků a dělnic zaměstnaných při výrobě tabáku* byla jednou z nejstarších zdejších odborových organizací (založena 1902).¹³ Poloha regionu se projevila v kontaktu zdejších socialistů s Vídní a menší závislosti na brněnském zemském ústředí strany.¹⁴ K většímu rozvoji struktur sociální demokracie v Hodoníně došlo až v letech 1904–1906, kdy zde byla ustavena politická organizace.¹⁵ V souvislosti s říšskými volbami sem bylo ze Znojma na jaře 1907 přesunuto sídlo II. sociálně-demokratického kraje na Moravě a bylo zde založeno první dělnické periodikum pro jihovýchodní Moravu s názvem *Slovácko*.¹⁶ Zdejšímu krajskému výkonnému výboru podléhaly okresní organizace v Břeclavi, Hodoníně, Kyjově, Napajedlech, Uherském Ostrohu, Strážnici, Uherském Hradišti, Uherském Brodě a Ždánicích.¹⁷ Dalším starším střediskem dělnického hnutí na Podluží se stala Lužice s hnědouhelnými doly a zdroji nafty a dále Břeclav s významným železničním uzlem.¹⁸

3. Agitace mezi ženami na Slovácku

V porovnání s dalšími krajskými centry české sociální demokracie v Brně, Prostějově a Moravské Ostravě se zdejší region jevil, co se týče stupně organizování žen před rokem 1914, jako mimořádně slabý. Oproti socialistům přistoupil katolický tábor k organizování žen ve velkém měřítku už po přelomu 19. a 20. století, kdy se konkrétně v roce 1902 konalo na Velehradě u příležitosti letního katolického sjezdu první setkání selek a dívek.¹⁹ Každoročně se opakující akce byla navštěvována několika tisíci ženami. Současně s tím vznikla ženská příloha *Selských hlasů* s názvem *Selka*, jejímiž dopisovatelkami bylo v prvních letech několik žen ze Slovácka.

Pobídky katolíků se enesly jen v symbolické rovině. Olomoucké arcibiskupství po roce 1900 podnítilo v regionu své působnosti založení několika set spolků se shodným názvem *Spolek sv. Terezie*, které vznikaly nejčastěji na venkově. Ze spolkových katastrů okresů pro Hodonín, Uherské Hradiště, Uherský Brod a Kyjov je zcela zřejmé, že na Slovácku nacházely živnou půdu. Hlavní zakládací vlna těchto spolků zde proběhla v roce 1902, v menší míře však vznikaly i později. Na Uherskohradištsku se nacházel tento spolek v Boršicích

(1902), na Uherskoostrožsku v Blatnici pod Svatým Antonínkem (1902). Na Kyjovsku vznikl tereziánský spolek nejdříve v Kyjově (1901) a Miloticích (1902), později v Mistříně (1908). Největší počet těchto spolků vykazovalo Uherskobrodsko, kde jich vznikla většina v roce 1902 (Bojkovice, Uherský Brod, Šumice, Bánov, Starý Hrozenkov, Komňa, Březová, Strání, Vlčnov, Nezdenice) a jedna pobočka také o rok později (Hradčovice). Tereziánské spolky však zasahovaly až na Zlínsko, konkrétně byly ustaveny v Březnici a Napajedlech (oba založeny v roce 1902), a na pomezí Chřibů v Jestřabicích (1901), Koryčanech (1902) a Buchlovicích (1903). V Podluží nenacházely ohlas. Ve větších sídlech pak fungovaly jiné, ovšem podobné spolky orientované na náboženský život a charitu. V Bzenci to byl *Spolek blahoslavené Alžběty* (1900–1908), v Břeclavi *Křesťanský katolický spolek žen a dívek* (1900), v Napajedlech *Mariánsko-Alžbětínský spolek* (1902), ve Zlíně charitativně zaměřený *Spolek sv. Ludmily* (1903) a v Topolně vznikla *Jednota neposkvrněné blahoslavené Panny Marie* (1908).²⁰ Není proto divu, že se socialistická agitace na Slovácku nesetkávala s porozuměním. Když se kupř. v červnu 1902 pokusili socialisté narušit průběh katolické schůze v Dolních Bojanovicích, místní ženy na ně vyplazovaly jazyk.²¹ Podobné výjevy vedly k tvrzení, že slovácké ženy patří k „náboženským fanatickám“.

Vzhledem k zárodečné fázi socialistických struktur v oblasti se agitace mezi ženami nesla dlouho pouze v teoretické rovině. Ve *Slovácku* bylo v roce 1907 otisknuto několik článků o ženách a „jejich světě“, v nichž zastával dominantní pozici antiklerikální diskurz. Postavení katolíků v regionu se odrazilo také v jazyce, kdy socialistické články hovořily o věřících ženách jako o „něbeských kozách“, v nichž socialisté vyvolávají panickou hrůzu.²² *Slovácko* sice vyzývalo zdejší hodonínské dělnice, aby se účastnily řečnických kurzů, aktivní zde v té době však bylo pouze měšťanské ženské hnutí.²³ Je nutné zmínit, že zdejší krajský výbor strany se v té době orientoval na ustavení mládežnických organizací.²⁴

První ženskou schůzi v Hodoníně proto zorganizoval liberální tábor, konkrétně *Český politický spolek*, jenž dne 29. března 1908 pozval brněnskou feministku a představitelku měšťanského ženského hnutí Zdeňku Wiedermannovou-Motyčkovou k přednášce. Té se zúčastnily i dělnice. Její řeč mířila proti klášterní výchově a církvi a byla následně otisknuta na pokračování ve *Slovácku*.²⁵ Tato jednorázová akce však nezměnila nic na předchozím trendu. Nemáme zprávy, že by se dělnice výrazněji zapojovaly do stávek za starobní a invalidní pojištění, které proběhly v létě tohoto roku v Hodoníně, Břeclavi či Starém Městě u Uherského Hradiště.²⁶ Region rovněž ležel mimo zájmovou oblast brněnské *Jednoty žen a dívek*, hlavního socialistického agitačního ženského střediska na Moravě, která sem takřka neposílala své delegátky. Krajská konference Slovácka v listopadu 1908 proto konstatovala,

Žena jako symbol vítězství sociální demokracie. Slavnostní titulní strana Slovácka k prvomájové oslavě roku 1914 se nemohla více lišit od skutečnosti. In: *Slovácko* 8, 1914, č. 18, 1. 5., s. 1.

že mezi 876 členy strany je jen 75 žen. Největší část z nich byla organizována v Hodoníně, Břeclavi a Strážnici. Vedoucí představitelé proto vyzývali k zakládání *Dělnických tělocvičných jednot* a organizací žen všude, kde to podmínky dovolí, na což reagoval oficiální tisk ustaveným speciálními rubrikami zaměřenými na mládež a ženy.²⁷

Ani v roce 1909 nepřinesla nová neperiodická rubrika *Slovácka* s názvem *Ženská hlídka* žádné konkrétní zprávy o akcích zdejších žen. List se proto snažil vyburcovat ženy příklady ze zahraničí a doložit, že sociální demokracie i přes nepřiznání volebního práva ženám stále oficiálně usiluje o jeho zavedení. Texty se soustředily na budování povědomí o základních tezí sociálních demokratů o ženách a jejich postavení, byly zde otiskovány články o Augustu Bebelovi a jeho spisu *Žena a socialismus* nebo o zapojování brněnských dělnic do antimilitaristické a antiklerikální kampaně.²⁸ V podobném duchu se nesly články této rubriky taktéž v roce 1910, kdy však vyšla pouze jednou a byla věnována především volebnímu právu žen v USA, Velké Británii a Finsku. V dubnu sice vyšel článek s názvem *Probudme ženy!*, který poukazoval na nutný boj proti kapitálu a „náboženskému fanatismu“, zůstal však pouhou výzvou.²⁹ Na přelomu léta a podzimu 1910 pak *Slovácko* přetiskovalo na pokračování seriál brněnské feministické *Ženské revue* s názvem *Žena slovácká*. Zdejší ženy v něm byly pojaty poměrně stereotypně jako venkovanky a matky, jejichž kompetence postarat se o rodinu a domácnost jsou nevalné. Text tvrdil, že charakteristickým rysem slováckých žen je, že je nikdo nenaučil uvařit, vyprat či nakojit dítě, jejich příbytky jsou tudíž neuklizené, nuzné a nelibě zapáchající. Jejich vzdělání označil za mizerné. Díky tomu měly zdejší ženy údajně snáze podléhat „pověrečnému léčení“.³⁰

Jak je zřejmé, dominantní složkou socialistického mediálního diskurzu o slováckých ženách byl jejich „přílišný“ náboženský zápal, který byl pokládán za hlavní důvod neúspěchu v organizování žen. Vlastní pochybení a neschopnost efektivněji prezentovat fundamentální teze byly bagatelizovány. V různých obměnách se opakoval výrok, že zdejší ženy jsou abnormálně loajální k představitelům církevní hierarchie, kteří se tak mohou schovávat za jejich „sukně“. Jiným evergreenem bylo tvrzení, že ženy úsilí socialistů přímo maří.³¹ Ve *Slovácku* se v roce 1910 dokonce objevil článek s názvem *Výmluva na ženu*, kde byly citovány běžné omluvy mužů nechodících na schůze. Mezi nejčastější patřily „*Moje žena to nechce*“ či „*Žena se zlobí, když jdu do schůze a utracím tam peníze*“. Skutečnými viníky byli shledáváni muži, kteří své ženy řádně nepoučili o cílech dělnického hnutí. Namísto toho je odbyvali slovy: „*Tys hloupá, ty tomu nerozumíš*.“ Závěr článku káral slovácké muže, aby nepoužívali své ženy jako zástěrku pro svou „náruživost a darebáctví“, měli naopak brát své družky na schůze.³²

Změna genderové politiky sociální demokracie vůči ženám kolem roku 1910 se v regionu projevovala v menší intenzitě oproti jiným krajům.³³ *Slovácko* od ledna 1911 vyzývalo k účasti na novém revolučním svátku pro ženy – Mezinárodním dni žen (dále MDŽ) – a nabízelo jim možnost se podílet na činnosti *Dělnických tělocvičných jednot*. Podle obsahu *Ženské hlídky* je však jasné, že rubrika neměla z regionu příliš o čem psát. To stejné platilo i v roce 1912, kdy se agitace k MDŽ jevila systematictější, významnější oslavy však nikde neproběhly.³⁴ *Ženská hlídka* se toho roku věnovala kandidatuře Boženy Vikové-Kunětické na Mladoboleslavsku a boji o volební právo žen v cizině. Oproti jiným regionům nedisponovala většina zájmových okresů slovácké sociální demokracie v té době ženskými politickými organizacemi. Krajský výkonný výbor rovněž nedával prostor delegátkám žen u prvomájových projevů. Jeho úsilí v zapojování žen se výrazně nelišilo od předchozích let. Kupř. mladým dělnicím připomínal „zločiny církve“ v podobě inkvizičních procesů a uvržení žen do „otročtí“.³⁵ Výběr témat *Ženské hlídky* v letech 1913–1914 korespondoval se středostavovským pohledem na ženy, což souznělo s obecným trendem v rakouské sociálně

demokratické straně.³⁶ Rubrika se zabývala problematikou nemanželských dětí, postavením dělnic v cizině, volebním právem, majoritní postavení si držel diskurz o limitech způsobe-
ných konzervatismem slováckých žen.

Vzhledem k nezměněné taktice, malé podpoře krajského výkonného výboru i absenci zkušených řečnic se počet žen ve strukturách strany před vypuknutím první světové války na Slovácku výrazně nezvyšoval. Ženy se neobjevovaly ani jako řečnice na oficiálních schůzích či oslavách strany. Přestože se jistě musely účastnit masových prvomájových oslav roku 1911, pořádaných v Hodoníně, Břeclavi, Uherském Hradišti, Veselí nad Moravou a Dubňanech, dobový tisk o nich nereferoval. V pozváních ke krajským sjezdům nefigurovalo téma organizování žen dokonce ani na pořadu jednání. Rovněž i sumáře z každoročních krajských konferencí o ženách mlčely. Na třetí krajské konferenci sociální demokracie v lednu 1912 nebylo téma organizování žen na pořadu jednání a podle stručných zpráv z akce o nich ani nikdo nepromlouval. Příčinu lze pravděpodobně hledat ve vydělení žen v rámci socialistických struktur. Jiná nebyla ani situace v Hodoníně, kde se rovněž zcela evidentně projevovala disproporce mezi velkým počtem žen v tabákových odborech a jejich zastoupením v aparátu strany. V letech 1910–1911 v rámci 2100 členů, hlásících se k sociální demokracii na Slovácku, bylo 800 dělnic tabákové továrny. Mezi členstvem *Dělnických tělocvičných jednot* o 207 osobách bylo dalších 30 dívek (tj. 14,5 % všech členů). Počet žen v DTJ stoupal proporčně s celkovým navyšováním počtu členů. V roce 1912 zde bylo mezi 331 osobami 43 členek a dvě dorostenky (13,6 %). Systémové překážky vůči ženám lze dokumentovat na jejich počtu ve vedení spolků. V předsednictvu *XXI. okresu Dělnických tělocvičných jednot*, ustaveného v roce 1911 v Hodoníně, byla před rokem 1914 většinou pouze jedna žena (Marie Příkazská či Emilie Kolaříková), a to pouze na málo prestižní pozici zapisovatelky. Rovněž v krajském výboru strany od roku 1907 působila pouze tabáková dělnice Františka Kolaříková (nar. 1868 v Hodoníně), pozdější poslankyně za sociální demokracii a meziválečná zastupitelka Hodonína.³⁷ Na přechodnou dobu k ní v závěru následujícího roku přibyla dělnice Šticová. Později zde nebyly ženy zastoupeny vůbec. Františka Kolaříková svou pozici delegátky žen v krajském výboru strany obhájila také v roce 1909.³⁸

Mohlo by se zdát, že ve feminizovaném tabákovém odboru mohla být situace jiná, avšak opak byl pravdou. Pozice ve vedení skupiny a prestižní funkce paradoxně zastávali mužští předáci. Na říšské konferenci tabákového dělnictva ve Vídni v lednu 1912 hodonínskou skupinu zastupovali vedle nepřehlédnutelné Františky Kolaříkové dělníci Liška a Fibich.³⁹ V roce 1914 působily ve výboru místní skupiny tabákového dělnictva dvě ženy z celkových 15 členů výboru, a to Františka Kolaříková a Františka Úlehlová.⁴⁰

Oproti tomu významně stoupal počet žen v katolických strukturách. Přestože se moravským katoličkám nepodařilo před rokem 1914 ustavit jednotnou zemskou organizaci, ženy masivně přistupovaly k mládežnickým skupinám – *Sdružení venkovské omladiny*. V jednotlivých pobočkách tvořily ženy průměrně necelých 40 % členstva.⁴¹ Místní skupiny tohoto spolku přes oficiální zákaz poskytovaly zázemí politickým akcím, např. při předvolební agitaci k říšským volbám roku 1911. U té příležitosti uspořádala pobočka venkovské omladiny v Blatnici pod Svatým Antonínkem přednášku vrcholných představitelů zemského výboru *Sdružení* a Kristiny Martinákové, katolické agitátorky specializované na ženy.⁴² Zakládací vlna místních skupin venkovské omladiny spadala do let 1909–1910. Na Uherskohradištsku bylo ustaveno zhruba 13 těchto spolků a další dva vznikly o něco dříve i později. Slabší pozice měly na Veselsku a Uherskoostrožsku, kde existovalo pouze několik poboček (Veselí nad Moravou, Uherský Ostroh, Zarazice). Pořádaly ovšem společně akce s veselským *Vzdělávacím spolkem Svornost*. Hustší síť skupin venkovských omladin vykazovaly oblasti Uherskobrodsko a Kyjovsko, kde se v prvním případě ustavilo osm a ve

druhém nejméně 14 spolků, ze kterých v roce 1914 vznikl *Krajinský svaz skupin venkovské omladiny* se sídlem v Kyjově.⁴³

4. Aktivity sociální demokracie mezi ženami v jednotlivých oblastech

Z výše uvedených závěrů se vymykal Hodonín, a to především díky zdejší tabákové továrně, která se stala největším zaměstnavatelem žen v oblasti.⁴⁴ Tabákové továrny zaměstnávaly velký počet osob, což ovlivňovalo strukturu zaměstnanosti v širokém regionu.⁴⁵ Vzhledem k tomu, že podmínky v těchto provozech určovaly, zda ženy projevovaly zájem o aktivity socialistů, rozebereme si je podrobněji.

Prostředí tabákových továren se jevílo jako mimořádně nepříznivé pro homogenizaci dělnictva. Bylo to způsobeno hned několika důvody. Byly jimi striktní hierarchie zaměstnanců, celkový katolický duch továren, velkých počet zaměstnaných žen, dále malá úrazovost i jistota stabilní mzdy.⁴⁶ Jak uvádí historička Marie Macková, tabákové továrny, budované ve státní režii, patřily k velmi výnosným odvětvím. Stát měl enormní zájem na tom, aby jednotlivé provozy fungovaly bezproblémově, nebyly zde proto vítány jiné než prorežimně orientované názory.⁴⁷

Pracovní podmínky v hodonínské tabákové továrně si rozebereme podrobněji na základě oficiální rakouské statistiky tabákového monopolu z roku 1910. V podniku existovala oddělení pro výrobu doutníků, cigaret, dýmkového tabáku, výroby kartonů, oddělení jiných výkonů a dílen. V továrně tvořily ženy přes 80 % všech pracujících.⁴⁸ Zejména výroba doutníků vyžadovala obratnost a pečlivost, bylo zde proto koncentrováno nejvíce pracovnic z celé továrny. Oddělení výroby cigaret bylo v porovnání s předešlým asi třikrát menší. V té době zde již fungovaly stroje značky Bonsack, produkující 10 000 cigaret za hodinu. Oproti devadesátým létům 19. století, kdy v továrně převažovala ruční práce, tak byla výroba cigaret mechanizovaná.⁴⁹

	Muži		Ženy		Celkem
Oddělení výroby cigaret	12	0,70 %	292	16,00 %	304
Oddělení výroby doutníků	17	0,93 %	838	45,80 %	855
Oddělení dýmkového tabáku	89	4,90 %	317	21,09 %	408
Oddělení výroby kartonů	3	0,16 %	20	17,30 %	23
Dílny	51	2,80 %	0	0	51
Oddělení dalších úkonů	152	8,30 %	36	1,97 %	188
Celkem	324	17,70 %	1503	82,20 %	1829

Tab. 1. Poměr žen a mužů na jednotlivých odděleních v roce 1910.⁵⁰

V místní tabákové továrně pracovalo celkem 20 mužů ve vysokém managementu (ředitel, oficiálové, sekretáři aj.), 16 ve středních pozicích (dílovedoucí, mistři a nižší úředníci) a dále tři lékaři. Běžní zaměstnanci byli řazeni na ty, jimž byla mzda vyplácena fixně týdně či denně (dozorci, jiní zaměstnanci), dále osoby v úkolovém režimu, jejichž mzda odvisela od počtu zhotovených kusů, a na nováčky, kteří se zaučovali. Pracovníci v úkolovém režimu představovali největší procento zaměstnanců. Šlo nejvíce o ženy ve věku 20–40 let (943 osob), méně pak ženskou mládež (165 osob) a ženy nad 40 let (144 osob). Dělnice nad 45 let představovaly pouze malou skupinu (129 osob). Muži se v úkolové práci uplatňovali jen v řádu několika málo procent.⁵¹

			Výroba cigaret	Výroba doutníků	Výroba dýmkového tabáku	Výroba kartonů	Dělny	Oddělení dalších úkolů	Celkem
Zaměstnanci s denní mzdou	Muži	Jiní	1	1	0	0	0	79	81
	Ženy	Dozorkyně	0	0	0	0	0	0	0
		Jiné	0	1	4	0	0	13	18
Zaměstnanci s týdenní mzdou	Muži	Dozorci	0	4	0	1	0	7	12
		Jiní	6	11	38	1	34	64	154
	Ženy	Dozorkyně	0	0	0	0	0	0	0
		Jiné	46	30	10	0	0	23	109
Zaměstnanci s úkolovou prací	Muži		5	1	51	1	17	2	77
	Ženy		246	807	303	20	0	0	1376
Nováčci	Muži		0	0	0	0	0	0	0
	Ženy		0	0	2	0	0	0	2
Celkem			304	855	408	23	51	188	1829

Tab. 2. Poměr žen a mužů podle typu pracovního úvazku v roce 1910.⁵²

Ženy představovaly převážně nekvalifikovanou, snadno nahraditelnou pracovní sílu. To se projevovalo v rozpětí platů mužů a žen. Průměrné týdenní mzdy v hodonínské továrně se v roce 1905 pohybovaly u mužů ve výši 15,46 K, u žen pak 10,91 K, přičemž mzdy v Hodoníně byly v porovnání s ostatními pěti tabákovými továrnami na Moravě nejvyšší.⁵³ Nejmarkantnější rozdíl mezi vydělkem mužů a žen za stejnou práci byl v roce 1910 vykázan u úkolových úvazků, kde se plat žen pohyboval na úrovni 60–65 % mzdy mužů. Platy žen v úkolovém režimu byly ovšem na nejobsazenějších odděleních výroby cigaret, doutníků a kuřlavého tabáku přibližně jen o 1 K menší, než jaký byl průměr spočítaný z 30 tabákových továren v Předlitavsku.

Pracovní doba v hodonínském provozu byla ve srovnání s ostatními tabákovými továrnami v Předlitavsku průměrná. V Hodoníně bylo oproti jiným tabákovým továrnám vyhrazeno 90 minut na obědovou pauzu, zaměstnanci tak mohli chodit domů na polední pauzu, či mohli využívat zdejší polévkový ústav, který zde byl zřízen už v roce 1891.⁵⁴ Ve srovnání s jinými průmyslovými zaměstnavateli byl mezi ženami o práci v tabákových továrnách velký zájem, jelikož si zde vydělaly více než např. v potravinářství.⁵⁵ Informace o pracovní době lze doplnit poznámkami o rodinném stavu dělnictva, kdy největší skupinu tvořily jednoznačně vdané ženy.

Prameny potvrzují nízkou úrazovost ve zdejší továrně. V roce 1904 *Ženský list* přinesl zprávu, že mezi zdejšími 1932 zaměstnanci se zranilo devět osob, z toho pouze jedna těžce.⁵⁶ Je pravděpodobné, že se jednalo o muže, jelikož jim byla vyhrazena práce s ohněm (topiči, hasiči), lisy, řezačkami či jinými složitějšími stroji.⁵⁷ Odchod z továrny byl u žen téměř ze tří čtvrtin případů zapříčiněn invaliditou, pouze z jedné pětiny odcházely dobrovolně. U mužů byl tento poměr přesně opačný.

			Výroba cigaret	Předlitavský průměr	Výroba doutníků	Průměr	Výroba dýmkového tabáku	Průměr
Denní mzdy	Muži	Jiní	13,79	15,07	12,38	13,92	19,4	15,74
	Ženy	Dozorkyně	0	0	0	0	0	0
		Jiné	14,79	15,37	13,78	14,8	14	12,77
Týdenní mzdy	Muži	Dozorci	0	21,83	18,77	21,71	21,92	21,31
		Jiní	14,5	21,77	17,01	19,23	19,33	19,5
	Ženy	Dozorkyně	0	0	0	0	0	0
		Jiné	16,44	16,93	16,02	16,67	14,5	14,74
Úkolová práce	Muži		22,04	23,64	21,75	21,93	22,2	22,5
	Ženy		14,55	15,57	13,28	14,29	14,13	15,52
Nováčci	Muži		0	0	0	0	0	0
	Ženy		0	6,2	7,47	6,73	8,93	8,64
Průměr			16,02	17,05	15,06	16,16	16,8	16,34

			Výroba kartonů	Průměr	Dřiny	Průměr	Oddělení dalších úkonů	Průměr
Denní mzdy	Muži	Jiní	13,61	20,72	15,28	15,44	12,43	14,32
	Ženy	Dozorkyně	0	0	0	0	0	0
		Jiné	0	11,91	12,09	11,92	11,74	12,15
Týdenní mzdy	Muži	Dozorci	0	21,28	0	21,34	18,55	21,67
		Jiní	0	21,46	22,44	23,81	18,63	19,01
	Ženy	Dozorkyně	0	0	0	0	0	0
		Jiné	0	0	0	0	0	17,61
Úkolová práce	Muži		20,64	25,06	25,46	26,43	0	22,81
	Ženy		14,85	16,62	15,42	16,37	0	19,16
Nováčci	Muži		0	0	0	0	0	0
	Ženy		0	0	0	0	0	0
Průměr			16,4	19,5	18,14	19,22	15,34	18,1

Tab. 3. Platy zaměstnanců podle typu úvazku a pohlaví v roce 1910 (v K).⁵⁸

	Výroba cigaret	Výroba doutníků	Výroba dýmkového tabáku	Výroba kartonů	Dělny	Oddělení dalších úkonů
Hodin týdně	47,6	47,6	47,6	47,5	48,3	48,3

Tab. 4. Pracovní doba v jednotlivých odděleních v roce 1910 (počet hodin týdně).⁵⁹

	Ženatí/ vdané	Ovdovělí/é	Svobodní/é
Muži	282	3	29
Ženy	1102	96	307

Tab. 5. Rodinný stav zaměstnanců v roce 1910.⁶⁰

	Muži	Ženy
Dobrovolný odchod	28 66,70 %	23 20,70 %
Propuštění	0 0 %	2 1,80 %
Invalidita	8 19 %	80 72,10 %
Pracovní neschopnost před dovršením 5 let ve službě	0 0 %	0 0 %
Jmenování dílovedoucím	0 0 %	0 0 %
Úmrtí	6 14,30 %	6 5,40 %
Počet odešlých	42	111
Počet přijatých	70	95

Tab. 6. Příčiny fluktuace zaměstnanců v roce 1910.⁶¹

Statistické výsledky z roku 1910 jsou poměrně jednoznačné. O úvazek v hodonínské tabákové továrně byl velký zájem, panovaly zde poměrně slušné pracovní podmínky. Cílovou skupinou potenciálních zaměstnanců podniku představovaly vdané ženy mezi 20–40 lety, které zde měly tendenci setrvat až do vážných zdravotních komplikací, kdy již patrně nebyly schopny plnit normy. Většina z nich byla ochotna pracovat v úkolové, snadno nahraditelné práci, a to i přesto, že jejich mzda byla oproti jiným kvalifikovaným, zpravidla muži obsazeným profesím značně finančně podhodnocena. V porovnání s předlitavským průměrem však byla jen o něco málo menší. Tento závěr odpovídá výzkumům historičky Jany Englové.⁶²

4.1. Hodonín

Zájem brněnského *Ženského listu* o oblast Slovácka byl před rokem 1900 i poté poměrně malý, jelikož ještě v polovině devadesátých let 19. století se zdejších akcí zúčastňoval zcela marginální počet žen.⁶³ Kupř. na schůzi *Dělnické besedy* v Hodoníně dne 30. srpna 1896 se objevilo jen několik dělnických žen a dívek, takže *Ženský list* kriticky okomentoval, že se raději věnují zábavě či návštěvě kostela a namísto dělnických periodik odebírají katolické tiskoviny.⁶⁴ Jisté pozice mezi ženami si sociální demokraté vybudovali na přelomu 19. a 20. století v Lužici, kde se místní pobožce *Dělnické besedy* podařilo v roce 1902 podchytit několik členek. Zdejší spolek měl v tomto roce 63 členů, z čehož bylo pět dívek a čtyři vdané ženy. *Ženský list* dával malý počet žen ve spolku do souvislosti s jejich nízkým stupněm uvědomění, neochotou se po provdání dále vzdělávat a s postojem mužů, kteří se namísto osvěty mezi ženami raději věnují karbanu.⁶⁵ V září 1903 se v Lužici uskutečnila jedna z prvních ženských schůzí, na kterou byla pozvána řečnice Toužilová z *Jednoty žen a dívek*. Tématem schůze, již předsedaly Otilie Deutscharová a p. Dobrovolská, se stalo všeobecné rovné hlasovací právo, dále výchova dětí a nastínění možností, jak podporovat muže v boji za socialismus.⁶⁶ Tato ojedinělá schůze však nemohla zvrátit vcelku jasný neúspěch v agitaci mezi slováckými ženami.

Socialistická agitace neměla mezi dělnicemi zaměstnanými v tabákové továrně příliš prostoru k manévrování a tisku tak nezbývalo než referovat o drobných ústřích, šikaně a pracovních podmínkách. Brněnský *Ženský list* se poohlížel po tomto podniku až na přelomu století, kdy poukazyval na malou semknutost tabákových dělnic. Ty nenavštěvovaly schůze a ani necítily potřebu se organizovat. Námitky vůči správě továrny vznášeli především mužští zaměstnanci, kteří nebyli na tomto pracovním úvazku existenčně závislí.⁶⁷ Zaměstnanci tabákové továrny kvůli tomu nebyli schopni v roce 1903 sehnat dostatečný počet podpisů k povolení pracovního volna u příležitosti oslav 1. máje.⁶⁸ Továrně se v celém sledovaném období zcela vyhýbaly stávky. Proběhla zde pouze několikadenní výluka v prosinci 1905.⁶⁹ Rovněž policejní relace z dělnických schůzí v Hodoníně z let 1904–1906 ženy neuváděly ani jako davové účastnice.⁷⁰

Teprve v období mezi lety 1908–1911 se hodonínské dělnice začaly výrazněji uplatňovat na veřejnosti. Na hodonínské dělnice cílil prvomájový proslov brněnské agitátorky Františky Skaunicové, pozvané sem v roce 1908. Přestože se oslav zúčastnil i průvod pracujících tabákové továrny, všeodborová konference Slovácka o měsíc později konstatovala, že ve zdejším odborném spolku dělnictva tabákového průmyslu je zorganizováno pouze 520 osob, tj. pouze 27,7 % všech zaměstnanců. Organizace se podle zpráv separovala od ostatního dělnictva, přičemž vina byla svalována na ženy, projevující málo „pochopení“ a „loajality“ k ostatním složkám dělnictva.⁷¹ Potvrzuje to tezi Lukáše Fasory o malé organizovanosti odborů feminizovaných odvětvích.⁷² Hodonínská pobožka *Odborného spolku dělníků a dělnic zaměstnaných při výrobě tabáku*, uváděná v roce 1905 jako místní skupina spolku *Gewerkschaft der Tabakarbeiterinnen und Arbeiter Österreichs*, disponovala jen malým počtem žen ve vedoucích funkcích. Františka Kolaříková byla v tomto období jedinou ženou schopnou přednášet na větších akcích proslovy. Krajský výbor ji proto delegoval na schůzi rodičů, kteří v roce 1909 podali obecnímu výboru petici za zřízení české měšťanky.⁷³

Zdá se, že socialistická agitace v Hodoníně přinesla v průběhu let své plody, jelikož se během prvomájové oslavy roku 1909 v tabákové továrně odpoledne již nepracovalo a akce se tak mohl účastnit větší počet žen.⁷⁴ Jádrem této skupiny byly patrně tabákové dělnice, o jiných ženách prameny nereferují. Zdejší skupina tabákového dělnictva utěšeně rostla. Předseda skupiny Bernard Fibich konstatoval, že během roku 1909 k ní přistoupilo 134,

vystoupilo 52 a vyloučeno bylo 12 osob. Konečný nárůst skupiny činil 65 osob. Koncem kalendářního roku tak skupina sdružovala 591 osob, z toho 479 žen a 112 mužů. Jen do února 1910 počet jejich členů stoupl na 770 osob. Během roku 1909 vykonala 11 schůzí výboru, šest členských a pět veřejných schůzí.⁷⁵ Na početním navýšení se pravděpodobně odrazily protidrahotní demonstrace, které se odehrály mj. také v Hodoníně. Zdejší skupina tabákového dělnictva se v dubnu 1911 zúčastnila druhé valné hromady centrálního odborového spolku ve Vídni, kam byly delegovány vedle dvou mužských předáků Františka Kolaříková s dělnicí Hejdovou.⁷⁶ Při tabákové továrně ovšem od roku 1912 fungovaly konkurenční katolické odbory – pobočka *Všeodborového sdružení křesťanského dělnictva*.

Kvalitativním i kvantitativním podnětem v organizování žen se měla stát první oslava Mezinárodního dne žen v roce 1911. Tento nový revoluční svátek pro ženy zde byl slaven v klimatu doznívajících demonstrací proti zvyšování daní, ke kterým byly vyzývány také ženy z Kunovic.⁷⁷ Oslava MDŽ se uskutečnila 19. března v hodonínském hostinci U Zlatého kříže, v předsednictvu schůze nacházíme vedle Františky Kolaříkové dělnice Sklenářovou a Marešovou. Na rozdíl od jiných oblastí Moravy nebylo předsednictvo schopnost zajistit ženskou mluvčí a hlavní slovo o postavení žen v minulosti a současnosti zde měli JUDr. František Hess a předák Tomáš Koutný. Akce se celkově setkala s malou odezvou.⁷⁸

Zjevné problémy s organizováním žen výrazněji neřešil krajský výbor strany, který v posledních předválečných letech jen málo změnil způsob své agitace mezi dělnicemi. *Slovácko* sice opakovaně přinášelo avíza k oslavám MDŽ, ty se však setkávaly v Hodoníně s rezervovaným postojem dokonce i tehdy, když na nich referovaly ženy samotné. Problematickým byl rovněž postoj krajského výboru strany. Kupř. při oslavě MDŽ roku 1914 se v Hodoníně ve stejný den uskutečnila oslava 50. narozenin básníka J. S. Machara, na němž vystoupil vídeňský předák František Dvořák i přesto, že oficiální stanovisko strany preferovalo vystříhat se v tento den jiným akcím.⁷⁹ Ačkoliv návštěva F. Dvořáka byla spojena s tím, že s ním přicestovala také Jana Dvořáková, jež v Hodoníně promluvila na oslavě MDŽ, mnohem většího mediálního prostoru se ve *Slovácku* dostalo Macharově oslavě. J. Dvořáková tak marně burcovala místní ženy, aby vstupovaly do politických organizací, což se očividně nedělo.⁸⁰ Krajský výkonný výbor proto se zájmem sledoval aktivitu pokrokového ženského hnutí v oblasti, v případě Hodonína zejména *Dobročinného spolku dam*. Agitace cílená přímo na pracovní kolektiv tabákové továrny dostala na stránkách *Slovácka* prostor až v prosinci 1913, kdy byla založena rubrika *Hlídky tabákového dělnictva*. Genderově specifické články o poměrech tabákových dělnic však nebyly příliš časté.⁸¹ Výkonný výbor se na jaře 1914 ostatně soustředil na rozvoj jednotlivých místních odborových a družstevních organizací. Přestože tak *Slovácko* hovořilo o konkrétních krocích vedoucích k ustavení politické organizace žen v Hodoníně, ty přicházely se značným zpožděním oproti jiným moravským krajům.⁸²

4.2. Podluží a zbylé oblasti Slovácka

Ve zbylém Podluží se ženy objevovaly na socialistických schůzích až kolem roku 1910. Větší počet žen se objevil na protidrahotním táboru lidu v Dubňanech v říjnu 1911 a na prvomájové oslavě následujícího roku.⁸³ Jedním ze starších dělnických středisek byla Lužice, kde se jako v jediné obci Slovácka objevilo několik žen na prvomájové oslavě roku 1914. Stejný případ platí pro Těšice u Mikulčic o rok dříve.⁸⁴ Rovněž na Podluží se ženy objevovaly v pozicích davových a pasivních účastnic společenských akcí.⁸⁵

V roce 1913 se do regionu, který přináležel sociálním demokratům-autonomistům, pokusili proniknout brněňští centralisté, jež 25. května 1913 uspořádali ve Žďánicích schůzi žen a dívek o politickém a hospodářském postavení žen s hlavní řečnicí Františkou

Skaunicovou.⁸⁶ Centralisté vybudovali v letech 1910–1911 vlastní ženskou politickou organizaci v Břeclavi. Místní dělnice byly oproti ostatním oblastem vyzývány již v prosinci 1905 ke stávce na železnici a v květnu 1909 k nim směřovala agitační přednáška F. Skaunicové v blízkých Kosticích.⁸⁷ Břeclavská politická organizace německých dělnic byla v kontaktu s vídeňskými *Arbeiterinnen-Zeitung*, které přinášely zprávy o její činnosti. Pořádala podobně jako řada jiných vánoční večírky pro děti a objevovala se v dobovém tisku především v souvislosti s oslavami MDŽ. Ten zde byl slaven samostatně již v roce 1911.⁸⁸ Břeclavským socialistkám ovšem s úspěchem konkurovaly katoličky i nacionalistky, které zde disponovaly několika vlastními sdruženími.⁸⁹ Mimo vlastní Břeclav nezaznamenávali centralisté větší ohlas.⁹⁰

Zprávy z ostatních slováckých regionů o organizování žen v rámci autonomistických struktur byly sporadické. Poměrně rezistentní k socialistické agitaci byly ženy z Uherskobrodská, o kterých nemáme ze sledovaného období žádné informace. Z ženských spolků tu vznikly pouze takové, které se orientovaly na měšťanské vrstvy.⁹¹ Podobně na tom bylo Zlínsko, kde se sice zlínské i fryštátské ženy objevovaly na prvomájových oslavách už od roku 1906, ovšem ani zde neexistovaly předpoklady k ustavení ženských organizací.⁹² Rovněž dopisovatelé z pomezí Chřibů pak mohli v roce 1911 jen komentovat úspěchy katolíků mezi ženami.⁹³ Stejná konstelace panovala ve Strážnici, kde místní katolíci zvítězili v obecních volbách v roce 1914 údajně pomocí „zfanatizovaných žen“, které pomáhaly kněžím v předvolební agitaci.⁹⁴ Na ženy z regionů Hustopečska a Kloboucka agitace hodonínského ústředí nedosahovala. Máme odtud jen jedinou zprávu z Čejkovic z roku 1910, kde po vyslechnutí první veřejné socialistické schůze projevily tři ženy, které původně přišly odvést své muže, ochotu zapojit se do dalšího dění. Zpráva měla sloužit jako normativní vzor.⁹⁵ O Hornácku a Luhačovicku platilo výše uvedené. Tyto oblasti byly vzdáleny od Hodonína a podobně jako jinde zde zcela zjevně dominovaly katolické struktury. Skromné pokusy o organizování žen evidujeme pouze na Uherskohradištsku, Kyjovsku a Uherskoostrožsku.

Na Uherskohradištsku se setkávala socialistická agitace mezi ženami s částečnou recepcí až kolem roku 1910. Městské prostředí Uherského Hradiště bylo spojeno hned s několika měšťanskými ženskými spolky, které zde měly tradici již od osmdesátých let 19. století.⁹⁶ Sociální demokraté si všímali se zájmem aktivit zdejšího odboru *Jednoty učitelek moravských* za úpravu učitelských platů apod. Z dobového tisku se dozvídáme, že např. při prvomájové oslavě roku 1909 se mezi davem objevilo několik soudružek zdobených rudými karamfiáty.⁹⁷ Zdejší okresní výbor sociální demokracie uspořádal první schůzi žen až 19. února 1911. Jednalo se o první schůzi v celém tehdejší uherskohradištském okrese. Referovali na ní hodonínští předáci, kteří zde hovořili o útrapách pracujících žen a jejich nutné účasti na protidrahotních demonstracích. Krajský výkonný výbor si od této akce sliboval průlom v organizování žen v celém regionu, vyzýval proto ostatní okresní organizace, aby následovaly jeho vzoru.⁹⁸ Tato očekávání nebyla naplněna. Ženy se na akcích vyskytovaly jen minimálně. Zcela mimořádně se objevily např. na antimilitaristické a protidrahotní manifestaci v Babicích v prosinci 1912.⁹⁹ Okresní konference Uherskohradištska roku 1914 nepřinesla o ženách žádné zprávy.

Na Kyjovsku byly ženské aktivity v rámci sociálně demokratických struktur spíše skromnější. Ženy byly sice jmenovány kupř. na voličské schůzi v Mistríně v květnu 1907, konkrétně v této obci se však nacházela poměrně agilní skupina *Sdružení venkovské omladiny*.¹⁰⁰ V roce 1911 se zde konal krajinský sjezd katolické mládeže z celého Slovácka, provázený nejrůznějšími festiviti a přednáškami pozvaných řečníků i řečnic. Zdejší skupině venkovské omladiny dokonce po nějakou dobu předsedala žena.¹⁰¹ Co se týče Kyjova, ženy se zúčastnily prvomájových oslav už v roce 1908. *Slovácko* z této zájmové oblasti přinášelo zprávy

o ženách jen sporadicky, přičemž většina zpráv medializovala poklesky církevních představitelů. Periodikum otisklo např. případ vracovského kaplana Halůska, který měl údajně v roce 1910 sexuálně obtěžovat jednu ženu z okolí Bzence a po dalších dívkách „vyzvídat“ při zpovědi pikantnosti z jejich soukromého života.¹⁰² Jiná zpráva svědčila o víceméně reprezentanční úloze žen v dělnickém socialistickém hnutí, kdy při oslavě úspěchu hodonínského předáka Tomáše Koutného v zemských volbách pronesla na manifestační schůzi ve Vracově v srpnu 1913 slavnostní projev Filomena Třísková a Karolina Išová mu dala kytici s rudou stuhou.¹⁰³ Celkové výsledky v organizování žen v regionu byly více než slabé. Větší odezvu zde mimo katolických spolků nacházely tradiční měšťanské ženské spolky.¹⁰⁴ Socialistky zde byly jmenovány pouze jako herečky ochotnických dělnických divadel, kupř. DTJ v Žádovicích. Malé výsledky socialistů tak stály za pobídnutím, aby se ženy zajímaly o únorovou přednášku Jindřišky Wurmové v roce 1914 ve Vracově, představitelky *Jednoty mírové pro Moravu*.¹⁰⁵ Okresní stranická konference pro Kyjovsko v roce 1914 podrobnější zprávy o ženách nepřinesla.

Malé výsledky v organizování žen byly vykazovány taktéž na Uherskoostrožsku. Zprávy o účasti žen na prvomájových oslavách máme z roku 1910 z Moravského Písku.¹⁰⁶ V Uherském Ostrohu se ženy uplatňovaly v rámci ochotnictví v místní DTJ a *Dělnicko-hospodářské besídce* v Předměstí u Uherského Ostrohu. Tato činnost je v roce 1912 nominovala do rodící se místní politické organizace.¹⁰⁷ Podobně jako v jiných oblastech byly ženy zmíněny u ryze reprezentančních a manifestačních záležitostí. Šlo kupř. o předání kytice zemským a říšským poslancům dvěma dívkami na socialistické slavnosti v Moravském Písku v červenci 1913.¹⁰⁸ Na Uherskoostrožsku se lépe dařilo mládežnickému hnutí v podobě místních skupin DTJ ve Veselí nad Moravou (1911) a Moravském Písku (1914). Ve Veselí nad Moravou a Uherském Ostrohu se ženy orientovaly na lokální pobočky spolku *Patriotischer Frauenhilfsverein vom rothen Kreuz für Mähren* (1881 a 1882).

5. Závěr

Agitace sociální demokracie mezi ženami na Slovácku probíhala okrajově již od přelomu 19. a 20. století, za cílenou ji můžeme označit až po roce 1907, kdy bylo založeno oficiální periodikum strany a byla upevněna pozice zdejšího krajského výkonného výboru. Region stál mimo zájmovou oblast brněnské *Jednoty žen a dívek*, organizování žen tudíž spadalo výhradně na bedra zdejšího krajského výkonného výboru se sídlem v Hodoníně. Mezi lety 1907–1911 se nesly pokusy o zapojování žen na proklamacích o jejich nezbytné účasti na protidrahotních manifestacích, těsně před rokem 1914 také v duchu rovnostářských požadavků. Přestože slovácká sociální demokracie vybízela ženy k účasti na svých akcích, ty se v pramenech objevovaly jenom v souvislosti s velkými oslavami, kupř. prvomájovými, a vždy jako pasivní účastnice dění. Oficiální mediální diskurz hodonínského krajského ústředí pojímal slovácké ženy jako „fanaticky oddané“ církevním strukturám a byl málo nakloněn aktivně prezentovat jiné obrazy ženství. Jen malá část diskurzu cílila na tabákové a dělnice jiných výrobních odvětví, což patrně vedlo společně s dominancí katolíků v regionu a strukturálními překážkami v chodu sociální demokracie ke slabým výsledkům v organizování žen.

V regionu nebyly před rokem 1914 mimo vlastní Hodonín, kde se nacházela tabáková továrna s majoritně ženským pracovním kolektivem, vhodné předpoklady k ustavování ženských politických organizací. Sociální demokraté na Slovácku naráželi na síť systematicky budovaných katolických spolků s čistě ženskou či smíšenou členskou základnou. V regionu byly aktivnější pouze dvě politické ženské organizace, a to autonomisticky orientovaná

skupina, vzešlá z odborného spolku tabákových dělnic a dělníků v Hodoníně s nejviditelnější představitelkou Františkou Kolaříkovou, a centralistická německojazyčná politická organizace žen v Břeclavi. Vzhledem ke konkurenčnímu vztahu stran, jimž kompetenčně podléhaly, však spolu nekomunikovaly. Malý zájem pracovníků tabákové továrny o socialisty i patrně odlišné politické preference žen z dalších oblastí Slovácka stály za velmi slabou receptcí Mezinárodního dne žen.

Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Moravské zemské muzeum (DKRVO, MK000094862).

Poznámky:

- 1 Z e m e k, Metoděj, T r a p l, Miloš a F r o l e c, Václav, eds. *Slovácko: kapitoly z dějin Slovácka*. Brno: Muzejní spolek, 1978, s. 211–216; Č a d a, Václav a kol. *Hodonín: minulost a socialistická přítomnost města*. Brno: Blok, 1979, s. 227an.; N e k u d a, Vladimír, ed. *Uherskohradištsko*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1982, s. 264–266; Z e m e k, Metoděj, ed. *Uherský Brod: minulost i současnost slováckého města*. Brno: Blok, 1972, s. 204–205.
- 2 V l a c h, Jaroslav, K u b i č e k, Jaromír a Š t a r h a, Ivan. *Bibliografie okresu Hodonín*. Hodonín: Okresní knihovna v Hodoníně, 1985, hesla 807–972.
- 3 Č e r e š ň á k, Bedřich, G á b a, Antonín a M e z i h o r á k, František. *Dělnické hnutí na Slovácku a Velká říjnová socialistická revoluce*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 1967; *Z dějin robotnického hnutí moravskoslovenského pomezí: Zborník příspěvků*. Skalica-Hodonín: Záhorské muzeum ve Skalici, Okresní vlastivědné muzeum v Hodoníně, 1971, s. 7–10.
- 4 B á r t a, Petr. *Tabáková továrna v Hodoníně*. Bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, 2017; S p ě v á k, Přemysl. *Občanské elity Hodonína a jejich spolkový život 1861–1914*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 2011.
- 5 B á r t a, Petr. *Komunistické hnutí v Hodoníně za první republiky (s přihlédnutím k dobovému tisku)*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, 2019.
- 6 Výběrově: P l a č e k, Miroslav a kol. *Hodonín: dějiny města do roku 1948*. Hodonín: Město Hodonín, 2008; H r d l i č k a, Milan. *Moravská Nová Ves*. Znojmo: Pro obec Moravskou Novou Ves vydalo nakl. FPO Znojmo, 2001.
- 7 B a h e n s k á, Marie, H e c z k o v á, Libuše a M u s i l o v á, Dana. *Nezbytná, osvobozující, pomlouvaná: o ženské práci*. České Budějovice: Veduta, 2017; E n g l o v á, Jana. *Práce žen v továrnách v poslední čtvrtině 19. století a její reflexe v sociálně-demokratických kruzích. Historická demografie 34*, 2010, č. 1, s. 14–29; M a c k o v á, Marie. *Státní tabákové továrny v Lanškrouně a Svitavách do první světové války ve světle státní statistiky*. In: *Pomezí Čech, Moravy a Slezska: sborník prací ze společenských a přírodních věd*. Sv. 7. Litomyšl: Regionální muzeum v Litomyšli, 2006, s. 80–106; T á ž. *Tabáková továrna v Lanškrouně jako součást státní tabákové režie*. Lanškroun: Městské muzeum Lanškroun, 2007.
- 8 G á b a, Antonín. *Dělnické hnutí na Slovácku do Velké říjnové socialistické revoluce*. In: Čerešňák, Bedřich, Gába, Antonín a Mezihorák, František. c. d., s. 8.
- 9 B a r t o š, Josef, S c h u l z, Jindřich a T r a p l, Miloš. *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960. Svazek VIII, Okresy: Uherské Hradiště, Uherský Brod, Hodonín, Kyjov*. Ostrava: Profil, 1982, s. 28–29, 35, 120–121.
- 10 Z e m e k, Metoděj, ed. c. d., s. 204–205.
- 11 N e k u d a, Vladimír, ed. c. d., s. 264–266.
- 12 Z e m e k, Metoděj, T r a p l, Miloš a F r o l e c, Václav, eds. c. d., s. 211–216.
- 13 *200 let. Tabákový průmysl v Hodoníně*. Hodonín 1983, nestr.
- 14 Č e r e š ň á k, Bedřich, G á b a, Antonín a M e z i h o r á k, František, eds. c. d., s. 9.
- 15 P l a č e k, Miroslav, ed. c. d., s. 304.

- 16 Č a d a, Václav a kol. c. d., s. 232; Krajská konference slováckých organizací. In: *Slovácko* 1, 1907, č. 30, 11. 10., nestr.
- 17 Č e r e š ň á k, Bedřich, G á b a, Antonín a M e z i h o r á k, František. c. d., s. 7–11.
- 18 B a r t o š, Josef, S c h u l z, Jindřich a T r a p l, Miloš. c. d., s. 217–222; Č e r e š ň á k, Bedřich, G á b a, Antonín a M e z i h o r á k, František. c. d., s. 7, 238.
- 19 Reč rolnice Františky Rosendorfové z Nové Vsi na 1. sjezdě katol. selek a děvušek na Velehradě. In: *Selka* 1, č. 8, s. 1–3.
- 20 Moravský zemský archiv v Brně (dále jen MZAB), fond Zemský úřad Brno, I. manipulace, (dále jen B40/I.), kniha 437, spolkový katastr okresu Uherské Hradiště – okres; Tamtéž, kniha 436, spolkový katastr okresu Uherský Brod; Tamtéž, kniha 437e, spolkový katastr okresu Kyjov; Tamtéž, kniha 436e, spolkový katastr okresu Hodonín.
- 21 Klerikalismus a ženy na Moravě slovácké. In: *Ženský list* 11, 1902, č. 16, 7. 8., s. 5.
- 22 Lanžhot. In: *Slovácko* 1, 1907, č. 14, 21. 6., nestr.
- 23 Ve městě se nacházela celá řada měšťanských ženských spolků. V roce 1893 zde byl založen *Dobročinný spolek dle Spoleka českých dam a dívek Zora*, o dva roky později pak pobočka rakouského spolku *Patriotischer Frauenhilfsverein vom rothen Kreuz für Mähren*. V příštích letech vznikly *Frauen und Mädchen Turnverein Gödig* (1904), *Damen Singverein* (1905) a ženská a dívčí pobočka spolku *Schulverein* (1905). MZAB, B40/I, kniha 436e.
- 24 Konference socialistické mládeže. In: *Slovácko* 2, 1908, č. 6, 7. 2., nestr.
- 25 Český politický spolek v Hodoníně. In: *Slovácko* 2, 1908, č. 14, 3. 4., nestr.; W i e d e r m a n n o v á, Zdenka. Klerikalismus a žena. In: *Slovácko* 2, 1908, č. 29–34, 17. 7., 24. 7., 31. 7., 7. 8., 14. 8., 21. 8., nestr.
- 26 K o l e j k a, Josef. Třídní boje v letech 1907–1917. In: Kolejka, Josef, Šindelář, Bedřich a Vytiska, Josef, eds. *K dějinám dělnického hnutí na Moravě a ve Slezsku: (sborník příspěvků a materiálů). II. (1889-1917)*. Brno: Matice moravská, 1955, s. 58.
- 27 Krajská konference. In: *Slovácko* 2, 1908, č. 45, 6. 11., nestr.
- 28 Ženská hlídka. In: *Slovácko* 3, 1909, č. 8, 19. 2., nestr.; Ženská hlídka. In: Tamtéž, č. 11, 12. 3., nestr.; Ženská hlídka. In: Tamtéž, č. 13, 26. 3., nestr.
- 29 L u k š o v á, A. Probudíme ženy! In: *Slovácko* 4, 1910, č. 17, 29. 4., s. 2.
- 30 Š t ě p a n í k o v á, J. Žena slovácká. In: *Slovácko* 4, 1910, č. 34–36, 26. 8., 2. 9., 9. 9.
- 31 Vracovským ženám ze „Slováckých Novin“. In: *Slovácko* 4, 1910, č. 41, 14. 10., s. 4.
- 32 Výmluva na ženu. In: *Slovácko* 4, 1910, č. 25, 24. 6., s. 2.
- 33 V roce 1910 bylo na kodaňském sjezdu strany rozhodnuto o zavedení nového svátku za volební právo žen – Mezinárodního dne žen. Ženy měly být na rozdíl od předchozího období začleňovány do chodu místních, okresních i jim nadřazených politických organizací, ze kterých je původně vylučoval § 30 spolkového zákona z roku 1867. Delegovaly své zástupkyně do výkonných výborů a dalších grémií strany a zakládaly ženské sekce politických organizací.
- 34 R á j e c k ý. Ženská otázka I-III. In: *Slovácko* 6, 1912, č. 13, 15–16, 27. 3., 12. 4., 19. 4.
- 35 Vám, mladé dělnice! In: *Slovácko* 6, 1912, č. 47, 22. 11., s. 6; Vám, mladé dělnice! In: Tamtéž, č. 48, 29. 11., s. 5–6.
- 36 H a u c h, Gabriella. *Frauen bewegen Politik: Österreich 1848-1938*. Innsbruck: StudienVerlag, 2009, s. 98.
- 37 M u s i l o v á, Dana. *Z ženského pohledu. Poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918-1939*. České Budějovice: Pro Univerzitu Hradec Králové vydal Bohumír Němec – Veduta, 2007, s. 103–104; Č a d a, Václav a kol. c. d., s. 232, 273, 276.
- 38 Krajská konference v Hodoníně. In: *Slovácko* 3, 1909, č. 42, 15. 10., nestr.; Soc. dem. hnutí na Slovácku. In: *Slovácko* 6, 1912, č. 4, 26. 1., s. 1; Mládež na postupu. In: *Slovácko* 6, 1912, č. 9, 1. 3., s. 2–3; Zpráva z II. řádné valné hromady XXI. okr. Děln. Těl. Jednot. českosl. In: *Slovácko* 7, 1913, č. 15, 11. 4., s. 5; Krajská konference slováckých organizací. In: *Slovácko* 1, 1907, č. 30, 11. 10., nestr.
- 39 Říšská konference tabákového dělnictva. In: *Slovácko* 6, 1912, č. 3, 19. 1., s. 3.
- 40 Valná hromada. In: *Slovácko* 8, 1914, č. 7, 6. 2., s. 5.
- 41 K r u t í l k o v á, Hana. Ženy a Sdružení venkovské omladiny pro Moravu a Slezsko. Příspěvek k pronikání žen do zájmových organizací katolického tábora před rokem 1914. In: *Morava v době*

- převratů a změn 1848-1918: sborník příspěvků z odborné konference: Kroměříž, 6. a 7. června 2018.* Kroměříž: Knihovna Kroměřížska, p.o. ve spolupráci s Moravským zemským archivem v Brně – Státním okresním archivem Kroměříž, Muzeem Kroměřížska, p.o. a Městem Kroměříž, 2018, s. 44–46.
- 42 Z Velké Blatnice. In: *Selka* 10, 1911, č. 13, s. 7.
- 43 MZAB, B40/I, kniha 436.
- 44 K dějinám tabákové továrny v Hodoníně srovnej: B á r t a, Petr. *Tabáková továrna...*, c. d., s. 13–16, 20–21; Obecně k zaměstnanosti žen v tabákových provozech srovnej: M a c k o v á, Marie. *Státní tabákové továrny...*, c. d., s. 98.
- 45 M a c k o v á, Marie. *Tabáková továrna v Lanškrouně...*, c. d., s. 83–84.
- 46 F a s o r a, Lukáš. *Dělník a měšťan: vývoj jejich vzájemných vztahů na příkladu šesti moravských měst 1870-1914*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010, s. 58–61.
- 47 M a c k o v á, Marie. *Státní tabákové továrny...*, c. d., s. 113.
- 48 *Tabellen zur Statistik des österreichischen Tabakmonopols für das Jahr 1910*. Wien: K. K. Hof- und Staatsdruckerei, 1911, s. 18–20, 23–26.
- 49 K proměnám sortimentu a zavádění mechanizace ve zdejší tabákové továrně srovnej: B á r t a, Petr. *Tabáková továrna...*, c. d., s. 22–24.
- 50 *Tabellen*. c. d., s. 18–20, 23–26.
- 50 Tamtéž, s. 34–49.
- 51 Nejvíce jich zde pracovalo ve věkové kategorii 30–35 let (21 osob). Tamtéž, s. 57–60.
- 52 Tamtéž, s. 18–20, 23–26.
- 53 F a s o r a, Lukáš. *Dělník a měšťan...*, c. d., s. 58–61.
- 54 M a c k o v á, Marie. *Tabáková továrna...*, c. d., s. 123.
- 55 B a h e n s k á, Marie, H e c z k o v á, Libuše a M u s i l o v á, Dana. c. d., s. 152–153.
- 56 Dvacetileté jubileum tovární inspekce. Zpráva c. k. tabákových továren. In: *Ženský list* 13, 1904, č. 25, 9. 12., s. 3–4.
- 57 M a c k o v á, Marie. *Tabáková továrna...*, c. d., s. 107.
- 58 *Tabellen*. c. d., s. 34–49.
- 59 Tamtéž, s. 34–49.
- 60 Tamtéž, s. 62.
- 61 Tamtéž, s. 30.
- 62 E n g l o v á, Jana. c. d., s. 20.
- 63 Archiv Československé sociální demokracie, fond Československá sociálně demokratická strana dělnická 1874–1921, kart. 17, inv. č. 130, II. krajská organizace na Moravě (Hodonín) 1895–1920, f. 1.
- 64 Z Hodonína. In: *Ženský list* 5, 1896, č. 17, 14. 9., s. 134.
- 65 Z Lužic u Hodonína. In: *Rovnost* 18, 1902, č. 40, 2. 4., s. 3–4; Z Lužic u Hodonína. In: *Ženský list* 11, 1902, č. 5, 16. 3., s. 6–7.
- 66 Lužice. In: *Rovnost* 19, 1903, č. 118, 2. 10., s. 3.
- 67 Z Hodonína. In: *Ženský list* 11, 1902, č. 15, 24. 7., s. 5–6; Tabákové dělnice. In: *Ženský list* 11, 1902, č. 25, 11. 12., s. 6–7; Z Hodonína. In: *Ženský list* 10, 1901, č. 20, 28. 10., s. 6.
- 68 V Hodoníně. In: *Rovnost* 19, 1903, č. 54, 6. 5., s. 1–2.
- 69 Pasivní resistance dělnic tabákové továrny. In: *Ženský list* 5, 1905, č. 26, 21. 12., s. 6–7; V roce 1905 proběhly dělnické stávky v hodonínské koželuzně, nepracovali také krejčovští dělníci, dělníci velkostatku a sladovny. O dva roky později se opakovala stávka ve sladovně, v roce 1909 pak stávkovali cihláři. Č a d a, Václav a kol. c. d., s. 231–233.
- 70 Srovnej Státní okresní archiv Hodonín, fond Okresní úřad Hodonín, presidiální spisy 1891–1918, kart. 695, č. j. 199; kart. 695, č. j. 209; kart. 698, č. j. 360; kart. 700, č. j. 187; kart. 703, č. j. 294; kart. 706, č. j. 160.
- 71 1. máj 1908. In: *Slovácko* 2, 1908, č. 19, 8. 5., nestr.; Všeodborová konference na Slovácku. In: *Slovácko* 2, 1908, č. 23, 5. 6., nestr.
- 72 F a s o r a, Lukáš. *Stáří k poradě, mládí k boji: radikalizace mladé generace českých socialistů 1900-1920*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2015, s. 179.

- 73 Č a d a, Václav a kol. c. d., s. 241.
- 74 První máj na Slovácku. In: *Slovácko* 3, 1909, č. 19, 7. 5., nestr.
- 75 Skupina tabákového dělnictva. In: *Slovácko* 4, 1910, č. 8, 25. 2., s. 4.
- 76 Organisaace tabákového dělnictva. In: *Slovácko* 5, 1911, č. 17, 28. 4., s. 6.
- 77 Kunovice. In: *Slovácko* 5, 1911, č. 9, 3. 3., s. 6.
- 78 Za politická práva žen. In: *Slovácko* 5, 1911, č. 12, 24. 3., s. 3; Manifestační schůze za politickou rovnoprávnost žen v Praze, v Brně, Hodoníně a ve Vídni. In: *Ženský list* 20, 1911, č. 13, 30. 3., s. 1–4.
- 79 Macharův večer. In: *Slovácko* 8, 1914, č. 11, 13. 3., s. 2–3.
- 80 Dnem žen. In: *Slovácko* 8, 1914, č. 11, 13. 3., s. 3.
- 81 Co měly by naše ženy. In: *Slovácko* 7, 1913, č. 44, 31. 10., s. 5.
- 82 Z Hodonína. In: *Rovnost* 30, 1914, č. 59, 13. 3., s. 7.
- 83 Velký protidrahotní tábor v Dubňanech. In: *Rovnost* 27, 1911, č. 226, 5. 10., s. 3; První květen československé sociálně-demokratické strany dělnické. In: *Rovnost* 28, 1912, č. 101, 4. 5., s. 3.
- 84 Oslava 1. května na Slovácku. In: *Slovácko* 8, 1914, č. 19, 8. 5., s. 1–2; První květen na Slovácku. In: *Slovácko* 7, 1913, č. 19, 19. 5., s. 1–3.
- 85 Příkladem může být pohřeb učitele Danička z Dolních Bojanovic v roce 1911, jehož odmítl farář vzhledem k sebevraždě pohřbít. K poslednímu rozloučení se zesnulým pak přišel údajně velký dav dělníků i dělnic s rudým praporem a červenými karafiáty v klopě. Dělníci a dělnice z blízkých Těšic a Lužic údajně katolíkům na jiné akci strhávali orelské odznaky a plivali na ně. Z Dol. Bojanovic. In: *Selka* 10, 1911, č. 22, s. 6–7.
- 86 Žďánice. In: *Žena* 3, 1913, č. 11, 22. 5., s. 11.
- 87 Pasivní resistance na drahách. In: *Rovnost* 21, 1905, č. 159, 19. 12., s. 1–2; Kostice u Břeclavy. In: *Rovnost* 25, 1909, č. 125, 8. 5., s. 6.
- 88 Lundenburg. In: *Arbeiterinnen-Zeitung* 20, 1911, č. 1, 3. 1, s. 7; Lundenburg. In: *Arbeiterinnen-Zeitung* 20, 1911, č. 7, 28. 3. s. 3; Versammlungen gegen den § 30. In: *Arbeiterinnen-Zeitung* 21, 1912, č. 8, 10. 4., s. 5–6.
- 89 Již v roce 1899 zde vznikl židovský spolek *Israelitischer Frauenwohltätigkeitsverein*, v roce 1910 pak turnéřská skupina s názvem *Frauenverein* a o dva roky později ženská a dívčí pobočka spolku *Schulverein*. Mezi zdejšími katoličkami naopak vynikala rolnice Marie Čapková, která figurovala před válkou jako předsedkyně vzdělávacího a školského spolku. MZAB, B40/I, kniha 436e.
- 90 Č e r e š ň á k, Bedřich, G á b a, Antonín a M e z i h o r á k, František. c. d., s. 10.
- 91 Ve spolkovém katastru jsou uvedeny tři spolky v Uherském Brodu, a to *Frauen Wohltätigkeits-Verein* (1878–1901), *Israelitischer Frauenverein* (1898) a ženský a dívčí odbor *Národní jednoty pro východní Moravu* (1914). V Bojkovicích navíc vznikla *Moravanka, spolek českých žen a dívek* (1899–1903). MZAB, B40/I, kniha 436.
- 92 Zlín. In: *Rovnost* 22, 1906, č. 103, 3. 5., s. 3.
- 93 Z Koryčan. In: *Slovácko* 5, 1911, č. 38, 22. 9., s. 5.
- 94 Obecní volby ve Strážnici. In: *Slovácko* 8, 1914, č. 9, 27. 2., s. 4.
- 95 V Čejkovicích. In: *Slovácko* 4, 1910, č. 27, 8. 7., s. 4.
- 96 MZAB, B40/I, kniha 437.
- 97 První máj na Slovácku. In: *Slovácko* 3, 1909, č. 19, 7. 5., nestr.
- 98 Z Kunovic u Uh. Hradiště. In: *Rovnost* 27, 1911, č. 47, 28. 2., s. 7.
- 99 Z Babic. In: *Slovácko* 6, 1912, č. 49, 6. 12., s. 5–6.
- 100 V Místříně. In: *Rovnost* 23, 1907, č. 107, 11. 5., s. 5.
- 101 Do Místřína. In: *Selka* 10, 1911, č. 14, s. 7; Z Místřína od Kyjova. In: *Selka* 10, 1911, č. 26, s. 6–7.
- 102 Z Vracova. In: *Slovácko* 4, 1910, č. 33, 19. 8., s. 3.
- 103 Velká manifestační veřejná schůze lidu. In: *Slovácko* 7, 1913, č. 34, 22. 8., s. 5.
- 104 Na Kyjovsku vznikaly první ženské spolky až v osmdesátých letech 19. století. Jako první z nich byla ustavena bzenecká pobočka spolku *Patriotischer Frauenhilfsverein vom rothen Kreuz für Mähren* (1882), později i v Kyjově (1908). Více ženských spolků vzniklo v Kyjově, kde v roce 1911 vznikl *Zionistischer Mädchenbund Gaya*, z českých sdružení pak *Ženská útulna* (1912–1914) a *Spolek dobročinných paní a dívek v Kyjově* (1914). MZAB, B40/I, kniha 437e.

- 105 Přednáška. In: *Slovácko* 8, 1914, č. 12, 20. 3., s. 3.
106 První máj na Slovácku. In: *Slovácko* 4, 1910, č. 18, 6. 5., s. 1–2.
107 Uh.-ostrožská polit. organizace. In: *Slovácko* 6, č. 19, 10. 5., s. 5.
108 Slavnost vítězství. In: *Slovácko* 7, 1913, č. 29, 19. 7., s. 4.

Archiválie:

Moravský zemský archiv v Brně, fond Zemský úřad Brno, I. manipulace, knihy 436, 436e, 437, 437e.
Archiv Československé sociální demokracie, fond Československá sociálně demokratická strana dělnická 1874–1921, kart. 17, inv. č. 130, II. krajská organizace na Moravě (Hodonín) 1895–1920.
Státní okresní archiv Hodonín, fond Okresní úřad Hodonín, prezidiální spisy 1891–1918, kart. 695, č. j. 199; kart. 695, č. j. 209; kart. 698, č. j. 360; kart. 700, č. j. 187; kart. 703, č. j. 294; kart. 706, č. j. 160.

Tištěné prameny:

Arbeiterinnen-Zeitung, ročníky 20–21 (1911–1912).
Rovnost, ročníky 18–19 (1902–1903), 21–23 (1905–1907), 25 (1909), 27–28 (1911–1912), 30 (1914).
Selka, ročníky 1 (1902), 10 (1911).
Slovácko, ročníky 1–8 (1907–1914).
Žena, ročník 3 (1913).
Ženský list, ročníky 5 (1896), 10–11 (1901–1902), 20 (1911).
Tabellen zur Statistik des österreichischen Tabakmonopols für das Jahr 1910. Wien: K. K. Hof- und Staatsdruckerei, 1911.

Literatura:

200 let. Tabákový průmysl v Hodoníně. Hodonín 1983.
B a h e n s k á, Marie, H e c z k o v á, Libuše a M u s i l o v á, Dana. *Nezbytná, osvobozující, pomlouvaná: o ženské práci*. České Budějovice: Veduta, 2017. 299 s.
B á r t a, Petr. *Tabáková továrna v Hodoníně*. Bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, 2017.
B á r t a, Petr. *Komunistické hnutí v Hodoníně za první republiky (s přihlédnutím k dobovému tisku)*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, 2019.
B a r t o š, Josef, S c h u l z, Jindřich a T r a p l, Miloš. *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960. Svazek VIII, Okresy: Uherské Hradiště, Uherský Brod, Hodonín, Kyjov*. Ostrava: Profil, 1982. 355 s.
Č a d a, Václav a kol. *Hodonín: minulost a socialistická přítomnost města*. Brno: Blok, 1979. 466 s.
Č e r e š ň á k, Bedřich, G á b a, Antonín a M e z i h o r á k, František. *Dělnické hnutí na Slovácku a Velká říjnová socialistická revoluce*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 1967. 79 s.
E n g l o v á, Jana. Práce žen v továrnách v poslední čtvrtině 19. století a její reflexe v sociálně-demokratických kruzích. *Historická demografie* 34, 2010, č. 1, s. 14–29.
F a s o r a, Lukáš. *Dělník a měšťan: vývoj jejich vzájemných vztahů na příkladu šesti moravských měst 1870–1914*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010. 423 s.
F a s o r a, Lukáš. *Stáří k poradě, mládí k boji: radikalizace mladé generace českých socialistů 1900–1920*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2015. 242 s.
H a u c h, Gabriella. *Frauen bewogen Politik: Österreich 1848–1938*. Innsbruck: StudienVerlag, 2009. 308 s.
H r d l i č k a, Milan. *Moravská Nová Ves*. Znojmo: Pro obec Moravskou Novou Ves vydalo nakl. FPO Znojmo, 2001. 278 s.

- K o l e j k a, Josef. Třídni boje v letech 1907–1917. In: Kolečka, Josef, Šindelář, Bedřich a Vytiska, Josef, eds. *K dějinám dělnického hnutí na Moravě a ve Slezsku: (sborník příspěvků a materiálů). II. (1889–1917)*. Brno: Matice moravská, 1955, s. 54–79.
- K r u t í l k o v á, Hana. Ženy a Sdružení venkovské omladiny pro Moravu a Slezsko. Příspěvek k pronikání žen do zájmových organizací katolického tábora před rokem 1914. In: *Morava v době převratů a změn 1848–1918: sborník příspěvků z odborné konference: Kroměříž, 6. a 7. června 2018*. Kroměříž: Knihovna Kroměřížska, p.o. ve spolupráci s Moravským zemským archivem v Brně – Státním okresním archivem Kroměříž, Muzeem Kroměřížska, p.o. a Městem Kroměříž, 2018, s. 44–55.
- M a c k o v á, Marie. Státní tabákové továrny v Lanškrouně a Svitavách do první světové války ve světle státní statistiky. In: *Pomezí Čech, Moravy a Slezska: sborník prací ze společenských a přírodních věd*. Sv. 7. Litomyšl: Regionální muzeum v Litomyšli, 2006, s. 80–106.
- M a c k o v á, Marie. *Tabáková továrna v Lanškrouně jako součást státní tabákové režie*. Lanškroun: Městské muzeum Lanškroun, 2007. 288 s.
- M u s i l o v á, Dana. *Z ženského pohledu. Poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918–1939*. České Budějovice: Pro Univerzitu Hradec Králové vydal Bohumír Němec – Veduta, 2007. 199 s.
- N e k u d a, Vladimír, ed. *Uherskohradištsko*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1982. 847 s.
- P l a č e k, Miroslav a kol. *Hodonín: dějiny města do roku 1948*. Hodonín: Město Hodonín, 2008. 559 s.
- S p ě v á k, Přemysl. *Občanské elity Hodonína a jejich spolkový život 1861–1914*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 2011.
- V l a c h, Jaroslav, K u b í č e k, Jaromír a Š t a r h a, Ivan. *Bibliografie okresu Hodonín*. Hodonín: Okresní knihovna v Hodoníně, 1985. 357 s.
- Z dějin robotnického hnutí moravskoslovenského pomezia: Zborník příspěvkov*. Skalica-Hodonín: Záhorské muzeum ve Skalici, Okresní vlastivědné muzeum v Hodoníně, 1971. 96 s.
- Z e m e k, Metoděj, ed. *Uherský Brod: minulost i současnost slováckého města*. Brno: Blok, 1972. 427 s.
- Z e m e k, Metoděj, T r a p l, Miloš a F r o l e c, Václav, eds. *Slovácko: kapitoly z dějin Slovácka*. Brno: Muzejní spolek, 1978. 372 s.

Mgr. Hana K r u t í l k o v á (n. 1984), historička, pracuje jako kurátorka Historického oddělení Moravského zemského muzea. Badatelka v oboru dějin žen, gender studies a politických dějin se zaměřením na Moravu a Slezsko v 19. a 20. století.

Canvassing of Social Democrats Among Women in Moravian Slovakia before the Year 1914

Abstract

Canvassing of Social Democrats among women in Moravia Slovakia may be labelled as calculated until after 1907 when an official periodical journal of the political party Slovácko was founded. The region stood aside from the interest area of Brno based *Union of Women and Girls* which is why organizing women was solely the aim of the local county action committee. During the period of 1907–1911 the attempts of mass involvement of women were mostly based on their necessary engagement in demonstrations against high prices around 194 and also on egalitarian requirements. Although women were encouraged to take part in the activities of Social Democrats the sources mentioned their presence only in connection with big celebrations such as those of May 1, and they were always mentioned as passive participants of the activities. The official media discourse of the local party county action committee perceived women of Moravian Slovakia as “fanatically dedicated” to church structures and was not inclined to mention any other images of womanhood. Only a very little part of the discourse was aimed at tobacco and other branches of female workers which, together with the dominance of Catholics in the region and with structural obstacles in social democratic activities, resulted in poor organizing of women.

With the exception of Hodonín itself with its tobacco factory with majority of female workers there were no suitable conditions for establishing female political organizations in the region before 1914. There were only two active female political organizations in the region – one was an autonomically oriented group which originated from the specialized union of tobacco male and female workers in Hodonín, and centrally oriented German speaking political female organization in Břeclav. Little interest of tobacco factory female workers in socialists was also responsible for a very poor perception of the International Women 's Day.

Key words: social democrats, tobacco factories, Hodonín, Moravian Slovakia, women, 1900–1914

Agitation der Sozialdemokraten unter den Frauen in der Mährischen Slowakei vor 1914

Z u s a m m e n f a s s u n g

Die Agitation der Sozialdemokratie unter den Frauen in der Mährischen Slowakei können wir erst nach 1907 als gezielt bezeichnen, als die offizielle Parteizeitung *Slovácko* gegründet wurde. Die Region lag außerhalb des Interessensgebietes des Brünner Frauen- und Mädchenvereins (*Jednota žen a dívek*), das Organisieren der Frauen lastete somit ausschließlich auf den Schultern des Bezirksvollzugsausschusses. In den Jahren 1907–1911 beruhten die Versuche um eine massenhafte Einbeziehung der Frauen auf Proklamationen über die notwendige Teilnahme der Frauen an Demonstrationen gegen die Teuerung, kurz vor 1914 nahmen sie die Form von Forderungen nach Gleichberechtigung an. Obwohl die Sozialdemokratie die Frauen zur Teilnahme an ihren Aktionen aufforderte, tauchen Frauen in den Quellen nur in Zusammenhang mit großen Feiern auf, z. B. zum ersten Mai, und stets als passive Teilnehmerinnen des Geschehens. Der offizielle mediale Diskurs des hiesigen Bezirksvollzugsausschusses der Partei fasste die mährisch-slowakischen Frauen als den kirchlichen Strukturen „fanatisch ergeben“ auf und war wenig geneigt, andere Bilder der Weiblichkeit aktiv zu präsentieren. Nur ein kleiner Teil des Diskurses war auf die Tabakarbeiterinnen und die Arbeiterinnen anderer Produktionszweige gerichtet, was offenbar gemeinsam mit der Dominanz der Katholiken in der Region und mit den strukturellen Hindernissen in der Arbeit der Sozialdemokratie zu schwachen Ergebnissen beim Organisieren der Frauen führte.

In der Region gab es vor 1914 außer dem Gebiet Hodonín/Göding, wo sich eine Tabakfabrik überwiegend mit Frauen im Arbeitskollektiv befand, keine geeigneten Voraussetzungen zur Gründung von politischen Frauenorganisationen. Aktiv traten in der Region nur zwei politische Frauenorganisationen auf, und zwar eine autonomistisch orientierte Gruppe, die aus dem Gewerkschaftsverband der Tabakarbeiterinnen und -arbeiter in Hodonín hervorgegangen war, und eine zentralistische deutschsprachige politische Frauenorganisation in Břeclav/Lundenburg. Das geringe Interesse der Arbeiterinnen in der Tabakfabrik an den Sozialisten und offenbar auch die abweichenden politischen Präferenzen der Frauen aus anderen Gebieten der Mährischen Slowakei standen hinter der sehr schwachen Rezeption des Internationalen Frauentages.

Stichwörter: Sozialdemokratie, Tabakfabriken, Hodonín/Göding, Mährische Slowakei, Frauen, 1900–1914

Pramen k podobě barokní pevnosti Uherské Hradiště

V minulém ročníku časopisu Slovácko jsme se mohli velmi obsáhle a podrobně seznámit s dosavadními výsledky poznání vývoje uherskohradištské pevnosti, především ve světle archeologických pramenů.¹ Ve svém příspěvku bychom rádi tuto studii doplnili o písemné informace z dosud málo známého pramene, a sice městské knihy na parcelované hradební zahrady z let 1782–1849,² která obsahuje nejen záznamy o parcelaci pozemků a jejich rozprodeji, ale v úvodu také záznam o jednáních o převodu fortifikačních území a konečnou kupní smlouvu s městem. A právě ty poskytují údaje o skutečném stavu a územní podobě vnitřního barokního opevnění v roce 1782. Pramen sám sice již zmiňuje Bohumil Fišer ve své práci z roku 1921,³ avšak podrobněji se jím nezabýval a také pozdějšími badateli nebyl využit.

Současně s rozhodnutím o zrušení pevnosti v Uherském Hradišti v roce 1782 císař Josef II. povolil, aby vnější pevnostní pozemky byly zdarma předány uherskohradištskému měšťanstvu a poddaným vsi Staré Město, vnitřní opevnění pak prodáno magistrátu a městskému výboru jakožto zástupcům místního měšťanstva. Celou záležitost 25. května 1782 projednalo generální velitelství s tím, že část vnitřního opevnění si ponechá vojenský zásobovací úřad. Další jednání pak vedla zvláštní vojenská komise pod vedením generálmajora Zechwitze s magistrátem a měšťanským výborem 7. září a 13. října s následujícím výsledkem:

I. Vnější pevnostní pozemky Velká a Malá Tenice (Gross- und Klein Temnica) byly zvláštním reversem „A“⁴
bezplatně předány poddaným z vesnice Staré Město. K oficiálnímu začlenění tohoto území západně od hradby pevnosti do katastru Starého Měs-

ta došlo až v letech 1869–1872 schválením zemským finančním ředitelstvím v Brně.⁴

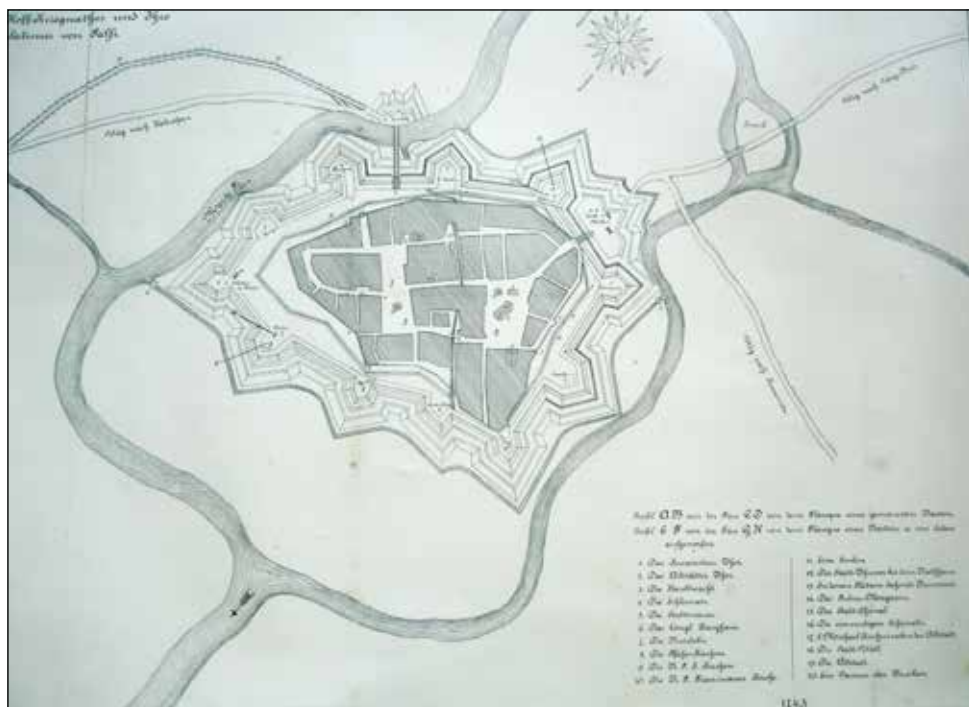
II. Zbývající vnější pevnostní pozemky, tj. území za barokním opevněním, byly bezplatně předány uherskohradištskému měšťanstvu na základě tzv. reversu „B“.

III. Území vnitřního opevnění včetně fortifikačních staveb, počínaje patou pevnostního valu až k vnitřní městské hradbě, bylo prodáno městu kupní smlouvou z 18. října 1782 za odhadní cenu 2 300 zlatých rýnských, s výjimkou části, kterou si ponechala vojenská zásobovací správa. První část ceny byla zaplácena ihned, zbytek ve třech splátkách po 575 zlatých s čtyřprocentním úrokem vždy k 31. prosinci let 1783, 1784 a 1785 do válečné pokladny. Představitelé města Uherského Hradiště se ve smlouvě rovněž zavazovali, že nadále budou udržovat pevnostní valy a obezřetně zacházet se všemi stavbami, aby se v budoucnu zabránilo případným škodám, především záplavám města.

Uvedená kupní smlouva⁵ s městem pak obsahuje popis jednotlivých úseků opevnění podle odhadního protokolu z 28. května 1782, o němž lze předpokládat, že zachycuje skutečný stav pevnosti v této době, a tudíž nabízí možnost srovnání s plány pevnosti, vyhotovenými o čtyřicet let dříve. Jednotlivé body jeho textu uvádíme v původním znění, doplněném o stručné objasnění lokalizace popisovaného úseku s ohledem na jeho pozdější vývoj.

1. Von dem städtischen inneren Kunowitzertor bis zum Eck der Stadtmauer gegen den Freudhoftor(!) ist den geweste Kommendantengarten zwischen der Bastion Nro. 11 und 10.

Uvedený úsek vymezuje rozsáhlé území od staré Kunovické (Josefské) brány v ústí dnešní Havlíčkovy ulice do Palackého náměstí, pokračuje přes pozemky v šířce od Hradební ulice po barokní kamenné opevnění u Kollárovy ulice a končí za Jezuitskou

Plán pevnosti Uherského Hradiště z roku 1743. Zdroj: Moravský zemský archiv, Státní okresní archiv Uherské Hradiště.

zahradou. Bohužel zde není zmíněn bastion č. 1 (sv. František) v sousedství kunovické brány a rozpor s plány pevnosti se jeví i u zahrady velitele pevnosti, která je v plánu vyznačena mezi bastiony č. 1 a 11, pokud se nejedná jen o písarský omyl či neobratnou formulaci textu. Prostor bastionu č. 1 byl v druhé polovině 19. století začleněn jako zahradní prostory k objektu Měšťanské besedy, vybudovanému v roce 1871 v Hradební ulici jako reprezentativní budova stejnojmenného spolku. V sousedství Měšťanské besedy, tedy v prostorách zahrady velitele pevnosti,⁶ pak byl v letech 1879–1882 postaven měšťanský pivovar se sladovnou.

Popis je ukončen rohem městské zdi proti hřbitovní bráně mezi bastiony č. 11 (sv. Josef) a 10 (Wallis), tedy přibližně v místech zadní části Jezuitské zahrady v blízkosti Matyášovy brány, kde se stará městská zeď ostře lomila, jak je zachyceno i na plánech. Méně zřejmá je však poloha zmíněné hřbitovní brány a nabízí se otázka, zda ji nelze

ztotožnit s Matyášovou bránou. O hřbitovu v této oblasti máme zprávu již z přípisu Marie Terezie ze 4. října 1749,⁷ kterým řeší žádost města o zřízení nového městského hřbitova v prostoru dosud užívaném vojenským erárem. Zřízení hřbitova bylo císařovnou odsouhlaseno za podmínek, že zde budou pro vojsko zřízeny dvě stezky nebo cesty vedoucí k fortifikaci, hřbitov nebude překážet fortifikačním zařízením, bude zde zachována hloubka příkopu a dosud pohřbená těla budou vykopána, aby se zabránilo rozšíření nebezpečných chorob. Poslední podmínka naznačuje, že se zde již nacházelo starší pohřebiště z dob morových epidemií. V uherskohradištských matričních zápisech se od roku 1753 skutečně rozlišuje jako místo pohřbu nový hřbitov za jezuitskou kolejí a starý hřbitov u františkánů. Tento nový hřbitov bývá obvykle lokalizován do prostoru bastionu sv. Josefa.

Lokace bastionu sv. Josefa je všeobecně známa z prostoru křižovatky Kollárovy a Sva-

továclavské ulice, přičemž okrajem zasahoval do míst dnešního domu čp. 403⁸ a leží na něm většina areálu základní školy UNESCO, postavené v letech 1912–1913 na ploše tehdejší Schwarzovy zahrady.

2. *Von dem Freudhoftor(!) bis anden sogennanten Grosse Kanal hinter der Bastion Nro. 9.*

Jedná se o úsek od zmíněného hrbitova (resp. „hrbitovní brány“) po velký kanál za bastionem č. 9. Tento bod se zdá vyjasňovat nejistotu, která dosud vládne ohledně realizovaného počtu bastionů v tomto prostoru,⁹ avšak vzhledem k formulaci následujícího 3. bodu tomu tak není. Údaje z roku 1782, uvádějící dva samostatné bastiony č. 10 a č. 9, odpovídají situaci na plánech pevnosti z let 1742 a 1743, kde jsou zakresleny dva zcela pravidelné bastiony v přiměřené vzdálenosti od sebe – Wallis (č. 10) a Stubenberg (č. 9), zatímco mapa stabilního katastru z roku 1827 znázorňuje spíš bastion jediný, ovšem s nepravidelným obrysem. I když tedy patrně došlo k faktickému splynutí obou bastionů v jeden široký a nepravidelného tvaru, byly oba bastiony stále považovány za samostatné.

Světlo do problému nevnášejí ani údaje o velkém kanálu za bastionem Stubenberg, přičemž se tímto názvem v 18. století běžně označoval kanál Rechla, protékající středem města od severu k jihu. Podle již zmíněného císařského přípisu z roku 1749,¹⁰ kde se prodjednávalo též povolení k zakrytí koryta Rechly (sowohl der Haupt- als die kleinere Kanalen), bylo městu povoleno její tok zakrýt, avšak část kolem zbořeného mlýna¹¹ a při fortifikaci ponechat v dosavadní podobě tak, jak to řešil stávající plán pevnosti. Z pozdější zprávy z roku 1754 pak vyplývá, že koryto Rechly bylo do tohoto roku již upraveno nákladem více než 4 000 zlatých až po Outratovský dům (čp. 39 v Prostřední ulici), avšak městská rada váhala s dalším pokračováním pro nevyjasněnost vedení kanálu zejména v místech tzv. dolního mlýna.¹²

Celou původní situaci v místech obou bastionů následně narušila v letech

1882–1883 výstavba železniční tratě Staré Město – Kunovice a místního nádraží, přičemž důkladný archeologický průzkum v uvedeném prostoru nebyl nikdy proveden.

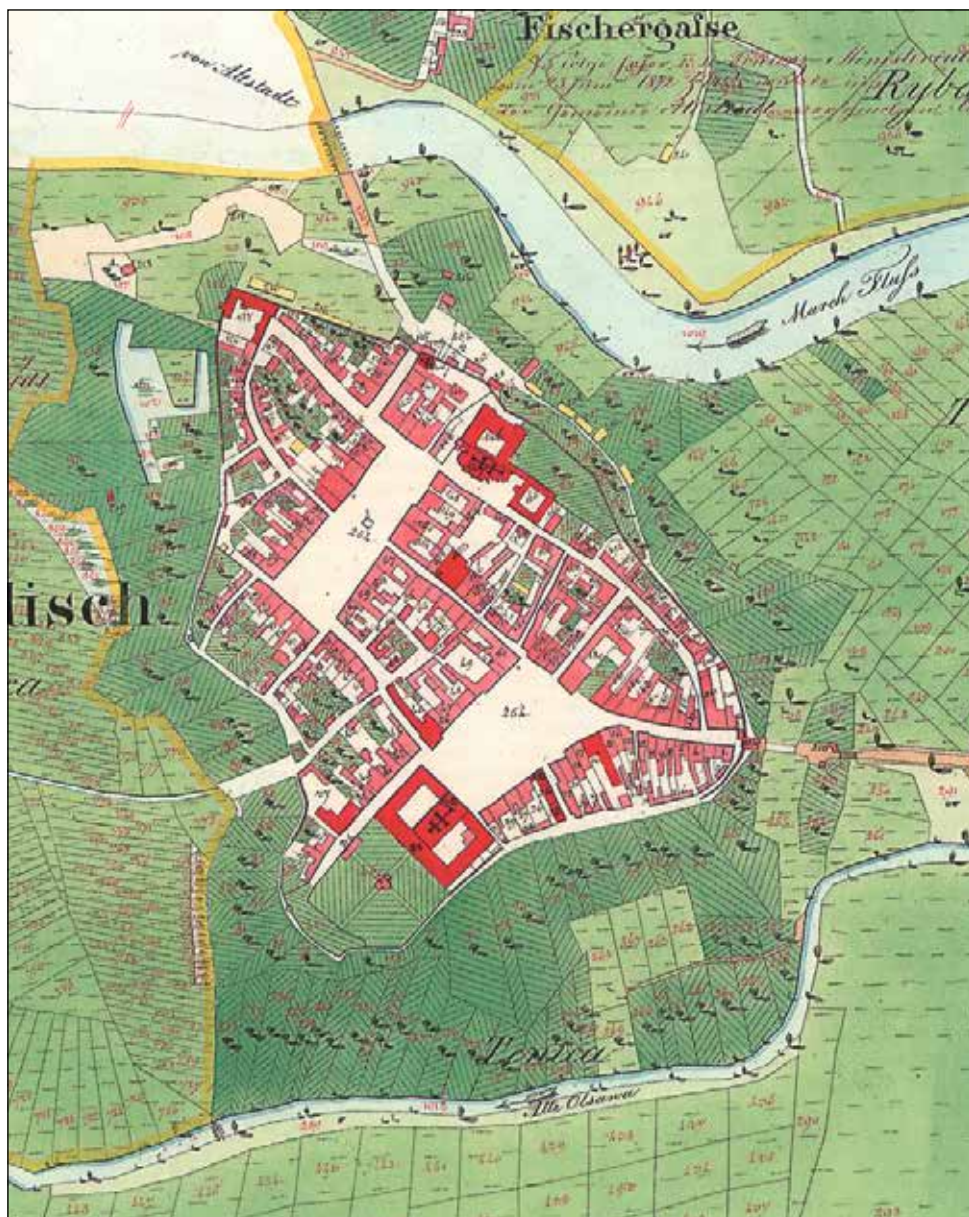
3. *Von diesem Kanal bis zum städtischen Pulwerturm, inclusive der Bastion Nro. 9.*

Třetí úsek měl zahrnovat území od kanálu včetně bastionu č. 9 až po městskou prachárnu. Opět je zde samostatně vzpomenut bastion Stubenberg a z textu vyplývá, že měl ležet na pravém břehu Rechly, jak je zobrazen na plánech pevnosti, ačkoliv podle znění předchozího bodu, které se zdá potvrzovat mapa z roku 1827, by se nacházel na břehu levém. Dochází tak k rozporu, který zatím nelze jednoznačně vysvětlit.¹³

Další pozemky pak tvořily jedno z nejrozsáhlejších fortifikačních území, zahrnující bastiony č. 8 (sv. Ignáce) v poloze za spojnicí dnešních ulic Sloupského a Janáčkovy a č. 7 (sv. Antonína) v poloze Na Baště. Zmíněná a dnes už neexistující prachárna je zobrazena na mapách a plánech z 19. století a dokonce i na pohlednici ulice Jana Lucemburského z počátku 20. století, a to asi v prostoru před dnešním domem čp. 444 na Moravním náměstí. Stavba byla zřejmě vybudována na přelomu 17. a 18. století, po neblahé zkušenosti s výbuchem Červené věže v roce 1695, v dostatečné vzdálenosti od městské zástavby. Prachárna společně s menšími dřevěnými stavbami v okolí byla zbourána v průběhu nové městské výstavby ve dvacátých letech 20. století. Část pozemků v tomto úseku mezi starou městskou zdí a pevnostními valy, a tehdy vlastně i katastrem Starého Města, vykoupil v polovině 19. století měšťan František Menzel a spojil je do jedné zahrady, zvané později Menclovice.

4. *Von städtischen Pulwerturm bis zum Eck der Bastion Nro. 6 und bis an die Zeughausmauer das ganze Terrain.*

Území od městské prachárny po roh bastionu č. 6 sv. Šebestiána a Rocha až na zeď zbrojnice je naopak malé území a vlastně tento bod jen upřesňuje hranice předcho-

Indikační skica stabilního katastru Uherského Hradiště z roku 1827. Zdroj: Moravský zemský archiv, Státní okresní archiv Uherské Hradiště.

zího terénu, tj. od jižní části bastionu sv. Šebestiána v linii dnešní ulice Jana Lucemburského po roh zdi nádvoří dnešní Galerie Slováckého muzea.

5. Abteilung von Nro. 6 bis an das innere Altstadten Tor und das Eck der Bastion Nro. 4

wird nicht der Bürgerschaft, sondern der k. k. Admodiation überlassen, kommt daher in dem Kaufbrief des Magistrats und Bürgerschaft auszuschliessen.

Pátá část označuje úsek hradeb, který byl vyloučen z kupní smlouvy a ponechán pro vojenské účely. Sem byl zahrnut bastion

č. 6 sv. Šebestiána a Rocha (Moravní náměstí) a bastion č. 5 sv. Jiří, na plánu z roku 1742 označený jako sv. Alžběta, (Svatojiřské nábřeží) a pozemky po vnitřní staroměstskou bránu (ústí Vodní ulice) a roh bastionu č. 4 Bonomo v dnešní zahradě restaurace Koruna. Centrem území byla bývalá barokní zbrojnice čp. 103,¹⁴ která byla vojenskému zásobovacímu úřadu následně předána společně s celým tímto územím, prachárnou a všemi zdejšími dřevěnými kůlnami podle inventáře z 27. července 1782 a sloužila potom jako vojenský zásobovací sklad.¹⁵

6. *Dahingegen wird den Magistrat und Bürgerschaft kauflich überlassen von dem inneren Altstädtischer Tor von gedachten Ecke der Bastion Nro 4 die ganze Schanze bis zu dem äusseren Kunowitzer Tor, inclusive der Bastion Nro. 4, samt dem Wachthäusel mit Ausschluss des unteren der Stadt ohnehin gehörigen Fusteigs und Fuhrwegs.*

Magistrátu a měšťanstvu bylo dále prodáno území mezi zmíněným rohem bastionu č. 4 a celé opevnění od vnitřní staroměstské brány až po vnější kunovickou bránu včetně bastionu č. 4 Bonomo se strážním domkem, pouze s výjimkou pěší a vozové cesty, které již patřily městu. Jednalo se zřejmě o cesty vedoucí po vnější straně městské hradby (Velehradská ulice) a přístup k mostu přes řeku Moravu v ulici U Brány. Území muselo také zahrnovat nezmiňované bastiony č. 3 (sv. Karel) a č. 2 (Marie Terezie).

Na ploše někdejšího bastionu sv. Karla se dnes nachází jen budova gymnázia z let 1884–1885, ale do třicátých let 20. století sem zasahovala ještě rozlehlá zahrada spolku Německého Kasína. Vlastní budova spolku čp. 187, postavená v roce 1871, ležela přes Hradební ulici naproti synagogy. Německý spolek v těchto místech však zřejmě vlastnil nebo alespoň užíval nějakou budovu již brzy po svém založení, neboť je zmiňována již v roce 1855.

Konečně poslední bastion č. 2 císařovny Marie Terezie je lokalizován za domy sever-

ní strany Palackého náměstí a pravé strany staré Velehradské ulice směrem od Havlíčkovy ulice.

7. *Von dem auseren Altstädter Tor bis zu dem inneren Kunowitzer Tor, inclusive der zwei alten unbrauchbaren und verfallenen Gebäuden endlichen.*

K dvěma nepotřebným a pobořeným budovám mezi vnější staroměstskou bránou a vnitřní kunovickou bránou můžeme říct jen tolik, že se jedná o vnější stranu dnešní Velehradské třídy a části Hradební ulice, kde se ve dvacátých letech 19. století nacházely hradební zahrady s pěti dřevěnými objekty, a samozřejmě také o pevnostní bránu směrem k Rybárnám mezi bastiony Bonomo a sv. Karel, v dnešní ulici U Brány.

8. *Das kleine umgezaumte(!) Schänzel an ausern Kunowitzer Tor links, inclusive dem kleinen Wachthäusel an der Tormauer.*

Výslovně je tu jmenována menší fortifikace – opevněné předbrání – na vnější kunovické bráně vlevo a malý strážní domek při zdi brány. Na mapě stabilního katastru ovšem tato „hradbička“ není zobrazena, naznačuje ji pouze tvar parcel před branou, náležejících ke kapli sv. Šebestiána a bývalému strážnímu domku, v té době již obytnému stavení. Uvedená malá hradba je zřejmě částí plánovaného bastionu sv. Cyrila a Metoděje, který však již nebyl v zamýšlené podobě realizován, stejně jako nebyl postaven bastion sv. Alžběty v Rybárnách při přechodu přes řeku Moravu.

Po splacení sjednaného finančního obnosu měšťanstvo rozdělilo území vnitřního opevnění na 115 dílů ve čtyřech různých třídách a rozprodalo je za kupní ceny 34,30, 28,30, 22,30 a 17,30 zlatých. Pozemky byly nejdříve využity jako zahrady, od poloviny 19. století stále více k stavebním účelům, celá zástavba se ovšem protáhla až do dvacátých let 20. století.

Poznámky:

- 1 B a r t í k, Jaroslav a C h r á s t e k, Tomáš. Pevnost Uherské Hradiště – barokní opevnění města ve světle dosavadních archeologických pramenů. *Slovácko* 60, 2018, s. 125–154.
- 2 Státní okresní archiv Uherské Hradiště (dále SOKa UH), Archiv města Uherské Hradiště I (AM UH I), inv. č. 445, Kniha na parcelované zahradě na šancích č. 17.
- 3 F i š e r, Bohumil. *Uherské Hradiště. I, Topografie*. Uherské Hradiště: Karel Novotný, 1921, s. 81.
- 4 B e z d ě č k a, Pavel et al. *Staré Město v proměněch staletí*. Staré Město: Město Staré Město, 2000, s. 171 a 199. Až v roce 1924 v rámci regulace řeky Moravy se obec Staré Město definitivně vzdala území tzv. Staré Tenice na levém břehu ve prospěch Uherského Hradiště.
- 5 Z 18. října 1782, SOKa UH, AM UH I, inv. č. 445.
- 6 Tzv. Komandantský dům se nacházel nedaleko na Masarykově nám. čp. 12 a jako sídlo velitele sloužil od roku 1729.
- 7 SOKa UH, AM UH I, inv. č. 667, karton 514.
- 8 Menoušková, Dana. Nové poznatky k průběhu středověkého a raně novověkého opevnění Uherského Hradiště. *Slovácko* 51, 2009, s. 151–152.
- 9 B a r t í k, Jaroslav a C h r á s t e k, Tomáš. c. d., s. 147–149; R a š t i c o v á, Blanka a Č o u p e k, Jiří. Pevnost Uherské Hradiště. In: Čoupek, Jiří et al. *Uherské Hradiště: královské město na řece Moravě*. Uherské Hradiště: Město Uherské Hradiště, 2007, s. 101–118.
- 10 SOKa UH, AM UH I, inv. č. 667, karton 514.
- 11 Jedná se o mlýn v dolní části ulice Na Splávku. Jako důvod pro ponechání otevřeného kanálu v této části se uvádí, že kanál je postaven ze dřeva a mlýn není dosud znovu vystavěn.
- 12 SOKa UH, Farní úřad Uherské Hradiště, tzv. Kronika z let 1754–1783, fol. 3. Podle tamního zápisu zvláštní vojenská komise 10. listopadu 1754 zrušila povolení na stavbu nového zářezu pod fortifikací pro napřímení toku Rechly u řeky Moravy vzhledem k tomu, že zde měl být postaven nový ravelin. Autor také poznamenává, že mladší radní nevědí již nic o existenci mlýna „při zadku dvora seminarského“ (dům čp. 25), jehož případné obnovení mělo bránit další úpravě koryta Rechly.
- 13 Nejisté je vysvětlení, že by jako Velký kanál byl označen vodní příkop za valy bastionů Willis a Stubenberg.
- 14 Základní kámen zbrojnice byl položen 24. října 1721, objekt byl dostavěn v roce 1723 podle projektových návrhů Leandra Anquisoly a Jakoba Albla. Po zrušení pevnosti byla využívána zdejší posádkou jako zásobovací sklad. Zároveň však do ní začaly pronikat i civilní instituce. V roce 1784 zde byla zřízena poštovní stanice a poštovní sběrna a před polovinou 19. století pak poštovní úřad, který tu sídlil až do roku 1872. (Celé okolí bylo proto dlouho nazýváno Na Staré poště.) V roce 1878 přešla budova do vlastnictví města Uherského Hradiště, ale ještě od konce 19. století do roku 1905 část objektu sloužila jako vojenská nemocnice. Od roku 1962 je zde sídlo Galerie Slováckého muzea. Viz *Galerie Slováckému muzea*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 1999. 107 s.
- 15 Menší vojenská posádka zůstala ve městě i po roce 1782 a byla umístěna v bývalé jezuitské koleji. V roce 1805 po bitvě u Slavkova se v Uherském Hradišti shromažďovaly rozptýlené rakouské oddíly a byla zde umístěna i hlavní vojenská nemocnice. Také v roce 1866 bylo město vojensky využito, neboť zde byl na jaře zřízen hlavní moravský zásobovací sklad, odkud byl do Čech dopravován proviant a potřebný vojenský materiál. V letech 1881 až 1905 pak byl v uherskohradištských kasárnách trvale umístěn jeden prapor 81. pěšího pluku z Jihlavy. Zmíněné území a objekty však byly od sedmdesátých let 19. století postupně uvolňovány městu pro jeho další výstavbu a definitivně předány zřejmě v souvislosti s odchodem vojska z Uherského Hradiště v roce 1905. Viz Č o u p e k, Jiří, P a u l e, Otokar a Š n a j d a r, Jaroslav. *Vojsko v Uherském Hradišti*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 1990, s. 11–13.

Jiří Čoupek, Jaromíra Čoupková

Zemřela Sonja Baťová (1926–2018) aneb O návratech manželů Baťových na jihovýchodní Moravu po roce 1989

Když 20. února 2018 zemřela v kanadském Torontu paní Sonja Baťová, završil se tak symbolicky příběh jedné generace zlínské rodiny Baťů. Té generace, jež se podílela

na řízení světového obuvnického impéria již od čtyřicátých let minulého století a která pozitivně ovlivňovala společenské, kulturní a školské zázemí města Zlína (a tím i širšího regionu) ještě v tomto desetiletí. Jelikož si v letošním roce připomínáme rovněž třicet let od listopadových událostí roku 1989, propojme v tomto drobném článku dvě vzájemně související témata – pozdní nekrolog Sonji Baťové a také několik významných faktů o obnovených podnikatelských aktivitách firmy Baťa na jihovýchodní Moravě od roku 1990, především tedy v Dolním Němčí na Uherskobrodsku.

Sonja Ingrid Baťová, rozená Wettstein, se narodila 8. listopadu 1926 v Curychu ve Švýcarsku do rodiny právníka dr. George Wettsteina, dlouholetého (od počátku třicátých let) švýcarského spolupracovníka a právního zástupce firmy Baťa v zahraničí. Již od útlého věku znala Tomáše Baťu mladšího – poprvé se setkali na začátku roku 1930, kdy rodina Baťova trávil prázdninové chvíle ve Švýcarsku.¹ Tomáš Baťa tehdy uvažoval o navázání spolupráce s Georgem Wettsteinem, a proto (jako obvykle pragmaticky) využil rodinné dovolené a zde se s ním setkal – takto začal příběh švýcarské holdingové společnosti Leader A.G. Právě při první návštěvě Baťových u Wettsteinů uviděl patnáctiletý Tomáš junior poprvé svou budoucí manželku, tehdy teprve tříletou. Tehdy malá dívka jeho pozornost příliš nezaujala, ale v průběhu třicátých let pak rodinu Wettsteinovu navštěvoval velmi často. Později vzpomínal, že především po smrti svého otce mu byl dr. Wettstein, budoucí tchán, životním vzorem a velkou oporou.² V roce 1945 George Wettstein zemřel na rakovinu a Tomáš Baťa rodinu pietně navštívil, ale teprve o rok později se v St. Moritzu opět setkal s půvabnou devatenáctiletou Sonjou. Následující společné dny pak rozhodly o tom, že se oba sblížili. Vztahu tehdy napomohly také stálé cesty Tomáš Bati mezi Anglií, kde tehdy žil, a Curychem, kde absolvoval řadu jednání ohledně právního ukotvení baťovského podnikání ve světě. Při jedné letecké cestě z Basileje

do Curychu pak Tomáš Baťa požádal Sonju Wettsteinovou o ruku a již 26. října 1946 se stali manželi.³ Po krátkém pobytu v Londýně a poté v New Yorku se manželé v prosinci 1946 natrvalo usadili v Kanadě a stali se kanadskými občany.

Ještě za svobodna začala Sonja Baťová ve svém rodném městě studovat architekturu na Švýcarském federálním institutu pro technologii (Swiss Federal Institute of Technology). Kvůli velké pracovní vytíženosti na začátku manželství ale nakonec musela studií zanechat. Z počátku se Sonja Baťová iniciativně zapojila do navrhování modelů obuvi, ale protože se jí příliš nedařilo prosadit návrhy v praxi, využila příležitosti poznat baťovský způsob práce osobně – po několik týdnů vedla prodejnu v jedné z dělnických čtvrtí Londýna, kde získala řadu znalostí a zkušeností, jakým způsobem funguje obchod s obuví.⁴ Její teoretické základy a znalosti architektury pak jednoznačně přispěly k tomu, že se v rámci rodinného podniku výrazně zajímala o design, architektonické řešení budov a prodejen společnosti a při těchto příležitostech dokonce i přímo oslovovala jednotlivé architektky.⁵ Byla rovněž autorkou standardní maloobchodní prodejny využívané v mnoha státech světa – jednalo se o mobilní koncept prodejny, která mohla být během několika hodin postavena či rozložena a převezena kamionem. V poválečných letech spolu manželé Baťovi cestovali světem „s tučtem kufrů plných vzorků bot“ a propagovali své výrobky po celém světě, z velké části v zemích třetího světa. Sonja Baťová tehdy měla na starosti především organizační zajištění módních přehlídek.⁶

Sonja Baťová byla svému muži „ženou a partnerkou“ v podnikání – tak koneckonců nazval Tomáš Baťa kapitolu svých memoárů věnovanou své manželce. Společně pak vychovali čtyři děti – syna Thomase George (*1948) a dcery Christine (*1953), Monicu (*1955) a Rosemarie (*1960). V průběhu let působila Baťová jako ředitelka Bata Shoe Organization a stala se členkou správních rad

několika společností, ale i vzdělávacích nebo obecně prospěšných institucí, jako například Světového fondu na ochranu přírody. Za zmínku rovněž stojí, že Sonja Baťová dokázala pomoci rodinnému podniku při problémech – a zasáhnout i diplomaticky. Tomáš Baťa mladší tak vzpomínal na příhodu z šedesátých let, kdy měla společnost problémy při vstupu na burzu v Indii. Při návštěvě tehdy nově jmenované předsedkyně indické vlády Indiry Gándhíové v roce 1966 se po svém muži chopila slova a představila Gándhíové tzv. „Akci tygr“, plán Světového fondu na ochranu přírody ohledně záchrany indického tygra, v němž se osobně angažovala. Díky tomuto zásahu se pak problémy s indickou burzou brzy vyřešily.⁷

Dodejme ještě, že v průběhu života byla Sonja Baťová oceněna řadou vyznamenání – obdržela nejvyšší kanadské ocenění spojené s čestným titulem „Officer of The Order of Canada“ (Důstojník Řádu Kanady), byla jmenována čestným kapitánem kanadského námořnictva. V neposlední řadě byla oceněna Organizací spojených národů (OSN) za svou angažovanost v oblasti ochrany životního prostředí. Sonja Baťová byla rovněž významnou iniciátorkou v oblasti muzejnictví – v roce 1995 založila a stala se předsedkyní správní rady Baťova muzea obuvi (Bata Shoe Museum) v Torontu. Tolik několik základních informací o paní Sonji Baťové.

Připomeňme si nyní, jak vlastně proběhl onen „triumfální“ návrat Tomáše Bati do Československa. Ve svých vzpomínkách o něm Baťa obšírně pojednává. Když Baťa získal v prosinci 1989 pozvání od Občanského fóra k příjezdu do své rodné země, byla to právě iniciativní Sonja Baťová, která bryskně zařídila tryskkové letadlo z Curychu do Prahy a zároveň zakoupila dvacet faxů pro Občanské fórum, které tehdy ještě trpělo nedostatkem technického zařízení.⁸ Do Prahy manželé Baťovi dorazili 13. prosince 1989, setkali se zde se členy československé vlády i s Václavem Havlem, o tři dny později dorazili konečně do Zlína, kde je přivítaly davy lidí.

Zastavme se nyní u aktivit manželů Baťových, kteří po roce 1989 převzali výrobu obuvi v Dolním Němčí. Je jistým zklamáním, že nedávno vydaná kniha o Dolním Němčí se místnímu baťovskému provozu věnuje pouze velmi stručně, je zde pouze jednostránkové pojednání „Historie obuvnictví“ a dále několik fotografií Tomáše a Sonji Baťových při návštěvě obce se stručným doplňujícím komentářem.⁹ Základní přehled o „výrobní divizi Dolní Němčí“ nicméně představují české webové stránky firmy Baťa.¹⁰ Průmyslová výroba v této obci nemá příliš dlouhou tradici. Teprve 28. června 1969 došlo k otevření továrny na obuv, která se stala součástí národního podniku Svit. Původní orientace vývozu do zemí východního bloku (především Sovětského svazu) se po roce 1990 změnila a v této době se o místní provoz začal zajímat osobně Tomáš Baťa Junior. Již 18. prosince 1991 uzavřela firma Baťa s dvěma československými ministerstvy dohody o budoucích majetkových poměrech a k 1. červenci 1992 se továrna v Dolním Němčí stala oficiálně součástí Baťa, a.s., jakožto jediný obuvnický závod někdejšího Svit, který vyrábí obuv až do dnešních dnů.

Jak bylo zmíněno úvodem, převzetí výrobní divize v Dolním Němčí nebyl jediným pozitivním zásahem manželů Baťových do vývoje regionu v posledních třech desetiletích. Výrazně podporovali rozvoj školství – podporovali vznik Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně (UTB) roku 2001, jejíž Fakulta logistiky a krizového řízení byla zřízena také v Uherském Hradišti. Po smrti svého manžela v roce 2008 zůstala Sonja Baťová i nadále významnou podporovatelkou univerzity, propagovala zlínské vysoké učení v zahraničí a podílela se na cyklu přednášek „Zodpovědný kapitalismus“. Od roku 2008 rovněž zasedala ve Správní radě UTB. Její zásluhy o univerzitu pak byly několikrát oceněny – v roce 2012 obdržela ve Zlíně čestný doktorát, o čtyři roky později jí studenti univerzity natočili dokument o její vášni pro historickou obuv u příležitosti 90. narozenin.

Závěrem bych si dovolil ještě jednu drobnou poznámku k manželství Sonji a Tomáši Jr. Baťovým. Vzhledem ke skutečnosti, že byl Sonjin otec Albert Wettstein po dlouhou dobu loajálním zahraničním partnerem/spolupracovníkem firmy Baťa, samotný sňatek Baťových se v tomto světle jeví jako de facto další přirozený aspekt v rámci baťovské sňatkové strategie. Samotné téma baťovské sňatkové strategie by si jistě zasloužilo hlubší analýzu, kterou v tuto chvíli ponecháme budoucímu bádání, avšak pro dokreslení kontextu zde uvedme alespoň některé nejvýraznější příklady: J. A. Baťa (nevlastní bratr Tomáše Bati) + Marie Gerbecová (dcera MUDr. Rudolfa Gerbeca, rodinného lékaře a přítele Tomáše Bati), dále Marie Baťová (nevlastní sestra Tomáše Bati) + Josef Hlavnička (jeden z ředitelů Baťových závodů) či Dominik Čipera (jeden z ředitelů Baťových závodů) + Božena Klausová (nevlastní neteř Tomáše Bati).

Předchozí řádky byly věnovány stručnému připomenutí života paní Sonji Baťové i aktivitám manželů Baťových na jihovýchodní Moravě po roce 1989. Text si nekladl za cíl pojmut téma podrobněji, ale chtěl naznačit alespoň základní historický kontext. Článkem byly zároveň uvedeny na pravou míru některé faktografické nepřesnosti, které se místy objevovaly ve spojitosti s nedávným úmrtím Sonji Baťové v některých žurnalistických nekrologích v denním tisku. Již při pročitání těchto „nekrologů“ si ovšem nelze nevšimnout jednoho v poslední době opakujícího se novinářského nešvaru, a sice že většinou jen jeden původní text včetně chyb a nepřesností je přejímán v doslovné verzi několika novinovými tituly. Tento skromný text se proto alespoň pokusil vymkat tomuto trendu.

Poznámky:

- 1 Baťa, Tomáš a Sinclair, Soňa. Švec pro celý svět. Praha: Melantrich, 1991, s. 94–95.
- 2 Tamtéž, s. 95.

- 3 Tamtéž, s. 97–98.
- 4 Tamtéž, s. 100.
- 5 Srovnej na několika místech Baťovy memoáry.
- 6 Tamtéž, s. 168–169.
- 7 Tamtéž, s. 143.
- 8 Tamtéž, s. 222–223.
- 9 Dolní Němčí. Vesnice roku 2018 ve Zlínském kraji. [Brno]: F.R.Z. Agency, s. 117, 122.
- 10 <https://www.bata.cz/stranka/vyrobní-divize-dolní-nemčí> [cit. dne 15. 9. 2019].

Lukáš F. Peluněk

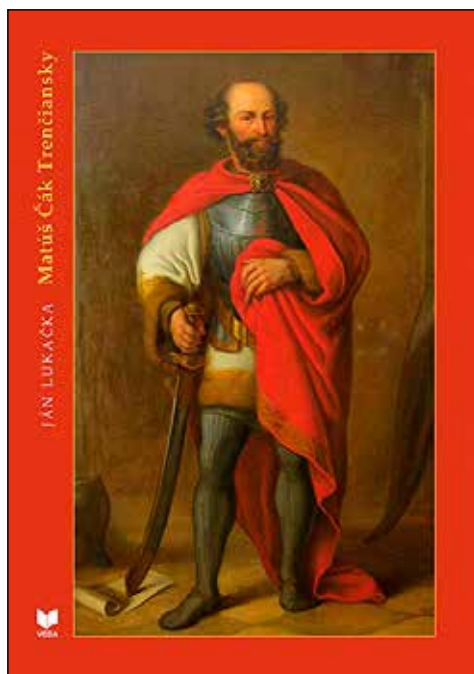
Ján Lukačka. Matúš Čák Trenčiansky.

Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2016. 143 s.

Je všeobecně známým faktem, že v průběhu středověku a raného novověku se jihovýchodní Morava stala cílem mnoha kořistnických nájezdů z východní strany karpatského oblouku. Moravsko-uherská hranice bývala v této době relativně nestabilní a toho mnohdy zneužívala také hornouherská šlechta. V tomto kontextu se v pramenech a literatuře mnohokrát setkáváme se jménem Matúše Čáka Trenčanského (asi 1260–1321), jenž byl ambiciózním šlechticem ovládajícím na přelomu 13. a 14. století výraznou část západního Slovenska a byl známý rovněž jako „pán Váhu a Tater“.

Ačkoliv se osobnost Matúše III. Čáka Trenčanského stala předmětem zájmu několika českých a slovenských historiků (z české strany jmenujme alespoň Jiřího Ryse, který roku 1927 publikoval 75stránkovou práci Matouš Čák Trenčanský), dlouhou dobu chybělo modernější monografické zpracování Čákovy biografie. Tohoto úkolu se však před časem úspěšně zhostil Ján Lukačka – respektovaný slovenský historik-medievista, působící na Historickém ústavu Slovenské akademie věd a jako profesor na Katedře slovenských dějin Filozofické fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě.

Ján Lukačka ve své knize přístupným stylem představuje šlechtický rod Čákovců a postupně v jednotlivých kapitolách vazby a vztahy Matúše III. Čáka vůči jednotlivým uherským králům – poslednímu Arpádovci Ondřeji III., poslednímu Přemyslovi Václavu III. a konečně ke Karlu Robertovi z rodu Anjou, s nímž měl nepochybně nejnapjatější vztahy. Další kapitoly pak osvětlují Čákovy aktivity a postoje k ostatním (nejen uherským) šlechtickým rodům, městům a konečně k církvi a církevním představitelům. Publikace je dále doplněna chronologickým přehledem nejvýznamnějších událostí v životě Matúše Čáka a seznamem jeho familiárů – nejbližších spojenců.

Domnívám se, že Lukačkova biografie Matúše Čáka Trenčianského je užitečným příspěvkem také k dějinám moravsko-slovenského pomezí. Odkrývá např. vztahy mezi Matúšem Čákem a moravskou šlechtou od devadesátých let 13. století, jeho rodinné vazby na Šternberky a pobyt některých členů tohoto rodu na trenčianském hradě po neúspěšné vzpouře proti králi Janu Lucembur-

skému (především s. 75–78). Reflektuje tedy i Čákův zájem o jihovýchodní Moravu, kam na počátku 14. století směřovala řada jeho kořistnických výprav. V této oblasti po jistou dobu strategicky obsadil několik opevněných sídel, např. Bánov či Kunovice. Naproti tomu Veselí, Uherský Brod a Uherské Hradiště se tehdy snažím o dobytí ubránily. Ján Lukačka se v knize interpretačně dotýká i následného střetnutí Čáka s vojskem českého krále Jana Lucemburského, který se v květnu 1315 rozhodl ztrestat plenění jihovýchodní Moravy. Matúš Čák byl nakonec vojskem Jana Lucemburského vyhnán z moravského území a pronásledován ke hradu Holíči. Zde se autor domnívá, že Jan Lucemburský nevyužil příležitosti, která se mu nabízela, protože byl přístupný k mírovým rozhovorům. Tolik a mnohem více se může čtenář dozvědět z představované knihy, kterou lze vřele doporučit.

Lukáš F. Peluněk

Lubor Maloň, ed. Komenský a první republika. Přerov: Muzeum Komenského v Přerově, 2018. 169 s.

Slovácko se může pochlubit celou řadou význačných osobností, které z malebné jihovýchodní části Moravy pocházejí. Namátkově zmiňme alespoň podnikatele Antonína Baťu, Aloise Pražáka, advokáta a jednoho z předních politiků dramatických revolučních let roku 1848–1849, generála Sergěje Ingra, legionáře a spolupracovníka Edvarda Beneše v exilové vládě Československa během druhé světové války, nebo prvního československého prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka. Přední místo mezi zmíněnými velikány nepochybně náleží také Janu Amosi Komenskému, jehož slovácký původ ostatně zmiňuje i představovaná publikace Komenský a první republika (s. 23).¹ Kolektivní monografie vzešla z iniciativy Muzea Komenského v Přerově jako výsledek dvou-denní konference² konané při příležitosti

připomínání si stoletého výročí od zrodu Československa. Právě z toho důvodu jsou jednotlivé příspěvky zaměřeny na různé projevy vztahu mezi Janem Amosem Komenským a první republikou, byť není neočekávatelné, že se myšlenky „Učitele národů“ ukazují být aktuální v současnosti stejně jako před sto lety.

Lubor Maloň, editor představované kolektivní monografie, v úvodu vyzdvihuje, že publikace přináší celkem patnáct studií pocházejících nejen od českých a moravských, ale také od slovenských autorů. Příspěvky samotné lze rozdělit do několika kategorií: vztah významných osobností meziválečného Československa k odkazu a myšlenkám Jana Amose Komenského, projevy těchto myšlenek v politickém a náboženském životě první republiky, dále Komenský v dobovém školství, filatelii a filologii, a nakonec způsob připomínání si Jana Amose Komenského v domácích i zahraničních regionech. Čtenáři se tedy mohou skrze publikaci seznámit s velice širokou paletou rozličných témat, mezi kterými nechybí kri-

tický pohled na Jana Amose Komenského od významného biologa a ve své době kontroverzního filozofa meziválečného období, Emanuela Rádlu (s. 49–55) či Komenského vliv na dílo novináře, spisovatele a literárního kritika Františka Xavera Šaldy (s. 56–67). Monografie dále odhaluje na příkladu výkladu dobových učebnic (stavících na školách Komenského metaforický obraz do protikladu ke germánství imponovanému silnými vojenskými vzory, s. 91–106), skrze analýzu evangelických církevních časopisů (s. 82–90) nebo poukázáním na Komenského jakožto na vzor pro uskutečňování idejí svobodné československé společnosti (s. 114–120), jakým způsobem formovala osobnost Jana Amose Komenského vlastenecké postoje v novém národnostním státě.

Otázka státnosti vystupuje do popředí také ve vztahu mezi Komenského myšlenkami a postoji Tomáše Garrigua Masaryka, rodáka z Hodonína, kterým se věnují hned tři samostatné studie. Pavel Floss představuje Komenského jako stěžejní Masarykovu inspiraci při úvahách nad ideou státního zřízení, při odhalování podstaty vzdělávání a výchovy a hledání charakteru smyslu českých dějin. Vysvětluje, že Masaryk především vyzdvihoval propojení Komenského důrazu na všeobecné vzdělávání s demokratizací společnosti a z toho plynoucími humanitními hodnotami. Jiří Pintner se dále zamýšlí nad Masarykovým rozhodnutím prosazovat vizi jednotného česko-slovenského národa, tedy nad politickým krokem, který bývá prvnímu československému prezidentovi často vytýkán. Shovívavé konstatování, že se pro Masaryka pocházejícího z u hranic ležícího Slovákka mohly rozdíly mezi zmíněnými národnostmi skutečně ztrácet, není v odborném prostředí novinkou, Jiří Pinter ovšem na problematiku nahlíží z nové a pro někoho snad i provokativní perspektivy. Poukazuje na Masarykovu filozofii vyjádřenou vírou ve vyšší smysl dějin, smysl přesahující jednotlivé národy a společný celému lidstvu; jednotu, nacházející se již u Jana Amose Komenského,³ jejímž předstupněm mohla být pro

Masaryka vize spojeného česko-slovenského národa. Masaryk u Komenského také odhaloval specifický československý příspěvek nadnárodnímu společenství, tedy od Jana Husa a Jednoty bratrské (především od Petra Chelčického) pocházející ideu reformačního humanismu. S tím se ovšem úzce pojí problematika religiozity. Vít Machálek ve svém příspěvku vysvětluje, že u prvorepublikových myslitelů docházelo k oddělování Husa a Komenského od křesťanství. V Přerově se konající konference nicméně zdůraznila, že není možné skutečně obsáhnout odkaz Jana Amose bez zohlednění křesťanské víry plně prostupující Komenského život i dílo, a Vít Machálek pátrající po vztahu mezi náboženským racionalismem a křesťanstvím ukazuje, jakým způsobem se Masaryk ztotožnil s myšlenkami, které Komenský naopak přemohl coby pokušení.

Kolektivní monografie Komenský a první republika, disponující obsáhlým seznamem literatury, poznámkovým aparátem a bohatou obrazovou přílohou, vystupuje jako cenný příspěvek k vyzdvihnutí stále aktuálního odkazu Jana Amose Komenského i pro promýšlení současných moderních společenských otázek a problémů. Biskup Jednoty bratrské a „Učitel národů“ nadále patří mezi české a moravské myslitele dosahující skutečně celoevropského významu. Stejně jako

před jedním stoletím nabízí i dnes inspiraci v úvahách státoporných či pedagogických, ale především morálních. Vždyť také nejvýznamnější prvorepublikové osobnosti považovaly za důležité seznamovat sebe a druhé s Komenského nadčasovým odkazem. Mezi jinými i již zmiňovaný Emanuel Rádl zdůrazňoval: „*Chváliti Komenského v Čechách netřeba; aristokraticky ho přezíráti prozrazuje nedostatek filozofického smyslu; studujme ho tedy a kritisuje.*“⁴ V dynamickém a pro mnohé nepřehledném 21. století může být tato potřeba snad ještě více naléhavá.

Poznámky:

- 1 M a l o ň, Lubor, ed. *Komenský a první republika*. Přerov: Muzeum Komenského v Přerově, 2018. 169 s.
- 2 M a r š a, Jakub. Konference Jan Amos Komenský a první republika. *Časopis Matice moravské* 137, 2018, s. 483–484.
- 3 Jako jedno dílo za všechny jmenujme alespoň Komenského *Obecnou poradu o nápravě věcí lidských*.
- 4 R á d l, Emanuel. *Věda a víra u Komenského*. Praha: Vydavatelské oddělení Ymky, 1939, s. 7.

Jakub Marša

DĚJINY UMĚNÍ

Výstavy k osmdesátiletému výročí založení Střední uměleckoprůmyslové školy v Uherském Hradišti

Střední uměleckoprůmyslová škola v Uherském Hradišti v uplynulém roce oslavila osmdesát let od svého založení firmou Baťa v roce 1939. V průběhu roku 2019 škola naplánovala a připravila řadu akcí a výstav, které měly připomenout její historii, současnost a v neposlední řadě také ideu budoucího rozvoje jedné z nejstarších středních uměleckých škol v České republice. Významné místo v rámci oslav zaujímaly především výstavy, na jejichž přípravě škola spolupracovala s veřejnými i soukromými subjekty. Výstavní projekt připravený v rámci oslav výročí založení instituce lze rozdělit do několika částí. Za **prvé škola prezentovala tvorbu bývalých a současných pedagogů**, za **druhé se zaměřila na projekty, které měly za úkol představit práce jednotlivých oborů a jejich žáků**, za **třetí škola přichystala výstavy poslední generace absolventů** a za **čtvrté ve spolupráci s Krajskou galerií výtvarného umění ve Zlíně a Galerií Slovákého muzea připravila historiografickou prezentaci a výběrový salon předních absolventů**.

Úvodem několik vět o škole samotné. Počátky historie vzdělávací instituce souvisejí s existencí Zlínské školy umění, která byla založena v roce 1939 firmou Baťa. Ve škole byly prosazovány moderní vzdělávací koncepce poučené progresivními tendencemi německé školy Bauhausu. V padesátých letech škola natrvalo přesídlila do Uherského Hradiště, kde později získala dvě historicky cenné budovy – budovu „Franklovky“ a část bývalého krajského soudu, který dnes patří škole celý. Následující desetiletí pak přispěla k založení nových studijních oborů, díky kterým dnes SUPŠ Uherské Hradiště nabízí uchazečům nejširší paletu středního uměleckého vzdělávání ze všech institucí stejné

ho zaměření v celé České republice. Za svou dlouholetou historii škola připravila pro uměleckou praxi velké množství absolventů, z nichž někteří se prosadili v kontextu nejen českého, ale také evropského výtvarného umění. Na škole vyučovala řada pedagogů, kteří byli pro své žáky vzorem a předávali jim své zkušenosti s prací v jednotlivých vyučovaných oborech. Tento pedagogický přístup pokračuje i v současnosti.

Stávající koncepcí škola umožňuje žákům vzdělání jak v tradičních oborech výtvarného umění, tak v zaměřeních, která reagují na potřeby současného volného i užitého umění. Základem obou pilířů vzdělání je respekt k tradici, technologická, odborná a výtvarná příprava, vytvářející ideální podmínky pro osobnostní a kreativní růst každého žáka. Prostředí výtvarného umění prošlo v posledních desetiletích dynamickým vývojem, na nějž škola reagovala zavedením nových výukových předmětů, jejichž účelem je seznámit žáky s problematikou podoby dnešního vizuálního umění.

1. Výstavy bývalých a současných pedagogů školy

Výstava pedagogů SUPŠ Uherské Hradiště, Muzeum Napajedla, 17. 1. – 17. 2. 2019 (Koncepce a kurátoři výstavy: MgA. Dagmar Jahodová a Mgr. Martin Dvořák)

První výstavou zahájenou v rámci oslav výročí byla kolekce instalovaná v prostorech nového kláštera v Napajedlech, která prezentovala díla pedagogů Střední uměleckoprůmyslové školy v Uherském Hradišti. Výstava pedagogů Střední uměleckoprůmyslové školy v Uherském Hradišti byla přehlídkou tvůrčích osobností a individualit, které spojuje působení a v mnoha případech i studium na „Umprumce“. Z vystavujících autorů zmíníme alespoň Jana Pospíšila, dlouholetého ředitele školy, Miroslava Malinu, Kamila Mikela, Zdeňka

Tománka, Marii Borošovou či Janu Smahelovou. Instalace neměla společné téma a jejím posláním bylo upozornit na zajímavé autory, tendence a jevy ve světě výtvarného umění. Generační příslušnost autorů ani jakékoliv vymezení názorové polohy v tvorbě nebylo stanoveno. Expozice respektovala a preferovala individuální tvůrčí orientaci v souvislosti s mnohotvárnými podobami umění napříč jednotlivými vyučovými obory. Díky různorodému zaměření auto-

rů bylo na výstavě možné sledovat ukázky malířských, grafických, sochařských, fotografických i experimentálních technik, které dlouhodobě charakterizují tvorbu zúčastněných osobností. Odborná i laická veřejnost byla tedy konfrontována i ideovými, uměleckými i technologickými přístupy jednotlivých umělců. Výstava se těšila velkému zájmu veřejnosti a následně byla v rozšířené formě prezentována ve foyeru Městského divadla Zlín.

Z výstavy pedagogů SUPŠ, Muzeum Napajedla.

**Vladimír Groš a jeho žáci, Galerie Slovák-
kého muzea, Uherské Hradiště, 31. 1. –
17. 3. 2019**

(Kurátor výstavy: PhDr. Milada Frolcová)

Další výstava, která se v rámci 80. výročí školy uskutečnila, Vladimír Groš a jeho žáci, představila významné absolventy oboru Výtvarné zpracování keramiky a porcelánu na uherskohradištské Střední uměleckoprůmyslové škole patřící k nejstarším oborům zřízeným ještě na Škole umění ve Zlíně. Jeho vedení, které bylo vždy velmi kvalitní, je spojeno např. se jmény Jana Kavana, Stanislava Mikuláščíka, Svatopluka Úředníčka, Jiřího Vlacha, Vladimíra Groše, Evy Blahůškové ad. Během osmdesáti let svého trvání zde byla vychována řada dnes uznávaných uměleckých osobností. Počátky jejich tvůrčího úsilí jsou navždy spojeny s uherskohradištskou „umprumkou“ a vzpomínkou na krásná léta „malin nezralých“. Doposud však nebyla tomuto zajímavému oboru věnována patřičná odborná pozornost, a to ani písemná, ani se neuskutečnila žádná výrazná expoziční prezentace.

Jméno Vladimíra Groše je s umělecko-průmyslovou školou spjato asi nejdéle, té-

měř padesát let. V roce 1962 byl přijat jako student, v roli pedagoga a mistra působil v letech 1967–2010. Vladimír Groš, odborný pedagog – Mistr, který předával výtvarnému dorostu své cenné zkušenosti zejména v technologické oblasti, se podílel na výchově téměř tří stovek keramiků. Někteří z nich

Z výstavy Vladimír Groš a jeho žáci.

se zabývají užitou keramikou, další pokračovali ve studiích na vysokých uměleckých školách (ať již zvolili další studium keramiky a porcelánu, nebo si vybrali jiný umělecký směr) a věnují se volné tvorbě, designu, pedagogické práci apod., část absolventů opustila uměleckou dráhu a našla jiné uplatnění v životě. Nejprve vytvořil tandem se sochařem – keramikem Stanislavem Mikuláštkem a Svatoplukem Úředníčkem, od roku 1976 Vladimír Groš pak úzce spolupracoval a skvěle se doplňoval se sochařem Jiřím Vlachem, který byl vedoucím oboru i po Vladimírově odchodu do důchodu do roku 2013. Vladimír Groš dnes žije a tvoří ve Veselí nad Moravou. Zabývá se barevnou majolikovou plastikou, kterou kromě výtvarné kvality charakterizuje nadsázka, humor, recese, satira, vycházející z intelektuálních základů, ze životní filozofie, moudrosti a optimismu, z nadhledu na projevy každodenního života. Všechno, co umí, se vždy snažil předat svým studentům. Pro studenty oboru keramiky je nezapomenutelný nejen jako Mistr, ale především jako člověk.

Výstava vzhledem k prostorovým možnostem připomíná jenom dvacet uměleckých osobností napříč generačním spektrem. Kromě Vladimíra Groše Michaelu Absolonovou, Ondřeje Batouška, Jana Benedíka, Evu Blahůškovou, Jiřího Kaifosze, Kláru Klose, Stanislavu Konvalinkovou, Jana Kováříka, Miroslava Kováříka, Ludmilu Kováříkovou, Milana Pekaře, Evu Pelechovou, Daniela Piršče, Pavlu Vachunovou, Maxima Velčovského, Kristinu Veskovou a Marka Vráblíka.

Kamil Mikel – Příběh geometrie, Galerie Vladimíra Hrocha, Uherské Hradiště, 4. 9. – 6. 10. 2019

(Kurátor výstavy: Mgr. Martin Dvořák)

Výstava uspořádaná ve spolupráci s Klubem kultury Uherské Hradiště představila odborné i laické veřejnosti dílo akademického malíře Kamila Mikela. Autor působí jako vedoucí ateliéru grafiky na Střední uměleckoprůmyslové škole v Uherském Hradišti

a také na dalších vzdělávacích institucích ve zlínském regionu. Zásadní vliv na jeho tvůrčí začátky mělo studium na Akademii výtvarných umění v Praze, kde se setkal s Ladislavem Čepelákem, ale i s výraznou uměleckou osobností Dalibora Chatrného. Chatrného názory a přirozeně jeho tvorba formovala dílo Kamila Mikela, usměrňovala jej a seznamovala s problematikou geometrické abstrakce. Tento moderní umělecký směr počátku 20. století vyšel z konstruktivního chápání obrazového prostoru, tak jak jej pro moderní umění objevil Paul Cézanne, a jenž přijali francouzští kubisté. Myšlenka konstrukce obrazu souvisí s autorovým obdivem k dílu Pieta Mondriana, který prošel složitým uměleckým vývojem od impresionistických a postimpresionistických prací přes plošné fauvistické kompozice až ke geometrické abstrakci ve formě neoplasticismu, jež měla být vyústěním autorovy snahy o zachycení řádu kosmu, zemských sil a veškerého bytí.

Umělecké počátky Kamila Mikela jsou spojeny s technikou litografie umožňující pracovat s kontrasty tmavé plochy a záblesků světla. Již v první polovině devadesátých let se vyhraňují prvky, které autor používá prakticky dodnes. Těmi jsou symetrie, asymetrie, řád, transcendence a mystika. Kamil Mikel se profiloval v grafické tvorbě, bylo však jen otázkou času, kdy začne pracovat také v médiu malby. Ve svých prvních obrazech uplatňoval především vrstvení barev – jejich překrývání v tenkých vrstvách. Tento způsob práce mu dovoľoval více rozehrát a rozeznít vibrace barev, ale především podtrhnout specifický autorský rukopis obrazů. V této souvislosti je nutné zmínit Mikelův obdiv k dílu Františka Kupky nebo k tvorbě představitelů ruského konstruktivismu, Lászla Moholy-Nagye či Antoina Pevsnera.

K další proměně Mikelova díla dochází ve chvíli, kdy začíná experimentovat a pracovat s práškovým pigmentem, fixovaným v geometrických strukturách lakem. K radikální transformaci tvorby výrazových prostředků a formy pak přijde v roce 2010. Umělec

Instalace výstavy Kamila Mikela v Galerii Vladimíra Hrocha Příběh geometrie, Uherské Hradiště.

totiž opouští od známé dvojrozměrné formy závěsného obrazu a vstupuje na neprobádané pole sochařského umění v podobě reliéfu. Ve prospěch třetího rozměru vytěsňuje z výsledných realizací barvu, kterou nahrazuje modelací pomocí světla a stínu. Svě „reliéfní“ obrazy konstruuje tradičně rozvrhem kompozice a jednotlivých bodů, pomocí různě vysokých kolíků, upevněných na podklad, přes který následně přetahují plátno. Vzniká tak velmi členitá, různorodá skladba plátěného reliéfu – plastické kresby, která vzniká pouze díky světlu. V poslední fázi práce se autor navrácí zpět k tradičnímu obrazu, přičemž vytváří monochromatické „zlaté“ kompozice charakteristické nahuštěním vzájemně se překrývajících lazurních barevných vrstev. Z posledních obrazů se tedy pozvolna vytrácí geometrická přesnost a výtvarník se přibližuje k hranicím lyrické

abstrakce, prodchnuté východní filosofií, mystikou a silnou emocionální složkou. K atmosféře obrazů přispívá i zvolená zlatavá barevnost, která odkazuje až k starokřesťanským a byzantským mozaikám či k deskové malbě období gotického středověku. Přes zdánlivou přesnost a přísnost Mikelovy formáty září a přitahují pozornost oka přítomného diváka.

Výstava Příběh Geometrie situovaná v Galerii Vladimíra Hrocha představila ukázkou poslední tvorby Kamila Mikela. Instalace byla složena s monochromatických obrazů, „plastických kreseb“ a posledních děl charakteristických „zlatavou“ barevností. Jejich společným jmenovatelem však nadále zůstává kompozice, řád, definice obrazového prostoru a práce s rytmem vzájemně se překrývajících či doplňujících prvků v kompozici.

2. Výstavy jednotlivých oborů a současných žáků SUPŠ Uherské Hradiště

Continental Barum Fun dezén, Foyer firmy Continental Barum, 18. 2. – 28. 6. 2019 (Kurátoři výstavy: Mgr. František Petrák, Mgr. Rostislav Štěpánek)

Ve foyer firmy Continental Barum v Otrokovicích vystavili studenti čtvrtého ročníku oboru Multimédia kolekci z barevných a černobílých plakátů s tématem výtvarných návrhů na dezén pneumatik Continental Barum. Tato výstava s netradičním názvem CONTINENTAL BARUM FUN DEZÉN byla série oficiálních výstav k 80. výročí školy a pětileté pravidelné spolupráce mezi SUPŠ Uherské Hradiště a Continental Barum v projektu Umění ve veřejném prostoru. Pro studenty SUPŠ oboru Multimédia se na tomto projektu pneumatiky staly inspirací k vytvoření netradičního pojetí tvarosloví dezénu pneumatik.

Antonín Kindl / Barum van Nó

Inspirací pro dezén pneumatiky společnosti Barum je klasické japonské drama Nó v sepětí s uměním asijské kaligrafie. Při návrhu byly využity expresivní a tvarově velmi bohaté divadelní masky zachycující lidské emoce a vášně. Zmíněné prvky byly převedeny do dezénu pneumatiky se snahou o vytvoření emocionálně silného a vizuálně zajímavého prvku.

Hugo Fekar / Barum van footprint

Základní inspirací pro design pneumatiky společnosti Barum je myšlenka otisku dezénu, který po sobě každý automobil zanechává. Mechanický otisk je však nahrazen otiskem organickým – lidskou stopou. Ta je výtvarně stylizována, opakována a zapuštěna do materiálu, aby nabídla více úhlů pohledu.

Bolek Klička / Barum van bzuč

Dezén pneumatiky společnosti Barum je inspirován brouky, konkrétně přejetým hmyzem přilepeným na povrch po jízdě terénem. Výsledkem práce designéra však není zachycení morbidní scény, nýbrž oslava

krávy přírody, která kontrastuje se striktní geometrizovanou kompozicí.

David Štěpánek / Barum van Octopus

Inspirací pro dezén pneumatiky společnosti Barum je akutní problém znečištění světa, moří a oceánů. Výsledný design však není podán negativně. Motivem dezénu je tvarosloví vycházející z těla chobotnice. Toto pojetí odlehčuje autorem zvolené téma a vnáší do realizace vtipnější a pozitivnější rozměr. Základními hesly jsou absurdita, bizarnost, vtipnost.

Dress code spa inspiromat, Společenský dům, Lázně Luhačovice, 13. 6. – 27. 9. 2019

(Kurátoři výstavy: Mgr. František Petrák, Mgr. art. Petra Graffe)

Ke slavnostnímu znovuotevření Vincentky v Luhačovicích byly představeny originální modely ve Společenském domě v Lázních Luhačovicích a.s. výstavou studentů Designu oděvu Střední uměleckopřemyslové školy v Uherském Hradišti. Prezentované modely propojily téma minerální vody a lidového oděvu luhačovického Zálesí. Mladí oděvní návrháři hledali inspiraci ke své tvorbě ve vodě a v jejích různorodých formách a podobách, jako jsou například pramen vody, kapky rosy, bouře, oblaka a mlha. Realizace: Kristýna Hartmannová, Marie Hlavicová, Šimon Žák, Martin Voráč, Adéla Masná, Hana Mikulášková, Tereza Červenková, Tereza Havránková, Eliška Janíková, Dorota Matušů, Simona Veselá.

Imitatio edition, Prezentační prostory Knihovny Bedřicha Beneše Buchlova Uherské Hradiště, 10. 9. – 29. 11. 2019

(Kurátor výstavy: Mgr. František Petrák)

Imitatio edition

Soubor prací 2. ročníku Střední uměleckopřemyslové školy v Uherském Hradišti napodobující barokní úvodní knižní dvojlist s původními originálními ilustracemi v grafické technice leptu a s imitací barokního titulního listu.

„UMPRUM 80“ – STOLOVÁNÍ, Kino Hvězda, Uherské Hradiště, 26. 9. – 27. 10. 2019

V rámci oslav výročí svého založení SUPŠ Uherské Hradiště připravili učitelé a žáci pro prostory kina Hvězda společnou výstavu s názvem STOLOVÁNÍ. Poprvé v rámci pravidelných prezentací školy pořádaných ve spolupráci s Městskými kiny Uherské Hradiště šlo o expozici na jednotné téma, které bylo zadáno všem devíti vyučovaným oborům. Stolování obecně označuje souhrn společenských a estetických norem, které jsou spojeny s jídlem, jeho servírováním a v neposlední řadě s chováním u stolu. Téma jídla a s ním spojené stolování však má nezastupitelné místo také ve výtvarném umění. Fresky bakchanálních slavností, obrazy vlámského malíře Pietra Brueghela nebo sochy Claese Oldenburga zdobují stolování, chování u stolu či samotné pokrmy. Užité umění v podobě keramiky, průmyslového designu, oděvního designu pak vytváří produkty, které jsou spojením praktické a estetické funkce a umocňují gastronomický i společenský zážitek z hostiny. Fotografie, film a nová média se tímto tématem zabývají od počátku a přinášejí nový pohled na stará témata. Žáci „UMPRUMKY“ přistoupili k různorodým pokrmům a stolování originálním způsobem v rámci zaměření svého oboru. Veřejnost tak měla možnost zhlédnout díla volného (malba, socha, volná grafika, multimediální tvorba) i užitého umění (keramika, průmyslový design, design oděvu, design obuvi, užitá fotografie a média).

3. Výstavy poslední generace absolventů školy

Aleš Brunclík, Čáry, máry, pod kočáry, Reduta Uherské Hradiště, 28. 11. 2018 – 7. 1. 2019

(Kurátor výstavy: Mgr. Martin Dvořák)

V rámci výstavního projektu byly v různých institucích prezentovány také práce poslední generace absolventů SUPŠ Uher-

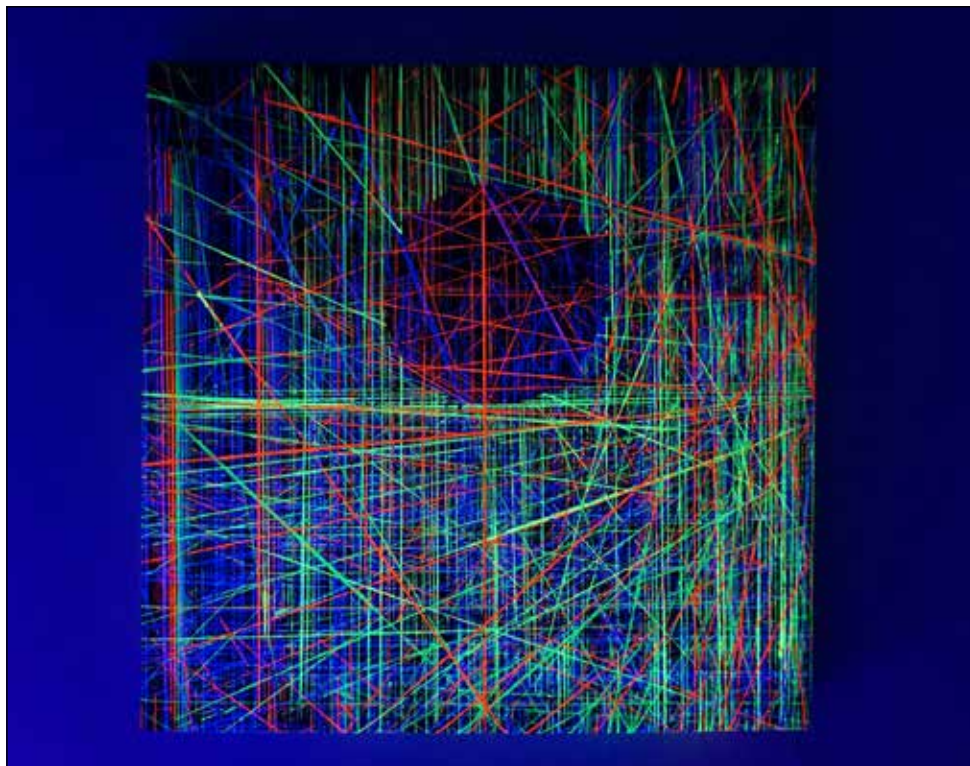
ské Hradiště. Součástí této části oslav byla derniéra výstavy Aleše Brunclíka nazvané Čáry, máry, pod kočáry, která byla instalována v prostorách Reduty v Uherském Hradišti. Autor patří do generace tvůrců do čtyřiceti let a jeho dílo se tedy postupně dostává k odborné i laické veřejnosti. Své první umělecké školení získal na Střední uměleckopřemyslové škole v Uherském Hradišti v ateliéru grafického designu. Pro Brunclíkovu ranou tvorbu je typická fascinace přírodními národy, jejich kulturou, hudbou i výtvarným uměním. Tyto podněty pak převáděl do vlastního výtvarného jazyka prostřednictvím barevných linorytů a maleb. Nejvýraznějším inspiračním zdrojem byla pro Aleše Brunclíka kultura australských aboriginců, zejména jejich skalní malby prováděné tzv. rentgenovou technikou, ale i ornamentální malby, pro něž jsou charakteristické linie a body na barevném podkladě, vytvářející výsledný obraz.

Po úspěšném absolvování střední školy nastoupil Aleš Brunclík do ateliéru prof. Eduarda Ovčáčka v Ostravě. Pod vedením přední osobnosti českého výtvarného umění druhé poloviny 20. století se začal věnovat experimentální grafice. Vedle oblíbeného tisku z výšky se autor zaměřil na techniku sítotisku (serigrafie) a práci s počítačem, která je pro Ovčáčkův ateliér charakteristická. Změnil se také jeho výtvarný projev. Opustil od vytváření ornamentálních motivů na barevném podkladě a začal se věnovat geometrické abstrakci. Brunclíkovým hlavním výrazovým prostředkem se stala linie, vytvářející geometrická tělesa a jejich vzájemné prostupování, kterým dosahoval výsledných kompozic. Od vysokoškolských studií tak hraje v autorově tvorbě důležitou úlohu čistota výtvarné formy. Aleš Brunclík nepoužívá iluzivní prvky v obraze, ale pracuje s konkrétní jednoduchostí. Díky této skutečnosti se dostává k hraničním konceptuálního umění. Jemná geometrie, typická pro jeho práce, představuje návrat k čistému konstruktivisticko-minimalistickému umění, které se na výtvarné scéně etablovalo

v první i druhé polovině 20. století. Dokonale vyvážená kompozice, rytmika linie vedoucí oko diváka po plátně či papíře, to vše dělá z Brunclíkových formátů pulzující, živoucí organismus. Ve vnímavém diváku tak vzbuzuje zájem o vstup do světa jiného rozměru, času i prostoru. Geometrická tělesa se prostupují, linie se sbíhají a rozbíhají, přibližují a vzdalují.

Soubor vystavených prací vznikl v rozmezí let 2012–2018. Jednalo se tedy o výběr z poslední tvorby Aleše Brunclíka. Kolekce zahrnovala autorské tisky na plátně či papíře, obrazy na rozdílném podkladu a objekty. Autor používá různé techniky i tvůrčí postupy, a proto se zde setkáváme s médiem sítotisku (serigrafie), ale i s malbou prováděnou olejem, akrylem nebo experimentální technikou či principem ready-made, který ve druhém desetiletí 20. století poprvé použil dadaistický umělec Marcel Duchamp.

V průběhu posledních let prošla autorka tvorba uměleckým vývojem. Zatímco po absolvování vysoké školy se Brunclík zaměřoval na monochromatické geometrické kompozice vytvářené za použití digitálního média, v posledních dílech pracuje s barvou jako výtvarným fenoménem za použití techniky dekalku, tedy otiskování. Základ obou těchto výtvarných poloh však zůstává stejný. Primárním výrazovým prostředkem zůstává definice a vyváření prostoru pomocí soustavy horizontál, vertikál a diagonál. Na základě zvoleného formátu umělec konstruuje prostor a empiricky rozmísťuje jednotlivé linie na jeho plochu. Díky nedokonalé technice dekalku se v obrazech objevuje organický prvek surrealistických struktur, působících na divákovu představivost. Poslední Brunclíkovy formáty vzbuzují dojem industriálních prostorů, které autor důvěrně zná ze svého působení v areálu bývalé tovární budovy Slezanu ve Starém Městě u Uherského Hradiště.

Aleš Brunclík, Bod, 2017, fluorescentní akryl, plátno, 50×50 cm.

Experimentální techniky, ke kterým byl Aleš Brunclík veden prof. Eduardem Ovčáčkem, přivedli autora k práci se světlem. Pro vytváření artefaktů začal používat reflexní akrylátové barvy reagující na ultrafialové záření. Jedná se o elektromagnetické záření s vlnovou délkou kratší, než má viditelné světlo, avšak delší než má rentgenové záření. Bez použití speciálního svítidla je pro člověka neviditelné. Použití této techniky dalo autorovým dílům zcela nový rozměr. Závěsné obrazy se transformovaly ve svítící objekty. Působení UV záření prohloubilo definované prostory a odkrylo zářivé barevné kontrasty linií kladených na povrch formátu. Pro některá díla tohoto typu použil autor jako podklad nalezená zrcadla a tím ještě zvýšil výsledný výtvarný účinek.

Vojtěch Martásek, Bytosti, démoni, alkoholy, Cafe Portal, Uherské Hradiště, 25. 3. – 15. 6. 2019

(Kurátor výstavy: Mgr. Martin Dvořák)

Prezentace díla Vojtěcha Martáska nazvaná Bytosti, démoni, alkoholy se uskutečnila v Cafe Portal v Uherském Hradišti. Autor patří k zástupcům nejmladší generace absolventů školy. V letech 2013–2017 studoval na „umprumce“ obor Design oděvu. Po úspěšném absolvování nastoupil na Fakultu umění Ostravské univerzity do ateliéru kresby, jehož vedoucím je doc. Mgr. Josef Daněk. Již za studia na střední škole se Vojtěch Martásek prezentoval jako výrazná kreslířská osobnost s vyhraněným expresivním výtvarným výrazem i smyslem pro deformaci a nadsázku. Kolekce instalovaná v prostorech Cafe Portal představila veřejnosti práce z posledních tří let. Jádrem instalace tvořil soubor maleb na papíře nazvaný Bytosti. Cyklus je inspirovaný emocionálními pochody lidské mysli. Každá malba reaguje na jinou část lidského vědomí. Autor pracuje s lidskými emocemi, perverzí či jinými prvky. Z formálního hlediska Martásek používá výraznou barevnost, dynamický tah a práci s agresivním kontrastem. Tyto segmenty tvoří základní pilíře jeho

tvorby. Vyjma souboru Bytosti byla výstava doplněna o formáty s tematikou alkoholu a obrazy, jejichž společným jmenovatelem je maska, která tvoří dominantu kompozice zvoleného plátna. Malířská tvorba Vojtěch Martáska představuje ukázkou výrazného expresivního „punkového“ stylu malby. Autor záměrně popírá klasickou výstavbu obrazové kompozice, pracuje spontánně na základě vlastního vnitřního rozpoložení a osobní estetiky. Vojtěch Martásek se vyjma malby věnuje kresbě, digitální fotografii a problematice performance. Za zmínku stojí také autorův fotografický soubor „Nic proti Tobě nemám“ nebo akce ve veřejném prostoru nazvaná „Parafráze.“

Vojtěch Martásek, Démon, akryl na plátně.

Adam Tománek, Tělo, skutečná přítomnost, Cafe Portal, Uherské Hradiště, 23. 9. – 15. 11. 2019

(Kurátor výstavy: Mgr. Martin Dvořák)

Adam Tománek je absolventem Střední uměleckoprůmyslové školy v Uherském Hradišti, kde studoval v ateliéru Užité malby. V současné době pokračuje ve výtvarném

vzdělávání na Fakultě výtvarných umění Vysokého učení technického v Brně v ateliéru Petra Kvíčaly. Během studia také absolvoval stáž na Akademii výtvarných umění v lotyšské Rize. Výstava nazvána Tělo, skutečná přítomnost a instalovaná v prostorách Cafe Portal představila veřejnosti Tománkovu tvorbu z posledního období. Již na střední škole se autor zabýval sociální tematikou, která patří mezi jeden z nosných pilířů jeho tvorby doposud.

V zásadě rozeznáváme dvě hlavní témata, jimiž se Adam Tománek dlouhodobě zabývá. Prvním z nich je sociálněkritický pohled na současnou společnost. Tománek se věnuje motivu pracujících lidí přežívajících v současném „kapitalistickém“ systému. Na tento námět vznikla autorova série obrazů, mapujících život uklízečky, která vzdorovala svému zaměstnavateli a bojovala o lepší platové podmínky. Autor namaloval plátna, na kterých pracoval s motivem industriálního prostředí a neosobními prostory čistých kanceláří. Součástí projektu byla také performance spojená s tiskem linorytů, při níž používal nástroje, které uklízečka nezbytně potřebuje ke svému zaměstnání – koště, kýbl a vlastní kolena. Díky tomu, že Adam Tománek občasně působí jako brigádník na staveništi, věnuje se také námětům vztahujícím se k prostředí stavby i k samotné práci dělníků. V obrazech, performancích i videích autor zkoumá pracovní i sociální situaci najatých zahraničních dělníků tvrdě pracujících za nízký plat a upozorňuje tak na kontrasty životních podmínek lidí ve státě.

Druhým tématem Adama Tománka je environmentální tvorba. Pojem environment označuje životní prostředí a zahrnuje všechny složky přírody umožňující vznik a existenci všech forem života na zemi. Tato látka autora inspirovala k provedení happeningu Byznys s čerstvým vzduchem, kde působil v roli obchodníka, který šel do lesa nedaleko Brna a tam napustil nádrže čerstvým vzduchem. Následně je odnesl do centra města, kde je prodával. Projekt byznys s čerstvým vzduchem je Tománkovou vizí o stavu dý-

chatelného vzduchu na naší planetě. Jde o depresivní, pochmurnou představu, v níž si budeme nuceni nakupovat nashromážděný kyslík v nádržích a draze za něj platit. Do stejného okruhu zájmu Adama Tománka patří také performance, při níž se procházel v dřevácích opatřených hroty, symbolizujících vnitřní existenciální tíseň umělce, po postsovětském panelovém sídlišti v Rize a sbíral odpad. Adam Tománek vyšel z problematiky klasického malířství, které během let obohatil o nová média navazující na tradiční obory výtvarného umění. Tománkova tvorba tak dostala intermediální charakter odpovídající podobám současného vizuálního umění.

Adam Tománek, Cleaner III, 2016-2018, kombinovaná technika.

4. Výstavy uspořádané ve spolupráci s Krajskou galerií výtvarného umění ve Zlíně a Galerií Slovákého muzea

Škola umění ve Zlíně – Střední umělecko-průmyslová škola v Uherském Hradišti, KGVU Zlín, 18. 9. – 24. 11. 2019
(Kurátor výstavy: Mgr. Vít Jakubíček)

Výstava uspořádaná k osmdesátému výročí založení se zaměřila na kořeny Střed-

ní uměleckoprůmyslové školy v Uherském Hradišti, které můžeme sledovat až do roku 1939, kdy byla firmou Baťa ve Zlíně založena Škola umění. Již od počátku bylo cílem instituce vychovávat nejen malíře a sochaře, ale zejména návrháře a designéry, kteří by se uplatnili v oblasti průmyslového výtvarnictví, a to jak v samotném podniku Baťa, tak i v rámci celé republiky a zahraničí. Historiografická expozice instalovaná v prvním podlaží budovy Krajské galerie výtvarného umění ve Zlíně reflektovala historii školy od jejího založení v roce 1939 přes proces zestátnění o deset let později, kdy se stala Střední uměleckoprůmyslovou školou Zdeňka Nejedlého v Gottwaldově, až po přesun instituce do Uherského Hradiště na počátku padesátých let. Prezentace byla součástí širší platformy, která se v roce 2019 věnovala jak historii, tak současnému vývoji této vzdělávací instituce, na jejíž půdě získala vzdělání řada významných umělců a designérů.

Vladimír Vašíček – Stále ve vzniku
24. 9. – 24. 11. 2019
(Kurátor výstavy: Mgr. Pavlína Pyšná)

Výchozí podnět k uspořádání výstavy malíře Vladimíra Vašíčka poskytlo jeho významné výročí spojené s letošním rokem. Tento rodák ze Svatobořic-Mistřína u Kyjova by se 29. září 2019 dožil sta let. Při této příležitosti Krajská galerie výtvarného umění ve Zlíně představila rozsáhlou přehlídku Vašíčkovy tvorby, jež sahá od konce čtyřicátých let 20. století, kdy autor završil svá studia na Akademii výtvarných umění v Praze, až po poslední realizace z roku 2003.

Vladimíra Vašíčka řadíme k předním představitelům abstrakce na české výtvarné scéně druhé poloviny 20. století, kteří si svůj tvůrčí názor formovali na pozadí složité politické situace, jež bránila rozvoji vlastní umělecké identity. „*Pevný životní a tvůrčí postoj Vladimíra Vašíčka je o to obdivuhodnější, že se vyvíjel v poněkud limitujícím prostředí regionu, mimo hlavní kulturní centrum naší země. Navzdory překážkám generovaným dobou a místem Vašíček vytvořil dílo, které neztrácelo vazby na aktuální výtvarné dění a po vizuální i obsahové stránce dosáhlo mimořádné obsáhlosti a konzistentnosti. Zatímco autor zpočátku vycházel z konkrétních*

Pohled do expozice Škola umění ve Zlíně – Střední uměleckoprůmyslová škola v Uherském Hradišti, KGVU Zlín.

podnětů okolního světa, již na konci čtyřicátých let začal zkoumat možnosti abstraktního jazyka, aby jím po roce 1960 svou malbu zcela ovládl. Na nezávislé cestě volil rozmanitost výrazových možností, v nichž se prolínaly geometrické prvky s tvary organickými, racionální skladba s volnou traktací či impulzivním malířským gestem. Jejich prostřednictvím umělec usiloval o vyjádření obecnějších principů a obsahů, přesahujících pomíjivost lidského jedinice a směřujících k vyššímu řádu světa.

V daných souvislostech byl zvolen také název stávající výstavy, který se ztotožnil s označením Vašíčkova obrazu z roku 2000 *Stále ve vzniku*. Název můžeme chápat jako jeden z důležitých principů autorových malířských úvah, které se dotýkají životní dynamiky, nekonečných přeměn a energetických impulsů univerza vůbec. Vašíčkova díla tak často nabývají vzhledu probíhajícího dění a působí zdáním, že jsou v neustálém pohybu, že se před zraky právě teď uskutečňují.“ (Pavčina Pyšná)

Návraty (V), Galerie Slováckého muzea, Uherské Hradiště, 5. 10. 2019 – 5. 1. 2020 (Kurátoři výstavy: PhDr. Milada Frolcová, Mgr. Martin Dvořák)

Výstava *Návraty (V)* je součástí dlouhodobého projektu Galerie Slováckého muzea v Uherském Hradišti. Ten se zaměřuje na pozoruhodné projevy ve výtvarném umění spojené s působností Školy umění ve Zlíně a Střední uměleckoprůmyslové školy v Uherském Hradišti. Cílem kurátorky bylo v minulosti upozornit na skutečnost, že ze zlínského a hradištského „hnízda“ výtvarné pedagogiky vzešlo již několik generací umělců s vyhraněným tvůrčím profilem, kteří se zařazují do kontextu českého i světového výtvarného umění.

S expoziční prezentací začala PhDr. Milada Frolcová před dvaadvaceti lety, kdy se uskutečnila první část tohoto výstavního projektu nazvaná *Návraty (I)*. V následujících letech pak proběhly další tři výstavy. Během čtyř předcházejících přehlídek měli

návštěvníci Galerie Slováckého muzea možnost zhlédnout díla například Václava Chada, Vladimíra Vašíčka, Jaroslava Hovádíka, Jan Ambrůze, Borise Jirků, Vladimíra Kokolii či Mileny Dopitové.

U příležitosti osmdesátiletého výročí založení školy pak Galerie Slováckého muzea ve spolupráci se Střední uměleckoprůmyslovou školou v Uherském Hradišti připravila doposud nejrozsáhlejší přehlídku děl vybraných absolventů z rozmezí let 1954–2015. Vybraná kolekce zahrnovala téměř osmdesát autorů, kteří se zaměřují jak na volné, tak užité výtvarné a vizuální umění. Vůbec poprvé výstava *Návratů* obsadila všechny výstavní sály galerie a poskytla veřejnosti možnost seznámit s různými tendencemi a médii současného umění. Přehlídka byla koncipována jako výběrový salon. Podobně jako v minulých letech bylo posláním výstavy koncentrovat pozornost na zajímavé osobnosti, jevy a tendence v dnešním vizuálním umění. Jednotliví autoři byli vybíráni s předstihem hlavními pořadateli akce. Téma ani vymezení názorové polohy v tvorbě nebylo stanoveno. Výstava *Návraty (V)* plně respektovala a preferovala individuální tvůrčí orientaci autorů v souvislosti s mnohotvárnými podobami a trendy soudobé výtvarné kultury. Charakterizovat v několika málo slovech produkci všech vystavujících autorů je nemožné, i když by si to jistě zasloužili, protože se opět jednalo o významné protagonisty současné pluralitní výtvarné scény. Volné umění bylo zastoupeno malbou, grafikou, sochou a multimediální tvorbou různorodé polohy, zahrnující například tendence postmoderny, neoexpresionismu, fantaskního realismu, sociálního kriticismu, expresivní i geometrické abstrakce či konceptualismu. Užité umění reprezentoval grafický i průmyslový design, porcelán, knižní tvorba a typografie, scénografie a další média.

Každým rokem Střední uměleckoprůmyslovou školu v Uherském Hradišti opouští řada žáků. Z některých vyrůstají pozorova-

hodné umělecké osobnosti, které se ve světě umění neztrácejí, jiní se dají na zcela odlišnou pracovní dráhu. Výstava Návraty (V) je důkazem toho, že umění je dynamickým procesem, který započal před desítkami tisíc

let, vyprofiloval se v různé polohy a média a obohacuje duchovní hodnoty člověka a prostředí, které jej obklopuje.

Martin Dvořák

Vernisáž Návraty V. Foto L. Chvalkovský.

Arnošt Hrabal Kněz a grafik, nebo grafik a kněz?

30. prosince 2019 jsme si připomněli padesáté výročí úmrtí Arnošta Hrabala, rodáka z nedalekých Buchlovic, katolického kněze a významného českého grafika. V průběhu roku 2019 proběhlo několik vzpomínkových akcí, které přiblížily tohoto výjimečného člověka a umělce (např. výstava grafického díla v Arcidiecézním muzeu v Olomouci nebo výstava Hrabalových prací ve Slezském muzeu v Opavě, Historická společnost Starý Velehrad připravila besedu a přednášku o životě a umělcově díle v Památníku Velké Moravy ve Starém Městě). V roce 2006 zahájilo svou expoziční činnost v Buchlovicích Muzeum v Podhradí, jehož součástí je symbolická světelná grafika Arnošta Hrabala. V roce 2011 v části zrekonstruované fary bylo otevřeno Muzeum kněze a grafika Arnošta Hrabala. Před několika lety se podařilo úřadu městyse v Buchlovicích získat další část pozůstalosti, která bude nejen zakomponovaná do stávající části, ale přiblíží i další nepříliš známé reálie z umělcových studijních let.

Životní příběh Arnošta Hrabala se začal psát 4. prosince 1886 v Buchlovicích. Rod Hrabalů však pochází z Mezic na Hané a lze jej vysledovat do 18. století. Mezi jeho předky nalezneme především rolníky. Po napoleonských válkách se Arnoštův děd Ondřej, který se vyučil kovářem, přestěhoval do Buchlovic, kde se oženil s Aloisií Marřanovou. Nejmladší z jejich devíti dětí Karel, Arnoštův otec, byl původně kožešníkem, později pracoval u dráhy, pak byl výčepním v místním hostinci a posléze přijal místo listonoše pro Buchlovice, Staré Hutě a Stupavu. Malý Arnošt s ním často chodíval na služební pochůzky a už tady se začalo rodit silné pouto k přírodě, ke kraji, k chrýbským lesům a hvozdům. Maminka, Františka Obermannová, se narodila v Roštíně, ale její rodina pocházela z Lebedova a Cetechovic u Stríleka.

V roce 1896 se Hrabalovi přestěhovali do Uherského Hradiště. Nejstaršího syna

Arnošta přihlásili ke studiu do místního německého gymnázia. Už zde si profesor kreslení Anton Mottl povšiml chlapcova mimořádného výtvarného nadání a doporučoval rodičům studium na malířské akademii nebo na „umprum“. Ale rodina Hrabalova si tato studia nemohla dovolit (Arnošt měl dalších osm sourozenců), a proto začal studovat bohosloví na teologické fakultě v Olomouci (1906–1910).

Arnošt Hrabal v době studia ve Vídni (1924).

Hrabalovo rozhodnutí pro kněžskou kariéru bylo od počátku motivováno hmotnými důvody a rodinným tradicionalismem více než křesťanským idealismem. První dva semestry byl studiem v bohosloveckém semináři nadšen a jeho záznamy (jak nakonec dokumentují vydané Hrabalovy deníky) jsou prosyceny ideálem kněžství. Nepřestával však ani zde kreslit a všechny peníze, které dostával z domu a od přátel, dal za výtvarné potřeby. První kritiky svých kreseb našel mezi studenty bohosloví. Tady mezi seminaristy poprvé prezentoval veřejně své práce. Už v počátcích olomouckých studií se stal kuřá-

uvnitř katolické církve. Na své kůži pocítil obrovský rozdíl v pracovních podmínkách a existenčních poměrech mezi příslušníky nižšího a vyššího kléru. Na utváření Hrabalovy kněžské identity měla vliv i jeho výtvarná tvorba a umělecká vnímavost, která ho konfrontovala se stavem moderního umění v prostoru střední a západní Evropy. Také další roky spojené zejména s fyzicky a duševně náročnou službou kaplana v severomoravských vesnicích jsou plná rozčarování a Hrabal se postupně identifikoval s reformními myšlenkami, které byly i po útoku na předáky Katolické moderny v diecézi stále živé. Hluboká diferenciací kněžské profese obdobně jako u řady jeho kolegů intelektuálně nebo umělecky vnímavějších vedla Arnošta k dvojímu životu – umělce a kněze. Arnošt Hrabal zůstal kreativním umělcem v taláru. Na každodenní otázky nejistoty se snažil odpovídat svou autorskou tvorbou. Přijetí kleriky, toto vnitřní pouto, však nikdy nebyl schopen rozlomit. Časem se přiklonil k „florianovské generaci“ reprezentované Jakubem Demlem, Jaroslavem a Bohuslavem Durychovými (k okruhu katolické kultury oscilující kolem nakladatelského podniku Josefa Floriana ve Staré Říši).

Do kaplanské služby nastoupil v roce 1910 do německé Libiny, několik let po kuriálním zásahu proti Katolické moderně, která v rámci svého sociálně reformního programu mimo jiné požadovala také lepší postavení nižšího diecézního kléru. Hrabalova frustrace z pastorační péče v roli kooperátora bez možnosti ekonomického zázemí nutného k financování dlouhodobějšího uměleckého studia se projevila po jeho prvním návratu z vídeňských studií na Graphisch Lehr- und Versuchsanstalt Wien (1912–1914). Konzistoř mu zastavila plat a odmítla prodloužit dovolenou, navíc odmítla vládou nabízené stipendium. Musíme zde připomenout, že studium ve Vídni bylo pro Hrabala existenčně velmi náročné, často trpěl hladem a zimou. Ve Vídni se vlastně udržel jen díky nepravidelným příspěvkům a darům z řad známých farářů

Přebal knihy veršů Die Liebe Gewalt sudetoněmecké básničky Marie Stony s jejím podpisem a portrétem, knihu ilustroval A. Hrabal.

či podporovatelů z jižní Moravy. Navíc vypukla první světová válka. Situace se stala neudržitelnou. Hrabal se musel vrátit na severní Moravu do Libiny. Po opuštění Libiny v srpnu 1914 se jeho služební tabulka začala úctyhodně plnit. Během několika let vystřídal řadu „štací“.¹ Olomoucká konzistoř využívala Hrabalových jazykových schopností a vyhradila mu pro službu prostor v sudetoněmeckém severomoravském prostředí. Časté stěhování, neúměrné vytížení a vzájemné nepochopení s farníky Hrabala nesmírně vysilovaly. A tak není překvapením, že byl Hrabal fascinován sociálně angažovanou politikou. Během kaplanské služby v Ostravici docházel dokonce na schůze sociální demokracie.² Jedním z důležitých přelomů v Hrabalově kněžské kariéře byla farní zkouška, kterou složil v květnu 1921 před komisí arcibiskupské konzistoře. Její složení mu dávalo naději na získání lepšího postavení (získáním fary). Farní konkurz (Concurus parochialis) nově definovaný Kodexem

Arnošt Hrabal, *Pieta*, 1924, dřevoryt, 127×166 mm, sbírka Slováckého muzea v Uherském Hradišti, inv. č. U 1231, U 5898.

církevního práva byl ovšem platnou praxí po celé 19. století. Teprve po jeho úspěšném složení mohl kaplan počítat s budoucím udělením farního benefícia. Po vykonané farní zkoušce toužil Hrabal po delší dovolené, která by mu umožnila další umělecká studia (1920 Akademie výtvarných umění u Jakuba Obrovského, 1924 Grafický institut ve Vídni u Louise Hofbauera). Neustálé přesuny z místa na místo ho vzdalovaly stále více od jeho snu: dokončit umělecká studia. Navíc se zhoršoval i jeho fyzický stav. A tak zcela zoufalý popisuje svou beznadějnou situaci dlouholetému příteli Matěji Vaňkovi, faráři v Dluhomilově, který ho podporoval nejen morálně, ale i finančně na studiích ve Vídni. S ním se poprvé vydal do Jeseníků a objevil jejich krásu. Zřejmě na přímmluvu prostějovského faráře Karla Dostála-Lutinova,³ vůdce Katolické moderny, který mu vyjednal na konzistorii delší dovolenou, získal delší čas na zotavenou a také na uměleckou tvorbu. Lutinov ho navíc doporučil do péče

sudetoněmecké spisovatelky a básnířky, mecenášky umění, Marie Stony.⁴ Setkání s touto osobností ovlivnilo výrazně další Hrabalův život. Marie Stona ho uvedla do významného kulturního světa, seznámila ho s řadou významných osobností. Patřila k nadšeným obdivovatelům Hrabalova umění. V třbovickém zámku měl Hrabal vždy všechno, co potřeboval pro svou uměleckou práci. Podporovala ho materiálně i finančně, s její pomocí mohl cestovat (např. v Itálii bydlel u její dcery, sochařky Heleny Scholzové). Arnošt Hrabal se jí revanšoval svými dřevoryty, kterými ilustroval Stoniny básně. Mariina smrt v roce 1944 ho hluboce zasáhla (reagoval na ni řadou kreseb).

Od poloviny dvacátých let se Hrabalova situace v kontextu olomouckého diecézního kléru začala zlepšovat. Určitě k tomu přispěl nástup Leopolda Prečana na arcibiskupský stolec. Navíc díky sérii výstav a zahraničních recenzí se Hrabalova reputace výjimečného grafika a křesťanského umělce stala

Arnošt Hrabal, Kázání na hoře, 1924, dřevoryt, 201×205 mm, ze souboru 22 dřevorytů Les č. 1, vyd. B. Durych v Přerově 1926; sbírka Slováckého muzea v Uherském Hradišti, inv. č. U 958, U 6579.

nezpochybnitelnou. Dokazují to gratulace a oficiální uznání z nejvyšších církevních kruhů. Hrabalovo vandrování zapadlými farnostmi se zakončilo v roce 1931 ve Velké Moravě. V třicátých letech však nastaly nové problémy. Národnostní smýšlení jeho německých farníků začalo nabývat extrémnějších nacionalistických podob, a proto se také Hrabal snažil vrátit na jižní Moravu. Neúspěšně usiloval o místo v Uherském Hradišti a také v Huštěnovicích. Když se uvolnila fara v Buchlovicích, byla to jedinečná příležitost na návrat. Za Hrabala se přimlouval jednak jeho přítel, uherskohradištský rodák Petr Křivák, dómský vikář v Olomouci, a také jeho bývalý katecheta a učitel náboženství na uherskohradištském gymnáziu Jan Nevěřil,

kteřý na své faře v Hradečné hostil hraběte Leopolda von Berchtold s manželkou, patrona buchlovické fary. Na faře v Buchlovicích pak Hrabal setrval až do odchodu na odpočinek.

Grafik, anebo kněz?

I tak se dá postavit hlavní linka životního příběhu Arnošta Hrabala. Umělecká tvorba Hrabala natolik pohlcovala, že uvažoval i o přerušení studia bohosloví. Zřejmě složitě rodinné existenční poměry a jeho vrozený smysl pro zodpovědnost byly hlavním důvodem, proč to nikdy neudělal. Ale tuto rozpolcenost pocítoval neustále. Když v roce 1917 zemřel jeho otec a on se stal poruční-

kem osmi mladších sourozenců, očekávalo se, že bude zejména finančně pomáhat s výchovou. Pro své umělecké ambice neměl zájem ani podporu od rodiny. Nejistou dráhu umělce mu vyčítali i sourozenci, jak dokládají rozhořčené dopisy mladších bratří Bedřicha a Ludvíka (financoval jejich studia). Bylo rozhodnuto. Stal se umělcem v sutaně.

Arnošt Hrabal, Ex libris Karla Jaroslava Obrátla, 1929, dřevoryt, 79×64 mm.

Hledáme-li skutečné prameny a základní kořeny Hrabalovy práce, musíme nechat promluvit samotného autora: „*Hovořím-li o svém díle, musím říci, že jsem se vlastně třikrát narodil. Poprvé pod hradem Buchlovem, obestřeným romantikou a obrovskými lesy. Zde jsem s tatínkem, poštákem, při cestě napříč lesy do Stupavy a na Hutě, poznával krásy lesa a zpěv ptactva. Podruhé jsem se narodil v jesenickém pralese, kde pod Pradědem jsem poznal mohutnost a původní sílu pralesa. Potřetí jsem se narodil v zahradě s kvetoucími liliiemi, uprostřed slunečnic se svatozáří, s diviznami i bodláky*“ (zaznamenal Antonín Gála). Tato slova jsou určující i pro základní etapy Hrabalovy umělecké tvorby. První, raná etapa byla obdobím pokusů a usilovného hledání, poznamenaná dotykem sece-

se, studiem ve Vídni a ukončena nalezením nejideálnějšího prostředku pro vyjádření umělcových představ v technice dřevorytu. V tomto období Hrabal převážně kreslil, vyrovnával se s dalšími grafickými technikami (lept, litografie), okrajově se zabýval olejomalbou (portréty rodičů, sourozenců, autoportréty, krajiny) a akvarelem. Časově tuto etapu „zrození“ uzavřela první světová válka a vznik Československa. Druhé období vrcholného tvůrčího růstu (dvacátá a třicátá léta 20. století), spojené s kněžským působením na severní Moravě, ovlivněné symbolismem a expresionismem, budeme sledovat podrobněji níže. Samostatnou kapitolu tvorby tvoří období druhé světové války, charakterizované například cykly kreseb České rekviem nebo Válka (které nikdy nebyly vydány, ani se nedochovaly kompletní; část je uložena ve Slováckém muzeu v Uherském Hradišti). V apokalyptických vizích zpodobnil zřůdnost fašismu, nacistické peklo a hrůzy války. Do lesních vizí vstoupil náhle člověk trpící, ale s nezlomenou tváří, Kristus Trpitel, ale i odvěký Soudce. Mravní obsah vždy přítomný v nehlubším smyslu Hrabalova díla se stal hlavním motivem rozsáhlého souboru kreseb, jež tvoří bohatý komentář k umělcovu úsilí v těchto bolestných a těžkých dobách. V závěrečné etapě tvorby byl Hrabal plně zaujat náboženskou tematikou, někdy spojenou i s národopisnou motivací. Vracel se také k námětům ze světa přírody. Volná grafická tvorba ustoupila do pozadí a základním prostředkem vyjádření se stala kresba.

Ze života stromů

Arnošt Hrabal během svého kněžského působení na severní Moravě (1910–1937) naprosto propadl kouzlu hlubokých lesů Jeseníků.⁵ Někdy se po nich i celé dny toulal, přemýšlel a kreslil. Již od roku 1911 se v jeho kreslířském i grafickém díle objevovaly motivy severomoravské horské krajiny (litografie *Břízky*, 1913, lepty *Z Jeseníků*, 1924, dřevoryty *Kostel ve Velkých Losinách*, 1929,

Pod Pradědem, 1929, Švýcarska ad.). Náměty pro své dřevoryty si zaznamenával tužkou, uhlem nebo pastelem přímo v pleněru. Vytvořil stovky kreseb. Mnohé si v ničem nezadájí s finálním grafickým listem. Jsou působivé, živé, někdy něžné a křehké, jindy až důrazně naléhavé, burčující, výrazné.

Grafické a kresebné dílo buchlovického rodáka Arnošta Hrabala je velmi rozsáhlé. Uměleckou kvalitou se řadí k nejlepším projevům tohoto druhu na Moravě. Zvláště v období mezi světovými válkami tzv. první republiky vytvořil mnoho pozoruhodných cyklů kreseb a grafických listů, které by neměly zůstat zapomenuty, protože právem náleží k našemu „domácímu stříbru“. Jedná se o práce z doby největšího tvůrčího růstu převážně orientované a motivované symbolistními představami stromů – symbolů člověka a života, lesů – chrámů, symbolů světového dění, v němž se syntetizuje Hrabalův svět lásky a víry s nekonečným dramatem přírody. Připomeňme, že již v polovině dvacátých let vystavoval Hrabal své dřevoryty (některé později zařadil do cyklu *Les*) v Künstlerhausu ve Vídni, kde se setkaly s velmi kladným ohlasem laické i odborné veřejnosti, jak je zřejmé ze soudobého tisku (např. *Neue freie Presse*, *Die graphische Kunst*). Následovaly další výstavy křesťanského umění v Mnichově a Chicagu. Avšak tehdy čtyřicetiletý umělec nevyužil příznivé situace, aby se výrazněji prosadil, ani nabídky, aby zůstal ve Vídni. Vrátil se na Moravu a se skromností a pokorou v duši se věnoval práci duchovního. I při ní si našel prostor na vlastní seberealizaci v umění (zejména v kresbě a grafice). Pokračoval v práci na cyklu dřevorytů *Les*, ilustroval knihy, vytvořil řadu *ex libris* a příležitostných tisků, bibliofilii, které mají v umění dvacátých a třicátých let své nezastupitelné místo. Společně se švýcarským kritikem Williamem Françoisem Maria Ritterem (1867–1955), který napsal o umělci výstižný monografický nástin (vyšel tiskem již v roce 1938), i dnes souhlasíme, že Arnošt Hrabal „posvětil moravský les“. Byl pastýřem ducha a prosté krásy, básníkem lesa.

Perem, tužkou, nejčastěji rydlem vytvořil to, co básník slovem nebo hudebník tónem. Znal tragický osud stromů, jejich boj s mocnou přírodou i zdlouhavé umírání.

Na svém zásadním souboru dřevorytů *Les*, který byl několikrát publikován, začal Arnošt Hrabal intenzivně pracovat již v roce 1924 ještě ve Vídni, když rozšiřoval grafické dovednosti u profesora Louise Hofbauera na Grafickém institutu. Společně s dřevoryty *Kristus*, *Madona v lese*, *Bouře* byly jeho grafické listy *Kázání na hoře* a *Ave Maria* (z cyklu *Dřevoryty/Les*) vybrány do souboru na výstavu v Hagenbundu ve Vídni a ve stejném roce pro jarní i podzimní výstavu *Genossenschaft der Bildenden Künstler* v Künstlerhausu. Po návratu na Moravu (v roce 1925 byl ustanoven kaplanem ve Velkých Losinách) zúročil zkušenosti nabyté ve Vídni a plně je rozvinul v nové tvorbě. Hrabalovy nejnovější práce vzbudily zaslouženou pozornost i na domácím poli, na výstavách SVUM ve Slezském muzeu v Opavě, v Domě německých umělců v Brně a v Domě umělců v Hodoníně. V roce 1926 pak vyšel v Přerově celý cyklus dvaadvaceti Hrabalových dřevorytů v nakladatelství Bohuslava Durycha s předmluvou jeho bratra, spisovatele a básníka Jaroslava. Ze vzájemné korespondence s nakladatelstvím je zřejmé, že do roka byl soubor téměř rozebrán. V roce 1927 byl vydán s německým úvodem od básnířky, mecenášky a obdivovatelky Hrabalova díla, Marie Stony podruhé v Šumperku (třetího vydání se soubor dočkal v roce 1942 v brněnském nakladatelství Průboj v období druhé světové války). Spolupráce s bratry Durychovými však tímto neskončila. Hrabal ilustroval pět dřevorytů *Balady Jaroslava Durycha*, knihu *Tě nejkrásnější*, překlad *Zahrad losinských* ad. Výzdoba a úprava knih v této době umělce velmi zajímala, zaměstnávala a zabezpečovala mu i menší příjem (ilustroval např. i básně Marie Stony v berlínském nakladatelství Einbrödler). Dokonce uvažoval o ilustrované bibli a vytvořil několik ilustrací pohádek. Nechával si zasílat pověsti, zajímal se o místní vyprávění. Vybíral

Arnošt Hrabal, Pozdrav z Buchlovic (Slovácká Madona), 1937, perokresba, tuš, 101×109 mm; sbírka Slovákého muzea v Uh. Hradišti, inv. č. U 6779.

si z nich symboly nebo určité situace, které dále zpracovával. Věrný popis vystřídal sugesci, náznak a stylizaci. Postavy, které volil, někdy možná připomínají i jeho sama, např. *Till Eulenspiegel* (1926) krácející po tenkém laně nad propastí, *Don Quijote* (1926) a jeho boj s větrnými mlýny, *Pohádka* (1926). Hrabal miloval knihy a jeho pracovna (a současně ateliér) se postupně stávala velkou knihovnou. Jako grafik spolupracoval s mnoha českými i německými básníky a literáty (např. s Jakubem Demlem, Petrem Bezručem, Bedřichem Benešem Buchlovanem, Hansem Watzlikem ad., ilustroval balady Jana Nerudy). Jeho kresby a dřevoryty doprovázely poezii nejen v revue, ale také v bibliofilských tiscích.

S knižní tvorbou souvisí knižní značka *ex libris*, která označuje majitele knihy. Hrabal vytvořil desítky *ex libris* pro své přátele i na objednávku. Většina z nich (především z dvacátých a třicátých let) se stala malým uměleckým dílem. K propagaci Hrabalovy tvorby tehdy přispívala i častá publikování dřevorytů a kreseb na stránkách časopisů a revue *Salon*, *Bibliofil*, *Veraikon* apod.

Krajinné scenérie zobrazované v pracích z dvacátých let velmi často vnucují přílehavé asociace postav, strom – člověk. Například v dřevorytu *Pieta* (1924), námětu téměř narativního, někdy až teatrálního charakteru, zpracovávaného po staletí řadou umělců, zobrazil Pannu Marii a Ježíše jako dva stromy, truchlící a mrtvý, přitom scéně

neubral na působivost a výrazu, ale právě naopak. Okolní krajina i nebe vzbuzují dojem pohybu. Smrt neznamena konec, zmlknutí času, ale zrození nového, vpád věčnosti (vycházel ze své filozofie Smrti). Další personifikace se objevila u poměrně rozměrného grafického listu *Bacchantky* (1925). Námět, tentokrát čerpaný z antiky, je podán zcela originálně. V rozevlátých větvích stromů lze spatřovat rozvířenou draperii šatu a výraz „tělesného uvolnění“ Bacchových ctitelek. Tento list je jemně vyryt s virtuozitou, s níž se setkáváme v dílech středověkých mistrů.

Téma Madony s Ježíšem se objevovalo v Hrabalových listech a kresbách z dvacátých let velmi často a bylo neobvykle zpracovávané. *Ave Maria* (1924), *Hvězda betlémská* (1925) vyvolávají pocit harmonie i dokonalosti. I když jsou posvátné, uzavřenosti do lesní samoty připomínají, podobně jako další práce s náboženskou tematikou, *Kázání na hoře I.* (1924) a *II.* (1924), *Křtismus* (1924), *Kázání sv. Františka v lese* (1924) ad., již starší Hrabalovy názory na církev jako instituci (vycházející z potřeby reformy současného stavu v církvi), které se utvářely během prvních vídeňských studií a které se snažil prosazovat při svém reformátorském úsilí v rámci Jednoty duchovenstva. V rámci náboženských témat převládaly v tomto období především novozákonní náměty a později také motivy ze života světců. Ještě v roce 1926 doplnil cyklus Les grafickými listy *Vyhnání z ráje* a *Touha* (které byly v roce 1942 zařazeny do třetího vydání souboru místo dřevorytů *Drvař a Píseň*). Zcela originálně a nezvykle zpodobnil proroka Jóela v promluvě v lese v pozadí s třemi kříži. Dřevoryt *Letnice (Plameny letnic)* z roku 1927 tak volně navázal na již dříve vzniklý list *Velikonoce* (1926). V následujících letech již Hrabal netvořil takto velké grafické listy. Soustředil se především na užitou grafiku (např. ex libris, novoročenky), ilustrace a kresbu. Avšak i kreslířské dílo se omezovalo formátově na drobnější práce.

V Hrabalových dřevorytech dvacátých a třicátých let dominuje dynamický rytmus vzrušené expresivní povahy, který ovládá základní tvary i detailní čáry. Vytvořil osobitý svět, který ve zdánlivém tichu lesní samoty v sobě skrývá svět duchovních a společenských rozporů. A právě zde mohl vyslovit svůj panteistický pohled na svět. Hrabalova umělecká cesta byla neustálým dialogem s Bohem, s člověkem, se sebou samým. Byl poustevníkem v umění i myšlení. Soustředil se na hledání krásy v nejprostších věcech svého venkovského okolí a proměnlivé stálosti přírody. Nic nenapodoboval. Hrabalova osobnost se obsahem a životem přibližuje v mnohém k Bohuslavu Reynkovi. Oba prožili život ve venkovském ústraní a jejich tvorba měla hluboký duchovní smysl. Svým způsobem se jim dílo stalo životním deníkem, v němž se ohrázel celý život. V případě Arnošta Hrabala vnitřní boj umělce a kněze.

Poznámky:

- 1 Začínal v Libině, následoval v roce 1916 (duben) Frankštát = Nový Malín, ve stejném roce od 1. srpna přešel do Koldštýna = Goldenstein = Kolštýn = Branná, od února 1917 to byl Šilperk = Štítý, v roce 1919 (únor) Křenová, po třech měsících Hradečná, od srpna 1919 působil v Újezdě, od 15. října 1920 v Ostravici, 30. listopadu 1921 přešel do Věsky u Oder, v roce 1923 pak do Potštátu, následoval Slavkov, Velké Losiny. Nejdelší dobu ze svého severomoravského působení prožil ve Velké Moravě 1931–1937. Teprve 1. října 1937 definitivně zakotvil v Buchlovicích.
- 2 V dopise příteli Matěji Vaňkovi z 18. ledna 1920 píše: „Byl jsem dnes na schůzi sociálních demokratů. Na faře mne přivítali s pozdravem: Bolševik. Osud světa půjde svým tempem a žádá moc ho nezadržít...“ (sbírka Slovákého muzea, inv. č. U 8567).
- 3 Karel Dostál-Lutinov, známý též pod pseudonymem Karel Skřivan (22. září 1871 Prostějov – 29. listopadu 1923 Prostějov), byl český katolický kněz, básník, spisovatel a překladatel, vůdčí osobnost Katolické mo-

derny. Vydával 12 let časopis Nový život (1896–1907), který se stal časopisem Katolické moderny. V roce 1912 založil uměleckou revue Archa, která přetrvala až do roku 1948. V letech 1919–1923 byl vedoucím družiny literární a umělecké při Katolické moderně. Do literatury vstoupil ohlasy lidového básnictví často s tendenčními křesťanskými náměty. Překládal také z italštiny, angličtiny, polštiny, latiny a němčiny, vydával náboženskou a uměleckou literaturu.

- 4 Marie Stonawská-Scholzová (1. prosince 1859, Třebovice – 30. března 1944), německy píšící básnířka a spisovatelka. Na jejím zámku v Třebovicích (dnes součást Ostravy), kterému se říkalo slezský Výmar nebo slezské Athény, probíhala Hrabalova rekonvalescence s plnou penzí. Zde také i v dalších letech častokrát nacházel Arnošt Hrabal azyl a podporu pro svou uměleckou práci. Po několika desetiletí se v dnes již neexistujícím, téměř zapomenutém třebovicím zámku scházel okruh kulturních lidí, umělců, hudebníků, novinářů a spisovatelů, Češi i Němci. K okruhu hostů patřila například nositelka Nobelovy ceny míru, rakouská spisovatelka Bertha von Suttner, Karl Schönherr, Paul Keller nebo Marie von Ebner-Eschenbach, Georg Brandes, Stefan Zweig, Sir Flinders Petrie, Rudolf Steiner nebo politici jako George Clemenceau aj.

- 5 V dopisech Janu Lebedovi z let 1937–1965 publikovaných Aloisem Chválou čteme: *„Jednou o prázdninách v létě pozval mne do hor na Praděd můj nezapomenutelný, vzácný přítel, farář Matěj Vaněk, můj mecenáš, který při svých velmi skromných příjmech na mne nezapomínal, když jsem se odebral do Vidně na grafickou školu, a pevně věřil, že něco dokážu. Tak jsme spolu za slunného počasí vystupovali do hor. Když jsem poprvé spatřil velké stromy pralesa, jedle a smrky, bylo mi jako v Jiříkově vidění. Byla to horoucí láska na první pohled, má velká láska, celé srdce a člověka. Oči hořealy, vnímaly, pily. Zde je zakopané umění: odkrytí to. Našel jsem své umění, především práci, a to radostnou práci. Tak jsem zapadl v tomto pralesu, v nekonečných horách, stal se turistou. Nebylo snad jednoho zajímavého stromu, který bych nebyl očima políbil a nakreslil. Měl jsem tyto stromy ze srdce rád, byli to moji kamarádi, přátelé. Jejich život se podobal mému životu. Uzavřeli jsme přátelství,*

žili jsme spolu jako bratři, byli moji a já jejich. Studoval jsem tyto stromy za každého počasí, věrně a poctivě, jako jejich portrétista. Každý strom mluvil svou řečí, zpíval svou píseň, nebo předváděl svou pohádku, svůj tanec, historii, tragedii, nebo se postavil jako hrdina, který bojoval, zápasil o svůj život v mlhách, bouřích, v zimě i horku. Živí i mrtví, ráj i hřbitov. Tito věrní kamarádi mi představovali obrazy lidského života.“

Milada Frolcová

Josef Uprka – sochař a medailér

Jméno Uprka je u široké veřejnosti dostatečně známé a v obecném povědomí je spojováno zejména s malířem Jožou Uprkou. Méně se ví o jeho bratru, sochaři Frantovi Úprkovi a spíše jen odborná veřejnost má povědomí o Jožově synovi – malíři a keramikovi Janu Uprkovi. Další generaci této umělecky založené rodiny představuje akademický sochař Josef Uprka.

Josefův otec, Jan Uprka provozoval keramické dílny v Hroznové Lhotě. Při nich fungovala škola lidového umění, v ní se mladí adepti řemesla učili pod profesionálním vedením zkušených mistrů, jako byli Ladislav Znoj, Leopold Velan nebo maléřka Rózka Falešnicková.¹ Malého Josefa Uprku toto prostředí přitahovalo a často navštěvoval jak školu, tak i keramické dílny, kde se zájmem pozoroval, jak z tvárné hlíny vznikají nejrozmanitější tvary džbánek a hrnků, mís a talířů a jak jsou pokrývány barevným ornamentem pod rukama šikovných maléřeček. Odtud zřejmě můžeme vysledovat jeho vztah k modelování a plastické formě vyjádření. Připočteme-li k tomu zděděné výtvarné geny, nelze se divit, že i on se vydal na uměleckou dráhu.

Po absolvování obecné školy v Hroznové Lhotě přešel Josef Uprka studovat na Jedenáctiletou střední školu do Strážnice. Poté se vyučil keramickému řemeslu v keramické dílně ŮLUV v Uherském Hradišti. V letech 1958–1962 studoval obor výtvarné

zpracování keramiky u Stanislava Mikulášтика na Střední uměleckoprůmyslové škole v Uherském Hradišti (v té době pod názvem Střední uměleckoprůmyslová škola Zdeňka Nejedlého). Na škole vládly, jak

tišek Cundrla, Bedřich Budil, Jana Javoříková Kadlecová, o dva ročníky starší Jaroslav Huťa nebo Milan Vojnar, s nímž dva roky sdílel bydlení na privátě. Se spolužákem Gothardem Jandou, který se stal architek-

Josef Uprka se spolužáky Stanislavou Potužníkovou-Kavanovou a Jiřím Vlachem v Hroznové Lhotě, sedmdesátá léta 20. století. Archiv J. Vlacha.

vzpomíná Josef Uprka, velmi demokratické poměry a přátelská uvolněná nálada. Kromě Stanislava Mikulášтика jej formovali i další pedagogové jako například Jiří Jaška, Karel Hofmann nebo Vlastimil Jelínek, který učil dějiny umění. Dobré základy řemesla mladým adeptům umění předávali mistři Řehoř Mosazný a Jaroslav Ůředníček. Praktické znalosti si osvojili také tím, že pomáhali svým učitelům při realizaci jejich zakázek a také díky možnosti získat zkušenosti i z jiných oborů, neboť mohli navštěvovat i ostatní dílny. A samozřejmě fungovala přirozená výměna získaných dovedností a znalostí mezi studenty jednotlivých oborů i různých ročníků na bázi kamarádství a přátelství. Spolužáky Josefa Uprky byli například Fran-

tem, se později setkal i při společných zakázkách a realizacích. Přátelství z mládí tak přerostlo ve společnou práci.

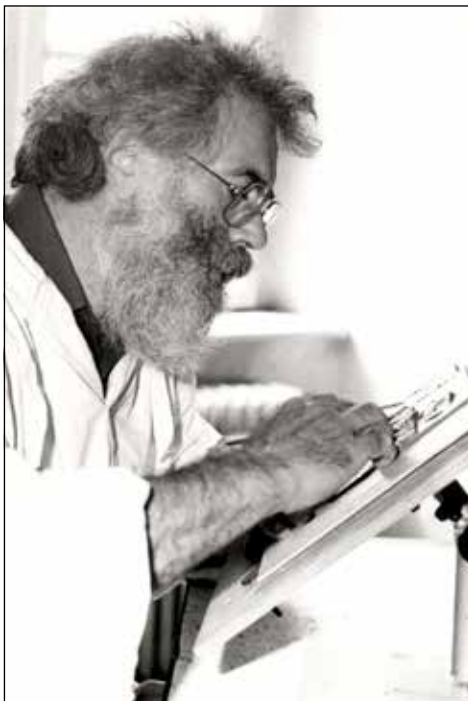
Inspirativní pro Josefa Uprku byly i návštěvy mimoškolních kulturních akcí ve městě, jako byly různé koncerty či divadelní představení. To vše utvářelo a rozvíjelo jeho duchovní svět. Sám také vzpomíná, jak se rád díval přes rameno malíři Jiřímu Heřmanovi, kterého často potkával, jak maluje v plenéru pohledy na Chřiby z různých vyvýšených míst nad Uherským Hradištěm. Se zaujetím sledoval také probíhající archeologický výzkum velkomoravského osídlení v lokalitě na Sadech.

Po maturitě absolvoval Josef Uprka dvouletou vojenskou prezenční službu. Po ná-

vratu pracoval rok v ÚLUV v Uherském Hradišti. V roce 1966, tedy v době jistého politického uvolnění, se Josef Uprka rozhodl ke studiu na vysoké škole. Byl přijat na Vysokou školu uměleckoprůmyslovou v Praze, kde studoval obor užité sochařství. Zde získal nejen nutné odborné znalosti a zkušenosti, ale i potřebný kulturní a společenský rozhled. Byla to šedesátá léta 20. století, která měla velký význam nejen pro uvolnění společenského klimatu, ale i pro rozvoj umění v Československu. Mnohem více se šířilo povědomí o poválečném umění na západ od našich hranic, pořádaly se výstavy moderního umění. Výtvarníci, kteří v padesátých letech nemohli vystavovat, se vraceli z nuceného ústraní svých ateliérů a začali svá díla prezentovat na veřejnosti. To vše samozřejmě dychtivě vnímali a vstřebávali do sebe mladí studenti výtvarného umění a bouřlivě o všem debatovali.

Studenti prvních ročníků sochařského oboru nejprve procházeli jednoletou přípravkou u Josefa Malejovského. Po skončení přípravy přešel Josef Uprka do ateliéru Jana Kavana, jednoho z předních soudobých sochařů ovlivněných modernou. V jeho ateliéru se pracovalo s nejrůznějšími materiály, ať už to byl klasický kámen, dřevo, různé druhy kovů, ale i keramika a plasty. Přestože výuka v ateliéru profesora Jana Kavana spočívala především na tradici práce podle modelu v ateliéru a na prvním místě ve zvládnutí sochařského řemesla, ponechával profesor dostatek volnosti studentům k vlastnímu projevu a experimentování. Josef Uprka se v té době začal rovněž věnovat intenzivněji medailéřské tvorbě, což, jak sám vzpomíná, byla jediná možnost, jak rozvíjet své modeléřské schopnosti i na kolejích, neboť přístup do školního ateliéru k větším realizacím nebyl studentům mimo dobu školní výuky povolen.

Při studiích navázal Josef Uprka také mnohá přátelství, ať už se svými spolužáky, nebo se studenty jiných oborů. Jeho spolužáky byli mimo jiné například Jiří Vlach, Vojtěch Pařík, Jitka Trčková, Stanislava Po-

Na sympoziu v Kremnici, 1987. Archiv J. Uprky.

tužníková-Kavanová nebo Michal Vitanovský. Posledně jmenovaný na studia u Jana Kavana vzpomínal takto: „*Budoucí umělec hledá při studiu sám sebe buď v souznění se svým profesorem, nebo v opozici k němu. Jen někteří studenti Kavanovy školy, ve shodě se svým založením, se nechali ovlivnit převážně lyrickým projevem svého učitele. Jiní se naopak soustředovali na vyjádření groteskních či tragických poloh výtvarného projevu, anebo se hledali prostřednictvím abstraktních forem. Tato tolerance byla zejména dána v 60. letech dobou, podstatný byl však i podíl specifických pedagogických prostředků profesora Kavana. Jeho metoda byla nedogmatická a připravená respektovat originalitu žáka, pokud se projevila a pokud byla přesvědčivá. Jinými slovy, Jan Kavan nikdy záměrně nepěstoval ze svých žáků „malé Kavany“. A to je postoj učitele, který žák docení až později.*“⁴² V době pražského jara panovala na UMPRUM, jako všude na vysokých školách, atmosféra očekávání svobodného života a tedy i tvorby. Po vstupu vojsk Varšavské smlouvy do naší země byl

konec všem nadějím. Začátek své profesní kariéry tak začínal Josef Uprka v době nastupující normalizace. Byl registrován u Českého fondu výtvarných umění a pracoval v tzv. svobodném povolání. K jeho nejranějším pracím, v nichž můžeme nalézt vliv studijních let i poučení moderním sochařstvím, patří drobné expresivní studie realizované v bronz a cínu *Bojovníci* (1972), *Madona* (1973), *Skica* (1972). Jsou charakteristické smyslem pro plastickou zkratku a tvarovou symboliku, důrazem na zachycení pohybu a hry světla a stínu. Naopak v *Portrétu R. V.* (1972) provedeném v kamenině cítíme spíše inspiraci klasickým antickým sochařstvím.

Vedle komorní tvorby se začal Josef Uprka, stejně jako celá řada dalších umělců, věnovat velmi intenzivně realizacím ve veřejném prostoru. Tehdejší zákon, který ukládal, aby každá státní stavba dala 1 až 4 % z celkového rozpočtu na „výzdobu“, vytvořil podmínky pro vznik celé řady více i méně kvalitních uměleckých děl u vznikajících sídlišť, poliklinik, obchodních domů, administrativních a správních budov. Mnohá z nich se do dnešních dob nedochovala nebo jsou značně poškozena.³ Tento neblahý osud potkal i některé realizace, jejichž autorem byl Josef Uprka. Například *Keramické objekty* na dětském hřišti na sídlišti v Hulíně nebo keramickou plastiku *Kaktusový květ* na sídlišti ve Zlíně. K těm, se kterými se naopak můžeme setkat i dnes, patří keramický reliéf *Slunce* na mateřské škole ve Zlíně, keramický reliéf s pracovním motivem v Domě školství v Břeclavi nebo plastika *Studánka* pro fontánu v Mikulově. Svá monumentální keramická díla realizoval Josef Uprka v keramických závodech v Poštorné. Stejně jako další umělci (Lubomír Jakubčík, Otilie Demelová-Šuterová, Oldřich Baran, Jaroslav Blažek a další) využíval specifické vlastnosti poštorenské kameniny. Ta byla primárně určena pro chemický a stavební průmysl, proto byla pálena na vysoký stupeň a bylo možné ji uplatnit i v náročných exteriérových podmínkách. Charakteristickým rysem Uprkovy tvorby do veřejného prostoru byl, ostatně

to vychází i z použitého materiálu, střízlivě věcný realistický projev založený na stavbě objemů a robustně citěném tvaru. Odráželo se v nich úsilí o rovnováhu obsahu a formy při ztvárnění původní myšlenky a zadání investora.

Klíčení, litá medaile, bronz, 140×125 mm, 1987. Foto J. Fantura.

Skica, cín, v. 27 cm, 1972. Foto J. Fantura.

Současně s velkými realizacemi do veřejného prostoru se Josef Uprka věnoval i komorní tvorbě keramických talířů a kachlů. Při jejich tvorbě experimentoval s barevnými glazurami a získané zkušenosti pak využíval i při realizaci velkých zakázek. Uprkovy kachle a talíře jsou vlastně keramické obrazy inspirované krajinou a abstrahovanou přírodou, k níž má velmi blízký citový vztah – *Větev, Luna, Starý strom, Krajina, Zimní krajina*. Kolekci svých keramických prací vystavil autor v roce 1987 na výstavě v Žarošicích a v Břeclavi. V katalogu k těmto výstavám výstižně charakterizuje Uprkovu keramickou tvorbu PhDr. Jaroslav Pelikán: „Vystavené kachle a talíře jsou z kameniny pálené na 1280 °C. Autor dokáže těchto materiálůvých a technologických specifík maximálně využít. Na jednoduchý tvar talíře nebo na plochu keramického plátu se glazurami velmi volně malířsky vyjadřuje. Výsledný výtvarný efekt je pak dosažen slinutím materiálu ve vysokém žáru a onou „přírodní“ harmonizací koloritu, kterou dokáže pouze oheň. Předpokládá to samozřejmě bohaté výtvarné a řemeslné zkušenosti.“⁴

Paralelně s tvorbou monumentálních realizací a komorní keramickou tvorbou se Josef Uprka věnoval tvorbě litých i ražených pamětních medailí a mincí. Tento obor sochařské tvorby je v obecném povědomí mnohdy vnímán rozporuplně, neboť je spojován spíše s předměty, jimiž jsou odměňováni lidé za své zásluhy, a zejména za minulého režimu získal negativní nálepkou. Nicméně má i své obdivovatele a sběratele. Díky tomu, že technika ražby umožňuje, stejně jako u grafických technik, vytvořit relativně velký náklad, jsou tyto práce dostupnější než litá sochařská díla. Ti, kteří se sběratelstvím zabývají, vědí, že i v tomto oboru vznikají originální a hodnotná umělecká díla, v nichž má naše země velkou tradici.

Při tvorbě ražených medailí a mincí se Josef Uprka přesvědčil, jak jsou možnosti vyjádření plastickým tvarem při konstruování reliéfu zúženy ve srovnání s bohatými možnostmi volné plastiky. Umě-

lec se musí více podřídit pravidlům, je třeba splnit technické podmínky, například není možné překročit výšku reliéfu. Přitom však i nízký reliéf představuje ve svém omezení dimenzi umožňující autorovi nechat vyniknout jeho smysl pro detail, kompozici a zároveň i děj. Současně při práci na předem zadané téma se musí autor pečlivě věnovat také studiu dobových reálií a historických souvislostí tak, aby zpracování námětu odpovídalo skutečnosti. Je to tedy velmi specifický obor, který svou intimitou a kabinetním charakterem vyhovuje zejména současným prostorovým možnostem i naturelu a hloubavé povaze Josefa Uprky.

Studánka, keramická plastika pro fontánu, Mikulov 1990. Foto J. Fantura.

Josef Uprka se zúčastnil také symposií pořádaných Múzeem mincí a medailí v Kremnici a pravidelně obesílal soutěže na pamětní mince a medaile. Ocenění získal za návrhy na mince B. Smetany, V. Kaplana, S. K. Neumannova, J. A. Komenského. V roce 1992 obdržel druhé místo za návrh desetikorunové

mince A. Rašina, jejíž revers byl dle jeho návrhu realizován. Bohužel, záhy byla mince stažena z oběhu, neboť došlo k rozdělení Československa a vznikly dvě oddělené emise bankovek a mincí.

Od devadesátých let se Josef Uprka věnoval také pedagogické činnosti. Na Střední škole průmyslové a umělecké v Opavě vyučoval obor tvarování hraček. Zároveň realizoval další díla do veřejného prostoru. Pro Břeclav vytvořil pamětní desku věnovanou *Janu Masarykovi* (1996), instalovanou na Domově mládeže, *pamětní desku Jana Noháče* (1999) a bustu *J. A. Komenského* (2010).

Předchozí výčet všech aktivit Josefa Uprky dokládá jeho široký tvůrčí záběr. To svědčí nejen o jeho neumdlévající touze po dalším poznání a rozvíjení svých schopností i o sympatické snaze neustrnout, ale také o potřebě využívat nabytých zkušeností i v dalších oblastech, které jsou vždy novou výzvou. Za téměř padesát let své profesionální umělecké dráhy vytvořil řadu prací, se kterými se můžeme setkávat jak ve veřejném prostoru, tak v soukromých sbírkách. V roce 2019 si připomínáme jeho kulaté životní jubileum a nelze mu než závidět kreativitu, vitalitu a spontaneitu, které si uchoval do dnešních dnů.

Poznámky:

- 1 V roce 2001 se konala v Městském muzeu ve Veselí nad Moravou výstava věnovaná této škole. Vystavené exponáty i dokumentační materiály potvrdily, že škola byla na svou dobu vedena na dobré profesionální úrovni.
- 2 V i t a n o v s k ý, Michal. Kavanova škola v současné české medaili. *Numismatické listy* 4, 1995, s. 116.
- 3 Soupisu realizací ve veřejném prostoru se věnoval projekt sochaře Pavla Karouse s názvem *Vetřelci a volavky*.
- 4 P e l i k á n, Jaroslav. *Josef Uprka: keramika, katalog výstavy*. Žarošice, 1987, s. 1 n.

Josef Uprka (* 29. září 1939)

Studia a zaměstnání:

1953–1957	Jedenáctiletá škola ve Strážnici
1957–1958	učí se keramikem v keramické dílně v Uherském Hradišti
1958–1962	Střední uměleckoprůmyslová škola v Uherském Hradišti, obor výtvarné zpracování keramiky (Stanislav Mikuláščík)
1962–1964	Základní vojenská služba
1965–1966	pracuje v ÚLUV v Uherském Hradišti
1966–1972	Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze, obor užité sochařství (Jan Kavan, Josef Malejovský)
1973–1994	svobodné povolání, registrován u ČFVU
1975–1982	spolupráce se zvonařskou dílnou Josefa Tkadlece – reliéfní výzdoba zvonů
1994–1999	působí jako pedagog na Střední škole průmyslové a umělecké v Opavě

Členství v profesních sdruženích:

1990–1994	Unie výtvarných umělců ČR – Asociace medailérů
1992–1995	Sdružení výtvarných umělců moravských
1992–1994	Unie výtvarných umělců ČR – Sdružení výtvarných umělců a teoretiků jihovýchodní Moravy

Zastoupení ve sbírkách:

Galerie výtvarného umění v Hodoníně
Moravské zemské muzeum v Brně
Múzeum mincí a medailí v Kremnici (SR)
Ministerstvo financí ČR
Musei del Vaticano Roma
Soukromé sbírky v České republice a v zahraničí

Účast na sympoziích:

1987	Kremnica, Sympozium ražené medaile
1989	Kremnica, Mezinárodní quadriennale medaile

Samostatné výstavy:

1987	Břeclav, Dům kultury
1987	Žarošice, Klub NV (společně s V. Vašíčkem)
2004	Veselí nad Moravou, Panský dvůr

<i>Kolektivní výstavy:</i>			
1962	Praha, Uměleckoprůmyslové muzeum, Mládí v průmyslovém výtvarnictví	1975	Zlín, Pohádková makovice, zahrada mateřské školy
1975	Hodonín, Galerie výtvarného umění, Umělci Hodonínska k 30. výročí osvobození	1977	Hulín, dětské hřiště na sídlišti Žabinky
1976	Brno, Dům pánů z Kunštátu, Dítě, rodina, společnost		Kroměříž, hřbitov, stéla na rozptýlené loučce, bulharský vápenc
	Kroměříž, Soudobá medaile na Moravě	1978	Zlín, Kaktusový květ, keramická plastika na sídlišti
	Vratislav, Soudobá medaile na Moravě	1979	Zlín, Slunce, keramický reliéf, mateřská škola Kúty
1977	Opole, Lodž, Poznaň, Lešno, Soudobá medaile na Moravě		Zlín, keramický reliéf, sídliště Kúty
1978	Hodonín, Galerie výtvarného umění, Mladý region	1981	Hodonín, Tanec, keramický reliéf, Restaurace Rozmarýnek
1980	Praha, Mánes, Výtvarní umělci Jihomoravského kraje	1981	Břeclav, keramický reliéf – pracovní motiv, OV KSČ (nyní Dům školství)
1981	Brno, Bratislava, Výtvarní umělci Jihomoravského kraje	1982	Ústí nad Orlicí, Tkaní a předení, keramický reliéf
1982	Linec, Městské muzeum, Československé mince	1987	Zlín, keramická plastika Stavbaři, Jižní Svahy
1983	Praha, Berlín, Současná česká medaile	1990	Mikulov, Studánka, keramická plastika do fontány
1983/1984	Hradec Králové, Krajské muzeum, Československé pamětní mince a medaile	1991	Hodonín, busta Gabriely Preissové, Dům kultury
1984	Londýn, FIDEM	1992	Břeclav, Květ, kamenina, Nemocnice
1987	Kremnica, Sympozium ražené medaile	1996	Břeclav, J. Masaryk, pamětní bronzová deska, Domov mládeže J. Masaryka
	Praha, Z ateliérů medailérů	1999	Brno, vrchol děkanského žezla, ekonomická fakulta Mendelovy lesnicko-zemědělské univerzity v Brně
1988	Praha, Paříž, Umění a umělci na československé a francouzské medaile 20. století	2003	Břeclav, pamětní deska J. Noháče, Základní škola
1989	Kremnica, Kvadrienále medaile	2010	Břeclav, busta J. A. Komenského, Břeclav
1990	Zlín, Salon výtvarníků jihovýchodní Moravy		
1992	Londýn, FIDEM		<i>Ilona Tunklová</i>
1991–1994	Hodonín, Galerie výtvarného umění, výstavy obnoveného spolku SVUM		
1995	Uherské Hradiště, Galerie Slováckého muzea, Bronzový trojúhelník Strážnice, Ústav lidové kultury, SVUM		
1996	Opava, Učitelé a žáci SŠPU v Opavě		
<i>Realizace ve veřejném prostoru:</i>			
1968	Kozojídky, reliéf sv. Martin, kaple sv. Martina		
1975	Kroměříž, keramická dělicí zeď na sídlišti Oskol		
			Výstava Vivat Grácie
			Státní zámek Litomyšl, Národní památkový ústav
			Instalace v 11 sálech prohlídkové trasy
			27. 6. – 1. 9. 2019
			Autorky: doc. MgA. Kristýna Petříčková, Ph.D., vedoucí ateliéru Design oděvu, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, a Mgr. Zdeňka Kalová, kastelánka Státního zámku Litomyšl
			Architekt: doc. Ing. arch. Michael Klang, CSc.
			Grafické zpracování: MgA. Dušan Wolf

Se zajímavou konfrontací šlechtického a lidového slavnostního oděvu přišly v letošní letní sezoně obě autorky. V prostředí šlechtického interiéru zámku v Litomyšli nainstalovaly na figurínách ukázky šatů francouzské a italské pozdně gotické a renesanční módy 15. a 16. století, jeden model byl replikou dámských slavnostních šatů z roku 1895, a obřadních a svatebních moravských krojů. Vedle „vrchních“ šatů však byly vystaveny i ukázky spodních vrstev. Autorky sledovaly dvojí cíl. Jednak představit skladbu šatů, jejichž vymodelovanou fazónu tvořily umně podkládané a vrstvené sukně, korzety, vycpávky apod., a pak také doložit vliv jednotlivých částí šlechtického oděvu na skladbu slavnostní verze lidového kroje. De facto doložit cestu profesionálního oděvního návrhu ke krejčím, švadlenám a vyšivačkám v lidovém prostředí a jeho zpracování na této úrovni.

Logickou cestu vlivu málokdo z široké veřejnosti tuší a velmi pravděpodobně nad genezí jednotlivin, jež tvořily slavnostní

oděv nejen venkovských žen a mužů, ale i měštanských vrstev, nepřemýšlí. Tendence kopírovat životní styl vysokých vrstev, do

něž móda samozřejmě patří, je stará jako lidstvo samo. Zajímavé je ale sledovat, jak dochází k rozmělnění (?) původní myšlenky a krejčovské realizace. Každá společenská vrstva vyznává jiné pojetí oděvu a pro lidový кроj je typická výrazná barevnost, pramenící bezesporu z dennodenního styku s přírodou, resp. s květinami. A právě tato barevnost zastihuje vnímání formy. Zabranuje vnímání tvaru korzetů, vest, nabírání sukni, přišití či přivazování rukávů, dekoru krajek a stylu vyšívání atd. a právě na tyto styčné plochy chtěly autorky výstavou upozornit. Překvapení diváků z toho, že v zámeckém interiéru vidí lidový кроj, bylo jistě veliké a neobešlo se bez výkladu. Ten poskytovaly i výstižně napsané texty na panelech stojících vedle modelů. Otázkou je, zdali je návštěvník v rámci praxe zámeckých prohlídek s výkladem vůbec stihl přečíst. Některé z nich byly publikovány ve skládačce, která k výstavě vyšla a byla zdarma k dispozici návštěvníkům.

Šlechtické oděvy byly převážně zhotovené studenty ze zlínského ateliéru Designu oděvu. Jednalo se o tzv. rekonstrukce, jejichž zhotovování slouží budoucím oděvním designérům k pochopení principu a skladby oděvu té které epochy. Originály lidových кроjů a boty byly zapůjčeny Slováckým muzeem v Uherském Hradišti.

Velmi profesionálně připravená výstava bezesporu obstála v hodnocení kolegů – historiků módy i mezi návštěvníky – soudě tak podle jejich komentářů. Byla jsem jednou z nich a po počátečním překvapení jsem oceňovala výběr typů, detaily zpracování, tj. ručního šití, kvalitu látek, kvalitu nášivek u obřadního pentlení, nádheru krajek, vtipné a vlastně logické vrstvení atd.

Domnívám se, že většina návštěvnic – přeci jenom jde o ženskou záležitost, byt látky a modely po staletí navrhovali muži – si odnesla zážitek, který jim utkvěl v paměti.

Duňa Panenková

Design mezi poli a umění nad postelí

Ustlat a vystavit

Bytové galerie jsou na první pohled dávno zapomenutou disciplínou normalizace. Tehdy v domácím ústraní koncertovaly zakázané kapely, konaly se zde přednášky, divadelní představení a výstavy výtvarného umění. S vidinou alespoň malého prostoru pro svobodnou tvorbu se využívaly byty, chalupy a stodoly. Svoboda je pravděpodobně hlavním motivem, který propojuje tehdejší ilegální aktivity s dnešními následovníky. Svoboda jiného druhu, absolutní svoboda kurátora. Výhodou instalace v bytě je nezávislost, nutnou součástí provozu entuziasmus nahrazující finanční prostředky a nezbytností ochota kurátora (resp. obyvatele) vystoupit z komfortní zóny a nabídnout své soukromí v plen návštěvníkovi společně s uměleckými díly.

Bytové galerie vyrůstají především ve městech, často tam, kde najdeme střední a vysoké výtvarné školy. Z podobného záze-
mí mohou vznikat i venkovské projekty. Tak už od roku 2013 existuje v Šarovech Galerie U cesty, pojmenovaná podle svého umístění u silnice II. třídy č. 497 mezi Zlínem a Uherským Hradištěm. Jakub Rochovanský – kurátor a majitel malého domku – ročně připravuje minimálně dvě výstavy a při prvních vyšel z okruhu svých přátel, absolventů uherskohradištské SUPŠ. Umělecká díla zde většinou obsadí půdu, chodbu, dílnu, kuchyňku a visí i po stěnách ložnice, takže ustlaná postel je nutnou součástí přípravy na vernisáž...

Světlo Jakuba Jarcovjáka a zvuk Matěje Coufala

Tentokrát nebylo nutné stlát, protože Galerie U cesty podnikla svůj první „výpad“ do okolí. Na vrcholu kopce nad vsí byl na několik hodin instalován minimalistický světelný objekt od šarovského rodáka Jakuba Jarcovjáka. Dílo bylo původně určeno pro výstavu *Tubbies*, probíhající v roce 2017 na pozadí festivalu Brussels Design September.

Výstava Jana Runštuková – Josef Šlégel, Jana Runštuková – fotografie. Foto A. Malinová, 2018.

Kurátor Jakub Rochovanský. Foto A. Malinová, 2018.

Výstava Jana Runštuková – Josef Šlégl, Josef Šlégl – sochy. Foto A. Malinová, 2018.

Výstava Simona del Maschio – Luděk del Maschio – Lubomír Jarcovják, Simona del Maschio – fotografie. Foto M. Prokopová, 2019.

Instalace vznikla v ateliéru produktového designu pražské VŠUP ve spolupráci s firmou Tvarmetal a její později založenou značkou MEYTO. Jak může napovědět už název výstavy, zadání děl spojovalo především využití ohýbaných trubek a na některých pracích (včetně svítidla) se uplatnil i perforovaný plech.

Jakub Jarcovják navrhl pro *Tubbies* architektonické řešení vstupního objektu. Na rozdíl od spolužáků, jejichž díla byla prezentována v interiéru Pražského domu v Bruselu, se jeho svítidlo ocitlo postaveno volně před uličním průčelím budovy. Svou proměnlivou strukturou, houpavým pohybem a vydávaným světlem přitahovalo pohledy náhodných kolemjdoucích a návštěvníků. Pravidelně utvářená lampa, jejíž světelný zdroj tvořilo osm zářivých prutů z LED pásků, byla zavěšena na křehké montuře tvořící svébytnou bránu k výstavě. Stejný efekt silně ozářeného prostoru, kterým je nutné projít a „nechat se osvitit“, využila snad ještě víc druhá, tentokrát plenérová instalace díla v přírodním rámci.

Lustr se ocitl na cestě mezi poli v nečekaném sousedství ovocného stromoví a keřů. V tomto kontextu nebyl nijak rušen umělým osvětlením. Divák jej mohl vnímat za postupujícího soumraku i úplně tmy jako precizní geometrizovaný objekt vytvořený rukou designéra a kontrastující s organickým bujením v okolí. Podstatou působení díla bylo jeho zavěšení, které umožňovalo pohupování ve větru, nejdůležitější efekt však měl samotný oktogonální plášť z pravidelně perforovaných plechových ploch. Jejich překrývání v oku diváka vytvářelo akord různých průhledů, měnivý optický efekt prostupujících struktur kruhů, ovalů a pásů definovaných pohybem větru i samotného pozorovatele.

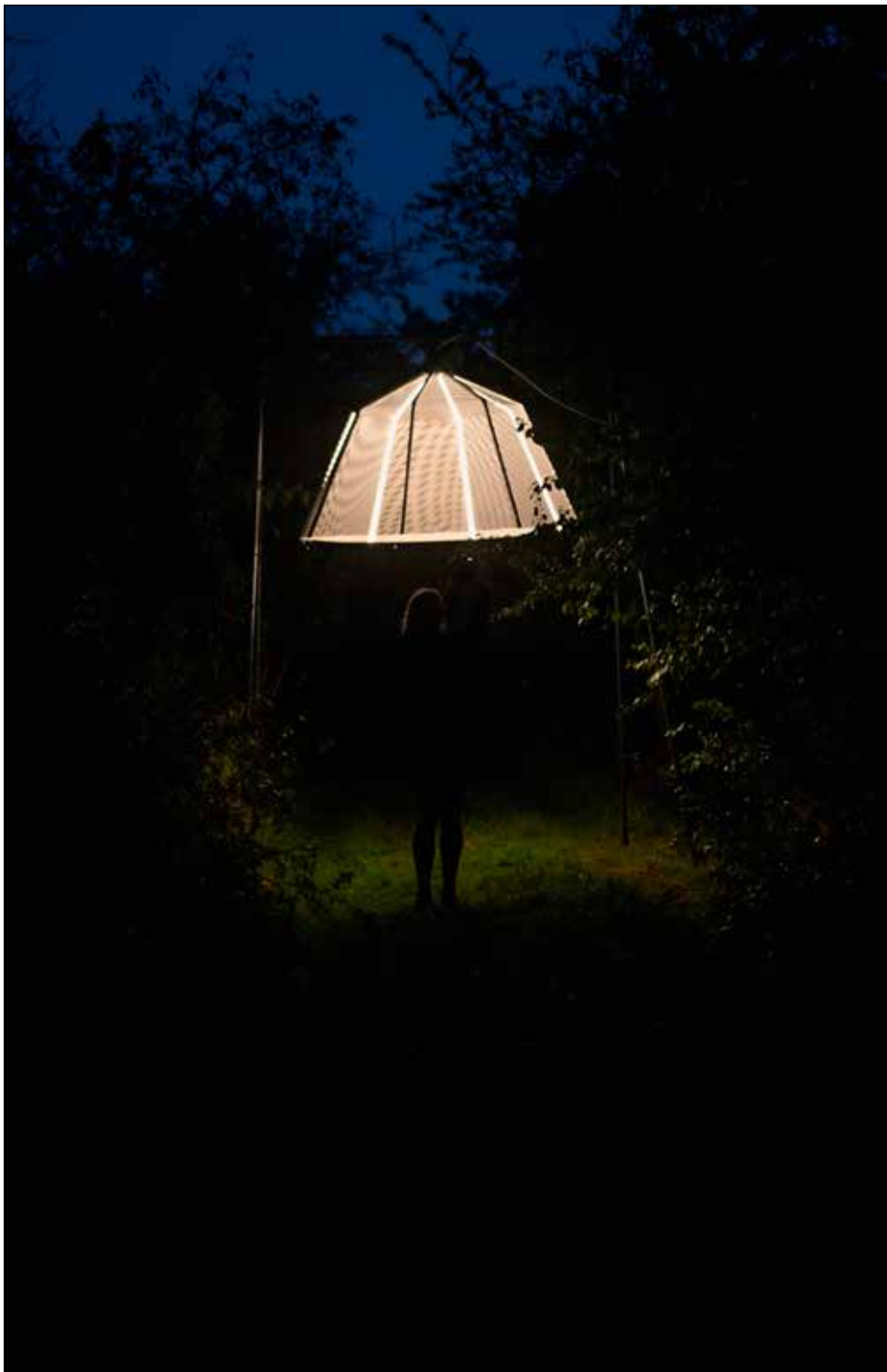
Prostor výstavy podkreslila ambientní hudební smyčka Matěje Coufala, spolužáka Jakuba Jarcovjáka, který ateliér produktového designu VŠUP absolvoval v roce 2019. Třináctiminutová skladba komponovaná pro tuto akci byla o to působivější, že zazněla po

vytrvale jednotvárném odpoledním šumění hustého deště. Do nepříznivé počasí byla už od počátku komponována kvůli (tentokrát precizní) meteorologické předpovědi. V mlhavém oparu, kdy přes zorané pole doléhaly na vrchol kopce jen vzdálené ruchy, se do atmosférického vjemu spojily citlivost tvůrce, soustředěné uši posluchačů a místo osvětlované pohupujícím se světlem. Hudba mezi šuměním listů a tichým vrněním diesellové centrály stvořila pomalý, chvějivý a gradující prožitek krajiny a umocnila působení výtvarného díla.

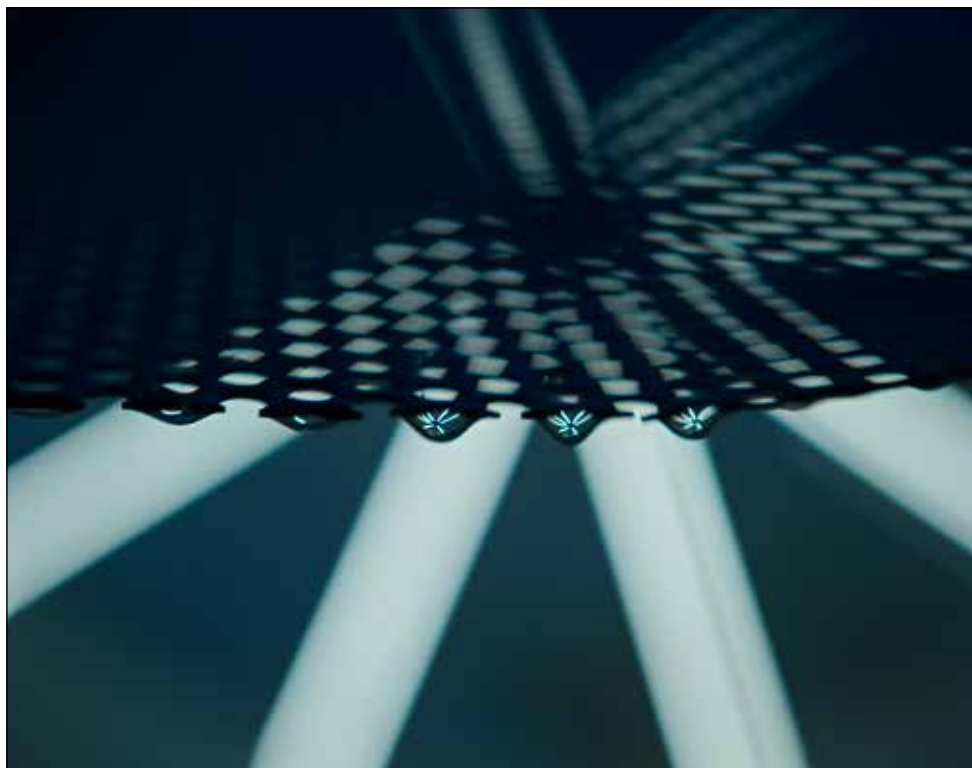
Krátkodobá instalace vytvářející na kopci mezi poli proměnlivý prostor ovládaný houpavým světlem a pomalu plynoucí hudbou s sebou nakonec přinesla i nečekané významy. Vybrané místo ve vrcholové části úvozu definovaly poslední stromy ovocné aleje. Aleje, která je po obou stranách zahlušené cesty osázena nejen švestkami, ale také čtrnácti zastaveními minimalistické křížové cesty od Pavly Kačírkové. Místo bylo definitivně vybráno až poté, co za vydatného celodenního deště selhaly jiné možnosti umístění ve volné krajině uprostřed hnědé (a v daný okamžik nepoužitelně lepivé) ornice. Návštěvníci tak mohli atmosférický zážitek získat dvěma způsoby – buď vidět rozsvícené dílo, jak akcentuje vstup do zeleného tunelu rámovaného liniemi stromů, nebo mohli absolvovat cestu z vesnice úvozem po svahu nahoru, projít mezi čtrnácti zastaveními a brána korunovaná zářícím objektem jim potom byla pointou novozákonního příběhu ve vyústění cesty. Lustr na kopci tak přinesl cizím návštěvníkům možnost zažít kousek krajiny, který kurátor i autor díla dobře znají a mají rádi a pro místní jakési přeznačkování známého prostoru novým zážitkem a novým významem.

Z čisté vášně

První výpad šarovské Galerie U cesty do okolí byl úspěšný a dá se doufat, že bude mít pokračování v dalších letech. Pouze plenér totiž poskytuje pro majitele malých bytových prostor vystavit prostorově náročnější

Podzimní setkání, Jakub Jarcovják – Světlo. Foto J. Kováč, 2019.

Podzimní setkání, Jakub Jarcovják – Světlo, detail. Foto J. Kováč, 2019.

realizace. Navíc může takto specifická akce přitáhnout i specifický okruh zájemců, kteří by se tradiční výstavy drobnějších prací v obytných prostorách nezúčastnili. Galerie U cesty své návštěvníky hledá především prostřednictvím okruhu známých, pomocí klasických tištěných pozvánek i sociálních sítí, s jejichž vzestupem a možností dát o sobě rychle vědět podobné aktivity těsně souvisí.

Kurátorovi je jeho bytová galerie netradičním koníčkem. Přináší mu nezávislost, možnost prezentovat díla dle svého vkusu a také radost z okruhu spřízněných duší, přátel, kteří jsou ochotni pomoci dobrovolně a často i na vysoce profesionální úrovni (Galerii U cesty takto podporuje např. fotografka Andrea Malinová). Jaký efekt ale má podobná prezentace pro vlastní místo? Přináší životu v blízkém okolí nějakou další kvalitu, dotváří jej, má vůbec pro vesnické prostředí jiný než exotický význam? Chtělo

by se odpovědět ANO a tvářit se spásitelsky, ale to není na místě. Podobné aktivity jsou obohacující recipročně, jako ostatně asi každé míchání sociálních bublin. Obyvatelům vesnice často prospěje byť jen povědomí o tom, že cosi jako moderní umění stále existuje a že je možné výtvořiny pověsit, postavit, promítat, pustit či deklamovat u souseda na dvoře. Stejně současným tvůrcům prospívá kontakt s nezasvěcenými návštěvníky, pohled „nepoučeného“ oka na jejich díla, nutnost vysvětlit své záměry babičce kurátora nebo takřka kutilské poznámky týkající se například preciznosti (ne)využití materiálu.

Po několikahodinové instalaci nezůstane víc než pár fotografií... a pocit. Zážitek z výtvarného díla, setkání s lidmi a ve fyzické či digitální podobě soubor fotografií a videí. A to kurátorovi i návštěvníkům rozhodně stálo za cestu do malé slovácké vesnice.

Vladislava Říhová

MUZEJNICTVÍ

SLOVÁCKÉ MUZEUM V ROCE 2019

VÝROČNÍ ZPRÁVA

Ivo Frolec, Iveta Mátllová, Slovácké muzeum v Uherském Hradišti

ÚVOD

1. CHARAKTERISTIKA ORGANIZACE

Slovácké muzeum patří mezi nejvýraznější regionální muzea v České republice. Instituce byla založena v roce 1914. Jejím hlavním posláním je činnost sbírkotvorná a péče o sbírky, činnost vědecko-výzkumná a metodická a činnost kulturně-výchovná. Působnost této organizace není omezena na Zlínský kraj, ale zasahuje celou národopisnou oblast Slovácko (tedy i část Jihomoravského kraje). Muzeum je zařazeno do řady národních a mezinárodních programů, v jejichž rámci plní např. funkci Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje a Centra lité medaile, plakety a drobné plastiky.

Základní údaje:

a) *právní forma: příspěvková organizace*

b) *zřizovatel: Zlínský kraj*

c) *objekty ve správě muzea:*

- Slovácké muzeum – hlavní budova, Uherské Hradiště (kulturní památka – majetek Zlínského kraje);
- Galerie Slováckého muzea, Uherské Hradiště (kulturní památka – majetek Zlínského kraje);
- Památník Velké Moravy, Staré Město (národní kulturní památka – majetek Zlínského kraje);
- Soubor památek lidového stavitelství, Topolná 90 (kulturní památka – majetek Zlínského kraje);
- Soubor památek lidového stavitelství, Topolná 93 (kulturní památka – majetek Zlínského kraje);
- Konzervační pracoviště, Uherské Hradiště (majetek Zlínského kraje);
- Národní kulturní památka Uherské Hradiště-Sady (národní kulturní památka – majetek Zlínského kraje);

- Národní kulturní památka Staré Město-Špitálky (národní kulturní památka – majetek Zlínského kraje);
- Národní kulturní památka Modrá u Velehradu (národní kulturní památka – majetek Zlínského kraje);
- Archeologické pracoviště s přednáškovým centrem, fotoateliérem, depozitáři, Uherské Hradiště (majetek Zlínského kraje).

d) *Objekty ve správě jiných subjektů, využívané Slováckým muzeem k expozičním účelům:*

- Archeoskanzen Modrá (majetek obce Modrá);
- Muzeum lidových pálenic Vlčnov (majetek obce Vlčnov, expozice majetek Zlínského kraje);
- Jezuitská kolej v Uherském Hradišti (majetek města Uherské Hradiště);
- Reduta v Uherském Hradišti (majetek města Uherské Hradiště).

1.2. Základní poslání organizace

Kulturní bohatství Zlínského kraje spočívá v jedinečném historickém dědictví živé i hmotné kultury pocházejícím z několika výrazných etnografických základů souvisejících s rozmanitostí přírodního prostředí. V teritoriálním rozsahu své působnosti, tedy národopisné oblasti Slovácko, Slovácké muzeum toto specifické kulturní prostředí odborně uchovává, moderně zužitkovává, otevírá novým pozitivním vlivům a na vzájemném průsečíku těchto snah vytváří nové kulturní hodnoty evropského formátu. K dosažení tohoto cíle používá instituce prostředky zejména ve smyslu zákona č. 122/2000 S., o ochraně sbírek muzejní povahy, a s jejich podporou získává, shromažďuje, trvale uchovává, eviduje a odborně zpracovává sbírky muzejní povahy, umožňuje jejich veřejné užívání, zkoumá

prostředí, z něhož jsou předměty získávány a poskytují služby výchovné a vzdělávací pro studijní i vědecké účely.

Základní cíle instituce

- a) Odborné uchovávání kulturního dědictví na území národopisné oblasti Slovácko (např. sbírkotvorná činnost a péče o sbírky, budování knihovny se specializovaným knihovním fondem, provádění vědeckého výzkumu v oborech své působnosti /etnografie, archeologie, historie, dějiny umění/, metodická činnost, správa vybraných památkově chráněných objektů apod.).
- b) Citlivé využívání kulturních statků a hodnot k plnohodnotnému životu občanů kraje a k rozvoji cestovního ruchu na území kraje (např. prezentace sbírkových předmětů prostřednictvím stálých expozic a výstav, vlastní publikační a přednášková činnost a další kulturněvýchovné aktivity určené pro nejširší veřejnost se zvláštním zřetelem na děti, mládež, seniory a občany se zdravotním postižením, vydávání a veřejné šíření periodických a neperiodických publikací a propagačních materiálů, pořádání odborných konferencí, symposií a seminářů, kulturních a vzdělávacích programů pro odbornou i laickou veřejnost apod.).

Strategické směry instituce 2010-2025

a) Zlepšení podmínek pro sbírkotvornou činnost a péči o sbírkové fondy

- vybavení centrálního depozitáře muzea v bývalém kasárenském objektu moderní regálovou technikou a měřením klimatických podmínek;
- přístavba depozitáře v areálu památek lidového stavitelství Topolná pro rozměrné zemědělské nářadí;
- navýšení finančních prostředků pro nákup sbírkových předmětů;
- zrestaurování starých tisků a rukopisů;
- získání nových depozitářů pro archeologické sbírky formou přístavby Památníku Velké Moravy ve Starém Městě.

b) Zlepšení podmínek, služeb a nabídek návštěvníkům

- vybudování stálé expozice „Lidových pálenice na moravsko-slovenském pomezí“ v areálu památek lidového stavitelství Vlčnov;
- vybudování a zprovoznění pracoviště Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje s prodejnou předmětů lidové rukodělné výroby typu Krásná jizba v hlavní budově muzea (v návaznosti na vládní „Koncepti účinnější péče o tradiční lidovou kulturu“);
- obnova stálé národopisné expozice Slovácko v hlavní budově muzea a její vybavení multimediální technikou;
- rekonstrukce stávajícího objektu Památníku Velké Moravy ve Starém Městě včetně nové stálé multimediální expozice a přístavba objektu „Prezentačního centra sv. Cyrila a Metoděje“;
- revitalizace archeologických lokalit – národních kulturních památek ve správě instituce včetně přípravy výstavby;
- intenzivní činnost a naplňování cílů „Dětského centra Slováckého muzea“.

c) Provázání činnosti instituce s cestovním ruchem

- aktivní účast na vytváření dat o kultuře a jejich provázání se systémy v oblasti cestovního ruchu;
- aktivní spolupráce s Centrálou cestovního ruchu východní Moravy a Regionem Slovácko;
- spolupráce při vytváření Mezinárodní kulturní stezky sv. Cyrila a Metoděje;
- zvyšování kvality interní koncepce propagace instituce a její naplňování v praxi.

d) Provázání činnosti instituce se školstvím

- vytváření výukových a motivačních programů pro školy prostřednictvím „Dětského centra Slováckého muzea“;
- úzká spolupráce s městskými a krajskými odbory školství a kultury i vedením škol s cílem maximálního využití programové

nabídky muzea dětem a mládeži a ovlivnění školních osnov základních a středních škol v daném směru.

e) Cílevědomá profilace vědecko-výzkumné činnosti instituce

- intenzivní činnost a naplňování cílů „Centra péče a tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje“, „Archeologického centra Velké Moravy středního Pomoraví“ a „Centra lité medaile, plakety a drobné plastiky“ včetně poskytování metodické podpory odborné i laické veřejnosti.

f) Hledání cest k vícezdrojovému financování projektů

- aktivní využívání a účast ve všech vhodných formách grantových, programových, fondových aj. nabídek s cílem vícezdrojového finančního zajištění strategických cílů instituce;
- získání podpory zřizovatele (zejména metodické prostřednictvím příslušných odborů) při zajišťování vícezdrojového financování.

g) Členství a zastoupení v profesních či zájmových sdruženích a orgánech (asociace, společnosti, státní správa apod.)

- International Council of Museums;
- Národní rada pro tradiční lidovou kulturu České republiky – poradní orgán ministra kultury;
- Asociace muzeí a galerií České republiky;
- Rada galerií České republiky;
- Ředitelská rada Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici – poradní orgán;
- Vědecká rada Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm – poradní orgán;
- Historická společnost Starý Velehrad;
- Muzejní spolek v Uherském Hradišti;
- Společnost přátel slivovice České republiky;
- Programová rada Mezinárodního folklorního festivalu ve Strážnici;
- Česká národopisná společnost;

- Mezinárodní komise pro studium lidové kultury v Karpatech;
- Jihomoravská regionální archeologická komise při Archeologickém ústavu Akademie věd České republiky.

2. ČINNOST SBÍRKOTVORNÁ A PÉČE O SBÍRKOVÉ FONDY

2.1. Akvizice

- **I. stupněm** bylo v průběhu roku evidováno celkem 2 787 ks sbírkových předmětů, z toho etnografie 47 ks, archeologie 2 650 ks, historie 81 ks, umění 9 ks; z toho 30 ks nákupem, 2 746 ks sběrem a 11 darem. Odborná knihovna zaevidovala celkem 311 nových přírůstků.
- **Sbírkové předměty – celkový počet** činí 374 042 ks, z toho archeologie 302 022, umění 7 442, etnografie 40 130 a historie 24 448 kusů.

2.2. Evidence

- **Evidence II. stupně** – celkem 191 ks sbírkových předmětů, z toho etnografie 47 ks, historie 81 ks, archeologie 61 ks, 2 ks umění. Reevidence stávajících karet II. stupně – 742 celkem, z toho reeviden- ce 683 karet archeologie, karet 59 historie. Přepis starých karet do PC celkem 333 ks karet oddělení etnografie.
- **Odborná knihovna** zaevidovala výběrem z odborných časopisů 186 nových článků, v rámci reevidence bylo 3 698 záznamů převidováno (doplněna detailnější klíčová slova a byla sjednocena některá klíčová slova), do Souborného katalogu ČR – Portál Caslin bylo odesláno 168 záznamů (v SKČR je celkově nyní 3 031 záznamů evidovaných knihovnou SM).
- V červnu byla zahájena evidence v novém **systemu ESSP**, který vyvíjí Krajský úřad ve spolupráci s firmou Inqool. V současné verzi ESSP není možné plnohodnotně evidovat – nelze řešit jednoduché a běžné úkoly – kromě evidence, nelze prohledávat se 100% výsledkem. System je nestabilní/nespolehlivý. Evidence sbírek je

zdlouhavá z důvodu kolísavosti systému. Práce v ESSP je zatím nekomfortní nejen pro odborné pracovníky, ale rovněž pro badatele. Zavádění nového systému zapříčinilo značný propad evidenčních prací.

2.3. Inventarizace

- **Inventarizováno** bylo celkem 8 980 ks sbírkových předmětů, z toho etnografie 3 542 ks, archeologie 3 865 ks, historie 636 ks a umění 937 ks. O inventarizaci byly vyhotoveny protokoly včetně všech náležitostí.

2.4. Depozitáře

- Všechny **depozitáře** jsou zajištěny EZS a EPS, odpovědní pracovníci pravidelně prováděli kontrolu všech depozitářů a expozic, o kontrolách byly pořizovány zápisy, průběžně vedeny knihy návštěv ve všech depozitářích. Veškerá evidence byla v závěru roku předložena ke kontrole řediteli. Stav klimatických podmínek v centrálním depozitáři je sledován pomocí elektronického systému sledování a vyhodnocování klimatických podmínek s dálkovým přístupem na PC v příslušných odborných odděleních, v ostatních depozitářích byla prováděna kontrola nejméně jedenkrát měsíčně včetně příslušných záznamů. Etnografické oddělení zajistilo vysoušení v nově opraveném interiéru jízby, černé kuchyně a komory v Topolné čp. 93. Ve stálé expozici Slovácko se vyskytl biologický škůdce – molšatník. Napadený předmět byl z expozice dočasně odstraněn a ošetřen, současně byly instalovány mololapky a prováděna pravidelná kontrola. Po zjištění výskytu červotoče v expozici praní v Topolné čp. 93 bylo provedeno plynování, které z preventivních důvodů proběhlo i v kovárně.

2.5. Pohyb sbírek – zápůjčky a výpůjčky

- **Pohyb sbírek** – v průběhu roku bylo pro výstavní účely uzavřeno 104 smluv pro 1 221 předmětů – z toho 92 výpůjčních

pro 771 ks předmětů a 12 zápůjčních pro 450 ks sbírkových předmětů.

2.6. Konzervace, restaurování, další činnosti

- **Konzervováno a restaurováno** celkem 1 593 ks sbírkových předmětů: z toho etnografie 466 ks, archeologie 912 ks, umění 36 ks a historie 177 ks; z toho bylo restaurováno 26 ks. Pro jiné subjekty byly na základě řádně uzavřených smluv zkonzervovány 2 ks sbírkových předmětů. Konzervátoři se dále podíleli na přípravě výstav, expozic, výukových programů pro školy a akcí pro veřejnost výrobou kopií sbírkových předmětů, kostýmů a dekorací.

2.7. Informace o zajištění přístupu a přechodu na elektronický systém

Centrální evidence sbírek muzejní povahy MK (CES on-line)

- Pravidelná hlášení změn ve Sbírce Slováckého muzea (MUH/002-05-10/179002) nebyla odeslána z důvodu přechodu na nový evidenční systém ESSP.

3. VĚDECKO-VÝZKUMNÁ A ODBORNÁ ČINNOST

3.1. Vlastní odborné aktivity

- Odborná oddělení řešila celkem **23 výzkumných úkolů**, z toho:
- **Historie 2** (Sametová revoluce – výzkumné rozhovory se sedmi osobnostmi; Muzeum totalitních režimů);
- **Archeologie 10** (RFA a NAA analýzy metalických artefaktů – zpracování výsledků Ústavem jaderné fyziky AV; Historie výzkumů v centru města Uherské Hradiště; Pravěké umění; Velká Morava a Čechy; Cyrilometodějská misie; Detektorové prospekce v okrese UH; Barokní opevnění města UH; Chronologie osídlení ostrova sv. Jiří; Charakter středověké zástavby v intravilánu Uherského Brodu; Kamená industrie na Moravě). Dále oddělení v průběhu roku vykonalo 292 archeo-

logických výzkumů a dohledů – z toho 7 pozitivních (Ostrožská Lhota – polní cesta, Buchlovice – Zelený dvůr, Uherský Ostroh, Uherský Brod – Hyundai, Uherský Brod – Mariánské náměstí, Uherský Brod – Dominikánský klášter, Míkovice – Radovy), celkem ukončeno 234 akcí.

- **Etnografie 8** (My a oni. Domácí a cizí); Tradiční rukodělná výroba – výzkum a vypracování návrhů na ocenění titulem Mistr tradiční rukodělné výroby ZK, Cena V. Boučka za zachování a rozvoj lidové umělecké výroby v regionu a Nositel tradice lidových řemesel; Výzkum regionální hudební kultury města Uherské Hradiště a přilehlého okolí; Výzkum slováckých košťů slivovice a pálenic; Dokumentace a výzkum zděných a roubených zvoníc na Uherskobrodsku, moravských Kopanicích a luhačovickém Zálesí; Fotodokumentace a výzkum lidové kultury – obyčejová tradice, rukodělná výroba; Digitální mapa tradiční kultury – výzkum a zpracování tří lokalit po stránce informací o hudebním projevu, tanečním projevu a lidovém oděvu; Zlínský kraj v lidové písni – I. Okres Uherské Hradiště).
- **Umění 3** (Zlínská škola umění a Střední uměleckoprůmyslová škola v Uherském Hradišti, Návraty V, Žáci Vladimíra Groše).

3.2. Spolupráce s externími badateli a jinými subjekty

- Jednotlivá odborná oddělení spolupracovala při řešení výzkumných a odborných úkolů s celkem 28 externími badateli a institucemi, z toho archeologie 7 (Evropská kulturní stezka sv. Cyrila a Metoděje – ideové vymezení stezky v evropském kontextu; AÚ Brno – Paleolitické osídlení Moravy – Neolitické sídelní areály; Archeologický ústav AV ČR Praha, v.v.i. – zpracování výsledků archeologických výzkumů z prostoru středních Čech pro prezentační potřeby Památníku Velké Moravy; ÚAPP – Neolitické sídelní areály; Ústav jaderné fyziky AV ČR, v.v.i. –

zpracování výsledků RFA a NAA analýz Cu předmětů; FF a PřF MU Brno – chronologie osídlení ostrova sv. Jiří; město UH – Encyklopedie města UH; Archaia Brno – charakter středověké zástavby v intravilánu UB), etnografie 14 (NÚLK Strážnice /3×/ – osobnost R. Falešnickové, krojové součásti z Mutěnicko-hovoranska, turecké šátky; Národní muzeum Praha – F. Kretz a Alice Masaryková; Vlastivědné muzeum Olomouc – konzultace výzkumu lidového stavitelství v Olomouckém kraji; Muzeum JV Morava Zlín – fotografická dokumentace řezbářů F. Gajdy a J. Mičky; Muzeum regionu Valašsko – výšivky sbírka Baťová; badatelé 7× (lidový oděv – 6×, výtvarná kultura – 1×), historie 3 (Město Kunovice – sametová revoluce, badatelé 2× /věznice/), umění 4 (Muzeum města Brna – malíř Emil Pirchan, NÚLK Strážnice – malíř Antoš Frolka, GVU Hodonín – Vladimír Vašíček), GU Karlovy Vary – Vladimír Vašíček).

3.3. Vědecké konference, semináře, sympozia – vlastní

- Slovácké muzeum uspořádalo 2 odborné akce: My a oni. Domácí a cizí v lidové tradici (mezinárodní konference MKKK a komise pro lidové obyčeje České národopisné společnosti konaná ve dnech 4. – 5. 6. 2019, které se zúčastnilo 34 odborníků, předneseno 27 referátů.) a XLVII. seminář archeologů z muzeí a institucí památkové péče konaný ve dnech 29. 5. – 31. 5. 2019 (semináře se zúčastnilo 63 odborníků).

3.4. Vědecké konference, semináře, sympozia – účast na akcích pořádaných jinými subjekty

- Odborní pracovníci se zúčastnili celkem 8 vědeckých konferencí, seminářů a kolokvií, z toho etnografie 1, archeologie 4 (z toho 2 zahraniční), knihovnice 2, konzervace 1. Na konferencích přednesli celkem 5 odborných příspěvků, z toho etnografie 3, knihovna 1, archeologie 2.

4. METODICKÁ A EDUKAČNÍ ČINNOST

4.1. Spolupráce se školami

4.1.1. Speciální programy pro školy, spolupráce se školami

- Muzeum uspořádalo celkem **21 programů** k aktuálním výstavám pro 431 účastníků, z toho 371 dětí a 60 dospělých (6× Umění pravěku. Pravěk Umění, 11× Modrobílý svět, 1× Speciální program pro Charitu UH, 3× Sametová revoluce).

4.1.2. Pravidelné programy pro školy

- Celkem se uskutečnilo **99 pravidelných programů** pro 3 155 účastníků, z toho 2 873 dětí a 282 dospělých, z toho 9 v Dětském centru Galerie SM (Kouzelné barvičky, Co je to krajina), 46 v expozici Slovácko (10× Fašanku, fašanku už je ta na mále; 4× Smrt nesem ze vsi, nové léto do vsi; 9× Komu to vajíčko daruju, toho věrně miluju; 3× Velikonoce v SM; 1× Máme krále chudobného; 2× Jak naseješ, tak sklidiš; 3× Klásek ke klásku, zrnko k zrnečku; 3× Hody milé hody; 1× Čekání na příchod Spasitele; 7× Ten vánoční čas; 3× Vánoce v SM), 38 v Památku Velké Moravy (22× Mojslav, 9× Cyril a Metoděj, 7× Velká Morava láká k prostřenému stolu), 6 v Expozici věznice.

4.1.3. Pomoc odborných pracovníků studentům SŠ a VŠ

- Odborní pracovníci se v průběhu roku věnovali celkem 30 studentům: z toho poskytli opakovaně konzultace 22 studentům při zpracování středoškolských, bakalářských, magisterských a doktorských prací: archeologie 4 VŠ a 1 SŠ, historie 3 VŠ a 2 SŠ, etnografie 3 VŠ a 1 SŠ, umění 4 VŠ a 4 SŠ. V průběhu roku byla poskytnuta odborná praxe 8 studentům středních a vysokých škol: odborná knihovna 3× Střední odborní škola Luhačovice, oddělení dokumentace 4× Střední

škola průmyslová, hotelová a zdravotnická Uherské Hradiště, konzervace 1× Střední uměleckoprůmyslové školy Vyšší odborné školy v Turnově.

4.2. Metodika vůči jiným subjektům

4.2.1. Metodika a spolupráce se subjekty s obdobnou náplní činnosti v regionu

- Odborní pracovníci se zúčastnili celkem 2 jednání poradních sborů pro sbíratelskou činnost – nákupní komise Vlastivědného muzea v Kyjově a redakční rady projektu řemesla Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici.

4.2.2. Metodika a spolupráce s ostatními kulturními subjekty

- Spolupráce probíhala s celou řadou subjektů: Město Uherské Hradiště, Klub kultury Uherské Hradiště, Knihovna Bedřicha Beneše Buchlovana, Programová rada Mezinárodního folklorního festivalu ve Strážnici, Česká národopisná společnost, Mezinárodní komise pro studium lidové kultury v Karpatech, Asociace muzeí a galerií České republiky, Komise pro udělení Ceny Vladimíra Boučka, Rada galerií České republiky, Ředitelská rada Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici – poradní orgán, Jihomoravská regionální archeologická komise při Archeologickém ústavu Akademie věd České republiky, Programová rada Vlčnovské jízdy králů, Programová rada Slováckých slavností vína a otevřených památek, Region Slovácko, Centrála cestovního ruchu Východní Moravy, Městské informační centrum Uh. Hradiště, Správní rada o.p.s. Park Rochus, Muzejní spolek v Uherském Hradišti, Historická společnost Starý Velehrad, Umělecká rada SUPŠ UH, Vědecká rada Cyrilometodějské stezky, Slovanská unie, Sbor pro jízdu králů ve Strážnici, hodnotící komise Tradiční výrobek Slovácka, hodnotící komise Zlínského kraje pro výběr Lidová stavba Zlínského, Česká tisková kancelář.

- V rámci plnění vládního usnesení „Koncepte účinnější péče o tradiční lidovou kulturu“ provádí každoročně Slovácké muzeum v Uherském Hradišti a jeho Centrum péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje pro Ministerstvo kultury ČR terénní výzkumy v úzké spolupráci s těmito obdobně zaměřenými krajskými institucemi:
- kraj Jihočeský – Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích;
- kraj Jihomoravský – Masarykovo muzeum v Hodoníně;
- kraj Karlovarský – Krajské muzeum Cheb;
- kraj Královéhradecký – Muzeum východních Čech v Hradci Králové;
- kraj Liberecký – Muzeum Českého ráje v Turnově;
- kraj Moravskoslezský – Muzeum Těšínska;
- kraj Moravskoslezský – Muzeum Novojičínska;
- kraj Olomoucký – Vlastivědné muzeum v Olomouci;
- kraj Pardubický – Soubor lidových staveb Vysočina v Hlinsku;
- kraj Plzeňský – Vlastivědné muzeum dr. Hostaše v Klatovech;
- kraj Středočeský – Regionální muzeum v Kolíně;
- kraj Ústecký – Regionální muzeum v Teplicích;
- kraj Vysočina – Muzeum Vysočiny Třebíč;
- kraj Praha – Muzeum hlavního města Prahy.
- V roce 2019 Slovácké muzeum pokračovalo na spolupráci s Ministerstvem kultury ČR na projektu „Tvorba Strategie rozvoje a podpory kreativních kulturních průmyslů“.

4.2.3. Pomoc odborných pracovníků jiným subjektům

- Jednotlivá odborná oddělení spolupracovala či poskytovala metodickou pomoc celkem 282 badatelům, institucím, obcím, skupinám a souborům. Z toho pracovnice oddělení umění určily a po-

soudily 152 výtvarných děl pro soukromé majitele. Knihovna poskytla metodickou pomoc celkem 74 badatelům, z toho knihovnu navštívilo 63 badatelů, kteří realizovali 491 badatelských návštěv. Všem badatelům bylo poskytnuto 2 036 výpůjček (1061 absenčních, 963 prezenčních; prostřednictvím meziknihovní výpůjční služby bylo vyřízeno 12 požadavků). Prostřednictvím e-mailu byla poskytnuta 11 badatelům metodická pomoc. Fotoarchiv spolupracoval celkem s 83 badateli, z toho fotoarchiv navštívilo 58 badatelů, prostřednictvím e-mailu poskytnuta metodická pomoc 25 badatelům, zapůjčeno ke studiu v dokumentaci 3 028 ks fotografií.

- Pomoc celkem 439 badatelům, institucím, obcím, skupinám a souborům.

4.2.4. Spolupráce s AMG ČR a RG ČR

- Odborní pracovníci pracovali v 5 komisiích Asociace muzeí a galerií ČR (z toho 3 jako aktivní členové výboru komise), dále v Senátu Rady galerií, komoře odborných pracovníků RG a Zlínské regionální archeologické komisi.

4.3. Školení a kurzy

4.3.1. Školení a kurzy vlastní

- Pracovníci se účastnili povinných školení BOZP, PO, žádné další vlastní školení a kurzy nebyly pořádány.

4.3.2. Školení, semináře a kurzy pořádané jinými subjekty

- Pracovníci muzea se zúčastnili celkem 4 školení, seminářů a kurzů pořádaných jinými subjekty (kvalifikované seznámení s novými funkcionalitami ESSP, 2× porada sítě zemědělských muzeí, seminář k licenčním smlouvám).

5. KULTURNĚ VZDĚLÁVACÍ ČINNOST

5.1. Expozice

- Organizace spravovala celkem 12 expozic přístupných veřejnosti: Slovácko, Umění

jihovýchodní Moravy (Galerie SM), Lidové bydlení (Topolná čp. 90), Lidové bydlení (Topolná čp. 93), Vesnické kovárství (Topolná čp. 90), Památník Velké Moravy ve Starém Městě, Velká Morava (Uherské Hradiště-Sady), Velká Morava (Staré Město-Špitálky), Velká Morava (Modrá u Velehradu), Muzeum lidových pálenic ve Vlčnově, Expozice dějin města – Uherské Hradiště – město královské v objektu bývalé jezuitské koleje, expozice Věžnice Uherské Hradiště – v prostorách uhersko-hradištské Reduty. V Památníku Velké Moravy zaveden nový interaktivní software.

5.2. Výstavy

- **Slovácké muzeum uspořádalo celkem 23 výstav**, z toho 16 vlastních, 4 převzaté a 3 v jiných objektech včetně kooperačních.

A) Výstavy vlastní

Slovácké muzeum

1. Vánoční světlo (4. 10. 2018 – 27. 1. 2019)
2. Lidové stavby známé neznámé (8. 11. 2018 – 17. 2. 2019)
3. Krojové eldorádo. Národopisné fotografie Josefa Klvani (7. 3. – 30. 6. 2019)
4. Umění pravěku. Pravěk umění (11. 4. – 22. 9. 2019)
5. Green / Fotografické paměti (fotografie z let 1894–2010) (25. 7. – 6. 10. 2019)
6. Modrobílý svět. Modrotisková tvorba Antonie Dostákové (31. 10. 2019 – 16. 2. 2020)
7. Sametová revoluce v Uherském Hradišti (14. 11. 2019 – 15. 3. 2020)

Galerie Slováckého muzea

8. Jaroslav Blažek / výběr z tvorby (25. 10. 2018 – 6. 1. 2019)
9. O čem si rozprává Česko, Slovensko, Morava (25. 10. 2018 – 6. 1. 2019)
10. Vladimír Groš a jeho žáci, keramika (31. 1. – 17. 3. 2019)
11. Ladislav Plíhal / VŠECKO (18. 7. – 8. 9. 2019)
12. Břetislav Malý / Wanting Colour (18. 7. – 8. 9. 2019)

13. Hynek Čermák / #MENEITHER (18. 7. – 8. 9. 2019)

14. Návraty V, výstava absolventů SUPŠ Uh. Hradiště (4. 10. 2019 – 5. 1. 2020)

Památník Velké Moravy

15. Vampyrismus (1. 1. – 31. 12. 2019)

16. Velká Morava a Pražský hrad (13. 9. 2019 – 26. 1. 2020)

B) Výstavy převzaté

1. Galerie Slováckého muzea: Textile Art of Today, 5. ročník mezinárodní výstavy umělecké textilní tvorby (18. 4. – 23. 6. 2019)
2. Galerie Slováckého muzea: Prague Stuckists (31. 1. – 17. 3. 2019)
3. Památník Velké Moravy: Putování dějinami s Cyrilem a Metodějem (22. 11. 2018 – 28. 2. 2019)
4. Památník Velké Moravy: Bulharská cyrilice (28. 3. – 1. 8. 2019)

C) Výstavy vlastní a kooperační mimo objekty muzea

1. Uherské Hradiště v době první republiky (Jezuitská kolej Uherské Hradiště, 18. 6. 2018 – 31. 8. 2019)
2. Josef Klvaňa (zapůjčena část výstavy Krojové eldorádo. Národopisné fotografie Josefa Klvani (Vlastivědné muzeum Kyjov, 15. 8. – 10. 11. 2019)
3. Vladimír Vašíček (Obecní úřad Svatoborice, květen – červen 2019)

5.3. Přednášky pro veřejnost

- Organizace uspořádala celkem **25 odborných přednášek** pro 1 013 osob, z toho 789 dospělých a 224 dětí a mládež. Z toho odborní pracovníci uskutečnili celkem 17 odborných přednášek pro 706 osob, z toho 224 dětí a mládeže.
- A) Přednášek v objektech vlastní instituce bylo celkem 9 pro 342 osob, z toho 1 externista 1 přednáška pro 23 osob a 1 odborný pracovník 1 přednáška pro 35 osob. Ve spolupráci s Muzejním spolkem, Historickou společností Starý Velehrad, Slovanskou unií a Hvězdárnou Va-

lašské Meziříčí bylo uspořádáno celkem 7 přednášek pro 284 dospělých.

- B) Mimo objekty vlastní instituce bylo celkem 16 přednášek pro 671 posluchačů, z toho 447 dospělých a 224 děti a mládeže.

5.4. Odborné výklady ve výstavách a expozicích

- Ve výstavách a expozicích uspořádali odborní pracovníci celkem **42 odborných výkladů** pro 897 posluchačů, z toho 273 dětí a mládeže a 624 dospělých.

5.5. Doplnkové kulturní akce a programy

- Muzeum uspořádalo celkem **47 doplňkových a kulturních akcí** pro 9 686 osob, z toho 5 740 dospělých a 3 946 dětí: (Den otevřených dveří konzervátorských dílen; 3× Velikonoce a 3× Vánoce v muzeu; 8× Tvoříme v muzeu; Noc s Metodějem; Právoslavná liturgie; Muzejní noc; 6× Zvídálkové, vzhůru do muzea; Letní příměstský tábor mladých muzejníků; Dílničky pro levé ručičky, 3× Prázdninové tvoření, Tvoříme v galerii – tkaní, S vysvědčením do muzea, 5× Kreativní workshop, Indiánské loučení s prázdninami, Den památek – program Tradice a lidová řemesla, Podzimní tvořivá dílna, Vánoční workshop; Loutkové divadlo v muzeu; ZUŠ open: III. ročník celostátního happeningu základních uměleckých škol ve veřejném prostoru; 2× divadlo Jarní Shakespearovské slavnosti; Koncert Jiřího Pospíchala a hostů; Place market; Rockové koledování. Ve spolupráci s partnerskými institucemi bylo připraveno 6 pořadů pro 2 205 osob (2× v rámci Slovákých slavností vína, 1× v rámci Mezinárodního folklorního festivalu Strážnice, 3× v rámci Jízdy králů ve Vlčnově).

5.6. Zájmové aktivity (kluby, spolky)

- Ve spolupráci s Muzejním spolkem v Uherském Hradišti, Historickou společností Starý Velehrad, Slovanskou unií a Hvězdárnou ve Valašském Meziříčí bylo

realizováno **7 přednášek** pro 284 osob, z toho 4 přednášky pořádané ve spolupráci s Muzejním spolkem pro 215 osob (Výstavba čs. opevnění na jižní Moravě a mobilizace 1938 na Uherskohradištsku a Uherskobrodsku, Pozemní personál 311. perutě z okresu Uherské Hradiště, Josef Klvaňa /1857–1919/, Omán), 1 přednáška pořádaná ve spolupráci s Historickou společností Starý Velehrad pro 38 osob (Arnošt Hrabal, kněz a grafik), 1 přednáška ve spolupráci se Slovanskou unií pro 20 osob (Historie cyrilice & Tajemství bulharských klášterů) a 1 přednáška ve spolupráci s Hvězdárnou Valašské Meziříčí pro 11 osob Globální problémy současného světa).

5.7. Spolupráce se zahraničím

- Slováké muzeum spolupracovalo celkem se 7 zahraničními partnery ze Slovenska, Rakouska, Polska a Itálie, z toho s 5 institucemi (Občanské sdružení Triénale textilu bez hranic v Bratislavě, Centrum tradičnej kultúry v Myjave, Vysoká škola výtvarných umění v Bratislavě, ASP Wrocław, Irish Dominican Father – Basilica of San Clemente) a 2 vědeckými pracovníky.

5.8. Spolupráce s jinými kraji

- Slováké muzeum spolupracovalo s **30 institucemi v celkem 8 krajích** (Jihomoravský kraj: Masarykova univerzita, Archaia Brno, Archeologický ústav AV, Moravské zemské muzeum Brno, Technické muzeum Brno, Muzeum města Brna, Masarykovo muzeum v Hodoníně – pobočky Vlastivědné muzeum Kyjov a Městské muzeum Veselí nad Moravou, GVU Hodonín, Masarykova univerzita Brno, NÚLK Strážnice; Zlínský kraj: Městské kulturní středisko Holešov, Valašské muzeum v přírodě Rožnov pod Radhoštěm, Muzeum J. A. Komenského Uh. Brod, město UH, SOKA Uherské Hradiště, Gymnázium Uherské Hradiště, Region Slovácko, Muzeum Kroměřížska,

Muzeum regionu Valašsko, Muzeum Napajedla, KGVÚ Zlín; Olomoucký kraj: AC Olomouc, Městské kulturní zařízení Hranice; Moravskoslezský kraj: Galerie výtvarného umění Ostrava; Praha: Archeologický ústav, AV ČR, Praha, v.v.i., Ústav jaderné fyziky; Středočeský kraj: Středočeské muzeum v Roztokách u Prahy; Kraj Vysočina: Muzeum vysočiny v Jihlavě; Karlovarský kraj: GU Karlovy Vary).

- V rámci plnění vládního usnesení „Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu“ provádí každoročně Slováké muzeum v Uherském Hradišti a jeho Centrum péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje pro Ministerstvo kultury ČR terénní výzkumy v úzké spolupráci s obdobně zaměřenými institucemi ve všech 14 krajích.

5.9. Spolupráce kulturních PO Zlínského kraje

- Spolupráce se všemi krajskými kulturními organizacemi včetně průběžné konzultační činnosti byla realizována jak v rámci projektu Evidenční systém sbírkových předmětů a při pořádání výstav, tak v rámci pověřeného pracoviště Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje (Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, pobočka Luhačovice, Muzeum Kroměřížska v Kroměříži, Muzeum regionu Valašsko ve Vsetíně).

5.10. Návštěvnost muzea

A) Celková návštěvnost expozic, výstav a kulturních akcí Slovákého muzea činí 76 111 osob

z toho:

- návštěvnost expozic, výstav a kulturních akcí Slovákého muzea – **65 412 osob**
z toho: návštěvnost výstav Slovákého muzea v jiných objektech – 7 211 osob
- návštěvnost kulturně výchovných a doprovodných akcí Slovákého muzea – **10 699 osob**

z toho:

- přednášky (zahrnuje i přednášky se spolky) – 1 013 osob
- doprovodné programy k výstavám – 4 483 osob
- doplňkové akce – 5 203 osob

B) Celková návštěvnost kulturních akcí s podílem Slovákého muzea – 2 205 osob

z toho:

- 2 pořady v rámci Slovákých slavností vína – 680 osob
- 1 pořad na Mezinárodním folklorním festivalu Strážnice 2019 – 495 osob
- 3 pořady v rámci Jízdy králů ve Vlčnově – 1 030 osob

Pozn. Neuvádí se ve výkazu NIPOS.

6. EDIČNÍ A PUBLIKAČNÍ ČINNOST

6.1. Vlastní ediční činnost

- Vydány celkem 2 čísla Lihových novin ve spolupráci se Společností přátel slivovice a 2 publikace (časopis Slovákco 2018, kolektivní monografie My a oni. Domáci a cizí v lidové tradici). Ve spolupráci s městem Uherské Hradiště vydána publikace Sametová revoluce v Uherském Hradišti.

6.2. Odborné texty do publikací a periodik vydaných jinými subjekty

- Odborná oddělení publikovala výsledky svých výzkumů a odborné činnosti celkem ve **45 příspěvcích**, z toho v časopise Slovákco 7, v kolektivní monografii My a oni 3, v publikacích vydaných jinými subjekty 13 a 22 článků v odborném tisku.

6.3. Medializace instituce – propagace výstav a doplňkových akcí

- Odborná oddělení a pracovníci public relations propagovali výstavy a doplňkové kulturní akce celkem v **1321 příspěvcích**, z toho 347 tisk, 34 TV, 16 rozhlas a 924 internet.

6.4. Spolupráce s odbornými a jinými periodiky (redakční rady)

- Členstvím a účastí na redakčních radách spolupracovala odborná oddělení celkem se 8 periodiky, z toho se 3 internetovými portály (Digitální mapa tradiční kultury, eBadatelna Zlínského kraje, Encyklopedie Uherského Hradiště) a 5 periodiky (Národopisný věstník československý, Zpravodaj města UH, Acta musealia, Archeologie výzkumů na Vysočině a časopis ZVUK), celkem 17 jednání redakčních rad.

7. ROZVOJOVÉ AKTIVITY

7.1. Zapojení do evropských (nejen strukturálních) fondů

- V roce 2019 nebyla organizace zapojena do strukturálních fondů.

7.2. Dotace jiných subjektů (např. ministerstva)

- V roce 2019 získalo Slovácké muzeum od MK ČR neinvestiční dotace v celkové výši 444 000 Kč na realizaci těchto projektů:
- „Digitální mapa tradiční lidové kultury – pokračování projektu“ 80 000 Kč.
- Vydání kolektivní monografie „My a oni. Domáci v cizí a lidové tradici“ 125 000 Kč.
- Grant MK ČR „Realizace výstavy „Umění pravěku. Pravěk umění“ 239 000 Kč.

Dále získala instituce tyto investiční dotace:

- Od města Uherské Hradiště investiční dotaci ve výši 10 000 Kč účelově určenou na nákup sbírkových předmětů od výrobců tradiční lidové kultury oceněných Cenou Vladimíra Boučka.
- Z Akvizičního fondu MK ČR investiční dotaci ve výši 770 000 Kč na nákup sbírkových předmětů výtvarného umění J. Mžíka a A. Tichého.

7.3. Přijaté dary – nefinanční

- Darem získalo muzeum celkem 11 sbírkových předmětů.

7.4. Finanční pomoc sponzorů

- V roce 2019 získalo Slovácké muzeum finanční sponzorský dar ve výši 15 000 Kč na realizaci archeologické výstavy „Umění pravěku. Pravěk umění“.

7.5. Příprava projektů a koncepcí

- Realizace projektu „Revitalizace národních kulturních památek Velké Moravy“ s přístavbou Památníku Velké Moravy ve Starém Městě. Celkové náklady projektu činí 123 715 tis. Kč, spolufinancování projektu z IROP a SR je ve výši 89 575 tis. Kč. Doposud bylo proinvestováno na přípravných a realizačních pracích 3 281 266 Kč.
- V hodnoceném období již byla realizována 1. platba uskutečněných nákladů projektu z prostředků IROP a SR. Slovácké muzeum obdrželo: 211 410 Kč neinvestičních prostředků, 2 812 886,50 Kč investičních prostředků.
- Byl schválen investiční záměr, zpracována projektová dokumentace pro provedení stavby, provedeno výběrové řízení na zhotovitele stavby a projektanta expoziční části a interiérů. Realizace stavby byla zahájena 6. 1. 2020.

7.6. Plán rozvoje (investiční akce, neinvestiční akce)

Slovácké muzeum v Uherském Hradišti má zpracován dokument – Koncepci činnosti a rozvoje organizace, který je každoročně aktualizován. Z tohoto materiálu vyjímáme nejdůležitější rozvojové akce na období let 2008–2028 včetně již realizovaných:

7.6.1. Zlepšení podmínek pro sbírkotvornou činnost a péči o sbírkové fondy.

Preventivní ochrana sbírkových předmětů před nepříznivými vlivy – vybavení nových i stávajících depozitářů monitorovací technikou a zařízením pro úpravu klimatických podmínek (zejména vzdušné vlhkosti).

Náklady: 1,2 mil. Kč

Finanční zajištění: vlastní zdroje, ZK

Partneři: -
Termín: 2008–2009
Stav: splněno

7.6.2. Záchrana – restaurování starých tisků a rukopisů

Náklady: 4,7 mil. Kč
Finanční zajištění: ZK, EU
Partneři: -
Termín: 2010-2020
Stav: probíhá

7.6.3. Navýšení finančních prostředků pro nákup sbírkových předmětů

Finanční zajištění: ZK, dlouhodobý finanční propad, plněno částečně

7.6.4. Vybudování depozitáře v areálu lidových staveb Topolná

Náklady: 2 mil. Kč
Finanční zajištění: ZK
Partneři: -
Termín: 2017
Stav: splněno

7.6.5. Dostavba dílny konzervačního oddělení

Náklady: 0,5 mil. Kč
Finanční zajištění: ZK
Partneři: -
Termín: 2017
Stav: splněno

7.6.6. Zlepšení podmínek, služeb a nabídek návštěvníkům

7.6.6.1. Vybudování Muzea lidových pálenic na moravsko-slovenském pomezí ve Vlčnově.

Náklady: 1,8 mil. Kč
Finanční zajištění: ZK, EU
Partneři: obec Vlčnov, Trenčianské múzeum, Centrum tradičnej kultúry Myjava
Termín: 2008–2010
Stav: splněno

7.6.6.2. Vybudování a zprovoznění Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínské-

ho kraje s předváděcím centrem, expozicí a výběrovou prodejnou předmětů lidové rukodělné výroby a řemesel.

Náklady: 3,6 mil. Kč
Finanční zajištění: ZK, EU
Partneři: -
Termín: 2009–2011
Stav: splněno

7.6.6.3. Vybudování nové moderní stálé národopisné expozice Slovácko v hlavní budově muzea včetně jejího vybavení multimediální technikou (slavnostní otevření k 100. výročí založení muzea).

Náklady: 20 mil. Kč
Finanční zajištění: ZK
Partneři: -
Termín: 2010–2014
Stav: splněno

7.6.6.4. Vytvoření lektorského oddělení s náplní vzdělávacích a tvořivých programů pro děti i dospělé pověřeného propagačním stykem s veřejnými sdělovacími prostředky, školstvím a širokou veřejností. Cílem je zpracovávání, nabízení a realizace programů pro nejrůznější věkové kategorie a skupiny (např. rodinného typu) s nezbytnou dokumentací, prezentací, propagací a vyhodnocováním.

Náklady: mzda pro dva pracovníky VŠ a SŠ pedagogického směru
Finanční zajištění: ZK
Partneři: -
Termín: od 2009
Stav: splněno

7.6.6.5. Rekonstrukce Památníku Velké Moravy (I. etapa), výstavba nové multimediální expozice (II. etapa) a přístavba Evropského centra sv. Cyrila a Metoděje (III. etapa).

Náklady: 150 mil. Kč
Finanční zajištění: ZK, EU, Norské fondy
Partneři:
Termín: 2008–2022.

Stav: I. a II. etapa dokončena, III. etapa v přípravě – podána žádost IROP, získána

dotace, zahájena příprava výběrových řízení na dodavatele. Začátek stavby leden 2020.

7.6.6.6. Vybudování stálé vstupní expozice v Leteckém muzeu Kunovice.

Náklady: zatím nevyčísleny – investorem bude Město Kunovice

Finanční zajištění: město Kunovice, EU

Partneři: Slováký aeroklub

Termín: 2010–2016

Stav: zpracována úvodní studie, partner zrušil smlouvu o spolupráci, muzeum převedeno na Aeroklub Kunovice, z.s., zrušena smlouva o provozování

7.6.6.7. Příprava a realizace výstavby „Muzea Velké Moravy“ v Uherském Hradišti-Sadech.

Náklady: 200 mil. Kč

Finanční zajištění: město Uherské Hradiště, EU

Partneři: -

Termín: 2010–2020.

Stav: v plnění, zpracována základní studie, vybudována přístupové komunikace, osazení informačním systémem v roce 2014, dokončovací práce na lokalitě v roce 2017, dílčí úpravy v letech 2019–2020 z programu IROP.

7.6.6.8. Příprava a realizace výstavby Muzea v přírodě Rochus.

Náklady: 150 mil. Kč

Finanční zajištění: město Uherské Hradiště, EU

Partneři: soukromé společnosti

Termín: 2007–2020

Stav: zhotoven ideový záměr, studie a studie proveditelnosti, probíhá intenzivní projektová příprava, zahájena výstavba, první část otevřena v roce 2016. Probíhají postupně dostavby objektů, muzeum je plně v provozu.

7.6.6.9. Vybudování požárního únikového východu z výstavních sálů hlavní budovy.

Náklady: 1,5 mil. Kč.

Finanční zajištění: ZK

Partneři: -

Termín: 2007

Stav: splněno

7.6.6.10. Vytvoření koncepce prezentace a propagace Slovákého muzea a její aplikace v praxi.

Náklady: 120 tis. Kč / první rok

Finanční zajištění: ZK

Partneři: -

Termín: od 2008

Stav: splněno, každoročně aktualizováno

7.6.7. Provázání činnosti instituce s cestovním ruchem

7.6.7.1. Vybudování Evropské kulturní stezky sv. Cyrila a Metoděje včetně jejího pilotního pracoviště (informačního centra) a obnovy jednotlivých archeologických lokalit.

Náklady: 14 mil. Kč

Finanční zajištění: ZK, EU

Partneři: Zlínský kraj, Jihomoravský kraj, Moravskoslezský kraj, Olomoucký kraj, Trenčínský samosprávný kraj (Slovensko) a další zahraniční partneři, správci jednotlivých archeologických lokalit

Termín: 2010–2022

Stav: v přípravě, zhotovena studie, požádáno o dotaci, dotace IROP obdržena, realizace v letech 2019–2022

7.6.7.2. Aktivní účast na vytváření dat o kultuře a jejich provázání se systémy v oblasti cestovního ruchu.

Náklady: běžné provozní

Finanční zajištění: ZK

Partneři: KÚ ZK, subjekty cestovního ruchu

Termín: průběžně

Stav: plněno průběžně

7.6.7.3. Aktivní spolupráce s Centrálou cestovního ruchu jihovýchodní Moravy.

Náklady: běžné provozní

Finanční zajištění: ZK

Partneři: -

Termín: průběžně

Stav: plněno průběžně

7.6.7.4. Zvyšování kvality prezentace a propagace instituce a její naplňování v praxi.

Náklady: běžné provozní

Finanční zajištění: ZK

Partneři: -

Termín: průběžně

Stav: plněno průběžně

7.6.7.5. Vytvoření nové interaktivní webové prezentace Slováckého muzea.

Náklady: 0,1 mil. Kč

Finanční zajištění: ZK

Partneři: -

Termín: 2019

Stav: splněno v roce 2007, v roce 2009 došlo k další modernizaci prezentace, tato spuštěna v únoru 2010. Nyní již zastaralá, nový web opět nutností. Zatím nerealizováno z důvodu nedostatku finančních prostředků.

7.6.8. Provázání činnosti instituce se školstvím

7.6.8.1. Vytváření výukových a motivačních programů pro školy prostřednictvím „Dětského centra Slováckého muzea“.

Náklady: 0,2 mil. Kč/ročně

Finanční zajištění: ZK

Partneři: školská zařízení

Termín: průběžně

Stav: plněno průběžně v rámci omezených finančních prostředků

7.6.8.2. Úzká spolupráce s městskými a krajskými odbory školství a kultury i vedením škol s cílem maximálního využití programové nabídky muzea dětem a mládeži a ovlivnění školních osnov základních a středních škol v daném směru.

Náklady: běžné provozní

Finanční zajištění: ZK

Partneři: školská zařízení

Termín: průběžně

Stav: plněno průběžně

7.6.9. Cílevědomá profilace vědecko-výzkumné činnosti instituce

7.6.9.1. Intenzivní činnost a naplňování cílů „Centra péče a tradiční lidové kulturu Zlínského kraje“, „Archeologického centra Velké Moravy středního Pomoraví“ a „Centra lité medaile, plakety a drobné plastiky“ včetně metodické podpory odborné i laické veřejnosti.

Náklady: 0,5 mil. Kč/ročně

Finanční zajištění: ZK, MK ČR

Partneři: Národní ústav lidové kultury ve Strážnici, Moravské zemské muzeum v Brně, Asociace umělců medailérů Praha, Střední uměleckoprůmyslová škola v Uherském Hradišti

Termín: průběžně

Stav: plněno průběžně

7.6.10. Hledání cest k vícezdrojovému financování projektů

7.6.10.1. Aktivní využívání a účast ve všech vhodných formách grantových, programových, fondových aj. nabídek s cílem vícezdrojového finančního zajištění strategických cílů instituce.

Náklady: běžné provozní

Finanční zajištění: ZK

Termín: průběžně

Stav: plněno průběžně

7.7. Plán rozvoje organizace (kulturně výchovné činnosti)

Slovácké muzeum v Uherském Hradišti má zpracovány dokumenty – Konceptci činnosti a rozvoje organizace a Konceptci prezentace a propagace, které jsou každoročně aktualizovány. Tyto materiály obsahují rovněž dlouhodobější i roční plány kulturně výchovné činnosti, která je následně implementována do elektronického plánu a kontroly činnosti jednotlivých úseků organizace.

8. STATISTICKÉ UKAZATELE ROZVOJE ORGANIZACE PRO OBDOBÍ LET 2015–2024

8.1. Výkaz o muzeu (NĪPOS)

Údaj	Rok 2015	Rok 2016	Rok 2017	Rok 2018	Rok 2019
Objekty – pobočky, detašovaná pracoviště (NIPOS ř. č. 0103)	11	11	12	12	12
Sbírkové předměty (NIPOS ř. č. 0901)	365 987	366 931	368 825	371 255	374 042
Počet <u>zapsaných</u> přírůstků za sledovaný rok (NIPOS ř. č. 0905):	3 400	944	1 894	2 430	2 787
- z toho přírůstky získané koupí	359	127	135	391	30
- z toho přírůstky získané darem	211	17	71	23	11
- z toho přírůstky získané sběrem	2 830	800	1 688	2 016	2 746
Počet knihovních jednotek (NIPOS ř. č. 0603)	25330	25677	26 048	26 391	26 702
Počet stálých expozic (NIPOS ř. č. 0107)	12	12	13	12	12
Počet výstav (NIPOS ř. č. 0201):	21	34	28	32	23
- z toho v zahraničí (NIPOS ř. č. 0205):	0	1	1	0	0
Počet kulturně výchovných akcí pro veřejnost (NIPOS ř. č. 0231):	97	110	130	92	79
Celková návštěvnost expozic a výstav, kulturně výchovných akcí (NIPOS ř. 0218 + ř. 0232)	82 248	83 866	69 955	85 014	76 111

a) Výkaz o muzeu a galerii (v souladu s NIPOS Kult (MK) 14-01 a hodnocenými indikátory Konceptce rozvoje organizací Zlínského kraje v oblasti kultury pro období let 2015 až 2024).

8.2. Souhrnná zpráva o stavu plnění/dosažení indikátorů

Činnost organizace se řídila v roce 2019 daným plánem, který byl veden a průběžně kontrolován jak v listinné, tak elektronické podobě (síťové aplikaci). Po jeho vyhodnocení lze konstatovat, že tento plán, jeho úkoly a indikátory byly splněny. Rezervy lze spatřovat u některých rozvojových aktivit, které se nedaří naplňovat díky chybějícím finančním prostředkům.

9. OSTATNÍ ČINNOSTI

9.1. Řídící a kontrolní činnost

Řídící a kontrolní činnost prováděna prostřednictvím operativních a periodických porad vedení (ředitel, vedoucí oddělení a samostatní pracovníci). Velmi účinným nástrojem řízení a kontroly je elektronický

síťový podrobný plán činnosti instituce s přesným zadáním úkolu, termínu splnění a odpovědnosti, který je průběžně kontrolován po celý rok.

Ilustrativní stránka elektronického plánu a kontroly činnosti SM UH.

9.2. Provoz a údržba

9.2.1. Provoz a údržba (včetně stavební)

V roce 2019 byly průběžně prováděny pravidelné kontroly lokalit a objektů muzea včetně odstraňování zjištěných nedostatků. Dále byla bezproblémově zabezpečována běžná provozně-kontrolní činnost (auto-provoz, všestranná údržba, MTZ, nákupy

ostatních pracovníků, kontrola správnosti fakturace, nákupy cenin a PHM včetně evidence, sledování spotřeby energie, paliv, telefonních hovorů atd.).

9.2.2. Zabezpečovací systémy (EZS, EPS a PTV)

Referent elektronických požárních systémů, elektronických zabezpečovacích systémů a průmyslových televizí vedl ve sledovaném období veškerou agendu, sledoval termíny povinných revizí a kontroloval jejich řádné provedení, jednal se servisní firmou Security UH, HZS a policií, proškoloval pracovníky pověřené manipulací se systémy v jednotlivých objektech, průběžně objednával a kontroloval odstranění vzniklých závad na systémech, vedl knihu poplachů, kontrol napadených prostor, účastnil se výjezdů policie při vyhlášení poplachu apod.

9.2.3. Bezpečnost a ochrana zdraví při práci, požární a civilní ochrana, ochrana životního prostředí

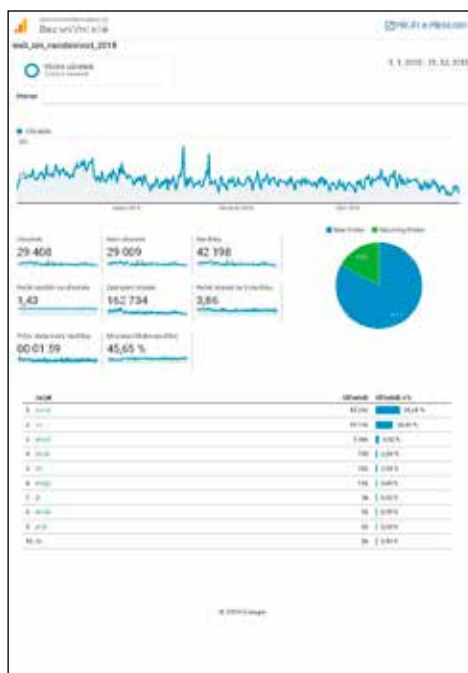
Všechny povinnosti organizace v oblasti BOZP, PO, CO a ekologie zajišťoval ve sledovaném období pracovník muzea – referent BOZP, PO, CO se smluvní účastí firmy Jordán. Pracovník sledoval termíny a správnost plnění potřebných prací a prováděl základní kontrolní činnost (lékárničky, vybavenost hasicími přístroji, inventury a ochrana CO materiálu, vybavení ochrannými prostředky jednotlivce apod.). Další specializované úkoly (školení, revize, směrnice apod.) smluvně zajišťovala firma Jordán. Všechny úkoly uvedené v plánu činnosti úseku na rok 2019 byly splněny.

9.3. Výpočetní technika – počítačové sítě (instalace, údržba, rozvoj), internet, www stránky, využívání e-mailu

Technik PC splnil v roce 2019 následující úkoly:

- pravidelně aktualizoval antivirový program na všech PC v instituci;
- zajistil odstranění veškerých vzniklých závad na PC, serveru a v síti;

- podle aktuální potřeby posiloval hardware zařízení;
- prováděl periodickou kontrolu legálnosti instalovaného softwaru (licenční doklady na jednotlivé produkty archivovány na oddělení dokumentace SM);
- všem pracovníkům poskytoval školicí a poradenskou činnost;
- aktualizoval harmonogram postupné obměny a vybavování instituce výpočetní technikou i softwarem;
- prováděl aktualizaci a rozšiřování stávajících webových stránek Slováckého muzea, podílel se na přípravě stránek nových;
- prováděl zálohování důležitých dat SM UH;
- prováděl kontrolu integrity databází programů BACH, spolupracoval při zavádění a testování nového evidenčního systému ZK.

Počítačová síť je vybudována v hlavní budově, v galerii, na detašovaném pracovišti Hradební a v objektu přednáškového centra s archeologickým oddělením. Internetové

připojení hlavní budovy a přednáškového centra s archeologickým oddělením je zajištěno optickým vláknem, galerie a pracoviště Hradební je připojeno pomocí technologie wi-fi. Instituce provozuje webové stránky s doménou www.slovackemuzeum.cz, elektronickou odbornou knihovnu s adresou <http://knihovna.slovackemuzeum.cz> a speciální oborové stránky www.medaile-uh.blog.cz. Má rovněž zastoupení na Facebook.

Každý z pracovníků muzea má vlastní e-mailovou schránku. Ve všech pokladnách instituce je zavedena technologie PC pro prodej a tisk vstupenek a ostatního zboží.

Webové stránky www.slovackemuzeum.cz navštívilo v roce 2019 celkem 41 164 návštěvníků. Facebooková stránka Slováckého muzea dosáhla výše 9 390 přihlášených uživatelů a Společnosti přátel slivovice ČR 5 305 uživatelů.

10. PERSONÁLNÍ OBSAZENÍ

Pracovníci Slováckého muzea v Uherském Hradišti v roce 2019

poř. č.	příjmení a jméno	pracovní pozice/pozn.	v organizaci od roku
1	Bartík Jaroslav, Mgr.	archeolog	2015
2	Berková Kateřina, Bc.	konzervátor (další mateřská dovolená od 1. 7. 2017)	2007
3	Čevelová Květoslava	uklízečka	2004
4	Číhal Petr, Mgr.	etnograf	2011
5	Dudová Magda	pokladní (Galerie Slováckého muzea)	1997
6	Frolcová Milada, PhDr.	historik umění	1985
7	Frolec Ivo, PhDr.	ředitel	1991
8	Hodonská Marie	uklízečka	2009
9	Chrástek Tomáš, Mgr.	archeolog, vedoucí oddělení	2009
10	Chvalkovský Ladislav	fotograf	1977
11	Chvalkovský Ladislav	technik EZS, EPS, PTV	2000
12	Jordán Michal	správce počítačové sítě, technik archeologie	1999
13	Jordán Michal	Referent GDPR (od 1. 6. 2018)	2018
14	Káčer Jan, Mgr.	etnograf	2012
15	Kašpaříková Zdenka	pokladní (Slovácké muzeum)	2014
16	Kolečkářová Radka	dokumentátor archeologického oddělení	1999
17	Kondrová Marta, Mgr.	etnograf, vedoucí oddělení	2001
18	Kostečková Renáta	uklízečka	2010
19	Langrová Plaširybová Eva, BcA.	konzervátor (zástup za mateřskou dovolenou od 1. 8. 2017)	2017

poř. č.	příjmení a jméno	pracovní pozice/pozn.	v organizaci od roku
20	Malina Lukáš, MgA.	výtvarník	2017
21	Marholtová Jolana	účetní	2005
22	Martykánová Marie, Mgr.	historik umění	1976
23	Mátlová Iveta, Mgr.	knihovnice, zástupce ředitele	1995
24	Menoušková Dana, Mgr.	archeolog	1998
25	Mour Ondřej, DiS.	konzervátor	2010
26	Musilová Jana	pokladní (Galerie Slováckého muzea)	2011
27	Novotný Jiří, Mgr.	archeolog	2015
28	Olšák Ladislav	údržbář, výstavář	2011
29	Olšák Ladislav	bezpečnostní pracovník	2011
30	Pohlová Irena	pokladní (Památník Velké Moravy)	1995
31	Portl Pavel, Mgr.	historik	2005
32	Princ Pavel	public relation	2015
33	Směříčková Gabriela, Mgr.	etnograf	2013
34	Sovišová Dagmar	účetní	1994
35	Strachotová Eva	uklízečka	1996
36	Stýskal Zdeněk	údržbář, výstavář	2004
37	Stýskal Zdeněk	referent BOZP, PO, CO	2004
38	Šebková Veronika	pokladní (Slovácké muzeum)	1994
39	Šlemendová Jana	uklízečka	2010
40	Štefánková Ludmila	konzervátor, vedoucí oddělení	1977
41	Taláková Zdeňka	provozní, asistentka ředitele	2005
42	Tománková Petra, MgA.	programový pracovník	2017
43	Vlková Lenka, Mgr.	etnograf, programový pracovník	2015
44	Zemánková Helena	dokumentátor	1982
45	Zpěváková Jitka	ekonom, vedoucí oddělení	1994
46	Žižlavský Martin	pokladní (Památník Velké Moravy)	2015

ANTONIE DOSTÁLKOVÁ A JEJÍ MODROBÍLÝ SVĚT

Gabriela Směřičková, Slováké muzeum v Uherském Hradišti

Modrotisk a tradiční modrotisková tvorba dnes tolik zmiňovaná v souvislosti se zápisem na reprezentativní seznam nemateriálního kulturního dědictví lidstva UNESCO získala během druhé poloviny 20. století až do současnosti zcela novou podobu. Tisk dřevěnými formami využívaný tradičně na krojové součástky postupně ztrácel využití, a tak se musely modrotiskařské dílny a jejich návrháři přeorientovat na návrhy bytového textilu a dekoračních tkanin. Nové pojetí práce s modrotiskem začalo v Ústředí lidové umělecké výroby (dále ÚLUV), kde vznikaly první moderní návrhy modrotiskových vzorů. Zcela originální přístup k práci s modrotiskem pak přinesly výtvarnice, které do své tvorby vtiskly zcela nové nápady, um a začaly rozvíjet jiné možnosti prezentace modrotisku. Jednou z těchto výjimečných tvůrkyň je i Antonie Dostálková.

Antonie Dostálková je celoživotně spjata s Uherským Hradištěm, kde většinu svého

života pedagogicky působila a především se Starým Městem, kde se narodila a kde žije. Vystudovala výtvarnou výchovu na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci a poté externě dvouleté studium loutkářství na Divadelní fakultě AMU v Praze. Zde se dostala ke své vytožené práci, kterou obdivovala od dětství – výrobě loutek. Vyzkoušela si tvorbu loutek pro konkrétní divadelní představení, většinou se jednalo o pohádky. Zkušenosti dále rozvíjela ve zlínských filmových ateliérech v Kudlově, kde vykonávala praxi a později zde i krátce pracovala. Okolnosti ji ale po roce 1968 přivedly do Lidové školy umění v Uherském Hradišti, kde působila až do svého odchodu do důchodu. Stále ji to však táhlo k divadlu. Dlouhodobě spolupracovala se Slovákým divadlem v Uherském Hradišti na tvorbě rekvizit, kostýmů i loutek určených především pro pohádky. Tvořila také scény pro premiérové vystoupení folklorního souboru Dolina ze Starého Města.

S modrotiskem se Antonie Dostálková seznámila díky ÚLUV a tehdy začala spolupracovat s jeho modrotiskovými návrháři na tvorbě nových vzorů. Výrazně ji ovlivnila výtvarnice Arnoštka Eberhardová, která se v ÚLUV věnovala vzorování modrotiskových ubrusů, závěsů či experimentálních oděvních modelů. Získané zkušenosti předávala Antonie Dostálková stejně tak svým žákům v umělecké škole, kde je kromě jiných technik vedla právě k práci s modrotiskem. Viděla v tom nejlepší způsob, jak přivést děti k výtvarnému umění. Po zániku ÚLUV se modrotiskové tvorby nevzdala, naopak navázala spolu-

práci přímo s dílnou Jochových ve Strážnici, se kterou spolupracuje dodnes.

Ve vlastní tvorbě uplatňovala Antonie Dostálková nejprve techniku koláže, postupně pak začala využívat možnosti malby vzoru pomocí štětce, trubičky, šablony a dalších technik. Tento způsob uměleckého vyjádření je jí blízký a používá jej dodnes. Její výtvarné kompozice jsou neotřelé, nápadité, originální. Celoživotní vztah k loutkové tvorbě a práce v divadelním prostředí ji stále vedou i v práci s modrotiskem k potřebě plastického vyjádření. Kromě postav z betléma, měkkých polštářků tak vznikli například prstoví maňasci či šitá zvířátka z modrotisku. Nebojí se ani velkoplošných formátů, navrhuje závěsy, dlouhé závěsné šály, kalendáře či leporela. Autorčinu charakteristickou všestrannost a otevřenost různým nazíráním na věci kolem nás do velké míry formovala její pedagogická praxe, která ji nutila přicházet stále s novými náměty. Její dílo postupuje hravost, která je blízká jí i dětem, které učila. Oslovují ji i témata vycházející z lidové kultury, přírody i vzpomínek na dětství. Ráda pracuje se světlem; střídání dne a noci, léta a zimy, zrodu a zániku, vyjadřuje skrze kontrastní modrobílou kombinaci.

Antonie Dostálková pracuje s modrotiskem po celá léta, ale postup její tvůrčí práce je stále stejný. Nejdříve se nechá inspirovat poezií, dětskou literaturou, přírodou, pak motivy načrtne na papír. Když obrázek rozvrhne na plátno, může začít kreslit. Při tvoření nepoužívá dřevěné formy, sází na vlastní fantazii. Postavy i zvířátka kreslí pomocí štětce nebo injekční stříkačky napuštěné bílou rezervou. Když se pak v modrotiskařské dílně ve Strážnici plátno opakovaně namáčí do indiga, pod nakreslené motivy se barva nedostane. Po vyprání látky ve speciálním roztoku se rezervážní hmota odstraní a pod ní se objeví jasně bílý vzor. Obarvenou látku s postavami a zvířaty pak rozstříhá a vytvoří plastický polštářek či figurku v daném tvaru vystlanou

vatelínem. K dotvoření postaviček používá i jiné přírodní materiály, jako je ovčí rouno, dřevo, lýko či stromovou kůru.

Práce Antonie Dostáلكové můžeme obdivovat po celé republice; vystavovala v Betlémské kapli v Praze, v Masarykově muzeu v Hodoníně, v Městském muzeu ve Strážnici, na zámku v Holešově, v Muzeu Jindřichohradecka v Jindřichově Hradci a její práce byly součástí výstavy Modrotisk tradiční a netradiční v Národním muzeu v Praze. Její poslední autorská výstava Modrobílý svět se uskutečnila ve Slovákém muzeu v Uherském Hradišti na přelomu roku 2019 a 2020. Za svou práci získala Antonie Dostáلكová také dvě ocenění – v roce 2018 na mezinárodní soutěžní výstavě betlémů Nožík Tomáše Krýzy v Jindřichově Hradci a v roce

2019 získala čestné uznání Ceny Vladimíra Boučka za významný přínos v oblasti výtvarných dovedností inspirovaných tradičními textilními technikami a práci s modrotiskem.

Práce Antonie Dostáلكové, ale i její ocenění svědčí o tom, že ji můžeme považovat za výraznou uměleckou osobnost. Její osobitý a originální styl tvorby, využití a propagace tradiční techniky a jejího nového uměleckého uchopení ji řadí k těm autorům, kteří mají výjimečnou schopnost předat své umělecké citění široké veřejnosti. Obrázky, do kterých je vtištěna tvůrčí fantazie, půvab a zemitá krása, jsou odrazem dlouholetých zkušeností a celoživotních názorů výjimečné, ale přesto skromné Antonie Dostáلكové.

ZDĚNÉ A ROUBENÉ ZVONICE NA UHERSKOBRODSKU A KOPANICÍCH

Jan Káčer, *Slovácké muzeum v Uherském Hradišti*

Pro další terénní výzkum věnovaný drobným památkám lidového stavitelství zvonícím na Uherskobrodsku a přilehlých Kopanicích na moravsko-slovenském pomezí jsem si vymezil prostor mezi obcemi Veletiny – Pašovice – Bojkovice – Žitková – Strání – Boršice u Blatnice. To zahrnuje obce především podél toku řeky Olšavy, oblast směrem na východ k hranicím se Slovenskem, ale také přechodové území směrem k luhačovickému Zálesí, Veselsku a Hornácku. Výzkum byl prováděn návštěvou vybrané lokality, vytvořením podrobné fotodokumentace, základním zaměřením objektů a získáním všech dostupných informací (historické mapy, historické fotografie, rozhovory s pamětníky a jiné). Postupně v předem vybraných 18 lokalitách byly dokumentovány samostatně stojící zvonice v obcích: Bojkovice-Bzová, Bystřice pod Lopeníkem, Drslavice, Hradčovice-Lhotka, Lopeník, Pašovice, Praksice, Slavkov, Suchá Loz, Uherský Brod – Havříce, Uherský Brod – Maršov, Uherský Brod – Těšov, Uherský Brod – Újezdec u Luhačovic, Vápenice, Veletiny, Vyškovec, Záhorovice a Žitková.

Bojkovice-Bzová

Drobná zděná stavba zvonice pocházející pravděpodobně z konce druhé poloviny 19. století tvořila původně malou dominantu centra návsi Bzové, dnes místní části města Bojkovice. Jde o hranolovou stavbu o dvou stupních vyzděnou z pálených cihel na kamenném základě o půdorysných rozměrech 190×184 cm. První stupeň stavby působí až monoliticky a nachází se v něm pouze prolomený otvor vstupu do stavby. Druhý stupeň zvonice je rozměrově mírně odskočený a ve všech čtyřech stranách zvonicevého patra jsou prolomeny segmentově zaklenuté

otevřené okenní otvory. V průběhu historie stavby byl však otvor směřující na východ ke komunikaci z vnitřní strany zazděn a vznikla tak malá nika, v níž se dnes nachází plastika Panny Marie umístěná pod proskleným dřevěným rámem. Ve vrcholu horního patra jsou ve zdivu usazeny dva dřevěné trámy, na kterých je zavěšeno vahadlo se zvonem. Od něj vede místo provazu řetízky až na podlahu. Celá zvonice je omítnutá vápeno-cementovou omítkou a natřena světle žlutou barvou. Stavbu kryje jednoduchá stanová střecha s mírným přesahem, kterou kryje plech. Spodní okraje krovu jsou podbité deskami. Interiér stavby je volně přístupný

Zděná zvonice na návsi v Bzové, místní části Bojkovic, 2019. Foto J. Káčer. Fotoarchiv Slovákého muzea v Uherském Hradišti (dále Fotoarchiv SM UH).

ze severní strany objektu, kde byly původně jednoduché rámové dveře pobité deskami, avšak nyní již chybí. Zvonicové patro je přístupné otvorem ve vyzděném patře, který kryjí dvě ocelové tyče proti nedovolenému vniknutí. Nevhodně jsou zadělány i prolomené okenní otvory kari sítí, která je z vnitřní strany přišroubována ke zdivu zvonicového patra. Tato drobná stavba je mírně utopena v neupraveném okolí pod dvěma vzrostlými stromy a keři rostoucími nad břehem potoka.

Bystřice pod Lopeníkem

Zvonce v Bystřici pod Lopeníkem pochází z roku 1865 a je situovaná nad návsi, v centru obce. Byla postavena místním zedníkem Matějem Šupinou, který bydlel nedaleko v domě čp. 50, z popudu a za finančního přispění tehdejšího obecního úřadu, kdy úřad starosty zastával Martin Pilát. Zvonce, která je celá vyzděna z lomového kamene, má tvar jednoduchého hranolu. Půdorys zvonce v základech je 350×350 cm, samotná stavba má půdorys 320×318 cm, je vyzděna na opracovaném kamenném základu, který byl později zpevněn betonovou podezdívkou. Hmota kamenného zdiva je pravidelná a velmi precizně vyzděná, v čelní části orientované na západ je prolomena nízkým pravoúhlým vchodem se segmentovým zaklenutím v hluboké špaletě. Výplň tvoří jednokřídlé dveře se svislým laťováním v zárubni doplněné kováním. Nad vstupem je prolomena nika na sochu světce či případné osvětlení. V horní třetině stavby jsou prolomeny do všech čtyř stran otevřené segmentové okenní otvory bez výplní, kterými jde vidět jednoduchý ležatý trámový závěs pro zvon. Ve vrcholu zdiva je z vnější strany patrné stažení ocelovou pásovinou, které zabraňuje nežádoucímu pohybu stěn. Zvonicové patro je přístupné po žebříku z přízemí stavby. Celou stavbu kryje poměrně nízká jehlanová střecha s námětky pro mírný přesah krovové konstrukce nad stěny zvonce, krytinu tvoří břidlice a na vrcholu je osazena báh s křížem.

Výška stavby činí přibližně sedm metrů a z kroniky bánovské farnosti, do které Bystřice pod Lopeníkem patří, vyplývá, že u zvonce původně stával i dřevěný vyřezávaný kříž. V dnešní době prostor před vstupem do zvonce doplňuje kamenný kříž s litinovým oplocením. Zvon, který svoji funkci plnil celých 248 let, byl na zvonici do 14. března 1942, kdy jej zkonfiskovali a odvezli Němci pro válečné potřeby. Naštěstí místní kronikář Jan Beníček nakreslil a opsal nápis na jeho obvodu: „ULITEY GEST KE CTI A CHWALE S JANA KRTITELE LETHA 1694“. Uprostřed zvonu byl pak rámeček s textem: „TENTO ZWONEK KAUPIL MARTIN PANICZEK Z BYSTRZICZE ZA LAVKU OBEONI NA WIECZNOST“. Kromě toho se na zvonu nacházel reliéf svatého Jana Křtitele. Podle volného výkladu kronikáře Paníček zakoupil zvon coby alternativní finanční pokutu, aby se vyhnul trestu za nějaké své

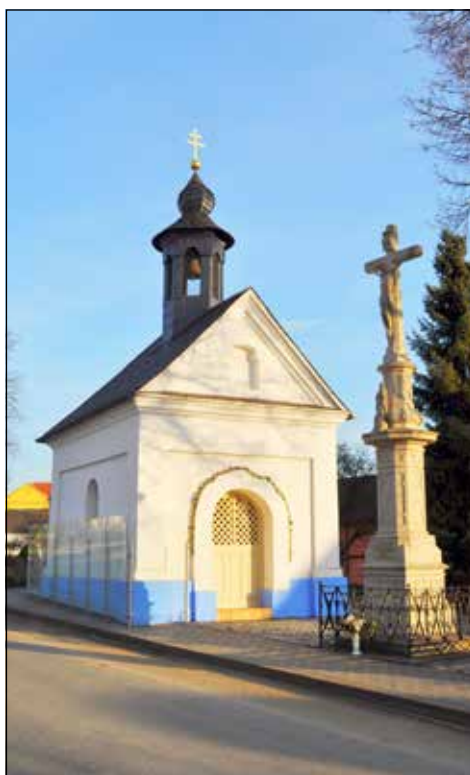
Zvonce zděná z lomového kamene v horní části návsi v Bystřici pod Lopeníkem, 2019. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

provinění. Počátkem 20. století byla stavba omítnuta a její údržba se omezila jenom na občasný nátěr fasády. Tím ovšem ztratila proporce a svoji atraktivnost. Kolem roku 1970 dostala novou plechovou střechu, což jí rovněž neprospělo. Při další rekonstrukci v roce 2015 se starosta obce Martin Gaven-da snažil vrátit zvonici původní podobu. Byla odkryta omítka, stavba obdržela novou břidlicovou pokrývku krovu střechy a nový kříž na špici, doplněn byl i okapový svod dešťové vody. Uvnitř je výklenek se sochou Panny Marie, současně se zvonicí byla opravena a kamennou podobu dostala opěrná zídka svahu pod ní. Touto opravou získala Bystřice pod Lopeníkem zajímavou památku, která se objevuje na propagačních materiálech obce a regionu. Za velmi nevhodné se mi však jeví poněkud velké „zadrátování“ elektrickým vedením prostoru kolem zvonice, což kazí celkový pohled na tuto stavbu.¹

Drslavice

Zvonice v Drslavicích je součástí kapličky z poloviny 19. století situované na návsi. Jedná se o drobnou stavbu obdélného půdorysu s rovným závěrem orientovanou průčelím na západ. Na původním opracovaném kamenném základě (dnes již podbetonovaném) byla stavba provedena z kombinovaného zdiva z pálených cihel a kamene. Hladká fasáda je členěna přízemní modrou podrovnávkou na přízemní průběžné podezdívce. V nárožích je doplněna přízdními pilastry s patičí bez hlavičky s rovným kladím tvořící lizénové rámy, nesoucí vyloženou profilaci korunní římsy. Hlavní jednoosé průčelí je prolomeno na osu pravouhlým vchodem segmentového zaklenutí s profilací ostění na přízemních kvádrových patkách. Ve vrcholu je zakončena pak ořímsovaným trojúhelným štítem s mělkou, půlkruhově zaklenutou výklenkovou nikou v ploše. Boční fasády jsou prolomeny v jedné ose menšími pravouhlými okny segmentového klenutí v hluboké špa-

letě. Vnitřní prostor je klenut jedním polem valené klenby na styčných lunetách s vytaženými hřebínky. Vstup do kapličky je přes jednokřídlé dveře doplněné v horní polovině o průhledné dřevěné mřížování před skleněnou výplní. Objekt je kryt sedlovou střechou nad závěrem zvalbenou, osazeny jsou okapy a krytinu tvoří břidlice. Z hřebene vyrůstá osmiboký zvonicevý nástavec s otevřenou lucernou, krytou cibulovou bání s makovicí a dvouramenným křížem. Uvnitř nástavce je zavěšen zvon napojený na elektroinstalaci, ale může se zvonit i ručně z interiéru. Celá dřevěná konstrukce nástavce je pokryta břidlicovými taškami ve tvaru šupin. Kaplička je velmi dobře udržována, boční strana je doplněna o prosklené zábrany proti odstříkující vodě z komunikace, před vstupem je situovaný pískovcový kříž a celé okolí je udržováno. Kaplička je památkově chráněná.

Kaple se zvonicevým nástavcem z Drslavic, 2019. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

Lopeník

V obci Lopeník se nachází při komunikaci směrem k vrchu Kobylec (v přírodní lokalitě U zvonice) volně stojící dvoupatrová zděná zvonice z přelomu 18. a 19. století. Tato čtyřboká hranolová stavba patrové zvonice tvoří pohledovou dominantu prostoru stráně nad obcí. Půdorysný rozměr zvonice je 350×350 cm a celková výška přes sedm metrů. Na kamenném základu je precizně vyzděna hmota stavby z větších a menších kusů lomového kamene. Pohledové stěny jsou členěny ve třech horizontálních pásích na přízemním oběžném soklu, prolomeném na čelní straně nízkým pravoúhlým vchodem segmentového zaklenutí v hluboké špaletě, osazeném jednokřídlou dveřní výplní na čele se svislým laťováním v zárubni. Horní přibližně dvě třetiny stavby jsou děleny oběžnou profilací lišty, oddělující střední úsek stěny na čelní straně s malou vpadlou nikou segmentového zaklenutí.

Historická fotografie zvonice v Lopeníku, okolo roku 1920. Fotoarchiv SM UH.

Zvonice je v horní třetině otevřena do čtyř stran pravoúhlými okny segmentového zaklenutí a kryta nízkou stanovou střechou krytou štípaným šindelem. Ve vrcholu vystupuje nástavec s rovnoramenným křížem jetelového zakončení ramen a paprsky v křížení ve vrcholu. Přízemí je zaklenuto rovným trámovým stropem. Zvonicové patro je přístupné klasickým schodištěm mírného sklonu. V patře je pak umístěn zvon upevněný na dubovou zvonovou stolicí. Ta je začepována do dubových průběžných trámů zazděných v konstrukci stěn a doplněna párem vzpěr z každé strany. Zvoní se pouze ručně. Zvonice byla před několika lety rekonstruována a velmi šetrně opravena (šlo především o odstranění nežádoucí fasády objektu a kompletní výměna krovové konstrukce a její krytiny). Stavba je památkově chráněná.

Zvonice v obci Lopeník, 2019. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

Pašovice

Nejstarší církevní památkou v obci byla zvonice, která po staletí vyzváněla k ranní,

polední i večerní modlitbě a také při úmrtí občana z vesnice. Po staletí byl zvon zavěšen na spojnici dvou dřevěných sloupů. Již v roce 1663 je písemně doloženo, že při nepřátelském vpádu i požárech byli obyvatelé vesnice varováni zvoněním. Později byl zvon zavěšen na věži zděné zvonice. V obci nebyl kostel ani kaple, obec byla později přiřažená k Prakšicím (1923), kde byl postaven nový kostel na místě starého v letech 1938–1941. V Pašovicích byla nová kaple postavena a vysvěcena až v roce 1995. Na první mapě obce i katastru Pašovic v roce 1828 je zvonice o půdorysu přibližně 600×500 cm zakreslena ve středu návsi, před domy čp. 13 a z horní strany čp. 39. V pamětní knize obce je zapsáno: „Roku 1848 pašovská obec koupila sobě kočár za 46 zlatých v Brodě od pana Kučíka, majstra Kožušnického, bývalejšího v havřícké ulici. Tomáš Gajdůšek pudmistr, Jakub Burán fojt, Josef Vlčnovský úřední, Franc Rachunek úřední, Martin Jahoda úřední, Kostelník úřední v Pašovicích dne 12. března.“ Kočár byl zřejmě umístěn v objektu zvonice. Další záznam v pamětní knize uvádí: „Podobně roku 1865 obec koupila sobě kočár v ceně 77 zlatých v Ostroze od místra Sedlářského, 29. mája sa dovězl. Jakub Flekač představený.“ Kočár byl v obci potřebný pro dovoz kněze k nemocným osobám, asi i k vyučování náboženství, dovoz lékaře k nemocným a jiných významných osob. „Kočár se ve zvonici nacházel ještě v období 2. světové války, byl velmi pěkně zdobený. Dnes by z něj byla vzácná historická památka,“ vzpomínají pamětníci. Jako velmi cenný záznam z válečných událostí slouží zápisky Vojtěcha Buráně z čp. 39 naproti zvonice, který si již od svých 13 let (od roku 1942) zapisoval každý den všechny události v obci: „V době 2. světové války byla zabavena většina zvonů pro válečné účely – pro výrobu zbraní. V Pašovicích byl zvon ze zvonice odebrán 17. března 1942. Vážil 28 kg a byl 252 let starý s letopočtem 1690. To znamená, že byl zhotoven 7 let po tureckém vpádu v roce 1683. Dne 3. dubna na Velký pátek byl na zvonici osazen zvon z Prakšic. Zvon byl ocelový, a protože byl velký, musel se otvor do věže zvonice z jedné strany rozšířit.“²

Původní zděná zvonice ve středu návsi v Pašovicích, okolo roku 1920. Zdroj: Gajdůšek, Jaroslav. *Pašovice: o dějinách obce z kronik, archivů, muzeí a z vyprávění občanů*. Pašovice: Obec Pašovice, 2015, s. 226.

Zvonice zaznamenaná na indikační skice z roku 1828 je zděná a sloužila původně jako obecní místnost. Podle dvou dochovaných archivních fotografií můžeme stavbu jednoduše popsat. Ze severovýchodní strany objektu bylo prolomeno ve stěně jednoduché malé okno s dveřmi, kterými se vstupovalo do malé místnosti. V jihozápadní straně objektu byla situována dvoukřídlá deštěná vrata (zřejmě původně zvonice sloužila jako požární skladiště i pro techniku, později také pro umístění zmiňovaného obecního kočáru). Ze strany k silnici byl ve stěně prolomen zasklený segmentový výklenek pro sošku svatého. Stavbu kryla stanová střecha, krytá původně břidlicí, později pálenou taškou a plechem, z níž vystupoval asi dva metry vysoký dřevěný zvonicevý nástavec, v jehož vrcholu bylo umístěno vahadlo se zvonem. Nástavec byl do půlky odeštěn, později oplechován, krytý jehlanovou stříškou s přesahem a zakončen dřevěným křížem. Střecha byla opatřena okapy, fasáda objektu měla okrově žlutou barvu, otvory byly zvýrazněny lizénami a šambránami v bílé barvě. Kolem objektu se původně nacházelo několik vzrostlých stromů. Při úpravě hlavní silnice v roce 1957 byla zvonice zbořena, rozebrána a v původní podobě postavena s přístavbou obecní váhy v místě dnešní autobusové zastávky. Při výstavbě točny pro autobusy byla zvonice v roce 2003 nenávratně zbořena a odstraněna.

Prakšice

Přestože na staré kapli v obci (z roku 1859) byl umístěn zvon, běžně se zvonilo ráno, v poledne a večer na dřevěné zvonici v horním konci návsi obce. Na tyto obecní zvoničky se po staletí vyzváňelo při nepřátelských vpádech, požárech a jiných mimořádných událostech. Poslední dřevěná prakšická zvonice stála od roku 1848 asi patnáct metrů daleko od mostu po levé straně silnice směrem na Uherský Brod (v místě dnešní autobusové zastávky). Zřejmě byla ale starší, což dokládalo vročení 1818 na trámu uvnitř stavby. Zvonice je již zanesena na mapě stabilního katastru – indikační skice z roku 1827 a následně i z roku 1872. V roce 1930 při stavbě nového obecního úřadu měla být zbourána. Muzeum Jana Amose Komenského v Uherském Brodě, které mělo zvonici vedenou jako charakteristickou lidovou stavbu, trvalo na jejím zachování na místě a její opravě. V záporném případě bylo muzeum ochotno stavbu převzít do svého majetku a transferovat ji na nádvoří za muzejní budovu. Po jednání obou stran byla zvonice ponechána na svém místě, ale v šedesátých letech 20. století byla bohužel zbourána.³

Zvonice v Pašovicích, okolo roku 1950. Fotoarchiv SM UH.

Původní stará dřevěná zvonice situovaná v horní části návsi v Prakšicích. Zdroj: Gajdůšek, Jaroslav. *Prakšice: vyprávění o dějinách a životě jejich občanů*. Prakšice: Obec Prakšice, 2010, s. 275.

Na fotografii z padesátých let je vidět uprostřed obecní úřad (dříve využívan rovněž jako školní třída), vpravo od něho je stará hasičská zbrojnice a dál vpravo je vidět hostinec Záhorovských a Hubáčkova kovárna, vlevo od obecního úřadu je stará zvonice a trafika Františka Doležala. Dnes už tento pohled nezaznamenáme. Čtyřstěnná rámová konstrukce, obepínající a zároveň ztužující konstrukci zvonové stolice, byla vázána na úhel jednoduchými rybinovými zámky v polštářovém a pozednicovém věnci. Ležela na kamenné podezdívce a byla zakryta sedlovou střechou s vikýří na obou stranách. Plášť i štíty byly pobity svislým latováním a do zvonice se vstupovalo bočními dveřmi. Původní břidlicová krytina byla později nahrazena eternitem. Dvouštenýřová zvonová stolice byla zapuštěna do základového roštu z mohutných trámových kleští a vyztužena dvěma páry šikmých vzpěr. Štenýřové dvojce bylo ještě zpevněno uklínováním mezi kleštiny v úrovni horního trámového věnce srubu. V prostřední části byly štenýře svázány začepovanou příčkou a křížovým zavětrováním, spoje byly kolíkovány. Na vrcholu štenýřů byla posazena na vazném kříží jednoduchá kuželová stříška, která kryla vahadlo se zvonem. Původní krytinou zvonice byl štípaný šindel, který se zachoval jen na kuželovité stříšce, později břidlice, místy nahrazována eternitem.

Stará zvonice v Prackšicích, okolo roku 1940. Zdroj: Gajdůšek, Jaroslav. *Prackšice: vyprávění o dějinách a životě jejich občanů*. Prackšice: Obec Prackšice, 2010, s. 275.

Slavkov

Ve Slavkově byla podle josefského nařízení z konce 18. století zbudována malá dřevěná zvonice. Nacházela se uprostřed návsi na vyvýšeném místě nad cestou. Dnes nelze odhadnout, kdy přesně byla stará zvonice postavena, ale podle indikační skici to bylo určitě už před rokem 1820. Rámová konstrukce zvonice byla opláštěná svislými deskami a ztužovala konstrukci zvonové stolice.

Původní dřevěná zvonice ve Slavkově, okolo roku 1918. Fotoarchiv SM UH.

Ležela na kamenné podezdívce a byla zakryta stanovou střechou s krátkým hřebenem na čtyřech nárožních krokvicích opřených o štenýře stolice osedlaných v horním trámovém věnci rámové konstrukce stavby. Dvouštenýřová zvonová stolice byla zapuštěna do základového roštu z mohutných trámových kleští a vyztužena dvěma páry šikmých vzpěr. Na konci štenýřů bylo usazeno vahadlo se zvonem a na vrcholu diagonálně posazená ve vazném kříží jednoduchá stanová stříška zakončená dřevěným křížem. Krytinou obou střech byl štípaný šindel.

Dne 21. ledna 1925 se výbor Lidové jednoty usnesl a 23. ledna 1925 postoupil obecní radě ve Slavkově návrh, aby byla stávající zvonice opravena, nebo nahrazena zvonící novou. Obecní rada návrh schválila a v roce 1927 byla postavena nová s věžními hodinami. Zvonici, zvon a hodiny požehnal 29. června 1927 hornoněmčický farář P. Karel Komárek za účasti P. Jindřicha Koželuha, faráře z Dolního Němčí a P. Josefa Paly z Boršic. Ve zvonici je umístěna socha Panny Marie. Tato socha byla pořízena v roce 1903 Bratrstvem živého růžence. V průběhu druhé světové války došlo k poškození zvonu, avšak nový zvon byl instalován až v roce 1993 za finanční sbírky občanů a za přispění obce spolu s elektrickým zvoněním. Požehnal jej 30. června 1993 P. Bohumil Čuhel, farář z Dolního Němčí a administrátor pro Horní Němčí. Nová zvonice je jednoduchá hranolová stavba zděná z pálených cihel. Půdorys stavby je 320×324 cm (druhá strana má 315 cm), podbetonovaný původně kamenný sokl má rozměr 335×340 cm. Hranolové tělo stavby je rozděleno lizénami v nároží a dvěma oplechovanými římsami, kdy se tělo stavby v každém stupni mírně zmenšuje. Ve spodní části je směrem ke komunikaci prolomena klenutá prosklená nika se sochou Panny Marie, v jižní stěně stavby jsou situovány dřevěné dveře se segmentovým světlíkem nad nimi a v protější straně slepé klenuté okno. V druhém patře jsou prolomena tři obdélníková okna krytá sklopnými dřevěnými žaluziemi, za kterými

je ve zvonové stolici osazen zvon. V posledním patře zvonice se nachází hodinový stroj spojený se třemi podsvícenými ciferníky nacházejících se ve třech stěnách pod úrovní střešní profilované římsy. Celou zvonici kryje jednoduchá, okapovým svodem opatřená stanová střecha krytá měděným plechem a zakončená ve vrcholu plechovým křížem. Stavba je velmi dobře udržována a tvoří dominantu návsi obce.

Zdřená zvonice na návsi ve Slavkově, 2019. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

Suchá Loz

Původní zdřená zvonice z přelomu 18. a 19. století stávala na návsi v místech dnešního kostela svaté Ludmily. Byla to stavba jednoduchého hranolového typu postavená na kamenném základu z pálených cihel v kombinaci s kamenem. Půdorys stavby je odhadován na rozměr přibližně 350×350 cm a velmi dobře připomínala zvonici z Kudlovic (viz Slovácko 2018). Celá stavba byla omítnutá a olíčená. Výstup z objektu byl prolomen pravoúhlým vchodem ve špaletě, dveře tvořily sbité desky. Nad vstupem byla

situována segmentově zaklenutá nika pro plastiku světce. Zvonicové patro bylo prolomeno jednoduchými obdélníkovými otevřenými okny, které byly zjemněny zaoblením v nároží. Mírně vyložená korunní římsa nesla čtyřbokou stanovou střechu s námětky, završenou jednoramenným kovovým křížem. Jako krytina zde byla použita břidlice. Ve zvonici visely na dvou jednoduchých tesaných trámech dva zvony. Zbořena byla před rokem 1990, kdy se začalo s výstavbou kostela. Je velká škoda, že jejím zbouráním obec přišla o jednu z nejceněnějších památek lidového stavitelství.

Uherský Brod – Havřice

Zdřená patrová hranolová zvonička z poloviny 19. století je situovaná do centra návsi. Půdorysný rozměr stavby je 212×205 cm (rozměry soklu jsou 220×216 cm) a je vyzděna z pálené cihly na kamenném základě a omítnuta. Celá hmota stavby je v patře oddělena profilovanou římsou a korunní římsa je také profilovaná. V nárožích nad římsou je doplněna přízdními pilastry s patičí a malou hlavicí s rovným kladím tvořící lizénové rámy, nesoucí vyloženou profilaci korunní římsy. V přízemí stavby se nacházejí vstupní dveře orientované na jižní stranu, nad kterými se nachází plasticky vystouplý plný oblouk. Tyto plastické oblouky se vyskytují i nad oběma bočními mělce prolomenými nikami, jež jsou segmentově zakončené. Ve špaletě nad jednoduchými dveřmi je v půlobluku zasazen prosklený světlík se třemi paprsky. V patře nad vstupem do objektu je zapuštěna mělká segmentová nika s plastikou Panny Marie, kterou kryje prosklený dřevěný rám. Na každé straně zvonicového patra je symetricky prolomeno po jednom půlkruhově zaklenutém otevřeném okně. Za nimi je vidět osazení závěsu zvonu s vahadlem do dvou dřevěných trámů a elektroinstalace pro zvonění. Vyložená korunní římsa nese čtyřbokou stanovou střechu, završenou jednoramenným kovovým křížem. Jako krytina je zde použita pálená

taška bobrovka s omaltovanými hřebenáči na všech hranách. Podlaha uvnitř zvonice je položena z pálených cihel. Interiér doplňuje malý oltářík a vstup do patra zvonice krytý záklopem, který je přístupný po žebříku. Vápencementová omítka je barevně laděna do odstínu vídeňské šedi a bílé barvy. O stavbu je pečováno a citlivá rekonstrukce před několika lety jí znatelně pomohla. Zvonice tvoří dominantu návsi Havřic a je velká škoda, že není památkově chráněná.

Zděná zvonice na návsi v Uherském Brodě – Havřicích, 2007. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

Uherský Brod – Maršov

Zvonice se nachází na návsi vedle pamětního kříže a vytváří výraznou dominantu obce. Podle letopočtů 1834 a 1884 objevených na původních dřevěných trámech pochází z počátku 19. století a dochovaný obecní rozpočet potvrzuje první letopočet. Před rokem 1834 zde ale mohla být ještě starší zvonice. V průběhu staletí se změnil i původní vzhled spodní části zvonice, která byla celá dřevěná a usazená na kamenném základě. Stavba měla jednoduchou rámo-

vou konstrukci z dubových sloupků začepovaných do spodního a horního vazného věnce, mezi které byly zasazeny ručně tesané dubové fošny. Dva svislé trámy (štenýře) byly začepovány do dvou prahových trámů a podepřeny po dvou párech dřevěných začepovaných vzpěr z každé strany. Nejzajímavějším prvkem stavby byly dřevěné kolíky, kterými byly veškeré dřevěné prvky spojovány a zajišťovány. Vše ukryté pod rámovou konstrukci stavby kryla stanová střecha krytá šindelem. Ve vrcholu štenýřů bylo umístěno vahadlo se zvonem a to kryla kuželová šindelová stříška. Dle dochované historické fotografie se v blízkosti zvonice původně nacházel dřevěný polychromovaný vyřezávaný kříž s plechovou stříškou a korpusem Krista.⁴

Původní roubená zvonice na návsi v Uherském Brodě – Maršově. Zdroj: Jančář, Radovan. *Maršov: osudem zkoušená dědina*. Uherské Hradiště: Ottobre 12, 2016, s. 249.

Teprve v roce 1930,⁵ kdy se vedle stavěl nový kamenný kříž, byla zvonice obezděná nepálenými cihlami a střechu nově pokrýl plech. V letech 2001–2002 proběhla

kompletní rekonstrukce zvonice. Svislé dubové trámy (štenýře), držící zvon a stříšku s bání, byly značně prohnílé, což bylo způsobeno jednak časem, a především neodborným oplechováním trámů a střechy. Konstrukční prvky zvonice, pokud byly zdravé, byly zachovány. Vyměněny musely být i tři spodní trámy. Stanová střecha s krátkým hřebenem musela být zcela vyměněna za nové modřínové dřevo. Jako krytina byl znovu použit štípaný šindel. Kužel a bání nad zvonom jsou rovněž nové z měděného plechu. Všechny zdi byly nově omítnuty bílou omítkou. Zvonice dostala také nové dveře, ke kterým vede kamenný schod. Okolo zvonice byl ještě vydlážděn okapový chodník a vysazen živý plot. V současnosti je zvonice ve výborném a udržovaném stavu. Půdorys stavby je 270×247 cm, zadní část má 275 cm. Původní zvon o průměru 25 cm, který zde visel, byl vytvořen neznámým zvonařem v roce 1728. Měl na něm být nápis AMOR CRUCIFIXUS a roku 1942 byl zrekvírován pro válečné účely. Zvon, který pochází z roku 1947, odlila známá zvonařská firma Rudolfa Manouška a byl pořízen z darů maršovských občanů.

Uherský Brod – Těšov

Původní roubenou zvonici deskovou výplní později okolo poloviny 19. století nahradila zvonice zděná. Ta je situovaná ve středu návsi Těšova pod vzrostlými lipami. Půdorysný rozměr objektu je 210×215 cm. Na kamenném základě je vyzděn hranolový půdorys objektu z pálených cihel, který byl původně omítnut hliněnou omítkou, později při opravách nahrazen vápenocementovou omítkou, která je olíčena na bílo a doplněna modrou podrovnávkou. V jižní stěně je prolomeno pravoúhlé obdélníkové okno kryté kovanou mříží a v severní stěně objektu je průčelí prolomeno pravoúhlým vchodem, který kryjí svlakové dveře. Zvonička je zastřešena stanovou krovovou konstrukcí krytou štípaným šindelem, ze které vystupuje dvojice dřevěných sloupů – štenýřů. Oku skrytý je základový rošt dvouštenýřové zvonové stolice, který se nachází uvnitř objektu, z něhož vycházejí dva mohutné trámy zpevněné dvěma páry začepovaných šikmých vzpěr. Trámy jsou nad úrovní střechy zdobené řezbou, na jejichž vrcholu je

Současná zvonice v Uherském Brodě – Maršově, 2016. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

Zvonice na návsi v Uherském Brodě – Těšově, 2008. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

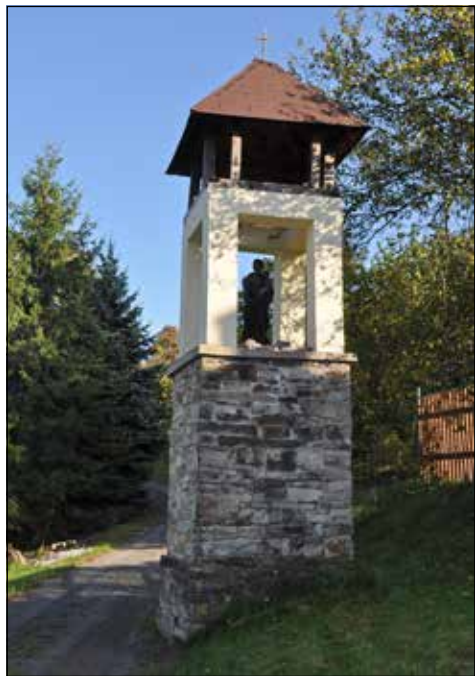
usazeno vahadlo se zvonem, které kryje kuželová stříška s šindelem zakončená ve vrcholu dvouramenným křížem. Zvonice je památkově chráněna od roku 1958 a v současnosti je udržována a ve výborném stavu. Péče a stav objektu, jakým je udržován, může sloužit za příklad i ostatním lokalitám, ve kterých si zvonice zaslouží větší péči.

Vápenice

Ve Vápenicích na moravsko-slovenském pomezí se nacházejí dvě zvonice, které leží téměř vedle sebe. Starší zvonice z dvacátých let 20. století prošla v posledních letech stavební obnovou, kterou nutně potřebovala. Jedná se o hranolovou stavbu o půdorysném rozměru 182×182 cm. Tělo zvonice je monoliticky vyzděno z lomového kamene na základovém soklu do výšky přibližně dvou metrů a v zadní části se nachází mělký výklenek, ve kterém stával zvoník. Na vyzdřeném kamenném podstavci jsou v nároží vyzděny čtyři sloupky spojené horním

věncem, které původně držely závěs zvonu. Dnes závěs zvonu i zvon samotný chybí a je v něm osazena plastika světce. Nad horním věncem je svázán dřevěný rámový polštář, do něhož jsou začepovány čtyři páry sloupků, které jsou svázány pozednicovým věncem držícím stříšku stavby. Jednoduchá stanová stříška pokrytá IPA krytinou je ve špičce doplněná jednoramenným kovaným křížem. Původní stříška ležela už na vyzdřeném zvoncovém věnci. V současnosti je bývalá zvonice opravená a důstojným piedestalem pro plastiku svatého Josefa.

Nová zvonice je součástí kapličky zasvěcené Panně Marie Bolestné. Postavena byla v devadesátých letech 20. století a slavnostně vysvěcena byla až o patnáct let později, dne 13. září 2009. Ta má půdorysný rozměr se soklem 400×400 cm a samotná hrana zdiva pak 362×362 cm. Nad sedlovou střechu zvonice vystupuje zděný zvoncový nástavec o rozměrech přibližně 180×180 cm. V každé straně nástavce je symetricky prolomeno obloukové otevřené

Stará zděná zvonice ve Vápenicích, 2019. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

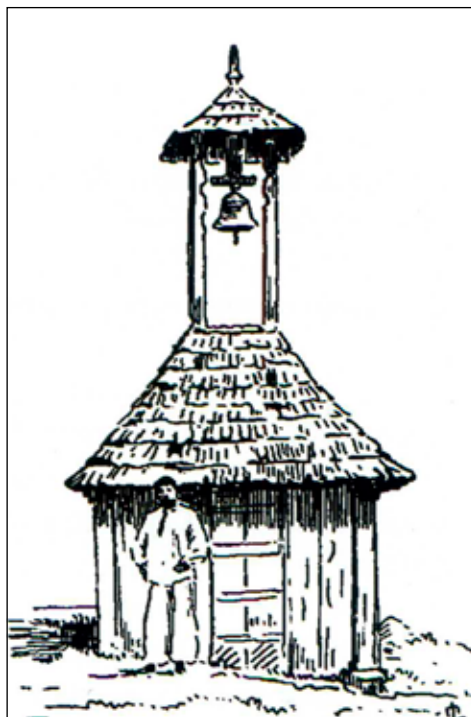
Nová zděná zvonice nad kapličkou ve Vápenicích, 2019. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

okno. Zděný nástavec má výšku necelé dva metry a na něm je usazena jednoduchá rámová konstrukce pokračujícího ocelového zvonického nástavce. Přechod mezi těmito dvěma částmi rozděluje dokola usazená valbová stříška, kterou kryje tmavě glazovaná pálená taška bobrovka. Vystupující rámová konstrukce je do své poloviny odeštěna a pokryta stejnou pálenou krytinou. V druhé polovině ocelového rámového nástavce jsou nad sebou osazeny dva zvonické závěsy s elektroinstalací. Jednotlivé zvony nesou jméno Josef a Marie. Nástavec je zakončen jednoduchou stanovou střechou krytou glazovanými pálenými taškami bobrovkami, na špičce je osazen ocelový jednoduchý kříž s hromosvodem. Vstup do zvonice je situován ze zadní strany kapličky. V interiéru je žebřík pro vstup do patra nástavce za záklopem a elektrické ovládní zvonění. Obě stavby zvoníček nenásilně doplňují ráz Kopaníc a jsou častým turistickým cílem. Okolí staveb je dobře upraveno a udržováno.

Veletiny

Původní dřevěná zvonice ve Veletinách se nacházela v místech dnešní zděné kaple svatých Cyrila a Metoděje vprostřed návsi až do roku 1894. Jednalo se o velmi jednoduchou stavbu rámové konstrukce přibližně o půdorysných rozměrech 240×240 cm. Dochovaných historických fotografií nemáme mnoho, navíc je na nich zachycena především už nová zděná kaple, proto popis staré zvonice vychází z nákresu od Lubora Niederleho.⁶ Na kamenném základu ležel sroubený dubový polštářový věnec, do kterého byly v rozích začepovány svislé trámy, které držely sroubený vrchní pozednicový věnec, na němž ležela krovová konstrukce. Polštářový věnec navíc vázal základový rošt, složený ze dvou kleští, ze kterého vycházely dva dubové štenýře samotné zvonové stolice ztužené párem šikmých vzpěr. Na vrcholu štenýřů se nacházelo vahadlo se zvonem, které kryla jed-

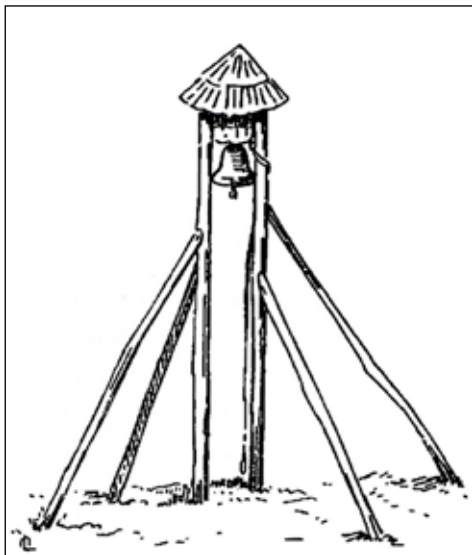
noduchá jehlanová stříška s dřevěnou špičí. Stanová střecha objektu byla kryta štípaným šindelem. V současnosti vystupuje ze sedlové střechy kaple dřevěný oplechovaný zvonický nástavec čtvercového půdorysu o rozměrech přibližně 120×120 cm. Z každé strany je v něm prolomen segmentový otvor krytý sklopnými žaluziemi. Nástavec kryje stanová střecha s námětky zakončená bání a dvouramenným křížem. Zavěšený zvon uvnitř je napojen na elektroinstalaci, ale může být zvoněno i ručně.

Nákres původní dřevěné zvonice na návsi ve Veletinách, okolo roku 1890. Zdroj: Niederle, Lubor. Ves, obydlí a dvůr. In: Niederle, Lubor, ed. *Moravské Slovensko. Svazek II.* Praha: Nákladem Národopisného Musea Československého, 1922, s. 57.

Vyškovec

Původní zvonice ve Vyškovci představovala úplně nejjednodušší formu konstrukce pro zavěšení zvonu, což nám dokládá archivní fotka Karla Chotka ze sbírek Slo-

Nákres staré zvonice ve Vyškovci, okolo roku 1900. Zdroj: Niederle, Lubor. *Ves, obydlí a dvůr*. In: Niederle, Lubor, ed. *Moravské Slovensko. Svezek II*. Praha: Nákladem Národopisného Musea Československého, 1922, s. 57.

Stará zvonice ve Vyškovci, 1918. Foto K. Chotek. Fotoarchiv SM UH.

váčekého muzea v Uherském Hradišti. Šlo o spojení dvou stejně velkých opracovaných kulatin z dostupného materiálu, které byly usazeny v zemi. Každá stojka byla opatřena třemi podpůrnými vzpěrami, které byly také zhotoveny z tenčí opracované kulatiny z místních zdrojů, byly také zapuštěné do země a sloužily především ke stabilitě konstrukce při zvonění. V horní části konstrukce (stojek) byla horní vzpěra, pod kterou bylo osazeno vahadlo se zavěšeným zvonem a z něho trčící rameno s provazem. Vahadlo kryla jednoduchá kuželová stříška pokrytá štípaným šindelem. Kdy tato zvonice zanikla, se nepodařilo zjistit.

Nová horská zvonice s kaplí Panny Marie Královny ve Vyškovci vznikla na původním místě, kde stávala stará zvonice, v letech 1997–1998. Kaple se zvonící je jediným svatostánkem Bílých Karpat postaveným na hřebeni hor. Autory architektonického návrhu byli architekti Slabiňák a Dvořák. Jedná se o jednoduchou stavbu jehlanovitého tvaru o půdorysu 195×195 cm. Základ tvoří zděná hranolová kaple osazená na podbetonovaném kamenném základu. Z každého rohu zděné kaple vycházejí čtyři trámy do tvaru jehlanu, které jsou nahoře zakončeny mírnou stanovou střechou krytou plechem a doplněnou o hromosvod. Celý plášť konstrukce je pokryt bočním olatováním a horní části, kde je osazen zvon laťování, přechází ve zvonické žaluzie. Konstrukce stavby je podepřena čtyřmi rohovými trámy, které jsou zapuštěny do země, a každý doplněn po páru zavětrovacích trámů. Nad touto podpěrou se nachází valbová konstrukce střechy krytá pálenou taškou bobrovkou, která plynule přechází v samotný zvonický nástavec. Vstup do kaple, ze které je otvorem ve stropě přístupný i zvonický nástavec, kryjí jednoduché prosklené jednokřídlé dveře, přes které je možné nahlédnout do kaple. Interiér tvoří malý výklenkový oltář s plastikou Panny Marie Královny doplněný po stranách malbou kopaničářské výšivky a další malé plastiky světců a váz na květiny. Před kaplí se zvonící se nachází kamenný oltář, u něhož se

slouží každoročně poutní mše. Stavba stojí na velmi půvabném místě a obec její výstavbou získala nepřehlédnutelnou dominantu, která je vyhledávaným turistickým cílem.

Současná zvonice ve Vyškovci, 2019. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

Záhorovice

Drobná zděná čtyřboká zvonice situovaná do středu návěsního prostoru pochází z druhé poloviny 19. století. Původně se zvonem ve zvonici oznamovalo úmrtí spoluobčanů a požáry. Dnešní podobu včetně vnitřních úprav dostala zvonice v roce 1974 po nutné demolici kapličky na horním konci. V roce 1999 byla elektronicky ozvučena a hlas zvonu oznamuje obyvatelům obce poledne a klekání (tzn. 12 a 18 hodin). Od nepaměti byl svatý Bartoloměj patronem Záhorovic, což má svůj odraz také ve znaku obce. Tomuto světcovi byla zasvěcena dnes už neexistující kaple v obci. Vzhledem k tomu, že jeho kult byl u nás na vrcholu v době gotické, lze se domnívat, že mu byl zasvěcen starý záho-

rovický kostel a po jeho zániku titul přešel na kapli. Obraz svatého Bartoloměje zdobí oltář v kapličce ve zvonici. Stavba je vyzděna z pálených cihel na kamenném základě o půdorysných rozměrech 358×358 cm. V hranolovém těle jsou symetricky prolomeny v každé straně kulaté okenní otvory, které slouží jako světlíky pro interiér, v němž se nachází kaplička s oltářem. Ze západní strany je prolomen i vstupní otvor. V dřevěné špaletě jsou osazeny prosklené jednokřídlé dveře, nad nimiž je světlík. Nad prostorem kapličky je ve vyzděné klenbě záklopem odděleno zvonivé patro, které je přístupné pouze po žebříku průlezem ve stropě. Spodní část stavby je nad mírně vynesenu okapovou římsou zakončena zvalbením směrem k zděnému zvonivému nástavci a je pokryta plechem. Zvonivý nástavec je vyzděn na odskočeném soklu nad valbovou střechou prvního patra stavby. Ve zvonivém nástavci jsou symetricky prolomeny otevřené podlouhlé okenní otvory, segmentově zakončené v horní části. Zevnitř jsou kryté dřevěnými žaluziemi osaze-

Zděná zvonice na návsi v Záhorovicích, 2019. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

nými v rámu. Zvonicový nástavec zakončuje druhá, mírně vynesená okapová římsa. Nad ní vystupuje stanová stříška s velmi mírným sklonem krytá pálenou taškou bobrovkou, která je doplněna v nároží omaltovanými hřebenači. Na vrcholku střechy je vztyčen dvouramenný kovaný kříž. Celou stavbu kryje vápenocementová omítka světle žluté barvy a šambrány, výklenky a římsy jsou zvýrazněny bílým olíčením. Zvonice je udržována a ve výborném technickém stavu. Před zvonicí je usazen pískovcový kříž.

Žitková

V obci Žitková na moravsko-slovenském pomezí nalezneme tři zvonice, které jsou časově různorodé. Nalezneme zde starou dřevěnou zvonici, zvonici ve věži v kapli na Pitínských pasekách (které se věnovat nebudu), ale také novostavbu (zřejmě nějakou repliku) zvonice v Čierných.

Nejstarší a dá se říct i archaickou dřevěnou zvonici nalezneme u domu čp. 182 v krytu vzrostlých lip. Jedná se o jednoduchou dře-

věnou stavbu rámové konstrukce o půdorysu 202×102 cm. Na původně kamenném základu je usazen polštářový věnec, do kterého jsou v čelní části začepovány dva štenýře (stojky), v zadní části vystupují dva sloupky. Všechny čtyři sloupky jsou svázány pozednicovým věncem, do něhož jsou začepovány a svázány zavětrovacími trámky. Tento rám nese jednoduchou valbovou střechu stavby. Štenýře jsou doplněny po jednom páru vzpěr začepovaných do polštáře. Celou stavbu zvonice kryje štípaný šindel, který je v plášti zařezán do mírných špic a vytváří dojem pokrytí šupinami. Střešní konstrukce je podbitá deskami. Do objektu se vstupuje malými dveřmi z boku stavby. Dva štenýře, které vycházejí nad střechu, jsou v horní části doplněny příčkou, pod kterou se nachází vahadlo se zvonem, z něhož vede provaz dolů do stavby zvonice. Na vrcholu je osazena jednoduchá jehlanová stříška krytá plechem. Celá stavba zvonice působí velice přirozeně a sedí do krajiny Kopaníc.

Nová zvonice, jak by se dala nazvat, se nachází v místní lokalitě v Čierných

Stará dřevěná zvonice v Žitkové, 2019. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

Mladší roubená zvonice v Žitkové, 2019. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

u domu poslední žitkovské bohyně Army Gabrielové u čp. 150. Tato zvonička zasvěcená Panně Marii byla postavená v roce 2012 z donace Marie a Petra Mizerových. Vysvěcena byla P. Františkem Urbanem, farářem ze Starého Hrozenkova, dne 29. září 2012. Roubená stavba o půdorysu 250×250 cm je usazena na kamenném základě. Výrazným prvkem konstrukce jsou nárožní spoje na rybinu. Dva štenýře držící zvon vycházejí z rámové konstrukce ležící na pozednicovém věnci a jsou ztuženy začepovanými podpěrami. Do objektu se vstupuje jednoduchými svlakovými dveřmi, které jsou situovány ve východní stěně stavby a jsou zvýrazněny uměleckým kovánským pantů a kruhovou paprskovou mříží přes prosklený čtvercový světlík v horní části dveří. Nad srubovou konstrukcí je usazena stanová krovová konstrukce s výrazným přesahem do stran, ze které v hřebenu vychází dva štenýře. Krov je zesponu podbitý latěmi a doplněn okapy. Na kon-

Zvonicový nástavec na kapličky v Hradčovicích-Lhotce, 2019. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

ci štenýřů je usazeno vahadlo se zvonem napojené na elektroinstalaci a na vrcholu diagonálně posazená ve vazném kříži jednoduchá stanová stříška zakončená rovno-ramenným křížem jetelového zakončení ramen a paprsky v křížení ve vrcholu. Obě stříšky kryje pálená taška falcovka, která je v nároží krytá neomaltovanými hřebenači. Boční stěnu srubu doplňuje zasklený informační panel. Stavba na návštěvníka dýchá novotou a nepřírozeností. Navíc je usazena v areálu Muzea poslední žitkovské bohyně, který díky oploceným novostavbám replik kopaničářských domů cílících na zvýšený turismus v oblasti působí až kýčovitě. Uvnitř stavby se nachází malý oltářík k duchovním účelům.

Zvonice objevujeme také jako součást kaplí ve formě zvonicových nástavců ve výše zmiňovaných Drslavicích, Hradčovicích-Lhotce, v Hostětíně, Suché Lozi na kapli svatého Rocha, v Uherském Brodě – Těšově na kapli svatě Anny, v Uherském Brodě – Újezdci u Luhačovic na kapli svatých Cyrila a Metoděje, ve Vlčnově nad portálem vstupní brány na hřbitov či v Žitkově v místní části Hutiska na kapli Panny Marie Kopanické (katastr obce Pitín).

Poznámky:

- 1 V e l a n, Libor. Zvonice v Bystřici pod Lopeníkem. *Malovaný kraj* 54, 2018, č. 1, s. 23.
- 2 Gajdůšek, Jaroslav. *Pašovice: o dějinách obce z kronik, archivů, muzeí a z vyprávění občanů*. Pašovice: Obec Pašovice, 2015. 246 s.
- 3 Gajdůšek, Jaroslav. *Prakšice: vyprávění o dějinách a životě jejich občanů*. Prakšice: Obec Prakšice, 2010. 278 s.
- 4 J a n č á ř, Radovan. *Maršov: osudem zkoušená dědina*. Uherské Hradiště: Ottobre 12, 2016. 281 s.
- 5 Moravský zemský archiv, Státní okresní archiv Uherské Hradiště, fond AO Maršov, inv. č. 1.
- 6 N i e d e r l e, Lubor. Ves, obydlí a dvůr. In: Niederle, Lubor, ed. *Moravské Slovensko. Svazek II*. Praha: Nákladem Národopisného Musea Československého, 1922, s. 41–96.

Literatura:

- B á č o v á, Marie et al. *Obnova okenních výplní a výkladců*. Praha: Národní památkový ústav, ústřední pracoviště, 2010. 147 s. odborné a metodické publikace; sv. 38.
- B r o u č e k, Stanislav a J e ř á b e k, Richard, eds. *Lidová architektura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky v Praze a Ústav evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně v nákl. Mladá fronta, 2007. 3 sv.
- D i r l a m, Martin. *Stavební truhlářství: tradice z pohledu dneška*. Praha: Grada, 2013. 112 s. Stavitel.
- F r o l e c, Václav. *Lidová architektura na Moravě a ve Slezsku*. Brno: Blok, 1974. 399 s.
- F r o l e c, Václav a V a ř e k a, Josef. *Lidová architektura: encyklopedie*. Praha: Grada, 2007. 427 s.
- H r d o u š e k, Vít. *Lidová architektura jihovýchodní Moravy: obrazový průvodce od Chřibů po Bílé Karpaty, od Břeclavi ke Zlínu*. Modrá u Uherského Hradiště: Škola vesnice, 2001. 100 s.
- G a j d ů š e k, Jaroslav. *Prakšice: vyprávění o dějinách a životě jejich občanů*. Prakšice: Obec Prakšice, 2010. 278 s.
- G a j d ů š e k, Jaroslav. *Pašovice: o dějinách obce z kronik, archivů, muzeí a z vyprávění občanů*. Pašovice: Obec Pašovice, 2015. 246 s.
- J a n č á ř, Radovan. *Maršov: osudem zkoušená dědina*. Uherské Hradiště: Ottobre 12, 2016. 281 s.
- K o u ř i l, Jan a B u b e n, František. *Truhlářství: tradice z pohledu dneška*. Praha: Grada, 2003. 250 s. Stavitel.
- K o v á ř ů, Věra. *Kamenný dům: (doprovodná publikace ke stejnojmennému filmovému dokumentu)*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2005. 50 s. Lidová řemesla a lidová umělecká výroba v České republice; II. řada – díl III.
- K u č a, Karel. *Zvonice českých venkovských kostelů*. Praha: Státní ústav památkové péče, 1994. xxi–xl.
- K u č a, Karel. *České, moravské a slezské zvonice*. Praha: Libri, 2001. 379 s.
- K u r i a l, Antonín. *Katalog lidové architektury. Část 1., Okres Gottwaldov*. Brno: Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody, 1978. 77. [1] s.
- K u r i a l, Antonín. *Katalog lidové architektury. Část 5., Okres Uherské Hradiště*. Brno: Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody, 1986. 58 s.
- K u r i a l, Antonín a K o v á ř ů, Věra. *Katalog lidové architektury. Část 7., Okres Hodonín*. Brno: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Brně, 2007. 120 s.
- L u n g a, Radek a S o l a ř, Jaroslav. *Kostelní věže a zvonice: kampanologie, navrhování, poruchy, rekonstrukce a sanace*. Praha: Grada, 2010. 172 s. Stavitel.
- M á č e l, Otakar a V a j d i š, Jaroslav. *Slovácko: architektonický vývoj vesnice*. Praha: Nakladatelství československých výtvarných umělců, 1958. 236 s. [120] s. obr. příl. Česká architektura. Velká řada; sv. 2.
- M e n c l, Václav. *Lidová architektura v Československu*. Praha: Academia, 1980. 630 s. [32] s. barev. obr. příl.
- N i e d e r l e, Lubor. Ves, obydlí a dvůr. In: Niederle, Lubor, ed. *Moravské Slovensko. Svazek II*. Praha: Nákladem Národopisného Musea Československého, 1922, s. 41–96.
- S c h u b e r t, Alfréd. *Péče o výplně historických okenních a dveřních otvorů*. Praha: Národní památkový ústav, ústřední pracoviště, 2004. 93 s. Odborné a metodické publikace; sv. 29.
- Š i m š a, Martin, K a l á b o v á, Petra a kol. *Muzeum vesnice jihovýchodní Moravy: průvodce muzejní expozicí*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2006. 283 s.
- Š k a b r a d a, Jiří. *Konstrukce historických staveb*. Praha: Argo, 2003. 395 s.
- V á c l a v í k, Antonín. *Luhačovské Zálesí: příspěvky k národopisné hranici Valašska, Slovenska a Hané*. Luhačovice: Musejní společnost, 1930. 671 s.
- V e l a n, Libor. Zvonice v Bystřici pod Lopeníkem. *Malovaný kraj* 54, 2018, č. 1. s. 23.
- V o n d r u š k o v á, Alena a V o n d r u š k a Vlastimil. *Vesnice*. Praha: Vyšehrad, 2014. 199 s. Průvodce českou historií.

MISTR TRADIČNÍ RUKODĚLNÉ VÝROBY ZLÍNSKÉHO KRAJE ZA ROK 2019

Petr Číhal, Slovácké muzeum v Uherském Hradišti

Zlínský kraj patří mezi jeden z prvních krajů v České republice, který začal s oceňováním lidových tvůrců zachovávajících původní řemeslné postupy a technologie při práci s přírodními materiály. V roce 2011 byl Radou Zlínského kraje schválen Statut titulu Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje a pravidla pro jeho udělení. O rok později se pak na půdě Slováckého muzea uskutečnilo první slavnostní předání titulu nazvaného Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje.

Termín pro podání nominací je vždy do konce února příslušného roku. Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, které plní od roku 2004 funkci Centra péče o tradiční

lidovou kulturu Zlínského kraje, tyto nominace shromažďuje a předkládá komisi pro tradiční lidovou kulturu. Kromě etnografů Slováckého muzea nominace zpracovávají také jednotlivci, spolky, sdružení i obecní úřady, které tak chtějí upozornit na výjimečnost svých občanů a ocenit jejich přínos k udržování a předávání hodnot lidové kultury.

V roce 2019 byli navrhovateli Slovácké muzeum v Uherském Hradišti (2×), Občanské sdružení Kunovjan, z.s. (2×), v jednom případě pak Muzeum regionu Valašsko, Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, Muzeum Zubří jako zástupce Muzejní rady města Zubří a Martin Mahdal

Předání titulu Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje 14. května 2019 ve velkém sále Reduty v Uherském Hradišti. Zleva Mgr. Miroslav Kašný, člen Rady Zlínského kraje pro oblast kultury, památkové péče, církví, mládeže a sportu, Marie Vlčková, Blanka Ammann, Jaroslav Němec, Ing. Jiří Sukop, náměstek hejtmána.

jako fyzická osoba. Finální zpracování nominací pak provedlo Centrum péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje se sídlem ve Slováckém muzeu v Uherském Hradišti. Komise pro tradiční lidovou kulturu tak mohla vybírat z osmi nominovaných kandidátů.

Blanka Ammann z Huslenek – v oboru práce s textiliemi – pletení na rámu

Marie Bilíková z Babic – v oboru práce s přírodními pletivy – drobná figurální plastika a tkané výrobky z kukuřičného šustí

Gabriela Mahdalová z Nivnice – v oboru práce s textiliemi – těžká krojová krejčovina/šití soukenných krojových součástek

Jaroslav Němec ze Zubří – v oboru drobné zvykoslovné předměty – vánoční ozdoby ze slámy, výroba slámových kraslic

Jarmila Rychlíková z Vizovic – v oboru drobné zvykoslovné předměty, práce z těsta – vizovické pečivo

Františka Snopková z Uherského Hradiště – v oboru práce s přírodními pletivy – drobná figurální plastika z kukuřičného šustí

Marie Vlčková z Uherského Ostrohu – v oboru drobné zvykoslovné předměty – kraslice batikované a zelové

Jan Vysloužil z Rudic – v oboru práce se dřevem – řezbářství

Odborná komise pro tradiční lidovou kulturu vybrala tři osobnosti, které doporučila Radě Zlínského kraje k udělení ocenění Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje. Rada ZK při svém jednání dne 29. dubna 2019 doporučení komise schválila. Slavnostní předání se konalo 14. května 2019 ve velkém sále Reduty v Uherském Hradišti (celkově po osmé) a bylo již podruhé spojeno s předáváním Ceny Vladimíra Boučka za zachování a rozvoj lidové umělecké výroby, kterou každoročně uděluje město Uherské Hradiště. Programem provázal Jan Pášma, o taneční vstupy se postaraly baletky Základní umělecké školy v Uherském Hradišti.

Tři laureáti přijali dekret a blahopřání z rukou náměstka hejtmana Ing. Jiřího Sukopa a člena Rady Zlínského kraje pro oblast kultury, památkové péče, církvi, mládeže a sportu Mgr. Miroslava Kašného. Titul Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje v roce 2019 získala Blanka Ammann, Jaroslav Němec a Marie Vlčková.

Blanka Ammann (*1960)

Huslenky

Práce s textiliemi – pletení na rámu

Blanka Ammann (provádána Mikolajková) se narodila v Kyjově, většinu života však prožila v Rožnově pod Radhoštěm. Se starými textilními technikami se seznámila jako studentka gymnázia během brigád ve Valašském muzeu v přírodě u tehdejší kurátorky sbírky textilu Marie Salichové. V roce 1992 ukončila pomaturitní studium konzervátorství na Uměleckoprůmyslové škole grafické v Praze a začala pracovat jako konzervátorka textilu ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm a v Muzeu regionu Valašsko. Zde si prohlubovala své praktické znalosti pomocí každodenního kontaktu se sbírkovými předměty, ale také pomocí studia pramenů a odborné literatury, čímž se zdokonalovala v textilních technikách charakteristických pro Valašsko (tkaní, síťování, pletení na formě a rámu). Právě techniku pletení na rámu si Blanka Ammann osvojila na počátku devadesátých let minulého století na základě pořízené dokumentace výroby a videozáznamů poslední zděchovské čepčárky Františky Šimkové, která zemřela v roce 1983. Jako jediné tvůrkyni a uchovatelce valašské tradice pletení čepců na rámu jí byl v roce 2007 udělen titul Nositel tradice lidových řemesel. Po muzejních praxích konzervátorky textilu vedla dílnu v sociálním centru pro psychicky nemocné v Rožnově pod Radhoštěm, kde vyučovala tkání, pletení „zápjastků“ a další rukodělné techniky a kde byla v letech 2004–2012 ředitelkou. V letech 2013–2015 pobývala v Německu

a Švýcarsku, aby studovala staré textilní materiály a techniky v muzeích a restaurátorských pracovištích. V současnosti se jako OSVČ věnuje výrobě textilu starými lidovými technikami. Znalosti techniky pletení na rámu postupně vylepšovala tak, že zvládne vyrobit nejen kopie původních vzorů na rámu pletených čepců, ale vytváří také vzory nové. K sortimentu jejích výrobků patří kromě čepců a vsadek do polštářů rukavičky bez prstů, punčochy ke krojům a doplňky (tašky, plédy, pásy a další).

Od roku 1992 předvádí pletení na rámu na nejrůznějších akcích po celé České republice a na Slovensku. Několikrát byla vybrána reprezentovat v zahraničí, např. na světovém festivalu řemesel ve francouzském Lyonu v roce 2004 nebo u příležitosti výstavy HOMO FABER v sídle UNESCO v Paříži v roce 2009. Její práci můžeme nalézt ve sbírkách Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici, Muzea regionu Valašsko, Vlastivědného muzea Dr. Hostaše v Klatovech nebo ve Slovákém muzeu v Uherském Hradišti.

Jaroslav Němec (*1939)

Zubří

Drobné zvykoslovné předměty – vánoční ozdoby ze slámy, výroba slámových kraslic

Jaroslav Němec se narodil v Zubří. Absolvoval Střední průmyslovou školu v Ostravě a až do důchodu pracoval jako konstruktér v nástrojárně Tesly Rožnov pod Radhoštěm. Práci se slámou se začal věnovat náhodou, když mu dcera, která tancovala ve valašském souboru Beskyd, přinesla několik slaměných ozdob. Zpočátku vyráběl pro rodinu a známé, brzy se však jeho ozdoby objevily v prodejně ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Vánoční sortiment pak doplnil o kraslice zdobené polepováním slámy.

V roce 2010 mu bylo uděleno osvědčení o odborné způsobilosti II. stupně „Malíř lidové umělecké tvorby“ v oboru zdobení

kraslic slámou. V roce 2016 se stal členem Asociace malířek a malířů kraslic České republiky.

Jaroslav Němec předváděl práci se slámou na základních školách v Zubří, Valašském Meziříčí a Rožnově pod Radhoštěm, kde si děti mohou jednotlivé techniky samostatně vyzkoušet, na kulturních akcích města Zubří (Metlařský a Vánoční jarmark) nebo v rámci předváděcích dílen Valašského muzea v přírodě. Zúčastnil se řady výstav velikonočních kraslic v Zubří, ale také v Lysé nad Labem.

Marie Vlčková (*1949)

Uherský Ostroh

Drobné zvykoslovné předměty – kraslice batikované a zelové

Marie Vlčková pochází z Ostrožské Nové Vsi, kde se generace žen v minulosti věnovaly zdobení novoveských kraslic. Vzorem jí byla její matka Jarmila Lagová a její předchůdkyně Alžběta Bartysová, Marie Lučná, Antonie Zalubilová a Marie Gavalová. Marie Vlčková vynikajícím způsobem ovládá ornamentálně složitější motivy typické pro Uherskoostrožsko, které vynikají zdobněním motivů a zhušťováním geometrických sítí. Pro znázorňované motivy se ujalo místní pojmenování kraslic (*kostelové stropové, kostelové oknové, kostelové na Srdce Páně*), imitující chrámovou výzdobu a označení používající rostlinné motivy (*kraslice halúzkové*). Marie Vlčková se věnuje také batikování v kombinaci s leptem. Jde o kraslice *zelové*, zdobené drobnokresebným ornamentem vytvářející síť kosočtverců v barvě žluté s dalšími barvami oranžové a červené. Tyto kraslice se v závěru práce namácejí do šťávy z kvašeného kyselého zelí.

Marie Vlčková v současnosti předává své znalosti dceři, vnučkám a dalším zájemcům, např. při kurzu Slovákého muzea v Uherském Hradišti. V roce 2010 získala Cenu Vladimíra Boučka za zachování a rozvoj lidové umělecké výroby udělovanou městem Uherské Hradiště.

CENTRUM PÉČE O TRADIČNÍ LIDOVOU KULTURU ZLÍNSKÉHO KRAJE V ROCE 2019

Jan Kácer, Slovácké muzeum v Uherském Hradišti

Centrum péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje ve Slováckém muzeu v Uherském Hradišti jako regionální pracoviště pověřené naplňováním vládního usnesení Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu ve Zlínském kraji dlouhodobě přistupuje k realizaci projektů zaměřených na identifikaci a dokumentaci jevů tradiční lidové kultury, vyhlášených a preferovaných Ministerstvem kultury ČR.

Ke stěžejním významným projektům patřily úkoly v oblasti tradičního lidového stavitelství a architektury, jež pověřené pracoviště koncepčně dlouhodobě řeší. V roce 2019 byla pozornost věnována dalším vybraným objektům z Uherskohradištska, Zlínska, okresu Hodonín, ale především zděným a roubeným zvonícím na Uherskobrodsku a Kopanicích. Výzkum je spojen i s prací s dostupnými archivními dokumenty ve státních okresních archivech. Pro rok 2020 se připravuje odborná spolupráce s Muzeem jihovýchodní Moravy ve Zlíně na dokumentaci zvoníc na luhačovickém Zálesí a s regionálním muzeem v Kyjově a v Hodoníně na dokumentaci vybraných objektů lidového stavitelství. Badatelský tým se vyslovil i v otázce aktualizace výzkumu tradičního stavitelství v okrese Zlín a s tím i spojené rozšířené vydání publikace *Lidové stavby známé neznámé. Zlínsko II.* Záměr a financování navrhovaného projektu bude konzultováno s oddělením kultury Zlínského kraje.

Khlavním činností Centrapéče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje patřila v roce 2019 i dokumentace tradiční lidové výroby (práce s hlinou a modrotiskem, textilní techniky), ale i fotodokumentace zvyků výročně-obyčejového cyklu na Slovácku.

Oceňování lidových tvůrců

Každoročně, již od roku 2005, uděluje město Uherské Hradiště titul **nositel Ceny Vladimíra Boučka za zachování a rozvoj lidové umělecké výroby**. V roce 2019 se seznam nositelů tohoto titulu po schválení zastupitelstvem města ze dne 15. dubna 2019 rozšířil o další tři výrazné osobnosti: **Jarmilu Kraváčkovou** (*1957) z Babic za práci s textilními vlákny – výšivkou a **Gabrielu Majíčkovou** (*1970) z Podolí za práci s hlinou – kamenina. Spolu s nimi získala **Antonie Dostálková** (*1945) ze Starého Města čestné uznání za významný přínos v oblasti výtvarných dovedností inspirovaných tradičními textilními technikami a prací s modrotiskem. Slavnostní předání Ceny Vladimíra Boučka se uskutečnilo v úterý 14. května ve velkém sále uherskohradištské Reduty.

V tentýž den a ve stejných prostorách se uskutečnilo také slavnostní předání dalšího ročníku titulu **Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje**. Již poosmé oceňoval Zlínský kraj dovednosti tvůrců, kteří zachovávají původní řemeslné postupy, pracují s přírodními materiály, pletivý, dřevem, textílem a jinými přírodninami a svým umem dokáží přetvářet výchozí surovinu v mistrovský řemeslný výrobek. Hostitelské role se ujalo město Uherské Hradiště společně se Slováckým muzeem v Uherském Hradišti. Tyto instituce za spolupráce krajského úřadu opakovaně spojily udílení tohoto titulu i s oceněním nositel Ceny Vladimíra Boučka. Zlínský kraj tak přistoupil ve smyslu usnesení vlády České republiky z roku 2001 k aktualizaci Strategie účinnější státní podpory kultury a s respektem k usnesení vlády České republiky z roku 2003 o Koncepti účinnější péče o tradiční lidovou kulturu v České republice a v souladu s výzvou

UNESCO „Žijící lidské poklady“ k oceňování lidových tvůrců s vědomím nutnosti podpory uchování a dalšího rozvoje těchto hodnot ve svém regionu. Návrhy na udělení titulu mohou na základě Statutu uveřejněném na internetových stránkách Zlínského kraje a Slovákckého muzea od 1. října každého roku do 28. února roku následujícího předkládat vědecké a odborné instituce, muzea, občanská sdružení, jiné neziskové a zájmové organizace, fyzické osoby působící v daném oboru, orgány státní správy a samosprávy. Návrhy musí být v písemné a elektronické formě včetně obrazové dokumentace zasílány Slovákckému muzeu, které vypracovává kompletní nominační listy. Ty poté posuzuje jmenovaná odborná komise, kterou svolává předseda Kulturní komise Rady Zlínského kraje, jež svá doporučení na udělení titulu předkládá Radě Zlínského kraje.

V roce 2019 byli navrženi tyto tvůrci: Blanka Ammann z Huslenek v oboru práce s textiliemi – pletení na rámu, Marie Bilíková z Babic – práce s přírodními pletivy – drobná figurální plastika a tkané výrobky z kukuřičného šustí, Gabriela Mahdalová z Nivnice – práce s textiliemi – těžká krojová krejčovina/šití soukenných krojových součástí, Jaroslav Němec ze Zubří – drobné zvykoslovné předměty – vánoční ozdoby ze slámy, výroba slámových kraslic, Jarmila Rychlíková z Vizovic – drobné zvykoslovné předměty, práce z těsta – vizovické pečivo, Františka Snopková z Uherského Hradiště – práce s přírodními pletivy – drobná figurální plastika z kukuřičného šustí, Marie Vlčková z Uherského Ostrohu – drobné zvykoslovné předměty – kraslice batikované a zelové a Jan Vyslouzil z Rudic – v oboru práce se dřevem – řezbářství.

Na základě doporučení Odborné komise pro tradiční lidovou kulturu schválila Rada Zlínského kraje na svém jednání 28. dubna 2019 udělení titulu Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje za rok 2019 třem laureátům za dokonalé ovládnutí dovedností, postupu technologie tradiční rukodělné výroby a za předávání těchto zkušeností

budoucím generacím. Z rukou náměštka hejtmana Zlínského kraje Ing. Jiřího Sukopa a člena Rady Zlínského kraje pro oblast kultury, památkové péče, církví, mládeže a sportu Mgr. Miroslava Kašného převzali titul Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje za rok 2019 **Blanka Ammann** (*1960) z Huslenek v oboru práce s textiliemi – pletení na rámu, **Jaroslav Němec** (*1939) ze Zubří v oboru drobné zvykoslovné předměty – vánoční ozdoby ze slámy, výroba slámových kraslic a **Marie Vlčková** (*1949) z Uherského Ostrohu v oboru drobné zvykoslovné předměty – kraslice batikované a zelové.

Slovákcké muzeum v roce 2019 podalo nominaci na titul **Nositel tradice lidových řemesel**, kterou uděluje Ministerstvo kultury České republiky. Nominovanými na tento titul byli manželé **Petr** (*1970) a **Zlata Hejdovi** (*1972) z Hluku v oboru práce s kůží – výroba krojové obuvi a opasek, kterým byl v roce 2019 tento titul udělen společně s dalším oceněným pro Zlínský kraj **Pavlem Horákem** (*1968) z Karolinky v oboru práce se sklem. Na konci roku 2019 pak nominovalo na toto ocenění další dvě osobnosti: **Marii Bilíkovou** (*1951) z Babic za práci s přírodními pletivy – drobná figurální plastika a tkané výrobky z kukuřičného šustí a **Marii Vlčkovou** (*1949) z Uherského Ostrohu v oboru drobné zvykoslovné předměty – kraslice batikované a zelové.

Seznam nemateriálních statků tradiční lidové kultury ve Zlínském kraji

Seznam nemateriálních statků tradiční lidové kultury Zlínského kraje je tvořen v souladu s usnesením vlády České republiky ze dne 5. ledna 2011 č. 11 o Koncepti účinnější péče o tradiční lidovou kulturu v České republice na léta 2011 až 2015. Jeho hlavním účelem je ochrana, zachování, identifikace, rozvoj a podpora nemateriálního kulturního dědictví na území Zlínského kraje. Nemateriálním statkem (souborem nemateriálních statků) tradiční lidové kultury se rozumí

zkušenosti, znázornění, vyjádření, znalosti, dovednosti, nástroje, předměty, artefakty a kulturní prostory s nimi související, které společnosti, skupiny a v některých případech též jednotlivci považují za součást svého nemateriálního kulturního dědictví. Nemateriální kulturní dědictví, předávané z pokolení na pokolení, je společností a skupinami lidí neustále přetvářeno v závislosti na jejich prostředí, na jejich interakci s přírodou a na jejich historii, je znakem jejich identity a kontinuity, podporuje takto úctu ke kulturní rozmanitosti a lidské tvořivosti. Tímto způsobem vymezené nemateriální kulturní dědictví se projevuje mimo jiné v následujících oblastech: ústní tradice a vyjádření, interpretační umění, společenské zvyklosti, obřady a slavnostní události, vědomosti a zkušenosti týkající se přírody a vesmíru, dovednosti spojené s tradičními řemesly. Nositelem statku se rozumí jednotlivec nebo společnosti, která uchovávají, přetvářejí a předávají statek dalším generacím.

V roce 2018 se na tento seznam dostaly **Tradiční hody s právem na Uherskohradištsku**, které nominovalo Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, a v roce 2019 **Výtvarné navrhování a tkaní tapiserií, koberců a jejich restaurování v Moravské gobelinové manufaktuře** nominované Muzeem regionu Valašsko ve Vsetíně a **Ruční výroba umělých květin, vonic a vínků (drobné zvykoslovné předměty)** z dílny Marie Skrežinové ze Zlechova, které nominovalo Občanské sdružení Kunovjan, z. s.

Digitální mapa tradiční kultury

Společný projekt Centra tradiční kultury v Myjave a Slováckého muzea v Uherském Hradišti jako krajského pověřeného pracoviště – Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje, financovaný z Evropského fondu regionálního rozvoje v rámci Operačního programu přeshraniční spolupráce SR – ČR 2007–2013. Projekt byl realizován v časovém období od 1. 8.

2014 do 30. 4. 2015 a v následujících letech byl pravidelně doplňován. Hlavním cílem projektu je zpřístupnit široké laické veřejnosti vybrané jevy tradiční lidové kultury – lidový oděv, hudební i taneční projev vybraných lokalit moravsko-slovenského pomezí na území Zlínského, Jihomoravského a Trenčianského kraje. Slovácké muzeum v první fázi v roce 2015 zpracovalo lokality: Bílovice, Staré Město, Strážnice, Velká nad Veličkou, Strání, Nivnice, Vlčnov, Starý Hrozenkov. V roce 2016 byla mapa doplněna o Bystřici pod Lopeníkem, Hluk, Veselí nad Moravou a Újezdec u Luhačovic, v roce 2017 o Březovou, Dolní Němčí, Kunovice, v roce 2018 o Boršice u Blatnice, Částkov, Suchov a v roce 2019 o Polešovice, Prakšice a Uherský Brod.

Valašský odzemek

V sobotu 6. července 2019 proběhla soutěž ve valašském odzemku a tanci obuškový ve Vsetíně v rámci jubilejních 40. rožnovských slavností, mezinárodního folklorního festivalu v Rožnově pod Radhoštěm. Samotná soutěž se uskutečnila v rámci programové nabídky festivalu s názvem „Kdo vyskočí, ten je chlap!“, který byl rozdělený na dvě kola – dopolední nominační a odpolední finálové za doprovodu Cimbálové muziky Bača. V rámci festivalu Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm společně s Valašským folklorním spolkem uspořádaly již 11. ročník školy mladých odzemkářů, který vyvrcholil absolventským vystoupením v pátek 5. července 2019 v komorním amfiteátru Dřevěného městečka.

Odzemek je improvizovaný mužský tanec skočného rázu spojený s pasteveckou kulturou karpatského oblouku. Vznikal s doprovodem píšťal a dud (gajd) na pastvě, kdy si pastevci krátili čas a cvičili se v obratnosti. Tančival se také s valaškou. Tuto formu odzemku dnes odlišujeme pod názvem obuškový. Tanec se vyznačuje velkým vnitřním napětím, pravidelným rytmem, avšak stupňujícím se tempem, prudkými

a přesnými pohyby, mrštností a až akrobatickou obratností a velkým množstvím figur, které tanečník může kombinovat dle svých fyzických a psychických možností, momentální nálady a improvizčních schopností. Odzemek začíná skokem na volné prostranství. Bývá zahajován zpěvem písně na uvedený nápěv. Následně se pohyb rozvíjí od sunů a pomalých drobných přízemních figur, přesně rytmicky vyšlapávaných, až po charakteristické skoky. V této vrcholné fázi tanečník ukazuje, co vlastně dokáže, jak umí zvládnout tělo v plném tempu, přičemž využívá i akrobatických prvků. Užitím několika rychlých figur při zemi a rázným znamením tanečníka se tanec uzavírá. Snahou každého tanečníka je, aby se jeho tanec odlišoval od jiných interpretů. Každý pracuje s jednotlivými prvky tance sobě vlastním osobitým a neopakovatelným způsobem. Tanec si do dnešních dnů udržel své původní funkce – reprezentační, soutěživou, zábavní a erotickou. Vyjadřuje plně povahu, duševní i fyzický stav tanečníka, jeho mužnost.

Soutěže v odzemku a tanci obuškový se zúčastnilo 9 tanečníků, které hodnotila sedmičlenná porota.

Vítězové finálového kola Kdo vyskočí, ten je chlap!

Odzemek:

1. Marek Frňka (FS Jasénka Vsetín) + cena diváků
2. Vojtěch Goláš (soubor Radhošť Rožnov pod Radhoštěm)
3. Daniel Preisler (VUS Ondráš Brno a FS Jasénka Vsetín)

Obuškový:

1. Josef Goláš (soubor Radhošť Rožnov pod Radhoštěm) + cena diváků
2. Eduard Vlček (soubor Troják Valašská Bystřice)
3. Lukáš Cáhlik (FS Jasénka a Kotár Vsetín)

Doprovodné programy

Centrum péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje se v roce 2019 vrátilo k tvořivým interaktivním programům pro širokou veřejnost zaměřeným na rukodělnou výrobu pod staronovým názvem **Tvoříme v muzeu**, z něhož se v průběhu roku jako první uskutečnil 2. února pořad *Výšivka na výřez – Uherskohradištsko I.* a pro velký zájem byl opakován 16. února. Informace o lokálním výskytu výřezové výšivky, jejím vývoji a barevnosti přinesl krátký výklad etnografek Slováckého muzea Mgr. Marty Kondrové a Mgr. Gabriely Směřičkové. Kurz vedla vyšíváčka Jarmila Kraváčková z Babic a seznámila v něm účastníky s rozvržením výšivky na ploše i s jednotlivými typy stehů. Účastníci se pod jejím vedením naučili samostatně výšivku rozkreslit, rozvrhnout, rozpracovat a používat okrajové typy stehů. Plynule na kurz navázal první březnovou sobotu pořad věnovaný *Výšivce na výřez – Uherskohradištsko II.*, který se věnoval podobě výřezových stehů, barevné zákonitosti ve vyplňování vzorů a výplně až po dokončení výšivky. I tento pořad byl pro nebývalý velký zájem uveden ještě 16. března. Celkově se kurzům zaměřeným na výšivku na výřez věnovalo přes padesát účastníků. První dubnové sobotě patřil tvořivý pořad *Pletení z pedigu I.* O tomto cizokrajném přírodním pletivu, které se k nám dováží z tropických oblastí jihovýchodní Asie, informoval výklad etnografa Mgr. Jana Káčera. Pedig je vlastně vnitřní stonek ratanové palmy, ze kterého se vyrábějí košíky různých velikostí a tvarů, kuchyňské doplňky, stínidla na lampy a různé dekorativní předměty. Tento tvořivý kurz vedla košíkářka Veronika Šebková, která účastníky kurzu seznámila se základy pletení z tohoto přírodního materiálu. Výsledkem bylo upletení kulaté paprskovité podložky. Dne 15. června se konal v budově Galerie Slováckého muzea pořad *Tvoříme v galerii zaměřený na Pletení na tkalcovském stavu a kurz tkaní.* Zkušené lektorky Petra Tománková a Lenka Vlková představily his-

torii tohoto starého řemesla a předvedly základní postupy tkaní v jednoduché plátňové vazbě a účastníkům kurzu pomohly vyrobit tašku, polštářek či jiný doplněk podle vlastní fantazie. Na své si přišli jak malí, tak velcí. Na podzim 5. října se uskutečnil navazující kurz nazvaný *Pletení z pedigu II.*, na kterém si účastníci kurzu prohloubili znalosti pletení s tímto materiálem a mohli si vytvořit oplétanou misku s pevným dnem pod vedením zkušené košíkárky Veroniky Šebkové. V sobotu 9. listopadu proběhl tvořivý program doprovázející autorskou výstavu modrotiskové tvorby Antonie Dostálkové *Modrobílý svět*. Workshop zaměřený na modrotisk vedla sama autorka výstavy. Základem kurzu bylo seznámení s technologií modrotisku a vytvoření volné kompozice motivů nanášením rezerváží hmoty na textilii. Výsledkem bylo vytvoření vlastního výrobku, např. prostírky, polštáře nebo tašky.

Účastníci workshopu se naučili rozvrhnout a namalovat vlastní motiv. Slovácké muzeum pak zajistilo obarvení textilie v modrotiskařské dílně Arimo ve Strážnici u Jochů. Hotové výrobky si pak za dva týdny s velkou radostí vyzvedávali účastníci v budově muzea. Poslední tvořivý program roku 2019 proběhl v sobotu 7. prosince pod vedením Nositele tradice lidových řemesel a Mistra tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje Františka Zusky ze Zlína nazvaný *Ozdobry ze slámy*. S blížícím se vánočním obdobím je spjato i zdobení vánočního stroměčku různými ozdobami. A právě jim byl tento kurz věnován. Účastníci se seznámili se základy práce se slámou a naučili se zhotovovat z tohoto přírodního materiálu jednoduché ploché ozdoby – vyvazovanou hvězdičku, andělíčka, srdíčko a slzičku. I tento kurz byl úspěšně naplněn a v tvořivých dílničkách bude Slovácké muzeum pokračovat i v roce 2020.

VÝBĚROVÝ PŘEHLED PUBLIKACÍ VYDANÝCH V ROCE 2019

BARAN, Ludvík a STAŇKOVÁ, Jitka. *Poklady lidového umění*. Praha: Ottovo nakladatelství, s.r.o., 2019. 384 s. ISBN 978-80-7451-226-1.

Výpravná publikace podává obraz lidového umění českých, moravských a slezských oblastí. Autoři se snažili zachytit lidovou tvořivost jako projev spontánní radosti ze života, jako výsledek praktických každodenních potřeb. Kniha představuje zvykoslovné předměty, prezentuje odívání, věnuje se technikám tkaní, pletení a vyšívání i tvorbě krajek a šperků. Seznamuje s lidovou architekturou, s dekorovaným nábytkem v interiéru, s malířstvím či výrobou a zdobením předmětů ze skla, hrnciny a keramiky, ale i modlitebních knížek, zpěvníků a špalíčků s veršováním. Pojednává i o věcech, jež vznikaly pro ukrácení dlouhé chvíle (o hračkách, hudebních nástrojích, úlech). Monografie je doplněna barevnými fotografiemi, jež české lidové umění detailně zpodobují.

BARTOŠÍKOVÁ, Alena. *Za studánkami Bílých Karpat*. 2. doplněné vydání. Beroun: Nakladatelství MH, 2019. 135 s. ISBN 978-80-86720-80-7.

Druhé, doplněné vydání vypráví o studánkách, potocích, památkách a pomníčcích v obcích uherskobrodského regionu – Bystřici pod Lopeníkem, Starém Hrozenkově, Vyškovci, Vápenicích, Žitkové, Březové, Korytné, Strání, Komni, Bojkovicích, Šumicích a Uherském Brodě. Součástí je i několik pověstí z vybraných obcí.

BARTOŠOVÁ, Jitka. *Učíme se lidové tance: speciál: 19. října 2019 Horní Němčí: tance Uherskobrodsko: Nivnická oblast*. Horní Němčí: Folklorní soubor, 2019. 40 s.

Brožura vydaná folklorním souborem Horněmčí jako pracovní materiál k výuce lidových tanců z oblasti Uherskobrodsko, konkrétně nivnické, boršické, korytňanské, dolněmčanské a horněmčanské sedlcké.

BENDA, Jan. *Týrlová, Zeman a ti druzí: historie zlínského (gottwaldovského) studia animovaného filmu*. První vydání. Praha: Powerprint, 2019. 202 s. ISBN 978-80-7568-182-9.

Cílem knihy je zachytit historii a význam zlínského studia animovaného filmu, které proslavilo v poválečné době především díla Hermíny Týrlové a Karla Zemana. Veřejnost má většinou povědomí o tvorbě obou velikanů, avšak téměř nic již neví o práci jejich dalších spolupracovníků a následovníků. Autor knihy usiluje o poskytnutí ucelených a základních informací o této problematice. Řada skutečností je v této knize uvedena vůbec poprvé. Publikace je doplněna přehledem distribučních a zakázkových animovaných filmů vyrobených ve zlínských (gottwaldovských) ateliérech.

BINDEROVÁ-JURKOVÁ, Klára a TETUROVÁ, Jarmila. *Modrotisk – rezistentní/rezervážní ruční tisk a barvení indigem v Evropě = Blueprint – resist hand block printing and indigo dyeing in Europe.* Překlad Zdeňka Šafaříková. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2019. 141 s. ISBN 978-80-88107-31-6.

Studie věnující se výrobě modrotisku – specifické podobě negativního vzorování látek a barvení indigem. Zaměřuje se na české prostředí s přihlédnutím k situaci na Slovensku. Modrotisk jako nehmotný kulturní prvek byl v roce 2018 zapsán do Reprezentativního seznamu nemateriálního kulturního dědictví lidstva. Česko-anglická jazyková mutace knihy slouží k propagaci tohoto fenoménu.

BLAHA, Jiří, HRABEC, Jaroslav a ŽIŽLAVSKÝ, Bořek. *Chřiby záhadné a mytické. Sv. 14, Chřiby po skalách a lomech I.* První vydání. Boršice: Nakladatelství Buchlov, 2019. 115 s. Expedice Chřiby. ISBN 978-80-906524-7-7.

Čtrnáctý díl řady Chřiby záhadné a mytické podrobně mapuje skály, lomy a významné kameny v severní polovině chříbského pohoří. Kromě jednotlivých popisů kniha obsahuje příběhy vztahující se jak k jednotlivým skalám a lomům, tak i k lidem, kteří s kameny pracovali, dozví se o některých geologických zajímavostech a nechybí ani pověsti z dávných časů.

BUCHTA, Jan. *Jaroslav Dobrovolský 1895–1942.* V Hodoníně: Galerie výtvarného umění, 2019. 37 s. ISBN 978-80-85015-78-2.

Katalog vydaný u příležitosti stejnojmenné výstavy konané v Galerii výtvarného umění v Hodoníně seznamuje s životem a dílem Jaroslava Dobrovolského a obsahuje seznam vystavených děl.

ČÍHAL, Petr a DÝNKA, Karel. *S hudbou utěšitelkou a průvodkyní životem: rozhovory s Karlem Dýnkou.* Vydání první. Uherské Hradiště: město Uherské Hradiště, 2019. 140 s. ISBN 978-80-87589-10-6.

Biograficky pojatá kniha rozhovorů etnografa Petra Číhala s pedagogem, varhaníkem a dlouholetým sbormistrem uherskohradištského pěveckého sboru Svatopluk Karlem Dýnkou. Kniha mapuje Dýnkův život od jeho dětství přes cestu k hudbě včetně založení Uherskohradištského dětského sboru až po současnost. Rozhovor doplňují dobové fotografie. Monografie vyšla u příležitosti významného životního jubilea 90. narozenin Karla Dýnky.

DVOULETÝ, Jaroslav, ed. *Povídání o naší knihovně II.: 2007–2016: 104 let od založení Knihovny v Břestku: 1913–2016.* Břestek: Obecní úřad v Břestku, 2019. 123 s.

Druhý díl publikace detailně mapuje a popisuje deset let činnosti obecní knihovny v Břestku, a to za roky 2007 až 2016.

František Kretz & Alice Masaryková: výstava: *Národopisné muzeum Národního muzea = exhibiton: Ethnographic Museum of the National Museum.* [Praha]: Národní muzeum, [2019], ©2019. 30 s. ISBN 978-80-7036-589-2.

Katalog k výstavě, která připomenula spolupráci dr. Alice Masarykové s Františkem Kretzem, sběratelem, novinářem, etnografem a prvním ředitelem Slovákckého muzea v Uherském Hradišti. Sbírký lidového oděvu, textilu, výšivek, lidové keramiky a kraslic, které získal právě František Kretz, se uplatnily při výzdobě Dámského (Výšivkového) salonu na Pražském hradě.

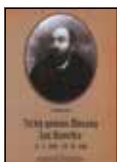
HOLCMAN, Josef. *Karel chodí po zemi: (o životě a dobách Karla Pavlištíka).* Vydání první. Zlín: Klub H+Z Zlín, 2019. 225 s. ISBN 978-80-904197-5-9.

Knihy vzpomínek na zlínského etnografa, folkloristu a muzejního pracovníka Karla Pavlištíka (1931–2018). Znamý zlínský autor Josef Holcman, blízký přítel Karla Pavlištíka, zachytil nejen osobní schůzky a rozhovory, ale také reflexi dalších přátel od Miroslava Zikmunda přes Ludvíka Vaculíka až po členy folklorních souborů, se kterými etnograf spolupracoval. Popisuje Pavlištíkovy životní peripetie od jeho aktivní účasti v rámci obrodného procesu v roce 1968 přes normalizační šikanu, nucený odchod z místa etnografa v muzeu a zákaz činnosti s mládeží až po satisfakci po roce 1989 a jeho návrat do politického a kulturního života Zlína.

JANČÁŘ, Radek. *Historie TJ Sokol Újezdec – Těšov.* První vydání. Uherský Brod-Újezdec: TJ Sokol Újezdec-Těšov, 2019. 79 s.

Brožura vydaná u příležitosti 100. výročí založení TJ Sokol v Újezdci – Těšově seznamuje s historií této sportovní jednoty.

HÝBL, František. *Tichý génius Moravy Jan Havelka: 23.11.1839–20.10.1886.* Vydání první. [Loštice]: město Loštice, 2019. 111 s. ISBN 978-80-270-6973-6.

Publikace o loštickém rodákovi, profesoru Slovanského reálného gymnázia v Olomouci Janu Havelkovi, který vyučoval také na německém reálném gymnáziu v Uherském Hradišti. Zakladateli českého muzea na Moravě – Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci a posléze i jeho časopisu. Kniha obsahuje i pečlivě zpracovaný bibliografický soupis prací Jana Havelky.

JANČÁŘ, Radek et al. *Noc s Andersenem: 20 let.* Vydání první. [Uherské Hradiště]: Spolek přátel literatury a Knihovny Bedřicha Beneše Buchlovana, 2019. 97 s. ISBN 978-80-903098-9-0.

Brožura vydaná u příležitosti dvacátého výročí konání knihovnického fenoménu zvaného Noc s Andersenem, která vznikla v uherskohradištské Knihovně Bedřicha Beneše Buchlovana, popisuje jednotlivé ročníky této akce.

JILÍK, Jiří. *Poolšavím cestou králů i špehýřů*. První vydání. Praha: Regia, 2019. 207 s. Tajemné stezky. ISBN 978-80-87866-44-3.

Historické putování místy, městy a obcemi ležícími podél řeky Olšavy. Ve výčtu zajímavých míst je zámek Nový Světlov, také Bojkovice či Uherský Brod. Mezi další zmiňovaná místa patří např. Lucké pole a Hrubý Bor. Následuje zámeček Pepčín v Oboře nad Veletinami, na dolním toku Olšavy je blízko velkomoravský Veligrad či Výšina sv. Metoděje skrývající hroby Velkomoravanů.

JILÍK, Faneek. *Bosá léta: kniha dětství slováckého chlapce*. Vydání druhé. Buchlovce: Veligrad, 2019. 207 s. ISBN 978-80-906114-8-1.

Druhé vydání knihy vzpomínek kunovického rodáka Fanka Jilíka. Prostřednictvím hrdiny Jakuba Sadílka popisuje své dětství od prvních krůčků po první lásku ke spolužačce. Na pozadí románu je zachycen svět slovácké vesnice s jejími mnohdy zapomenutými tradicemi a zvyky. Knihu doprovází ilustrace Františka Bezděka, rodáka z Uherského Ostrohu.

JOCHYMEK, Jaroslav. *Orkafář, šlejfir a sicař, aneb, Stará řemesla na Slovácku*. První vydání. Uherské Hradiště: Ottobře 12, 2019. 169 s.

Vzpomínky buchlovického rodáka Jaroslava Jochymka věnované řemeslům, živnostem a povoláním ze začátku 20. století. V knize je zastoupeno třicet pět řemesel, z nichž každé je podrobně popsáno. Autor ke každému připojil drobnou vzpomínku, básničku, píseň nebo říkanku, aby je co nejvýstižněji představil čtenáři.

KLUB SPORTU A KULTURY. *Jízda králů Vlčnov*. Překlad Aleš Cimala. Vydání první. Opava: Foto Gregor, 2019. 69 s. Do kapsy. ISBN 978-80-87731-30-7.

Celobarevná fotografická minipublikace pojednává o jízdě králů ve Vlčnově. Dvojjazyčná, česko-anglická mutace popisuje jízdu králů, jednotlivé role jezdců i zdobení koní. Vše je doplněno vyvolávkami.

LÁTKOVÁ, Michaela. *Rostliny a výživa velkomoravských Mikulčic*. 1. vydání. Brno: Archeologický ústav AV ČR Brno, v.v.i., 2019. 131 s. Mikulčice – průvodce; svazek IV. ISBN 978-80-7524-022-4.

Knih zprostředkovává nejnovější poznatky archeobotanického výzkumu hradiště Mikulčice-Valy. Pozornost je věnována jak tradičním kulturním plodinám zajišťujícím základní obživu, tak luxusním druhům ovoce a zeleniny charakterizujícím dvorskou kulturu mocenského centra. Základem je atlas rostlinných druhů doložených v období Velké Moravy, který zaujme nejen textovým obsahem, ale i bohatými ilustracemi.

MALURA, Jan a IVÁNEK, Jakub. *Horo krásná, spanilá!: poutní písně na Moravě (1600–1850)*. První vydání. Brno: Host, 2019. 653 s. ISBN 978-80-7577-826-0.

Monografie zaměřující se na téma poutních písní spojených s Moravou i dnešním českým Slezskem sleduje široký časový úsek od počátku 17. století do poloviny 19. věku, kdy se rozvíjí fenomén kramářských písní. Edičně zpřístupňuje a komentuje 75 vybraných poutních písní z kramářských tisků, kancionálů a poutních příruček. Úvodní studie umísťuje poutní písně do širších kulturněhistorických souvislostí. Závěrečný katalog obsahuje 897 písňových textů.

MÁTLOVÁ, Iveta a GREGOR, Dalibor. *Jízda králů Hluk*. Vydání první. Opava: Foto Gregor, 2019. 64 s. Do kapsy. ISBN 978-80-87731-31-4.

Reprezentativní minipublikace seznamuje s průběhem jízdy králů. Nejdříve stručně popisuje historii starobylého zvyku, poté role jednotlivých jezdců. Věnuje se fázím zvyku od žádání krále u rodičů přes povolení jízdy králů u starosty, samotné vyvolávání až po ukončení na městském stadionu.

OBCHODNÍ AKADEMIE, VYŠŠÍ ODBORNÁ ŠKOLA A JAZYKOVÁ ŠKOLA S PRÁVEM STÁTNÍ JAZYKOVÉ ZKOUŠKY. #100 let jsme OAUH, aneb, 100 let v dobré společnosti. Uherské Hradiště: Obchodní akademie, Vyšší odborná škola a Jazyková škola s právem státní jazykové zkoušky, 2019. 107 s. ISBN 978-80-270-6148-8.

Almanach vydaný k 100. výročí působení obchodní akademie v Uherském Hradišti v nové budově a pod názvem Obchodní akademie přináší rozhovory a zdravice pedagogů a studentů, kteří školu navštěvovali. Práce školy je tak představena na příkladech výjimečných absolventů od počátku školy až po dnešní studenty, kteří mají kariéru před sebou.

PAVELČÍK, Petr a kol. *Klenoty květeny Zlínského kraje*. První vydání. [Zlín]: Zlínský kraj, 2019. 265 s. ISBN 978-80-87833-32-2.

Populárně naučná publikace seznamuje s vybranými druhy květeny, se kterými se můžeme v přírodě Zlínského kraje setkat. Autoři vybrali a popsali 219 vzácných a mizejících druhů, které považují za jedny z nejceněnějších, tedy za klenoty květeny.

PILÁT, Zdeněk a TICHAVSKÝ, Květoslav. *Sté výročí královny sportu [1919–2009]: kronika posledního desetiletí atletiky v Uherském Hradišti*. Vydání první. Uherské Hradiště: Rodina Květoslava Tichavského, 2019. 237 s. ISBN 978-80-86528-00-7.

Obrazově i obsahově výpravná publikace navazuje na knihu, která autorům vyšla před deseti lety k 90. výročí založení atletiky v Uherském Hradišti. Shrnuje poslední desetiletí v uherskohradištské atletice, vše je doplněno barevnými fotografiemi.

PORTL, Pavel. *Sametová revoluce v Uherském Hradišti*. Vydání první. Uherské Hradiště: Město Uherské Hradiště, 2019. 111 s. ISBN 978-80-87589-11-3.

Na pozadí listopadových a prosincových událostí v Československu v roce 1989 seznamuje autor se společensko-politickou situací v Uherském Hradišti. Mimo jiné popisuje uherskohradištský majáles roku 1988 jako první veřejný projev svobodného ducha, poté se věnuje událostem v jednotlivých měsících od ledna do listopadu. Podrobně seznamuje s průběhem sametové revoluce od prvních protestů přes ustavení přípravného výboru Občanského fóra, jednání s představiteli komunistické moci ve městě až po první svobodné volby v roce 1990. Text doplňují vzpomínky pamětníků, především představitelů OF v Uherském Hradišti. Součástí publikace je rozsáhlá příloha dokumentů a fotografií, z nichž většina zatím nebyla publikována.

ŽIŽLAVSKÝ, Bořek. *Z minulosti myslivny U Tří křížů a obory pod Buchlovem*. / TUREK, Jaroslav. *Panstvo Brumov a poľovnícky klenot Antonstál*. Buchlovce: Lesy České republiky, s.p., 2019. 111, 111 s. ISBN 978-80-86945-34-7.

Dvojpublikace mapující z jedné strany život a práci lesníků a obyvatel myslivny U Tří křížů, dějiny hradu Buchlova a buchlovského panství. Druhá strana knihy, která je psána slovensky, se věnuje dějinám broumovského panství a v jejich rámci také historii lesního zámečku Antonstál.

TYLLNER, Lubomír a VEJVODA, Zdeněk. *Česká lidová píseň: historie, analýza, typologie*. 1. vydání. [Praha]: Bärenreiter Praha, 2019. 311 s. ISBN 978-80-86385-39-6.

Dílo zaměřené na hudební stránku české lidové písně z území Čech. V historických kapitolách autoři charakterizují, co a kdy bylo považováno za lidovou tvorbu a poukazují na provázanost lidové písně se všemi vrstvami kulturního a společenského života. Na základě analýzy tisíců písní dospívají k obecným charakteristikám lidové hudby (písní i tanců) české provenience.

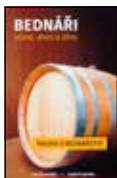
UHLÍKOVÁ, Lucie, ed., ČÍHAL, Petr, ed. a KÁČER, Jan, ed. *Zlínský kraj v lidové písni. I, Okres Uherské Hradiště* [hudebnina]. První vydání. Zlín: Zlínský kraj ve spolupráci s Etnologickým ústavem AV ČR, 2019. 198 s. ISBN 978-80-87833-33-9.

První díl edice obsahuje lidové písně z obcí uherskohradištského okresu, jež jsou zapsané v rukopisných materiálech uložených ve fondu Etnologického ústavu AV ČR. Vybrány byly především ty, které nebyly doposud publikovány. Až na výjimky k písním neexistují zvukové záznamy, které by dokumentovaly zpěvný projev původních lidových nositelů.

SCHAUEROVÁ, Alena a MAŇÁKOVÁ, Magdalena. *Regionální folklor do škol: manuál pro učitele II.* Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2019. 159 s. ISBN 978-80-88107-32-3.

Manuál pro učitele o tradicích lidové kultury ve škole vznikl při realizaci projektu Tady jsme doma – Regionální folklor do škol. Nabízí učitelům příklady, jak využít regionálních tradic lidové kultury ve prospěch rozvoje dítěte se snahou přiblížit jim zajímavým způsobem život a tradice předků.

ŠUROVSKÝ, Jan a FRYZELKA, Josef. *Nauka o bednářství.* Josef Fryzelka a Ing. Jan Šurovský, 2019. 301 s. ISBN 978-80-270-6193-8.

V první části publikace mapuje historii bednářského řemesla. Druhá část popisuje nejen starší způsoby výroby bednářských nádob, ale také manu-fakturní výrobu sudů ve velkém, včetně předválečných mechanických strojů. Hlavní část publikace se zaměřuje na popis současných technologických postupů a je určena jako nauka o bednářství budoucím bednářům. V závěru se autoři snaží nastítnit budoucnost bednářského řemesla a naznačují i možnosti digitálních výpočtů hlavních bednářských nádob.

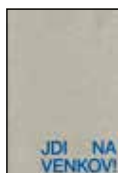
URBANOVÁ, Svatava, ed. et al. *Valašsko: historie a kultura. II., Obživa.* Vydání první. Ostrava: Ostravská univerzita, 2019. 623 s. ISBN 978-80-7599-103-4.

Reprezentativní kolektivní monografie o historii a kultuře regionu Valašska, která navazuje na první knihu stejného názvu vydanou v roce 2014. Je výstupem z druhého setkání humanitních vědců a muzejních specialistů, které se zaměřilo nejen na práci a obživu, tedy reálný život a způsoby živobytí obyvatel Valašska v různých historických údobích, ale i na stravu Valachů v minulosti a současnosti. Publikace obsahuje 36 studií odborníků zastupujících pět vědních disciplín (etnografie, historie, jazykověda, literární historie a dějiny umění). Knihu doplňuje bohatá obrazová příloha a DVD disk s dokumentárním filmem Říkejte mi strýcu od Aleše a Víta Smrčkových, který představuje tradiční způsob svázký dřeva na pěších saních ve vyprávění pamětníka z Velkých Karlovic.

VLČKOVÁ, Lucie, ed. a HEKRDLOVÁ, Alice, ed. *Krásná jizba DP 1927-1948: design pro demokracii.* V Praze: Uměleckoprůmyslové museum, [2019]. 423 s. ISBN 978-80-7101-180-4.

První souhrnná monografie přináší statě věnované historii a programu Krásné jizby, dobovému kontextu v oblasti kultury bydlení, zabývá se konkurenčními podniky, publikem i vztahem k družstevní formě podnikání. Sortiment Krásné jizby představují jednotlivé kapitoly věnované různým druhům materiálů, vybavené bohatým obrazovým doprovodem. Publikaci doplňují přehledy dodavatelů i expedice zboží, reprodukce letáků a ceníků a medailony autorů.

WINTER, Tomáš et al. *Jdi na venkov!: výtvarné umění a lidová kultura v českých zemích 1800-1960*. Vydání první. V Řevnicích: Arbor vitae societas, [2019]. 399 s. ISBN 978-80-88256-10-6.

Kniha představuje a interpretuje zdroje a podoby zájmu o venkovské prostředí od počátku 19. století do šedesátých let 20. století. Věnuje se objevování venkova a jeho obyvatel kolem roku 1800 v souvislosti s kultem přírody a zkoumání „přirozených“ počátků společnosti. Zaměřuje pozornost na lidovou kulturu jako zdroj národního umění, mytizaci venkova jako exotického prostředí nebo na lidové umění inspirující kubismus a historické avantgardy. Zabývá se politizací folkloru v padesátých letech 20. století i jeho obsahovým vyčerpáním. Vedle architektury, obrazů, soch, kreseb a grafik pojímá kniha také fotografie českých a zahraničních umělců i vybraná filmová díla.

VÝSTAVY SLOVÁCKÉHO MUZEA V ROCE 2019

HLAVNÍ BUDOVA

Velký sál

Lidové stavby (ne)známé	8. 11. 2018 – 17. 2. 2019
Umění pravěku. Pravěk umění	11. 4. – 22. 9. 2019
Sametová revoluce v Uherském Hradišti	14. 11. 2019 – 15. 3. 2020

Malý sál

Vánoční světlo	4. 10. 2018 – 27. 1. 2019
Krojové eldorádo. Národopisné fotografie Josefa Klvani	7. 3. – 30. 6. 2019
Green / Fotografické paměti (fotografie z let 1894–2010)	25. 7. – 6. 10. 2019
Modrobílý svět. Modrotisková tvorba Antonie Dostálkové	31. 10. 2019 – 16. 2. 2020

GALERIE SLOVÁCKÉHO MUZEA

Přízemní sál

Jaroslav Blažek / výběr z tvorby	25. 10. 2018 – 6. 1. 2019
Vladimír Groš a jeho žáci, keramika	31. 1. – 17. 3. 2019
Textile Art of Today, 5. ročník mezinárodní výstavy umělecké textilní tvorby	18. 4. – 23. 6. 2019
Ladislav Plíhal / VŠECKO	18. 7. – 8. 9. 2019
Návraty V, výstava absolventů SUPŠ Uh. Hradiště	4. 10. 2019 – 5. 1. 2020

Velký sál

O čem si rozprává Česko, Slovensko, Morava	25. 10. 2018 – 6. 1. 2019
Prague Stuckists	31. 1. – 17. 3. 2019
Textile Art of Today, 5. ročník mezinárodní výstavy umělecké textilní tvorby	18. 4. – 23. 6. 2019
Břetislav Malý / Wanting Colour	18. 7. – 8. 9. 2019
Návraty V, výstava absolventů SUPŠ Uh. Hradiště	4. 10. 2019 – 5. 1. 2020

Malý sál

O čem si rozprává Česko, Slovensko, Morava	25. 10. 2018 – 6. 1. 2019
Prague Stuckists	31. 1. – 17. 3. 2019
Textile Art of Today, 5. ročník mezinárodní výstavy umělecké textilní tvorby	18. 4. – 23. 6. 2019
Hynek Čermák / #MENEITHER	18. 7. – 8. 9. 2019
Návraty V, výstava absolventů SUPŠ Uh. Hradiště	4. 10. 2019 – 5. 1. 2020

PAMÁTNÍK VELKÉ MORAVY

Vampyrismus	1. 1. – 31. 12. 2019
Putování dějinami s Cyrilem a Metodějem	22. 11. 2018 – 28. 2. 2019
Bulharská cyrilice	28. 3. – 1. 8. 2019
Velká Morava a Pražský hrad	13. 9. 2019 – 26. 1. 2020

VÝSTAVY MIMO PROSTORY MUZEA

Uherské Hradiště v době první republiky

18. 6. 2018 – 31. 8. 2019

Jezuitská kolej Uherské Hradiště

Josef Klvaňa (zapůjčena část výstavy Krojové eldorádo.

15. 8. – 10. 11. 2019

Národopisné fotografie Josefa Klvani)

Vlastivědné muzeum Kyjov

Vladimír Vašíček

květen – červen 2019

Obecní úřad Svatobořice

NABÍDKOVÝ LIST PUBLIKACÍ SLOVÁCKÉHO MUZEA V UHERSKÉM HRADIŠTI

MONOGRAFIE

VLASTIVĚDA UHERSKOHRADIŠŤSKO

Vydal: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně ve spolupráci se Slovákým muzeem v roce 1992, jako druhé upravené vydání 63. svazku v souboru Vlastivědy moravské.

Rozsah: 855 stran

ISBN 80-85048-39-6

C e n a: 69 Kč

MARTYKÁNOVÁ, Marie a FROLCOVÁ, Milada.

GALERIE SLOVÁCKÉHO MUZEA

Vydal: Slovácké muzeum v roce 1999

Rozsah: 107 stran

ISBN 80-861185-05-2

C e n a: 46 Kč

SLOVÁCKÉ MUZEUM

Sestavil a redakčně upravil: Ivo Frolec

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2000

ISBN 80-86185-09-5

Rozsah: 152 stran

C e n a: 161 Kč

GALUŠKA, Luděk; VAŠKOVÝCH, Miroslav a MENOŠKOVÁ, Dana.

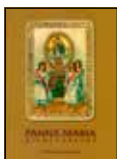
PAMÁTNÍK VELKÉ MORAVY

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2016

Rozsah: 167 stran

ISBN 978-80-87671-29-0

C e n a: 180 Kč

ŠTAJNOCHR, Vítězslav. **PANNA MARIA DIVOTVŮRKYNĚ**

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2000

Rozsah: 326 stran, 298 obr.

ISBN 80-86185-10-9

C e n a: 403 Kč

ČOUPKOVÁ, Magdalena. **NEJSTARŠÍ UHERSKOHRADIŠŤSKÁ
MĚSTSKÁ KNIHA**

Vydal: Státní okresní archiv a Slovácké muzeum v roce 2001

Rozsah: 159 stran

ISBN 80-86185-16-8

C e n a: 58 Kč

Kolektiv autorů. **LIDOVÉ STAVBY ZNÁMÉ NEZNÁMÉ. ZLÍNSKÝ KRAJ – VSETÍNSKO**

Vydal: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, Zlínský kraj, Národní památkový ústav v Kroměříži v roce 2010 za podpory Ministerstva kultury ČR v rámci grantového úkolu ministerstva kultury č. 50-181/2009-LK/ORNK, Identifikace a dokumentace tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji.

Autoři textů a fotografií: Mgr. Olga Floriánová, Mgr. Petr Hlavačka, PhDr. Věra Kovářů, Ing. arch. Jaroslav Novosad, PhDr. Alena Prudká a PhDr. Jana Spathová.

Odpovědný redaktor: PhDr. Ivo Frolec

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2010

Rozsah: 199 stran, barevné obr.

ISBN 978-80-86185-92-7

C e n a: 0 Kč

Kolektiv autorů. **LIDOVÉ STAVBY ZNÁMÉ NEZNÁMÉ. ZLÍNSKÝ KRAJ – KROMĚŘÍŽSKO**

Vydal: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, Zlínský kraj, Národní památkový ústav v Kroměříži v roce 2011 za podpory Ministerstva kultury ČR v rámci grantového úkolu ministerstva kultury č. 50-181/2009-LK/ORNK, Identifikace a dokumentace tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji.

Autoři textů a fotografií: Mgr. Olga Floriánová, Mgr. Petr Hlavačka, PhDr. Věra Kovářů, Ing. arch. Jaroslav Novosad, PhDr. Alena Prudká a PhDr. Jana Spathová.

Odpovědný redaktor: PhDr. Ivo Frolec

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2011

Rozsah: 247 stran, barevné obr.

ISBN 978-80-86185-96-5

C e n a: 0 Kč

PROTI PROUDU ČASU: 100: [1914-2014].

Obrazová publikace vydaná u příležitosti 100. výročí založení Slováckého muzea provází dějinami muzea i města Uherské Hradiště.

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2014

Rozsah: 199 stran, barevné a černobílé obrázky

ISBN 978-80-87671-17-7

C e n a: 250 Kč

FLORIÁNOVÁ, Olga et al. **LIDOVÉ STAVBY ZNÁMÉ NEZNÁMÉ: ZLÍNSKÝ KRAJ – UHERSKOHRADIŠŤSKO II.**

Druhé rozšířené vydání.

Vydal: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti a Zlínský kraj v roce 2017

Rozsah: 299 stran, barevné obr.

ISBN 978-80-87671-32-0

C e n a: 0 Kč

KATALOGY K VÝSTAVÁM

ŠTAJNOCHR, Vítězslav. **SVATÁ TROJICE**

Katalog ze sbírek Slovákckého muzea v Uherském Hradišti.

Vydal: Slovákcké muzeum v Uherském Hradišti roce 2005

Rozsah: 99 stran

ISBN 80-86185-44-3

C e n a: 253 Kč

TARCALOVÁ, Ludmila. **MAPA KROJŮ NA SLOVÁCKU**

Kresby: Petra Kalábová

Vydal: Slovákcké muzeum v roce 2006

Rozsah: 1 mapa

ISBN 80-86185-53-2

C e n a: 40 Kč

FLORIÁNOVÁ, Olga; HABARTOVÁ, Romana a KONDOVÁ, Marta.

KERAMICKÁ VÝROBA VE ZLÍNSKÉM KRAJI

Vydal: Slovákcké muzeum v roce 2006

Rozsah: brožura (46 stran, barev. il.) + 1 mapa

ISBN 80-86185-53-2

C e n a: 80 Kč

HABARTOVÁ, Romana. **LIDOVÍ MALÍŘI RODU HÁNŮ Z BLATNICE POD SVATÝM ANTONÍNEM. AJ, TO SŮ MALÉŘI OD BOHA SAMÉHO**

Vydal: Slovákcké muzeum v roce 2007

Rozsah: 245 stran

ISBN 978-80-86185-59-0

C e n a: 345 Kč

FROLCOVÁ, Milada a PELIKÁN, Jaroslav. **MEZINÁRODNÍ SYMPOZIUM LITÉ MEDAILE, PLAKETY A DROBNÉ PLASTIKY. UHERSKÉ HRADIŠTĚ 1988–2009**

Katalog je obrazovým ohlédnutím za deseti ročníky sympozia lité medaile.

Vydal: Slovákcké muzeum v roce 2009

Rozsah: 112 stran, barevné a černobílé obr.

ISBN 978-80-86185-84-2

C e n a: 0 Kč

Kolektiv autorů. **OPUS VELEHRADENSIS – ZNAMENÍ NADĚJE**

Katalog k výstavě plastik akademického sochaře Otmara Olivy a fotografií MUDr. Jiřího Rohela.

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2009

Rozsah: 127 stran, barevné a černobílé foto

ISBN 978-80-86185-80-4

C e n a: 219 Kč

HABARTOVÁ, Romana a kol.

FRANTIŠEK KRETZ (1859–1929) – SBĚRATEL, NÁRODOPISEC, NOVINÁŘ

Katalog navazuje na výpravnou výstavu Veteš nebo poklad? František Kretz a Slovácké muzeum.

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2009

Rozsah: 204 stran, 253 barev. obr.

ISBN 978-80-86185-82-8

C e n a: 156 Kč

VACULKOVÁ, Ida et al. **VACULKOVI: UMĚNÍ ČISTÉHO SRDCE**

[Texty Milada Frolcová et al.]

Katalog ke stejnojmenné výstavě představuje život i dílo Vladislava a Idy Vaculkových.

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2014

Rozsah: 157 stran, 253 barev. obr.

ISBN 978-80-87671-16-0

C e n a: 190 Kč

PRŮVODCE

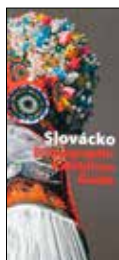
TARCALOVÁ, Ludmila a KONDROVÁ, Marta. **PRŮVODCE NÁRODOPISNOU EXPOZICÍ SLOVÁCKO**

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2014

ISBN: 978-80-87671-11-5

Rozsah: 46 stran

C e n a: 20 Kč

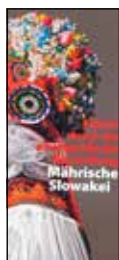
TARCALOVÁ, Ludmila a KONDROVÁ, Marta. **SLOVÁCKO ETHNOGRAPHIC EXHIBITION GUIDE**

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2014

ISBN: 978-80-87671-14-6

Rozsah: 46 stran

C e n a: 20 Kč

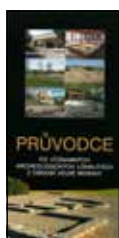
TARCALOVÁ, Ludmila a KONDROVÁ, Marta. **FÜHRER DURCH DIE ETHNOGRAFISCHE AUSSTELLUNG MÄHRISCHE SLOWAKEI**

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2014

ISBN: 978-80-87671-13-9

Rozsah: 46 stran

C e n a: 20 Kč

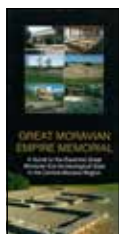

VAŠKOVÝCH, Miroslav. **PRŮVODCE PO VÝZNAMNÝCH ARCHEOLOGICKÝCH LOKALITÁCH OBDOBÍ VELKÉ MORAVY**

Vydal: Slovácké muzeum a Zlínský kraj v roce 2002

Rozsah: 14 stran

C e n a: 15 Kč

VAŠKOVÝCH, Miroslav. **GREAT MORAVIAN EMPIRE MEMORIAL: A GUIDE TO THE ESSENTIAL GREAT MORAVIAN ERA ARCHEOLOGICAL SITES IN THE CENTRAL MORAVIA REGION**

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2005

Rozsah: 10 stran

C e n a: 15 Kč

TARCALOVÁ, Ludmila.

PRŮVODCE ZEMĚDĚLSKÝMI USEDLOSTMI Č.P. 90 A 93

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2003

ISBN: 80-86185-22-2

Rozsah: 10 stran

C e n a: 15 Kč

FROLEC, Ivo.

PRŮVODCE STÁLOU EXPOZICÍ VESNICKÉHO KOVÁŘSTVÍ

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2003

ISBN: 80-86185-23-0

Rozsah: 21 stran

C e n a: 15 Kč

MARTYKÁNOVÁ, Marie.

PRŮVODCE GALERIÍ SLOVÁCKÉHO MUZEA

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2005

ISBN: 80-86185-45-1

Rozsah: 13 stran

C e n a: 15 Kč

MARTYKÁNOVÁ, Marie a FROLCOVÁ, Milada.

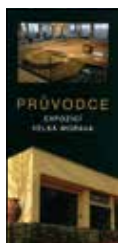
A GUIDE TO THE GALLERY OF THE SLOVÁCKÉ MUSEUM

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2005

ISBN: 80-86185-49-4

Rozsah: 13 stran

C e n a: 15 Kč

GALUŠKA, Luděk; FROLEC, Ivo a VAŠKOVÝCH, Miroslav.

PRŮVODCE EXPOZICÍ VELKÁ MORAVA

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2009

ISBN: 978-80-86185-85-9

Rozsah: 28 stran

C e n a: 15 Kč

STUDIE SLOVÁCKÉHO MUZEA

ZVYKY A OBYČEJE SOCIOPROFESNÍCH SKUPIN

Studie Slovákckého muzea č. 10/2005
Vydal: Slovákcké muzeum v roce 2006
Rozsah: 251 stran
ISBN 80-86185-48-6
C e n a: 81 Kč

DARY A OBDAROVÁNÍ

Studie Slovákckého muzea č. 12/2007
Vydal: Slovákcké muzeum v roce 2007
Rozsah: 246 stran
ISBN 978-80-86185-60-6
C e n a: 115 Kč

TĚLO JAKO KULTURNÍ FENOMÉN: JÁ NEJSEM DŘEVO, JSEM DUCH A TĚLO

Studie Slovákckého muzea č. 14/2010
Vydal: Slovákcké muzeum v roce 2010
Rozsah: 196 stran
ISBN 978-80-86185-89-7
C e n a: 173 Kč

AGRÁRNÍ STRANA A JEJÍ ZÁJMOVÉ, DRUŽSTEVNÍ A PENĚŽNÍ ORGANIZACE

Studie Slovákckého muzea č. 15/2010
Vydal: Slovákcké muzeum v roce 2010
Rozsah: 226 stran
ISBN 978-80-86185-90-3
C e n a: 0 Kč

REGIONÁLNÍ ZVLÁŠTNOSTI POLITIKY AGRÁRNÍ STRANY V OBDOBÍ PRVNÍ ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY

Studie Slovákckého muzea č. 17/2012
Vydal: Slovákcké muzeum v roce 2012
Rozsah: 245 stran
ISBN 978-80-87671-01-6
C e n a: 0 Kč

LÉČENÍ A LÉČITELSTVÍ V LIDOVÉ TRADICI

Vydal: Slovákcké muzeum v roce 2015
Rozsah: 335 stran
ISBN 978-80-87671-22-1
C e n a: neprodejně

MY A ONI: DOMÁČÍ A CIZÍ V LIDOVÉ TRADICI

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2019

Rozsah: 318 stran

ISBN 978-80-87671-39-9

C e n a: neprodejné

SLOVÁCKO – SPOLEČENSKOVĚDNÍ RECENZOVANÝ ČASOPIS PRO MORAVSKO-SLOVENSKÉ POMEZÍ

SLOVÁCKO 2000, ročník XLII

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2001

Rozsah: 332 stran

ISBN 80-86185-13-3

C e n a: 46 Kč

SLOVÁCKO 2001, ročník XLIII

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2002

Rozsah: 292 stran

ISBN 80-86185-17-6

C e n a: 58 Kč

SLOVÁCKO 2002, ročník XLIV

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2003

Rozsah: 392 stran

ISBN 80-86185-20-6

C e n a: 81 Kč

SLOVÁCKO 2003, ročník XLV

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2004

Rozsah: 331 stran

ISBN 80-86185-28-1

C e n a: 81 Kč

SLOVÁCKO 2004, ročník XLVI

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2005

Rozsah: 364 stran, barev. obr.

ISBN 80-86185-41-9

C e n a: 115 Kč

SLOVÁCKO 2005, ročník XLVII

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2006

Rozsah: 380 stran, černobílé obr.

ISBN 80-86185-50-8

C e n a: 115 Kč

SLOVÁCKO 2006, ročník XLVIII

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2007

Rozsah: 360 stran, černobílé obr.

ISBN 80-86185-37-0

C e n a: 115 Kč

SLOVÁCKO 2007, ročník XLIX

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2008

Rozsah: 404 stran, černobílé obr.

ISBN 978-80-86185-62-0

C e n a: 115 Kč

SLOVÁCKO 2008, ročník L

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2009

Rozsah: 432 stran, černobílé a barevné obr.

ISBN 978-80-86185-75-0

C e n a: 161 Kč

SLOVÁCKO 2009, ročník LI

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2010

Rozsah: 377 stran, černobílé obr.

ISBN 978-80-86185-86-6

C e n a: 161 Kč

SLOVÁCKO 2010, ročník LII

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2011

Rozsah: 356 stran, černobílé obr.

ISBN 978-80-86185-91-0

C e n a: 161 Kč

SLOVÁCKO 2011, ročník LIII

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2012

Rozsah: 423 stran, černobílé obr.

ISBN 978-80-86185-99-6

C e n a: 161 Kč

SLOVÁCKO 2012, ročník LIV

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2013

Rozsah: 413 stran, černobílé obr.

ISBN 978-80-87671-05-4

C e n a: 173 Kč

SLOVÁCKO 2013, ročník LV

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2014

Rozsah: 423 stran, černobílé obr.

ISBN 978-80-87671-15-3

C e n a: 175 Kč

SLOVÁCKO 2014, ročník LVI

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2015

Rozsah: 423 stran, černobílé obr.

ISBN 978-80-87671-21-4

C e n a: 175 Kč

SLOVÁCKO 2015, ročník LVII

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2016

Rozsah: 339 stran, černobílé obr.

ISBN 978-80-87671-28-3

C e n a: 175 Kč

SLOVÁCKO 2016, ročník LVIII

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2017

Rozsah: 383 stran, černobílé obr.

ISBN 978-80-87671-31-3

C e n a: 175 Kč

SLOVÁCKO 2017, ročník LIX

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2018

Rozsah: 375 stran, černobílé obr.

ISBN 978-80-87671-35-1

C e n a: 175 Kč

SLOVÁCKO 2018, ročník LX

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2019

Rozsah: 383 stran, barevné obr.

ISBN 978-80-87671-38-2

C e n a: 175 Kč

TECHNICKÉ POKYNY REDAKCE PRO PUBLIKOVÁNÍ V ČASOPISU SLOVÁCKO

- příspěvek je nutné odevzdat v elektronické podobě v textovém editoru Word
- fotografická příloha: v elektronické podobě nejlépe ve formátu JPG (rozlišení alespoň 300 dpi), případně originál fotografie v papírové podobě (redakce zajistí naskenování či přefocení)
- písmo: Times New Roman
- název příspěvku: velikost 12 tučně, verzálkou
- jméno, příjmení, název instituce: velikost 12 kurzíva
- anotace příspěvku: česky několika větami před článkem
- text: velikost 12
- odstavce: zarovnání vlevo, řádkování 1,5
- poznámky, seznam literatury a prameny: za článkem
- forma bibliografické citace viz www.slovackemuzeum.cz/doc/107/
- autobiografický údaj za studií: kurzívou titul, jméno a příjmení, rok narození, pracoviště a odborný zájem
- popis foto: popiska, místo, datace, autor foto či kresby (vzor): Hodový průvod, Staré Město 1999. Foto L. Tarcalová.
- maximální rozsah studie 36 000 znaků (včetně mezer)
- maximální rozsah zprávy 10 000 znaků (včetně mezer)
- české resumé v rozsahu do 1800 znaků (včetně mezer)

PF
2020

Zahájení stavby 2020

